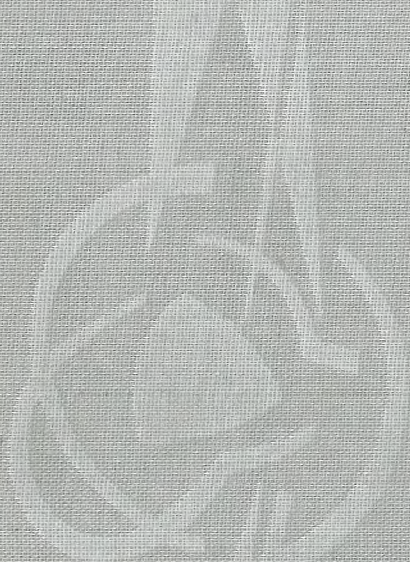

THE
GARDEN

THE
GARDEN
THE
GARDEN

KNJIŽNICA
NOV IN POS

Izšlo v počastitev 40. obletnice osvoboditve

KNJIŽNICA NOV IN POS 29/1

Mirko Fajdiga

Pohorski partizani 1943

**Od padca Pohorskega bataljona do
ustanovitve Zidanškove – Pohorske
brigade**

Založba Obzorja Maribor 1985

Jubilejna šestdeseta knjiga ob dvajsetletnici
Knjižnice NOV in PO Slovenije

3584

N 16. IX. 1985 /247

Copyright c by Mirko Fajdiga

Uvod

Zanimivega, vendar tudi zahtevnega pisanja enoletnega obdobja od padca Pohorskega bataljona do ustanovitve Zidanškove brigade sem se lotil z veliko voljo v glavnem iz treh razlogov. Prvi in osnovni je bil v tem, da se je moral nekdo lotiti tega tako pomembnega obdobja s celovito obdelavo. Pri tem sem imel seveda veliko prednost in hkrati moralno dolžnost, saj sem to obdobje preučil in ga pregledno objavil 1975 na 41 straneh, kot uvod v knjigi Zidanškova brigada. Drugi razlog je bil v tem, da sem že ob izidu navedene knjige obljubil odboru Zidanškove brigade in Pohorskega odreda, kakor tudi kolektivu muzeja NO Maribor, da bom to naredil. Tretji razlog je motiv, ki me stalno spremlja in spodbuja iztrgati ta veličastna leta velikih in manjših toda pomembnih dogodkov iz narodnoosvobodilnega boja in revolucije pozabi. S tem v zvezi vemo, da sodijo knjižna dela med osnovne pogoje za ohranjanje revolucionarnih izročil za njihovo jutrišnjo uporabo, zlasti za vzgojo in izobraževanje mladih.

Ob pristopu k delu monografije v začetku 1981 sem sodil, da bo potekalo delo zaradi mojega precejšnjega poznavanja partizanskih in sovražnikovih arhivskih virov hitreje, toda ob temeljitejšem spoznavanju dokaj zahtevne vsebine sem ugotavljal občutnejše vrzeli v posameznih obdobjih in vse več se je kopičilo vprašanj, za katerih razrešitev sem moral iskati dodatne arhivske in spominske vire. Toda kljub prizadevanju mi ni uspelo še bolj osvetliti vojaškega in vzgojnoizobraževalnega političnega dela v vseh enotah kot tudi dejavnosti obveščevalne ter agitacijskopropagandne, zdravstvene in intendantske službe. Vse te dejavnosti so v besedilu zajete zadovoljivo, toda za temeljitejšo obdelavo ni bilo dokumentov, preživeli borci in funkcionarji, pa se vseh nadorobnosti po 42 letih upravičeno zelo težko spominjajo. Ob daljšem časovnem roku, ki bi bil vezan tudi na materialne stroške, bi bilo mogoče popolneje obdelati še povezave pohorskih partizanov s terenom in obratno ter izdelati statistični pregled materialne pomoči, ki so jo partizanom dajale številne kmetije in drugi podporniki NOB. Zaradi navedenih kritičnih razmišljanj ni vsebina bistveno slabša ali prizadeta. Ko jo sedaj primerjamo s pregledom v Zidanškovi brigadi in s tem, kar nam je bilo do sedaj o tem obdobju zna-

no, ugotovimo bistveno razliko. Gre za potrditev velike pozitivne vloge, ki so jo pohorske partizanske enote v boju proti okupatorju v enem letu odigrale. Z manjšimi in večjimi akcijami, s pridobivanjem novih borcev ter širjenjem narodnoosvobodilnega gibanja na zelo obsežnem območju so vezale nase precejšnje sovražnikove sile od orožnikov, policije, vermanov do redne vojske, gestapa ter upravnega in političnega okupacijskega aparata. Za obravnavano leto smo imeli o pohorskih partizanih skromen in nepopolen seznam. Sedaj zajema seznam 336 borcev. Tudi ta je nepopoln in sklepamo lahko, da jih je bilo v vseh enotah okoli 380.

Pri pisanju monografije sem si prizadeval, da bi le-ta prepričljivo prikazala hude težave, ki so nastale po padcu Pohorskega bataljona in hkrati napore osrednjih vojaških ter političnih vodstev na Štajerskem, da bi partizanstvo na Pohorju ponovno zaživelo. Večjih vojaških akcij so izvedle pohorske partizanske enote manj, zato pa je bilo veliko najrazličnejših manjših. Obojne so dosegale pomembno politično odmevnost ter močno vznemirjale in zaposlovale sovražnika. Pohorske partizanske enote so morale v letu po padcu bataljona prilagoditi proti številčno in tehnično mnogo močnejšemu sovražniku taktiko ustreznega previdnega partizanskega bojevanja. Uspeh je bil prepričljiv. Četudi je sovražnik izvedel proti partizanom nekaj velikih in veliko manjših hajk, niso imeli partizani v njih skoraj nobenih izgub. Iz takšnega razmeram ustreznega delovanja, je pohorskim partizanom ob pomoči štaba IV. operativne cone, koroških in drugih partizanov uspelo ustanoviti brigato tudi na Pohorju. Če bodo bralci odkrili v besedilu veličino boja pohorskih partizanskih teritorialnih enot v težkih razmerah hudega okupatorjevega nasilja v taktiki manjših in večjih akcij ter v pomembnem prispevku za ustvaritev okoliščin za množičen narodnoosvobodilni boj tudi na strateško izjemno pomembnem širšem Pohorskem območju, potem so bila moja prizadevanja in številnih sodelavcev uspešna.

Besedilo sem razdelil na šest poglavij. Prvo govori o trimesečni krizi, ko ni bilo na Pohorju po padcu bataljona stalne partizanske enote. V naslednjih petih poglavjih je zajeta dejavnost čete, bataljona, pa zopet čete in bataljona ter odreda. Vsako poglavje sem sklenil s kratkim povzetkom, na koncu je tudi povzetek za celotno besedilo, pregled najpomembnejših akcij in dogodkov, statistični pregled številčnega stanja borcev po enotah s številom članov in kandidatov KPS ter članov SKOJ, pregled vodstvenega kadara in

seznam borcev s krajšo razčlemba ter razlago. Krajevna imena sem pisal po Krajevem leksikonu Dravske banovine (Ljubljana 1937).

Zaradi boljšega pregleda in popolnejšega prikaza NOB na Pohorskem območju v letu 1943 sem v knjigo vključil tudi 9 skic, 36 partizanskih in drugih fotografij ter 60 fotografij partizanskih domačij. Kmetij je leta 1943 sodelovalo s partizani še precej, vendar jih vseh s fotografijami ni bilo mogoče prikazati.

Rokopis sem posredoval več borcem in funkcionarjem. Njihove pripombe in dopolnitve sem potem vnesel v dokončno besedilo.

Tehne pripombe in koristne napotke sta mi dala recenzenta dr. Milan Ževart in profesor Ivan Križnar, predsednik komisije predsedstva CK ZKS za preučevanje zgodovine KPS – ZKS, za kar se jima lepo zahvaljujem. Enako se zahvaljujem profesorju Ferdu Fischerju-Mojki, ki mi je poleg lektoriranja posredoval kot nekdanji pohorski partizan tudi precej koristnih vsebinskih podatkov in napotkov. Zahvaljujem se komisiji za zgodovino sveta za razvijanje revolucionarnih izročil pri predsedstvu republiškega odbora Zveze združenj borcev NOV Slovenije ter njenemu predsedniku polkovniku Zdravku Klanjšču, ki je uvrstila monografijo Pohorski partizani 1943 v program Knjižnice NOV in POS. Delo je sprejela v svoj program tudi založba Obzorja Maribor, zato se zahvaljujem tudi njej, njenemu glavnemu direktorju mag. Marjanu Žnidariču, uredniku Branku Avsenaku, direktorju založniškega sektorja Francu Filipiču in delavcem tiskarne Tone Tomšič. Za uspešno sodelovanje se zahvaljujem tudi Jožetu Kovačiču, mednarodnem mojstru fotografije, in kartografu Vladimiru Štimcu.

Za vsestransko pomoč in tudi delno financiranje raziskovalnih in pripravljalnih del za monografijo se iskreno zahvaljujem odboru Zidanškove brigade in Pohorskega odreda, njenemu predsedniku Tonetu Kropušku, bivšima predsednikoma Borisu Čizmeku-Boru, Alojzu Vindišu-Dundi in tajniku Tonetu Vrhovšku-Oskarju. Zahvaljujem se tudi številnim pohorskim borcem in funkcionarjem, ki so mi skozi več let pomagali s koristnimi podatki in nasveti.

Moja prizadevanja je vsa leta z razumevanjem spremljal in jih tudi delno materialno podpiral odbor ZZB NOV Slovenska Bistrica, ki se mu tudi za vse prav lepo zahvaljujem. Ta organizacija je znana zaradi vzornega odnosa do ohranjanja in negovanja iz-

ročil NOB ter posebej zaradi razvijanja izročil pohorskih partizanov. Tako imata v Slovenski Bistrici svoj domicil drugi Pohorski bataljon in Pohorski odred.

Za razumevanje in pomoč se zahvaljujem tudi medobčinskemu svetu ZKS za Podravje v Mariboru in Gozdnemu gospodarstvu Maribor.

Pri zbiranju sovražnikovega in partizanskega gradiva so mi z vsem razumevanjem veliko pomagale tovarišice na republiškem sekretariatu za notranje zadeve SRS, posebej s podatki in nasveti njegov bivši strokovni delavec Karel Forte, sodelavci arhiva inštituta za zgodovino delavskega gibanja in arhiva CK ZKS, vsi v Ljubljani. Dokumentarno, spominsko in fotografsko gradivo so mi ljubeznivo posredovali tudi v Koroškem pokrajinskem muzeju revolucije v Slovenj Gradcu. Vsem lepa hvala!

Močno oporo sem imel v svojem nekdanjem kolektivu muzeja NO Maribor, kjer so mi poleg ravnatelja dr. Milana Ževarta, mojega mentorja, vselej radi pomagali tudi strokovni sodelavci Lojze Penič, Zdenka Rogl, Filomena Lešnik, Mira Grašič, Marjan Matjašič, Silva Hat in Tilka Šlemnik. Vsem in tudi mnogim, ki jih nisem mogel naštet, se prav prisrčno zahvaljujem.

Mirko Fajdiga

I. Od padca Pohorskega bataljona 8. januarja 1943 do ustanovitve Pohorske čete 5. aprila 1943

POHORJE BREZ PARTIZANSKE ENOTE

O poslednjem veličastnem boju Pohorskega bataljona 8. januarja 1943 pri Osankarici na Pohorju in o njegovem padcu je bilo že veliko napisanega, povedanega in tudi drugače posredovanega. V ospredju naših razmišljanj pa sta v glavnem dve ugotovitvi: prva, da je s padcem Pohorskega bataljona doživel narodnoosvobodilni boj v severovzhodni Sloveniji strahoten udarec z neslutnimi in neugotovljenimi negativnimi posledicami za njegov nadaljnji razvoj in drugo, da je bataljon padel v svojem poslednjem nadvse junaškem boju. Njegova zavestna odločitev za odločen boj do smrti ga je uvrstila med nesmrtno bataljone. Tako je padla pomembna partizanska enota najvišjih moralnih vrednot, nas in prihodnje generacije pa bosta še naprej vznemirjali dilemi o padcu in njegovem neizmernem junaštvu.

Če vsaj nekoliko razčlenimo posledice padca Pohorskega bataljona, ugotovimo, da je nastopila na širšem pohorskem operacijskem območju kriza narodnoosvobodilnega boja, saj tu potem ni bilo tri mesece nobene vojaške enote. Nemcem je uspelo uničiti izredno borbeno partizansko formacijo, ki bi verjetno v letu 1943 predstavljala za razvoj novih vojaških enot in za politično delo na terenu pomembno vojaško ter kadrovsko osnovo. O tem, da je zadal partizanskemu gibanju hud udarec, je okupator o uničenju bataljona poročal na več strani. Kako pomembno je bilo po ocenah nacistov delovanje in poslanstvo Pohorskega bataljona, pa nas opozarjata zlasti dve poročili. Tako je višji vodja SS in policije Alpenland generallajtnant Erwin Rösener poročal državnemu šefu nemške policije Heinrichu Himmlerju o »veleakciji«¹ proti Pohorskemu bataljonu že 10. januarja 1943. Himmler pa je padec Pohorskega bataljona

ocenil za tako pomemben, da je o njem obvestil z depešo kanclerja rajha in poveljnika nemških oboroženih sil Adolfa Hitlerja že naslednji dan 11. januarja 1943.¹

Ocenjevano širše in časovno pa ugotovimo še novo boleče dejstvo, da je padel Pohorski bataljon v zgodovinsko prelomnem času, ko je bila 6. Hitlerjeva armada v Stalingradu pred uničenjem, ko so bile prav tako pred porazom nemške in italijanske enote v severni Afriki, ko so zgubljale bitke na Pacifiku japonske fašistične moči, torej v času, ko so na svetovnih bojiščih prevzemale pobudo armade zavezniške koalicije. V tako imenovani »Titovi državi«, kot je pisal sovražnik, pa je bilo že deset divizij, od katerih je pet bilo v dveh korpusih. Razmerje sil je bilo približno 150.000 : 25.000 oboroženih mož v korist okupatorjev in kvislingov. To pa je bil že izjemen napredek, saj so bile narodnoosvobodilne sile v naglem porastu, sovražnikove pa so že doživljale hude udarce. Vojaška in politična pobuda je sedaj bila na strani bojujočih se naprednih sil. To je bilo tudi obdobje »bihačke republike« in ustanovitve protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije – AVNOJ. Na Slovenskem so se 1942/43 bojevale štiri brigade, osem odredov ter samostojni bataljon in četa, skupno okoli 3500 borcev.²

Iz navedenega izhaja, da je tragika Pohorskega bataljona tudi v tem, ker je padel v času, ko se mu je obetal kot vsem partizanskim enotam nagel razvoj.

VOJAŠKE RAZMERE NA OBMOČJU IV. ŠTAJERSKE OPERATIVNE CONE

Glavno poveljstvo slovenske partizanske vojske je v drugi polovici decembra 1942 znova preosnovalo slovensko partizansko vojsko. Iz dotedanjih grup odredov je ustanovilo štiri operativne cone: I. dolenjsko, II. notranjsko, III. alpsko in IV. štajersko. S tem je želelo doseči »največji ofenzivni polet za uničenje okupatorja in izdajalskih izrodov«, kakor tudi večjo samostojnost pri vodenju vojaških operacij.

Četrto štajersko operativno cono so sestavljali: Kamniški, Moravški (ali Zasavski), Savinjski, Kozjanski in Pohorski bataljon. Za komandanta cone so postavili Franca Rozmana-Staneta, za političnega komisarja Dušana Kvedra-Tomaža, za na-

mestnika komandanta Petra Stanteta-Skalo in za namestnika političnega komisarja Dušana Kraigherja-Juga. Navodila za dejavnost je štabu IV. operativne cone poslal politični komisar glavnega poveljstva Boris Kidrič-Peter Kalan. Uvodoma je ugotovil, da je formacija grupe odredov postala preokorna ter nadaljeval, da na območju IV. štajerske operativne cone lahko delujejo samo manjši bataljoni v moči od 100 do 150 mož, ki naj jim daje cona navodila za dejavnost, usklajuje njihovo sodelovanje, določa večje manevriranje in spremembe položaja ob sovražnikovih ofenzivah. Tako so bili na Štajerskem odpravljeni odredi kot posebne formacije. S prilivom novih borcev pa je glavno poveljstvo slovenske partizanske vojske predvidevalo, da bodo bataljoni prerasli v udarne brigade s 500 do 600 borci. Tako kot Boris Kidrič je ob koncu decembra 1942 ocenil v imenu centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije pomembnost večjih udarnih enot za razvoj narodnoosvobodilnega boja na Štajerskem tudi Edvard Kardelj. V navodilih pokrajinskemu komiteju je dejal, naj si prizadevajo ustanoviti brigade, kakor hitro bodo za to dozorele razmere, med katerimi je posebej omenil močnejši priliv novih borcev.

O tem, da bi bilo potrebno preosnovati enote na Štajerskem, pa je poročal še pred prejemom navodil glavnega poveljstva slovenske partizanske vojske tudi štab II. grupe odredov ter omenil možnost za ustanovitev Kamniško-savinjske brigade. Kot je iz navedenega razvidno, so se potrebe po ustanavljanju brigad na območju IV. štajerske operativne cone pokazale že ob koncu leta 1942.

Potem ko je štab II. grupe odredov poročal o analizi vojaškega položaja na Štajerskem ter predlagal preosnovo enot in ustanovitev brigade, mu je glavno poveljstvo slovenske partizanske vojske poslalo 12. januarja 1943 nova navodila. V njih ugotavlja, da bi zaradi obetajočega številčnega porasta štajerskih enot lahko takoj ustanovili dve brigadi, ki ne bi smeli imeti manj kot vsaka po 300 borcev, razdeljenih v dva ali tri bataljone. Glavno poveljstvo slovenske partizanske vojske je odobrilo ustanovitev brigade iz Moravškega in Kamniškega bataljona ter brigado iz sil na Pohorju, ki bi jih poprej razdelili v dva bataljona. Po tej preosnovi bi delovali pod poveljstvom štaba IV. operativne cone dve brigadi in samostojni Kozjanski bataljon. V navodilih je bilo med drugim še rečeno, da bodo imele tako

razporejene enote verjetno boljše razmere za sodelovanje in obstoj ter da mora štab IV. operativne cone skrbeti, da ne bi teh večjih enot Nemci razbili. Kolikor pa brigadi ne bi mogli obstajati, so predlagali, naj na območju cone delujejo po bataljonih. Glavno poveljstvo slovenske partizanske vojske pa je štab IV. operativne cone opozorilo tudi na njegove politične naloge. Naložilo mu je, da izvaja z lastnimi silami, ne da bi se zanašal na terenske organizacije OF in KPS, čim večji politični vpliv na množice, ter poudarilo, naj težak položaj Nemcev na vzhodni fronti kot tudi na drugih bojiščih izkoristi za okrepljene vojaške akcije in najintenzivnejše politično delo, s čimer naj pripravlja okoliščine za splošno ljudsko vstajo na Štajerskem, okrepjeno dejavnost pa naj prenese tudi na Koroško.

Še preden pa so nova navodila glavnega poveljstva prispela, je prišel štab IV. operativne cone do ugotovitve, da bi bila ustanovitev brigad še preuranjena. Slabe izkušnje na kamniškem in zasavskem območju ob koncu leta 1942 so pokazale, da osredotočenje enot ne bi bilo koristno. Koncentracija Kamniškega in Zasavskega bataljona je v težkih zimskih razmerah zaradi njune premale gibljivosti, bolj ustrezala Nemcem, ki so jima na Kostanjski planini in v tuhinjskih hribih prizadejali občutne udarce. Kamniški bataljon pa so Nemci nato kljub njegovim stalnim premikom do srede januarja 1943 še večkrat napadli. V tem času je padel še Pohorski bataljon in tako so odpadle vse možnosti za ustanovitev brigad.

Kamniški in Zasavski bataljon sta izvajala od začetka leta 1943 zelo uspešne mobilizacijske akcije, s prihodom novincev pa je postalo pomanjkanje orožja in streliva še bolj pereče. Štab IV. štajerske operativne cone je 10. januarja 1943 poročal, da je kriza mimo in da se enote nenehno večajo ter da je položaj obraten kot jeseni, zaradi pomanjkanja orožja in streliva, da ni mogoče izvajati večjih ofenzivnih akcij, ter menil, da bi bilo prav, če bi dobila štajerska operativna cona čimprej vojaško pomoč. Ob tem poročanju pa štab IV. operativne cone še ni vedel za poslednji boj Pohorskega bataljona.

Kako so ocenjevali partizansko dejavnost v tem času Nemci, lahko povzamemo iz poročila poveljnika redarstvene policije Alpenland z dne 18. januarja 1943, ki poudarja, da je na Gorenjskem težišče vsega »banditskega« gibanja slej ko prej v kamniškem okrožju. Na slovenskem Štajerskem ugotavlja upad

partizanske dejavnosti spričo uničenja Pohorskega bataljona, o večji uporniški dejavnosti pa na štajersko-gorenjski meji na območju Sv. gore in Kolovrata.

Kljub nemškim hajkam v januarju 1943 je mobilizacija na zahodnih območjih IV. operativne cone potekala uspešno. Kamniški bataljon je mobiliziral okrog 60 do 70 novincev, medtem ko je Zasavski bataljon narasel do srede januarja na približno 180 borcev in postal tako najmočnejša enota štajerske operativne cone. Zaradi zadovoljive mobilizacije in okrepitve enot je štab IV. operativne cone na Lesu pri Moravčah uresničil 14. januarja 1943 svojo zamisel o delni preosnovi enot. Ustanovil je Kamniško-savinjski odred, katerega štab naj bi imel posebno vlogo vmesnega vodstvenega člana do ustanovitve brigade. Za ustanovitev odreda, ki bi povezoval tri bataljone v približni moči po 120 mož, se je štab IV. operativne cone odločil po ugotovitvi, da bi bila njegova zveza s samostojnimi bataljoni zaradi velikega operativnega ozemlja zelo otežena. Ob ustanovitvi odreda pa je ponovno ustanovil Savinjski bataljon. Kamniško-savinjski odred so sestavljali trije bataljoni: Kamniški (pozneje imenovan tudi Blejčev, po Matiji Blejcu-Matevžu), Zasavski (Alojza Hohkrauta) in Savinjski (Slavka Šlandra). Za komandanta so postavili Alojza Kolmana-Maroka, za političnega komisarja pa Antona Štefeta-Kostjo, ki je padel že čez pet dni. Zamenjal ga je Mitja Ribičič-Ciril. Namestnik političnega komisarja štaba IV. operativne cone Dušan Kraigher-Jug je centralnemu komiteju KPS utemeljeval potrebo po ustanovitvi Kamniško-savinjskega odreda s tem, da je območje Kamnika, Savinjske doline in Zasavskih revirjev tako sklenjena operativna celota, da potrebuje skupno poveljstvo. Za pohorsko in kozjansko območje je menil, da sta tako zelo oddaljeni, da ne bi mogel štab cone, kadar bi bil na njih, uspešno povezovati operacij Kamniškega, Zasavskega in Savinjskega bataljona. Kraigher je dalje izrazil željo, da bi glavni štab NOV in PO Slovenije poslal na Štajersko brigado, ki bi lahko izvedla veliko mobilizacijo ter poudaril, da bi morala Štajerska dobiti čimprej pomoč v orožju. Zaradi majhnega števila partizanov na Štajerskem in spričo obsežnosti pokrajine pa je menil, da bi storili hudo napako, če bi pošiljali nove borce v Ljubljansko pokrajino.

Med poročanjem štaba IV. operativne cone in Dušana Kraigherja-Juga sredi januarja 1943 pa so bile razmere v sever-

nih in vzhodnih obočjih cone slabše, kot je navedeno. V koroški skupini in na Kozjanskem je bilo skupaj le okoli 50 borcev. Resnično moč v coni je takrat predstavljal Zasavski (Moravški) bataljon. To je bilo začasno krizno obdobje partizanskega bojevanja na Štajerskem.³

KOMANDANT STANE IŠČE POHORSKI BATALJON

Negotovost o usodi Pohorskega bataljona je bila v coni hudo zaskrbljujoča. Prvo zelo kratko poročilo o domnevnem padcu Pohorskega bataljona je poslal štab IV. operativne cone glavnemu poveljstvu slovenske partizanske vojske 19. januarja 1943. Ker pa v štabu niso imeli o poslednjem boju Pohorskega bataljona zanesljivih podatkov, je zato okoli 20. januarja 1943 krenil na Pohorje s patroljo komandant cone Franc Rozman-Stane. Štab IV. operativne cone je nato 28. januarja 1943 poročal med drugim tole: »Najboljši bataljon, ki smo ga imeli, tj. Pohorski bataljon je po poročilu kurirja popolnoma razbit. Težke izgube je pretrpel tudi Kozjanski bataljon.« Ker sta se komandant Franc Rozman-Stane in kurir na dogovorjeni javki zgrešila, ni imel štab IV. operativne cone tudi tokrat o usodi Pohorskega bataljona točnih podatkov, vendar so pričakovali, da jih bodo z vrnitvijo komandanta Staneta v kratkem prejeli. Po njegovi vrnitvi s Pohorja je štab IV. operativne cone 5. februarja 1943 poročal, da se komandantu ni uspelo povezati z bataljonom. Zvedel pa je, da so Nemci vdrli v bataljonovo zimsko taborišče, kjer je prišlo do hudega spopada, ki je terjal več žrtev. Na terenu so mu še povedali, da je na nekem marofu zgorela tudi patrolja pohorskega bataljona. Sicer pa je bil mnenja, da so govorice o razbitju pohorskega bataljona neresnične.

V Dešnu pri Moravčah je bila 21. in 22.⁴ februarja 1943 pomembna partijska konferenca. Udeležili so se je nekateri člani pokrajinskega komiteja KPS, štaba IV. operativne cone, Kamniško-savinjskega odreda in precej političnih delavcev iz litijskega, kamniškega in revirskega okrožja. Na njej so sprejeli več vojaških in političnih sklepov za okrepitev narodnoosvobodilnega boja na območju štajerske operativne cone.

Glavno poveljstvo slovenske narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov je poslalo kmalu po deški konferenci

štabu štajerske operativne cone nova navodila za spremembo vojaške taktike njenih enot. Menilo je, da so bile doslej enote preveč v defenzivi in da zato tudi koncentracije enot niso dale zaželenega uspeha. Dalje je rečeno, da čakajo štajerske enote nemške napade in nato sprejemajo boj v kar najbolj neugodnih razmerah. Od štaba IV. operativne cone je glavno poveljstvo zahtevalo, da ukrene vse za prehod svojih enot v ofenzivo ter podarilo, da se morajo nemške sile čutiti neprestano ogrožene. Poglavitna naloga enot IV. operativne cone je še naprej bila mobilizirati novince, tiste, ki jih ne bi mogli oborožiti, pa naj bi brezpogojno pošiljali na območje Ljubljanske pokrajine. Glavno poveljstvo NOV in PO Slovenije je cenilo velike žrtve in napore, junaštvo in požrtvovalnost kadrov ter moštev enot IV. operativne cone. S kritiko napak in z navodili pa je želelo doseči, da bi velikanski napor zvezani z žrtvami na Štajerskem bili uspešni in da bi odstranili ovire za vojaški polet. Po prejetih navodilih so šli vojaški in politični funkcionarji v enote in na teren ter jih prenašali štabom in aktivistom. Komandant Franc Rozman-Stane je šel na Koroško ustanovit bataljon, skrb za izvajanje političnih nalog pa je prevzel Dušan Kraigher-Jug, ki je nato opravil več sestankov s političnimi delavci v Savinjski dolini in revirjih.

Na poti na Koroško je šel komandant cone s spremstvom ponovno iskat Pohorski bataljon. Dne 20. marca 1943 je sporočil svojemu namestniku Petru Stantetu-Skali, da je taborišče Pohorskega bataljona našel. Po razdejanju, kakršno je bilo v njem, je sklepal, da je moral trajati hud boj pet ur, vendar je menil, da ni moglo biti toliko žrtev, kot so o njih govorili. Četudi je govoril z drvarji, ki so odvažali padle borce, si iz njihovih izjav ni mogel ustvariti natančnejše in dokončne podobe o poslednjem boju Pohorskega bataljona. Zadržanost drvarjev in drugih ga je zavedla v upanje, da ni padel ves bataljon. V poročilu je še navedel, da se je njegova patrulja prebijala skozi neštete snežne zamete in druge ovire v dokaj težkih razmerah ter da se je nekajkrat uspešno spopadla s sovražnikom. Ustrelila je 2 gestapovca, vodjo mislinjske orožniške postaje, razorožila je nemškega orožnika ter zaplenila brzostrelko, 3 avstrijske puške, pištolo, 3 nemške uniforme in precej streliva. Primer vsestranske vojaške in politične dejavnosti Rozmanove patrulje izpričuje hrabrost ter iznajdljivost njenih borcev in komandanta v tem

izredno težkem obdobju na območjih Štajerske, takrat nacistični dejavnosti posebej izpostavljenih. S številčno skromnim spremstvom je komandant Franc Rozman-Stane izvedel vrsto akcij, ki so jih Nemci s skrbjo registrirali. Njihove hvalnice o uničenju »banditov« na Pohorju so se komaj malo polegale, ko so že morali 15. marca 1943 v Mariboru na štabnem razgovoru pri vladnem predsedniku za Štajersko ugotoviti med drugim tole: »Opažamo, da se je aktivnost band povečala v vsej Štajerski, razen v ptujskem okrožju. Vznemirja nas zlasti pojav majhne, toda aktivne bande na območju Pohorja.« Na tem razgovoru so tudi ugotovili, da se je pojavila v brežiškem okrožju neka partizanska skupina, da so v celjskem okrožju uničili skupino sedmih partizanov in da se je pojavila skupina partizanov na sosednjem območju stare Koroške.

Da bi preprečili nadaljnjo dejavnost Stanetove skupine na zahodnem Pohorju, so Nemci poslali v partizane preoblečene policiste, ki so se ob rekvizicijah pri kmetih izdajali za borce Pohorskega bataljona in zahtevali zvezo s komandantom Stanetom. Ta bi jim skoraj nasedel, toda spričo čuječnosti kmetov, partizanskih sodelavcev, ki so ga še pravočasno poiskali in opozorili, da gre za Nemce, ne pa za borce Pohorskega bataljona, se je vse dobro končalo. Potem je komandant Franc Rozman-Stane svojemu spremstvu priključil Franca Zalaznika-Leona, nekdanjega borca Pohorskega bataljona, ki je v tem času delal s Tonetom Ulrihom-Kristlom, sekretarjem šaleško-mislinjskega okrožja KPS v tehniki na Razboru, ter mu ukazal, da vodi skupino na Koroško.⁵

SOVRAŽNIKOVE OBOROŽENE MOČI

Razmerje oboroženih moči je bilo po vsej Jugoslaviji od začetka okupacije do osvoboditve močno v prid sovražniku. S številčnim večanjem enot NOV in POJ ter z njihovo večjo dejavnostjo se je praviloma večala tudi številčna moč sovražnikovih oboroženih moči.

Približno sorazmerje oboroženih partizanskih in sovražnikovih moči za obdobje konec 1942 in začetek 1943 smo za Jugoslavijo in Slovenijo že omenili. Naveden je tudi pregled partizanskih moči za isto obdobje na območju IV. štajerske opera-

tivne cone. Temu sledi še pregled sovražnikovih oboroženih moči na območju IV. operativne cone. Sovražnikove oborožene moči za protipartizansko bojevanje so bile v glavnem v policijskih, orožniških, vermanshaftskih, rednih vojaških in obmejnih enotah. V akcije pa so vključevali tudi gojence podčastniške šole iz Maribora in Slovenske Bistrice. Policijske enote so bile najbolj aktivne v boju proti partizanskim enotam že od leta 1941. Zaradi ustrezne gibljivosti in izkušenosti so jih lahko hitro koncentrirali ter usmerjali v boje, kjerkoli je bilo potrebno. Zaradi velikih potreb na vzhodni fronti in drugod je proti koncu leta 1942 odšlo iz Štajerske in Gorenjske več policijskih enot. Na vsem območju obeh pokrajin so v začetku 1943 delovale enote celotnega 19. policijskega polka, dve samostojni planinski policijski četi, tri čete policijskega stražarskega bataljona Wiesbaden, Wien in Alpenland ter policijska četa za zvezo. Nemške policijske in orožniške enote, nastanjane na Štajerskem in Gorenjskem, so v tem obdobju mnogokrat združevali in jih uporabljali v dogovorjeni akciji na Štajerskem ali Gorenjskem. Vse pogosteje pa so se posluževali tudi taktike obkoljevanja partizanskih enot s svojimi večjimi združenimi močmi, obkoljene predele pa so potem natančno preiskovali. Toda tudi ta oblika boja jim ni uspevala. Partizani so ponavadi zvedeli za lokalno hajko, se umaknili ali pa so obroč takoj prebili. Na Štajerskem in Gorenjskem so bile v tem času tri orožniške motorizirane in ena stelska četa.⁶

Policijske in orožniške enote na Štajerskem, Gorenjskem in Koroškem so bile pod poveljstvom višjega vodje SS in general-lajtnanta policije v XVIII. vojnem okrožju (sedež v Salzburgu) Erwina Rösenerja, ki je imel od septembra 1943 operativni štab za bojevanje proti partizanom v Ljubljani. Njegove enote so bile policija, orožništvo in SS oddelki. Rösenerjeva policijska služba je imela urad komandanta varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem s sedežem v Mariboru ter urad komandanta redarstvene policije »Alpenland« tudi v Mariboru.

Organiziranost orožništva je bila naslednja: komandant orožništva pri državnem namestniku za Štajersko v Gradcu; Spodnja Štajerska pa je bila razdeljena na orožniška glavarstva (npr. Maribor), ta pa na orožniška okrožja, medtem ko so bile osnovne enote orožniške postaje.⁷ Te so bile v vseh malo večjih

kraji, kar pa je bilo spričo naraščajočega narodnoosvobodilnega gibanja (nadalje NOG) premalo. Zato so s poveljem 28. decembra 1942 ukazali ustanoviti na Spodnjem Štajerskem še v tridesetih krajih podružnice orožniških postaj. Dne 1. marca 1943 so vpoklicali 550 rezervnih policistov in jih potem izšolali v tečajih v Celju, Gornjem gradu, na Vranskem in Kolovratu.

Vermanshaft (Wehrmannschaft) je bil oborožena formacija, ki jo je ustanovil okupator v okviru svoje politične ponemčevalne organizacije Štajerske domovinske zveze (Steirischer Heimatbund). Organizirati so ga pričeli kmalu po okupaciji z ustanavljanjem Štajerske domovinske zveze leta 1941. Njegovi obvezniki so bili vsi moški, člani Štajerske domovinske zveze, od 18. do 45. leta starosti. Vodstvo z jedrom moštva je bilo nemško. Glavna naloga vermanshafta je bila zunajarmadna in nacistična vzgoja, učenje nemškega jezika ter čimprejšnja usposobitev njenih članov za fronto. Zaradi partizanskega delovanja je bil okupator prisiljen vključiti nekaj enot proti njim že leta 1941, močno pa je bil vermanshaft udeležen v bojih proti partizanom v letu 1942.

Ob proslavljanju prve obletnice »osvoboditve« Spodnje Štajerske je bil okupator za bojevanje proti partizanom že prisiljen sredi aprila 1942 ustanoviti vermanshaftski bataljon Süd (Jug) s štirimi četami.

Oktobra 1942 so Nemci skušali okrepiti obrambo naselij z ustanavljanjem samozaščite (Selbstschutz). Policijske in vermanshaftske enote pa naj bi z lovskimi oddelki predvsem zasledovale in uničevale partizane na terenu. V samozaščito so vključevali vojaške obveznike od 18. do 55. leta, ki so stanovali v strnjenih naseljih ali največ kilometer od njih. Samozaščito so morali organizirati vodje orožniških postaj. Pripadniki so se morali zvečer zbrati na orožniški postaji ali v zgradbi blizu nje, stražiti naselja in kontrolirati prebivalce, saj so Nemci menili, da se bodo partizani zadrževali pozimi po vaseh. Pod orožjem oziroma v službi so bili od 18. do 5. ure.

Samozaščito je že novembra 1942 zamenjala deželna straža (Landwache). S tem so bile ukinjene vse formacije samozaščite, razen vermanshafta in samozaščite kočevskih Nemcev. Šef civilne uprave na Spodnjem Štajerskem je 9. novembra 1942 odredil ustanovitev deželne straže »za zaščito prebivalstva na Spodnjem Štajerskem pred osebami, ki ogrožajo javno varnost

in red«. Isti dan je zvezni vodja Štajerske domovinske zveze Franz Steindl pisal vodjem vermanšafta in funkcionarjem Štajerske domovinske zveze: »Naloga deželne straže je, da pod vodstvom pristojnih vodij orožniških postaj varuje naselja pred napadi banditov.« V deželno stražo so vključili največ vermanov in članov ukinjene samozaščite. Organizirana je bila v vseh okrožjih, razen v mestu Mariboru.

Prve dni novembra 1942 so bataljon Süd demobilizirali in ustanovili za bojevanje proti partizanom štiri vermanšafte čete v moči po 200 mož. Te so demobilizirali po 1. decembru 1942 in vodja vermanšafta Štajerske domovinske zveze je zaradi povečane partizanske dejavnosti ukazal 3. decembra 1942 ustanovitev alarmnih čet vermanšafta. V nje so decembra 1942 in januarja 1943 pretežno vključevali demobilizirane vermane iz bataljona Süd. Naloga članov alarmnih čet je bila, da so se poleg opravljanja svojega rednega dela urili v posebnih četah in da so na osnovi izdelanega alarmnega načrta vsak hip bili na voljo za boj proti partizanom, ko bi ti ogrožali določen kraj.⁸

Vermanšaftu smo namenili nekoliko daljšo razlago, saj je šlo za nevarno okupatorjevo oboroženo formacijo, oborožena dela nacistične politične organizacije Štajerske domovinske zveze, šlo je za različico razvpite SA (nacistični napadalni oddelki), za protirevolucionarno organizacijo in oboroženo formacijo, ki je nasilno vključevala v svoje vrste na tisoče Slovencev, da bi jih čimbolje uporabila v boju proti partizanom, pripravila za boje na drugih frontah, ponemčila, vzgojila v naciste in jih popolnoma odtujila od svojega naroda. Vermanšaft ni imel posebnih vojaških kvalitiet, vendar so se nekatere njegove enote in posamezniki zagrizeno bojevali proti partizanom. Zagrizeni vermani pa so bili nevarni še, zlasti zato, ker so kot domačini poznali ljudi, organizacije NOB, krajevne razmere in ker so o partizanih in o NOG vedeli veliko več kot okupator. Vermanšaft je bil zaviralni dejavnik razvoja in delovanja NOB tudi zato, ker mu je med drugim uspelo vključiti v svoje vrste več tisoč mladih Slovencev, ki bi sicer lahko šli v partizane ali delovali v NOG na terenu. O vermanšaftu bo še govor, saj se je bojeval proti partizanom tudi leta 1943, ki je vsebina naše obravnave.⁹

Na Štajerskem in Gorenjskem redna vojska (Wehrmacht) ni imela stalnih operativnih enot, temveč le za posebno uporabo. V XVIII. vojnem okrožju je bila 438. divizija za posebno

uporabo s sedežem v Celovcu. Ta je dajala enote tudi za Štajersko in Gorenjsko. Divizija je morala varovati komunikacije in naprave za zvezo. Dajala je stalne posadke za bunkerje in postojanke vzdolž komunikacij, sodelovala je s policijskimi enotami v bojih proti partizanom ter varovala industrijska središča in naprave. Za te namene divizija ni imela veliko vojske. To so bile pretežno enote deželnih strelcev (Landeschutz). Na Štajerskem je bil 18. polk deželnih strelcev s sedežem v Celju. V svoji sestavi je imel 611., 649. in 922. bataljon, 18. lovski odred in akcijsko baterijo 438. divizije za posebno uporabo. V enotah deželnih strelcev je bilo veliko starejših letnikov, zdravstveno manj sposobnih ali za fronto nesposobnih. Posamezne čete so bile razporejene od Trbovelj do Brežic ter ob Savinji in Sotli. Sodelovale so v akcijah proti partizanom na Štajerskem, Gorenjskem in Koroškem.

XVIII. vojaškemu okrožju so bile podrejene še podčastniška šola v Mariboru in v Slovenski Bistrici, močne čete graničarjev za zavarovanje meje, 48. dopolnilni bataljon tankovskih lovcev v Celju in 2. ogledniški rezervni dopolnilni konjeniški divizion v Slovenjem Gradcu.

Na Štajerskem in Gorenjskem je bilo v oboroženih enotah brez graničarjev približno 3800 moških, vendar so za akcije v operativnih skupinah lahko uporabili okoli 1680 moških.¹⁰

Natančnejšega pregleda oboroženih sovražnikovih moči na območju Štajerske za drugo polovico januarja 1943 (po padcu Pohorskega bataljona) ni bilo mogoče pripraviti. Osnovni vzrok je v pomanjkanju ustreznih virov. Težave pri zbiranju teh podatkov so tudi v tem, ker so se sovražnikove enote pogosto premikale, včasih preosnovale in se je zato njihovo številčno stanje stalno spreminjalo. Po grobi oceni lahko vseeno sklepamo, da je imel sovražnik za protipartizansko bojevanje na območju štajerske operativne cone v omenjenem času približno 4000 oboroženih moških, medtem ko je bilo v partizanskih enotah okoli 400 borcev, od tega približno 100 brez orožja. Iz navedenega izhaja hudo nesorazmerje v škodo NOB. Posledice padca Pohorskega bataljona in razbitje Kozjanskega bataljona so bile očitne in boleče. Tako predstavlja sredina januarja 1943 višek začasnega upada partizanskega bojevanja na Štajerskem.¹¹

Zaradi stalnega pomanjkanja oboroženih moči in zaradi nenehnega iskanja učinkovitejših oblik protipartizanskega delo-

vanja so nacisti leta 1942 ustanovili na Gorenjskem tako imenovane Gegenbande (protibandе) »Karl«, »Philip«, »Ludwig«, »Martin« in »Stephan«. Gegenbande so se lažno predstavljale, da so partizani. Partizani in prebivalci pa so jih preprosto imenovali raztrganci. To so bile posebne enote, sestavljene iz izbranih, posebej izšolanih policistov in orožnikov, ki so jim dodali nekaj slovenskih izdajalcev za vodnike, izvidnike ter zlasti provokatorje. Večino vodnikov so pridobili z mučenjem in »prevzgojo« zajetnih partizanov. Posamezne skupine so štejele od 20 do 30 mož, vodili pa so jih posebej izšolani in izkušeni gestapovski funkcionarji. Naloge raztrgancev so bile, da s partizansko taktiko, zlasti v nočnih pohodih, po gozdovih in drugod napadejo ter uničijo partizanske kurirje, poveljstva, manjše enote, partizanske zaupnike, člane KPS, OF, javke in zveze ter tako vznemirjajo območja partizanskega delovanja. V jeseni 1942 je na območju IV. operativne cone okoli Kamnika delovala skupina raztrgancev »Martin«, novembra 1942 pa skupina »Stephan« na Moravškem in v Zasavju. Preostale so takrat delovale na Gorenjskem. Februarja 1943 je bila dejavna na revirskem in moravškem območju skupina raztrgancev »Ludwig«. ¹²

Komandant varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem Josef Vogt je 27. junija 1943 poročal, da so bile na osnovi povelja redarstvene policije Alpenland z dne 27. oktobra in 4. decembra 1942 za Spodnjo Štajersko doslej ustanovljene tri skupine raztrgancev: »Karl«, »Treff« in »Elsa«. Skupina »Karl« je delovala od 25. februarja do 11. marca 1943 na območju Mrzlica–Gozdnik. Tu je ustrelila sedem partizanov. Od 25. marca do 2. aprila 1943 pa je bila na območju Kolovrata. Skupina »Treff« je bila na Graški gori od 16. do 23. marca 1943 in je ujela enega partizana. Potem je bila na Dobrovljah do 29. marca 1943 in ponovno od 2. do 5. aprila. S pomočjo okrepitve s policijo je uničila partizansko taborišče in postrelila sedem partizanov, potem ko ji je priskočila na pomoč policija.

Vogt je sodil, naj ne bi bile skupine raztrgancev števično prevelike (okoli 30 mož), ker bi bile sicer na terenu sumljive. Poudaril je nujno odlično oborožitev in izurjenost posameznikov. Svetoval je, da se naj ne spuščajo v večje spopade, razen v primeru možnosti, ko bi lahko uničili večje število partizanov. Menil je, da bi raztrganci lahko posredovali varnostni in redarstveni policiji dragocene izkušnje v bojih proti partiza-

nom. Njihove akcije naj ne bi trajale le osem ali štirinajst dni, temveč tudi en ali dva meseca. Raztrgancem je Vogt odsvetoval, da bi hodili v akcije z Jagdkomando (lovkim oddelkom), ker se ta giblje uniformiran. Partizani bi jih lahko takoj spoznali in se umaknili. Vogt je sklenil, da lovski oddelki partizane lahko samo razpršijo ali razbijejo, ne pa tudi uničijo.¹³

Omenili smo oborožene sovražnikove formacije, skupine in posameznike za protipartizansko bojevanje. To so bile v glavnem sovražnikove fizične moči, ki so se na terenu spopadale s partizani, s ciljem, da bi jih uničile ali vsaj zavirale njihov nadaljnji uspešen razvoj ter delovanje. Ta dejavnik je bil zelo pomemben, vendar ne edini v verigi tistih, ki so preprečevali hitrejši razvoj partizanskih enot in NOG, v našem primeru v severovzhodni Sloveniji oziroma na območju IV. operativne cone. Pri popolni oceni okoliščin razvoja NOG na obravnavanem območju pa moramo vsekakor najprej upoštevati zloglasni nacistični okupacijski sistem, z njegovimi surovimi in zločinskimi ukrepi od zapiranj, izgonov, streljanj talcev, pošiljanj v koncentracijska taborišča, na prisilno delo, prisilne mobilizacije v nemško vojsko, vermanshaft, samozaščito, deželne straže, obratno zaščito, policijske in orožniške enote, med raztrgance, v Volksturm in zlasti prisilo v vsestransko podtalno agenturno dejavnost. Politično nasilje je bilo tudi prisilno vpisovanje v množično nacistično politično organizacijo Štajersko domovinsko zvezo (Steirischer Heimatbund), v hitlerjevsko mladinsko organizacijsko (Hitlerjugend) in v druge politične organizacije. »Totalni« nacistični okupacijski sistem je organiziral tudi na tisoče tečajev nemškega jezika, podredil šolstvo, kulturo, gospodarstvo in sploh vse institucije življenja ter delovanja nacizmu in popolnemu ponemčenju naših krajev in ljudi.¹⁴

ZAVIRANJE RAZVOJA NOG Z AGENTURO IN RAZTRGANCI

Uvodoma želimo poudariti, da so nacisti 20. marca 1943 zamenjali zloglasnega Otta Lurkerja, koMANDANTA varnostne policije in varnostne službe za Spodnjo Štajersko v Mariboru, z Josefom Vogtom, ki je bil potem na tej dolžnosti do 1. maja 1944. Od njega so si obetali v boju proti NOG še večjih uspehov. Vogt je končal gospodarsko fakulteto v Kölnu in je leta 1934 postal

kot nacist vodja urada za boj proti komunističnemu gibanju na policiji v Düsseldorfu. Od leta 1938 do srede 1942 je deloval v osrednjem gestapovskem vodstvu v referatu za protikomunistično dejavnost v Berlinu. Na Bled je prišel leta 1942 kot velik strokovnjak in »star borec proti komunistom«. Jugoslavijo je poznal dobro, saj je z njeno policijo sodeloval že v predvojnih letih. Za takojšnje ponemčenje Gorenjske je predlagal tele drastične ukrepe: množične aretacije, poostrena zasliševanja, streljanja zaprtih sodelavcev osvobodilnega boja, izgon družin ustreljenih, deportacije v koncentracijska taborišča, zaplembo premoženja, kolektivne kazni, prisilno mobilizacijo v delovno službo, požige vasi in streljanja prebivalstva. Vse te grozote so potem pod njegovim vodstvom nacisti dosledno izvajali. Veliko izkušenj pa si je Vogt pridobil s taktiko vrinjanja agentov v partizanske enote in organizacije osvobodilnega boja. Ob premestitvi v Maribor ga je poklical general policije Erwin Röser in mu ukazal, naj prične na Spodnjem Štajerskem proti osvobodilnemu gibanju najostrejši boj. Za organiziranje obveščevalne mreže mu je dodelil strokovnjaka Brandta, za izvajanje okrepljenih vojaških akcij pa enote 19. SS policijskega polka. Vogtova taktika se je nekoliko razlikovala od Lurkerjeve. V njegovem času od marca 1943 do 1. maja 1944 v Mariboru in v Celju niso streljali privrženecv OF kot v času Lurkerja, pač pa so jih vozili iz zaporov k ustrelitvam v razne kraje, kjer so partizani izvedli akcije. S tem so želeli odvrniti prebivalstvo od partizanov, kar pa jim ni uspelo. Za časa Vogta je bilo ustreljenih manj privrženecv osvobodilnega boja, prebivalstvo pa je bilo še naprej izpostavljeno hudemu nacističnemu nasilju in bolj zahrbtnim oblikam uničevanja naših ljudi. Vogt je bil nevaren zlasti zato, ker je razvil proti NOG intenzivno podtalno agenturno dejavnost. Posledice so bile zelo hude: vdori v naglo se razvijajoče in veliko obetajoče organizacije NOG, ki so jih potem uničevali, poskusi uničevanja, slabljenja ali zaviranja hitrejšega razvoja partizanskih enot z agenturo oziroma z vrinjenci, vnašanje razdora znotraj NOG in podobno. Vogt je leta 1947 v zaporu¹⁵ napisal med drugim, da je v prizadevanjih za čim hitrejšo odkrivanje partizanov na Pohorju oddelek IV pri gestapu v Mariboru aktiviral svojo obveščevalno službo na vse možne načine. Kmetom in zlasti drvarjem je ukazal, da morajo partizane takoj prijavljati. Opisal je tudi sistem delovanja zaupnikov – poizve-

dovalcev in kako so jih z zahrbtnimi ter nasilnimi metodami pridobivali. Gestapo je ustanovil v Lovrencu na Pohorju, v Slovenjem Gradcu, na Mislinji in tudi drugod postojanske zaupnikov – poizvedovalcev, ki so štele po nekaj oboroženih članov, vodili pa so jih uradniki gestapa. Poizvedovalci so zbirali po terenu podatke o partizanih, njihovih sodelavcih ter tudi napadali posamezne partizane ali manjše patrolje.¹⁶

Okupator je pošiljal na Pohorje vohune, ki so iskali partizane in odkrivali njihove sodelavce od začetka vstaje 1941. Okrepljeno agenturno dejavnost pa je sprožila intenzivna vojaška in politična dejavnost prvega Pohorskega bataljona. Najaktivnejša pa ni bila le agentura, saj je leto 1942 značilno po najhujšem okupatorjevem vsestranskem nasilju na vseh področjih.

Zanimiv primer množičnega poskusa pridobivanja izdajalcev in njihovega usmerjanja v podtalen in tudi odprt boj proti partizanom je bil Franc Kramberger, krajevni vodja Štajerske domovinske zveze v Lovrencu na Pohorju. Z njegovim posredovanjem in vključevanjem celotnega članstva Štajerske domovinske zveze je policija v oktobru in novembru 1942 sklicala 70 ljudi s Činžata, Smolnika, iz Ruš, Limbuša, Bistrice pri Rušah in Hoč na razgovor v Maribor. Večina je sodelovanje s policijo odklonila, nekaj pa so jih pridobili in izurili za vohune na terenu. Omenimo le nekaj proslulih imen izdajalcev, ki so se uveljavili v boju proti prvemu Pohorskemu bataljonu in tudi po njegovem padcu. To so bili lovski nadzornik Anton Vidmar, Henrik Tinč, drvarja Franc Mumelj, Henrich Richter in obratovodja kamnoloma Viktor Krippe vsi iz Lovrenca na Pohorju ali iz njegove okolice ter oskrbnik Lenarčičevega veleposestva v Josipdolu Luitpold Sykora.¹⁷ V letu 1942 je deloval za gestapo drvar Johann Sepp, ki je stanoval pri Ruški koči. Decembra 1942 in januarja 1943 je bil član izvidniške policijske patrolje v Lovrencu na Pohorju tudi Franc Pesek, ki so ga pozneje premestili v Prebold.¹⁸

Nevarni izdajalci Pohorskega bataljona so bili tudi njegovi bivši člani Stanislav Brunšek-Zagloba, ki so ga Nemci zajeli 7. decembra 1942, Viktor Kotnik-Vejak, zajet kot ranjenec 8. decembra 1942 in Srečko Vigec-Volga, ki so ga Nemci zajeli 3. januarja 1943. Vsi so okupatorju tudi v poznejših obdobjih kot njegovi zaupniki, raztrganci oziroma izvidniki v boju proti partizanom ter NOG veliko pripomogli. Po enaki poti izdaje je kre-

nil tudi borec Pohorskega bataljona Maks Kink-Sandi, ki so ga Nemci ujeli ranjenega 17. januarja 1943. V gestapovski vohunski mreži je bila zelo nevarna nemčurska družina Blazinšek iz Šentilja pod Turjakom. Njeni člani so delovali z gestapovskimi oporišči na Mislinji, v Šoštanju ter Slovenjem Gradcu. Franca Blazinška je uspel gestapo vriniti 7. januarja 1943 v patroljo Pohorskega bataljona, ki je potem zaradi njegove izdaje padla 17. januarja 1943 v Št. Vidu nad Valdekom (sedaj Završe). Blazinšek je pozneje dalj časa deloval pri gestapovskem oporišču v Šoštanju.¹⁹

Vsi navedeni in tudi drugi zaupniki gestapa so križarili po vsem Pohorju, predvsem pa tam, kjer je bila partizanska dejavnost večja. Svojim gospodarjem so nosili poročila in zato prejemali denarne nagrade.

Uničenje Pohorskega bataljona ni bilo okupatorju dovolj prepričljivo jamstvo za prekinitev nadaljnega razvoja osvobodilnega gibanja na pohorskem območju. Iz vseh dolin, ki obdajajo Pohorje in z njegovih pobočjih so pričeli Pohorje nadzirati že v začetku 1943 s pomočjo domačih plačancev – gestapovskih izvidnikov, orožniških, policijskih in vermanskih patrolj. Komendant varnostne policije in varnostne službe na Štajerskem je med drugim 18. januarja 1943 poročal, da bodo za ogledniško službo Pohorja zopet aktivirali Johanna Seppa, ki se je kot zaupnik gestapa izkazal že 1942. Sepp je potem 21. januarja 1943 obhodil južno Pohorje okoli Domadenika, Uranjeka, Kapuna in Turnerja. Naslednji dan je obhodil območja od Ruške koče, potoka Lobnice do Ruš in po drugi poti nazaj. Za ovaduško delo je potem pridobil zanesljivega drvarja grofa Atemsa Antona Vidmarja. Dne 25. januarja 1943 sta pregledovala območje Ruške koče, Bajgota, Treh žebljev, poslednjega bojišča Pohorskega bataljona, Velikega vrha in Treh kraljev. Naslednji dan sta opravila enako pot. Dne 27. januarja sta naredila obhod: Ruška koča, Bajgot, Klopni vrh, Ruše ter pregledala tudi lovsko kočo Viktorja Glazerja. Naslednji dan je šel Vidmar na Bajgot in Veliki vrh, Sepp pa je zbiral podatke od ljudi pri Mariborski koči. Dne 29. januarja sta Sepp in Vidmar prehodila pot od Ruške koče prek Glažute in Bistrice do Ruš. Naslednji dan sta vohunila po poti od Ruške koče po Limbuški grapi do Maribora. Toda na nobenem od navedenih obhodov nista našla nič pomembnega.

V Kumnu nad Falo je gestapo pridobil 28. januarja 1943 zaupnika za redno nadzorovanje območja Kumen–Ruše–Klopni vrh–Puščava pri Lovrencu. Omenjeni zaupnik jim je poročal 8. februarja o vestno opravljenih obhodih, na katerih pa ni ugotovil nič posebnega.

Oporišče gestapa v Slovenj Gradcu je 29. januarja 1943 registriralo novega zaupnika na pošti, toda 14. avgusta 1943 so predlagali, da se ga črta, ker jim nič ni sporočal. Takšnih primerov je imel sovražnik veliko, dokazujejo pa, kako je gestapo hotel prisiliti številne naše ljudi za izdajalsko delo, kar pa so mnogi kljub hudim posledicam pogumno odklonili. Na zahodnem Pohorju so si mnogi partizanski simpatizerji in sodelavci oddahnili, ko so zvedeli, da je skupina komandanta Staneta 9. marca 1943 likvidirala kmeta Antona Kotnika z Razborce na Pohorju, ki je bil nacistični tajni sodelavec. S Kotnikom je hotel obračunati že februarja 1943 pogumen partizanski sodelavec kmet Franc Štinjek, p. d. Elbej z Razborce. Potem ko se je sprl z njim, ga je hotel pokončati kar z nožem, vendar mu je Kotnik zbežal. Z zadovoljstvom so sprejeli vest o ustrelitvi Antona Kotnika tudi kmetje partizanski sodelavci iz leta 1942. Toda do žrtev je še zmeraj prihajalo. Tako je Maks Kink-Sandi spravil v zapor partizanska sodelavca iz časa prvega Pohorskega bataljona sestro in brata Marijo ter Franca Rozmana z Razborce. Policija je oba prišla 1. aprila 1943. Marija je v koncentracijskem taborišču Auschwitz umrla 14. februarja 1944, Franc pa je preživel taborišče Mauthausen. Izdajalec Sandi je vedel veliko povedati o dejavnosti te pomembne postojanke, vendar sta gospodar Ferdinand in gospodinja partizane še naprej podpirala.

Zanimivo je dalje poročilo gestapovskega oporišča Slovenj Gradec z dne 11. marca 1943, ko ugotavljajo za nekega svojega izvidnika, ki je velikokrat obhodil zahodno Pohorje, da ni več potreben, ker jih imajo že dovolj.

Že omenjeni Franc Pesek je šel od 19. marca do 21. aprila 1943 velikokrat iz Lovrenca iskat na Pohorje partizane in zbirat poročila o sodelavcih NOG. Za dnevne obhode po terenu je prejemal po 10 RM, kadar pa je bil doma, je dobil dnevno po 6 RM.²⁰

Okupator se je zavedal velike strateške pomembnosti Pohorja. Njegov neposredni cilj po padcu Pohorskega bataljona je bil v kali zatreti NOG na njegovem območju tako, da se ne bi

nikjer obnovilo. Da bi imel čim popolnejši nadzor na južnih območjih Pohorja in da bi bilo tudi tukaj agenturno delo aktivno in uspešno, je poslal za nekaj časa v prvih mesecih 1943 v gestapovsko oporišče v Šmartno na Pohorju za vodjo zloglasnega nacističnega krvoloka Hannesa Berložnika. Rodil se je v Dortmundu in se je že pred napadom na Jugoslavijo uveljavil kot Dorfmeistrov agent Gaugrenzlandamta v Gradcu. Po prevratu je deloval kot gestapovski zaupnik v Celju pod imenom Hübner ter v Šaleški in Savinjski dolini. Konec tega leta je bil za svoje izdajalsko delovanje nagrajen z 2000 RM. Tudi 1942 je bil angažiran v Celju, še bolj pa v Šaleški dolini, kjer je imel mrežo agentov. Jeseni 1942 je bil nekaj časa vodja gestapovskega oporišča v Šoštanju, leta 1943 vodja gestapovskega oporišča v Šmartnem na Pohorju, od 24. aprila 1943 na Mislinji, potem vodja šoštanjskega oporišča varnostne službe, od jeseni 1943 pa na izpostavi gestapa v Brežicah. Leta 1944 je med drugim vodil tudi lovski oddelek Šoštanj, ki ga je organiziral gestapo. Njegovi člani so v največ primerih delovali na raznih terenih kot raztrganci.²¹ Berložnik je s svojo skupino raztrgancev pri Šmartnem na Pohorju in s tem da se je povezoval z gestapovskimi oporišči Mislinja, Slovenj Gradec in drugimi razvil precejšnjo preventivno ter zastrašujočo dejavnost.

Tako sta šla Berložnikova raztrganca Günter Premšak in Adolf Kurnik 18. marca 1943 iz Šmartnega na Pohorju na kmetiji Jesenk in Gril ter nato brez uspeha pregledala še preostalo območje Smrečnega in Treh kraljev. Dalje je poročalo oporišče Šmartno na Pohorju, kako je sredi marca 1943 njenov zaupnik Mihael Pleteršek preskušal Petra Pečovnika, uslužbenca občinske uprave na Šmartnem, in tako zvedel za nekega mladenica in njegove starše, da so partizanski sodelavci. Že omenjeni drvar, raztrganec Anton Vidmar z Bajgota, je poročal oporišču v Šmartnem, da je bilo v začetku marca 1943 pri Ivanu Ravnjaku pri Sv. Kunigundi približno 20 partizanov s Kranjskega.²² Drvar, ki mu je to povedal, je še dodal, da so skoraj vsi kmetje na Smolniku za partizane. Od velike akcije na Pohorski bataljon januarja 1943 pa Vidmar ni vedel o partizanih povedati nič pomembnega. Dne 19. in 23. marca so poslali v patroljo raztrgance Johanna Podveršnika,²³ Adolfa Kurnika in Jakoba Špengo. Iz Šmartnega so šli k poslednjemu bojišču Pohorskega bataljona, kjer so našli precej tulcev puškinih nabojev. Dalje so odkrili sle-

dove policijske enote, ki je prišla tudi na ogled poslednjega bojišča Pohorskega bataljona iz Oplotnice in je potem nadaljevala pregledovanje terena proti Klopnemu vrhu. Dne 28. marca so Kurnik, Podveršnik in Vidmar pregledali širše območje Klopne vrha in bili zopet pri bojišču Pohorskega bataljona. Poročali so o pregledu trinajstih zemljank in štirih še nedograjenih ter o 35 strelskih jarkih. V strelskih jarkih so našli 111 nabojev in več drobnarij. Dne 1. aprila 1943 so bili Podveršnik, Vidmar in Kurnik ponovno pri bojišču Pohorskega bataljona, tokrat je bil z njimi tudi raztrganec Mihael Pleteršek. Našli so 5 bomb, 66 vžigalnikov za bombe, 300 nabojev in puško manliherico. Dne 5. aprila 1943 sta Podveršnik in Vidmar srečala blizu Urnjeka nad Ruško kočo lovca Jožeta Požarnika, ki so ga pozneje zaradi ovadbe Pleterška zaprli. Pleteršek je ovadil tudi partizansko sodelavko Justo Kotnik. Dne 6. aprila 1943 so bili Podveršnik, Kurnik in Vidmar zopet pri bojišču Pohorskega bataljona. V smeri proti Lukanji so opazili sveže sledove moke in tudi jamo, iz katere so neznanci odnesli različno robo. Blizu so našli v nekakšnem taborišču tri puške in okoli 70 nabojev. V Kurji vasi so zvedeli, da so od Areha do Lukanje križarili ta dan tudi vermani.

Berložnik pa svojim raztrgancem in zaupnikom nikoli ni povsem zaupal. Zato je šel 9. aprila 1943 iz Šmartnega na Pohorju prek Smrečnega preverit, če je bojišče Pohorskega bataljona resnično v takšnem stanju, kot so mu ga njegovi raztrganci opisali in če so vohuni bili resnično tam. Prepričan v resničnost poročila raztrgancev se je skozi Kurjo vas in Smrečno vrnil v Šmartno. Podveršnik, Kurnik in Vidmar so 13. aprila 1943 med Ribniki in Majlandom pri Ribičevi bajti odkrili staro partizansko taborišče. V njem so našli okoli 180 nabojev in še nekaj drugih malenkosti. Ista patrulja je bila 14. aprila 1943 zopet pri bojišču Pohorskega bataljona. Tu so našli precej zagonetnih stopinj in Vidmar je zagotavljal, da so sveže. Zato so bojišče ponovno temeljito pregledali in našli 60 nabojev. Kot bomo pozneje zvedeli, so bili tokrat pri bojišču že sledovi druge Pohorske čete. Podveršnik, Vidmar, Kurnik in Pleteršek so bili 19. aprila 1943 na obhodu pri kmetu Mlakarju pri Treh kraljih. Tu so zvedeli, da so bili ponoči pri njem trije partizani, med njimi ena partizanka, ki so odnesli nekaj mesa, klobas in masti. Podobno so storili tudi pri sosedu. Partizana sta imela lovski puški, par-

tizanka pa pištolo. Podveršnik je še poročal, da sta bila partizana in partizanka 15. aprila 1943 pri Cebaju na Smolniku, kjer so tudi dobili hrano. Tudi o tej skupini bo pozneje govor. To so bili partizani: Linka Ksela-Jasna, Tone Olstrak-Zvonko in Hinko Urlep-Dnjeper.

Raztrganci so bili kar naprej na terenu. Tako sta se Vidmar in Pleteršek 21. aprila 1943 pripeljala z osebnim avtomobilom od Slovenske Bistrice do Lukanje. Odtod pa sta šla proti bojišču Pohorskega bataljona. Na poti sta zvedela od moškega iz Stare glažute, da je nek neznenec spraševal pred nekaj dnevi za pot proti Majlandu in Borovju ter govoril ljudem, naj odvrčajo mladeniče od naborov za nemško vojsko, ker je za tja vsakogar škoda. Neznanec je pot nadaljeval proti Velikemu vrhu. Od bojišča Pohorskega bataljona sta šla k Trem kraljem. Pri Mlakarju in Smogavcu sta zvedela, da sta tod hodila partizana in partizanka. Raztrganca sta prespala pri svojem pajdašu Vidmarju in šla 22. aprila 1943 v Cezlak. Tu jima je trgovec povedal, da je bilo 21. aprila 1943 ob 22. uri pri njem 13 do 14 partizanov, ki so mu odnesli 6000 cigaret in nekaj druge robe. Partizani so tu oznanili, da od 1. maja 1943 ne sme na Pohorju noben delavec več delati ter da bo vsak, ki bo delal, ustreljen. Partizani so še poudarili, da so med gozdnimi delavci vohuni in da so se zato morali odločiti za tako oster ukrep. Ovađuha sta še zvedela, da so partizani odnesli Lamperčniku vermanšaftsko uniformo, meso in mast. Ker jim ni hotel odpreti vrat in jim je tajil, da nima uniforme, so ga v svarilo drugim pretepli. Vidmar in Pleteršek sta prespala pri Jožetu Rožiču blizu Lukanje. Po Vidmarjevem nasvetu naj bi Rožiča pridobila in ga poslala za vohuna med partizane. Toda Berložnik ni verjal Vidmarju in Pleterški. Isti dan 21. aprila 1943 je ukazal odpeljati z osebnim avtomobilom do Lukanje Podveršnika in Kurnika. Nekaj ur za Vidmarjem in Pleterškom sta morala pregledati bojišče Pohorskega bataljona, nato pa še območje Jurgovega, Peska, Klopnega vrha, Majlanda in Ribnikov. Našla sta samo sledove dveh partizanov in partizanke, ki so šli v smeri Pesek-Klopni vrh-Kamenitec. Drugi dan sta spet iskala sledove, ki pa so izginili. Potem sta šla na Pesek v »stari loger« in prišla prek Treh kraljev 23. aprila 1943 domov.²⁴

Na območju Vitanja se je narodnoosvobodilno gibanje razvijalo pod dokaj težkimi okoliščinami. Nacistično oblast so tu

čvrsto držali s pomočjo policije, gestapa, orožnikov in verma-nov zagrizeni predvojni kulturbundovci. Domačini, ki pa so v odporniškem gibanju vztrajali, se med drugimi sovražniki, oku-patorjevimi hlapci, spominjajo tudi trgovskega pomočnika Ci-rila Pavlija, ki je bil od 1941 do 1943 v Vitanju pri policiji. Naloge nasilne policije je opravljal v uniformi in civilu, tako v Vitanju, kot njegovi okolici. Leta 1943 so ga premestili drugam, 1945 je bil v vojnem ujetništvu zaveznikov, kjer pa se je opredelil proti NOV. Po vojni se je naselil v Moravčah na Dolenjskem. Da je bil član sovražnikove sredine, potrjujejo med drugim tudi povojne smrtno obsodbe naših oblasti nad njegovim dekletom Štefko Preglau, njeno materjo in njegovo delodajalko trgovko Jaklino-vo, pri kateri je v Vitanju tudi stanoval. Takšnih, kot je bil Ciril Pavli in hujših, je bilo na območju Vitanja razmeroma več kot v drugih krajih okoli Pohorja, kar je bil tudi vzrok za nekoliko kasnejši množični razvoj odporniškega gibanja na tem območ-ju.²⁵

Naciste je močno vznemirjala povečana dejavnost NOG od poletja 1942 v Framu in na njegovem širšem območju. Toda po zajetju petnajstletnega Slavka Vigeca, borca Ruške čete 27. sep-tembra 1942 pri Sokolskem domu, je prišlo do vdora v neka-tere odporniške organizacije. Vigec je hudo pretepen klonil in izdal več ljudi. Potem se je začelo 5. oktobra 1942 z aretacijo ak-tivista Matije Pavliča v Framu, ki pa je orožnikom zbežal ter se pridružil Pohorskemu bataljonu. Nacisti so zaprli osumljence in njihove svojce iz več vasi na vznožju Pohorja. Na zaslišanjih s peklenskim mučenjem in ob preskušanih metodah s pomoč-jo agenture jim je potem uspelo do aprila 1943 zapreti iz Frama, Zgornje Polskave, Slivnice, Radizla, Hoč in Ruš še dodatno šte-vilo privržencev OF in njihovih svojcev. Tako je sovražnik raz-bil odporniške organizacije in uspel za več kot eno leto zavreti njihov hitrejši razvoj. Zopet je okupator z obronkov Pohorja z manjšimi težavami mobiliziral v nemško vojsko, vermanšaft, na obvezno delo in drugam.²⁶

Navedeni primeri so daleč od celotnega pregleda delovanja sovražnikove agenture na pohorskem območju, vendar lahko vsaj nekoliko razjasnijo razmere tudi na tem zelo nevarnem področju sovražnikovega delovanja. Za popoln prikaz te pro-blematike ni podatkov, vendar so tudi navedeni primeri dovolj prepričljiv dokaz, kako se je sovražnik bojeval z agenturo proti

NOG, kako mu je uspelo zadajati hude udarce in ga močno zavirati.

SKUPINE IN POSAMEZNIKI SO BOJ NADALJEVALI

Iz Pohorskega bataljona je šlo pred njegovim poslednjim bojem razmeroma malo njegovih članov. Toda večina od teh je potem v hudih razmerah delovanja organizirano in uspešno nadaljevala NOB na različnih območjih. Najbližja Pohorju in neposredno povezana z njim sta bila Tone Ulrih-Kristl, ki je šel na politično delo na šaleško-mislinjsko okrožje 4. novembra 1942, ter Franc Zalaznik-Leon, ki se mu je pridružil 25. novembra 1942. Z njima je bil nekaj časa tudi Oto Trglav-Grom, ki je pozneje dezertiral in končal kot izdajalec. Ulrih in Zalaznik sta bila v svojem delu izredno vztrajna, iznajdljiva in pogumna. Poleg pomembne tehnike, ki sta jo usposobila za uspešno delovanje 1942/43, sta od stikov s sodelavci prešla na organiziranje OF in drugih političnih organizacij.²⁷

Iz Pohorskega bataljona sta šla na terensko politično delo v Slovenske gorice 11. novembra 1942 Slavko Ivajnsič-Rigo in Stane Červič-Samo. Tudi njuno delovanje je bilo vse do osvoboditve uspešno. Vincenc Janko-Harkov, Vlado Letonja-Janez in Jože Zagožen-Servac so bili poslani 7. januarja 1943 na Koroško. Letonja je po uspešnem delovanju na Koroškem padel 1944, medtem ko sta se Janko in Zagožen vrnila na Pohorje že aprila 1943 in delovala tu kot tudi drugod do osvoboditve.²⁸ Z upi v uspeh je šla na terensko politično delo 27. decembra 1942 tudi skupina, v kateri so bili Franc Osojnik-Kostja, Janko Pihler-Don in Linka Ksela-Jasna. Osojnik je padel v Grajeni že 27. decembra 1942. Pihler je uspešno ilegalno deloval v Mariboru, toda aprila 1943 so ga prijeli in 4. julija 1944 obglavili v Gradcu.²⁹ Jasna je najprej varno delovala v Rušah z Rudijem Piščancem, Marijo Hajnrih in drugimi, šla 2. ali 3. januarja 1943 na zvezo v Gradec k Pečetovim in jim odnesla tudi letake Pohorskega bataljona. Ob koncu januarja 1943 je bila ponovno pri sodelavcih v Gradcu. Konec marca 1943 je odpeljala na Pohorje nad Čandrov senik v nekdanje taborišče Ruške čete Hinka Urlepa-Dnjepra iz Ruš in Toneta Olstraka-Zvonka iz Janškega vrha pri Ptujski gori, ki ni hotel v nemško vojsko. Olstrak je bil povezan s skupino aktivistov OF v Gradcu in z dr. Pečetom, sodelavcem

OF na Ptujski gori. Trojka je partizanila na več območjih. Zbirala je orožje, strelivo, hrano in bodrila prebivalce v boju proti okupatorju ter domačim izdajalcem. Zadrževala se je na območju Ruš, Treh kraljev, Šmartnega na Pohorju, Lovrenca na Dravskem polju in Ptujске gore. O delovanju te skupine, ki si je močno prizadevala obnoviti NOB po padcu Pohorskega bataljona, je potrebno posredovati nekoliko več podatkov.

Da bi se oborožili, so šli zvečer 12. aprila 1943 k žagarju Kovšetu v Lobnico, ki jim je takoj izročil lovsko puško. Potem so šli h kmetu Francu Marincu nad Lobnico in mu odvzeli lovsko puško. V teh dneh so naleteli med Bezeno in Bistrico pri Rušah na orožnike, ki so jih ustavili. Partizani so jim odgovorili s streljanjem, enako pa so storili tudi orožniki. Po krajšem spopadu so obojni odnehali in partizani so se umaknili v taborišče. V noči na 15. april 1943 so bili pri Gašparju Jurku, p. d. Globokarju v Smolniku, kjer so dobili meso, kruh in jabolka. Odtod so se umaknili k Jožetu Jursetu, p. d. Cebeju. Z živežem so trojko obdarili 19. aprila 1943 pri Mlakarju in pri Smogavcu na Planini nad Šmartnim na Pohorju. Pri eni od teh kmetij so povedali, da so padli vsi borci Pohorskega bataljona, toda Jasna jih je bodrila, da niso padli vsi in da se boj nadaljuje. Ob tem pohodu so šli iskat taborišče Pohorskega bataljona, ki ga pa niso našli. Pri Alojzu Heriču na Smolniku so se 24. aprila oskrbeli s krompirjem, kruhom, mlekom in z jabolkami. To noč so poskušali odviti tračnice pri ruški tekstilni tovarni, kar jim pa zaradi premajhnega francoza, ključa za odvijanje vijakov, ki jim ga je dal Jasnin oče Vinko, ni uspelo, potem so uničili železniške signalne naprave in prerezali telefonski vod pri 14 km. V tem času sta se Jasna in Zvonko odpeljala v Gradec do Pečetovih. Tu sta se sešla z Jasninimi sodelavci: vsemi Pečetovimi, Bertlom Filipičem, Maksom Čepičem in Slavkom Fromom. V skupinah so se odpeljali v kraj Marija Trost. Tu so napisali besedilo za letak, ki naj bi ga Jasna in Zvonko razmnožila ter razširila. Po vrnitvi na Pohorje sta naročila Dnjepru, da se varuje do njune vrnitve iz Haloz v strogi ilegali. Zvonko je potem odpeljal Jasno k sodelavcu Martinu Korošču v Lovrenc na Dravsko polje, ki je bil tudi povezan z dr. Pečetom s Ptujске gore. Korošec jima je oskrbel šapirograf in papir za letake. Zatočišče in oskrbo jima je v Lovrencu nudil tudi Maks Ivančič. Od Korošca sta šla k dr. Pečetu, ki jima je dal hrane in zdravila ter ju napotil k svojim

sorodnikom Sajkovim na Ptujski gori. Tudi tu sta se oskrbela s hrano ter odšla na Sajkovo viničarijo na Janški vrh pri Ptujski gori. Na viničariji ju je sprejela Zvonkova teta Jožefa Zemljak. Ker nista imela pisalnega stroja, je Jasna napisala z lepopisno tehnično pisavo matrico za letak. Prek noči in v naslednjem dnevu sta s težavo izdelala okoli 200 letakov.³⁰

Letak »Slovinci« govori o dvoletnih grozodejstvih okupatorja proti slovenskemu narodu, ki pa ga niso zlomila, o nacističnih izgubah na vzhodni fronti in o njihovih skrajnih naporih za svoj obstoj. Morilce naših narodov opozarja »zločinu bo sledila kazen« in poziva v odločen boj za dosego končne zmage. Na koncu so spodbujajoča gesla Sloveniji, Rdeči armadi in druga ter: »Slovenski mladinec! Ne vkloni se vojaškemu pozivu. Tvoje mesto je pri nas!!!«. Podpisana sta Osvobodilna fronta in Pohorski odred.

En primerek letaka je okupator našel 2. maja 1943 tudi pri železniški postaji Hoče.³¹ Letake sta potem pritrjevala v razglasne vitrine Štajerske domovinske zveze, včasih jih porinila pod vrata in na druga mesta. Pričela sta na Ptujski gori in nadaljevala v Lovrencu na Dravskem polju, v Cirkovcih, Miklavžu in še v nekaterih krajih ter v Hočah, Razvanju, Radvanju, Limbušu, Bistrici in Bezeni. To pomembno delo sta opravila s kolegom dokaj hitro in spretno. V Rušah je dala Jasna snopič letakov sodelavki Mariji Hajnrih, da jih razdeli zaupnim ljudem v tekstilni tovarni v Rušah, kjer je delala, in sodelavcem v Rušah.

Medtem je šel iz Gradca po zvezi Petra Levca v partizane Maks Čepič-Iztok in je prišel s skupino Frante Komela 9. maja 1943 na Pohorje. Jasna, Zvonko in Dnjeper so šli maja 1943 v akcijo v Ruše v Pogačnikovo tovarno z namenom, da bi odnesli pisalni stroj, papir in orožje. Vse to so potrebovali za nadaljnje izdelovanje letakov in izvajanje akcij. Akcijo so morali zaradi usodne nesreče prekiniti. Dnjepru se je po nesreči sprožila puška in je ranil Zvonka v palec na nogi. Ranjenca je Jasna skrila pri svojih starših, Dnjepru pa ukazala, da se skrije v bunker na svojem domu. Naslednji dan je partizanski sodelavec Jože Stani iz Ruš Zvonku amputiral prst. V drugi polovici maja je že drugič prišla h Kselovim v Ruše Jožefa Zemljak in prinesla 187 nabojev za pištolo, ki jih je oskrbela Zvonkova sestra Alojzija Olst-rak.

Proti koncu maja 1943 je poslal štab drugega Pohorskega bataljona Maksa Čepiča-Iztoka in Franca Žigarta-Viteza, da pripeljeta trojko iz Ruš, o kateri so bili že obveščeni.³²

O drugih borcih, ki so šli iz Pohorskega bataljona 1942, pa na kratko tole: Jože Pusovnik-Volan se je potem, ko je bil 12. novembra 1942 ranjen, zdravil na Razboru in se že aprila 1943 vključil v drugo Pohorsko četo. Poveljnik Franc Poglajen-Krajnc je šel 14. septembra 1942 v Moravški bataljon. Mitja Ribičič-Ciril je šel tudi na vodilno mesto okoli 10. oktobra 1942 v jugozahodne enote cone. Janez Artač-Jan je šel v približno istem času tudi na vodilno mesto v Savinjski bataljon. Milka Kerin je šla iz Pohorskega bataljona 6. decembra 1942 in je bila zaposlena v sanitetnem bunkerju v Škalskih Cirkovcah. Rudolf Cemažar-Stane in Ivo Šircelj-Tine sta šla iz bataljona konec septembra 1942 v Moravški bataljon. Janez Štrigl-Žuti je šel 6. decembra 1942 na teren s patruljo in je bil dejaven v drugih enotah, podobno velja za Leopolda Brenčiča-Šara, ki je šel na zdravljenje 27. decembra 1942 in se je potem bojeval med hrvaškimi partizani.³³

Četudi je bil že na kratko govor o prihodu in dejavnosti partizanske skupine komandanta IV. operativne cone Franca Rozmana-Staneta marca 1943 na Pohorje, je potrebno zaradi pomembnosti njeno poslanstvo in uspehe opisati ter oceniti popolneje. V krizni zasužnjeni pohorski zimi je bil spomladi prihod Stanetove skupine ne le žarek upanja na zboljšanje NOB v teh krajih, temveč so bile to že organizacijske priprave za ustanovitev in razvoj novih partizanskih enot na Pohorju. Iz vojaško-političnega vidika je bila ustrelitev dveh gestapovcev, poveljnika orožniške postaje Mislinja, razorožitev drugega orožnika in pridobitev nekaj orožja s strelivom, dokaj pomembna. Gotovo pa je bila še pomembnejša prisotnost skupine po orožniških poročilih od 8. do 25. marca in njena vsestranska dejavnost na območjih Pohorja, Mislinjske doline in Razbora. Tej iznajdljivi trdoživi, gibčni, neustrašni skupini, ki se je ob izvajanju akcij premikala bliskovito, po partizansko iz kraja v kraj, okupator, četudi jo je takoj registriral, ni mogel do živega. Nasprotno, vse Stanetove zamisli so bile na omēnjenih območjih uresničene. Največji uspeh skupine pa je gotovo bil v spodbujanju naših ljudi k nadaljnjemu boju proti okupatorju. Skupina je s svojo prisotnostjo in živo, odločno ter pogumno besedo

vračala ljudem vero v zmago, saj je veliko ljudi spričo padca Pohorskega bataljona, sovražnikovega fizičnega nasilja in nacistične propagande podleglo začasno malodušje ter sodilo, da se proti nacistični premoči ne da kaj storiti. Pri razbijanju takšnih mnenj je bila skupina najuspešnejša. Poudariti pa je potrebno, da je skupina orala na novo ledino po terenih najprej januarja in potem marca, kjer so morali kmetje, da bi se izognili najhujšim okupatorjevim kaznim, takoj sporočiti prisotnost partizanov najbližji orožniški ali policijski postaji, ki so bile, kot vemo, posejane na vsakih nekaj kilometrov.

O Stanetovi skupini so orožniške postaje poročale tole: Dne 8. marca 1943 so partizani napadli v Zgornjem Doliču 9-člansko orožniško patroljo. Zaplenili so brzostrelko, plašč in razorožili v Doliču tri vojake – dopustnike. Dne 11. marca je bila skupina pri Ostruhu na Planini. Dne 12. marca so na Stranskem vrhu nad Lukanjo srečali drvarje, ki so jih morali voditi k poslednjemu bojišču Pohorskega bataljona. Partizani naj bi imeli seznam voznikov, ki so vozili mrtve partizane in seznam domačinov, ki so sodelovali v boju proti partizanom. Zvečer in čez noč naj bi bili partizani pri več kmetijah na Padeškem vrhu in na Planini. Pri Ravnjakovih na Padeškem vrhu so demonstrativno raztrgali Hitlerjevo sliko. V noči na 14. marec so bili v Resniku pri Francu Povšetu, Ivanu Gričniku in Amaliji Koprivnik. Gričniku so izročili tri partizanske letake. Dne 15. marca so bili na Paki pri Pavlu Ramšaku in Francu Kanoniku, zvečer pa pri Alojzu Juraču na Tolstem vrhu. V noči na 16. marec so bili v Zgornjem Doliču pri Bernardu Javorniku, Francu Ringu in Francu Navršniku. V noči na 17. marec so bili na Tolskem vrhu pri Francu Rošerju, Antonu Jeromlu in pri Antonu Vovku. Potem jih je pot vodila v Dobravo k Francu Prevolniku, Pongracu Pačniku in Valentinu Kotniku. Nato so bili v Gornjem Razboru pri Ivanu Volerju, zvečer pa so se ustavili pri Ivanju Kovaču na Graški gori. Od tod so odšli na znano partizansko kmetijo na Graški gori k Mihi Andrejcu, p. d. Ernežniku.³⁴ Pri njem je bila Stanetova sedemčlanska skupina tudi 25. januarja 1943, ko je šla prvič poizvedovat o usodi Pohorskega bataljona. Nemci so takrat pred prihodom partizanov pod prisilo naročili Ernežniku, da mora vsuti partizanom v pijačo in jedila uspavalne praške. Policisti druge čete policijskega stražarskega bataljona Wiesbaden in vermani so 26. januarja 1943 partizane pri Ernežniku, misleč da

so uspavani, napadli. Ti so se po krajšem spopadu brez izgub prebili. Ernežnik se je na zaslišanju zagovarjal, da je vsul v jabolčnik uspavalne praške, ki pa niso delovali zato, ker je jabolčnik s praški, mislič, da bo močnejše učinkoval, skuhal. Gestapovci Ernežnikovemu zagovoru niso verjeli in ko so dodatno ugotovili, da še naprej sodeluje s partizani, so ga 18. maja 1943 prijeli in po zaslišanjih poslali v koncentracijsko taborišče, ki pa ga je preživel.³⁵ Tudi ta primer je potrditev neuklonljivosti mnogih naših ljudi, ki niso hoteli izvršiti sovražnikovih zločinskih ukazov, četudi so jih prejeli pod najhujšimi okoliščinami prisile.

Od Ernežnika je prispela Stanetova skupina k trgovcu Jožetu Jeromlu v Dovže 17. marca. Tu si je nabrala živeža, tobaknih izdelkov in druge robe. Potem so bili 18. marca v Veliki Mislinji pri Ivanu Ramsaku p. d. Vaukanu. Pozno 22. marca je skupina prišla k Francu Navršniku v Zgornji Dolič. Potem si je v noči na 23. marec oskrbela pri Sv. Florjanu pri trgovcu Polancu razno robo in obiskala še Bernarda Javornika. Dne 25. marca se je skupina prehranila pri Ivanu Koprivnikarju, p. d. Adamu v Veliki Mislinji. Tu so vzeli sinu Stanislavu, dopustniku, puško in vojaško opremo. Zvečer naj bi šla skupina prek Dobrave južno od Šmartna pri Slovenjem Gradcu proti Šmiklavžu pod Graško goro.³⁶

Na tem območju se je komandant Stane, kot je že navedeno, skupaj s spremstvom sešel s sekretarjem šaleško-mislinjskega okrožja Tonetom Ulrihom-Kristlom in Francem Zalaznikom-Leonom. Slednji je potem vodil skupino na Koroško, kamor so prišli 28. marca 1943.

* * *

Spričo usodnega poslednjega boja Pohorskega bataljona je prišlo do trimesečne krize, ko je bilo Pohorje brez partizanske enote. To je bil velik sovražnikov uspeh, saj je šlo za obdobje pobude naprednih in narodnoosvobodilnih sil. Komandant Stane je prišel na Pohorje s spremljevalci januarja in marca 1943, ko je tam iskal padli bataljon. Ob tem je s soborci izvajal manjše vojaške akcije. Kriznega obdobja partizanskega bojevanja na Pohorju s tem ni pretrgal. Za spodbujanje prebivalstva

k nadaljnjemu NOB pa sta bila oba pohoda z akcijami zelo pomembna.

Nacistične oborožene moči so bile v tem času na Štajerskem več kot desetkrat močnejše, da pa ne bi imeli prehitro ponovnih težav s partizani na Pohorju, so to območje preventivno nadzirali z agenti, raztrganci, orožniki, policisti in vermani. Toda nekaj posameznikov, borcev, Pohorskega bataljona, ki so šli iz te enote pred njenim padcem, več njihovih sodelavcev in drugih je boj trdoživo na obronkih Pohorja, v Mariboru, Gradcu in drugod v tem času v najrazličnejših oblikah trdoživo nadaljevalo. V štabu cone pa so se že odločili za ustanovitev nove partizanske enote na Pohorju.

OPOMBE

¹ Mirko Fajdiga, Zidanškova brigada. Ljubljana 1975, stran 11 (dalje navajam Fajdiga, Zidanškova brigada).

² Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941–1945. Ljubljana 1978, stran 388, 389, 432, 436 (dalje navajam NOV na Slovenskem); Vlado Strugar, Osvobodilna vojna v Jugoslaviji. Ljubljana 1967, stran 81, 84, 85, 91–93 (dalje navajam Strugar, Osvobodilna vojna v Jugoslaviji).

³ Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 11–14; NOV na Slovenskem, stran 426.

⁴ Za Dešensko konferenco so navedeni v dokumentih in literaturi trije različni datumi. V poročilu Štajerske operativne cone z dne 12. aprila 1943, Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, VI/5, dok. 91 (dalje navajam Zbornik NOV), je navedeno, da je bila 20. in 21. februarja 1943. V partizanskem dnevniku Rudija Kneza-Silasa, ki je v Revirskem muzeju revolucije v Trbovljah, da je bila konferenca 21. in 22. februarja 1943 in v Pomnikih revolucionarnega delavskega gibanja in NOB v domžalski občini 18. in 19. februarja 1943. Odločili smo se za datum iz Knezovega partizanskega dnevnika. Tu nazorno piše, da so se pričeli udeleženci zbirati 20. in da je konferenca pričela 21. ter se nadaljevala 22. februarja 1943.

⁵ Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 15–17.

⁶ NOV na Slovenskem, stran 429, 439; Ivan Ferlež, Druga grupa odredov in štajerski partizani 1941, 1942. Ljubljana 1972, str. 496–498, 564 (dalje navajam Ferlež, Druga grupa odredov).

⁷ Lado Ambrožič-Novaljan, Pohod Štirinajste. Ljubljana 1978/II, stran 20, 21 (dalje navajam Ambrožič, Pohod Štirinajste).

⁸ Tone Ferenc, Wehrmannschaft v boju proti narodnoosvobodilni vojski na Štajerskem. Letopis muzeja narodne osvoboditve LRS 1958, str. 81–110 (dalje navajam Ferenc, Wehrmannschaft, Letopis MNO LRS), Milan Ževart, Narodnoosvobodilni boj v Šaleški dolini. Ljubljana 1977, stran 114, 115, 346–348 (dalje navajam Ževart, NOB v Šaleški dolini).

⁹ Ferlež, Druga grupa odredov, str. 498–501; Ambrožič, Pohod Štirinajste, str. 17–20.

¹⁰ Ambrožič, Pohod Štirinajste, stran 21, 22.

¹¹ Zbornik NOV, VI/5, dok. 19, stran 58, 59; NOV na Slovenskem, stran 427, 428.

¹² Ferlež, Druga grupa odredov, stan 582; NOV na Slovenskem, stran 421, 422, 429, 440.

¹³ Arhiv Republiškega sekretariata za notranje zadeve v Ljubljani (dalje navajam ARSNZ SRS); Jagdkomande so bile v glavnem sestavljene iz policijskih, orožniških in vermašfatskih enot ter protiband. Uporabljali so jih za protipartizansko bojevanje.

¹⁴ Tone Ferenc, Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945. Maribor 1968. Avtor je v svojem obsežnem delu temeljito obdelal vse vidike nacističnega nasilja pri nas. Nazoren in temeljit je prikaz tudi za leto 1943, ki ga obravnavamo.

¹⁵ Josef Vogt je bil leta 1947 kot vojni zločinec obsojen v Ljubljani na smrt z ustrelitvijo (ARSNZ SRS).

¹⁶ Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 146–151.

¹⁷ ARSNZ SRS; France Filipič, Pohorski bataljon 1975, stran 433, 500–507 (dalje navajam Filipič, Pohorski bataljon).

¹⁸ ARSNZ SRS.

¹⁹ Filipič, Pohorski bataljon, stran 603, 647, 616, 429, 509, 510, 580, 583, 585, 587–589, 618, 670, 671; Ževart, NOB v Šaleški dolini, stran 356, 388.

²⁰ ARSNZ SRS in poročilo državne policije Maribor z dne 22. marca 1943, v knjigi poročil orožniškega glavarstva Maribor, stran 23, v arhivu Muzeja narodne osvoboditve Maribor (dalje navajam v AMNOM).

²¹ Ževart, NOB v Šaleški dolini, stran 85, 154, 224, 225, 313, 314, 339, 364, 409, 455, 526.

²² To je bila skupina komandanta IV. operativne cone Franca Rozmana-Staneta.

²³ Johann Podveršnik, stanujoč v Smrečnem nad Šmartnim na Pohorju, zaupnik gestapovskega oporišča Slovenj Gradec; ustrelili so ga partizani 1944.

²⁴ ARSNZ SRS.

²⁵ Poročilo krajevnega združenja ZB NOV in VVI Vitanje, z dne 28. februarja 1980, v AMNOM.

²⁶ ARSNZ SRS; Filipič, Pohorski bataljon, stran 186, 202, 382, 383; Zdenka Rogl, Fram in okolica v NOB. Murska Sobota 1975, stran 6–9, 34–36.

²⁷ Tone Ulrih-Kristl, izjava v AMNOM; Filipič, Pohorski bataljon, stran 644, 649, 584.

²⁸ Jože Zagožen-Servac, izjava v AMNOM; Filipič, Pohorski bataljon, stran 610, 605, 611, 622, 649.

²⁹ Filipič, Pohorski bataljon, stran 628, 630, 620.

³⁰ ARSNZ SRS; poročili orožniške postaje Ruše z dne 13. in 15. aprila 1943; Linka Ksela-Jasna, izjava, vse v AMNOM; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 20.

³¹ Letak »Slovenci« je v arhivu inštituta za zgodovino delavskega gibanja SRS v Ljubljani, fasc. 156/I (dalje navajam AIZDG).

³² Linka Ksela-Jasna, Franta Komel, Franc Žigart-Vitez, izjave v AMNOM; Milica Ostrovska, Kljub vsemu odpor. Maribor 1981 I, str. 457–460 (dalje navajam Ostrovska, Kljub vsemu odpor).

³³ Jože Pusovnik-Volan, izjava v AMNOM; Filipič, Pohorski bataljon, stran 633, 631, 636, 600, 615, 605, 639, 641, 602; Fajdiga Zidanškova brigada, stran 14.

³⁴ Poročila orožniških postaj Mislinja, Zreče, Oplotnica, Vitanje, Podgorje, Šmartno pri Slovenjem Gradcu in Ruše za čas od 8. do 25. marca 1943, vsa v AMNOM.

³⁵ Zbornik NOV, VI/5, dok. 130; ARSNZ SRS.

³⁶ Poročila orožniških postaj Šmartno pri Slovenjem Gradcu z dne 17., 23. in 25. marca 1943 in orožniške postaje Vitanje z dne 23. marca 1943, v AMNOM; Ževart, NOB v Šaleški dolini, stran 357.

II. Ustanovitev in delovanje Pohorske čete od 5. aprila do 10. maja 1943

Konec marca in v začetku aprila 1943, ko so postale potrebe za ustanovitev nove čete na Pohorju neizogibne, si je osvobodilno gibanje širšega pohorskega območja prizadevalo premagati težave na terenu, ki so venomer nastajale zaradi vdorov in hudih udarcev, ki so jih doživljale organizacije osvobodilnega gibanja v vseh obdobjih od leta 1941. V Mariboru v tem času ni bilo okrožnega komiteja KPS, niti okrožnega odbora OF. V mestu in v njegovi okolici so delovale skupine in posamezniki, ki so bili medseboj zaupniško povezani. Povezani so bili tudi s skupinami naših ljudi in s posamezniki, ki so živeli in delovali v več krajih Avstrije. Na šaleško-mislinjskem območju so v prvi polovici aprila 1943 ustanovili okrožni komite KPS, ki pa se je v tem času kakor tudi zaupniški sistem na mariborskem območju ukvarjal z osnovnimi organizacijskimi in drugimi neposrednimi nalogami gibanja. Sklenemo lahko, da še ni bil odpor na širšem pohorskem območju v tem času tako organiziran, da bi lahko kaj več prispeval k ustanovitvi nove čete na Pohorju.¹

Kot je bilo že poudarjeno, so se izrednega strateškega pomena Pohorja dobro zavedali politični dejavniki slovenskega narodnoosvobodilnega boja kakor tudi vsi vodstveni dejavniki na območju IV. operativne cone. Da je potrebno takoj ustanoviti novo vojaško enoto na obsežnem pohorskem območju, je bil tudi eden od sklepov zgodovinskega posveta političnih in vojaških vodstev IV. operativne cone 21. in 22. februarja 1943 v Dešnu pri Moravčah.

Uresničitev tega sklepa ni bilo več mogoče odlašati, saj so prihajala s terena poročila, da iščejo prostovoljci na Pohorju bataljon, ker bi se želeli vključiti vanj. Med njimi so bili mnogi dezertarji iz nemške vojske in rekruti, ki se niso hoteli odzvati nacistični mobilizaciji. Mnogi fantje so pisali svojcem z nemških front, da bi radi zbežali na Pohorje. Nastale razmere, ki so bile posledica velikih dogajanj in uspehov zaveznikov na svetovnih bojiščih ter uspešnega razvoja NOB v Sloveniji in Jugos-

laviji so terjale tudi v bitki za Pohorje takojšnjo rešitev. Posveta v Dešnu se je udeležil tudi komandant Franc Rozman-Stane, ki je po njem krenil na Pohorje in na Koroško z namenom, da med drugimi najpomembnejšimi nalogami izpelje ustanovitev nove vojaške enote, ki bo pričela delovati na Pohorju.

Stanetovo skupino je pripeljal od Spodnjega Razbora na Koroško Franc Zalaznik-Leon 28. marca 1943.² Na Ludranskem vrhu nad Črno so se srečali na kmetiji p. d. pri Permanšku, s partizanskim imenom pri Srnjaku s skupino koroških partizanov, ki jih je vodil Boris Čizmek-Bor. Korošci so bili namenjeni po pomoč k Pohorskemu bataljonu za načrtovani napad na Mežico. Borova skupina je sedaj zvedela žalostno resnico o Pohorskem bataljonu in komandant Stane je spodbudno dejal Boru: »Sedaj gremo do Koroške čete, za napad na Mežico pa bo kot okrepitev tudi moja skupina.« Naslednji dan se jim je pridružil namestnik političnega komisarja IV. operativne cone Dušan Kraigher-Jug, ki pa jih je po razgovorih z vodilnimi funkcionarji zapustil že drugi dan. Od tod so se premestili bliže Bistri, prespali na partizanski kmetiji in zjutraj jih je Bor odpeljal v taborišče koroških partizanov. Vseh je bilo sedaj zbranih prek šestdeset. Vodilni so se s Stanetom pogovarjali o razmerah na Koroškem, stavili predloge za še hitrejši razvoj osvobodilnega gibanja in tudi predloge za akcije. V tem času je komandant Stane s koroškimi vodilnimi partizani ustanovil Koroški bataljon in imenoval za poveljnika pogumnega in iznajdljivega Franca Pasterka-Lenarta iz Lobnika pri Železni Kapli, za političnega komisarja pa prav tako izkušenega prvoborca in predvojnega komunista Borisa Čizmeka-Bora. Koroški partizani so imeli pripravljen načrt za napad na sovražnikovo postojanko v Mežici in komandant Stane je z njim soglašal. Bataljon so okrepili s Stanetovo zaščito ter izvedli napad v noči na 4. april 1943. Na novo ustanovljen bataljon je dosegel velik uspeh. Vdril je v Mežico, ubil v boju dva policista, štiri izdajalce je obsodil na smrt ter zaplenil 30 pušk s 300 naboji, parabelo s 130 naboji, pištolo in precej vojaške opreme. Utrpel pa je hud udarec. Komandant bataljona Lenart, ki je bil hudo ranjen, je podlegel, poleg njega je imel bataljon še enega ranjenca. Komandant bataljona je potem postal Tomaž Slapar-Tugo.³

Iz Mežice so se borci v jutranjih urah 4. aprila 1943 umaknili na severno pobočje Pece. Popoldne so poslali na avstrijsko

stran Pece k rudniku Kolše oziroma proti Rutam patroljo, da bi prinesla hrano. Ker pa so povsod naleteli na nacistične oborožene enote, so se zvečer vrnili s skromno količino hrane. Večina partizanov je potem prespala na gozdni meji na avstrijski strani pri lovskih ali rudarskih kočah. Podnevi je hodila partizanska kolona po nevarnem severnem pobočju Pece po ozki, ponekod v steno vsekani stezi. Ob počitku so z daljnogledom opazovali večji kraj pod seboj in ugotovili, da si enako kot sami, podajajo iz rok v roke daljnogled tudi sovražnikovi vojaki in da spremljajo njihov pohod. Pozno popoldne so partizani prispeli do kraja Luže na zahodnem pobočju Pece in ukazano je bil počitek.

Tu so odbrali in razvrstili približno 14 borcev za novo četo na Pohorju, za komandirja pa so postavili preskušene partizana Miho. Na robu jase je bil izvirek in borci so si tu tešili žejo v pričakovanju, da jim bodo kuharji kaj pripravili, toda počitek je bil kratkotrajen.⁴ Nenadoma so Bor, Leon, komandant Stane, Miha in še nekateri opazili čredo gamsov v diru. Eni so razmišljali, da jih je verjetno nekdo preplašil. Potem so opazili, da se nekaj nad njimi premika. Komandir Ivan Uranič-Drago je poslal Petra Tomazina-Skalo in Milana Trtnika-Milančka, naj pogledata, kaj se premika, toda na oba in na ves bataljon se je takoj zatem vsula toča krogel. Trtnik je bil ranjen v pleča in nekaj partizanov je na ogenj z ognjem odgovorilo. Potem je sledil še hud sovražnikov tromblonski napad. Takrat je v glavo smrtno zadet padel komandir Miha. Priskočil je Ivan Rojc-Bogdan, vzel njegovo orožje, kompas in dokumente. Švabi so pričeli z dveh strani jurišati. Ker so bili v številčni premoči, na boljših položajih in ker jim je uspelo borce na počitku tudi presenetiti, ni kazalo partizanom drugo, kot da se čim uspešneje umaknejo. Josip Jeras-Branko se spominja, kako je zaklical Bogdan: »Pohorci, za meno!« Verjetno je takoj ob smrtno zadetem Mihi še med napadom zadolžil komandant Stane Bogdana za Pohorsko četo. Tako je mogoče sklepati iz Jerasove izjave in izjav še nekaterih udeležencev, da je bila četica ustanovljena nekoliko pred napadom.

S četo se je umaknila na višje ležeče položaje tudi Stanetova skupina, medtem ko so se koroški borci z Ivanom Uraničem-Dragom, ranjenci Don, Tone Okrogar-Nestl, Milan Trtnik-Milanček in Peter Tomazin-Skala, Olga Kastelic-Marjetka, Štefan

Osojnik-Aleks in drugi umaknili po skupinah pod vodstvom političnega komisarja Bora v več smeri, tako da so se med napadom razšli s Stanetovo skupino in skupino za Pohorje. Takšen je bil tudi dogovor med umikom med Stanetom in Borom. Nekoliko višje na Peci se je četa ponovno zbrala in razvrstila. Za komandanta je komandant Stane postavil Ivana Rojca-Bogdana iz svoje zaščite, za političnega komisarja nekdanjega borca Pohorskega bataljona Vincenca Janka-Harkova in za bolničarja Toneta Hudopiska-Zvoneta. V četi je bilo, kot smo že omenili, 5. aprila 1943 približno 14 dobro oboroženih borcev. Sestavljali pa so jo pretežno stari preskušeni partizani.⁵ Imen vseh članov na novo ustanovljene Pohorske čete ni bilo mogoče ugotoviti, zato navajamo podatke za 11 borcev:

Ivan Rojc-Bogdan, komandir čete, rojen 1919 v Zagorju ob Savi, rudar, v NOV 11. aprila 1942, padel 15. oktobra 1944 pri Trebnjem.

Vincenc Janko-Harkov, politični komisar, rojen 1918 v Letušu, šofer, v NOV 12. junija 1942, borec legendarnega Pohorskega bataljona, umrl 1965.

Rudolf Hohkraut-Dolf, rojen 1913 v Trbovljah, delavec, v NOV 1. avgusta 1941, po nekih podatkih je bil namestnik političnega komisarja čete 1943, živi v Ljubljani.

Tone Hudopisk-Zvone, četni bolničar, rojen 1917 v Kotljah, študent veterine, v NOV 27. marca 1943, živi upokojen kot doktor veterine v Brežicah.

Jože Golob-Grega, rojen 1924, kmečki sin iz Koprivne, kovač, v NOV 1943. Smrtno se je ponesrečil 1950 na delu v Žerjavu.

Josip Jeras-Branko, rojen 6. marca 1917 v Češnjicah, Kamnik, delavec, v NOV 8. junija 1942, umrl 1984 v Kamniku.

Ivan Juvan-Gorki, rojen 1915 v Kisovcu, Zagorje ob Savi, rudar, v NOV 15. aprila 1942, padel 4. aprila 1945 v Beli krajini.

Ivan Martinčič-Vanja, rojen 1921 v Študi pri Domžalah, v NOV 20. julija 1942, živi v Ljubljani.

Ferdo Štibler-Ivan (pozneje Jug), rojen 1915 v Selnici ob Dravi, kmetijski tehnik, po vojni dipl. inž. agronomije, v NOV 1. marca 1943, umrl 1976 v Mariboru.

Bogomir Vastl-Božo, rojen 1920 v Kotljah, kovač, v NOV 16. februarja 1943, živi na Ravnah na Koroškem.

Jože Zagožen-Servac, rojen 1913 v Ljubnem ob Savinji, splavar, v NOV avgusta 1942, borec prvega Pohorskega bataljona, umrl 1983.⁶

Tako je na Lužah v ognjenem metežu prišlo do pomembnega dogodka. Ustanovljeno je bilo jedro nove Pohorske čete in s tem tudi novega Pohorskega bataljona. Ob tem se utrinja tale misel: Kam na vršace naših najvišjih gora so se morali borci v tej narodovi stiski zatekati, da bi se lahko dogovarjali in organizirali za boj proti izjemno krvoločni zveri, kot je bil nemški nacistični okupator. In posijal je žarek upanja na težki poti do svobode. Povzročili in ponesli so ga v zmagovito prihodnost pogumni borci. Na začetku poti jih v četici ni bilo veliko, toda pomembnejše je bilo drugo. Lotevali so se velike naloge, nadaljevati boj padlega Pohorskega bataljona in to je vredno ocene prelomnega dogodka v boju za partizansko Pohorje.

Partizanski napad na Mežico je bil za sovražnika povod, da je 5. aprila 1943 z ojačenimi lokalnimi oboroženimi močmi pospešil že konec marca organizirano vojaško akcijo »Hindenburg«. To je razvidno iz poročila komandanta orožništva pri šefu civilne uprave za Koroško z dne 6. aprila 1943, kar je vezano na povelje za akcijo poveljnika redarstvene policije Bled št. 121 z dne 29. marca 1943. Torej orožniško poročilo z dne 6. aprila 1943 navaja, da je 5. aprila 1943 ob 19,30 blizu Luž napadel partizane vod planinskih lovcev, četa Alpenland, da je padel en partizan (verjetno Miha – op. M. F.), da sta bila dva ranjena in da so zaplenili 118 nabojev za puške, nahrbtnik, vojaško odejo in razno literaturo. Dalje je navedeno, da je vod planinskih lovcev med preiskovanjem bojišča 6. aprila 1943 ob 6,30 ujel partizana in ga takoj izročil gestapu, da druga rezervna orožniška četa Alpenland teren še preiskuje, medtem ko naj bi se vod policijskih planinskih lovcev zvečer 6. aprila 1943 vrnil na Bled. Na koncu sovražnik ugotavlja, da v akciji ni imel izgub.⁷

Četudi je sovražnik pripravljal vojaško akcijo proti koroškim partizanom dober teden, mu ni uspela, saj so se mu partizani ob manjših izgubah uspešno umaknili. Znesel in maščeval pa se je nad ujetim mlajšim partizanom, po imenu Cifrom, iz okolice Murske Sobote. Vodili so ga po Mežici, kjer so ga policisti in posamezni zagrizeni nacisti pljuvali, pretepali in tudi drugače poniževali. Pozneje so ga ustrelili v Begunjah.⁸

V noči na 6. april 1943 je druga Pohorska četa s Stanetovo skupino, v kateri je bil tudi Franc Zalaznik-Leon, prispela v Koprivno. Tu so jih na gostoljubni kmetiji s partizanskim imenom Pri golažu lepo sprejeli, nahranili in prenočili. Zvečer so v mraku pospešili premik v dolino, nato pa zopet navkreber v Bistro k znani partizanski kmetiji, kjer so se odpočili in okrepčali. Pozneje so zvedeli, da so jih pod Koprivno pustili Nemci, ki so bili v zasedi, namenoma naprej, misleč, da so predhodnica Koroškega bataljona, po katerem so nameravali udariti. Na srečo partizanov so se zmotili.

Pod vodstvom Vincenca Janka-Harkova, ki je tod poznal vse poti, so prek Kramarice srečno prispeli na Zgornji Razbor, od tod pa so prišli zarana 7. aprila 1943 na Spodnji Razbor. Ko so uzrli pod seboj Šoštanj, jim je pol za šalo in pol zares spregovoril nekdanji borec Pohorskega bataljona Jože Zagožen-Servac: »Poglejte, spodaj je Šoštanj, tam čez pa Pohorje. Od tam še ni prišel noben partizan živ.« Borec Ivan Martinčič-Vanja pripominja, da so se nekateri ob tem trpko nasmehnili, vendar se niso ustrašili bojov in težav, ki so jih še čakale. Nekoliko pa so se kljub temu zamislili, saj je bilo v Servacovih besedah precej bridke resnice. Servacove besede so gotovo kazale na težavnost razmer in NOB v tem času na pohorskem in na sosednjih območjih. S Spodnjega Razbora je šel Leon po sekretarja šaleško-mislinjskega okrožja Toneta Ulriha-Kristla, partizani pa so se čez dan pritajili v gozdu. Kristl in komandant Stane sta se potem pogovarjala o razmerah na terenu in o nadaljnjem delu, nova Pohorska četa pa je 7. aprila 1943 zvečer prečkala Mislinjsko dolino in šla skozi Dovže na Pohorje.⁹

Sovražnik pa ni nastavljal samo pod Koprivno. Orožniški oddelek iz Slovenj Gradca je 5. aprila 1943 poročal: »Vodja orožniške akcije kapetan Riedl je 5. aprila 1943 ob 22. uri telefonično sporočil orožniški postaji Slovenj Gradec: Skupina kakih 50 do 80 banditov je v noči na 4. april 1943 napadla Mežico. Možno je, da je del banditov krenil na vzhod k meji Spodnje Štajerske. Kapetan Riedl prosi, naj se na meji Spodnje Štajerske o tem poizveduje in mu o rezultatu poroča.« Orožniški oddelek Slovenj Gradec je iz orožniške postaje Podgorje razposlal patrulje ter postavil zasede v smeri Uršlje gore; prav tako iz postaje Slovenj Gradec v smeri Vrh.¹⁰ Kljub svoji znani nemški natančnosti pa so bili Nemci tudi tokrat površni,

saj je šel del partizanov neovirano po drugi poti na vzhod na Pohorje in ne kot je prevideval Riedl.

Ko je četa odšla, sta kmet Kunej in stražar opozorila, da prihajajo švabi. Partizani se za napad niso odločili, ker so bili Nemci številčno močnejši in ker so menili, da bi se verjetno nacisti maščevali partizanskim kmetijam Kuneju, Rdečniku in drugim.

Potem je šla skupina osmih partizanov, ki jo je vodil Leon, po hrano v Zavodnje. Oskrbeli so si jo v gostilni pri Petru in pri Vermečniku, ki so mu odvzeli tudi vermanshaftsko uniformo in čevlje. Ko so odhajali, so po vasi raztresli več letakov. Na Razbor so se vrnili zjutraj 8. aprila 1943. Zvečer je odšla Stanetova skupina, s katero je bil tudi Leon, k znani partizanski kmetiji Lakovnik v Šmiklavž. Najbolj jih je zanimalo, če se je oglasil kdo iz Pohorskega bataljona, toda tudi tokrat so ostale njihove želje, da bi kdo preživel, brez odmeva. Skupina je bila potem tudi v Dovžah na kmetiji Franca Pogladiča p. d. Lazarja, s partizanskim imenom pri Srčku zelo dobrodošla. Komandant Stane je bil navdušen spričo akcije, ki jo je izpeljal njihov komaj 15-letni sin. Napravil si je leseno puško, se oblekel v partizana in odnesel ponoči od sosedov vojaško nemško uniformo in škornje sina, ki je bil na dopustu iz nemške vojske. Komandant Stane je dal sinu ime Srček in tako se je potem tega imena navzela tudi domačija. Srček je hotel s partizani, toda domenili so se, da mu bodo ustregli pozneje (šel je 1944 v partizane in padel 1945). Stanetova skupina je prišla zjutraj 9. maja 1943 na Pungart, kjer jih je že čakala Bogdanova četa.¹¹

POHORJE IMA ZOPET PARTIZANSKO ČETO

Ko je pričela delovati na Pohorju nova partizanska enota, so bile razmere na Štajerskem še vedno izredno težavne. To je potrdil s svojo oceno marca 1943 tudi delegat CK KPJ Ivo Ribar-Lola, ki se je takrat mudil na Dolenjskem. Med drugim je dejal, da je Štajerska najtežji teren v Jugoslaviji, ter izrekel ob tem njenemu narodnoosvobodilnemu boju priznanje.¹² In kaj je obljubljal novi četi zvezni vodja štajerske domovinske zveze Franz Steindl?

Nacisti so prišli do znanega obsežnega poročila štaba IV. operativne cone z dne 12. aprila 1943, v katerem se med drugim

omenjajo prizadevanja komandanta Staneta pri iskanju padlega Pohorskega bataljona oziroma njegovih članov ter ustanovitve nove Pohorske čete aprila 1943. Ker so prišli Nemci do tega dokumenta bolj pozno, je bil komentar zagrizenega Steindla v Štajerskem gospodarju z dne 7. avgusta 1943 dokaj zapoznel. Steindl v njem meni, da bo nova četa, ki jo je ustanovil komandant Franc Rozman-Stane pod vodstvom banditov Bogdana in Harkova doživela enako usodo kot stara tolpa na Pohorju – »uničenje do zadnjega moža«. Steindlova napoved se ni uresničila. Med njegovim komentarjem se je četa že uspešno razvila v drugi Pohorski bataljon, ki je takrat štel že okoli 100 borcev.¹³

Neposredne težave v boju s policijo, raztrganci in gestapovsko agenturo, pa so četo čakale prav na območjih njenega začetnega delovanja. Iz Šmartnega na Pohorju je bil 24. aprila 1943 premeščen za vodjo gestapovskega oporišča na Mislinjo zloglasni že omenjeni izkušeni nacistični fanatik Hannes Berložnik.¹⁴

Snidenje Stanetove skupine in Pohorske čete je bilo zjutraj 9. aprila 1943 na Pungartu. Vincenc Janko-Harkov in Jože Zagožen-Servac sta medtem našla eno od skrivnih skladišč živeža Pohorskega bataljona. Franc Zalaznik-Leon pa je z Josipom Jerasom-Brankom poiskal skrivno skladišče Pohorskega bataljona, v katerem je bilo precej masti. Tako je bila četa preskrbljena s hrano za nekaj tednov. S Pungarta so vsi krenili k poslednjemu bojišču Pohorskega bataljona. Pot jih je vodila mimo Senjorjevega doma, kjer so si ogledovali nemške bunkerje in strelske järke. Potem so šli mimo Ribniških jezer. V Komisiji so se ustavili v gozdu pri partizanski postojanki – pri delavski družini Antona Seitla. V hišo je najprej stopil samo komandant Stane. V gozdu je na partizane naletel domačin Franc Žigart. Z Leonom sta stopila v hišo. Žigart, ki je zapustil v Nemčiji delo, jima je rekel, da ne gre več nazaj, da zavezniki bombardirajo vsa večja mesta, da delavci v Nemčiji po barakah zelo slabo živijo in da bo šel te dni v partizane. Vsi so soglašali in Franc Žigart si je ob tej priliki izbral partizansko ime Vitez. Pri Vitezovem očimu Seitlu je takrat stanovala tudi 19-letna Štefka Forneci iz Lehna pri Ribnici na Pohorju, ki je imela tu zaročenca. S partizani je aktivno sodelovala že od prejšnjega leta, kakor tudi s komandantom Stanetom in ta ji je že ob prejšnjih srečanjih nadel ime Sonja. Pri Seitlovih sta Stane in Leon zvedela, da so

padli vsi borci Pohorskega bataljona. Komandant Stane se je s Sonjo dogovoril, da bo v prihodnje vzdrževala kurirsko zvezo med četo in kmetom Kunejem, ki je bil zveza s Tonetom Ulrihom-Kristlom, Francem Zalaznikom-Leonom in njegovimi sodelavci.

Ko je četa krenila mimo pogorišča planinske kočice na Pesku, Črnega jezera in šla čez Veliki vrh, mimo Bajgota in Osankariče, ni nikogar srečala. Stane se je pogovarjal s soborci in se še zmeraj ni mogel sprijazniti z različnimi informacijami, da so padli prav vsi borci Pohorskega bataljona. Vso pot in na prizorišče poslednjega boja Pohorskega bataljona jih je vodil Leon. Tu je bila podoba žalostna. Zemljanke so bile napol porušene. Odeje, nahrbtniki, posoda, partizanske kape, skoraj vse je bilo prestreljeno. V zemljanki dr. Dušana Mravljaka-Mroža je bilo veliko okrvavljenega perila, s katerim je obvezoval ranjene borce. Precej je ležalo naokoli praznih tulcev nabojev, nekaj streliva in šaržerjev, ki jih je izgubil sovražnik. Smreke so bile daleč naokoli od krogel okleščene. Komandant Stane si je pozorno ogledoval položaje in otožno zmajeval z glavo. Potem ko je fotografiral borce pri vseh ohranjenih zemljankah, so pobrali šaržerje za mitraljeze, nekaj streliva in se začasno utaborili blizu poslednjega bojišča. Na tem območju so našli Harkov, Servac in Leon še nekaj skrivnih bunkerjev Pohorskega bataljona, v katerih je bila hrana, v enem pa celo okoli 20 pušk s strelivom.¹⁵

Komandant Stane je poslal četo v akcijo na jugozahodno Pohorje in ji med drugim naročil, da odnesejo gostilničarju v Št. Florjanu tobačne izdelke, ki jih ni hotel dati marca njegovi skupini. Četa je potem to naročilo temeljito izvršila. Stane je še določil zborna mesto pod Planinko, kjer se bodo dobili po izpeljanih akcijah.¹⁶

Po prihodu na Pohorje je komandant Stane poslal iz čete na terensko politično delo Ferda Štiblerja-Ivana. Določil mu je območje med Dravogradom in Slovenjim Gradcem ter ga vezal na šaleško-mislinjsko okrožje. Po nekajdnevnem bivanju na Pohorju sta šla Jože Zagožen-Servac in Rudolf Hohkraut-Dolf na Razbor v bunker blizu kmeta Rožaja, kjer se je zdravil ranjeni borec Pohorskega bataljona Jože Pusovnik-Volan. Po pristrčnem snidenju je šel Volan, četudi je imel še težave s hudo ranjeno roko, z veseljem v četo, saj je bila velika razlika bivati v negotovosti v bunkerju, ali pa biti s tovariši v enoti. Četo so na-

šli na Skrivnem hribu ali na Mislinjskem sedlu. Z njo so bili komandant Stane s spremljevalci Ludvikom Mlinaričem-Ivanovom, Karlom Krautbergerjem-Gagovičem, Alojzem Čedetom-Iztokom, Slavcem Pintarjem-Robinom, Marjanom in z drugimi.¹⁷

Številne orožniške postaje z območja Pohorja so dejavnost nove čete in Stanetove skupine nepretrgoma spremljale in o partizanski dejavnosti vsakodnevno telefonično poročale orožniškemu glavarstvu v Mariboru. Iz teh poročil je v glavnem mogoče ugotoviti, kje so se v tem času na Pohorju partizani zadrževali, zlasti pa je očitno njihovo povezovanje s prebivalstvom, ki jim je bilo zelo naklonjeno. Iz orožniških poročil je mogoče povzeti tole: Četa je bila 11. aprila 1943 pri kmetu Reku na Brdah in je odnesla sinu Francu Javorniku, dopustniku, nemško vojaško uniformo. V dneh 12. in 13. aprila 1943 so obiskali v Veliki Mislinji kmetije Berte Kotnik, Franca Odra in Vincenca Uršaja, 14. aprila pa so bili na Brdah pri znani partizanski kmetiji Justine Pogladič, p. d. Lazar. Pri vseh kmetijah so se oglasili zaradi prehrane, zbiranja podatkov in spodbujanja ljudi. Naslednji dan so bili zopet pri Reku. Odesli so sinu še vojaške škornje in se nahranili.¹⁸

Medtem je šla Stanetova skupina 19. aprila 1943, v kateri je bil še Leon, v Kot h kmetu Francu Juhartu, ki se ni mogel načuditi, da so partizani še na Pohorju. Z veseljem jih je sprejel, pogostil in dejal, kako so Nemci raztrobili v svet, da so vse partizane na Pohorju pobili. Kmet jim je dal tudi veliko uporabnih informacij. Oglasili so se še pri sosedu Antonu Klincu, zvečer pa so šli k trgovcu Alojzu Plevniku v Cezlak, ki jih je tudi sprejel nadvse prijazno. S sočustvovanjem jim je pripovedoval nadrobnosti o transportu padlih borcev Pohorskega bataljona v dolino in se zgražal nad posameznimi nacistom naklonjenimi gozdnimi delavci, ki so nekaterim padlim borcem rezali prste, da so tako prišli do prstanov. Kradli so tudi druge reči in z mrtvimi grdo ravnali. Za druge ljudi pa je dejal, da so bili ob padcu Pohorskega bataljona zelo žalostni. Tudi njemu je bilo zelo hudo, zato pa jih je bil sedaj toliko bolj vesel. Dal jim je živeža, tobaka in vse, kar so hoteli. Da bi ga zaradi izpraznjene trgovine zaščitili pred nacisti, so razbili Hitlerjevo sliko in nabiralnik nacistične denarne zimske pomoči. Potem so po cesti proti Lukanji pritrdili več letakov, v katerih so prepovedali pod smrtno kaz-

nijo sečnjo gozdov in spravilo pridelkov s planinskih pašnikov za okupatorja. Potem so šli k Jožetu Bočku v Koritno in mu odnesli vermanskaftsko uniformo z opremo ter nekaj oblačil in živeža. S kmetom Alojzjem Koprivnikom s Planine nad Zrečami so se srečali 21. aprila 1943 na poti proti Ostruhu in ga ozmerjali, ker je bil namenjen v gozd. Dali so mu letak s podpisom komandanta Franca Rozmana-Staneta in političnega komisarja Dušana Kvedra-Tomaža z že omenjeno vsebino. Tudi okupator je prišel do nekaj izvodov letakov z odredbo štaba IV. operativne cone z dne 20. marca 1943. Vsebina letaka se skrajšana in prevedena iz nemščine glasi: »... V vrstah drvarjev so tudi špijoni in tajni policisti, ki zasledujejo partizane, izdajajo njihova taborišča in služijo okupatorju kot slovenski judeži. Zato odreja štab cone:

1. Da se takoj ustavi vsako delo drvarjev in vsa dela v gozdovih.

2. Da se prenehajo po gozdovih in podeželju pohodi civilistov, turistov, pastirjev in drugih, ki nimajo dovolilnic partizanske vojske.

Partizani bodo streljali na vsakogar, ki se ne bo pokoril tej odredbi. Odredba stopi v veljavo 1. aprila 1943.«

Po prihodu na Roglo so partizani počivali: Slave Pintar-Robin je medtem ustrelil srno. Ko so jo razkosali, so si jo razdelili v nahrbtnike in odšli mimo Vitanjskih bajt do Glažute. Tu so preskušali orožje in komandant Stane si je pri streljanju malo poškodoval roko. Skupina z Bogdanom in Harkovom je po poročilu orožniške postaje Mislinja medtem v noči na 20. april 1943 odnesla trgovcu Antonu Splihalu v Šentilju pri Mislinji za 1000 RM razne robe in 1551 RM gotovine. Nekaj njihovih borcev pa je bilo zgodaj zjutraj 21. aprila 1943 pri Ivanu Tretjaku v Golavabuki zaradi prehrane. Četa je bila tudi 24. aprila 1943 v Legnu pri Proštu in v Golavabuki pri Marzelu. Pri krajevnem funkcionarju Stajerske domovinske zveze pa je zažgala ves uradni arhiv. Patrulja treh borcev je bila na ta dan v Hudem kotu nad Ribnico pri partizanskem sodelavcu Mihi Hartmanu p. d. Maroltu, ki jim je dal radijski sprejemnik, nekaj robe in hrane.

Glavnina čete je bila 25. aprila 1943 še v Golavabuki pri Prigarju, potem pa sta se obe skupini sešli na Planinki. Stanetova skupina je dala četi srno, ki so jo potem skuhalo za obed. S Sta-

netovo skupino je šel Harkov k Seitlu v zaselek Komisija, kjer mu je Stane povedal, da bo Štefki Forneci-Sonji zaupal posebne kurirske naloge, Viteza, pa je naročil, naj vzame čimprej v četo. Komandant Stane se je takrat pri Seitlu domenil z 19-letno Sonjo, da mora čimprej odnesti pismi za namestnika komandanta cone Petra Stanteta-Skalo in za namestnika političnega komisarja Dušana Kraigherja-Juga do partizanskih zvez v Litijo. Komandant Stane je v prepustnici napisal, da Sonji, ki potuje uradno na Gorenjsko, takoj oskrbijo zvezo s štabom Skale ali Štefana. Komandant Stane je tudi dejal, da bo s tovarišem Skalo lahko dobila zvezo v Ribčah pri vsaki hiši. Preden pa bo šla v Litijo, ji je še naročil, naj gre v Maribor in kupi fotografije padlih borcev Pohorskega bataljona. Toda Sonja je šla samo domov v Lehen nad Ribnico in se pozneje komandantu Stanetu zlagala, da fotografij v Mariboru ni mogla dobiti. V Litiji se je Sonja povezala v frizerskem salonu »Silva«, v gostilni z Zapotočnikom, dalje v Ponovičah z Marijo Prestor-Minko in v Ribčah z Ančko. Do Petra Stanteta-Skale sta jo naslednji dan odpeljala neko dekle iz Ribč in suhljat moški. Stante je Sonjo sprejel na hribovski kmetiji, kjer so bile tri hčerke aktivistke. Po oddanih pismih in prejetih napotkih se je Sonja odpeljala s čolnom čez Savo in z vlakom od Kresnic domov. Kmalu po njeni vrnitvi sta prišla k njej Stanetova spremljevalca Gagovič in Matko in jo odpeljala h komandantu Stanetu na Skriven hriber. Tu je poročala o vsem, kar ji je naročil Peter Stante-Skala, prenočila je v taborišču, zjutraj pa se je vrnila v Komisijo. Potem sta šli obe skupini s Planinke na Pungart.¹⁹

Tu se je komandant Stane temeljito pomenil z vodilnimi partizani, kako naj delujejo v prihodnje. Vsem zbranim pa je poudaril, da morajo biti v svoji partizanski dejavnosti zelo previdni. Prepovedal jim je prenočevati ali počivati po hišah ter ukazal, da to organizirajo strogo vojaško v lastnih taboriščih v gozdovih, v šotorih in z dobrim vojaškim zavarovanjem, taborišča pa naj stalno menjujejo. Četo je opozoril, da se naj ne spušča v večje boje in akcije, temveč naj hodi po pohorskih domovih in vaseh ter tako s svojo navzočnostjo in manjšimi vojaškimi ter političnimi akcijami pobija nacistično propagando, da je bilo partizanstvo na Pohorju s padcem bataljona za vselej uničeno. Komandant Stane je sodil, da bodo z navezovanjem dobrih stikov najuspešneje spodbujali prebivalstvo k nadaljnje-

mu boju proti sovražniku in da jim bo s postopnim vključevanjem novih borcev v četo uspelo ustanoviti nov bataljon, ki bo dostojno nadaljeval bojno pot padlih junakov pri Osankarici. Komandant Stane je četo usmerjal na povezovanje s kmetijami, vdanimi gibanju, že takoj po prihodu na Pohorje. Te in še druge domoljubne kmetije so pričele četo takoj podpirati. Naklonjenost Pohorcev je bila očitna še zlasti aprila za veliko noč. Borci so šli po skupinah h kmetom na več strani, ti pa so jih prijazno sprejeli in obilno obdarili z velikonočnimi dobrotami.²⁰

Komandant Stane se je na Pungartu poslovil in šel z zaščito ter z Leonom proti Dovžam. Med potjo so se ustavljali na kmetijah in povsod so jih z zaupanjem in veseljem sprejemali. Posebno veseli so jih bili na Brdah na kmetiji Justine Pogladič, p. d. Lazar ali Pri Srčku. Sin se od Staneta kar ni mogel ločiti. Postregli so jim z vsem, kar so premogli. Zvečer je skupino vodil proti železniški postaji Srček. Ob slovesu mu je bilo hudo, saj je zopet upal, da bo lahko šel s partizani, toda moral je ubogati komandanta Staneta in se vrniti za nekaj časa še domov. Lakovniki v Šmiklavžu so jih že nestrpno pričakovali. Spraševali so jih, kaj so le na Pohorju počeli, da orožniki sedaj tako tekajo na vse strani. Komandant Stane jim je povedal, da so v tem kratkem času kar precej opravili. Lakovniki so bili seveda najbolj veseli, da je na Pohorju zopet četa pogumnih partizanov. Sodelavcu Kuneju na Spodnjem Razboru je komandant Stane povedal, da bo pričela nositi s Pohorja pošto za Toneta Ulriha-Kristla kurirka Sonja. Potem se je o delovanju kurirskih zvez in tehnike pomenil še s sekretarjem Kristlom. Od njega je šla Stanetova skupina na Smodivnik, kjer se je zdravil ranjeni Dušan Kveder-Tomaž, z njim pa sta bila še prvoborec, politični delavec na terenu Franc Polh-Izak in borka Milka Kerin. Leon se je poslovil od vseh in se po celomesečnem napornem križarjenju s komandantom Stanetom ob koncu aprila vrnil k sekretarju Kristlu. Že v naslednjih dneh je prinesla s Pohorja do Kuneja Sonja za Koroško, Savinjsko dolino in za sekretarja Kristla pošto.²¹

Dne 28. aprila sta šla v Komisijo Jože Zagožen-Servac in Josip Jeras-Branko po Franca Žigarta-Viteza. V taborišču pod Jezerskim vrhom proti Mislinjski dolini so ga kot svojega starega sodelavca lepo in tovariško sprejeli. Harkov je povedal, kako je šel Vitez s Pohorskim bataljonom že 4. novembra 1942 v akcijo

na Mislinjo v Pergerjevo tovarno lepenke. Znano je tudi bilo, da je Vitez dal Alfonzu Šarhu-Iztoku, Jožeku Knifiču-Iksu in še dvema njunima sodelavcema junija 1941 6 vojaških pušk, zabojev ročnih bomb in 2 vojaški uniformi. Tako je bil Vitez prvi Pohorec, ki je šel med partizane po padcu Pohorskega bataljona. Četa je z njim veliko pridobila, saj je bil najboljši poznavalec celotnega Pohorja, za seboj je imel odsluženo bivšo jugoslovansko vojsko in tudi izkušnje iz delovanja v odporiškem gibanju.²²

Oblastni komie KPS za Štajersko je že 1942 zaupal organiziranje kurirskih zvez na območju IV. operativne cone prvoborcu Ivanu Moguju-Marku. Meseca maja 1943 pa mu je dodelila Pohorska četa Jožeta Zagožna-Servaca, ki je potem vzdrževal pod njegovim vodstvom stalne zveze od Pohorja do štaba cone, s Savinjsko dolino in s Koroško. Servac je bil potem še nekaj mesecev vojaško vezan tudi na drugi Pohorski bataljon.²³

Četa se je od druge polovice aprila že čvrsto povezala z zvestimi partizanskimi sodelavci iz let 1941 in 1942. To sta bili kmetiji Lazar in Krivec na Brdah. Dalje se je povezala v Dovžah z družino Pušnik, v kateri so bili vsi aktivni: oče Franc, sin Ludvik, hčerka Betka, mati in drugi domači. Na tem območju so bili še povezani s Pavlom Gašperjem, p. d. Zgornji Ločnikar, Avgustom Urbanclom, Rahelo Koprivnikar, p. d. Adam ali po partizansko Pri Parabeli, kjer so tudi vsi domači aktivno delovali. Tudi v dolini na Mislinji so imeli dobre stike z družinama Viktorja in Franca Planinšca in še z nekaterimi. Ludvik Pušnik se je aprila Pri Srčku zmenil z Ivanom Rojcem-Bogdanom in Vincencem Jankom-Harkovom za dobavo čevljev za borce, kakor tudi za pošiljanje obveščevalnih podatkov. Ludvik je potem dal čevljarju Gašperju svoje usnje in podplate za izdelavo čevljev. Do junija so četi poslali devet parov, hkrati pa so ji stalno pošiljali tudi živež.²⁴

Mesec april je bil značilen za bistveno povečano partizansko dejavnost na Koroškem, na Pohorju in tudi drugod na območju IV. operativne cone. Zanimiv je primer komaj 17-letnega Maksima Peklarja, kmečkega sina iz Zamarkove pri Lenartu v Slovenskih goricah, ki je od leta 1941 skrival doma strojnico zbrojevko. Od Alojza Poliča v Lormanju, kamor je hodil poslušat tuje radijske postaje, je zvedel, da ima tudi on lahek mitraljez in strelivo, kar vse pa je iz previdnosti aprila vrgel v reko

Pesnico. Za Peklarjev mitraljez je zvedel od Ivana Muršaka iz Spodnje Voličine borec Koroškega bataljona Srečko Rojs-Niko, domačin iz Voličine. Prišel je s patroljo, v kateri so bili še Don, Slavic in Mile, do Ivana Muršaka, ta pa je obvestil Peklarja, naj takoj pride z mitraljezom. Mladi Maksim pa jim je postavil pogoj: kamor gre mitraljez, grem tudi jaz. Potem je šel telesno dokaj nepriljubljen na zanj pretežavno pot in je pod težo mitraljeza omagal. Partizani so prevzeli dragoceno orožje in precej streliva. Maksim se je moral odpočiti in vrniti domov. Patrolji Koroškega bataljona je dal takrat en lahki mitraljez s strelivom in bombami tudi Ivan Muršak, ki je vse to skrival prav tako od kapitulacije bivše jugoslovanske vojske. To je bilo obdobje, ko še delavci gibanja Slovenskih goric niso bili povezani s Pohorjem. Vztrajni Maksim Peklar se je sedaj še tesneje povezal z Ivanom Muršakom in Alojzem Poličem. Njegov cilj je bil rešiti iz Pesnice strojnico zbrojevko s strelivom in se priključiti pohorskim partizanom. Zvezo mu je ponovno obljubil Ivan Muršak.²⁵

Po odhodu komandanta Staneta je šla Pohorska četa 28. aprila v Dovže. Tu je v gostilni in trgovini Katarine Goljat po poročilu orožniške postaje Mislinja zasegla precej tobačnih izdelkov, 50 kg sladkorja, 20 srajc in druge robe. Zaradi prehrane so bili partizani 30. aprila pri Petru Peršetu na Brdah, toda tu so zatekli rezervnega policista iz Celja, ga zaslišali in mu odvzeli uniformo ter čevlje. Trije partizani so si istega dne oskrbeli živila pri Jakobu Špenglerju v Šmartnem na Pohorju.²⁶

UKREPI GESTAPA PROTI POVEČANI PARTIZANSKI DEJAVNOSTI NA POHORJU

Povečana partizanska dejavnost je okupatorja močna vznemirjala. Občutil jo je zlasti na zahodnem Pohorju. Zato je sledila 24. aprila 1943 premestitev vodje gestapovskega oporišča v Šmartnem na Pohorju Hannesa Berložnika na enako dolžnost na Mislinjo. Z njim pa je bila premeščena tudi skupina njegovih raztrgancev - gestapovskih zaupnikov. Berložnik je pričel takoj z zasliševanji, zapiranjem sodelavcev gibanja in s pridobivanjem slabičev za sodelovanje z gestapom. Tako je 6. maja 1943 klonil na zaslišanju tudi slabič z zahodnega Pohorja. Od njega

si je Berložnik prizadeval zvedeti čimveč o partizanskih sodelavcih, posebej pa so ga zanimala nadrobnosti partizanske akcije v Šentilju pod Turjakom. Zaslišanec, ki je postal agent, je opisoval, kako so ga partizani v noči na 20. april 1943 ob vdoru v trgovini Edvarda Rozmana in Antona Splihala pripeljali v Rozmanovo trgovino. Tu je bilo privedenih že več ljudi, med njimi dve nemški učiteljici ter zagrizen nacist nemški učitelj. Partizani so učiteljicama prepovedali nadaljnje poučevanje, učitelja pa so odpeljali in ga kaznovali za njegovo nacistično delovanje s smrtno kaznijo. Po končani akciji so se partizani zbrali, zapeli nekaj partizanskih pesmi, se potem razvrstili in odšli. Slabič je še povedal, da je nek njegov sorodnik hodil en mesec s partizani in da se je sedaj vrnil na območje Slovenske Bistrice. Za Franca, Ludvika, Betko in Ivana Pušnika ter Bernarda Časa je dejal, da so verjetno povezani s partizani. Potem pa je posplošil, da so v Dovžah vsi za partizane.

Berložnik je pritiskal tudi na Ivana Plevnika, gozdnega delavca iz Velike Mislinje. Vedel je, da je sodeloval s Pohorskim bataljonom, s Pepco Antoničem in njenim možem zdravnikom Jožetom ter da sedaj sodeluje s Francem Žigartom-Vitezom in z drugimi. Berložnik je hotel protiusluge, toda Plevnik se je nalogam izmikal. Partizani so za Berložnikove načrte zvedeli in Plevnika tudi prek Sonje opozorili. Ta je odvrnil, da je za partizane in da Nemcem o njih ne bo nič povedal. Odslej je sodeloval s Sonjo in z Vitezom.

Berložnik je poročal, da so 17. aprila našli na seniku Matije Novaka v Jurišni vasi nad Slovensko Bistrico puško, 30 nabojev in bajonet ter ugotovili, da je tu prenočilo približno 10 partizanov. Dalje je navedel, kako sta dva partizana trosila 27. aprila 1943 letake na območju Črnega vrha, da sta enega izročila pod Ribniškim sedlom tudi njegovemu raztrgancu ter da so bili številni ogledi raztrgancev zahodnega in južnega Pohorja aprila neuspešni. Potem je na kratko ocenil: »Vtis imam, da prebivalstvo zaradi prestrašenosti prepozno ali sploh ne poroča o banditih.«

Za izdajalsko delo si je Berložnik pridobil 30. aprila 1943 novega sodelavca na Šmartnem na Pohorju.

Kmalu po prihodu na Mislinjo sta postala Berložniku sumljiva orožnika Stangl in Fischer. Gestapovski zaupnik je Berložniku poročal, da se oba orožnika s partizansko družino Prevol-

nik preveč tolerantno pogovarjata. Stangla je bremenil še orožniški mojster Vettters. Imenovanega orožnika in dr. Jožeta Antoniča pa je obremenjevala tudi neka občinska uslužbenka z Mislinje, medtem ko je tožarila domačinka z Mislinje orožniškega mojstra Exela, da je do nacionalsocialistov sovražno razpoložen. Zanimiva je tudi ocena Ivana Kotnika, p. d. Kuneja, s Spodnjega Razbora, o nemških orožnikih. Ta je kurirki Sonji govoril, da ima dobre zveze z orožniki v Slovenjem Gradcu. Eden je bil zelo dober, je dejal ter da so tega odpoklicali, za tri pa je rekel, da so še v mestu.²⁷

PRVOMAJSKE AKCIJE IN DEJAVNOST ČETE PRED USTANOVITVIJO BATALJONA

V razmeroma kratkem času je četa razvila dokajšnjo dejavnost. Imela je že precej trdnih postojank, ena najpomembnejših je bilo celotno delavsko najemniško naselje Komisija (1230 m visoko) nad Mislinjo. V prikupnih manjših in večjih domovih je živelo več pogumnih družin. Glavni sodelavci gibanja so bili: Anton Seidl z ženo Marijo Žigart, njen sin partizan Vitez in 19-letna Štefka Forneci-Sonja, ki je stanovala v hišici poleg njih. Tu so bili še sorodniki Ivan in Jože Seidl z družinskimi člani ter sosedje Vincenc, Rudolf, Franc in Jože Založnik s sorodniki, zakonca Pečnik, gozdar Franc Plaznik in še nekateri. Prebivalci Komisije so se v tem času uspešno povezovali s sodelavci gibanja širšega mislinjskega območja.²⁸

Štab IV. operativne cone je poslal enotam povelje, da s krevsovi in okrepljeno dejavnostjo čim uspešneje proslavijo delavski praznik – 1. maj. Vse enote so se ustrezno svojim močem in razmeram za prvomajske akcije tudi pripravile. Toda pripravljen za preprečitev partizanskih diverzij in drugih nastopov je bil tudi sovražnik. Poveljnik redarstvene policije Alpenland s sedežem na Bledu je izdal 29. aprila 1943 posebno povelje o alarmni pripravljenosti enot za 1. maj. Posebno povelje je bilo brzojavno preneseno 29. aprila 1943 tudi poveljniku redarstvene policije za Spodnjo Štajersko v Mariboru. Poveljnik Breñner je med drugim opozoril, da so se partizani v zadnjih tednih s prostovoljci in mobiliziranci okrepili in zato izvedli več ekonomskih kot tudi drugih akcij. Predvideval je, da bodo z eko-

nomskimi akcijami nadaljevali, na osnovi izjav ujetih partizanov pa je sklepal, da pripravljajo partizani večje napade v času pred in po 1. maju. Zato je odredil stalno bojno pripravljenost razpoložljivih sil od 30. aprila 1943 od 16. ure do 3. maja do 8. ure. Omejil je lastni promet z vozili, ukazal preskrbo oporišč in prepovedal oddaljevanje vojakov zlasti izven naseljenih mest. Ukazal je preprečevanje sabotaž. Na Jesenicah so imeli pripravljen interventni oklepni vlak z moštvo, drugod pa so bila pripravljena za prevoze policije in vojaštva motorna vozila.²⁹

Toda partizani so kljub vsem nevarnostim krenili v prvomajske oborožene in druge akcije. Iz poročila orožniške postaje Oplotnica je razvidno, da je bila četa na predvečer 1. maja, to je 30. aprila 1943, v Kotu nad Oplotnico pri Francu Juhartu, Marjeti Škrinjar in Antonu Klincu. Tu se je oskrbela s hrano, odnesla 3 vermanšafte uniforme in pustila nekaj protinacističnih letakov z naslovom Slovenci! Slovenke! Kdo je bandit? s podpisom Osvobodilna fronta. Četa se je za izvedbo prvomajskih akcij domenila že poprej, v Kotu pa se je verjetno razdelila na dve ali tri skupine. Ena skupina je zažgala, kot so poročali orožniki, ob 21.20 planinsko kočo pri Treh kraljih. Potem so nameravali zažgati še ruško planinsko kočo, vendar so si premislili, ker so v neposredni bližini zvedeli, da naj bi bilo v njej 55 vermanov. Druga skupina je na Veliki Kopi prižgala velik kres, ki ga je bilo mogoče videti iz večjega dela Mislinjske doline. Okoli 22. ure se je četa ustavila na Brdah pri Petru Peršetu. Tu so odkrili rezervnega policista in mu odvzeli uniformo ter čevlje. Potem so partizani zanetili še kres nad Šentiljem pod Turjakom, na vznožju Pohorja pa so zažgali poslopje hitlerjevcev. Akcijo so sklenili 1. maja na Razborci pri nekem kmetu, kjer so ob političnem komentarju demonstrativno raztrgali Hitlerjevo sliko.

Slovenski poročevalec je 1. junija 1943 poročal: »Pohorski bataljon je likvidiral nekaj denunciantov; izvedel akcijo kresov z vsemi enotami IV. operativne cone v počastitev 1. maja.«³⁰ Prvomajske akcije Pohorske čete so bile predvsem propagandnega značaja.

Berložnik je iz varnostnih razlogov poslal 30. aprila iz Mislinje na ogled zahodnega Pohorja raztrgance Podveršnika, Vidmarja, Janžiča in Pleterška. Zaradi megle, dežja in neuspešnega tavanja so se vrnili svojemu šefu na poročanje že opoldne.

Potem je poslal 1. maja raztrgance Pleterška, Podveršnika in Janžiča, da poiščejo partizansko taborišče, ki naj bi bilo severno od Šentilja pod Turjakom. Ker niso nikjer opazili dima, so se vrnili. Raztrgance Kurnika, Vidmarja in Klemenca je isti dan poslal na območje Ribniškega sedla in Skrivnega hriba. Ob povratku so poročali, da so našli v Skrivnem hribu opuščeno partizansko taborišče za sedem oseb in da je nekdo izstrelil iz smeri Senjorjevega doma deset strellov. Pleteršek in Janžič sta morala 1. maja še enkrat na teren. Z njima je bil še Stanislav Slatinšek. Obšli so območje Razborce, Velike Kope in Črnega vrha. Našli so moške sledove v smeri Pungarta in na Veliki Kopi, medtem ko so blizu Črnega vrha sneli z drevesa pritrjen partizanski letak in ga prinesli naslednji dan na Mislinjo. Pri Črnem vrhu so našli tudi staro partizansko taborišče. Prespali so na Razborci pri Tretjaku, 2. maja pa poročali, da na pregledanih območjih verjetno delujejo samo partizanski terenski organizatorji. Raztrganca Vidmar in Klemenc sta našla 2. maja 1943 pod Ribniškim sedlom opuščeno partizansko taborišče, približno 800 m pod Črnim vrhom pa partizansko taborišče za sedem oseb, ki naj bi ga partizani zapustili okoli 1. maja.

Berložnik s poročili raztrgancev ni bil zadovoljen, saj mu niso sporočili nič bistvenega. Za Lenarta Klemenca pa je potrebno pojasniti, da je bil partizanski sodelavec in da ga je Berložnik za raztrganca prisilil. Do jeseni 1943 so Nemci ugotovili, da jim ni naklonjen in ker so imeli dokaze, da sodeluje s partizani, so ga zaprli in poslali v koncentracijsko taborišče.³¹

PRIPRAVE ZA USTANOVITEV BATALJONA

Iz orožniških poročil je razvidno, da je bila 3. maja skupina partizanov pri Matiji Skočirju na Razborci, naslednji dan so bili pri Šavcu, pri Spodnjem Barlu in pri Ferdinandu Ošlaku. Dne 4. maja so bili pri Smogavcu na Planini na južnem Pohorju, od njega pa so krenili k Blažu Viču. Naslednji dan so se zadrževali pri Križu in Smogavcu in odpeljali občinskega slugo Martina Lunežnika. Še isti dan so bili v Komisiji pri Francu, Jožetu in Antonu Seitlu ter pri Francu Založniku. Povsod so zbirali krompir.³²

Po 5. maju je šlo po predhodnem dogovoru med komandan-
tom Stanetom in Vincencem Jankom-Harkovom 12 partizanov
Pohorske čete na Mozirsko planino. Tja so morali zaradi zdru-
žitve s skupino iz Kamniško-savinjskega odreda. To je bilo po-
velje štaba IV. operativne cone o združitvi dveh skupin in o us-
tanovitvi drugega Pohorskega bataljona. V taborišču pod Čr-
nim vrhom so takrat ostali ranjeni Jože Pusovnik-Volan, bolni
Josip Jeras-Branko in kuhar Ivan Juvan-Gorki. Harkov je vodil
skupino prek Razborce, skozi Dovže v Šmiklavž. Tu so se usta-
vili pri Jesenjaku in Končniku. Ponoči pa so nadaljevali pot do
požgane planinske koče na Mozirski planini, ki jo je kot javko
določil komandant Stane.³³

Ob koncu aprila 1943 je poslal politični komisar IV. opera-
tivne cone Dušan Kveder-Tomaž povelje Franti Komelu, na-
mestniku političnega komisarja Savinjskega bataljona, na Me-
nino planino, da mora prevzeti položaj političnega komisarja
bataljona na Pohorju. V povelju je bilo tudi navedeno, da ga bo
čakal na javki pri Mozirski koči Harkov, ki je imenovan za ko-
mandanta drugega Pohorskega bataljona. Franti Komelu se je
takrat na Menini planini pridružil z mitralješko trojko in s ku-
rirjem pozneje znan partizanski komandant Boris Vinter iz
Zreč, ki je dobil enako povelje kot Komel, da mora na Pohorje.
Tako se je v Kamniško-savinjskem odredu zbralo, kot je razvid-
no iz poročila štaba Pohorskega bataljona z dne 11. maja 1943,
skupaj 27 borcev in starešin, ki so krenili z Menine planine k
pogorišču Mozirske koče. Med njimi sta bila tudi Mariborčana,
poznejša znamenita partizana Ivan Zagernik-Joco in Maks Če-
pič-Iztok.³⁴

Ivan Medič-Silvo, ki je šel v Kamniški bataljon konec aprila
1943, se spominja, da so zbrali v začetku maja 1943 novince pro-
stovoljce v gozdčku, imenovanem Park na Moravškem. Ivan
Urbančič-Hinko pa opisuje, da so razvrstili Kamniški bataljon
in pozvali prostovoljce za Pohorje. Ob tem pozivu je sledil kra-
tek premor. Hinko je pretrgal tišino, ko je izstopil iz vrste in na
kratko pozval za Pohorje še druge tovariše. Sledili so mu brat
Stanko-Oto, Alojz Podobnik-Rok, Franci Herle-Nande, Ignac
Čad-Jur, Ivan Tomšič-Toko, Blaž Goropečnik-Adam, Franc Vr-
hovnik-Gabi, Ivan Brojan-Marjan, brata Jernej Mali-Don in
Ivan Mali-Bruno, Anton Kokalj-Zvone, Valentin Šegatin-Mirko,
Slavko Rahne-Deževnik, Janez Faletič-Brko in drugi. Hinko

nadaljuje, da je bil pohod na Pohorje zelo zanimiv. Kljub temu, da je bila ukazana stroga konspiracija, so zapeli kakšno partizansko. Sicer pa so se počutili zelo negotove, to pa zato, ker so morali pustiti vse orožja v Kamniškem bataljonu. Rečeno jim je bilo, da je na Pohorju orožja več kot dovolj. Od Mozirske koče, piše Hinko, se je razpoloženje stopnjevalo, zlasti ob snidenju z dobro oboroženimi Pohorci, ter obžaluje, ko bi imeli tudi mi orožje, bi lahko izvedla sedaj kar številčno močna skupina spotoma kakšno akcijo. Tudi Alojz Podobnik je obžaloval, ker je moral pustiti na Moravškem novo puško mavzerico z veliko streliva, kar vse je prinesel s seboj v partizane.³⁵

V poročilu štaba drugega Pohorskega bataljona z dne 11. maja 1943 je med drugim navedeno, da sta se pri Mozirski koči sešli skupini s Pohorja in iz Kamniško-savinjskega odreda 9. maja 1943. Poročilo dalje potrjuje, da so prejeli pošiljko 21 novincev in sprejeli v bataljon tudi Borisa Vinterja ter borca Kojija.³⁶

Kratka obrazložitev: Na Menini planini se je zbralo za Pohorje 27, pri pogorišču Mozirske koče pa se jim je pridružilo še 12 borcev s Pohorja. Za pohod na Pohorje je bilo tako zbranih 39 borcev in starešin. Na pohodu sta Harkov in Franta iz vseh oblikovala četo, za komandirja sta postavila Ivana Rojca-Bogdana, za komandirja 1. voda Jožeta Zagožna-Servaca, 2. voda Rudolfa Hohkrauta-Dolfa in 3. voda Borisa Vinterja. Političnega komisarja čete niso postavili, ker jim je manjkalo političnih kadrov, težave pa so bile tudi zaradi pomanjkanja vojaškega kadra.³⁷

Razpoloženje med zbranimi borci za Pohorje na Menini planini je bilo ugodno, še boljše pa je bilo ob snidenju 9. maja 1943 pri Mozirski koči. Na splošno je prevladovalo mnenje, da je Pohorje ugodno za partizansko bojevanje. Nekateri so mu dajali prednost pred Rogom, kjer so partizani velikokrat trpeli zaradi pomanjkanja vode in hrane. Borce je navdajalo zaupanje v uspešno prihodnost bojevanja na Pohorju. Menili so, da bo Pohorje lahko postalo zanesljiva partizanska operativna baza in sčasoma tudi osvobojeno ozemlje. Že na Mozirski planini so ugotavljali določeno prednost ugodnejšega partizanskega terena. Za Dobrovlje, Šipek in še nekatere hribe je bilo znano, da je potrebno paziti na tišino in skrbeti za skrajno previdnost. Do bršen del borcev je dajal Pohorju prednost, saj so bili prepri-

čani, da bodo tam ugodnejše življenjske razmere spričo dobrih kmetij, prehrane, soli, vode in ustrežnejše okoliščine bojevanja. Saj so veliko slišali o hribovitosti in velikih pohorskih gozdovih. Tako je tudi v svojih povojnih razmišljanjih ocenjeval pohorske razmere prvoborec in organizator NOB Franta Komel, ki je prišel maja 1943 prvič na Pohorje. Njegova naloga je bila čimprej oblikovati s sodelavci bataljon in ga usposobiti za uspešno bojevanje.³⁸

Nekoliko drugačno sodbo pa je o Pohorju izrekel Ivan Medič-Silvo, ki je šel aprila 1943 v Kamniški bataljon in potem s skupino novincev na Menino planino, od tam pa na Pohorje. Med drugim je v izjavi navedel: »O Pohorju takrat nismo imeli vabljenih ocen. Morda je bila ustanovitev bataljona na Pohorju tudi zato, da se ne bi kdo med potjo vrnil.« Medič se je pozneje uveljavil kot sposoben vojaški in politični funkcionar.³⁹

Oceni Komela in Mediča dajeta popolnejšo in bolj nepristransko podobo takratnih zahtevnih razmer in okoliščin za nadaljevanje bojevanja.

Od Mozirske koče je četa krenila podnevi 9. maja po ustaljeni partizanski poti. Pravili so ji »laška cesta«. Peljala je z Mozirske planine na šentviško cesto, od tam pa na vrh slemenca. Nekoliko bolj previdni so morali biti na prelazu Kramarica. Od tod so šli na Razbor, kjer sta se jim pridružila neki Štefan in Jože Plešivčnik, p. d. Radmanov. Oba sta bila dezertarja iz nemške vojske, eden pa je prinesel s seboj tudi vojaško puško maverico. Po prečkanju Mislinjske doline so se ustavili Pri Srčku na Dovžami.⁴⁰

Mislinjska orožniška postaja je vrnitev partizanov takoj registrirala. V Maribor je poročala, da jih je bilo 9. maja ob 19. uri v Komisiji pri Rudolfu Založniku in pri Antonu Seitlu okoli 17. Naslednje poročilo pa je bilo še točnejše. Poročali so, da se je od 9. do 11. maja 1943 zadrževalo na območju Mislinjske koče 40 do 50 partizanov, ki so prenočevali pri drvarjih in zahtevali proti plačilu krompir in mleko.⁴¹

* * *

V enomesečnem uspešnem delovanju so se 14 borcem čete pridružili 4 (Volan, Vitez, Štefan in Plešivčnik). Ker pa je šel na terensko politično delo Ferdo Stibler-Ivan, je četa štela na koncu

svojega delovanja 17 borcev. V akcijah ji je uspelo pridobiti nekaj orožja, streliva, vojaške opreme, hkrati pa preiskati Pohorje ter vlti delu prebivalstva upanje za nadaljnji odločni narodnoosvobodilni boj. Pretrgala je trimesečno krizo, ko na Pohorju ni bilo nobene partizanske enote ter se s pomočjo okrepitve z novinci in starešinami (skupaj 27), poslanimi po nalogu štaba IV. operativne cone iz Kamniško-savinjskega odreda razvila 10. maja 1943 v drugi Pohorski bataljon.

OPOMBE

¹ ARSNZ SRS; Maks Gašparič, Linka Ksela-Jasna, dr. Ante Mileta, Hilda Vojinović-Dunja, Vida Štuhec, Lojze Slemnik-Zvone, Ferdo Fischer-Mojka, izjave v AMNOM; Ostrovska, Kljub vsemu odpor, I, str. 343–466; Domicili v slovenskih občinah. Ljubljana 1981. Dr. Milan Ževart, Aktivisti OF šaleško-mislinskega okrožja, stran 634, 754. Lojze Penič, Aktivisti OF mariborskega okrožja, stran 441.

² Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 15–17.

³ Boris Čizmek-Bor, izjava v AMNOM; Franc Zalaznik-Leon, Dolga in težka pot 1941–1945. Maribor 1963, stran 148, 149 (dalje navajam Zalaznik, Dolga in težka pot); Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 18.

⁴ Boris Čizmek-Bor, Ivan Uranič-Drago, Ivan Martinčič-Vanja, Josip Jeras-Branko, Ferdo Stibler-Ivan, izjave v AMNOM; Zalaznik, Dolga in težka pot, str. 153–156; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 18.

Celovitega dokumenta o ustanovitvi druge Pohorske čete ni. O številu borcev, ki so četo ob ustanovitvi sestavljali, so različni podatki. Preživeli borci te čete, Koroškega bataljona in drugi navajajo, da je bilo v njej od 12 do 16 borcev. Ker pa se večina odloča za oceno okoli 14, smo to odločitev sprejeli. Za padlega komandirja Miha že vsa povojna leta mnogi borci in raziskovalci zamenjujejo osebnostne in druge podatke. Ker se ga borci iz rudarskih revirjev in iz naše Koroške ne spominjajo, je možno, da je prišel, kot navaja Ivan Uranič-Drago, s Francem Pasterkom-Lenartom iz Kamniškega bataljona in naj bi bil domačin z območja Škofje Loke, Polhograjskih Dolomitov ali iz zamenjske Koroške. Pod vplivom napake v izjavi Ferda Stiblerja-Ivana, da je bilo ime prvemu komandirju druge Pohorske čete Gorki, je prišlo do napake tudi v knjigah Zalaznika, Dolga in težka pot ter Fajdige, Zidanškova brigada. Pravilno partizansko ime je Miha.

⁵ Isto kot opomba 3.

⁶ Ivan Martinčič-Vanja, dr. Tone Hudopisk-Zvone, Bogomir Vastl-Božo, Rudolf Hohkraut-Dolf, Jože Zagožen-Servac, Bogdan Žolnir, izjave v AMNOM; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 18, 19; Filipič, Pohorski bataljon, stran 611, 649.

⁷ Poročilo komandanta orožništva pri šefu civilne uprave za Koroško z dne 6. aprila 1943; Zveza: Povelje za akcijo poveljnika redarstvene policije Bled, št. 121, z dne 29. marca 1943; Zbornik NOV, VI/5, dok. 205; Franta Komel, Narodnoosvobodilna borba v Sloveniji, Maribor 1960. Na strani 85 navaja, da so

Nemci organizirali 5. aprila 1943 proti koroškim partizanom akcijo »Hindenburg«.

⁸ Ivan Uranič-Drago, izjava v AMNOM; Zalaznik, Dolga in težka pot, stran 155, 156.

⁹ Jože Zagožen-Servac, dr. Tone Hudopisk-Zvone, Ivan Martinčič-Vanja, izjave v AMNOM; Zalaznik, Dolga in težka pot, stran 156.

¹⁰ Poročilo orožniškega oddelka Slovenj Gradec z dne 5. aprila 1943, Zbornik VI/5, dok. 203.

¹¹ Zalaznik, Dolga in težka pot, str. 156–159.

¹² Metod Mikuž, Pregled zgodovine NOB v Sloveniji. Ljubljana 1961, II, stran 303 (dalje navajam Mikuž, Pregled zgodovine NOB).

¹³ Poročilo štaba IV. operativne cone z dne 12. aprila 1943, Zbornik NOV, VI/5, dok. 91; Štajerski gospodar, 7. avgusta 1943, v AMNOM.

¹⁴ ARSNZ SRS; Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 145–164.

¹⁵ Ivan Martinčič-Vanja, Josip Jeras-Branko, Jože Zagožen-Servac, izjave v AMNOM; Zalaznik, Dolga in težka pot, str. 159–161.

¹⁶ Zalaznik, Dolga in težka pot, stran 161.

¹⁷ Ferdo Stibler-Ivan, Jože Pusovnik-Volan, izjavi v AMNOM; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 18.

¹⁸ Poročili orožniške postaje Šmartno pri Slovenjem Gradcu z dne 12. in 15. aprila 1943 ter poročilo orožniške postaje Mislinja z dne 13. aprila 1943, vsa v AMNOM.

¹⁹ Poročilo štaba IV. operativne cone z dne 12. aprila 1943, Zbornik NOV, VI/5, dok. 90; poročila orožniških postaj Oplotnica z dne 20. aprila 1943, Mislinja z dne 20. aprila 1943, Šmartno pri Slovenjem Gradcu z dne 21. in 23. ter 25. aprila 1943, Ribnica na Pohorju z dne 26. aprila 1943, vsa v AMNOM; ARSNZ SRS; Zalaznik, Dolga in težka pot, stran 161, 162.

²⁰ Ivan Martinčič-Vanja, izjava v AMNOM; Zalaznik, Dolga in težka pot, stran 163.

²¹ Zalaznik, Dolga in težka pot, stran 164, 165.

²² Franc Žigart-Vitez, izjava v AMNOM.

²³ Jože Zagožen-Servac, Ivan Mogu-Marko, izjavi v AMNOM.

²⁴ Ludvik Pušnik, Viktor Planinšec, izjavi v AMNOM; Rahela Rutnik, Vse je zapisano, dorečeno ... TV 15, 19. novembra 1981.

²⁵ Maksim Peklar-Fonzi, spomini v AMNOM; Milan Ževart, Po sledovih NOV v mariborskem okraju. Maribor 1962, stran 291, 292 (dalje navajam Ževart, Po sledovih NOV).

²⁶ Poročilo orožniške postaje Mislinja z dne 28. aprila 1942, v AMNOM.

²⁷ ARSNZ SRS.

²⁸ ARSNZ SRS; Franc Žigart-Vitez, izjava v AMNOM.

²⁹ Poročilo Vincenca Janka-Harkova z dne 11. maja 1943 štabu IV. operativne cone, v AIZDG, fasc. 330/I; povelje poveljnika redarstvene policije Alpenland z dne 29. aprila 1943, Zbornik NOV, VI/5, dok. 224.

³⁰ Poročilo Vincenca Janka-Harkova z dne 11. maja 1943 štabu IV. operativne cone, v AIZDG, fasc. 330/I; poročili orožniške postaje Oplotnica z dne 1. maja 1943, v AMNOM; ARSNZ SRS; Ivan-Martinčič-Vanja, izjava v AMNOM; Slovenski poročevalec, informativni poročevalec OF, izdaja za severno Slovenijo, IV. leto, 1. junija 1943.

³¹ ARSNZ SRS.

³² Poročila orožniške postaje Mislinja 3. in 10. maja 1943 ter orožniške postaje Šmartno na Pohorju 4. maja 1943, vsa v AMNOM.

³³ Franc Žigart-Vitez, Josip Jeras-Branko, izjavi v AMNOM.

³⁴ Poročilo štaba Pohorskega bataljona in komandanta Vincenca Janka-Harkova, obe z dne 11. maja 1943, v AIZDG, fasc. 330/I; Franta Komel, izjava v AMNOM; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 19, 20.

³⁵ Ivan Medič-Silvo, Ivan Urbančič-Hinko, Alojz Podobnik-Rok, izjave v AMNOM.

³⁶ Franta Komel navaja v izjavi leta 1954 (Bogdanu Žolnirju, mapa 329-1 v AMNOM), da se jim je na Menini planini pridružil z manjšo skupino Boris Vinter. Medtem navaja Ivan Medič-Silvo leta 1970, da se jim je na Menini planini pridružil Boris Vinter z mitralješko trojko in s kurirjem (Kosijem – op. M. F.). Dalje omenja Medič, da je takrat šla iz Kamniškega bataljona ena skupina na Pohorje, druga pa na Koroško. To se skoraj v celoti ujema s podatkom v knjigi Miroslava Stiplovskega, Slandrova brigada na strani 37, da je šlo iz Kamniškega bataljona na Pohorje 25 in na Koroško 25 novincev. Kot je iz dokumentov in pričevanj razvidno, gre za zelo majhne, nebstvene razlike v seštevku borcev in starešin, ki so se zbrali na Menini planini za odhod na Pohorje. Po navedenih virih in literaturi je seštevke borcev na Menini in pri Mozirski koči takle: 21 novincev iz Kamniškega bataljona, Vinterjeva skupina 5 borcev, Franta Komel iz Savinjskega bataljona in pohorska skupina 12 borcev, skupno 39 borcev in starešin.

³⁷ Poročilo štaba Pohorskega bataljona z dne 11. maja 1943, v AIZDG, fasc. 330/I; Franta Komel, izjava leta 1954, v AMNOM.

³⁸ Franta Komel, izjava leta 1982, v AMNOM.

³⁹ Ivan Medič-Silvo, izjava v AMNOM.

⁴⁰ Poročilo komandanta Vincenca Janka-Harkova z dne 11. maja 1943, ki omenja tudi priključitev dveh novincev, v AIZDG, fasc. 330/I; Franta Komel, Ivan Medič-Silvo, Jože Pusovnik-Volan, Bogomir Vastl-Božo, izjave v AMNOM.

⁴¹ Poročilo orožniške postaje Mislinja z dne 10. in 11. maja 1943, v AMNOM.

III. Ustanovitev drugega Pohorskega bataljona in njegova dejavnost od 10. maja do 8. avgusta 1943

Dne 10. maja 1943¹ so se partizani zbrali na Pungartu na Pohorju. Šlo je za pomemben dogodek, ki ga niso ovenčali s posebno slovesnostjo. Za njimi je bil naporen pohod in več neprespanih noči. Potrebno se je bilo hitro dogovoriti o ustanovitvi drugega Pohorskega bataljona in kako delovati v prihodnje. V znamenju navodil in dogovora za nadaljnje boje sta na kratko spregovorila 19-letni dijak, prvoborec politični komisar Franta Komel in 24-letni delavec, borec od spomladi 1942, sedaj komandant Vincenc Janko-Harkov. Za njima je povzel besedo revirski prvoborec 30-letni delavec Rudolf Hohkraut-Dolf. Njegovi napotki so veljali zlasti novincem, ki so se sedaj s Pohorjem komaj spoznali. Vsi govorniki so si bili edini, da mora na novo ustanovljeni Pohorski bataljon nadaljevati odločen boj prvega Pohorskega bataljona.

Borci so šli do skrivnega bunkerja padlega Pohorskega bataljona med Veliko Kopo in Črnim vrhom, kjer je četa aprila našla okoli 20 pušk ter nekaj streliva. Kako so našli puške in jih razdelili novincem navaja Ivan Urbančič-Hinko: »V težkem pričakovanju smo dočakali čas razdelitve orožja in razočaranja ni manjkalo. Bilo je nekaj lovskih in dolgih starih avstrijskih pušk s po tremi naboji. Dobil sem avstrijsko puško in bila mi je ljubša od lovske, četudi je bila zelo nerodna. Po besedah Dolfa in Frante pa se je naše razočaranje spremenilo v prepričanje, da je okrog Pohorja pri sovražnikih orožja na pretek, ki jim ga je potrebno samo odvzeti.«

Precej časa so iskali na strmem območju planskega Kralja tudi glavno skladišče, ki je bilo prvotno določeno za prezimovanje prvega Pohorskega bataljona, vendar ga niso našli. Še istega dne 10. maja 1943 je šel bataljon do lovske koče pri Brložniku nad Mislinjskim jarkom, od tod pa so šli na severno stran

Črnega vrha. Tu so potem taborili približno šest dni. Sedaj je nastopil čas hitrega urejanja bataljona. Ugotovili smo že, da je prišlo na Pohorje ob ustanovitvi bataljona 41 borcev in starešin, tem pa so se pridružili še Volan, Gorki in Branko, ki so ostali na Pohorju. Tako je štel drugi Pohorski bataljon ob ustanovitvi 44 borcev in starešin.

Verjetno je v tem taborišču 11. maja 1943 napisal Franta Komel poročilo štaba bataljona, v katerem navaja, da ima bataljon 14 pušk in en puško mitraljez ter da so od navedenih pušk 4 avstrijske. Dalje navaja, da imajo deponiranih še nekaj avstrijskih pušk, to pa zato, ker nimajo zanje streliva. Borci so imeli po 15 nabojev za vsako puško. Komel je želel od štaba cone, da bi jim poslal nekaj streliva za avstrijske puške in po možnosti tudi orožje. Dodal pa je, da se bodo skušali oborožiti tudi sami, ko bodo imeli za to priložnost. Dalje je želel, da bi jim poslala cona nekaj političnih in vojaških kadrov, za 21 poslanih novincev pa je menil, da so dobri. Vabil je na Pohorje predstavnika štaba cone, da bi jim dal navodila, kako organizirati teren in vzpostaviti zveze z Mariborom. O partiji je navedel, da ni bila dovolj aktivna in da jo bodo sedaj aktivirali, kolikor bodo mogli. Ob koncu je poudaril, da so pričeli v bataljonu takoj s političnim in vojaškim delom ter da so imeli od 9. maja dve politični in dve vojaški uri.²

Če bi sodili po uradnem poročilu Komela, bi dejali, da je bil bataljon oborožen komaj polovično. Toda glede na izjave Martinčiča, Urbančiča, Zalaznika in še nekaterih so našli več lovskih in avstrijskih pušk prvega Pohorskega bataljona hitro po prihodu na Pohorje. Znano je tudi, da so bili borci Pohorske čete zvečine dobro oboroženi, prav tako tudi Komel, Vinter, njegov kurir Kosi in mitralješka trojka. Zelo verjetno je, da so nekaj dodatnega orožja našli hitro potem, ko je bilo poročilo z dne 11. maja 1943 že odposlano. Znano pa je tudi nepisano partizansko pravilo, da se štabi niso radi hvalili s previsokimi številkami orožja in streliva ter da so se včasih tudi »zmotili« in napisali manjše številke. Sklenemo lahko, da je bilo okoli tričetrt borcev bataljona oboroženih. Polovica orožja verjetno ni bila kakovostna, težave pa so zlasti bile zaradi pomanjkanja streliva. Naštete težave pa le niso bile bistvene, saj je bila prisotna pripravljenost celotnega bataljona, da se čimprej oborožijo, zato pa so obstajale tudi objektivne možnosti. Začetni

Štab Pohorskega
bataljona IV. pome.

Polog 11. 5. 43

Štabu IV. pome.

na položaju

Posljalco novincev (21) tamo prešli.
Tudi Borisa in Korija tamo všli ^{v logor} ~~na~~.
Na Pohorsko četo tamo male keliže
na Kojinskih planinah. Takoj tamo
organizirali četo. Političkomitara
nitra postavila, ker nam primanuje
političnih dalavcev. Jčel bi, da
bi mi jih čim prej poslali. Da bi
si jih pa vzgojili bi pa krajalo
predolgo. Tudi vojaškega kadra
ni. Novinci, ki to prišli niso
najslabši.

Sedaj imamo 14 pušč in 1 mitralj.
Od tega je to 4 avstrijske puške. Doznan
namir je še nekaj avstrijskih pušk.
Bi pa imajo premalo municije.
(Po 15 kosu na puško). Jčel bi še
nekaj municije za avstrijske
puške. Tudi orožje po možnosti.

Prva stran poročila štaba drugega Pohorskega bataljona z dne 11. maja 1943

zgled pri hitrejšem oboroževanju je dal Vitez, ki je šel kmalu po ustanovitvi bataljona v Lehen nad Ribnico k Feliksu Plevniku-Lovcu, kjer je imel skrito bivšo jugoslovansko vojaško puško s strelivom. Njegovo vrnitev s puško so v bataljonu z veseljem pozdravili.³

Tudi Ivan Martinčič-Vanja omenja v svojih spominih, kako se je več neoboroženih borcev po vrnitvi z Mozirske planine oborožilo s puškami iz skladišča padlega Pohorskega bataljona. To se ujema z navedbo Komela, da so nekaj lovskih pušk našli 10. maja v skladišču padlega bataljona pod Pungartom. Takrat so našli vskladiščene tudi precej dobre prosene kaše, ki so jo še pozneje večkrat jedli. Komel navaja, da so takrat iskali tudi skladišče pušk pod Roglo, ki pa ga niso našli. Ivan Medič-Silvo se spominja, da so šli ob ustanovitvi drugega Pohorskega bataljona s Pungarta iskat nekam za Kopo bunker, v katerem je bila hrana. Našli so ga in iz njega prinesli nekaj užitne in nekaj pokvarjene hrane.⁴

Drugi bataljon, ki je začel zavzeto delovati, pa ni bil na Pohorju sam. Komandant Harkov je 11. maja poročal con, da so prejeli informacijo o delovanju manjše partizanske skupine na območju Ruš.⁵ Kot je znano, so to bili: Jasna, Zvonko in Dnjeper. V teh dneh se je bataljonsko vodstvo povezalo zaradi uspešnejšega delovanja s Tonetom Ulrihom-Kristlom, sekretarjem šaleško-mislinjskega okrožja in s članom tega okrožja Francem Polhom-Izakom. V štabu pa so se med drugim domeni, da bodo v bližnji prihodnosti razgibali predvsem območje Zreč, kjer je bil dober poznavalec razmer domačin Boris Vinter.⁶

Iz več orožniških poročil je razvidno, da so se partizani lotili dela zelo zavzeto. Tako je 11. maja skupina partizanov ustavila gozdno železnico v Mislinjskem jarku in si z njo skrajšala pot proti Doliču. Druga skupina je bila ta dan v Šentilju pri Mislinji in pri dveh kmetijah v Mali Mislinji.⁷

Pred začetno dejavnostjo Pohorskega bataljona se je želel okupator zavarovati tudi tako, da je 14. maja okrepil orožniško postajo na Mislinji z 20, orožniško podružniško postajo v Podgorju pri Slovenjem Gradcu s 15, dne 15. maja pa orožniško podružniško postajo v Podvelki z 10 orožniki.⁸

Zanimivo je bilo poročilo orožniške postaje Ruše, ki je telefonirala, da sta dva partizana 12. maja 1943 napadla v gozdu pri

Rušah Rudolfa Leisederja, nadoskrbnika za utrjevanje nemštva. Leiseder je hotel odvzeti partizanu pištolo brovning, ta pa mu je prestrelil levo roko. Ker je moral Leiseder v bolnišnico, je bilo onemogočeno neko uradno zborovanje v Rušah, na kraj dogodka pa so poslali orožniško patruljo.

Glavnina bataljona je bila istega dne še pri več kmetijah v Golavabuki in v dneh do 18. maja po zaselkih mislinjskega Pohorja.

Na Resniku je bilo 19. maja več partizanov pri kmetijah Jožeta Pačnika in Franca Vidmarja. V noči na 21. maj je izvedel bataljon oskrbovalno akcijo pri nekaterih kmetijah na Skomarju, precej robe pa je pridobil v trgovini Kovše. Naslednjega dne so se oskrbovali proti delnemu plačilu na Resniku.⁹

Okoli srede maja je bil bataljon na pohodu. Pri pogorišču Ribniške koče so zagledali mladeniča. Komisar Franta je ukazal obkolitev, kar pa ni bilo potrebno, saj je mladenič partizane iskal in se jih razveselil. To je bil 20-letni Franc Jamnikar, rudar iz Laz pri Velenju, ki ni hotel v nemško vojsko. Gestapo ga je zaprl na Prevaljah, Jamnikar pa je naredil v steni luknjo in 1. maja zbežal na Uršljo goro. Ker ni našel partizanov, jih je šel iskat v Šaleško dolino in odtod na Pohorje. Ker je bila njegova sestra Ivanka sodelavka aktivistov Izaka in Toneta Lempla-Dušana, se je takoj izkazalo, da je prišel Jamnikar s poštenimi nameni. To je bil prvi prostovoljec po ustanovitvi bataljona.¹⁰

V drugi polovici maja je prišel v bataljon po zvezi v Slovenski Bistrici ali v Konjicah poznejši priljubljeni politični komisar Vinko Mezgec-Rajko, tehnik iz železniške kolonije v Mariboru. Možno je tudi, da je prišel po zvezi Ivana Zagernika-Joca ali Hilde Turk-Dunje. V tem času pa se je bataljonu priključil drugi prostovoljec za Vitezom s Pohorja, poznejši skoraj nepogrešljivi borec, sodelavcev gibanja, Ernest Vobovnik, 30-letni kamnosek iz Ribnice na Pohorju. Ko je bataljon zažgal osnovno šolo na Resniku 22. maja 1943, je prišel po dogovoru z Borisom Vinterjem v njegove vrste tudi 22-letni kmečki sin, dezertar iz nemške vojske Anton Višnar-Miha iz znane partizanske Vaupotove kmetije z Resnika.¹¹

Iz taborišča severno od Črnega vrha se je bataljon premaknil v taborišče nad Kamenitec med Klopnim vrhom in Peskom. Temu taborišču so pravili tudi »Na brvi«. Od tod je poslal štab na Smolnik pri Rušah Franca Žigarta-Viteza in Maksa Čepiča-

Iztoka po Linko Kselo-Jasno, Hinka Urlepa-Dnjepra in Toneta Olstraka-Zvonka. Glede na primerjave z orožniškimi poročili, je to bilo blizu 20. maja.¹²

RUŠKA SKUPINA SE JE VKLJUČILA V BATALJON

Ko sta prišla Maks Čepič-Iztok in Franc Žigart-Vitez nad Puščavo, je Vitez tukaj počakal, Iztok pa je šel v Ruše k prijatelju in sotrpinu iz koncentracijskega taborišča Mauthausen, predvojnemu komunistu, sedaj sekretarju partijske celice Rudiju Piščancu. Njegova sodelavka Marija Hajnrih je po razgovoru odpeljala Iztoka na Jasnin dom. Snidenje zvestih sodelavcev je bilo pristrčno. Iztok je prespal skrit na podstrešju, naslednji večer pa se jima je pridružil Hinko Urlep-Dnjeper. Ranjenega Toneta Olstraka-Zvonka so pustili začasno v negi pri Kselovih ter odšli do Viteza. Že visoko na Pohorju jih je vse pričakala bataljonska patrulja dveh partizanov ter jih spremljala v štab bataljona. Tu so jih zelo lepo sprejeli. Harkov se je razveselil Jasne, soborke iz prvega Pohorskega bataljona, o kateri mu je govoril Iztok v dneh ustanovitve drugega Pohorskega bataljona, kako vztrajno deluje na zelo nevarnem terenu. Jasna pa se je navidez poznala tudi s političnim komisarjem Franto, ki je pred vojno nekaj časa delal v Rušah, sama pa je bila trgovska pomočnica pri znani družini Knifičevih. Ob tej priložnosti sta Jasna in Dnjeper štabu povedala razne nadrobnosti o usodi padlega Pohorskega bataljona. Poleg tega je Jasna izčrpno poročala o svojem delu na terenu, o delu svoje skupine, o številnih zvezah, ki so jih vzpostavili ter izročila letak, ki sta ga razširjala z Zvonkom. Potem so Jasno in Dnjepra predstavili borcem bataljona. Tako je postala 18-letna Jasna prva borka drugega Pohorskega bataljona.¹³

S prihodom Jamnikarja, Mezgeca, Vobovnika, Višnarja in ruške skupine se je številčno stanje dvignilo na 51 partizanov. V tem času je odšel na Razbor za vodjo relejne postaje Pohorje-Koroška-Gorenjska Jože Zagožen-Servac. Njegovo mesto komandirja prvega voda je takoj prevzel Vitez. Toda številčno stanje je ostalo nespremenjeno, saj je prišel že 3. junija po zvezi Anteja Milete, Ivana Zagernika-Joca in Hilde Turk iz Maribora 19-letni pogumni in iznajdljivi sodelavec Osvobodilnega gibanja, dijak Stane Lenardon.¹⁴

POVEČANA PARTIZANSKA DEJAVNOST IN NEUSPEH VELIKE SOVRAŽNIKOVE HAJKE

Štab bataljona se je zavedal pomembnosti povezav s terenom, zlasti z Mariborom. Zato je poslal že maja v Maribor Ivana Zagernika-Joca. 18-letna aktivistka Hilda Turk je naročila Anteju Mileti, da mora na postojanko v gostilno Marije Lindič, sedaj Radvanjska 106 v Novi vasi. Prišlo je do prijetnega presenečenja. Srečala sta se Ante in Joco in tu je bil še en partizan. Ante je namreč Joca odpeljal v začetku aprila 1943 iz Maribora prek Dravograda, Celovca in Kamnika naravnost v Kamniško četo, ki je takrat taborila nad Homcem nad Kamnikom. Joca je potem še enkrat videl v Kamniški četi, ko je iz Dravograda pripeljal v partizane Nemca, protifašista, tudi s pomočjo iste zveze, ki mu jo je dala Gorenjka, natakarka v Dravogradu, sicer sestra gorenjskega partizana. Joco in Ante sta šla potem v mesto. Toda v Magdalenskem parku sta srečala nekega daljnega Jcovega sorodnika, ki je imel pri vermanšaftu neko funkcijo. Joco mu je ukazal, da takoj preneha z delom pri vermanšaftu, da pa bi ta ukaz bolj držal, ga je temeljito pretepel. Ob tej priložnosti je bil Joco tudi na razgovorih na postojanki pri Turkovih v koloniji. Pri Lindičevih je spal podnevi več dni, ponoči pa je navezoval po Mariboru pri znancih in sodelavcih stike. Ob koncu maja je bataljon poslal iskat zveze v Maribor tudi Maksa Čepiča-Iztoka. Med drugimi je Iztok obiskal Anteja Mileto v sedanji Ulici heroja Šlandra. Dogovarjala sta se, kako okrepiti delo v Mariboru, o pošiljanju novincev na Pohorje in da bo prišel Ante na sestanek, ki naj bi bil v štabu bataljona 10. junija 1943.¹⁵

Iz tega časa je ohranjen izjemno pomemben dokument štaba IV. operativne cone, ki potrjuje opravljanje posebnih zaupnih organizacijskih nalog članu Pohorskega bataljona Maksu Čepiču-Iztoku. Gre za prepustnico, ki jo je v imenu štaba IV. operativne cone svojeručno napisal 2. maja 1943 njegov politični komisar Dušan Kveder-Tomaž in soppodpisal komandant Franc Rozman-Stane. Zaradi pomembnosti njene vsebine jo navajamo dobesedno: »Tovariš Maks ima nalog preko Pohorskega bataljona vzpostaviti posebne zveze na terenu. Štab bataljona naj mu omogoči neoviran odhod iz bataljona na teren. Tov. Maks mora pošiljati posebna poročila o svojem delu. S. F.-S. N.!» To je prvi uradni dokument, ki govori o drugem Po-

horskem bataljonu, izstavljen v dneh priprav za njegovo ustanovitev, ki je potem sledila 10. maja 1943 na Pungartu na Pohorju.¹⁶

Bataljon je šel okoli 20. maja iz taborišča »Na brvi« nad Kamenitcem k planinski koči na Kremžarjevem vrhu. Sem bi morala priti na zvezo Hilda Turk, ki pa je ni bilo. Potem je šel ves bataljon na Pesek, odtod pa na poslednje bojišče Pohorskega bataljona. Vodila sta ga Harkov in Volan. Našli so podobno stanje kot pred njimi aprila druga Pohorska četa. Prazni in polni naboji, šaržerji, posoda, oblačila, šotorska krila, vse je ležalo v neredu naokoli. Zemljanke so še stale. Delno razcefrana drevesa pa so po spominu Frante Komela še posebej razodevala potek hudih bojev padlega bataljona. Preberimo, kako globoko se je vtisnil ta dogodek borcu Ivanu Urbančiču-Hinku: »V polni tišini smo poslušali tovariša komisarja Franto, ki je govoril o junakih, ki so padli do zadnjega. Potem je bilo rečeno, naj pevci zapojejo Kot žrtve ste padli in tako počastimo spomin na padle. Toda nihče ni bil sposoben dati glasu iz sebe. Le tu in tam je bilo slišati pritajen vzdih. V prsih nas je stiskalo, kot da se sramujemo svojih solza. Komisar Franta je zahteval od mene, naj začnem. Grlo je bilo zaprto in niti ene besede nisem mogel spraviti iz sebe. Preteklo je nekaj trenutkov, da smo bili sposobni začeti, toda pesem še daleč ni bila tako zbrana kot bi morala biti. Preveč nas je prevzelo, saj žalost ne izgine tako hitro.«¹⁷ Tu je bila obljuba brez besed novega bataljona, da bo nadaljeval neizprosni boj padlih junakov.

Bataljon je v tem času prenesel svojo dejavnost na južno Pohorje. Pri iskanju in utrjevanju zvez s sodelavci gibanja pa je bil zlasti uspešen domačin Boris Vinter.¹⁸ Iz orožniških poročil je razvidno, da je bataljon 22. maja zbiral hrano na Resniku in zažgal osnovno šolo, potem so od Karla Kovšeta odpeljali proti plačilu tele. Tudi na Skomarju so zbirali hrano in odnesli iz trgovine precej robe, ki so jo potrebovali. Pozno, 25. maja je bataljon pri sedmih hišah v Resniku in na Skomarju odnesel vermanšaftske uniforme. V neki hiši so demonstrativno raztrgali Hitlerjevo sliko, v drugi pa oklofutali kmeta, ki je bil za nacistе. Bataljon je bil 25. maja v Boharini. Tu je odpeljal nekaj najemnikov, ki jih je po zasliševanjih izpustil, lovskega čuvaja Filipa Vodovnika z Rakovca, pa je zadržal. Iz vasi so odgnali dva volička, od Lavričeve kočе na območju Rogle pa dve teleti.¹⁹ Za

Filipa Vodovnika so ugotovili, da je izdajal prvi Pohorski bataljon in nasploh vohunil po naročilu okupatorja za partizani. Bataljonu tudi ni hotel izročiti svoje lovske puške in se je do partizanov sovražno obnašal. Zaradi vsega navedenega ga je bataljon 28. maja 1943 ustrelil.²⁰

Po akciji v Boharini pri Zrečah in na območju Rogle je šla skupina borcev nad Ruše. V Smolniku so bili 27. in 28. maja pri Brodnerju, dalje pri znani partizanski sodelavki Tončki Dolinšek, pri Glazerjevih in pri Švajgerju. Pri Švajgerju in pri Dolinškovi so partizani pustili nemško-slovenske protinacistične letake. Naslednjega dne so to skupino po poročilih drvarjev orožniki registrirali pri Bajgotu. O drugem delu bataljona so bili orožniki obveščeni, da je bil 28. maja na Hudinji. Trije okupatorjevi zaupniki pa so 29. maja poročali, da so videli dim v gozdu nekoliko zahodno od Velikega vrha nad Tremi kralji. Domnevali so, da je tam partizansko taborišče in so zato organizirali prežo. Naslednjega dne je partizanska skupina naletela vzhodno od Osankarice na omenjene tri raztrgance, ti pa so se umaknili. Partizani so se potem zadrževali na območju Planine in Lukanje. Od tod je šla večja skupina na območje Šentilja pod Turjakom. Iste noči 31. maja na 1. junij je bilo precej partizanov pri Sv. Kunigundi nad Zrečami. Iz gostilne Antonije Korošec p. d. Likuž so odnesli 6400 cigaret, tobak, cigare ter dobili tudi mošt in kruh. Pri trgovki Tereziji Sadek pa so dobili poleg cigaret, sladkorja, še precej moke in drugega živeža. Na petih kmetijah so se prehranili in dobili tri vermanšaftske uniforme.²¹

Konec maja in v začetku junija 1943 so že delovale povezave na južnem Pohorju, ki jih je vzpostavil prek svojih sorodnikov, prijateljev in znancev Boris Vinter. Tako so partizani hodili k Borisovemu stricu Jožetu Lepšini v Zreče, k trgovcu Antonu Merniku, njegovi tašči gostilničarki Antoniji Korošec ter k njunemu delavcu Francu Pinterju k Sv. Kunigundi. Hodili so tudi v gostilno Karla in Tinke Kovše na Skomarje, h gostilničarjema Veroniki in Francu Vidmarju ter k Jožetu Pačniku na Resnik, k sodelavcem na Planino, na zahodno Pohorje k Turičniku in drugim kmetijam. Bataljon se je v svojem začetnem obdobju izogibal območja nad Vitanjem in nad Šmartnim na Pohorju.²²

Da bi stekla čimprej povezava z Mariborom, je poslal v začetku junija v Maribor štab bataljona Maksa Čepiča-Iztoka in

Linko Kselo-Jasno, ki je najbolj prepričljivo govorila o izrednih možnostih razvoja NOB na mariborskem terenu. Zatrjevala je, da bo mogoče iz Maribora dobiti na Pohorje največ novincev in tudi orožja. Komel je obema še naročil, da stopita do mlinarja Maksa Ivančiča pod Ptujsko goro, da se tam povežeta s prvoborcem, političnim aktivistom Zvonkom Sagadinom in mu sporočita, da pride zaradi nadaljnega sodelovanja čimprej na razgovor v štab bataljona na Pohorje.

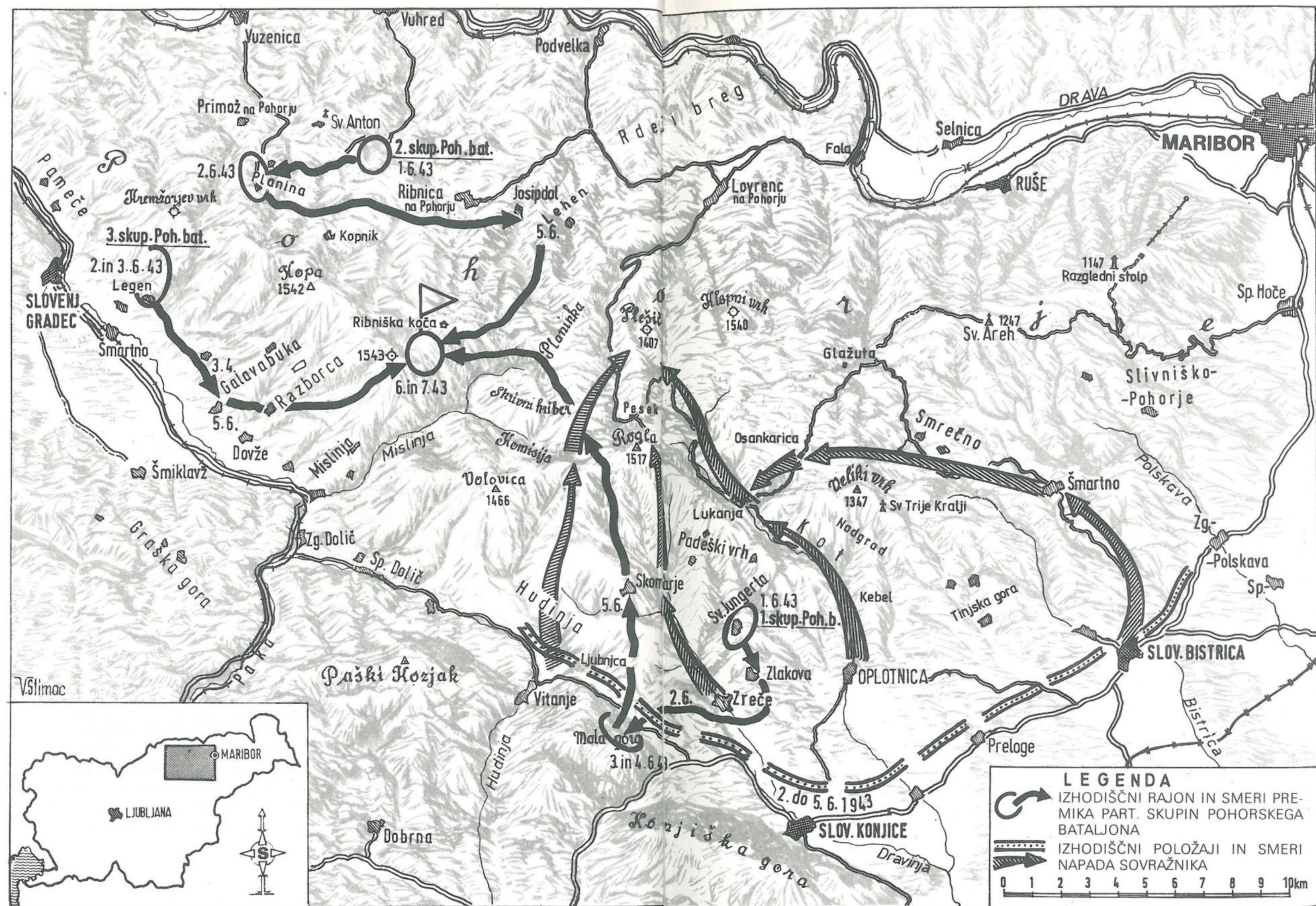
V pričakovanju sovražnikovih nasprotnih ukrepov in hajke zaradi ustrelitve Filipa Vodovnika ter več drugih akcij se je štab odločil za nagel prenos povečane dejavnosti dela svojih enot tudi na severozahodno območje Pohorja. Komandant Harkov je zato popeljal del bataljona z južnega Pohorja na območje Sv. Antona in Sv. Primoža, kjer je že delovala bataljonova skupina. Preostali del bataljona je imel nalogo še naprej izvajati akcije na južnem Pohorju, načrtovali pa so tudi vdor v Zreče, kjer jih sovražnik ni pričakoval.²³

Kot je štab bataljona predvideval, je sovražnik zaradi povečane partizanske dejavnosti zlasti na zreškem Pohorju naglo ukrepal. Že 27. maja je z 20 orožniki predvidoma za daljši čas okrepil orožniško postajo v Zrečah. Iz orožniških dokumentov je razvidno, da se je pri njih ustalila tale praksa. Kjer so bili partizani dejavni, tam so številčno krepili orožniške postaje in njihove podružnice. Orožnike za okrepitev pa so jemali iz postaj in podružnic, kjer partizanske dejavnosti ni bilo ali pa še ni zahtevala okrepitev postaj oziroma podružnic. Dne 29. maja pa so ojačili tudi orožniško postajo pri Sv. Arehu na Pohorju. Tja so poslali 20 orožnikov, 11, kolikor jih je bilo do tega dne pri Sv. Arehu, pa so vrnili v njihove matične orožniške enote. V odredbi so predvidevali, da bo okrepitev pri Ruški koči trajala dalj časa.²⁴

Od Sv. Kunigunde, kjer so dobili pri družini Mernik-Korošec in tudi drugod veliko informacij, so šli partizani 1. junija 1943 v Zlakovo pri Zrečah. Tu so obiskali štiri kmetije. Da bi pa zavedli sovražnika, so v tajnosti predanili na Brinjevi gori, ki je še bližje Zrečam. Pod vodstvom Borisa Vinterja so šli potem v noči na 2. junij v Zreče. Boris jih je peljal v stavbo Štajerske domovinske zveze. Tu so dobili precej živeža, nekaj orožja in za vse nove vermanskaftske uniforme. Orožniki pa so poročali, da so partizani ob vdoru poškodovali 2 sobi, uničili radijski spre-

jemnik, odnesli pisalni stroj ter da jih niso ob prihodu v Zreče opazili. Partizani so se po uspešni akciji vrnili na Brinjevo goro, Boris Vinter pa je šel k stricu Lepšini ugotavljat, če bo sovražnik kako ukrepal. O sovražnikovi reakciji se je kmalu prepričal. Nemci so organizirali proti bataljonu večjo akcijo. Proti Rogli in drugam je s tovarnjaki hitelo več enot vojaštva, misleč da so se partizani umaknili visoko na Pohorje. Toda partizanska taktika se je tudi tokrat izkazala za zelo uspešno. Umaknili so se jugozahodno od Zreč čez cesto Stranice–Vitanje na Malo goro in bili tu dva dni v gozdu skriti. Orožniška postaja Zreče je poročala, da se je 2. junija 1943 ob 3. uri iz Zreč umaknilo v smeri Stranice–Mala gora približno 40 partizanov, ki so uničili prostore Štajerske domovinske zveze. Pripomniti je treba, da so število partizanov orožniki pretirali. Ivan Martinčič-Vanja navaja v spominih, da so jim Nemci sledili na Malo goro. Toda partizani so imeli srečo, da jih Nemci niso našli. O tem, da so jim čisto za petami, jih je namreč obvestil prijazen kmet, ki jih je oskrbel s hrano in jim poiskal v svojem gozdu skriven prostor za prenočitev in za predanitev.

V noči na 5. junij se je Komelova-Vinterjeva skupina premestila z Male gore v Ljubnico na Hudinji. Na petih kmetijah so se okrepčali, pridobili nekaj perila, eno vermanšaftsko uniformo in odpeljali prašiča. Pozno zvečer so počivali in se okrepčali pri Jerneju Ločnikarju na Skomarju. Od tod so krenili prek Peska do Dornikovih hlevov pod Črnim vrhom. Tu je bila domenjena javka za 6. junij 1943 s skupino komandanta Harkova. Vsa pot od Male gore je bila za Komelovo-Vinterjevo skupino izredno zanimiva. Opazovali so tovarnjake, v katerih se je prevažalo sovražnikovo vojaštvo s Pohorja v dolino po popolnoma neuspešni večji akciji, v kateri so proti bataljonu sodelovali od 2. do 5. junija 1943 vermani in vojaštvo. Torej, ko je bila Frantova skupina v dolini, so sovražniki rinili na Pohorje, ko so šli partizani na Pohorje, je sovražnik odvažal svoje enote v dolino. Toda tudi skupini komandanta Harkova in tretja skupina sta se jim sijajno umaknili in hkrati izvrševali manjše akcije. Komandant Harkov je ob snidenju s političnim komisarjem Komelom na dogovorjeni javki izredno pohvalil prebivalce severnega in severozahodnega Pohorja, ki so izkazali do partizanov veliko naklonjenost. Njegova skupina je na tem pohodu pridobila nekaj pušk in več oblek.

Velika neuspešna akcija vermanov in vojaštva od 2. do 5. junija 1943 proti Pohorskemu bataljonu

Četudi ni prišlo v omenjeni sovražnikovi veliki protipartizanski akciji do nobenega spopada, pa je vseeno 3. junija izgubila 1. četa garnizije Slovenska Bistrica naddesetnika Josefa Braunsteina. Ko je njegova četa v sestavi z drugimi enotami v dežju in megli hajkala po Pohorju, se je Braunstein ločil od kolone in izgubil. Med tavanjem približno 20 minut, severozahodno do kmetije Kos v Kotu je padel in obležal mrtev. Dne 7. junija so ga našli domačini in obvestili orožnike, ti pa so ga spravili v dolino. Tako je poročala orožniška postaja Oplotnica.

Zaradi okrepitev zvez z Mariborom in zaradi organiziranja postojank v Mariboru ter hitrejšega dotoka novincev je štab bataljona ponovno poslal junija Joca prek Kremžarice v Črno in Maribor. Potrebno je poudariti, da je bila planinska koča na Kremžarjevem vrhu pomembna partizanska postojanka. Oskrbnica Helena Polenik-Jelka in njen mož Karel sta s partizani sodelovala od 1942, sem pa so že pred vojno prihajali komunisti in napredni ljudje.²⁵

Iz orožniških poročil je razvidno, da je bila skupina komandanta Harkova v noči na 1. junij v Hudem kotu nad Ribnico. Tu je izročil Franc Keber Vitezu in Ernestu Vobovniku prostovoljno svojo puško. Potem so bili lepo sprejeti še pri ribniškem Kopniku in pri Samcu. Zvečer so dobili pri Francu Žvikartu nad Sv. Primožem vola in prehrano. Lepo so jih sprejeli 5. junija tudi pri znanih partizanskih kmetijah v Lehnu nad Ribnico pri Jakobu Urbancu in Andreju Vogrincu.

Tretji skupini lahko sledimo po orožniških poročilih, da je bila 2. in 3. junija v Legnu pri treh kmetijah, dne 3. in 4. junija pa je bila pri petih kmetijah v Golavabuki. Naslednjega dne so jo opazili v gozdu nad Brdami in domnevali, da imajo partizani tam taborišče.²⁶

KURIRKA SONJA NA RAZPOTJU

Meseca maja je poslal komandant Franc Rozman-Stane svojega kurirja Karla Krautbergerja-Gagoviča v Komisijo h kurirki Sonji, da mora takoj k njemu. Sonja se je odvezala in komandant Stane ji je dal dve pismi za štab cone. Sonja ju je oddala v Ponovičah pri Litiji Mariji Prestor-Minki. Potem ju je z motorjem odpeljal naprej sodelavec Gorenjc. Sonja je čakala pri Minki štiri do pet dni in ker ni bilo odgovora Petra Stanteta-Skale, namestnika komandanta cone, se je Sonja vrnila domov. Čez tri

tedne ji je Minka pisala, naj takoj pride in Sonja se je pripeljala z vlakom. Prespala je pri Minki v Ponovičah, prejela pismo Skale za komandanta Staneta in se odpeljala v Spodnji Razbor do kmetice Ernežnikove, ta pa jo je napotila do Kuneja v Spodnjem Razboru, ki je imel zvezo z bunkerjem Toneta Ulriha-Kristla. Od njega je vodila zveza do komandanta Staneta. Nato se je Sonja odpeljala domov. Čez osem dni ji je pisala Prestorjeva, da ni dobil komandant Stane pisma (za nekaj dni ga je zadržal Kristl – op. M. F.) in da naj zaradi novih nalog takoj pride. Toda Sonja se pozivu ni odzvala. Takrat je prišel k Antonu Seitlu, kjer je stanovala Sonja, komandant Harkov z Darkom. Zanimal se je za vermane v Ribnici, za gestapovca Sykoro in povedal, da sta šla na teren Jasna ter Iztok in da se bosta kmalu vrnila. Potem so prišli partizani Sonjo dvakrat nagovarjali, naj gre na zvezo v Ribče pri Litiji, kar pa je obakrat odklonila. Prevzela je štiri pisma in obljubila, da jih bo oddala na pošti, vendar tudi tega ni storila. Odprla jih je, prebrala, potem pa dala Jožetu Seitlu st., ki je dejal, da jih bo zažgal. S Sonjo se je v začetku junija nekaj dogajalo. Prišli so komandant Harkov, Dolf in Vitez ter po razgovoru s sodelavko Marijo Žigart sklenili, da mora Sonja v partizane. Pričele so se nevěščnosti. Sonja je odklonila tudi odhod v partizane. Jožetu in Antonu Seitlu se je izgovarjala, da se bo umaknila pred Nemci skupaj z Marijo Žigart k njeni hčerki v Bruck na Muri. In zopet je vse izigrala. Šla je k babici v Lehen nad Ribnico in pretrgala s partizani vse zveze. Iz poznejših dogajanj in na osnovi zapisnikov več žrtev gestapovca Berložnika lahko sklepamo, da je Berložnik tokrat okoli nje že spredel mrežo. Pričakovati je bilo sklepno dejanje, ko jo bo prijel in z njo dokončno uredil »vse račune«. Po njenem prestrašenem obnašanju pa je mogoče tudi soditi, da jo je imel Berložnik junija že na »informativnem« razgovoru, po katerem jo je začasno izpustil, nadziral in postopoma prisiljeval k sodelovanju.²⁷

Partizani so pozneje zvedeli, da naj bi gestapovci Sonjo prišli v Blazinškovi gostilni na Mislinji in jo odpeljali na zaslišanje k Berložniku, ki jo je po zaslišanju začasno izpustil.²⁸ Vsekakor je prišlo do nevarnega probrata pri dekletu, ki je leta 1942 in do maja 1943 zelo aktivno delovala v osvobodilnem gibanju. Ta preobrat pa je bil grozeč, saj je Sonja poznala veliko pomembnih zvez, posameznikov in postojank gibanja.

BERLOŽNIK IN RAZTRGANCİ NEPRETRGOMA NA DELU

Gestapovec Berložnik je s svojim aparatom in pomagači maja stopnjeval nasilje zlasti proti prebivalstvu, za katerega je vedel, da podpira partizane. Z organiziranim odporniškim gibanjem pa je imel hude težave. Bataljonu, ki se je hitro večal in izvajal na vseh pohorskih območjih akcije, ni mogel do živenga. Za njim je pošiljal ponoči in podnevi raztrgance, ker pa je bilo med njimi nekaj sodelavcev gibanja, ni dosegal zelenih uspehov. Čedalje večje težave so mu povzročali aktivisti šaleško-mislinjskega okrožja, ki so vse uspešneje organizirali prebivalstvo in ga vključevali v razne organizacije NOG. Zlasti sta bila sovražniku na udaru Tone Ulrih-Kristl in Fránc Polh-Izak. Gestapovska stalna služba je 14. maja 1943 poročala, da je za oba priskrbela fotografije in da jih bodo razmnožili za teren.

Iz Berložnikovih poročil je razvidno, da so bili raztrganci veliko na terenu. Eden od raztrgancev ga je obvestil, da je 10. maja prenočilo v lovski koči pri Antonu Seitlu pri Komisijskem sedlu 23 partizanov. Berložnik je pripomnil, da domačini partizanov niso prijavili zato, ker so menili, da so policisti enako kot preteklo nedeljo, ko jih je sem poslal na prežo.

Skupina raztrgancev Pleteršek, Vidmar, Slatinšek in Janžič je bila 16. maja na območju Razborce in Črnega vrha ter pri kmetijah Medved, Svečko, Vaukan in Karbun. Pri slednjem naj bi partizani zažgali za 1. maj pristavo, po drugih podatkih pa je to storil okupator. Naslednjega dne so Pleteršek, Vidmar in Janžič ugotovili, da so bili partizani pri Kajžarju in Vodovniku nad Mislinjo. Partizanske sledove, ki so vodili proti Mislinji šentiljskem jarku, pa so našli pri Medvedu.

Berložnik je 18. maja zaprl Franca Sedovnika, Alojza Krebla in Cecilijo Čebul, ker niso pravočasno prijavili partizanov.

Raztrganci Pleteršek, Slatinšek in Stanislav Blazinšek so 24. maja brez uspeha pregledovali teren pri Tisnikarju, Šavcu, Ošlaku, Brešarju in Trostu. Slatinšek pa se je ob tej priložnosti pritožil, da je dobil za udeležbo v protibandi od februarja do maja od kriminalističnega sekretarja v Šoštanjju Alojza Faschinga samo 40 RM.

Dne 26. maja je sovražnik poslal na Pohorje kar dve skupini dokaj nevarnih raztrgancev. Berložnik je poslal iz Mislinje Pleterška, Slatinška, Vidmarja, Janžiča in še enega. Pregledali so

velik del mislinjskega Pohorja, okolje Lovrenških jezer in del vitanjskega Pohorja. Prespali so na terenu. Iz Celja pa je poslal policijski apsirant Hans Göttle z avtom raztrgance Stanislava Brunška-Zaglobo, nekdanjega borca prvega Pohorskega bataljona, Ivana Kastelica in Miha Beraniča. Skozi Oplotnico so se peljali do blizu kote 890 in potem prespali v gozdu. Tudi 27. maja je Berložnik poslal raztrgance k Javoriču, kjer pa niso nič opravili. Göttlejeva skupina je bila ta dan pri Velikem vrhu, Črnem jezeru in na bojišču Pohorskega bataljona. Za tu so poročali, da je nekdo ta dan razdejal zemljanke in poravnaval strelske jarke. Prespali so ponovno na prostem.

Berložnikova skupina je našla 28. maja blizu Skrivnega hriba zelo veliko opuščeno partizansko taborišče. Prespali so pri Klemencu in šli po Komisijskem jarku naslednji dan poročat na Mislinjo.

Göttlejeva skupina je 28. maja pregledala opuščeni partizanski taborišči na kotah 1256 in 1177. Proti Pesku in pri Črnem jezeru so našli sledove živine in osla. Za oboje so menili, da so ukradli partizani. Potem so preiskali partizanska taborišča na kotah 1312 in 1327 ter pri Kamenitcu. Pregledali so tudi Roglo in prespali na Vitanjskem sedlu. Dne 29. maja so preslepili Ignaca Grobelnika nad Vitanjem, da so partizani. Dal jim je hrano in vina. Potem so preslepili tudi partizansko sodelavko kmetico Repasovo, ki jih je opozorila, da naj se varujejo, ker se bo pričela v naslednjih dneh velika policijska hajka, kot je zvedela v Ljubnici. Dodala je še, da so partizani odgnali nekaj živine s Skomarja in Resnika ter pred kratkim prijeli Filipa Vodovnika in njegovega sina. Zloglasni Stanislav Brunšek-Zagloba je potem stopil poročat orožnikom v Vitanje. Ob vrnitvi sta mu pajdaša povedala, da se v gozdu pri Mrzlem studencu zahodno od Osankarice še vedno kadi. Vsi so si bili edini, da so odkrili partizansko taborišče. Potem so šli od Vitanjskega sedla na Roglo in k Hudem vrhu. Tu so se predstavili kot partizani in zvedeli, da so bili pred kratkim pri domačinih partizani, ki so prinesli letak, da ne sme nihče več v gozdu delati. Potem ko so prespali, so 30. maja hodili po oplotniškem Pohorju. Med koto 1177 in Vrhom so naleteli na 15 partizanov, ki so jih potem preganjali. Okoli poldneva jim je končno uspelo z Osankarice zbežati skozi Lukanjo na orožniško postajo v Oplotnico, kamor so se upehani zatekli ob 16. uri. Odtod jih je naslednjega dne odpeljal av-

tomobil v Celje. Vsi raztrganci so bili lažje poškodovani. Na begu so se tako prestrašili in pretegnili, da so zboleli. Brunšek je svojim gospodarjem izjavil: »Drugič pošljite na Pohorje vojsko. Nas tri, ki ste poslali v smrt, smo tokrat imeli srečo. Za Pohorje bo potrebna dobro oborožena gibljiva enota, če bo hotela onemogočiti partizane, ki niso nikjer dolgo«.

Posledice poročila skupine raztrgancev, ki jih je vodil Stanislav Brunšek-Zagloba, so bile za družino Petra Repasa s Hudinje nad Vitanjem usodne. Okupator je verjetno že imel podatke o njenem sodelovanju s Pohorskim bataljon 1942 in tudi o sodelovanju s partizani v letu 1943. Sedaj, ko so imeli najnovejše podatke o Repasovih, so se tudi v svarilo drugim odločili za zločinski poseg. Meseca junija 1943 so odgnali vso družino na prisilno delo v rajh, skromno kmetijo so popolnoma oropali, živino odgnali, hišo pa zažgali.²⁹

Izdajalec Pohorskega bataljona Franc Blazinšek in Johann Sepp sta 31. maja brez uspeha preiskovala območje Klopnega vrha, Smolnika in Stare Glažute, naslednjega dne pa osrednje in zahodno Pohorje z bojiščem Pohorskega bataljona.

Dne 31. maja je dobil Berložnik od kriminalnega svetnika Brandta povelje, da mora nujno na Skriven hriber – Vitanjsko sedlo, na Komisijsko sedlo – Ostruščica in na Planinko. Berložnik je šel na teren 1. junija, z njim pa so bili še raztrganci, sicer doseljenci iz Bukovine: brata Steiner, Kolar, Gärtner, Saharavski in Wagner, dalje Ludvik Rak, Martin Ropotar in Stanislav Slatinšek. Kot poznavalci krajevnih razmer pa so ga spremljali njegovi stalni zaupniki Pleteršek, Vidmar, Janžič, Blazinšek in še eden. Opoldne sta v zasedi pri Ostruščici Slatinšek, ki je imel s seboj tudi psa in Franc Saharavski opazila kolono 25 partizanov, med katerimi je bila tudi partizanka. Kolona je bila na pohodu od Planinke proti njima. Partizani naj bi imeli samo 12 pušk. Ko so ju opazili, sta zbežala. Na območju Komisijskega sedla so partizane videli tudi nekateri drugi raztrganci. Drugi dan je Berložnik poslal proti Rogli še raztrganca Podveršnika in Kurnika, ki ju je dobil za okrepitev iz Slovenjega Gradca. Ta dan je pri Ostruščici videl tudi Berložnik sedem partizanov. Potrebno je ugotoviti, da verjetno ni upal s svojim moštvom na partizane streljati, čeravno je bil v številčni, tehnični in pozicijski prednosti.²⁸ Sklenemo lahko, da sta Brandt in Göttle poslala na pregled terena Berložnika in več skupin raztrgancev pred

večjo hajko vermanov, policije in vojske, o kateri navajajo v spominih Franta Komel, Ivan Martinčič-Vanja in drugi, da je bila od 2. do 5. junija 1943.

Da je bil odpor aprila in maja 1943 na območju od Komisije do Mislinje že precej razgiban, je Berložnik ugotovil z zamudo ob nasilnih zaslišanjih prijetih partizanskih sodelavcev komaj poleti. S partizani so sodelovali odrasli in celo otroci. Tako je zvedel za Vincenca Založnika, da je iskal povezavo s partizani, da je Lenart Klemenc, ki ga je imel med raztrganci, dobival od partizanov letake in jih dajal logarju Francu Plazniku ter drugim, da sta glavna partizanska sodelavca na Komisiji Anton Seitl in žena Marija Žigart, poleg njiju pa še Štefka Forneci-Sonja. Vsi da so skrivali in negovali ranjenega partizana že leta 1942, da ima Anton Seitl zakopani dve lovski puški, da se povezujejo domači partizan Vitez in drugi partizani s Francem, Rudolfom in Jožetom Založnikom, Jožetom Seitlom st. in mlajšim, z zakoncema Pečnik, Ivanom Plevnikom in drugimi. Da sta velikokrat hodila že od leta 1942 s partizani po trenu Sonja in Jože Seitl ml. Da hodijo k Jožetu Seitlu st. na zvezo tudi neki ljudje iz Slovejega Gradca. Zvedel je tudi, da so partizani velikokrat od leta 1942 obdarili sodelavce s tega območja z živili in razno robo, ki so jo kje zaplenili. Eden od zaslišanih gozdnih delavcev je Berložniku povedal, da so vsi gozdni delavci partizanski sodelavci in da imajo partizani štiri taborišča v visokem gozdu med Klopnim vrhom in Lasino.

Po ostrem zasliševanju Ivana Plevnika, od katerega je želel zvedeti veliko, je potem ježno komentiral, da mu on in logar, od katerega je tudi hotel izsiliti podatke, vselej poročata, kje sta našla opuščeno partizansko taborišče, nikoli pa o taboriščih, kjer bi partizani še bivali. Za tega gozdnega delavca je bil prepričan, da natančno ve za vsa partizanska taborišča na območju Ribniškega sedla, Skrivnega hriba, Šiklarice in Črnega vrha. Oba je od poletja 1943 nadziral z raztrganci. Delavca Lenarta Klemenca je poslal 1943 v koncentracijsko taborišče, logar Franc Plaznik je nekaj časa še sodeloval s partizani, potem pa je šel leta 1944 med partizane.³⁰

KREPITEV NOB IN OKUPATORJEVI UKREPI

S spomladjo 1943 se je nadaljevala povečana dejavnost gibanja na vsem območju IV. operativne cone. To je mogoče po-

udariti zlasti za Kamniško-savinjski odred, ko so njegove enote 2. aprila napadle gestapovsko šolo v Ponovičah; izvedle sabotažo v rudniku Zagorje, bile uspešne v mnogih sabotažnih in drugih prvomajskih akcijah, napadle 27. aprila Hrastnik in 30. aprila Nazarje. Zato je bilo na štabnih razgovorih 3. maja v Mariboru ugotovljeno, da so zavzeli partizanski napadi obseg, kakršnega doslej ne pomnijo. Posebno je vznemirilo okupatorje uničenje železniške postaje Sava in vrsta sabotaž na progi v noči od 30. aprila na 1. maj. Sledili so 7. maja uspešni boji zasavskega bataljona proti Nemcem na Šipku in pri Motniku.

Da je bilo osvobodilno gibanje na južnih in zahodnih območjih cone močnejše kot drugod, pove tudi številčno stanje bataljonov Kamniško-savinjskega odreda z dne 22. maja 1943. Kamniški bataljon je štel 219, Zasavski 158 in Savinjski 74 borcev, skupno 451 borcev. V raportu štaba IV. operativne cone z dne 4. junija je izrečena ostra kritika štabu Kamniško-savinjskega odreda, ker je začasno prenehal z mobilizacijo, saj je bilo na terenu še veliko sposobnih za partizane. Tudi razvijajočemu se Pohorskemu bataljonu so očitali, da je slab v mobilizaciji. Z vidika moralnega, vojaškega in političnega stanja pa so ocenili, da predstavlja Kamniško-savinjski odred že od vsega začetka jedro oborožene sile v coni.

V noči na 14. junij so partizani napadli orožniški postaji v Zgornjem Tuhinju in Šmartnem v Tuhinjski dolini, podnevi pa Letuš. Toda 15. junija so partizani doživeli hud udarec. V času koncentracije vseh treh bataljonov Kamniško-savinjskega odreda na Dobrovljah, ki bi morali pričeti z napadi v Savinjski dolini, so jih Nemci presenetili z udarcem po štabu cone. Padla sta pomembna politična delavca Dušan Kraigher-Jug in Vera Šlander, komandant Stane pa je bil ranjen. To je bilo žal prav med spomladanskim akcijskim poletom enot IV. operativne cone in prizadevanji, da se organizacijsko, administrativno in nasploh ustrezno nadaljnjemu uspešnemu razvoju uredijo vse vojaške enote kot gibanje nasploh. Tako je štab cone 9. maja vpeljal posebno odlikovanje »udarnik IV. cone« in izdal naredbo o izseljevanju vseh nezaželenih družin na teritoriju, ki ga nadzirajo partizani in ki so na sumu, da služijo okupatorju ali katerih oče je bil ustrejen kot izdajalec.³¹ Predtem je štab cone izdal 13. aprila 1943 okrožnico številka 1 o rekvizicijah, dne 29. aprila 1943 okrožnico številka 2 o formaciji bataljonov in čet, potem pa je

9. maja 1943 izdal že poleg dveh omenjenih dokumentov še 10 okrožnic. Vsebina št. 3 je bila o organizaciji štabov, št. 4 o priznanjih, št. 5 o intendantski službi, št. 6 o higieni, št. 7 o disciplini, štev. 8 o izvajanju akcij, št. 9 o skrbi za ranjence, št. 10 o zavarovanju in obveščevalni službi, št. 11 o stenskih časopisih in št. 12. o delu prebivalstvom.³²

Štab IV. operativne cone je 2. junija 1943 izdal dve naredbi. S prvo je ukazal vsem partizanskim enotam, da morajo začeti takoj s čiščenjem bele garde, z drugo pa je ukazal takojšnjo izselitev vseh družin, katerih člani so kakorkoli med nacistično okupacijo škodovali slovenskemu narodu. Družinam naj bi dovolili nesti s seboj, kolikor je okupator dovolil nesti s seboj slovenskim družinam v pregnanstvo. Preostalo imovino naj bi zaplenili v korist NOV in žrtev nacističnega nasilja. Za selitev so bile pooblašcene organizacije OF in enote NOV.³³

Na štabnem razgovoru v Mariboru je bil 17. maja govor, da so razmere na Štajerskem stalno negotove in da je potrebno temeljito preučiti položaj, da bi se ta negotovost odstranila. Obžalovali so odhod dobrih policijskih enot na Gorenjsko ter menili, da bi sicer na Štajerskem že izvedli večjo akcijo. Za razbijanje partizanskih enot pa so se sedaj posluževali pred akcijami taktike zbiranja večjih moči. Na štabnem razgovoru v Mariboru 1. junija 1943 je bilo rečeno, da so partizani zadnjih 10 do 14 dni prvič na Štajerskem prisilno mobilizirali in to v sedmih primerih v Celju. Omenjali so tudi več prehrabmenih akcij.

Glavni štab NOV in PO Slovenije je 22. junija 1943 imenoval nov štab IV. operativne cone s komandantom Alojzom Kolmanom-Marokom, političnim komisarjem Petrom Stantetom-Skalo in namestnikom političnega komisarja Mitjo Ribičičem-Cirilom.

V Mariboru je bilo 22. junija na štabnem razgovoru rečeno, da so se razmere poslabšale, posebno v zahodnem delu celjskega okraja in Trbovljah. Tudi prehoda štirih brigad prek nemško-italijanske meje v začetku junija so se dotaknili ter priznali, da so imeli v takratnih bojih 12 mrtvih in 15 ranjenih.³⁴

Komandant varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem Josef Vogt je v svojem mesečnem poročilu od 24. maja do 24. junija 1943 ocenil razmere in partizansko dejavnost takole: Sodil je, da ne bi mogli govoriti v tem času o okrepljeni dejavnosti partizanskih enot. Partizanska dejavnost pa

se je po njegovem odražala v delovanju OF, v propagandi in v splošni podpori odporniškemu gibanju. Oblike dejavnosti naj bi bile: 1. razširjanje letakov, naslanjajočih se s svojo vsebino na zaveznike in 2. prenos osvobodilnega gibanja po krajih in kmetijah prek šolanih partizanov. Ocenil je, da s takšno propagando in navzočnostjo enot vplivajo na vključevanje ter pridobivanje novih privržencev. V enotah naj bi bilo okoli 200 partizanov, notranjepolitična podoba med partizani pa se ni spremenila. Nadaljeval je, da se vodstvo močno trudi izobraziti vodilne partijske kadre v bataljonih in četah, kar bo tudi jamstvo za uspešno delovanje OF.

Poimensko je navedel štab IV. operativne cone in enako vse štabe bataljonov cone, za Kvedra pa, da je bil premeščen na odgovornejše mesto. Opisal je operacijska območja posameznih enot IV. operativne cone in dodal, da se poleg izpopolnjevanja štaba cone izpopolnjujejo ter krepijo tudi bataljoni in čete. Pri »dejavnosti« je navedel, da so partizani usmerjeni poleg oskrbovalnih akcij še v glavnem na mobilizacijo, pridobivanje orožja, sabotaže, razbijanje državne in politične uprave ter na organizacijo dobre obveščevalne službe. Da si prizadevajo pridobivati vojaške obveznike, v napadih, kot na primer na šibkejše orožniške postaje, policijska oporišča, na posamezne policijske avtomobile in na domove Štajerske domovinske zveze pa čimveč orožja. Partizansko nasilje, je navedel, je usmerjeno s sabotažami na vojaške in gospodarske objekte ter elektriške obrate, partizani pa prepovedujejo požige kmetij ali drugih objektov za oskrbo prebivalstva. Pri mobilizaciji je navedeno, da puščajo partizani vsaj eno moško moč za delo na kmetiji in za oskrbo partizanov. Partizani naj bi imeli na nekaterih območjih usmerjene enote za okrepljeno nasprotno dejavnost, za zbiranje podatkov o Nemcem neklonjenih osebah, ki bodo ob priložnosti izgnane. Za dosego dezorganiziranosti je Vogt poudaril, da partizani uničujejo državno upravne in politične organizacije aparata, arhive, občinske lokale, prostore Štajerske domovinske zveze in osnovne šole.

Iz ene od odredb štaba IV. operativne cone je ugotovil, da ta zahteva boljšo organiziranost samozaščite in v posameznih bataljonih notranjo obveščevalno službo. V posebnem odlomku je navedel partizanska navodila, ki so bila poslana enotam za zbiranje podatkov z vseh področij. Vogt je nadaljeval s pre-

gledom ustanavljanja protiband in o njihovem delovanju, o čemer pa je bil že govor. V statističnem pregledu je navedel, da so partizani izvedli 187 »roparskih napadov«, 63 oskrbovalnih akcij, 7 sabotaž in požigov, 8 umorov in odpeljali 5 oseb. Kot povračilni ukrep nacistov za svoje ustreljene privrženice so 29. maja 1943 v Pongracu pri Grižah ustrelili deset partizanskih sodelavcev. O dejavnosti varnostne policije je v poročilu rečeno, da je na Spodnjem Štajerskem zaprla 412 oseb. Od teh naj bi bilo v stikih s partizani oziroma z njimi sodelovalo 305 oseb, ki so jih potem odpeljali v »preselitveno« taborišče Frohnleiten. Zaprtih 412 je razvrstil takole: 151 oseb zaradi opredelitve za KP in OF, 12 oseb, ker so se vrstile iz pregnanstva brez dovoljenja, 2 osebi zaradi suma vohunstva, 15 zaradi tajnega prehoda meje, eno osebo zaradi vojnogospodarskega dobičkarstva, 183 zaradi prekinitev dela, 48 pa zaradi ponedeljarstva in postopaštva.³⁵

Vogtovo poročilo je potrebno nekoliko pojasniti in tudi popraviti. Njegova ugotovitve, da ni moč govoriti o okrepljeni partizanski dejavnosti, ni točna, temveč nasprotno. Vojaške dejavnosti in uspehov je bilo vsekakor več kot mesec poprej. Pri Vogtovi natančnosti je skoraj nerazumljivo poročanje, da je v enotah na Štajerskem, okoli 250 partizanov. Iz uradnih partizanskih virov je znano, da jih je bilo med 24. majem in 24. junijem 1943 v enotah IV. operativne cone že med 600 in 700, od tega na slovenskem Štajerskem okoli 350.³⁶

Meseca junija 1943 je gledal Vogt razmere na Spodnjem Štajerskem zelo črnogledno, kar pa je bilo hkrati zelo spodbudno za nadaljnji razvoj odporniškega gibanja. V navodilu z dne 18. junija 1943 svojim izpostavam in uradom je ugotovil, da so vojna dogajanja in intenzivna propaganda OF zelo omajale vero v zmago Nemčije. Po njegovem je velik del slovenskega prebivalstva, ki se še dotlej ni opredelil za Nemčijo, že prešel v nasprotni tabor, delno pa to še namerava. Računati bo potrebno s tem, da bo v nekaj mesecih večina prebivalstva pripadla odporniškemu gibanju ali mu bo vsaj povsem očitno naklonjena.³⁷

Najvišji nacistični voditelji s protipartizanskim bojevanjem niso bili zadovoljni. Državni vodja SS Himmler je 20. junija 1943 očital višjemu SS in policijskemu vodji alpskih dežel, da bi protipartizanska dejavnost lahko bila kljub pomanjkanju sil močnejša, kajti »tudi z manjšimi silami, če so energično vodene in stalno dejavne, se dajo doseči uspehi«. Na razgovorih s Hitler-

jem 19. junija 1943 o protipartizanskem boju in varnostnih vprašanjih v generalni guberniji (Poljska), v okupirani Rusiji ter na Gorenjskem in Spodnjem Štajerskem so ugotovili, da potrebujejo za slovenske predele še en gorski policijski polk. Računali so, da bi jim to lahko omogočalo zmanjšanje partizanske dejavnosti. Himmler je nato 21. junija 1943 izdal odredbo, s katero je razglasil Gorenjsko in Spodnjo Štajersko za območji partizanskega boja (Bandenkampfgebiet) in obljubil, da bo že julija prišel na to območje še en policijski polk. Ugotovil pa je tudi, da so nemške policijske sile v Sloveniji, primerjajoč s številom prebivalstva, močnejše kot v Ukrajini.³⁸

Ti nacistični ukrepi so bili izraz najrealnejše podobe razmer na Gorenjskem in slovenskem Štajerskem ter hkrati moči naglo razvijajočega se NOG, ki je povzročalo okupatorju velike skrbi in težave. Razglasitev Spodnje Štajerske za območje partizanskega bojevanja je pomenilo zaostritev nacističnih zločinskih ukrepov proti prebivalstvu, partizanom in gibanju na sploh.

NADALJEVANJE PARTIZANSKIH AKCIJ

Bataljon se je tudi po sovražnikovi hajki v začetku junija držal uspešne partizanske taktike vznemirjanja sovražnika na več straneh. Tako je bila ena skupina 7. junija v Lehnu pri Ribnici, kjer je dobila od partizanom naklonjene Antonije Pok za 274 RM tobačnih izdelkov. Še pozneje ponoči so partizani obiskali v istem kraju trgovca, partizanskega sodelavca Leopolda Petruna in sestro Roziko Verčko, kjer so se oskrbeli z različnimi živili. Polde in Rozika sta pošiljala prehrano, tobak in drugo robo partizanom prek Alfonza Šarha-Iztoka že leta 1942.³⁹ Ta dan je iz bataljona zbežal Franc Štifter-Andrej, pečar iz Male Loke na Gorenjskem. V Kamniški bataljon je vstopil 27. aprila 1943 in šel potem na Pohorje. Po dvodnevem tavanju s Pohorja mimo Slovenjega Gradca in Celja se je prijavil orožniški patrulji na Trojanah in prosil, da ga izročijo orožnikom v Domžalah, ki naj bi ga poznali. Na zaslišanju se je izgovarjal, da je bil v partizane prisilno mobiliziran in da je s Pohorja zbežal, ker ni več vzdržal hudih naporov. Okupatorjev policijsko-gestapovski »stroj« ga je s preizkušenimi metodami »zmlel« in od septembra 1943 je bil med raztrganci na Vranskem.⁴⁰ Štifterja ome-

njamo posebej zato, ker je med partizani vzdržal samo 42 dni in ker je bil to prvi ubežnik med trdnimi ter pogumnimi pohorski partizani drugega bataljona v letu 1943.

Ko se vračamo k Pohorskemu bataljonu, ugotovimo po orožniških poročilih, da je bila njegova druga skupina 9. junija zaradi zbiranja prehrane v Veliki Mislinji pri kmetijah Ogrin, Jeseničnik in Ramšak. Naslednji dan so prišli proti večeru v Dovže in kot že večkrat prej izpraznili trgovino Katarine Goljat.⁴¹

Drzna partizanska enota, ki se je podnevi in ponoči »sprehajala« pred nosom orožnikov in Berložnikovih gestapovskih sodelavcev ter policistov in izvajala akcije po mislinjskem območju, je le prisilila sovražnika k ukrepanju. Že 9. junija je Berložnik poslal Ivana Plevnika iskat partizane. Ta ga je drugi dan obvestil, da je videl dva partizana med 22. in 23. uro, ki naj bi prihajala od Vitanjskega sedla h Komisiji. Gestapovec Berložnik takrat ni Plevniku že nič več zaupal. Zato je šel zvečer 10. junija z raztrganci Pleterškom, Slatinškom, Janžičem, Vidmarjem in Edvardom Blazinškom v zasedo na območje Črnega vrha. Njegova skupina je vodila na položaje 30 policistov, ki so jih dobili za akcijo proti Pohorskemu bataljonu do zaščitne policije v Šoštanju. Berložnik je bil obveščen, da je šlo 35 partizanov popoldne v oskrbovalno akcijo v Dovže. Zato je razporedil zasedo ob poti blizu kote 1264, po kateri so šli partizani v dolino. Okoli 2. ure 11. junija sta šla z naperjenima puškama v predhodnici dva partizana. Ko sta že prešla za približno 30 m policijsko zasedo, se je po njiju sprožilo nekaj pušk in brzostrelk. Partizana sta zbežala, umaknila pa se je tudi partizanska glavnina. Berložnik je sklenil poročilo o neuspešni akciji, da so policisti potem še štiri ure ležali v zasedi in ker ni bilo partizanov, so se umaknili v dolino.⁴²

Preberimo skrajšano iz spominov Ivana Martinčiča-Vanje, kako sta on in Ignac Čad-Jurček ta dogodek preživel: »Skoraj ves bataljon je šel na rekvizicijo kar podnevi, saj se je govorilo, da nemčurskega trgovca čuvajo zlasti ponoči. V taborišču je ostalo 8 do 9 borcev, do Dovž pa je bilo več kot tri ure hoda. Po približno 15 minutah hoje smo naleteli na moškega, ki se je predstavil za gozdarja in pokazal hišo nad poseko, v kateri naj bi stanoval. Zagrozili smo mu, kaj ga čaka, če nas bo izdal. Toda izdajalec nas je preštel in prijavil policiji v Šentilj pod Turja-

kom. Ko so bili naši na rekviziciji v trgovini v Dovžah, sem bil na straži. Takrat smo opazili, da je ušel iz vasi kolesar, ki je naglo vozil v Šentilj. Potem smo s težkimi nahrbtniki krenili proti taborišču pod Črnim vrhom in slišali sovražnikove avtomobile, ki so krenili iz Šentilja v Dovže. Po dveurni hoji je poslal komandant Harkov mene in Jurčka, da pohitiva naprej v taborišče, ki ga morajo prestaviti nad Ribnico, tam, kjer je bil Pohorski bataljon leta 1942, del borcev pa naj pride pomagat nosit težke nahrbtnike. Harkov je naju še opozoril, naj paziva na kraj, kjer smo se srečali s sumljivim gozdarjem. Menil je, da bi lahko bila tam sovražnikova zaseda. Ko sva prišla do tja, sem v križišče potem vrgel nekaj kamnov in keč je bilo vse tiho, sva šla naprej. Toda po nekaj korakih sem kljub trdi temi opazil, da se v smrekicah blizu naju nekaj premika. Puški sva pripravila na strel in takrat je planila skoraj na mojo cev temna senca. Sprožil sem in policist je padel. Potem je počila policijska puška in zaropotala je brzostrelka. Policisti so skočili na naju. V gneči sem se izmuznil v smrečje pod kolovz, Jurček pa je bežal nad kolovoz. Pozneje sem zvedel, da je Jurček prišel srečno v taborišče in povedal, da sem jaz padel. Od zasede sem stekel kakih 60 m navzdol in se ustavil. Slišal sem, kako se policisti prerekajo in preklinjajo. Šel sem naprej in se zopet ustavil, pomislil sem, kaj če imajo tu še eno zasedo. Nisem se zmotil. Čez približno pol ure je šlo po kolovozu blizu mene kakih 10 policistov v smeri k zgornji zasedi. Zjutraj sem prišel v naše taborišče, ki pa je bilo prazno. Hudo mi je bilo, ker sem mislil, da je Jurček padel. Ko sem po srečni rešitvi razmišljal o sovražnikovih zasedah, sem se zgrozil ob misli, kaj ko bi Nemcem načrt uspel. Njihov cilj je bil spustiti našo glavnino med obe zasedi in jo uničiti. Račune pa sva jim gotovo prekrizala z Jurčkom, ker sva bila predaleč od glavnine in ker se v drugi zasedi niso mogli vzdržati. S tem ko so sprožili po naju, je bila naša glavnina rešena. Po srečnem naključju pa sva se rešila tudi midva. Od taborišča sem šel v Komisijo k sodelavcem Seitlom. Tu me niso prepoznali ali so se bali, da sem raztrganec, toda dali so mi vsaj vžigalice. Vedel sem za bunker prvega Pohorskega bataljona, kjer je bil sladkor, cikorija, leča in še nekaj drugega živeža. Potem sem brez uspeha tri dni iskal po Pohorju bataljon. Nazadnje sem se odločil za prehod na Koroško in dobil Pri Srnjaku zvezo s svojim bivšim bataljonom, v katerega sem se odrešen težav takoj vključil.«⁴³

Na štabni konferenci nacističnih voditeljev v Mariboru 21. junija 1943 je predstavnik zaščitne policije poročal, da so izvedli z 2000 možmi policije, orožnikov in vojske dve akciji na Pohorju.⁴⁴ Ker sta bili obe akciji neuspešni, ni imel sovražnik kaj komentirati. Iz drugih že navedenih virov pa ugotovimo, da sta to bili akciji od 2. do 5. junija 1943 in 10. junija 1943.

PADEC POMEMBNE POSTOJANKE NARODNOOSVOBODILNEGA GIBANJA V RUŠAH

Linka Ksela-Jasna in Maks Čepič-Iztok sta v začetku junija srečno prišla s Pohorja v Ruše. Prespala sta na Jasninen domu. Tu je bil še zmeraj v negi ranjeni Tone Olstrak-Zvonko, vendar se je kljub temu povezoval na več strani. Tako mu je iz Selnice ob Dravi prinesla od Kajzerja pištolo Jasnina sestra Zora, drugo pištolo njegova sestra Slavica s Ptujске gore, iz istega kraja pa strelivo teta Jožefa Zemljak. To strelivo in pištolo je po zvezah odnesla orožnikom Slava Olstrak. Zvonka je s Kajzerjem povedala Marija Hajnrih. Jasna in Iztok sta šla na pot že naslednji dan. V Mariboru sta se ustavila pri sodelavki Kristi Papič in potem šla pod Ptujsko goro k mlinarju Maksu Ivančiču. Tu sta zvedela, da je bil pri njem na javki prejšnji dan aktivist Zvonko Sagadin. Ivančiču sta naročila, da ga ob srečanju pošlje v štab Pohorskega bataljona. Po njuni vrnitvi v Ruše je pripeljal na Jasnin dom sodelavec iz Ruš Franc Kamenik pomembnega organizatorja gibanja Martina Konšaka. Kamenik in Konšak sta delala na Teznem v tovarni letalskih motorjev in hkrati tudi v organizaciji odpora. Na razgovor sta Konšak in Kamenik želela zato, da bi prek Ruš pričeli pošiljati z mariborskega območja nove borce za Pohorski bataljon. Jasna, Iztok in Zvonko, ki je bil pred odhodom na Pohorje, so jima to obljubili. Jasna in Iztok sta Konšaku in Kameniku izročila nekaj letakov in obljubila, da bosta na Pohorju skušala za ilegalce dobiti nekaj orožja, kar je želel Konšak. Naslednji dan je šel Iztok v Maribor k bratu Leonu in potem na zvezo k Bertlu Filipiču in drugim v Gradec. Med tem je bila nemška hajka na Pohorju. Kselovo in druge hiše pod Pohorjem so Nemci po polnoči blokirali in Jasnin oče je kmalu ugotovil, da so šle sovražnikove kolone na Pohorje. Zvečer se je po treh dneh vrnil iz Gradca Iztok. Javka z bataljo-

nom je bila pri Črnem jezeru, toda zaradi nemške hajke niso mogli na Pohorje. Pohod so odložili za dva dni in se domenili, da bodo šli na Pohorje prek Kremžarice. Iztok se je naslednje jutro odpeljal s kolesom na vzpostavljane zvez v Maribor.

Toda prišel je usodni 9. junij 1943. Kselovo hišo so ob pol treh ponoči obkolili orožniki. Vstopil je stražmojster z dvema orožnikoma. Jasna se je zlagala, da je prišla obiskat sorodnike, Zvonko pa da išče delo. Stražmojster je nagnal Jasno, naj se izgubi, toda pristopil je domačin, zagrizen nacistični orožnik Dobaj. Vse je bilo pokopano. Rekel je, to je banditka, ki je šla na Pohorje. Sledilo je »roke kvišku«. Pri Zvonku so našli 2 pištoli in strelivo. Takoj so vklenjena odpeljali Zvonka in Jasno, potem pa še očeta Vinka, mater Jožefo, sestro Zoro in brata Vinka. Sočasno so prijeli vse Namestnikove razen Nuše, ki je bila odsotna in Marijo Urlep. Kselove in druge so odpeljali v celjsko deško šolo, kjer je bilo zbranih okoli 120 svojcev partizanov. Zakonca Ksela so potem odpeljali v celjski stari pisker, odtod pa v mariborske zapore, medtem ko so Namestnikove zaradi posredovanja Klančnika iz Ruš izpustili. Jasno in Zvonka je odpeljal iz Ruš v Maribor gestapo. Tu je Zvonko na zaslišanju klonil. Zato in tudi na osnovi drugih virov so zaprli Marijo Hajnrih in jo poslali v koncentracijsko taborišče Ravensbrück, Tatjano Peče, Slavo Olstrak in Vinka Kselo v koncentracijska taborišča za mladoletnike Uckermark ter Frohnleiten. Martina Korošča so poslali v Dachau, Zoro Ksela v Auschwitz, kjer je podlegla, očeta Vinka v Mauthausen. Mater so po enem letu zapora onemoglo in bolno izpustili, po nekaj mesecih pa so izpustili zaradi posredovanja tekstilne tovarne tudi Urlepovo. Po zaslišanjih so izpustili Franca Kamenika-Svita, ki je šel pozneje v partizane. Največje muke pa je moral prestati predvojni komunist, robijaš iz glavnjače Martin Konšak. Od junija 1943 do januarja 1944 so ga velikokrat nečloveško, tudi do nezvesti mučili, da bi izsilili njegovo priznanje, toda vse je bilo zamen, potem pa so ga 25. januarja 1944 z več sodelavci ustrelili v Velenju. Slabič Tone Olstrak-Zvonko se je zaradi svojih priznanj v mariborskih zaporih, ko je bilo že vse prepozno, skesal. Nacisti so ga odpeljali v Mauthausen. Tu jim je hotel zbežati, pa so ga s streli prerešetal. Linko Kselo-Jasno pa so poslali v Auschwitz, ki ga je preživel.⁴⁵

Odkritje pomembne postojanke pri Kselovih, ki je povzročilo padec več postojank v Rušah, Mariboru in drugod je pred-

stavljaj hud udarec gibanju. Okupator je prijel več pogumnih organizatorjev NOG, najbolj boleča pa je bila verjetno izguba takrat najpomembnejšega organizatorja odpora na širšem mariborskem območju Martina Konšaka. Zopet je bil uspešen okupator, ki je z uničenjem več zvez in javk preprečil hitrejši priliv novih prostovoljcev v razvijajoči se bataljon na Pohorju.

NEPRETRGANI POHODI BATALJONA IN MITING PRI SV. KUNIGUNDI

S pomočjo orožniških poročil lahko sledimo nepretrganim premikom, spremljanim z akcijami bataljonovih enot po vsem Pohorju. Zahvaljujoč takšni taktiki je bataljon odigral pomembno vlogo v pridobivanju prebivalstva in pripravljanju za vključitev novih borcev v partizanske enote. S takšno preudarno taktiko je uspelo pohorskim partizanom izvrševati številne naloge v glavnem brez človeških žrtev od aprila do novembra 1943.

Del bataljona je bil v noči na 13. junij zaradi nabave prehrane pri Francu Prižniku, Jožetu Završniku in Albertu Založniku v Hudem kotu nad Ribnico. Pri slednjem so odkupili volička. Zvečer so bili partizani pri Št. Janžu nad Vuzenico pri Lorenčiju, naslednjega dne 14. junija pa v Lehnu pri Forneciju, Grubelniku in Urbancu. Popoldne okoli 16. ure se je med koto 1226 in Langesvaldom, kot so poročali ribniški orožniki, spopadla s približno 20 partizani njihova patrolja. Obojestransko streljanje naj bi trajalo približno eno uro. Izgub orožniki kot so poročali niso imeli. Udeleženec tega spopada Ernest Vobovnik je pojasnil, da je to bilo nad Vrelenkom in da partizani niso imeli žrtev. Borec Alojz Podobnik-Rok pa je povedal, da je bila skupina partizanov s političnim komisarjem Franto v noči na binkoštni ponedeljek (14. junija 1943) gostoljubno sprejeta in pogostjena pri Urbancu in Vogrincu v Lehnu. Blizu Urbanca so potem v ponedeljek videli, kako so se na kolovozu zbirali Nemci. Nanje je pričel streljati stražar Ivan Brojan-Marjan, takoj pa so se mu pridružili Rok, Vitez, ki je menda ranil Nemca in drugi partizani. Rok še navaja, da so tudi Nemci močno streljali in da so se partizani umaknili višje na Pohorje. Neki Čuvelič iz Josipdola pa je sporočil orožnikom v Podvelki, da je bilo 14. junija

1943 okoli 16. ure slišati nad Josipdolom streljanje in detona-cije bomb. Tako tudi ta podatek potrjuje partizanski spopad z orožniki. Zvečer je bataljon zbiral živež pri kmetih pri Sv. Primožu, Pušnikovim, ki partizanom niso bili naklonjeni pa je odnesel radijski sprejemnik. Skupina partizanov je šla 15. junija k Hinku Vajsu nad Vuzenico in ga opozorila na lojalnost do osvobodilnega gibanja. Ker pa to ni zaleglo, so ga partizani aprila 1944 pretepli in napodili v Marenberg. Zaradi hlapčevanja oku-patorju bi zaslužil tudi hujšo kazen, za kar pa se partizani niso odločili, ker so se jim smilili njegovi številni otroci. Zvečer so se partizani ustavili na Planini pri sodelavcu Antonu Pušniku, p. d. Kopniku in pri Petru Juraču, p. d. Osredniku.⁴⁶

Vrsta partizanskih akcij na ribniško-primoškem območju je izzvala orožniško okrožje Maribor, da je poslalo 17. junija 1943 za večjo protipartizansko dejavnost orožniški postaji v Ribnico na Pohorje okrepitev 12 orožnikov.⁴⁷

Zgodaj zjutraj 16. junija so v Hudem kotu partizani obiskali sodelavca Mihaela Hartmana, potem pa so počivali, sušili pe-rilo in se okrepili pri Ivanu Reku. V noči na 17. junij so se par-tizani zadrževali na domačiji Jurija Požarnika, p. d. Turičnika v Golavabuki. Okupator je domače 10. junija odgnal v taborišče Frohnleiten, gospodarja v gestapovske zapore v Maribor, s po-sestvom pa naj bi upravljal urad za utrjevanje nemštva. Orož-niki so poročali, da so partizani s posestva odnesli posteljno pe-rilo, oblačila in odpeljali tele ter zaklali svinjo.⁴⁸ Turičnikovi so se po dveh mesecih vrnili in bili doma do oktobra 1944, vendar jih je okupator ponovno odpeljal, tokrat najprej v Vitanje, Celje in Maribor, potem jim je dovolil ostati v Slovenjem Gradcu, do-mačijo pa je požgal.⁴⁹

Skupina partizanov je bila zaradi prehrane in drugih opravl-jkov 21. junija v Stari Glažuti nad Mislinjo pri družinah gozdnih delavcev Svečko in Klemenc.

Za velik politično-propagandni dogodek je bataljon poskr-bel v noči na 24. junij 1943. Orožniška postaja Zreče je poročala, da je prišlo v vas pri Sv. Kunigundi 23. junija ob 21. uri kakih 40 do 50 partizanov, ki so iz vasi privedli na zborovanje v gos-tilno Antonije Korošec veliko ljudi in tudi iz okolice okoli 30. Na zborovanju naj bi potem proti nacionalsocializmu in fašiz-mu govoril partizanski komandant, gostilničarkin zet Tonček Mernik, trgovec, pa naj bi medtem stregel z vsemi domačimi z

moštom. Poročilo še omenja, da so morali biti domačini s partizani do 3. ure, da so partizani razbili šipe na šoli, jo zažgali, iz gostilne ter trgovine pa odnesli veliko tobačnih izdelkov, precej blaga in živil na 18 kmetijah 11 hlebov kruha, na Planini dopustniku Karlu Malcu puško in opremo, ob odhodu od Sv. Kunigunde pa da so izstrelili tri salve.⁵⁰

Kako je v resnici to noč bilo na partizanskem mitingu pri Sv. Kunigundi, so povedali udeleženci Ema Mernik, Franc Pinter in Franta Komel. Ema Mernik navaja, da je mož Tonček že maja 1943 sodeloval, ko se je pri njih oglasil s soborci še predvojni znanec Boris Vinter. Ko so takrat prišli partizani v vas, je Toneček z domačini hitro vse postoril, da bi bil miting čim uspešnejši. Ljudi so za zborovanje obveščali in vsi so se radi odzvali. Partizanom in domačinom so s pijačo, jedačo in cigareti stregli Toneček, žena, njena mati in njihov še ne 15-letni posvojenec Franc Pinter. Zbranim je o vojaških in političnih razmerah v svetu ter o gibanju pri nas govoril politični komisar Franta Komel ter jih spodbujal za vključevanje vanj, ob tem pa je tudi obsojal nacizem in fašizem. Med drugimi so bili na mitingu veseli tudi domačina Borisa Vinterja. Na tem res sproščenem ljudskem srečanju je bilo v sicer tako hudih časih, poudarjata Mernikova in Pinter, na moč prijetno. Borci so peli partizanske in narodne pesmi, njim pa so domačini takoj pritegnili. Osrednja osebnost, ki je razpoloženje stopnjevala, pa je bil neutrudni partizanski harmonikar, saj so udeleženci ob zvoku njegove harmonike plesali in prepevali vse do jutra. Partizani so po vasi napisali več gesel ter znakov OF in narisali zvezde s srpom in kladivom. Tonček Mernik je šel po dogovoru s partizani 24. junija zaradi kritja tobačnih kart prijaviti orožnikom v Zreče partizanski obisk. Nemci so potem prišli na ogled k Sv. Kunigundi komaj čez tri dni in niso delali zaradi mitinga domačinom nobenih težav. Mernikova še poudarja, da so bili partizani po tem dogodku pri njih skoraj vsak večer.

Partizanska dejavnost na tem območju je imela tako močno odmevnost, da je bil jeseni 1943 pri Sv. Kunigundi ustanovljen odbor OF. Vodil ga je Tonček Mernik, v njem pa so še bili brat Jurij, Jože Kropelj, oba iz Koroške vasi, Jože Pačnik, p. d. Sp. Vidmar z Resnika, Albin Malec iz Crešnovne (zelo ugleden Maistrov borec), Janez Štefane iz Gorenja. Na sestanke je z Božjega hodil tudi tretji brat Franc Mernik, številne neposredne odbore

naloge pa sta izvrševala tudi žena Ema in Francel Pinter. Mernikovi so bili s partizani povezani že leta 1942, od takrat pa je s Tončkom Mernikom sodeloval kot privrženec OF tudi župnik Ferdinand Žgank. Ljudje so ga zelo spoštovali in njegova opredelitev za OF je potem verjetno tudi prispevala k hitrejši odločitvi vernikov za osvobodilno gibanje. Mernikova domačija je postala po oceni Frante Komela od spomladi 1943 na Pohorju med najpomembnejšimi. Štab bataljona je imel tudi nalogo krepiti delo na območjih južnega Pohorja, kar mu je spričo naklonjenosti prebivalstva in poznejšem zavzetem delovanju Ferdinanda Špilaka-Prleškega Lojzeka in za njim tudi Toneta Raderja-Jaska v veliki meri uspevalo.⁵¹

Po umiku od Sv. Kunigunde proti Rogli je bataljon nastopal z enotami na več območjih. Skupina 10 partizanov s partizanko se je zgodaj zjutraj 25. junija 1943 pojavila v Zgornjih Dovžah, proti polnoči pa so partizani odšli v grad Hartenštajn (Dobrovski grad) v Mislinjski dolini. Tu so preiskali vse prostore in odnesli veliko živeža, oblačil in drugega ter 5000 do 6000 RM gotovine.

O drugi skupini borcev so orožniki poročali, da je bila 25. in 26. junija 1943 zaradi prehrane na Resniku pri Jožetu Pačniku, Albertu Zagoničniku, Jožetu in Gregorju Koprivniku, Matiji Slodeju ter pri Jerneju Ločnikarju na Skomarju. Od Kuzmana s Skomarja so 27. junija odpeljali proti Resniku veliko živeža in druge robe, od drvarja Alberta Zagomilška z Resnika pa so 1. julija odpeljali svinjo. Medtem se je pozno ponoči 25. junija ustavila in nahranila tretja skupina približno 8 partizanov v Kumnu 14 na posestvu izgnanega Kormana, ki je bilo pod upravo nacističnega komisarja. O tej skupini so 1. julija orožniki poročali, da je šela 25 partizanov in da se je ustavila v Kumnu še pri Jakobu Švajgerju, p. d. Bezjaku, kjer je zasegla živež, svinjo, lovsko orožje, 12.000 RM in drugo. Naslednji dan so se partizani nahranili pri sodelavki OF Tereziji Pavlič na Kumnu in odgnali kravo.

Orožnike je 1. julija obvestil nek učenec, da se vije iz gozda nad Rakovcem nad Vitanjem dim, kjer naj bi taborilo okoli 20 partizanov. Iz navedenega je razvidno, da so se partizani nekoliko oddaljili od ribniškega območja. To je bil tudi razlog, da so okrepitev orožniške postaje v Ribnici, kot je razvidno iz poročila komandanta orožniškega glavarstva Maribor z dne 25. ju-

nija 1943, opustili. Poročilo še navaja, da je v zadnjih dveh tednih povzročalo na ribniškem območju kakih 40 partizanov neugodne varnostne razmere, da je prišlo do spopada in da so zvedeli, da pripravljajo partizani napad na orožniško postajo v Ribnici. To je bila obrazložitev za okrepitev in hkrati za njen preklc.⁵²

JULIJA NA POHORJU ZAPRTO OZEMLJE

Komandant varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem Josef Vogt je poslal 28. junija 1943 na Bled v vednost zaupno povelje za akcijo na Pohorje vodi policije generalu Rösenerju in generalu redarstvene policije Alpenland Brennerju ter v Maribor nadporočniku zaščitne policije Naglu in SA-oberführerju Steindlu. Vzrok akcije na Pohorje v trajanju od večera 30. junija do zaključno 8. julija 1943 je utemeljeval kot nujen nasprotni ukrep sprčo povečane partizanske dejavnosti na južnem Pohorju, zlasti v krajih Sv. Kunigunda, Resnik in Skomarje. Vogtov nacistični krog je hudo vznemiril politično-propagandni miting s požigom šole 24. junija pri Sv. Kunigundi, partizanske oskrbovalne akcije 26. in 27. junija na Resniku in Skomarju kot tudi oskrbovalne akcije partizanskih skupin na zahodnih in severnih območjih Pohorja. Dalje je navedel primer, kako je ob zadnjem pohodu izvidniška patrulja varnostne policije 28. junija naletela na tem območju na partizane in so ti prestrelili policijskemu izvidniku laket leve roke. Z nezadovoljstvom je ugotovil, da jim kljub dosedanjemu natančnemu preiskovanju terena ni uspelo odkriti partizanskega taborišča, pač pa da imajo zanesljive podatke o partizanskih poteh, križiščih in premikih od vzhoda na zahod in od juga na sever. Te poti naj bi vodile v smeri Vitanjsko sedlo–Ostruščica–Komisijsko sedlo–Planinka–Ribniško sedlo. Po natančnih podatkih, pridobljenih iz Sv. Kunigunde, naj bi bilo 187 partizanov. Orožniki so poročali, da jih je toliko preštel drvar pri koti 1491, ko so šli 24. junija iz Kunigunde proti Rogli (to je bila zanimiva dezinformacija, saj je bilo takrat v bataljonu okrog 50 borcev – op. M. F.).

Cilj akcije, ki so jo zaupali posebnemu akcijskemu poveljstvu in so jo vodili uradniki varnostne policije s predstavniki orožništva in raztrgancev, je bil postaviti na opisanem območju partizanskih premikov zaporno zasedo in uničiti partizansko

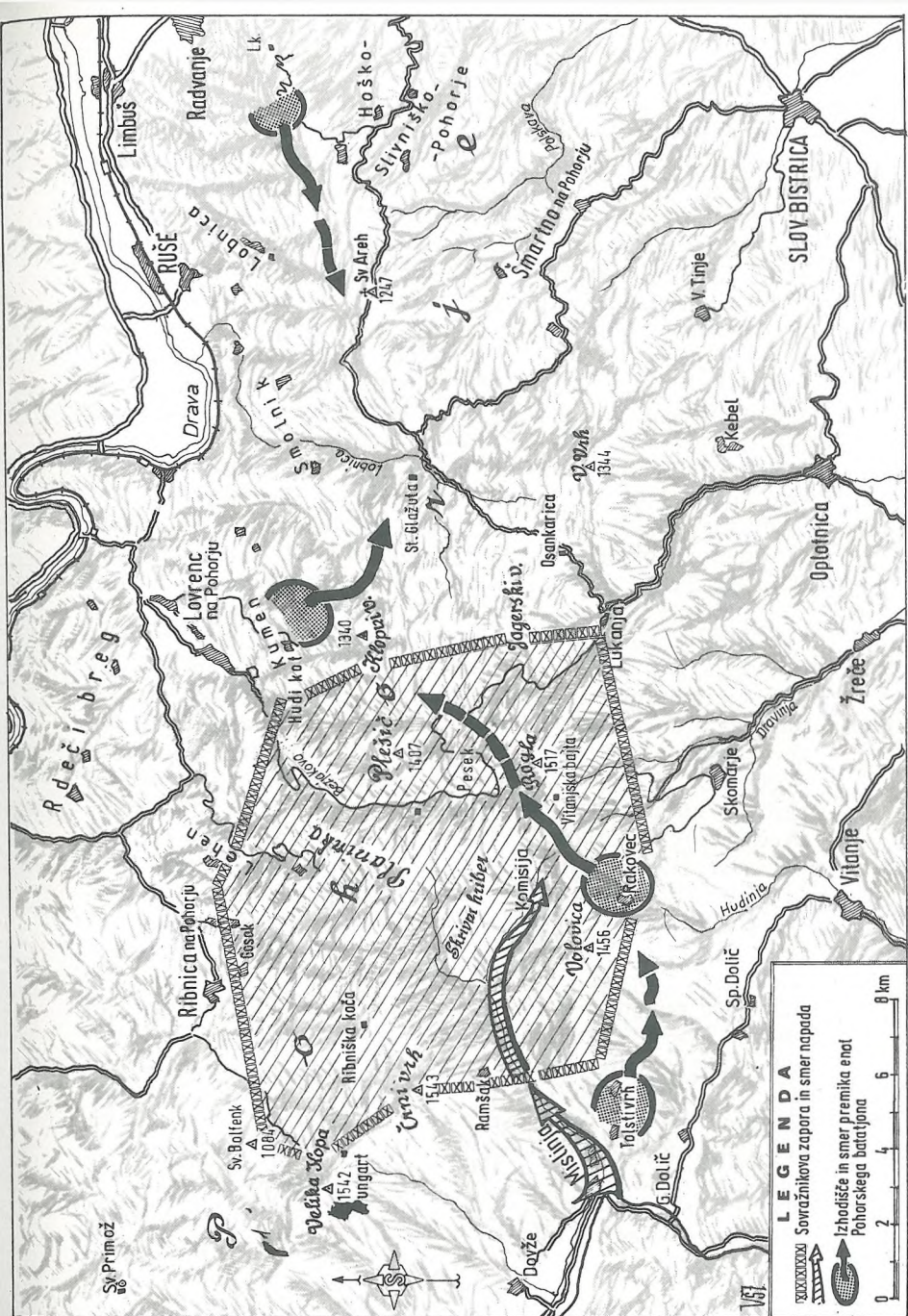
skupino, ki bi nanjo naletela. Vse sumljive osebe, ki bi na zase-do naletele, so zaradi uspešnosti akcije nameravali zadržati. Za akcijo sestavljene enote lovskega oddelka so določili 13 varnostnih policistov, 15 oboroženih raztrgancev, 8 podvodij vermanshafta in 2 radijski postaji z upravljalci iz zaščitne policije. Ena postaja naj bi delovala na Pohorju, druga pa na Mislinji. Skupno je bilo določenih z radiotelegrafisti 38 moških, ki so jih oblekli v planinske in kamuflažne obleke. Oboroženi so bili s 3 strojnimi, 10 brzostrelkami in 23 puškami, vsak pa je imel po 3 ročne bombe. Redarstvena policija Maribor je bila zadolžena za prevoz sodelujočih z avtomobili v bližino Mislinje. Od tod je bil določen pohod, da bi dosegli presenečenje, v največji tajnosti do akcijskega območja po Komisijskem jarku, po isti poti pa je bil predviden tudi umik.

Zaradi zavarovanja akcije so razglasili za zaprto ozemlje na Pohorju: na severu Sv. Bolfenk, Gosak–Lehen–Hudi kot; na vzhodu Hudi kot–Klopni vrh–po kotah 1303–1327–1312–1177–Jurgovo–Lukanja; na jugu Lukanja–k 1051–Rakovec, Fabriški gozd k 1287–Ostrož–Brešar–Oglar; na zahodu Oglar–Ramšak–Črni vrh–Veliko sedlo k 1377–Sv. Bolfenk. V to zaprto ozemlje so prepovedali od 30. junija do 8. julija 1943 vstop tudi morebitnim orožniškim patruljam in patruljam zaščitne policije.⁵³

In kakšen je bil uspeh te tako nadrobno načrtovane Vogtove akcije? Enak ničli. Policija, vermani in raztrganci so partizanom nastavljali pasti, ki pa so jih partizani spretno obšli.

Štab Pohorskega bataljona je 24. julija 1943 poročal: »Od 1. do 8. julija so bili na Pohorju raztrganci. Med njimi je bilo 18 policistov, ostali pa so bili civilisti. Izdajali so se za partizane in so taborili na Planinki. Imeli so nalogo, če nas bo malo, napasti in uničiti, če pa veliko, pridružiti se nam in nas z zvijačo uničiti. Vseh je bilo 37–40. Dva smo pozneje ujeli. Enega, ki je bil naš človek (Ivan Plevnik op. M. F.), smo izpustili, drugega (Edvarda Blazinška - op. M. F.) pa ubili.«⁵⁴

Pri obeh dokumentih se skoraj popolnoma ujema število udeležencev v akciji. V povelju za akcijo so Nemci upoštevali samo oboroženih 36 moških, medtem ko oddelka za zvezo, šoferjev in dela vodstva, ki je bilo na Pohorju in verjetno tudi na Mislinji, niso upoštevali. Ocenimo lahko, da je v akciji sodelovalo okoli 50 posebej izurjenih sovražnikov. Iz odlomka mesečnega

Zaprto ozemlje na Pohorju od 30. junija do 8. julija 1943. Akcijo blokade in postavljanja zased proti Pohorskemu bataljonu je vodil z lovskim oddelkom Josef Vogt

poročila komandanta varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem z dne 27. julija 1943 je mogoče razumeti, da je v akciji sodelovalo pod vodstvom varnostne policije več kot 36 oboroženih mož. Bolj jasno pa je tudi povedano, da so bile naloge združenih enot v »lovskem oddelku« zasesti partizanske poti na območjih Vitanjskega, Komisijskega in Ribniškega sedla. Verjetno je imel sovražnik postavljeno vsak dan več kot enoasedo. Za popolnejšo oceno manjka sovražnikovo poročilo o poteku in rezultatu akcije. Toda sodeč po gradivu, ki je na voljo, je povsem očitno, da so partizani v 9-dnevnem prizadevanju sovražnika, da bi jih uničil, taktično popoloma ukanili. Dokaj naivna pa je bila domneva organizatorja akcije, ki je načrtoval uničenje bataljona, ki naj bi po njihovem štel 187 borcev ali več, s 36 ali nekaj več oboroženimi možmi.

In kje je bil bataljon v času sovražnikove akcije? Kot je že navedeno, je bila ena skupina 1. julija nad Rakovcem, druga na območju Tolstega vrha, iz Maribora se je vračala pod vodstvom Joca patrolja s skupino prostovoljcev, četrta skupina pa je bila 1. in 2. julija v Kumnu. V noči na 2. julij je patrolja partizanov odpeljala proti Rogli od Alberta Zagomilška z Resnika svinjo. Orožniki so poročali o skupini partizanov 40 do 50, ki je bila 3. julija na prehrani pri štirih kmetih na Planini nad Zrečami. Pozno zvečer naslednjega dne je bila skupina partizanov zaradi prehrane v Brezju nad Oplotnico pri Štefanu Vahtarju. Zgodaj zjutraj 5. julija 1943 je Boris Vinter s patroljo iskal v Gračiču pri Zrečah blokführerja Karla Jančiča. Ker ga niso našli, so odnesli nekaj živeža, oblačil in obutve. Istega dne je skupina partizanov delila protinacistične letake, napisane v nemščini, v Mali Mislinji pri Jožetu Zgajmaju in pri treh kmetih na Razborci. Dva letaka v slovenščini in enega v nemščini pa so pritrdili na gasilski dom v Dovžah. Nekaj teh letakov so orožniki poslali redarstveni policiji v Maribor. Popoldne 5. julija je prišla z območja Lovrenca na Pohorju skupina partizanov, med katerimi je bila tudi partizanka, na Hudi vrh nad Jurgovim. Verjetno je bila ista skupina okoli 14 partizanov zvečer na Jurgovem, kjer je oddala partizansko brošuro in letak. Ta skupina je potem bila 6. julija na območju Božjega, zvečer pa je šla iz Cezlaka v Lukanjo. Tu je izpraznila trgovino Alojza Padežnika in šla po polnoči v Jurgovo. Orožniki so dalje poročali, da so ob polnoči na cesti, ki pelje proti Čadramu, opazili tudi skupino partizanov.

Skupino 15 do 20 partizanov pa so registrirali, da je v noči na 7. julij prespala pri Francu Petriču na Planini nad Zrečami. Pred odhodom so gospodarju prehrano plačali in šli proti Rogli.

V noči na 6. julij je bila skupina z Borisom Vinterjem v štirih hišah v Zrečah. Vinter je obiskal strica Jožeta Lepšino in se zanimal tudi za svoje. To noč je orožniška postaja Ruše registrirala partizansko skupino, ki je počivala in kuhala pri Stari Glazuti Odtod naj bi šla po polnoči proti Mislinji.

Kot je moč razumeti iz poročila orožniške postaje Zreče so se v Resniku 7. julija zvečer zbrale partizanske skupine z več strani. Zaradi prehrane so bili pri Kolarju, kjer so odpeljali svinjno, pri Jožetu Koprivnikarju pa tele. Tu je bila večja partizanska skupina, med katerimi je bilo nekaj srbskih in slovenskih novincev. Odtod so šli v smeri Jurgovo, tretja skupina je dobila ponoči na Resniku pri Metodu Navršniku živež in je šla proti Rogli. V noči na 8. julij je bila zaradi prehrane na Resniku pri Gregorju Koprivniku še četrta skupina. Proti večeru tega dne je bilo blizu 20 partizanov pri delavcih vzhodno od Peska. Z njimi so se pogovarjali, jim dali cigarete in odšli proti Pesku.⁵⁵

Zanimiv dogodek, ki verjetno sodi v čas navedene sovražniške akcije, je v svojih spominih, toda žal brez datuma, opisal borec Ivan Urbančič-Hinko približno takole: Štab bataljona je določil Toneta Hudopiska-Zvoneta, Hinka in še enega borca, da morajo nad Dovže k partizanski kmetiji Pri Srčku, kjer jim bodo izročili baterijski radijski sprejemnik. Tu so jih kot vselej lepo sprejeli in jim dali sprejemnik. Ker je bil težak in ker je imel še vsak svoj naložen nahrbtnik, so ga nosili menjaje. Nemoteno so prišli blizu Rogle, tu pa je Hinko zagledal na približno 20 m stražarja in za njim skupino sovražnikovih vojakov. Hinko je še pravi čas opozoril tovariša na nevarnost in hitrih nog so odbrzeli po bližnjem grmovju ter jarku. Nahrbtnik z radiom je postal čudežno lahek in po daljši poti so se potem srečno vrnili v partizansko taborišče z dragocenim tovorom živi in zdravi.⁵⁶

Skoraj neverjetno je videti, kako suvereno so partizani križarili po Pohorju med 30. junijem in 8. julijem 1943, ko je bilo razglašeno obsežno območje na Pohorju za zaprto ozemlje in ko so partizanom nastavljali zaporne zasede. Dodati je potrebno, da so partizani varno hodili tudi pred in po obravnavani sovražnikovi akciji. Bataljon se je posluževal podobne taktike

kot v sovražnikovi akciji od 2. do 5. junija 1943. Tudi takrat so iskali partizane visoko na Pohorju, ti pa so šli v Zreče in v druge, zlasti nižje ležeče kraje. Tudi tokrat so bili partizani v Zrečah, njegovi okolici, na Tolstem vrhu, v Dovžah, v Kumnu, na območju Lukanje, celo pri Stari Glažuti, medtem ko je bila sovražnikova udarna moč prav blizu na Planinki (k 1520 m). Razplet dogajanj s sovražnikove in partizanske strani je zelo zanimiv in poučen, saj gre za nazoren primer zakonite prednosti partizanske enote pred sovražnikovimi. Znano je, da ima partizanska vojska močno osnovo in neusahljivo oporo v bojujočem se ljudstvu. Partizane je prebivalstvo povsod o sovražniku pravočasno obveščalo, jih prehranjevalo, jim tudi drugače pomagalo, partizani pa so zato lahko uspešno izvajali premike in akcije ter se izognili vsem nevarnostim.

PRIZADEVANJA ZA KREPITEV BATALJONA

Trud bataljona za pridobivanje novih borcev se je pričel počasi uresničevati. V začetku junija 1943 je z bataljonom že kar nepretrgoma deloval Ivan Marzel-Mijo, p. d. Kranjčev iz Golavabuke. Bataljon ga je pošiljal po kurirskih opravkih, toda še isti mesec se je potem za nekaj časa vključil v delo skupine pri šaleško-mislinjskem okrožju, pomagal v tehniki in pri drugih opravkih, avgusta pa je vstopil v bataljon. Njihovi trdni domoljubni kmetiji je komandant Stane nadel ime Pri Slovencu. Vsa družina je sodelovala od leta 1942. Okupator se je nad družino kruto znesel. Očeta Aleksa in sina Jožeta je leta 1944 odpeljal v koncentracijsko taborišče Dachau in ju tam umoril. Hčerka, priljubljena in pogumna aktivistka – Štajerska Lenčka je junaško padla 1. maja 1944 pri Tomaški vasi ob reki Mislinji. Mati Marija, hčerki Micka in Štefka ter sinovi Maks, Ivan in Franček pa so kot aktivni udeleženci NOB vojne težave preživel⁵⁷.

Sredi junija 1943 je šla organizirano iz Prlekije prva trojka prostovoljcev v Pohorski bataljon. To so bili Rudolf Megla, brat padlega narodnega heroja Vinka, Martin Štuhec-Prlek in Janez Filipič-Gašper. Partizanski aktivist Gustek Megla (Rudolfov brat), jih je zbral v Godemarcih pri Bučkovcih pri partizanskem sodelavcu kmetu Antonu Štuhcu. Glavni organizatorji gibanja in za zbiranje prostovoljcev za Pohorje pa so v tem času

bili v Prlekiji Ivan Nemec-Vojko, Dušan Spindler-Kovač, Slavko Ivanjšič-Boriš, Stane Červič-Samo, Avgust Megla, Milena Bokša-Boža in še nekateri. Megla, Štuhec in Filipič so se od Križevcev pri Ljutomeru odpeljali z vlakom v Maribor. Prenočili so blizu kolodvora pri družini, ki je imela otroke pri partizanih. Odtod jih je odpeljal moški (verjetno Vinko Jamnik-Beli – op. M. F.) z vlakom do Slovenjega Gradca, potem pa so šli do Kremžarice. Približno 100 m od koč so jih pri križu čakali partizani. Beli jim je predal trojico in napisano poročilo ter odšel. Po nekaj 100 m hoje so prišli v taborišče Pohorskega bataljona, kjer so jih sprejeli komandant Harkov, Bogdan in drugi borci.⁵⁸

V tem času sta šla na Pohorje po zvezi Dušana Spindlerja Špira in Ivana Nemca-Vojka tudi novinca Ciril Špindler iz Moravcev pri Bučkovcih in Vinko Vukovič-Guzej iz Bučkovec.⁵⁹ V Mariboru ju je od Vinka Štuhca prevzela Angela Budja, por. Šemrov, na Pohorje pa ju je odpeljala Hilda Turk-Turica.⁶⁰

Junija je pričel bataljon poglobljati povezave tudi z Mislinjsko dolino. Patruljam, ki sta jih večkrat tja vodila Ivan Rojc-Bogdan in Tone Hudopisk-Zvone, je vse potrebno preskrbel s svojimi sodelavci organizator gibanja Slavko Gams-Branko iz Starega trga pri Slovenjem Gradcu. Javka je bila v bližini Črnikovke domačije v Golavabuki. Tod se je pridružil partizanom tudi profesor Stane Kociper. Ob njegovem prihodu se je na tej kmetiji s patruljo sestal tudi sekretar šaleško-mislinjskega okrožja Tone Ulrih-Kristl.⁶¹

V drugi polovici junija je prišla iz cone znana borka prvega Pohorskega bataljona, poznejša narodna heroina Milka Kerin – Pohorska Milka. Ker je bilo moštvo še zmeraj razdeljeno na tri vode, združene v četo, je štab bataljona postavil Milko za politično komisarko čete, medtem ko je bil komandir čete Ivan Rojc-Bogdan.

Dne 25. junija je poročala orožniška postaja Mislinja, da je bila na ta dan med desetimi partizani v Dovžah ena partizanka. To nam potrjuje prihod Milke Kerin v bataljon, saj za to ni drugega dokumenta, razen nekaj spominov soborcev. Tako je bila po zajetju Jasne Milka zopet nekaj časa edina ženska v bataljonu.⁶²

Osvobodilno gibanje v Mariboru je bilo junija in julija zopet v vzponu. Ena glavnih nalog organizacij NOB pa je bila vzpostavljanje zvez za odhod prostovoljcev na Pohorje. Delo je bilo

obojestransko dobro zastavljeno. Maks Čepič-Iztok, ki je hodil iz bataljona v Ruše, Maribor, Gradec in drugam, je navezal povsod dobre stike. Na zveze sta nepretrgano hodila v Maribor tudi Ivan Zagernik-Joco in Stane Lenardon. V Mariboru je bil prek Iztoka povezan s Pohorskim bataljonom Ante Mileta, ki je imel zelo prizadevne sodelavce, kot so bili Hilda, Ivan in Otmar Turk, Vlado Škedelj, Vida Štuhec, Mihael Ertl, Bogdan Knaflič-Ljubo in še drugi.

Pomemben dejavnik povečanega dela je postajala v tem času partijska celica, ki jo je vodil Maks Medvešček. Anton Gustinčič, Jože Jevšnikar-Saša, Maks Gašparič, Ivan Jevšnikar, Sima Jančar, Franc Korbun, Lojze Antoličič, Henrik Vajngerl, Adolf Mrakič, Vojmir Jurkovič, Miran Cizelj so bili v tem času neposredni ali posredni sodelavci partijske celice oziroma njenega sekretarja Medveščka. Zajemali so najrazličnejša območja in mehanizem uspešnih zvez, povezav ter tajnih poti na Pohorje je stekel. Tako se je konec junija zvečer ob Dravi tajno sešla skupina novincev za Pohorje, ki jo je zbral Ante Milet. V njej so bili Alojz Vindiš-Dunda, ki je šel v partizane po zvezi Sima Jančarja, neki podčastnik Janko iz Srbije, ki se je na begu z vlaka po naključju povezal z našimi aktivisti in še nekateri. Zvečer je to skupino pri Francu Pupisu, Cesta zmage 44 prevzel Ivan Zagernik-Joco. Tu se jim je verjetno pridružil tudi Bojan Pupis, Francov brat. Potem je vsem priključil še nekaj novincev, ki so se zbrali pri Ertlu. Med njimi sta bila tudi Milko in Vinko Golob iz Zlatoličja. Joco je vse potem odpeljal 1. julija okoli 2. ure na Pohorje. Po celodnevem pohodu jih je pripeljal blizu Peska. Tu jih je z desetino čakal Boris Vinter in po nekaj kilometrih hoje so prispeli v bataljonsko taborišče. To je bila prva večja skupina blizu 10 novincev, ki je prišla po mariborskih zvezah.⁶³

Meseca julija pa je šlo v bataljon še več novih borcev. Med njimi Avgust Švajger iz Hudega kota, Maksim Peklar-Fonzi iz Zamarkove pri Lenartu, Slavko Golob iz Zlatoličja, Ludvik Svenšek-Bojan iz Lancove vasi pri Ptuj, Nande Valenčak iz Maribora, Jože Gajšek-Jožko iz Šentjurja pri Celju, Aleksandar Vojinović-Vojin iz Mirnice v Srbiji in še nekateri. Iz Dovž je šel po zanesljivi zvezi Helene Čas, Tončka Skočirja-Črnega in Vinca Jamnika-Belega med koroške partizane Ludvik Pušnik-Janez, ki je potem prišel oktobra 1943 na Pohorje.⁶⁴

Posebej velja poudariti prihod še ne 17-letnega Maksa Peklarja-Fonzija. Omenili smo že, da je šel aprila 1943 s patroljo koroških partizanov proti Koroški. Ker pa je na poti omagal, so partizani prevzeli njegov lahki mitraljez, njega pa zavrnilo domov. Svoj neuspeh odhod k partizanom je zaupal sodelavcema Ivanu Muršaku in Alojzu Poliču. Ta sta ga opogumila, da bo lahko šel kmalu zopet med partizane. Mladi Peklar je potem zvedel od Alojza Poliča, približno na katerem mestu je vrgel lahek mitraljez v Pesnico. Potem ga je hodil nekaj noči z grabljami iskati, dokler ga ni našel. Očistil ga je in dobro skril. Od Poliča je izvelkel za strojnico še okoli 150 nabojev in tri okvire. Julija 1943 je Muršak napotil Peklarja po zvezah čez dupleški most, kjer so ga že čakali borci Pohorskega bataljona Vinko Mezgec-Rajko, Miloš Ertl-Rigo, Alojz Vindiš-Dunda in še en borec. Vsi so se srečanja razveselili: Fonzi, ker se je rešil orožnikov, ki so ga enkrat hudo pretepli, in tudi drugih nacistov, ki so mu stregli po življenju, partizani pa so bili veseli novega borca ter mitraljeza, ki je bil za bataljon pomembna pridobitev. Pred zbranim bataljonom je bil potem mladi Fonzi deležen posebnega priznanja, saj ga je pohvalil komandant Harkov, da je prišel borec, ki je sedaj prinesel že drugi mitraljez.⁶⁵

Meseca julija so močno zaživele številne zveze in postojanke za pošiljanje borcev na Pohorje. Tako so bili izredno dejavni na zvezah Hilda Turk z bratoma Ivanom in Otmarjem ter sestro Katico Slana, Vida Štuhec, postojanki Mihaela Ertla in gostilna Marije Lindič na Radvanjski cesti, Radovan Rešnjak, Jože Berglez-Fazan, Ludvik Plomberger, vsi na Teznu, Franc Lešnik, Jože Antoličič in drugi v Miklavžu pri Mariboru, Franc Poropat v Brezju, Franc in Anica Pupis, Vlado Škedelj, na Cesti zmage in Bolfenški cesti, več zvez je organiziral aktivist Dušan Spindler, ki je deloval v Prlekiji z Ivanom Nemcem-Vojkom, poverjenikom izvršnega odbora OF in CK KPS za organiziranje NOB v severovzhodnem delu Štajerske. Ena od teh pomembnih zvez za Pohorje, Koroško in Dolenjsko je bila pri Vinku Štuhcu v Mariboru, od njega pa je vodila k Vinku Jamniku-Belemu na Otiški vrh oziroma Dravograd k Tončku Skočirju-Črnemu. Na tej zvezi pa je bilo še več povezav.⁶⁶

Kot orožje so bila pohorskemu bataljonu potrebna tudi zdravila. Eden od dobaviteljev zdravil in sanitetnega materiala za pohorske partizane je bil medicinec, Ljutomerčan Mirko Dr-

venik-Niko, ki se je po odpustu iz vojnega ujetništva zaposlil v sanatoriju Herra na Dunaju. Toda julija so mu postala tla vroča. Po zvezah je prišel v Maribor k Vinku Štuhcu, na Pohorje pa ga je 4. avgusta 1943 odpeljala Hilda Turk-Turica. Dr. Ante Mileta navaja, da je bil tudi sam povezan z Drvenikom, ki je prišel nekajkrat na zvezo z Dunaja v Maribor. K njemu na Dunaj pa je šel pred svojo aretacijo (februarja 1943) tudi komunist, Antejev sodelavec Jože Pulko s Pobrežja.⁶⁷

Železniški kurjač Jože Jevšnikar-Saša, predvojni komunist, ki je vodil skupino ilegalcev v Mariboru od leta 1942, v kateri sta bila tudi žena Milka in brat Ivan, je prav tako pošiljal na Pohorje sanitetni material. Ko se je z vlakom ustavljal v Mürzuschlagu, je hodil k zdravniku Slovcu, ki mu je dajal sanitetni material in instrumente, Saša pa mu je dajal partizanski tisk.⁶⁸ Med razcvetom zvez s Pohorjem je padel 9. julija 1943 okupatorju v roke pomemben organizator aktivist Ante Mileta iz Maribora. Potem ko se je v štabu Pohorskega bataljona nadrobno pomenil za organiziranje in delovanje »kanalov« na Pohorje za novince, orožje in razno gradivo se je odpravil izpolnjevati naloge v Maribor prek Kremžarice. Spremljali so ga Joco, Zvone in Stane. Na železniški postaji v Slovenjem Gradcu pa sta ga nepričakovano prijela dva orožnika in dva civilista. Mileta domneva, da ga je izdal nek Capuder, ki naj bi zbežal nekaj dni pred njegovim odhodom iz bataljona in opozoril Nemce, da prihaja Mileta. Tega so mu potem Nemci tudi podtaknili v mariborskem zaporu. Mileta mu ni nasedel po zaslugi skrivnega opozorila partizanom naklonjenega gestapovskega uradnika Franza Brandtnerja, ki mu je dejal, da dobi v celico provokatorja.

V njem je Mileta spoznal partizanskega ubeženika Capudra. Po izpovedi Helene Polenik-Jelke pa naj bi Mileto na železniški postaji izdal neki nacistično zaslepljen mladoletnik, ki je rekel orožnikom: »Glejte bandita!« Orožniška postaja Slovenj Gradec je poročala, da so našli v aretirančevem nahrbtniku komunistične letake, brošure v slovenščini in nemščini, različne načrte, pištolo s 13 naboji in še neke drobnarije. Orožniki so ga predali mariborskemu gestapu, kjer so ga pretepali in zasliševali. Grozili so mu tudi, da je na seznamu za ustrelitev, oktobra pa so ga poslali v koncentracijsko taborišče Mauthausen, odkoder se je po vojni vrnil. Po Miletinem zajetju so njegove naloge

prevzeli Vlado Skedelj, Ivan Zagernik-Joco, Stane Lenardon, Hilda Turk in drugi. Vsi ti so vedeli za dogovor v štabu Pohorskega bataljona, da bodo glavne postojanke za novince pri Papisovih, Ertlovih, pri Škedlju in še pri nekaterih, kot navaja Ante Mileta.⁶⁹

DEJAVNOST BATALJONA NA POHORJU TER MED FRANKOLOVIM IN POLJČANAMI

Bataljon se je tudi v juliju po neuspeli sovražnikovi akciji od 30. junija do 8. julija zavedal svoje učinkovitosti v taktiki vznemirjanja z različnimi akcijami v glavnem na treh območjih in sicer na lovensko-ribniškem-vuzeniškem, mislinjskem in zreškem Pohorju. Manjše enote so se spuščale tudi v bližino Frankolovega in do Zbelovega. Praviloma so bataljonove enote delovale hkrati na več območjih, včasih pa so se naglo zbrale, izvedle akcijo in se zopet hitro dekoncentrirale. Bistvo uspešnega delovanja v tem obdobju so bili nagli premiki enot s preseñenji sovražnika na raznih območjih. Iz orožniških poročil je razvidno, da je 10. julija spodletela akcija skupini partizanov v Josipdolu, ki je nameravala ustreliti zagrizenega nacista Luitpolda Sykoro, gozdarja, upravnika zaplenjenega Lenarčičevega veleposestva v Josipdolu. Več o tej akciji in o Sykori pozneje!

Iz Josipdola je šla partizanska skupina isti dan v Lehen h gostilničarki Antoniji Pok, kjer so nabavili za bataljon tobačne izdelke, medtem ko je šla sočasno druga skupina partizanov v Josipdolu k sodelavcu trgovcu Leopoldu Petrunu, ki jim je dal precej živilskih potrebščin. Pri Feliksu Hrenu na Kumnu so tudi dobili precej živil, nekaj obutve in oblačil.

S severnih se je bataljon premestil na južna območja. Tako je 12. julija zasedel Pavlu Ramšaku na Paki dva vola, dve svinji, moko in drugo, dvema dopustnikoma iz nemške vojske pa vojaški uniformi.

Zvečer 13. julija je 12 partizanov večerjalo na Skomarju v gostilni Antona Kovšeta. Potem ko so poravnali račun, so šli v šolo ter jo poškodovali, da bi tako preprečili pouk na tem območju. Bataljon je bil zvečer na Krajgolišu, kjer se je spopadel s patroljo 12 orožnikov. Zaradi partizanske premoči so se orožniki umaknili in se izgovarjali tudi na noč ter pripomnili, da so

naleteli na partizane, ki so bili prejšnji dan pri Ramšaku. Približno polovica bataljona se je potem pozno ponoči razmestila na Skomarju pri Matiji, Simonu in Jakobu Kovšetu. Že ponoči ob enih 14. julija je močnejša partizanska enota obiskala Franca Iršiča in gostilno Kotnik v Ljubnici pri Vitanju.

Del bataljona je šel potem zopet na severna območja. Tako so partizani 15. julija obiskali sodelavko Tončko Dolinšek in Franca Mušiča, oba na Smolniku. Naslednji večer so bili zaradi nabave živeža v Kumnu pri Markušu, 17. julija pa pri Lakožiču. Pri Mačku nad Sv. Primožem pa so dobili 22. julija poleg živeža tudi tele. Pri Leopoldu Kormanu, p. d. Bergauerju v Kumnu so partizani zvečer 24. julija zaklali svinjo in odnesli nekaj živil. Okoli 22. ure je bila skupina partizanov pri Francu Marincu na Lobnici. Medtem se je v noči na 25. julij zadrževalo večje število partizanov pri Bezjaku nad Lovrencem na Pohorju. Tu so si oskrbeli svinjo, tele, ovco in živila. Orožniki so dalje poročali, da je bilo ta večer tudi na Klopnem vrhu okoli 12 partizanov. Pozno zvečer 26. julija je prišla partizanska patrulja h Genovefi Grobelnik v Lehen. V noči na 27. julij pa so dobili pri partizanski domačiji pri Feliksu Plevniku v Lehnu večjo količino mesa.

Tretja enota približno 15 borcev, ki se je gibala na mislinjski strani, je dobila 16. julija pri gostilničarju Mihaelu Predniku p. d. Jeriču, na Brdah 2000 cigaret, 20 zavojev tobaka in kruh. V noči na 18. julij so se nahranili v istem kraju pri Plačniku. Pri Martinu Krenkarju so dobili svinjo, živila in oblačila, zažgali pa so listine Štajerske domovinske zveze, ki so jih tu našli. Potem so se ustavili še pri kmetu Jeriču. Zvečer so si pri Atonu Splihalu v Šentilju pod Turjakom priskrbeli živila in tobak. Potem so šli v vas Straže pri Mislinji. Tu so od Jožeta Tasiča odkupili radijski sprejemnik ter se ustavili tudi pri Krenkerju. Zgodaj zjutraj 19. julija so obiskali v Šentilju pod Turjakom sodelavca NOB čevljarskega mojstra Franca Šuligoja, ki jim je dal precej čevljarskega orodja, usnja, pištolo in uniformo hitlerjevske mladinske organizacije. Zvečer so partizane kot vselej lepo sprejeli na partizanski kmetiji Ivana Koprivnikarja, p. d. Adama v Veliki Mislinji. Tu so dobili tudi uniformo dopustnika iz nemške vojske.

Partizanska enota je 24. julija pripravila zasedo sovražnikovim vojakom, ki so hodili v grad Gallenhofen v Legnu pri Slovenjem Gradcu, kjer so bivala dekleta državne nacistične de-

lovne službe. Po napadu na skupino petih nemških vojakov, v katerem je padel en vojak, drugi pa je bil hudo ranjen, so se partizani umaknili proti Kremžarici.⁷⁰ Vojaka je v tem napadu zadela Milka Kerin.⁷¹ Pozno ponoči 24. julija so gostoljubno sprejeli borce na kmetiji Pri Srčku v Brdah. V noči na 25. julij je skupina partizanov v Šmartnem pri Slovenj Gradcu odvzela dopustniku iz nemške vojske Avgustu Kacu vojaško puško, opremo in uniformo.

Skupina Borisa Vinterja, ki je imela zelo obsežno južno operacijsko območje, bi se morala povezati tudi s približno 15-člansko oboroženo skupino na območju Vojnika. To so bili fantje, ki niso hoteli v okupatorjevo vojsko, Vinter pa naj bi jih priključil Pohorskemu bataljonu. Kot bo razvidno iz orožniških poročil, je Vinterjeva skupina razvila na območju do Frankolovega in Zbelovega precejšnjo dejavnost, toda kot piše štab bataljona 24. julija, mu samonikle protinacistične skupine ni uspelo najti. Franta Komel je v svoji poznejši izjavi pojasnil, da se jim s to skupino tudi pozneje ni uspelo povezati.⁷² Vinterjeva skupina se je pozno zvečer 16. julija zadrževala pri Antonu Zidanšku v vasi Škedenj in še pri treh kmetijah v vasi Kraberk, odtod pa je šla k Mihi Slapniku, ki je upravljal s trgovino pri Špitaliču. Tu so zasegli za 700 RM tobaka, razne robe in 600 RM gotovine. Potem so šli h komisarju trgovine in gostilne na območju Stare Slemene ter ga opozorili na lojalnost do NOB. V hiši nekega funkcionarja Štajerske domovinske zveze so raztrgali tri Hitlerjeve slike in uničili še nekaj nacističnega arhiva.⁷³ Partizani so mu zagrozili, da ne sme več sodelovati z okupatorjem. Ker pa je bil še naprej aktiven nacist, so ga leta 1944 ustrelili.⁷⁴ Zvečer 20. julija se je Vinterjeva skupina vračala proti Skomarju na Pohorju prek Stenice in Ljubnice. Orožniki so jo vpisali, da je šla zjutraj 21. julija mimo Skomarja in mimo Molanove planinske koče, ki je bila v Fabriškem gozdu severno nad Vitanjem.

Upoštevajoč podatke z poročila orožniške postaje Zreče se je 27. julija ob 21. uri zbralo v gostilni Kovše na Skomarju prek 20 partizanov, ki so priredili za prebivalstvo in borce miting. Ko so zbrali proti polnoči že precej domačinov, se je pričel spored s partizanskim pevskim zborom, ki je zapel Pesem o svobodi. Potem naj bi govoril vodja partizanov. Poudaril je, da ni več Mussolinija, da bo vojne kmalu konec, da partizani niso banditi ali razbojniki, kot govori nacistična propaganda, pač pa

borci za svobodo slovenskega naroda. Ob koncu je še poudaril, da ne sme nihče več prijavljati partizanov, kot okupator to zahteva in da bodo proti vsakomur, ki se opozorila ne bo držal, postopali kot proti izdajalcu slovenskega naroda. Potem so zapeli še več slovenskih narodnih in borbenih pesmi. Domačinom naj bi partizani dovolili vrnitev na domove zjutraj ob 3. uri, enota pa naj bi odšla ob pol četrti uri. Pred odhodom je vodja partizanov plačal za pijačo 20 RM.⁷⁵ Pripomniti je potrebno, da so prišli prebivalci na miting radi in prostovoljno, prav tako pa so se po sproščenem razpoloženju ob domači pesmi in prijetnem razgovoru s partizani razšli v jutranjih urah na svoje domove. Zbranim je kot običajno govoril politični komisar bataljona Franta Komel.⁷⁶

Dobra desetina partizanov je bila zjutraj 28. julija nad Resnikom pri Molanovi koči. Tu so v gozdu naleteli na delavce in jim prepovedali drvariti kjerkoli na Pohorju. Orožniki so dalje poročali, da je bila večja skupina partizanov potem ves dan pri kmetu Matiji Kovšetu na Skomarju, kjer so se oskrbeli z živim, zvečer pa naj bi bilo blizu 25 partizanov pri trgovcu Karlu Kuzmanu na Skomarju. Petdeset kg sladkorja in veliko druge robe so potem z vozom odpeljali proti Resniku.

Orožniške postaje so poročale o partizanski dejavnosti, ki se je javljala od 29. do 31. julija na več območjih. Tako so bili partizani 29. julija na območju Lehna in Josipdola ter na Resniku, naslednjega dne v Lukanji. Odtod so šli južno k Jerneju Črešnarju, potem k Ivanu Ravniku na Padeški vrh, kjer so dobili dva voliča, svinjo in raznega živeža. Enota se je tu zadrževala do zjutraj 31. julija, njena močnejša patrulja pa je ta dan pribijala na hiše letake in delila v vasi Boharina propagandno gradivo. Letaki so pozivali k boju proti fašizmu in hitlerizmu, k podpori in sodelovanju slovenskega prebivalstva v tem boju ter k sožitju prebivalstva s partizani v NOB. Verjetno je bila ta skupina ali njen del zvečer na Skomarju, kot je mogoče ugotoviti iz poročil orožniških postaj.

Zanimivo je poročilo orožniške postaje Zbelovo, ki govori, da je 30. julija izvajala ekonomske akcije na njenem območju in tudi v Velikem Lipoglavu skupina 30 partizanov, pri čemer naj bi tudi strahovala okupatorjeve sodelavce.⁷⁷ Na delu je bila na tem terenu zopet skupina partizanov pod vodstvom Borisa Vinterja, ki je ta teren najboljše poznal. Okupatorjevi somišlje-

niki so bili očitno zelo preplašeni, kar je moč sklepati tudi po navajanju pretiranega števila partizanov.

OBRAČUN Z GESTAPOVSKIMA VOHUNOMA, BLAZINŠKOM IN SYKORO

Partizani so si dalj časa prizadevali, da bi preprečili nadaljnje nevarno sovražno delovanje dveh zagrizenih okupatorjevih oboroženih vohunov, 18-letnega Edija Blazinška na zahodnem in 56-letnega Luitpolda Sykora na ribniškem Pohorju. Vsak na svoj način sta izvajala nasilje proti prebivalcem, zlasti pa proti privržencem osvobodilnega gibanja. Blazinšek je bil pomožni policist, gestapovski zaupnik in član skupine oboroženih raztrgancev, gestapovskega vodje na Mislinji Berložnika. Izhajal je iz gostilničarske posestniške družine z Mislinje. Očeta Franca, ki se je ločil pred vojno, ni prištevati k drugim zloglasnim nacistično opredeljenim članom družine. Omenili smo že, da je brat Franc kot gestapovski agent kriv smrti šestih partizanov Pohorskega bataljona, poslednje bataljonove patrulje, ki so jih nacisti 17. januarja 1943 pobili, potem pa je bil do konca vojne s sovražnikom. Kazni se je ognil, ker mu je uspelo zbežati v tujino. Brat Stanislav je bil tudi raztrganec in ga je ustrelila Zidanškova brigada leta 1944. Isto leto je brigada obsodila na smrt zaradi izdajalskega delovanja njihovo mater Pepco. Sovražno je bila razpoložena tudi sestra Pepca, ki pa se je preselila v tujino. Poleti 1943 je z Blazinškove domačije padel tudi sin služkinje Tončke Kotnik. Partizani so streljali nad Blazinškovo hišo na travniku na Franca Blazinška, toda zadeli so Tončkinega sina.⁷⁸

In kdo je bil Luitpold Sykora? Po rodu Nemec iz Brna, državni višji gozdar gozdne uprave v Lovrencu na Pohorju, odgovoren za revir Josipdol. V njegovi upravi so bili Lenarčičevi in drugi gozdovi ter zaplenjeno Lenarčičevo posestvo. Okupator ga je kot zagrizenega nacisti pripeljal leta 1941 z drugimi kadri k nam. Govoril je nemško, češko, slovaško in slovensko, tako je zapisal gestapo v svojo kartoteko, ko so ga avgusta 1942 še posebej pridobili kot svojega zaupnika. Ognjeni krst je doživel 3. decembra 1942, ko je Pohorski bataljon uničil gestapovce v Lenarčičevi vili ter brez uspeha napadal graščino v Josipdolu. Tu sta se v obrambi zlasti izkazala Luitpold Sykora z brzostrel-

ko in njegov sin Herbert, podoficir, z mitraljezom, ki je bil takrat na dopustu. Mesec poprej pa je Sykora izgubil na vzhodni fronti sina Walterja. Gozdar Sykora je bil zagrizen nacist, ki je na vso moč preganjal Slovence, zlasti pa privrženca OF. Na širšem območju svojega službovanja in bivanja je pomenil oviro za hitrejši razvoj odpora v teh krajih.⁷⁹

In kako so partizani obračunali z obema? Edi Blazinšek je bil z raztrganskim pajdašem Stanislavom Slatinškom blizu obračuna že 30. junija 1943, ko sta šla s psom na območje Gradiša nad Slovenjim Gradcem iskat po Pohorju partizane. Pri Kotniku naj bi na njiju streljala dva partizana in ob tej priložnosti sta obstrelila Slatinška, ki je po partizanih streljal s pištolo. Berložnik pa je poslal Edija Blazniška 13. julija vohunit na Pohorje poslednjič. Na Krajgolišu blizu Komisije je njega in Ivana Plevnika 14. julija presenetila skupina partizanov. Na poziv »stoj« je partizanski sodelavec Plevnik obstal, Blazinšek pa je odvrnil pištolo in bežal. Toda partizani so ga ujeli in po zaslišanju, kjer se je obnašal še naprej sovražno, ustrelili. Tudi Plevnika so partizani na drobno izpraševali, zlasti o nalogah raztrgancev in drugih sovražnikih. Ko so šli na pohode, so mu nataknili na oči kapo, zlasti pa so bili previdni, ko so spremenili tri taborišča. Plevnik je hodil s partizani kar sedem dni. Takrat se je vrnil s terena v bataljon komandant Harkov. Tudi on se je s Plevnikom dolgo pogovarjal, pred njim pa največ politični komisar Komel in Vitez. Naslednji dan 22. julija so Plevnika izpustili in mu zabičali, da ne sme več med raztrgance.

Berložnik je medtem izposloval pri orožnikih, da so šli 17. julija zgodaj na Pohorje iskat Blazinška in Plevnika. Potem pa je isti dan poslal na Pohorje še svoje raztrgance Pleterška, Stanislava Blazinška, Kurnika, Čopa in še enega. Toda oboji so bili pri iskanju neuspešni. Berložnik je nato 22. julija zelo trdo zasliševal Ivana Plevnika. Očitno sumljiva je bila ustrelitev Blazinška ter hkratna izpustitev Plevnika. Berložnik pa je že imel podatke od raztrganca Stanislava Slatinška, da sta Lenart Klemenc in Ivan Plevnik partizanska sodelavca. Plevnik je med drugim povedal, da so partizani po njegovem mnenju, četudi je imel s kapo zastrte oči, bili od 14. do 22. julija v taborišču blizu Kacafurove koče, odkoder so šli eno uro proti Klopnem vrhu v drugo taborišče, potem pa še v tretje taborišče, ki naj bi bilo med Malo Kopo in Vitanjskim sedlom. Vprašljivo je, če je Plev-

nik to Berložniku po pravici povedal, najbrž ne. Berložnik je pozneje Plevnika še nekajkrat zaslišal in 26. julija navedel, da mu je dal Plevnik partizansko brošurico, obsega 5 tipkanih strani, ki je opisovala delovanje OF in ustrelitev Edija Blazinška. To brošuro naj bi dali partizani Plevniku, ko je bil pri njih.⁸⁰

Tudi Sykora je prvič za las ušel ustrelitvi. To je bilo 10. julija, ko so šli k njemu partizani Vinko Mezgec-Rajko, Ivan Zagernik-Joco, Ernest Vobovnik, Alojz Vindiš-Dunda in še dva. Toda akcija je pokvaril lovec Franc Arl, ki se ni ustavil na poziv stražarja in ta ga je v zmoti, da je Sykora, obstrelil z lovsko puško. Ko so partizani ugotovili pomoto, so Arla odnesli v njegovo stanovanje, ga obvezali in mu dali za dobljene poškodbe ter za nakup zdravil več RM in se mu opravičili, saj so vedeli, da je njegova družina naklonjena osvobodilnemu gibanju. Kmalu po stražarjevem strelu je pričel na vso moč iz bližnjega poslopja streljati z brzostrelko Sykora. Njegovi streli pa niso bili nevarni, ker je streljal v napačno smer. Akcija je bila zamišljena dobro. Rajko bi moral stopiti v pisarno Sykore, ga prositi za delo in ga ob tem takoj ustreliti, drugi pa bi bili medtem v poslopju za morebitno pomoč oziroma na straži.⁸¹

Drugič, 29. julija, so se akcije lotili drugače. Na cesti nekoliko pod Josipdolom so ga počakali izkušeni partizani Silvo, Vitez, Jožko in Adam. Vedeli so, da se vozi v službo iz sovražni-kove postojanke v Podvelki s konji, da je oborožen z bombo, pištolo in s češko zbrojevko, okoli vratu pa ima obešen daljnogled. Zjutraj je zasedo presenetil, ker je šel za vozom peš, zaradi mraka pa so ga prepoznali, ko je bil že predaleč. Popoldne, ko se je vračal iz službe, so ga pričakali na istem mestu in ga po nalogu štaba Pohorskega bataljona ustrelili.⁸²

Obe ustrelitvi sta ugodno odjeknili med privrženci gibanja, med okupatorjevimi hlapci in sovražniki pa sta povzročili hudo zaskrbljenost in preplah, kdo bo sedaj na vrsti. Partizani so se znebili dveh nevarnih zalezovalcev in aktivnih sovražnikov, si okrepili zaupanje pri naših ljudeh ter pridobili dve pištoli, brzostrelko, bombo, strelivo in daljnogled. Po opravljeni akciji so se partizani ustavili ponoči v Lehnu pri Jožetu Osvaidu in med počitkom izročili partizanske letake.⁸³

KREPITEV NARODNOOSVOBODILNEGA GIBANJA IN POHORSKEGA BATALJONA JE VEČALA TEŽAVE V SOVRAŽNIKOVEM TABORU

Približno konec junija 1943 je Franta Komel napisal partijsko poročilo brez datuma, ki je zajemalo čas od ustanovitve bataljona (10. maja 1943). Naslovil ga je na Dušana Kraigherja-Juga, namestnika političnega komisarja IV. operativne cone, za katerega še ni vedel, da je padel 15. junija 1943. V poročilu navaja, da so imeli, odkar so na Pohorju, pet sestankov. Na njih so obravnavali delo z novinci in delovanje partije, ki se mora v bataljonu pozitivno kazati. Komunisti so si v bataljonu razdelili delovna področja in preučili brošuro O kadrih. Študij je bil sicer izven sestankov redna praksa, saj so čutili po njem nepretrgoma veliko potrebo. Na sestankih so se pogovarjali tudi o sprejemu novih članov. Člani KP so bili v tem času: Franta Komel, Vincenc Janko-Harkov, Ivan Rojc-Bogdan, Josip Jeras-Branko, Rudolf Hohkraut-Dolf, Maks Čepič-Iztok; kandidati KP: Ivan Martinčič-Vanja, Boris Vinter, Jože Zagožen-Servac in Ivan Medič-Silvo. Franta Komel je ugotovil, da bi lahko več naredili ter dodal, da bodo odslej napeli vse sile, da bodo usposobili res dober bataljon in vzgojili dobre partijce. V bataljonu so organizirali tudi SKOJ, organizacijo pa je prevzel Maks Čepič-Iztok, ki je delal v SKOJ že pred vojno. Komel je nadaljeval, da je sedaj delo SKOJ zastalo, ker je Iztok odsoten. Člani SKOJ so v tem času bili: Stane Urbančič-Oto, Ivan Urbančič-Hinko, Janez Faletič-Brko, Maks Urbanija-Darko, Ignac Čad-Jur, Oskar in Linka Ksela-Jasna. Jasno so poslali na teren in niso v tem času o njej nič vedeli. O skojevcih, ki so imeli od ustanovitve dva sestanka, je Komel menil, da niso slabi. Poročevalec je sklenil, da želi navodilo za delo partije, vprašalne pole za partijce in partizane ter da bi tovariš Jug bataljon čimprej obiskal. Sledil je še pozdrav Delu čast in oblast!⁸⁴ Na kratko ugotovimo, da je bilo partijsko in skojevsko organiziranih 17 borcev ali ena tretjina bataljona, vendar je potrebno upoštevati, da so bili tudi drugi borci člani OF. To pove, da je bil bataljon v tem času že čvrsta politična enota. Organizaciji KP in SKOJ sta obstajali, vendar je bila njuna začetna dejavnost še dokaj skromna.

Štab Pohorskega bataljona je poslal 24. julija 1943 štabu IV. operativne cone obsežen raport št. 2. Iz njegove zanimive vse-

bine, ki verjetno zajema čas od konca junija, povzemamo tole: Najprej je govor o težavah s kurirskimi zvezami, dalje da je ostal na zdravljenju na Gorenjskem Josip Jeras-Branko ter da se je po hajki Ivan Martinčič-Vanja zatekel tudi na Gorenjsko (pravilno na Koroško – op. M. F.). Tako je bilo v bataljonu 53 partizanov. Borci so bili organizirani v četo. Vodila sta jo Ivan Rojc-Bogdan kot komandir in Milka Kerin kot politična komisarka čete. Vode so vodili Franc Žigart-Vitez, Rudolf Hohkraut-Dolf in Boris Vinter. Bataljonsko vodstvo pa sta predstavljala Vincenc Janko-Harkov in Franta Komel. Oborožitev je bila naslednja: 1 lahki mitraljez, 22 jugoslovanskih pušk in mavzeric, 12 avstrijskih pušk, 6 lovskih pušk (nekaj pušk je bilo pokvarjenih), 3 steyer pištole, 1 polavtomatska parabola in 16 bomb. Za mitraljez so imeli 200 nabojev, za jugoslovanske puške in mavzerice za vsako puško povpečno 75 nabojev, za avstrijske po 17 nabojev, za lovske po 18 nabojev. Opremljeni, oblečeni in obuti so bili dobro. Primanjkovalo jim je nekaj nahrbtnikov, namesto manjkajočih šotorskih kril so uporabljali rjuhe iz domačega platna. Prehrano so imeli dobro. V poročilu je poudarjeno, da je spričo invazije zaveznikov na Sicilijo morala borcev močno dvignjena, celo v taki meri, da pričakujejo vsi konec vojne že leta 1943. Nekaj borcev je v tem času še sililo na Gorenjsko, medtem ko so se drugi počutili na Pohorju dobro. O nekaj fantih, ki so jih dobili z Dravskega polja in Slovenskih goric, je veljala ocena, da so vsi dobri. O disciplini je štab sodil, da je srednja in da bo potrebno odpraviti nekatere pojave familiarnosti ter nerazumevanja med vodilnimi. Tako je na primer očitel eden od komandirjev voda političnemu komisarju bataljona, zakaj ne gre v patroljo predhodnico. Ob ekonomskih akcijah se je razen v enem primeru izkazalo, da so borci upoštevali stroge partizanske zakonitosti o kolektivu. To je pomenilo organizirano pridobivanje in delitev kolektivu potrebnih pridobljenih dobrin. Borce so v bataljonu ob 17 vojaških urah tudi praktično vojaško izobraževali, na pohodih pa so jih učili, kakšni morajo biti partizani. Političnih ur z razpravami so imeli 15. Napotila iz dnevnega povelja glavnega štaba NOV in POS, ki so jih obravnavali z borci in vodilnimi, so jim dobro služila pri razreševanju vsakodnevnih medsebojnih odnosov, vodenju enot in opredelitvi do pojavov lokalnega patriotizma. O vseh navedenih in še drugih vprašanih so se s pridom pomenili tudi s

partizanskima funkcionarjema Tonetom Ulrihom-Kristlom in Francem Polhom-Izakom, ki sta jih obiskala. Poslan partizanski tisk so razdelili po Pohorju, nekaj so ga poslali v Maribor, nekaj pa zadržali za lastno uporabo. Ker je okupator v tem času izgnal na mislinjskem območju nekaj družin, ni mogel dobiti bataljon zaradi prestrašenosti prebivalstva legalnih kurirjev, zadevo pa je obljubil, da bo uredil tovariš Kristl. Raport dalje navaja ranjenca Jožeta Pusovnika-Volana in Francija Jamnikarja, za katera je skrbel bolničar Tone Hudopisk-Zvone, da so Nemci ujeli Linko Kselo-Jasno in Toneta Olstraka-Zvonka ter Anteja Mileto. Iz raporta je mogoče razumeti, da je o tem poročal po vrnitvi iz Ruš, Maribora in Gradca Maks Čepič-Iztok. Obžalovali so padec Anteja Milete v sovražnikove roke, naročili so mu namreč, da vzpostavi zvezo z Ljutomerom, kjer naj bi se pred Nemci skrivalo okrog sto fantov, od katerih so trije že prišli v bataljon. Pričakovali so, da jih bo prišlo od omenjenih še več. Tam naj bi imeli tudi nekaj orožja. Zvedeli so tudi za Ivana Nemca-Vojka in upali, da jim bo uspelo z njim vzpostaviti zvezo. Raport tudi omenja, da se je po več dneh pravkar vrnil komandant Harkov, ki je šel z desetčlansko patroljo v akcijo na železnico pri Celju. Med poročanjem je imel štab 16.344 RM. Od tega je poslal štabu cone 1000 RM, preostali znesek pa je nameraval izročiti predstavnikom štaba cone, ko bodo prišli na Pohorje. Ob koncu je štab bataljona poudaril, da so sovražnikove posadke okrog Pohorja in na njem precej močne ter navedel takole številčno stanje: Lovrenc 30 policistov in orožnikov, Ribnica isto, Vuzenica 12 orožnikov, Slovenj Gradec 300–400 vojakov, 20 gestapovcev, 30 do 40 policistov in orožnikov, Šmartno pri Slovenjem Gradcu 20 policistov in orožnikov, Mislinja 30 policistov in orožnikov, 6 gestapovcev, Vitanje 30 policistov in orožnikov, Zreče 15–20 policistov in orožnikov, Oplotnica 20 policistov in orožnikov, Ruška koča 50–60 vermanov, Sokolski dom na Pohorju, oborožena hitlerjevska mladina (od časa do časa). Za Maribor niso imeli podatkov, vendar so pripomnili, da prihajajo na Pohorje večje patrolje vselej iz Maribora.⁸⁵

Krajši komentar k raportu št. 2. Pri številčnem stanju 53 partizanov je potrebno dodati, da je do časa poročanja že šlo iz bataljona nekaj borcev na kurirske zveze in druge dolžnosti. Vemo za 1 dezerterja, verjetno pa je bataljon zapustilo nekaj po-

sameznikov še kako drugače. Bataljon je imel 45 kosov orožja in je bilo brez orožja le 8 borcev. Takšno trenutno stanje gotovo ni bilo zaskrbljujoče, saj so imeli za orožje tudi kar nekaj streli-
liva. Oboje približno ustreza normam partizanske enote v raz-
voju. Ob seštevku moči v sovražnikovih postojankah dobimo
skupno približno 655 oboroženih mož. Pripomniti moramo, da
je to precej manj, kot jih je imel okupator resnično v tem času
na operacijskem območju Pohorja. Na osnovi obeh poročil je
mogoče oceniti, da se je Pohorski bataljon uspešno razvijal, za-
radi svoje razvejene vojaške in politične dejavnosti na zelo ob-
sežnem operacijskem območju pa je vezal nase že precejšnje
sovražnikove moči.

In kakšne so bile v tem času ocene razmer na Štajerskem v
sovražnikovem taboru? V mesečnem poročilu od 25. junija do
25. julija 1943 komandanta varnostne policije in varnostne služ-
be na Spodnjem Štajerskem z dne 27. julija 1943 je razvidno, da
se kljub dogodkom na Siciliji in drugod dejavnost OF ni bist-
veno okrepila, nek procent volksdojčercjev pa sodi, da ne more
Nemčija dobiti vojne ter da so sedaj upi za dosego svobodne
Slovenije. O partizanih je rečeno, da imajo sedaj večje možnosti
koncentracije svojih napadalnih enot. Na vzhodnem
(ptujskem) območju, kjer ni bilo dejavnosti OF, so jo sedaj ugo-
tovili. Na Spodnjem Štajerskem, so menili, da operira okoli 300
partizanov, osrednja območja njihove dejavnosti naj bi bila v
okrajih Celje, Brežice in Maribor. Od 20. junija do 20. julija 1943
so registrirali 220 partizanskih ekonomskih akcij, 24 sabotaž in
požigov, 8 umorov, 11 primerov oseb, ki so jih odvedli partizani
in 23 primerov, ko so partizani zaplenili vojaške uniforme. V
bojih proti partizanom naj bi imeli 12 mrtvih in 14 ranjenih,
partizani pa po nepopolnih podatkih 3 mrtve, 5 ujetih, 2 pa naj
bi se prostovoljno vrnili iz NOV.⁸⁶

Komandant varnostne policije in varnostne službe na Spod-
njem Štajerskem je 27. julija 1943 poročal Steindlu, da so v času
partizanske dejavnosti od 24. junija do 24. julija zaprli 314 oseb,
od tega 146 zaradi dejavnosti za KP in OF, druge pa zaradi
postopanja, ponedeljkarstva (teh so poslali v delovna taborišča
65), zaradi prepovedane vrnitve na Štajersko, ilegalnega vstopa
v državo in zaradi drugih prekrškov.⁸⁷

Dne 15. julija 1943 je prevzel vodstvo vermanšafta Štajerske
domovinske zveze zvezni vodja Steindl. To je obrazložil tako:

Razvoj političnih razmer na Spodnjem Štajerskem, poostrene delovne razmere in stopnjujoče se potrebe za totalno vojno našega ljudstva zahtevajo reorganizacijo celotnega vermanšafta, najodločnejše vodstvo in ureditev . . . V navodilih je določil, kdo se mora udeležiti službe v aktivnih in kdo v rezervnih enotah, da je ves vermanšaft z izjemo vodstvenega kadra in članov alarmnih čet od 1. julija do 15. septembra 1943 na dopustu in kaj vse je potrebno narediti v tem času. Grozil je tudi vsem članom nacistične stranke, ki so se odtegovali službi v vermanšaftu, kar je ponovil tudi na štabni konferenci 19. julija v Mariboru. Steindl si je močno prizadeval, da bi v obliki alarmnih čet čimbolj vključil vermanšaft v učinkovitejše protipartizansko bojevanje. Najprej je povečal število alarmnih čet od treh na deset, septembra 1943 pa na trideset.⁸⁸

Postavitve Steindla, smrtnega sovražnika Slovencev, za vodjo vermanšafta in ustanavljanje alarmnih čet je pomenilo bistveno okrepitev bojev proti partizanom in gibanju nasploh.

Poglejmo še nekoliko nepopolnih podatkov iz meseca julija 1943 o dejavnosti Berložnikovih raztrgancev. Tako so Podveršnik, Kurnik in Čop ves dan 13. julija brez uspeha iskali partizane po vsem zahodnem Pohorju. Raztrganca Čopa so 20. julija podtaknili kot provokatorja partizanskemu sodelavcu Antonu Borovniku z Razborce, ki je bil v zaporu v Slovenjem Gradcu. Borovnik mu je nasedel in povedal, kako je 19. julija govoril v Blazinškovi gostilni na Mislinji z nekim partizanom, da so bili na njegovem domu partizani že leta 1942 in večkrat leta 1943, med drugim tudi 1. maja 1943. Berložnik je 30. septembra 1943 poročal, da se je po dveh aretacijah v zaporu Borovnik obesil. V spominskih virih muzeja revolucije Slovenj Gradec pa je navedeno, da je okupator Borovnika julija 1943 zaprl in 25. avgusta v zaporu v Slovenjem Gradcu ubil. Iz Borovnikovega življenjepisa v muzeju NO Maribor pa je razvidno, da so ga v zaporu v Slovenjem Gradcu tako hudo pretepali, da so ga potem morali odpeljati v slovenjegraško bolnišnico, kjer je podlegel poškodbam.

Raztrganci Brunšek, Kurnik in Čop so 27. julija 1943 iskali partizane po zahodnem Pohorju, vendar jih niso našli. Berložniku so prijavili kmeta Ivana Raderja p. d. Krivca z Legna, ker jim ni dal jesti in jim ni dovolil prenočiti na kmetiji. Brunšek si je potem kljub kmetovemu nasprotovanju sam vzel kruh.⁸⁹

JOCOVA SKUPINA JE PRESENETILA SOVRAŽNIKA V SOKOLSKEM DOMU NA POHORJU

Okoli 24. julija so prišli zvečer k Mihi Ertlu v Novo vas, Klnetova 11 (te hiše in tudi te ulice na tem mestu ni več) za kadetnico Ivan Zagernik-Joco, Stane Lenardon in še en partizan. Tu jih je čakal nov borec Aleksandar Vojinović-Vojin, ki je zbežal iz delovnega taborišča z Dunaja. Vojinovića je v Maribor pripeljal njegov sodelavec Slavko iz Srema, ki je imel tu sorodnika. Prevezel ga je znani aktivist Radovan Rešnjak in ga predal svojemu sodelavcu Ivanu Gerečniku, ta pa ga je pripeljal k Ertlu. Prvo noč je prespal v hotelu blizu Kolodvora, drugo pri Ertlu, tretjo noč pa se je razveselil partizanov, s katerimi je dobil razmeroma hitro zvezo. Sijajni sodelavec Ertl je prinesel iz sobe veliko pištolo »kolt« s 15 naboji in jo položil pred Joca na mizo. Joco jo je ogledoval in vprašal Vojina, če zna z njo ravhati. Ta je pritrdil in Joco mu jo je dal. Okoli polnoči so se poslovili od gostoljubnega Ertla in odšli proti Pohorju. Po približno enournem vzpenjanju so prišli v taborišče, kjer sta bila dva šotora. Zaradi utrujenosti so takoj zaspali.

Zjutraj 25. julija so se Joco, Stane in Vojin ob lepem razgledu na Maribor veliko pogovarjali o NOB na Pohorju in po vsej Jugoslaviji. Tu se je novi partizan seznanil še z drugimi borci Jocene skupine. Preden se je zmračilo, je bila skupina pripravljena za odhod in Joco je dejal: »Nocoj bomo pokukali v Sokolski dom, tam bomo verjetno kaj ulovili.« Po pohodu so prispeli ponoči 25. julija 1943⁹⁰ v bližino Sokolskega doma, ki je bil na Glažuti med Mariborsko in Ruško kočo. Sem so prihajali Nemci in drugi na izlete, saj so se zaradi okupatorjevih postojank na Mariborski in Ruški koči počutili tu dokaj varne. Iz doma se je razlegala glasba in nemška pesem. Skupino sedmih partizanov je Joco razdelil tako: dva v zasedo, proti Mariborski koči, pred dom stražarja, štirje pa so s pištolami v roki vstopili v glavno gostinsko sobo. Tu so eni plesali, drugi pa jedli in peli. Stane je zavpil: »Kdor se bo ganil, ga bom ustrelil. Če boste ostali mirni, se ne bo nikomur nič zgodilo.« Medtem sta že v prvo nadstropje pohitela Joco in njegov soborec. Stane in Vojin sta snela z obešalnikov 3 pištole ter pregledovala osebne izkaznice. Med Nemci je bilo tudi nekaj Mariborčanov, dva policista in enega agenta so postavili ob zid. Joco je v prvem nadstropju zaplenil

dve pištoli in brzostrelko ter zajel dva Nemca, znana mariborska hitlerjevca, ki so ju potem odpeljali se seboj. Joco je pred odhodom govoril zbranim v domu o pomenu in ciljih narodnoosvobodilnega boja ter o skorajšnjem porazu nacistične Nemčije. Ob koncu je vsem zagrozil, da ne smejo nekaj časa po njihovem odhodu iz doma. Nato so hodili vso noč in ves dan proti Pesku, kjer naj bi bil Pohorski bataljon. Prenočili so blizu Peska. Okoli 8. ure 27. julija so se sešli s patroljo, ta pa jih je v pol ure pripeljala v bataljonovo taborišče.⁹¹

Zanimiv je dopis komandanta varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem z dne 26. julija 1943 orožniškemu glavarstvu v Mariboru, v katerem se pritožuje, da jih orožništvo o partizanskem napadu na Sokolski dom, ki je že predmet razgovorov po mariborskih ulicah, še nič ni obvestilo. V dopisu je dalje navedeno, da so od zakupnika Ruške kočice zvedeli, da so partizani v noči na 26. julij 1943 napadli Sokolski dom in držali goste v šahu do odhoda ob pol peti uri zjutraj. Dobro oboroženih partizanov naj bi bilo 60. Na koncu je komandant prosil, da bi ga o takšnih dogodkih obvestili v prihodnje po najkrajši poti.⁹²

Partizanski sodelavec Jože Maroh iz Maribora, ki so ga gestapovci ujeli, se je na zaslišanju 2. oktobra 1943 zagovarjal, da ga je za delo pridobil Joco ob partizanski akciji v Sokolskem domu. Maroh navaja, da so takrat šli iz Maribora na izlet njegova žena, Jože Tertinek z ženo in Srečko Obreht. O Jocu in sotorbcih je povedal, da so se v domu predstavili kot partizani, Joco pa da je potem kot njihov vodja spregovoril o partizanskem boju za svobodo. Partizani so ob vstopu pobrali od uniformiranih vse orožje, pred odhodom iz Sokolskega doma pa še nekaj hrane. Vsem so zabičali, da ne smejo iz doma do 8. ure zjutraj. Ker je Joco potem poslal nekajkrat kurirja Ludvika Svenška-Bojana in še enega k Marohu, ta pa je enako kot Obreht in Tertinek s partizani aktivno sodeloval, lahko domnevamo, da se je Joco verjetno poznal z nekom od navedenih že pred srečanjem na Sokolskem domu. Vsi navedeni kakor tudi Ertl so po dogodku na Sokolskem domu velikokrat odnesli v sprejemno taborišče nad Reiserjem nad Pekrami na Pohorju hrano, razne potreščine, živilske in druge karte, poročila in tudi novince, so vodili do sem.⁹³

Akcija, kot je opisana v Vojinovičevi knjigi, je bila zelo uspešna, zlasti je bila koristna pridobitev 6 kosov orožja. Pripomniti pa je potrebno, da ni dovolj jasno navedeno, kaj se je zgodilo z omenjenimi petimi nacisti. Skoraj gotovo so jih partizani samo strogo opozorili, da ne bodo še naprej vneti nacisti in da morajo biti lojalni do našega boja in naših ljudi. Poudariti moramo, da ni o morebitnih ustrelitvah navedenih nacistov v sovražnikovih ali naših virih nikjer nič navedeno. To pa nikakor ne zmanjšuje velike odmevnosti te akcije pri naših ljudeh, ki je povzročila zaskrbljenost in nemir v sovražnikovem taboru.

REŠEVANJE INTERNIRANCEV IZ NACISTIČNIH TABORIŠČ NA DUNAJU

Novega partizana Vojina so v taborišču pri Pesku lepo sprejeli. Vojin pa je prosil za razgovor s štabom bataljona. Političnemu komisarju Franti, komandantu Harkovu in namestnici političnega komisarja Milki se je predstavil kot član KP, pokazal je ponarejeni potni list s priimkom Šargan, s pomočjo katerega mu je uspelo priti z Dunaja na Pohorje ter omenil tudi tajno organizacijo na Dunaju, ki rešuje internirance iz taborišč in jih pošilja v partizane. Tako se je izkazalo, da ni pred njimi novinec Vojin, saj je bil v partizanih v Srbiji že leta 1941, postal je celo komandir čete, vendar je bil leta 1942 zajet in odveden v nacistično delovno taborišče na avstrijsko ozemlje. Od tod je dvakrat zbežal, pa so ga obakrat ujeli. Uspelo mu je komaj ob sedanjih tretji odločitvi. Vojin je na koncu prosil v imenu internirancev, da jim Pohorski bataljon pomaga pri organiziranju pobega v partizane. Politični komisar Franta je v imenu štaba obljubil pomoč in tvegana ter zapletena akcija je stekla.⁹⁴

Minilo je nekaj dni, ko se je novi član Pohorskega bataljona Vojin zopet vživljal v partizansko življenje, tokrat na Pohorju. Konec julija ali v začetku avgusta je poklical politični komisar Franta Vojina in mu rekel, da pojde naslednje jutro s patruljo v Maribor, kjer se bo dogovoril s tovarišico, ki se bo odpeljala na Dunaj k Rudiju Šimiću. Zjutraj so iz taborišča pri Pesku krenili Joco, Stane, Vojin in še nekateri borci. Na mariborsko Pohorje so prišli naslednje jutro. Zvečer so se ustavili na postojanki pri Ertlu. Ta jih je že pričakoval, saj so pri njem čakali za od-

hod na Pohorje štirje novinci, med njimi dva v uniformi in z orožjem, ki sta zbežala iz nemške vojske. Ertlu so naročili, da obvesti Hildo Turk-Turico za razgovor naslednji večer pri njem, nato pa so odšli do bližnjega taborišča na mariborsko Pohorje, kamor so odpeljali tudi novince. Tu so predanili in zvečer so se sešli pri Ertlu s Hildo. Vojin ji je dal navodila za Dunaj, naslov sodelavke Marije, ki naj bi jo povezala z glavnim organizatorjem uporniškega gibanja in pobegov Rudijem Šimičem. Dal ji je geslo in napisal Rudiju na listek: »Bolijo me zobje«, kar je pomenilo, da je vse v redu. Osnovno sporočilo Rudiju je bilo, da pride zaradi nadaljnje uresničitve naloge čimprej na Pohorje, na Dunaju pa naj delo nadaljujejo drugi sodelavci. Hildi so dali na pot nekaj tisoč RM, ki naj bi jih interniranci porabili za nabavo novih potnih listov in oblek, oskrbeli pa so jo tudi z večjo količino živilskih kart, saj so domnevali, da jih bodo interniranci nujno potrebovali. Ob slovesu so se domenili, da jih bo Hilda o vsem obvestila čez teden dni pri koči na Kremžarici nad Slovenjim Gradcem. Po vrnitvi v bataljonov so zvedeli, da je prišlo iz štaba IV. operativne cone pismo, naj se bataljon pripravi za morebitni pohod proti Savi.⁹⁵

Medtem ko je bila akcija za reševanje taboriščnikov v teku, je razvil bataljon dejavnost po Pohorju in na vse doline, ki ga obdajajo. Vinterjeva desetina je šla zopet proti Frankolovemu in Zbelovemu. Orožniška postaja Konjice je poročala, da so partizani pod vodstvom Vinterja odnesli ponoči 1. avgusta 1943 iz trgovine Ludvika Sodina v Stranicaх za 300 RM tobaka, pri Francu Bukovšku so raztrgali Hitlerjevo sliko in odnesli precej živeža, potem pa so se ustavili še pri Štefanu Korošču. Naslednji večer 2. avgusta so se nahranili v župnišču v vasi Črešnica pri Frankolovem in plačali 7 RM. Zvečer 3. avgusta so bili v sosednji vasi Brce pri Ivanu Blazinšku. Orožniška postaja Zbelovo je zgodaj 4. avgusta ugotovila, da so pri Francu Habjanu v vasi Graber. Orožniška postaja Konjice pa je poročala, da so bili 6. avgusta zvečer pri Jožetu Lasniku v Kamni gori, da je bila Vinterjeva skupina v noči na 8. avgust v Stranicaх pri Ivanu Bornšku in Gregorju Preložniku. Slednjemu so raztrgali rdečo legitimacijo Štajerske domovinske zveze, v hiši so uničili Hitlerjevo sliko ter odnesli nekaj oblačil in čevlje. Vinter je gospodarju zagrozil, da jih pred 8. uro ne sme prijaviti, potem pa naj bi šli partizani proti Skomarju.

Medtem ko je Vinterjeva skupina »čitala« lekcije okupatorjevim sodelavcem in spodbujala na območju okoli Stranic, ki ga je okupator stalno močno nadziral, naše ljudi za boj proti okupatorju, je druga skupina delovala na območju Mislinje. Na Tolstem vrhu je bila 1. in 2. avgusta pri Jožetu Kranjcu, Dominiku Rošerju, Antonu Jeromlu in Francu Kotniku, popoldne 2. avgusta pa že na območju Vitanja. Orožniki so o njej ponovno poročali 5. avgusta, ko so dobili poročila, da je pri Zlodejevi koči na Paki, nekoliko pozneje pa je bila pri žagi nad Rakovcem.

Orožniška postaja Ribnica na Pohorju je poročala o skupini 12 partizanov, ki so 2. avgusta 1943 pri pogorišču Hutterjeve vile (sedaj Ribniška koča) izpraševali delavce, če je med njimi kaj Nemcev in kakšen je bil odmev med ljudmi zaradi ustrelitve osovraženega Sykore.

Orožniška postaja Oplotnica je bila obveščena o partizanski skupini, ki je pri gozdarsko-lovski koči (k. 1292) 3. avgusta 1943 ozmerjala gozdna delavca ter jima zagrozila z ustrelitvijo, če bosta še delala v gozdu. Ob tem so jima dali 3 letake v slovenščini, enega v nemščini in jima naročili, da jih prebereta, nato pa odneseta oplotniškim orožnikom. Drvarja sta nato tako tudi ravnala, orožniki pa so poslali letake gestapu v Maribor. V poročilu so še dodali, da so partizani 1. in 2. avgusta 1943 zahodno od Peska tudi zagrozili z ustrelitvijo trem drvarjem, če jih bodo še prijavljali Nemcem in če bodo še naprej delali v gozdu. Ista orožniška postaja je dalje poročala o omenjeni partizanski skupini, da je bila 4. avgusta najprej blizu Osankarice, potem pa zvečer pri Treh kraljih. Zgodaj naslednje jutro, 5. avgusta, pa naj bi bila na Planini nad Šmartnim na Pohorju pri kmetijah Marije Jančič, Andreja Graceja in Jožeta Smogavca.⁹⁶

MITING V TINJU IN SPOPADA PRI TREH KRALJIH

Ker ni za obravnavano obdobje partizanskih dokumentov, se bomo še naprej posluževali orožniških poročil, ki so jih pregledali in dopolnili, če je bilo potrebno, posamezni borci Pohorskega bataljona. Kot je iz obstoječega orožniškega arhiva in na osnovi spominskih virov partizanov razvidno, se je 5. avgusta zvečer zbralo v Tinju večje število partizanov s komandantom in političnim komisarjem. Namen partizanskega prihoda

na Tinje je bil organizirati miting, popularizirati OF in osvobodilno gibanje ter izvesti v trgovini in v okolici ekonomsko akcijo. Milko Golob-Jožko se spominja, kako so po hišah vabili domačine, da pridejo v gostilno, kjer bo partizansko zborovanje. Večina se je vabilu odzvala, vendar so se nekateri domačini čudili, kako da sedaj, ko je na Pohorju polno policije in vermanov, partizani organizirajo miting. Partizani so to informacijo odklanjali in menili, da se želijo na ta način nekateri izogniti mitingu. Toda kasnejši dogodki so pokazali, da si domačini tega niso izmišljali. Priprava mitinga in njegova izvedba je bila zelo uspešna. Ob petju partizanskega pevskega zbora in recitacijah je Franta Komel govoril o ciljih NOB in o pomembnih uspehih zaveznikov v boju proti nacistom in fašistom. Na mitingu pa je prišlo tudi do primera, ki so se mu vsi razen prizadetega dekleta nasmejali. Borec Martin Štuhec-Prlek je zvedel od domačinov, da je na mitingu tudi dekle, ki je v službi v Mariboru in da hodi z nekim Nemcem. Partizani so ji pripravili običajno svarilno »pridigo«. Ker pa jim je drzno odgovarjala in izražala do njih očitno nenaklonjenost, so jo sklenili ostriči. Ko je borec Franci Herle-Nande to nalogo opravil, so navzoči tovrstno kazenski smehom odobraval.⁹⁷

Orožniška postaja Slovenska Bistrica je o mitingu na kratko poročala, da se ga je udeležilo približno 40 partizanov, da so na njem govorili o bližnji kapitulaciji Italije, da bo kmalu konec vojne in da je bil cilj zborovanja politično propagiranje med prebivalstvom. Dalje so navedli, naj bi med zasedbo Tinja od 22. ure 5. avgusta do 3. ure 6. avgusta partizani izpraznili tudi trgovino.⁹⁸

Med pripravami na miting, zvečer 5. avgusta, in med izvajanjem programa je tekla tudi ekonomska akcija. Komandir prve čete Franc Žigart-Vitez je šel z Ivanom Rojcem-Bogdanom in z 21 borci na Planino nad Tinjem h kmetu Jožetu Korošču, p. d. Grilu. Tu so dobili dve svinji ter naložili na voz še moko, mast, krompir in 100 litrov vina.⁹⁹ Na poti proti taborišču so v predhodnici hodili prostovoljci Vitez, Jožko in njegov brat Vinko Golob. Pri cerkvi Sv. Treh kraljev so 6. avgusta nekaj po 3. uri zjutraj padli v zasedo orožnikov, policistov in vermanov, ki naj bi jih vodil Steindl. Viteza, ki so ga spustili na nekaj metrov, so iz mitraljeza ranili v roko, Jožku pa so prestrelili nogo. Sovražnik je spričo presenečenja zasegel voz s plenom in dosegel, da

so se partizani morali umakniti. Toda ta umik je bil zelo blizu, samo do taborišča »Pri tabli«, ki je bilo med Črnim jezerom in Velikim vrhom, oddaljeno okoli pol ure hoda. Tu je komandant Harkov takoj zbral vse razpoložljive borce in jih popeljal v napad na sovražnike, ki so bili še vedno pri Treh kraljih. Partizani so sedaj vrnili presenečenje za presenečenje. Sovražnik se je moral kljub temu, da se je upiral, umakniti in naj bi imel ob tem dva mrtva, partizani pa so zopet zasegli voz s plenom iz ekonomske akcije.

Za oceno sovražnikovih moči in spopada je pomembna poznejša partizanska smrtna obsodba nad Antonom Vidmarjem iz Lovrenca na Pohorju z dne 19. septembra 1943. V njej je med drugimi navedeno, da je Vidmar vodil kot poznavalec Pohorja raztrgance in gestapovce v dve policijski hajki, v prvo od 30. junija do 8. julija in v drugo od 2. do 6. avgusta 1943. V slednji naj bi sodeloval tudi Steindl s 40 vermani, med katerimi sta bila tudi brata Ramftl, od katerih je bil Oto odlikovan za zasluge pri uničenju Pohorskega bataljona.¹⁰⁰ Po vsebini tega dokumenta lahko sklepamo, da je bil v akciji »lovski oddelek« zduženih policistov, orožnikov, vermanov in raztrgancev, ki je lahko štel približno do 80 ali nekaj več mož. Ob tem moramo pripomniti, da so bila opozorila Tinjčanov ob mitingu, da je sovražnik na Pohorju, resnična in na mestu. Sovražnikov napad na Tinje je verjetno izostal, ker ni bil dovolj natančno in pravočasno obveščen o razporedu partizanskih enot. Napada pa kjerkoli ni mogel tvegati, saj je imel precej natančne podatke, da je bilo takrat na območju Treh kraljev in Tinja prek 70 partizanov.

V času, ko se je glavnina bataljona zadrževala na oplotniškem Pohorju, se je od 5. do 7. avgusta zadrževala na območju Lobnice in Smolnika pri Rušah patrulja štirih partizanov. Na drugi strani Pohorja pa je popoldne 6. avgusta obvestil pastir orožnike v Oplotnici, da je videl vzhodno od Velikega vrha 15 partizanov, med katerimi je bila tudi ena ženska. Ista orožniška postaja je bila dalje obveščena, da je bilo v Kotu pri Francu Vetrihu zvečer zaradi prehrane 7 partizanov. Naslednje jutro je bila druga skupina partizanov tudi zaradi prehrane v isti vasi pri Mariji Šega in pri Ferdinandu Švagancu. Orožniška postaja Oplotnica je ta dan 7. avgusta še poročala, da so zaradi suma sodelovanja s partizani v Modriču nad Oplotnico prijeli Rudolfa Košnjaka, ki naj bi bil na begu od 6. maja 1943. Ob aretaciji se

je Košnjak sam dvakrat z nožem zabodel v vrat, vendar ga je gestapo kljub temu odpeljal v Maribor. Tu je bil dalj časa zaprt, potem pa so ga verjetno poslali v neko koncentracijsko taborišče, kjer je izginila za njim sled.¹⁰¹

TRAGIČNI ŽRTVI

V tem času je že razvilo šaleško-mislinjsko okrožje na terenu živahno politično dejavnost. Posebej pa je veliko pomenila njegova tehnika v zemljanki v Spodnjem Razboru, ki je razmnoževala precej radijskih poročil, letakov, brošur in tiska nasploh. V njej so delali sekretar okrožja Tone Ulrih-Kristl, Franc Zalaznik-Leon, prof. Stane Kociper, ob njih pa so bili sodelavci Ferdo Štibler-Ivan, Jože Šurc-Gojko, Oskar Verdnik-Okci in Ivan Marzel-Mijo. Tesno pa sta bila z vsemi povezana aktivista Franc Polh-Izak in Anton Lempl-Dušan, ki sta delovala na šaleškem območju. Njihova glavna usmeritev je bila poleg organiziranja OF in tiska pošiljanje novincev na Pohorje. Tako sta šla Franc Zalaznik-Leon in Ivan Marzel-Mijo v noči na 7. avgust v Šmartno pri Slovenjem Gradcu po dopustnika iz nemške vojske Rajka Mithansa.¹⁰² Ob tem primeru pa so potem imeli vsi trije precej sreče, saj so se le za las umaknili orožnikom, ki so jim sledili. Čez dan so se zatekli v gozd Burc v Vodrižu pri Šmiklavžu, kjer je bila zemljanka okrožja. Blizu zemljanke sta bila menda še dva novinca, pripravljena za Pohorje, toda Leon je šel v Šmiklavž h kmetu Jeleni še po Friderika Dravšnika z Legna na Pohorju, ki ni hotel v nemško vojsko. Pri Lakovniku v Šmiklavžu je bila ta dan patrulja z Rudolfom Hohkrautom-Dolfom, ki je bila tudi namenjena na Pohorje. Leon ji je takoj priključil vse novince in 7. avgusta zvečer je od Lakovnika krenila proti Pohorju krajša partizanska kolona, v kateri so bili: Kristl, Leon, Kociper, Gojko, Dolf, Mijo in novinci. Kolono je kot domačin vodil Mijo, vendar je bil premalo previden. Ko so tako stopali kar po cesti, se je na prelazu železniške proge v Turiški vasi oglasil iz sovražnikove zasede mitraljez. Partizani so odgovorili s streljanjem, vendar se je njihova skupina vseeno razbežala. Dolf se je s patruljo in tremi novinci, med katerimi je bil tudi Rajko Mithans-Miško, srečno prebil do Pohorskega bataljona, Kristl, Leon, Gojko in Mijo so se zbrali v Burcu, pogrešali pa so Kocipra in novinca Dravšnika. O Dravšniku so naslednji dan

zvedeli, da se je vrnil k Jelenu, tu pa so ga orožniki zamenjali za gospodarja, ki so ga nameravali prijeti. Tako so prijeli Dravšnika in ga odpeljali v orožniško podružniško postajo Podgorje pri Slovenjem Gradcu, ki je bila v osnovni šoli. Zaprli so ga v klet, kjer si ji ponoči prerezal žile in je do zjutraj izkrevavel.¹⁰³

Orožniška postaja Šmartno pri Slovenjem Gradcu je poročala, da so partizani prisilno odpeljali ponoči 6. avgusta 1943 Rajka Mithansa, potem pa da je prišlo 7. avgusta ob 23,40 v Turiški vasi med orožniško patruljo in partizani do spopada. Partizani naj bi se po njihovem umaknili v Turiško vas in proti Dobravi. Sklenili so, da niso imeli izgub, našli pa so eno brzostrelko in poln nahrbtnik, v katerem je bila vojaška bluza Rajka Mithansa.¹⁰⁴

Tragičen konec je poleg Friderika Dravšnika doživel tudi Stane Kociper. V nočnih urah se je po razbitju partizanske skupine zatekel h kmetu Mihaelu Kotniku, p. d. Škodniku na Brde na Pohorju, kjer je ves zmeden zahteval hrano. Domačim se je zdel sumljiv, zato sta mu domača sinova vzela puško in ga zvezala. Ker so bili prepričani, da jih kot gestapovec preskuša, so ga dopoldne 8. avgusta 1943 odpeljali k orožnikom v Šmartno pri Slovenjem Gradcu, ti pa so ga predali varnostni službi. Kristl in Leon sta šla takoj na Škodnikovo kmetijo, ki je sicer sodelovala v gibanju, in ugotovila, kako je prišlo do usodne pomote. Ko sta sinova zvedela, kaj sta zakrivila, sta jokaje obžalovala, toda bilo je prepozno. Po zaslišanjih, kjer ni izdal tiskarne niti sodelavcev, so nacisti Kocipra 13. januarja 1944 v Lučah ustrelili skupaj z domačinom Oskarjem Verdnikom-Okijem. Z izgubo Kocipra, ki je šel v partizane iz Maribora junija 1943, je bila partizanska tiskarna precej prizadeta, saj so izgubili marljivega in usposobljenega sodelavca, ki so ga vzeli bržčas s seboj na Pohorje na posvet v štab bataljona, kjer naj bi se domenili o uspešnejšem sodelovanju in zlasti o večji skupni izdelavi partizanskega tiska in njegovem množičnem razširjanju.¹⁰⁵

ODHOD BATALJONA S POHORJA

Pričakovano povelje štaba IV. operativne cone za pohod Pohorskega bataljona proti štabu cone je prišlo. Štab je poslal kurirje na vse strani in popoldne 8. avgusta 1943 se je v taborišču

pri Črnem jezeru zbral skoraj ves bataljon. Tu je bila tudi Vinterjeva četa. Odsotna je bila samo Jocova skupina, v kateri so bili še Stane, Vojin in nekaj borcev (Ernest Vobovnik, Janez Faletič-Brko, Janez Filipič-Gašper, Martin Štuhec-Prlek in drugi - op. M. F.). Zadrževali so se na mariborskem Pohorju in v Mariboru zaradi sprejemanja novincev, zbiranja orožja in drugega gradiva ter zlasti zaradi organiziranja pobega internirancev iz nacističnih delovnih taborišč z Dunaja.¹⁰⁶

Ob odhodu s Pohorja je štel bataljon s tremi četami nekaj nad 100 borcev (med njimi je bila samo ena partizanka). Obo-rožen je bil bolj slabo, saj je od 24. julija 1943, ko je štel 53 borcev, pridobil nad 50 novincev, od katerih so le redki prišli oboroženi. Med njimi je bilo nekaj Srbov in Hrvatov in tudi nekaj posameznikov drugih narodnosti. Večino so med novinci predstavljali ubežniki iz sovražnikovih vojaških formacij, vojaški obvezniki, ubežniki iz nacističnih delovnih, koncentracijskih in drugih taborišč. Med vsemi je bil opazen Srb ali Hrvat, španski borec, ki so mu tudi pravili Španec. Nosil je baretko in vedel je za španske borce Ivana Gošnjaka, Franca Rozmana-Staneta, Dušana Kvedra-Tomaža in še za nekatere. Tudi ta je šel prek Save na Dolenjsko.

Štab bataljona je 8. avgusta 1943 napisal v taborišču na Pohorju pismo za odsotna Joca in Vojina, ki ju je postavil za komandirja oziroma političnega komisarja pohorske čete, ki jo je določil za opravljanje nadaljnjih vojaških, političnih in ekonomskih akcij na Pohorju, zlasti pa za pridobivanje novih borcev in nasploh zaradi kontinuitete NOB na tem območju. Pismo so dali Vitezu, ki je bil z dobro desetino borcev v taborišču, med katerimi je bilo več slabotnih, bolnih in ranjencev.¹⁰⁷ Ranjenci so bili Jože Pusovnik-Volan, Franc Jamnikar, Milko Golob-Jožko, Franc Žigart-Vitez, zaradi težav pri hoji pa je ostal Alojz Podobnik-Rok. Z njimi je bil še bolničar Tone Hudopisk-Zvone in nekaj borcev. Komandir prve čete Franc Žigart-Vitez, ki je bil kandidat za komandirja na novo nastale čete na Pohorju, si je zapomnil, da je ob odhodu bataljona s Pohorja štela 22 borcev. Čete pa Vitez takrat ni mogel prevzeti, ker se je šel zdraviti kot ranjenec na partizansko kmetijo pri Lovcu v Lehen. Vitez in Harkov sta potem 1954 ponovila predstavniku muzeja ljudske revolucije Slovenj Gradec, da je štela četa 22 borcev ter dodala, da je imela 6 lovskih pušk, 4 mavzerice in 4 stare avst-

rijske puške. Tedaj sta soglašala z navedbami Viteza in Harkova tudi Franta Komelj in Aleksandar Vojinović, ki sta prav tako dala muzeju v Slovenjem Gradcu podatke za pohorsko partizanstvo v letih 1943 in 1944.¹⁰⁸

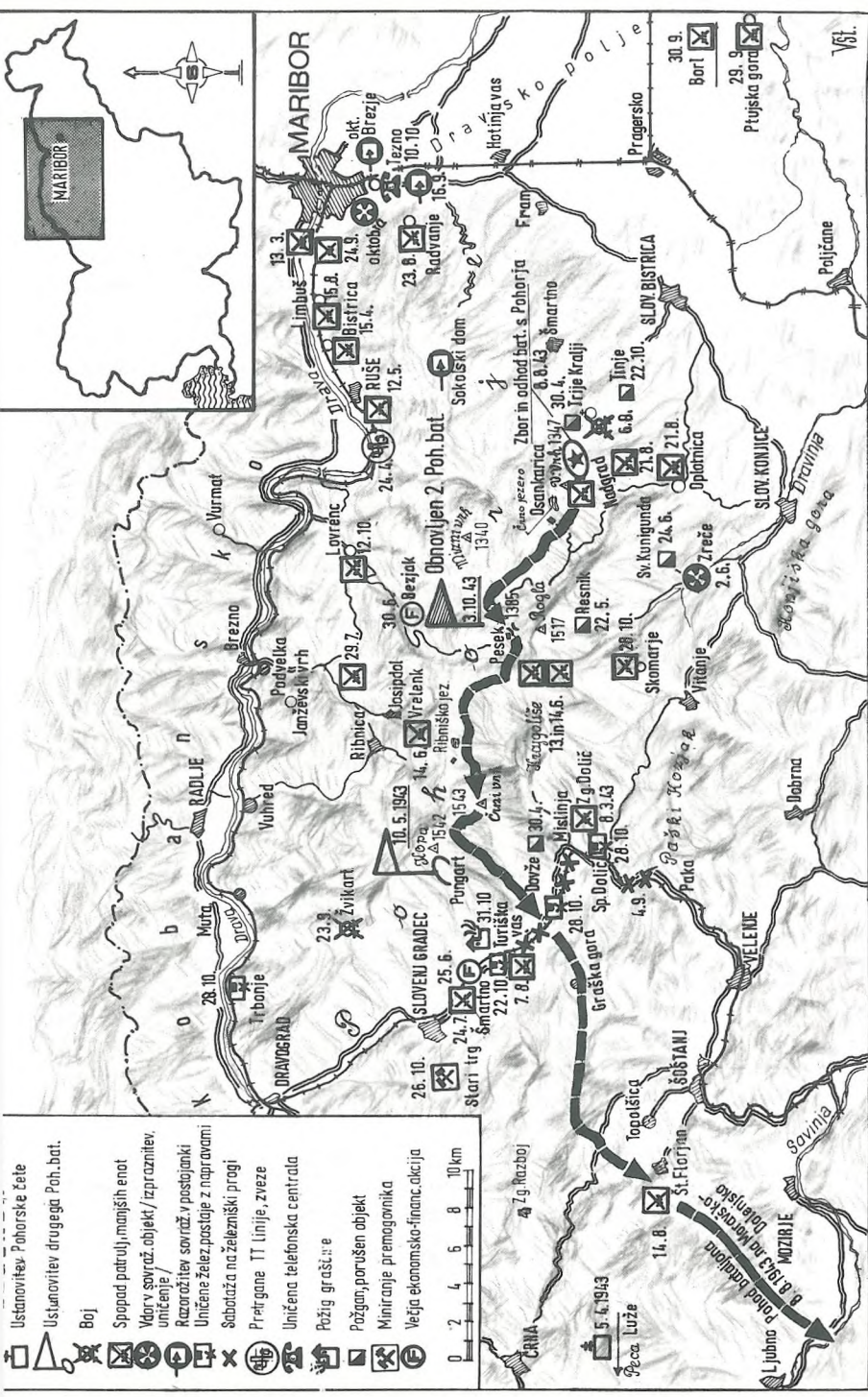
Tako je s Pohorja iz taborišča pri Črnem jezeru krenil Pohorski bataljon s štabom in s tremi četami, ki je štel nekaj nad 80 borcev. Zvečer 8. avgusta 1943 je šel po ustaljeni poti skozi Dovže, Šmiklavž in se potem zadrževal nekaj dni na območju Graške gore. Potem je pot nadaljeval proti Smrekovcu, v Št. Florjanu pri Šoštanju pa se je 14. avgusta spopadel s sovražnikom. Komandant Harkov in še nekaj borcev ter starešin je sovražnika s hitrim jurišem pregnalo. Tu so ustrelili borca, ki je med spopadom izgubil kotel.

Bataljon je potem nadaljeval pohod mimo kmeta Razpotnika, Sv. Križa pri Belih vodah proti Šmihelu in potem zavil na območje Smrekovca. Partizani so imeli na ta dan precej sreče, saj bi se lahko zapletli spričo neugodnih razmer na terenu v hujši nepredviden spopad. Sovražnik je namreč od 13. do 15. avgusta izvajal Grosseinsatz (veliko akcijo) z močnimi policijskimi, orožniškimi in vermanskimi silami z obkolitvijo območja Št. Florjan, Bele vode in Št. Vid nad Šoštanjem, ki ga je tudi temeljito preiskoval. Uspela partizanska poteza je bila v tem, ker so po krajšem spopadu zunaj obkolitvenega območja nadaljevali pohod proti Smrekovcu južno od sovražnikovih zased.¹⁰⁹ Ivan Uranič-Drago navaja, da se je do 28. ali 29. avgusta 1943 zbralo na območju Smrekovca nad Kramarico zaradi odhoda na Dolenjsko blizu 200 borcev Koroškega bataljona. Na Koroškem je ostala manjša terenska četa s približno 20 borci, ki sta jo potem vodila on in Ladislav Grat-Kijev. Tudi Kijev opisuje srečanje pohorskih in koroških partizanov na Smrekovcu 29. avgusta 1943, od koder so potem skupno nadaljevali pohod proti Savi.¹¹⁰

Zanimivo je, da niso orožniške postaje registrirale odhoda Pohorskega bataljona s Pohorja. Verjetno jih je zbegalo nepretrgano prihajanje posameznih skupin novincev v tem času na Pohorje in kroženje manjših partizanskih patrolj po več območjih Pohorja.

Zelo nadrobne podatke o odhodu Pohorskega bataljona s Pohorja, njegovem številčnem stanju prek 100 borcev in oborožitvi pa je dal gestapu, vendar komaj 6. aprila 1944, po zajetju

- Ustanovitve Pohorske čete
- Ustanovitve drugega Poh. bat.
- Boj
- Spopad patrulj, manjših enot
- Vdaj v sovraž. objekt / izpraznitev, uničenje /
- Razorožitve sovraž. v postojanki
- Uničenje želez. postaje z napravami
- Sabotaža na železniški progi
- Pretrgane TT linije, zveze
- Uničena telefonska centrala
- Požig graščine
- Požgan, porušen objekt
- Miniranje prenosovnika
- Večja ekonomsko-financ. akcija

Vojaške in druge akcije s pomembnejšimi dogodki od 8. marca do 8. avgusta 1943

Rajko Mithans-Mišo. Med drugim je izjavil, da je šel bataljon 8. avgusta 1943 iz taborišča pri Treh kraljih, kamor je sam ta dan prišel, da je bilo med pohodniki precej Srbov in Hrvatov in trije ruski oficirji, ubežniki iz taborišč. Mithans je tudi povedal za pomembna partizanska pota, na katera so potem Nemci postavljali partizanom uspešne zasede.¹¹¹

In na kratko, zakaj je moral bataljon tako naglo s Pohorja? Osrednje slovensko vodstvo NOB je pričakovalo kapitulacijo fašistične Italije. Zato je bilo nujno zbrati na Dolenjskem čimveč partizanskih enot za razoroževanje sovražnika, kar je pomenilo pridobitev čimveč orožja za svoje enote in za oborožitev novih borcev. Prehiteti je bilo potrebno tudi belo in plavo gardo ter nemške naciste, saj je bil tudi njihov cilj zaseči od italijanske vojske zase čimveč orožja, zlasti pa zato, da ne bi prišlo v roke partizanom. Teh nadržbnosti v štabu bataljona ob odhodu s Pohorja in v štabu Koroškega bataljona niso vedeli. Franta Komel je to zvedel komaj na Moravškem od Petra Stan-teta-Skale, sekretarja pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko. Partizani in njihova vodstva pa so tudi brez pismenih navodil iz štaba cone spričo razvoja dogodkov v Italiji sklepala, da gre za koncentracijo partizanskih enot zaradi razoroževanja italijanske vojske.¹¹²

Na štabnem razgovoru v Mariboru so 2. avgusta 1943 ugotovili, da se na Spodnjem Štajerskem krepi partizanstvo v zvezi s političnimi razmerami ter da partizani opuščajo prisilna novačenja, ker imajo že najbrž dovolj prostovoljcev. Partizanov naj bi bilo na Štajerskem okoli 300, od teh pa okrog 80 na Pohorju.¹¹³

Kot je razvidno, je bil okupator o naglem razvoju osvobodilnega gibanja dobro obveščen, ne pa tudi o številčnem stanju partizanov, ki jih je bilo v začetku avgusta v coni že okoli 1000.

Ko se približujemo obračunu trimesečne dejavnosti drugega Pohorskega bataljona, moramo na kratko obrazložiti skokovit porast številčnega stanja bataljona od 53 z dne 24. julija na prek 100 borcev dne 8. avgusta 1943. Torej v 16 dneh je prišlo v bataljon prek 50 novincev, kar je v primerjavi z obdobjem od 10. maja do 24. julija skoraj neverjetno. Tu gre za štiri pomembne vire. 25. julija sta iz Prlekije pripeljala na Pohorje prvo od treh skupin, 15 novincev, aktivista Slavko Ivajnsič-Boris in Avgust Megla.¹¹⁴

Začetek najštevilnejšega priliva so v tem času napovedovali Srbi in Hrvati, ki so bežali iz različnih delovnih in drugih nacističnih taborišč. Tako je kurjač Jože Jevšnikar prav v tem času na Dunaju skrivaj sprejel po zanesljivi zvezi na tovorni vlak večjo skupino Srbov, ki so imeli ponarejene dokumente, da so Hrvati. Na mariborski postaji jih je z meljske strani počakala Saševa žena Milka in jih odpeljala na radvanjsko pokopališče, kjer jih je prevzel kurir s Pohorja.¹¹⁵

Drzna akcija je uspela tudi Radovanu Rešnjaku in Andreju Latasu. Rešnjaka je opozoril celjski sodelavec Jakob Gabrovec na Transporte Srbov in Hrvatov, ki so se ustavljali v zloglasnih skladiščih carinarnice v Einspillerjevi ulici v Mariboru. Rešnjak in Latas sta se vtihotapila v taborišče in se dogovorila za pobeg več delavcev, ki bi morali v Nemčijo na prisilno delo. Skupini je pobeg uspel, Rešnjak in Latas sta jih skrila na Teznu v gramozno jamo, od tod pa sta jih spravila k partizanom na Pohorje.¹¹⁶

Tretji vir so bili dopustniki iz nemške vojske, ki so prihajali po več zvezah, posamično ali tudi po dva. Četrty vir pa so bili drugi. Med njimi je bilo največ vojnih obveznikov, ki niso hoteli v sovražnikove enote, v obvezno delovno službo in drugi prostovoljci.

PREOSNOVA ENOT IV. OPERATIVNE CONE IN USTANOVITEV ŠLANDROVE BRIGADE

Sredi pomladi 1943 se je osvobodilni boj na območju IV. operativne cone že toliko razmahnil, da je štab cone predlagal glavnemu štabu NOV in PO Slovenije osnovanje prve brigade na slovenskem Štajerskem. S tem je soglašal tudi pokrajinski komite KPS za severno Slovenijo, ko se je sešel v prvi polovici maja. Dne 18. junija je v svojem poročilu centralnemu komiteju KPS med drugim poudaril, da se osvobodilno gibanje krepi, da Osvobodilna fronta uspešno premaguje škodljive posledice okupatorjevega nasilja, da zaupanje v partijo in osvobodilno gibanje narašča ter da bi bilo potrebno za dosego večje ofenzivnosti preosnovati tudi na Štajerskem partizansko vojsko v brigade, hkrati pa okrepiti in razširiti omrežje Osvobodilne fronte in partije.

V začetku junija 1943 je skušal pospešiti ustanovitev dveh brigad tudi glavni štab NOV in PO Slovenije. Na območje IV. operativne cone je poslal Cankarjevo in Šerčerjevo brigado z nalogo, da bi pomagali ustanoviti brigadi in da bi izvedli mobilizacijo. Ker pa se jima zaradi okrepitev nemških postojank v Zasavju preboj ni posrečil, sta se vrnila na Dolenjsko. Nato je glavni štab ukazal, naj na Štajerskem in Gorenjskem izvedejo preosnovanje partizanske vojske postopoma. Po izkrcavanju angloameriških zaveznikov na Sicilijo 10. julija 1943 se je odločil za hitrejšo preosnovanje vseh enot. S tem da je računal na večje operacije in upošteval povelje vrhovnega komandanta NOV in PO Jugoslavije tovariša Tita o formiranju dveh divizij v Sloveniji, je ukazal štabu IV. operativne cone, da brez odlaganja osnuje štajersko brigado, ki bo delovala kot VI., v sestavi II. divizije NOV in PO Slovenije (ali XV. divizije NOV in PO Jugoslavije) ter Štajerski odred s petimi četami in tremi minerskimi vodi. Glavni štab NOV in PO Slovenije je sklenil osredotočiti v okviru dveh divizij vse razpoložljive partizanske sile Slovenije na Dolenjskem in Notranjskem, v posameznih pokrajinah pa pustiti manjše odrede.

Z ustanovitvijo dveh divizij bi pridobil dovolj močno operacijsko vojsko, ki bi v sklopu narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije lahko opravljala bližnje naloge, majhne odredne čete na terenu pa bi bile sposobne izvrševati v sovražnikovem zaledju diverzantske sabotažne akcije, mobilizirati ter ščititi politične delavce pri njihovem delu na terenu. Prva četa štajerskega odreda naj bi operirala na območju Kamnika, druga v Zasavju in Savinjski dolini, tretja na Pohorju, četrta na Kozjanskem, peta na Koroškem. Ta naj bi štela 40, druge pa po 30 mož. Prvi minerski vod naj bi opravljal diverzantske akcije na območju Litije do Zidanega mosta, drugi na območju Zidani most–Sevnica–Zagreb, tretji pa od Celja do Maribora.

Ukaz o ustanovitvi štajerske brigade, štajerskega odreda, o imenovanju vodstev obeh enot ter navodila za njihovo delovanje je glavni štab NOV in PO Slovenije izdal 14. julija 1943. Za komandanta brigade je imenoval Janka Sekirnika-Simona, za političnega komisarja Mitjo Ribičiča-Cirila, za namestnika komandanta Tomaža Slaparja-Tuga in za namestnika političnega komisarja Josipa Berkopca-Mišlja, medtem ko je za koman-

danta štajerskega odreda imenoval Franca Poglajna-Kranjca, za političnega komisarja pa Borisa Čizmeke-Bora.

Štab brigade je dobil nalogo, da vključi ob ustanovitvi v brigado vse borce na Štajerskem, razen tistih, ki so bili predvideni za štajerski odred. Za VI. brigado so predvidevali, da bo šla takoj po ustanovitvi čez nemško-italijansko mejo. Ukaz za premik v Ljubljansko pokrajino pa so dobile tudi Gregorčičeva in Gradnikova brigada iz Slovenskega primorja ter VII. Prešernova brigada, ki naj bi jo še poprej osnovali na Gorenjskem. Glavni štab je hotel z osredotočenjem vseh brigad v Ljubljanski pokrajini zbrati toliko vojske, da bi lahko razorožila italijanske oborožene sile na Slovenskem ob kapitulaciji in da bi onemogočila beli in plavi gardi prevzem oblasti ter zaplembo italijanskega orožja.

Zaradi partizanske mobilizacije so se priprave za ustanovitev prve brigade na Štajerskem nekoliko zavlekle. Slabe zveze med štabom IV. operativne cone ter enotami na Koroškem, Pohorju in Kozjanskem so predstavljale drugo oviro za čimprejšnjo ustanovitev brigade. Štab brigade si je prizadeval končati mobilizacijo in zbrati ob ustanovitvi vse predvidene enote na območju IV. operativne cone, s čimer bi lahko izvedel tudi del ukaza, ki govori o ustanovitvi štajerskega odreda. Po razgovorih so se odločili za stališče pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko, da se ukaz o ustanovitvi brigade oziroma o preosnovi enot čimpej izvrši.

Šesto SNOB Slavko Šlander so nato ustanovili 6. avgusta 1943 na Šipku nad Gabrjem. Sestavljali so jo Kamniški, Savinjski in Zasavski bataljon. V njej je bilo nad 350 starih borcev in okrog 400 novincev. Brigada je imela 287 pušk, 12 mitraljezov ter nekaj pištol in bomb. Ker ni prišel s Koroškega k ustanovitvi brigade Tomaž Slapar-Tugo, so za načelnika postavili Franca Poglajna-Kranjca. V skladu z ukazom glavnega štaba NOV in PO Slovenije o preosnovi enot je z ustanovitvijo Šlاندrove brigade prenehal delovati štab štajerske IV. operativne cone.

Velika nemška avgustovska ofenziva je zavrla pohod Šlاندrove brigade na Dolenjsko, toda med 21. avgustom in 4. septembrom 1943 ji je preboj po enotah čez Savo le uspel.

Štabu IV. operativne cone pa ni uspelo pred njegovim razpustom ustanoviti Štajerskega odreda, ki naj bi povezoval in

vodil dejavnost partizanskih enot na njegovem bivšem območju. Odsotnost treh bataljonov Šlandrove brigade je bila očitna. Med Zasavjem in Savinjsko dolino je delovala samo terenska ali Kamniška četa, v Savinjski dolini skupina partizanov, v Zasavju pa minerska skupina. Na območju razpuščene IV. operativne cone so bili še Koroški, Pohorski in Kozjanski bataljon, ki niso prišli pravočasno k ustanovitvi Šlandrove brigade.¹¹⁷

POHOD POHORSKEGA IN KOROŠKEGA BATALJONA NA DOLENJSKO TER PRIZADEVANJA ZA USTANOVITEV ŠTAJERSKEGA ODREDA

Ob koncu avgusta 1943 se je zbralo pod Smrekovcem za odhod na Dolenjsko okoli 260 partizanov, kar je pomenilo za takratne razmere veliko. Pred tem je poslal štab Šlandrove brigade na Koroško 23. avgusta 1943 političnega komisarja Savinjskega bataljona Dušana Rebolja-Bora, da ob sodelovanju s Tomažem Slaparjem-Tugom, Borisom Čizmekom-Borom, Vincencem Jankom-Harkovom, Franto Komelom in drugimi pripravi Koroški in Pohorski bataljon za pohod na Dolenjsko. Pri teh pripravah skupnega štaba ni bilo večjih zapletov.¹¹⁸

Velja pa omeniti primer dezerterstva in poskusa dezerterstva oziroma razbijanja vojaškega reda in discipline. Med večjim številom dobrih novincev, Srbov in Hrvatov, je bila tudi četniško razpoložena manjša skupina na čelu s podčastnikom Jankom. Ta je izkoristila nečujčnost drugih in zbežala z območja Smrekovca. Pozneje je večina padla na sovražnikovi zasedi, Janko pa se je prek Koroške vrnil na Pohorje, kjer je bil pozneje zaradi nezanesljivosti ustreljen.¹¹⁹ Drugi negativni primer je povzročil borec Stanko Rihtarič. Ta je nagovarjal nekaj soborcev, da bi ponoči zbežali na njemu znani teren in se tako izognili pohodu na Dolenjsko. Štab ga je obsodil na smrt, ko pa so ga peljali na ustrelitev, jim je zbežal, toda naslednje leto ga je na smrt obsodil tudi okrožni odbor OF Maribor, ki se nanj zaradi neka-terih poročil s terena ni mogel zanesti.¹²⁰

Poleg navedenih primerov pa je imel Pohorski bataljon nekaj težav tudi z zdravjem svojih borcev. Takoj po prihodu na Smrekovec jih je večje število hudo obbolelo zaradi skorbuta. To je bila posledica pretežne prehrane z mesom na Pohorju ter ob-čutnega pomanjkanja zelenjave, sočivja in sadja. Toda nastale

težave so uspešno rešili koroški partizani. S pomočjo terenskih političnih delavcev iz Mežiške doline in njihovih sodelavcev so oskrbeli veliko zelenjave za vse borce. V večjih količinah pa so je bili deležni zlasti oboleli. Trud je bil poplačan z ozdravitvijo obolelih že v nekaj dneh.¹²¹

Pohod Pohorskega in Koroškega bataljona je potekal od Smrekovca do Tuhinjske doline brez motenj. Tu pa so pri vasi Golice postavili Nemci in raztrganci prve dni septembra zasedo. Nanjo je naletela izvidnica, v kateri so bili Ignac Čad-Jur in Franc Herle-Nande iz Pohorskega bataljona ter vodnik Valentin Koprivšek-Edo, partizan domačin. Jur je padel, Eda so ujeli, ga hudo pretepali in ga poslali v koncentracijsko taborišče, ki ga je preživel, medtem ko je Nandetu uspelo zbežati.¹²²

Ko je glavnina slišala strele, je spremenila smer pohoda nekoliko bolj proti vzhodu in potem prispela na Moravsko.¹²³

Pri takšni raznolikosti sestave kolone le ni šlo brez težav. Poudariti je potrebno, da je bilo tudi v Koroškem bataljonu veliko Srbov in Hrvatov, ubežnikov iz raznih taborišč, da je bilo v obeh enotah veliko neoboroženih in da je bila večina novincev še premalo vojaško izurjena ter da se še niso mogli primerjati s starimi preskušeni in politično trdnimi partizani. Komandir takratne Koroške čete Ivan Uranič-Drago se spominja, da se je vrnila na Koroško s pohoda skupina borcev, ki so naleteli v Tuhinjski dolini na sovražnikovo zasedo. Za drugo skupino, kjer so prevladovali borci iz rudarskih revirjev, je bil govor, da se je ločila od kolone Koroškega bataljona in se pozneje vključila v enote na območju revirjev. Iz sestava obeh bataljonov so tudi uradno poslali v druge enote in na terensko delo nekaj kadrov na kamniško, moravsko in savinjsko območje, se spominja Uranič.¹²⁴ Milan Trtnik-Milanček pa navaja, kako je po nalogu Borisa Čizmeka-Bora vodil takrat v sestavi Koroškega bataljona na Dolenjsko 60 neoboroženih novincev.¹²⁵

Veselo vest, da je kapitulirala Italija, so borci Koroškega in Pohorskega bataljona zvedeli v noči na 9. september 1943 v vasi Sv. Trojica pri Moravčah. Tu je sekretar pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko Peter Stante-Skala zahteval, da ostane od Koroškega in Pohorskega bataljona večja skupina borcev na Štajerskem.¹²⁶

Potem so iz obeh bataljonov odbrali 36 borcev ter organizirali Savinjsko četo. Za komandirja so postavili Ivana Rojca-

Bogdana, za političnega komisarja pa Ivana Mediča-Silva, oba iz Pohorskega bataljona. Medič v svoji izjavi poudarja, da so zadržali na Moravškem še nekaj borcev za ustanovitev ali okrepitev nekaj čet.¹²⁷

Po razgovorih z več udeleženci pohoda na Moravsko in prek Save na Dolenjsko in na osnovi drugih virov smo ocenili, da je šlo ob kapitulaciji Italije v Šlandrovo brigado in nekaj pozneje v XII. štajersko brigado na Dolenjsko iz Koroškega in Pohorskega bataljona okoli 180 borcev.¹²⁸

Sredi septembra je nato odšlo s Štajerskega pod vodstvom Franca Mazovca-Rista v sestavo XV. divizije na Dolenjsko še 11 borcev Kozjanskega bataljona ter 35 borcev, ki jih je do Save pripeljal Boris Čizmek-Bor. Tako so v tem času ostale na nekdanjem območju IV. operativne cone Kamniška, Savinjska, Kozjanska, Koroška in Pohorska četa ter minerski vod.

Glavni štab NOV in PO Slovenije je 30. avgusta 1943 ponovno izdal ukaz o ustanovitvi Štajerskega odreda. Na Štajerskem so ukaz prejeli 9. septembra 1943, nakar sta pričela sekretar pokrajinskega komiteja KPS Peter Stante-Skala in politični komisar odreda Boris Čizmek-Bor pripravljati ustanovitev te enote. Med drugim sta zadržala komandanta Pohorskega bataljona Vincenca Janka-Harkova in političnega komisarja Franto Komela, da nista šla z delom svoje enote na Dolenjsko. S tem, ko sta računala, da bo treba na Pohorju iz čete čimprej ponovno ustanoviti bataljon, sta jima zadala nalogo, da v Savinjski dolini zbirata borce in orožje ter da se z njimi pripravita za vrnitev na Pohorje. Da bi Štajerski odred čimprej zaživel, je glavni štab sklenil poslati iz štaba Šlandrove brigade 1. septembra 1943 z Dolenjskega tudi komandanta odreda Franca Poglajena-Kranjca. Čez Savo se mu je uspelo prebiti s spremstvom komaj po 15. septembru, ko ga je glavni štab že drugič pozval, da gre nemudoma na Štajersko. Toda Stantetu, Čizmeku in Poglajenu Štajerskega odreda kljub njihovi prizadevnosti ni uspelo ustanoviti, ker jih je 18. septembra 1943 prehitelo povelje glavnega štaba, da mora Štajerski odred znova ustanoviti IV. operativno cono.¹²⁹

* * *

Trimesečna vojaška in politična dejavnost drugega Pohorskega bataljona je bila zelo uspešna. Od 44 se je povečal na prek 100 borcev, poleg teh pa je šlo več borcev v druge enote in na

teren. Novince, orožje, opremo, sanitetni material in prehrano si je pridobival s svojo dejavnostjo. V akcijah, spopadih in sovražnikovih hajkah ni imel žrtev, kar je bil izraz uspešnega taktičnega vodenja bataljona proti številčno in tehnično neprimerno močnejšemu sovražniku. Zaradi nagle rasti je bil le 50 do 70 % oborožen, kar mu je preprečevalo izvajanje večjih vojaških akcij. Zato bi se verjetno moral bolj usmerjati zlasti v pridobivanje orožja. Njegove uspešne povezave za pridobivanje novincev so segale na vse strani, največji priliv pa je bil z območja Maribora, Slovenskih goric in z Dunaja. Bataljon je na zelo obsežnem območju spodbujal prebivalstvo k nadaljnjemu narodnoosvobodilnemu boju. Svojo enoto je poslal trikrat v akcije celo na območje med Konjice–Poljčane–Ponikvo in Frankolovo. S svojo vojaško in politično dejavnostjo je bataljon že pričel boj za strateško pomembno Pohorje. To mu je želel sovražnik z dvema večjima hajkama v začetku junija, nato s tretjo v začetku julija ter s četrto v začetku avgusta z uničenjem preprečiti, kar pa mu ni uspelo. Zaradi bataljonove dejavnosti je sovražnik številčno okrepil orožniške postaje v Zrečah, pri Sv. Arehu in v Ribnici na Pohorju, toda tudi to je bilo zaman. Da so zaradi rastoče partizanske dejavnosti nacisti poostriili nasprotno ukrepe, priča tudi Himmlerjev odlok z dne 21. junija 1943 o razglasitvi Spodnje Štajerske in Gorenjske za območji protipartizanskega bojevanja, medtem ko je Vogt zaradi opredeljevanja množic za OF stopnjeval represalije proti njim in zlasti proti organizacijam odpravniskega gibanja. Tudi Steindlov prevzem vodstva vermanshafta je bil izraz bolj suróvega boja proti NOB in Pohorskemu bataljonu.

Uspešne akcije za zbiranje orožja, vojaške opreme, z opozarjanjem in kaznovanjem okupatorjevih sodelavcev v Zrečah, južno od Slovenskih Konjic, v Sokolskem domu na Pohorju in drugod, kakor tudi spopad z vermani pri Treh kraljih, so že obetali bataljonu še večje uspehe. Bataljon je obračunal tudi s tremi gestapovskimi vohuni Vodovnikom, Blazinškom in Sykoro, ki so ovajali Nemcem naše ljudi na območju vitanjskega, mislinjskega in ribniškega Pohorja. S tem si je zboljšal sodelovanje s prebivalci teh območij, poglobil pa je tudi stike z uspelimi mitingi pri Sv. Kunigundi, v Skomarju in Tinju.

Bataljon je žal moral sredi svojega naglega vsestranskega razvoja in prehajanja v kakovostno vojaško politično enoto

enako kot Koroški bataljon na Dolenjsko. Predpostavljamo, da ni bila ta poteza glavnega štaba NOV in POS dovolj domišljena, saj sta bila oba bataljona v tako naglem razmahu, da bi se lahko ob dobrem nadaljnjem vodenju vsak zase razvila do konca leta v brigado. To pa bi bilo gotovo za uspešnejši boj proti okupatorju koristnejše, saj je znano, da sta prispela oba bataljona na Dolenjsko številčno dokaj okrnjena in da nista tu odigrala pomembnejše vloge. Koliko truda in žrtev je bilo potrebnih, da je po padcu prvega Pohorskega bataljona nastal drugi bataljon, katerega razvoj je bil presekan 8. avgusta 1943 in koliko truda ter žrtev je bilo potem zopet potrebnih od oktobra 1943 za obnovo drugega Pohorskega bataljona, kar velja tudi za Koroški bataljon.

OPOMBE

¹ Franta Komel navaja v svojem življenjepisu z dne 15. novembra 1945, da je postal politični komisar drugega Pohorskega bataljona 10. maja 1943 (življenjepis je v AMNOM). Ker ni dokumenta o ustanovitvi bataljona, je navedeni datum dovolj zanesljiv, saj mu sledita kar dve poročili štaba drugega Pohorskega bataljona z dne 11. maja 1943, ki sta bili že večkrat omenjeni. Komel pa omenja ustanovitev drugega Pohorskega bataljona na Pungartu na Pohorju tudi ob uradnem razgovoru 1954 z zgodovinarjem Bogdanom Žolnirjem (uradni zapis v AMNOM, mapa 329). Tudi orožniška poročila, ki govorijo o koncentraciji partizanov na Pohorju 9. maja 1943, prispevajo k odločitvi, da je bil bataljon ustanovljen 10. maja 1943.

² Poročilo štaba drugega Pohorskega bataljona 11. maja 1943, v AIZDG, fasc. 330/I; Franta Komel, Ivan Urbančič-Hinko, izjavi v AMNOM.

³ Franc Žigart-Vitez, izjava v AMNOM.

⁴ Ivan Martinčič-Vanja, Franta Komel, Ivan Medič-Silvo, izjave v AMNOM.

⁵ Poročilo komandanta Vincenca Janka-Harkova 11. maja 1943, v AIZDG, fasc. 330/I.

⁶ Franta Komel, izjava 1954, v AMNOM.

⁷ Poročilo orožniške postaje Mislinja 10. maja 1943, v AMNOM.

⁸ Povelji orožniškega okrožja Maribor z dne 14. in 15. maja 1943, v AIZDG, fasc. orožniško glavarstvo Maribor.

⁹ Poročila orožniških postaj Ruše z dne 12. maja 1943, Šmartno pri Slovenjem Gradcu z dne 13. maja 1943 in Mislinja z dne 17. maja 1943, vsa v AMNOM.

¹⁰ Franc Jamnikar, izjava v AMNOM.

¹¹ Vinko Mezgec-Rajko, osebni podatki, v AIZDG, fasc. 134/IV; Oskar Mezgec, Ernest Vobovnik, izjavi v AMNOM; Anton Višnar-Miha, izjava in podatki o njem od ZZB NOV Slovenske Konjice, v AMNOM.

¹² Poročili orožniške postaje Zreče z dne 20. in 23. maja 1943; Franc Žigart-Vitez, Franta Komel, izjavi, vse v AMNOM.

¹³ Linka Ksela-Jasna, Franta Komel, izjavi v AMNOM.

¹⁴ Franc Žigart-Vitez, dr. Ante Mileta, izjavi, Stane Lenardon, življenjepis, vse v AMNOM.

¹⁵ Dr. Ante Mileta, Hilda Vojinović-Dunja, izjavi v AMNOM. V njenih izjavah je razlika. Mileta navaja, da sta se z Jocom sešla pri Mihi Ertlu, Dunja pa nekoliko prepričljiveje trdi, da je to bilo v gostilni Marije Lindič, Radvanjska 106 (Jožefa Mahora, izjava v AMNOM).

¹⁶ Prepustnica štaba IV. operativne cone z dne 2. maja 1943 za Maksa Čepeča, v AMNOM.

¹⁷ Linka Ksela-Jasna, Franta Komel, Ivan Urbančič-Hinko, izjave v AMNOM.

¹⁸ Franta Komel, izjava v AMNOM.

¹⁹ Poročila orožniških postaj Zreče 23. in 26. maja 1943. Vitanje 26. maja 1943, vse v AMNOM.

²⁰ Dodatno poročilo orožniške postaje Zreče k poročilu z dne 26. maja 1943; Franta Komel, Linka Ksela-Jasna, izjavi, vse v AMNOM.

²¹ Poročila orožniških postaj Ruše z dne 28. maja 1943, Vitanje z dne 29. maja 1943, Zreče z dne 3. maja in 1. junija 1943, Oplotnica z dne 30. in 31. maja 1943 in Mislinja z dne 31. maja 1943, vse v AMNOM.

²² Franta Komel, izjavi v AMNOM.

²³ Franta Komel in Linka Ksela-Jasna, izjavi v AMNOM.

²⁴ Odredbi orožniškega okrožja Maribor z dne 27. in 29. maja 1943, v AIZDG.

²⁵ Poročila orožniških postaj Zreče z dne 1. in 2. junija 1943, Oplotnica z dne 2. in 8. junija 1943 in Vitanje z dne 5. junija 1943; Helena Polenik-Jelka, Ivan Martinčič-Vanja, Franta Komel, izjave, vse v AMNOM.

²⁶ Poročila orožniških postaj Ribnica na Pohorju in Vuzenica z dne 1. junija 1943, podružnične postaje Podvelka z dne 6. junija 1943 in orožniške postaje Šmartno pri Slovenjem Gradcu z dne 3. 6. 1943, vse v AMNOM.

²⁷ ARSNZ SRS.

²⁸ Franc Žigart-Vitez, izjava v AMNOM.

²⁹ ARSNZ SRS; Peter Repas, podatki občinskega odbora ZZB NOV Slovenske Konjice z dne 12. oktobra 1960.

³⁰ ARSNZ SRS.

³¹ Mikuž, Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, II, str. 305–307.

³² ARSNZ SRS.

³³ ARSNZ SRS; Mikuž, Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, II, stran 306.

³⁴ Mikuž, Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, II, str. 305–306; NOV na Slovenskem, stran 476.

³⁵ ARSNZ SRS, Poslovilna pisma žrtev za svobodo. Maribor 1969 (dalje navajam Poslovilna pisma žrtev za svobodo stran 379).

³⁶ NOV na Slovenskem, stran 475, 478, 479.

³⁷ Ževart, NOB v Šaleški dolini, stran 366.

³⁸ NOV na Slovenskem, stran 477.

³⁹ Poročilo orožniške podružnične postaje Podvelka z dne 8. junija 1943; Ernest Vobovnik, izjava, oboje v AMNOM.

⁴⁰ ARSNZ SRS.

⁴¹ Poročilo orožniške postaje Mislinja z dne 9. junija 1943; partizanska topografija v Koroškem pokrajinskem muzeji, revolucije Slovenj Gradec, oboje v AMNOM; ARSNZ SRS.

⁴² ARSNZ SRS.

⁴³ Ivan Martinčič-Vanja, izjava v AMNOM.

⁴⁴ Zapisnik štabnega razgovora v Mariboru z dne 21. junija 1943, v AMNOM.

⁴⁵ Poročilo orožniške postaje Ruše z dne 9. junija 1943, v AMNOM; ARSNZ SRS; Linka Ksela-Jasna, izjava v AMNOM; Poslovilna pisma žrtev za svobodo, stran 383, 384, 386; Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 10–12, 390 (obsežneje je o Konšakovih in ruški skupini pri Ostrovski v I. in II. knjigi, 1981).

⁴⁶ Poročila orožniških postaj Ribnica na Pohorju z dne 13. in 14. junija 1943, orožniške podružnične postaje Podvelka z dne 14. junija 1943, orožniške postaje Vuženica z dne 15. in 16. junija 1943 in Vuhred z dne 16. junija 1943. Ta poročila je dopolnjeval borec bataljona Ernest Vobovnik; Alojz Podobnik-Rok, izjava, vse v AMNOM.

⁴⁷ Odredba orožniškega okrožja Maribor z dne 17. junija 1943, v AIZDG.

⁴⁸ Poročili orožniških postaj Ribnica na Pohorju z dne 16. junija 1943 in Šmartno pri Slovenjem Gradcu z dne 17. junija 1943, z dopolnitvami Ernesta Vobovnika, vse v AMNOM.

⁴⁹ Ferdo Fischer-Mojka, pripomba k orožniškemu poročilu, v AMNOM.

⁵⁰ Poročili orožniške postaje Mislinja z dne 22. junija 1943 in orožniške postaje Zreče z dne 24. junija 1943, v AMNOM.

⁵¹ ARSNZ SRS; Ema Mernik, Franc Pinter, Franta Komel, izjave v AMNOM.

⁵² Poročila orožniških postaj Mislinja z dne 25. junija, Šmartno pri Slovenjem Gradcu z dne 25. junija, Zreče z dne 26. in 27. junija ter 2. julija, Lovrenc na Pohorju z dne 26. junija, 2. julija, Vitanje z dne 1. julija 1943, vsa v AMNOM; poročilo komandanta orožniškega glavarstva Maribor z dne 25. junija 1943, v AIZDG.

⁵³ Mikroteka AIZDG, štev. filma ARSNZ 536 do 538; poročilo komandanta varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem z dne 27. julija 1943 o partizanski dejavnosti na Spodnjem Štajerskem, v ARSNZ SRS.

⁵⁴ Raport štv. 2 štaba Pohorskega bataljona z dne 24. julija 1943, v AIZDG, fasc. 330/I.

⁵⁵ Poročila orožniških postaj Vitanje z dne 1. julija 1943, Mislinja 1. in 5. julija 1943, Lovrenc na Pohorju 2. julija 1943, Zreče 2., 5., 6. in 8. julija 1943, Oploznica 5., 6., 7. in 9. julija 1943, Ruše 6. julija 1943, vsa v AMNOM.

⁵⁶ Ivan Urbančič-Hinko, izjava v AMNOM.

⁵⁷ Ivan Marzel-Mijo, izjava v AMNOM; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 190, 191.

⁵⁸ ARSNZ SRS; Dušan Spindler-Kovač o zvezi z Vinkom Jamnikom-Belim, izjava v AMNOM.

⁵⁹ Ciril Špindler je na Pohorju zbolel, vrnil so ga na zdravljenje na domači teren. Konec 1943 se je umaknil v Prekmurje. Tu so ga ujeli Madžari, ga izročili Nemcem, ti pa so ga ustrelili 13. septembra 1944 v Celovcu. O pozneje zloglasnem izdajalcu Vinku Vukoviču-Guzeju bo še govor.

⁶⁰ Dušan Spindler-Špiro (pozneje Martin in Kovač), spomini v AMNOM; ARSNZ SRS; Poslovilna pisma žrtev za svobodo, stran 446, 447.

⁶¹ Ferdo Fischer-Mojka, ustni vir.

⁶² Raport št. 2 štaba Pohorskega bataljona z dne 24. julija 1943, v AIZDG, fasc. 330/I; poročilo orožniške postaje Mislinja z dne 25. junija 1943; Franta Komel, izjava, oboje v AMNOM.

⁶³ Dr. Ante Mileta, Alojz Vindiš-Dunda, izjavi v AMNOM; Sima Jančar, ustni vir; Ostrovska, Kljub vsemu odpor, I, stran 401, II, stran 68.

⁶⁴ Avgust Švajger, Maksim Peklar-Fonzi, Ida Golob, izjave; Ludvik Svenšek-Bojan, Bojan Pupis, Jože Gajšek-Jožko, življenjepisi, Ludvik Pušnik-Janez, izjava, vse v AMNOM; Ferdo Valenčak-Mišo v knjigi Ostrovske, Kljub vsemu odpor, II, stran 53; Aleksandar Vojinović-Vojin, življenjepis v knjigi Fajdiga, Zidankova brigada, stran 263.

⁶⁵ Maksim Peklar-Fonzi, spomini v AMNOM.

⁶⁶ Ivan Jevšnikar, Hilda Turk-Dunja, Jožefa Mahora, izjave o postojanki gostilne Marije Lindič, sedaj Radvanjska 106, Maribor, v AMNOM; Ostrovska, Kljub vsemu odpor, I, stran 454; II, stran 9, 13, 15, 18, 22, 23, 38, 39, 59, 70–72, 78, 79, 81, 130, 284, 285.

⁶⁷ Dr. Ante Mileta, izjava v AMNOM; Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 26, 27.

⁶⁸ Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 29, 68.

⁶⁹ Poročilo orožniške postaje Slovenj Gradec z dne 9. julija 1943, dr. Ante Mileta, izjava, oboje v AMNOM; Ostrovska, kljub vsemu odpor, II, str. 101–109.

⁷⁰ Poročila orožniških postaj Podvelka z dne 12. julija 1943, Vitanje 13. in 14. julija 1943, Zreče z dne 13. julija 1943, Ruše z dne 15. julija 1943, Lovrenc na Pohorju z dne 17. in 25. julija 1943, Vuzenica z dne 22. julija 1943, Maribor z dne 25. julija 1943, Ribnica na Pohorju z dne 27. julija 1943, Šmartno pri Slovenjem Gradcu z dne 17., 18. in 24. julija 1943, Mislinja z dne 19. julija 1943, vse v AMNOM.

⁷¹ Ferdo Fischer-Mojka, ustni vir.

⁷² Raport št. 2 štaba Pohorskega bataljona z dne 24. julija 1943, v AIZDG, fasc. 330/I; poročilo orožniške postaje Slovenj Gradec z dne 25. julija 1943; Franta Komel, izjava, oboje v AMNOM.

⁷³ Poročilo orožniške postaje Slovenske Konjice z dne 17. julija 1943, v AMNOM.

⁷⁴ Franc Pinter, Slovenske Konjice, ustni vir.

⁷⁵ Poročila orožniških postaj Vitanje z dne 20. julija in 1. avgusta 1943, Zreče z dne 21. in 28. julija 1943, vsa v AMNOM.

⁷⁶ Franta Komel, izjava v AMNOM.

⁷⁷ Poročila orožniških postaj Vitanje z dne 28. julija 1943, Zreče z dne 28. in 31. julija 1943, Orožniške podružnične postaje Podvelka z dne 29. julija 1943, orožniške postaje Oplotnica in Zbelovo z dne 31. julija 1943, vsa v AMNOM.

⁷⁸ Raport št. 2 Pohorskega bataljona z dne 24. julija 1943, v AIZDG, fasc. 330/I; ARSNZ SRS; Franc Žigart-Vitez, Ivan Medič-Silvo, izjavi v AMNOM; Filipič, Pohorski bataljon, stran 671.

⁷⁹ ARSNZ SRS; Srečko Lakužič, Maribor, ustni vir; France Filipič, Prvi pohorski partizan, Maribor 1965, stran 225; Filipič, Pohorski bataljon, stran 433; Totengedenkbuch der Deutsch-Untersteirer, Graz 1970.

⁸⁰ ARSNZ SRS.

⁸¹ Poročilo orožniške postaje Podvelka z dne 12. julija 1943; Alojz Vindiš-Dunda, Ivan Medič-Silvo, izjavi, vse v AMNOM.

⁸² Poročilo orožniške postaje Podvelka z dne 29. julija 1943; Milko Golob, Ivan Medič-Silvo, Ernest Vobovnik, izjave, vse v AMNOM; Marburger Zeitung, 3. avgusta 1943.

⁸³ Poročilo orožniške podružnične postaje Podvelka z dne 29. julija 1943, v AMNOM.

⁸⁴ Poročilo o delu KP in SKOJ v Pohorskem bataljonu (brez datuma, verjetno iz konca junija 1943), v AIZDG, fasc. 330/I.

Opomba: V dokumentu so navedena samo partizanska imena. Avtor je dodal tudi imena in priimke, razen za Oskarja, ki ga ni mogel ugotoviti.

⁸⁵ Raport št. 2 Pohorskega bataljona z dne 24. julija 1943, v AIZDG, fasc. 330/I.

Opomba: Franta Komel pojasnjuje, da je šel Vincenc Janko-Harkov v akcijo na železniško progo pri Celju, ker je bil kot domačin iz Letuša dober poznavalec tamkajšnjih razmer. Če je bil Harkov na pohodu z desetino uspešen, Komel ni vedel povedati.

⁸⁶ ARSNZ SRS.

⁸⁷ Prav tam.

⁸⁸ Ferenc, Wehrmannschaft, stran 112, 113; Ževart, NOB v Šaleški dolini, stran 376.

⁸⁹ ARSNZ SRS; topografija NOB v Koroškem pokrajinskem muzeju revolucije Slovenj Gradec.

⁹⁰ Dopis komandanta varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem z dne 26. julija 1943 orožniškemu glavarstvu Maribor, v AIZDG.

⁹¹ Aleksandar Vojinović-Vojin, Ponovno svobodni. Ljubljana 1959 (dalje navajam Vojinović, Ponovno svobodni), stran. 122 – 1931.

⁹² Glej opombo 87.

⁹³ ARSNZ SRS.

⁹⁴ Vojinović, Ponovno svobodni, str. 131–133.

⁹⁵ Prav tam, stran 134, 135.

⁹⁶ Poročila orožniških postaj Slovenske Konjice z dne 3., 4., 7. avgusta 1943, Zbelovo z dne 4. avgusta 1943, Ribnica na Pohorju z dne 2. avgusta 1943, Mislinja z dne 1. in 2. avgusta 1943, Vitanje z dne 5. avgusta 1943, Oplotnica z dne 3. in 4. avgusta 1943, Šmartno na Pohorju z dne 5. avgusta 1943, vsa v AMNOM.

⁹⁷ Milko Golob-Jožko, Franc Žigart-Vitez, izjavi v AMNOM.

⁹⁸ Poročilo orožniške postaje Slovenska Bistrica z dne 5. avgusta 1943, v AMNOM.

⁹⁹ Poročilo orožniške postaje Šmartno na Pohorju z dne 6. avgusta 1943, v AMNOM.

¹⁰⁰ Anton Vidmar, smrtna obsodba z dne 19. septembra 1943, ARSNZ SRS; Franc Žigart-Vitez, Milko Golob-Jožko, izjavi v AMNOM.

¹⁰¹ Poročila orožniških postaj Ruše z dne 5. in 7. avgusta 1943, Oplotnica z dne 6. in 7. avgusta 1943, v AMNOM; Milan Ivanuša-Vencelj, ustni vir za Rudolfa Košnjaka.

¹⁰² Rajko Mithans-Mišo je šel 8. avgusta 1943 s Pohorskim bataljonom na Koroško, potem pa na Moravsko, od tod je prišel marca 1944 nazaj v Zidaniškovo brigado kot spremljevalec komandanta Andreja Cetinskega-Leva. Policisti so ga zajeli 4. aprila 1944 in je kmalu postal zaupnik gestapa ter raztrganec. Padel je 31. julija 1944 na Ljubnem kot član protibande »Nikola« v boju proti

Šlandrovi brigadi (povzetek podatkov iz zapisnika Rajka Mithansa na gestapu 6. aprila 1944, v ARSNZ SRS).

¹⁰³ Friderik Dravšnik, življenjepis v AMNOM; Zalaznik, Dolga in težka pot, stran 171, 172.

¹⁰⁴ Poročilo orožniške postaje Šmartno pri Slovenjem Gradcu z dne 8. avgusta 1943, v AMNOM.

¹⁰⁵ Poročilo orožniške postaje Slovenj Gradec z dne 8. avgusta 1943: Tone Ulrih-Kristl, izjava, oboje v AMNOM; Poslovilna pisma žrtev za svobodo, stran 381.

¹⁰⁶ Vojinović, Ponovno svobodni, stran 137.

¹⁰⁷ Franta Komel, izjava v AMNOM; Vojinović, Ponovno svobodni, stran 137; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 21, 24, 26.

¹⁰⁸ Bogdan Žolnir, Borba za Pohorje po 8. januarju 1943; Franc Žigart-Vitez, izjava, oboje v AMNOM.

¹⁰⁹ Ivan Medič-Silvo, Ivan Urbančič-Hinko, Alojz Vindiš-Dunda, izjave v AMNOM; Ževart, NOB v Šaleški dolini, stran 374, 375; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 24.

¹¹⁰ Ivan Uranič-Drago, izjava v AMNOM; Ladislav Grat-Kijev, V metežu. Ljubljana 1969 (dalje navajam Kijev, V metežu), stran 202.

¹¹¹ Rajko Mithans, ARSNZ SRS, glej opombo 102.

¹¹² Franta Komel, izjava v AMNOM.

¹¹³ Zbornik NOV, VI/6, dok. 162.

¹¹⁴ Slavko Ivajnšič-Boris, Daniel Hojs-Ljubo, Milko Golob-Jožko, Dušan Spindler-Kovač, izjave v AMNOM. Slavko Ivajnšič-Boris, Prleški partizani od 1941 do 1945. TV 15, 23. februarja 1984.

¹¹⁵ Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 29.

¹¹⁶ Prav tam, stran 22.

¹¹⁷ Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 21–24.

¹¹⁸ Franta Komel, Ivan Uranič-Drago, izjavi v AMNOM; Miroslav Stiplovšek, Šlandrova brigada. Ljubljana 1971, (dalje navajam Stiplovšek, Šlandrova brigada), stran 73.

¹¹⁹ Ivan Martinčič-Vanja, Franta Komel, Alojz Vindiš-Dunda, izjave v AMNOM.

¹²⁰ Kijev, V metežu, stran 202; Dušan Spindler, spomini v AMNOM.

¹²¹ Alojz Vindiš-Dunda, izjava v AMNOM.

¹²² Franc Herle-Nande, Josip Jeras-Branko, Tone Poljanšek-Branko, izjave v AMNOM.

¹²³ Ivan Medič-Silvo, Alojz Vindiš-Dunda, izjavi v AMNOM.

¹²⁴ Ivan Uranič-Drago, izjava v AMNOM.

¹²⁵ Milan Trtnik-Milanček, izjava v AMNOM.

¹²⁶ Stiplovšek, Šlandrova brigada, stran 73.

¹²⁷ Ivan Medič-Silvo, izjava v AMNOM.

¹²⁸ Tomaž Slapar-Tugo, Franta Komel, Ivan Medič-Silvo, Alojz Vindiš-Dunda, Milan Trtnik-Milanček, izjave v AMNOM, Ivan Cerar, Ob Savi. Spomini na partizanska leta, III, 1949.

¹²⁹ Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 24, 25.

IV. Delovanje Pohorske čete od 8. avgusta do začetka oktobra 1943

Po odhodu Pohorskega bataljona na Dolenjsko oziroma na Moravsko se je pričelo na pohorskem operacijskem območju izjemno težavno obdobje. Na Pohorju je ostala slabotna četica, 22 mož oborožena s 14 puškami različnega izvora. V četi so bili 4 ranjenci in nekaj bolnih ter izčrpanih borcev. Takšna organizacijsko neustrezna enota se je znašla pred dvema velikima težavama. Prva je bila v pravem navalu novih borcev Srbov in Hrvatov iz raznih nacističnih taborišč ter domačinov dezertarjev iz okupatorjevih oboroženih formacij, vojnih obveznikov in drugih prostovoljcev. Drugo težavo pa je predstavljalo pomanjkanje orožja, streliva, opreme, sanitetnega materiala, oblačil, obutve in vodilnega kadra. Kako premagati vse težave, razviti dobro četo, iz nje bataljon v sicer ugodnih, celo prelomnih političnih razmerah v obdobju pred in po kapitulaciji Italije ter ob hitrejšem napredovanju zaveznikov na vseh frontah? To so bile dileme vodstva čete, ki sta ga najprej predstavljala dva, potem pa en mesec trije vodilni borci.

Komandir Ivan Zagernik-Joco, politični komisar Alaksandar Vojinović-Vojin in vsi borci so se vseh težav zavedali. Sovražnik je imel v tem času opraviti samo s četo, ki se v vojaško organizacijskem pogledu ni mogla primerjati z bataljonom. Ta se je organizacijsko že dokaj utrdil, pričel pa se je uveljavljati tudi vojaško, zlasti pa politično. Torej z odhodom bataljona so se razmere za partizane na Pohorju izjemno poslabšale. Glede na popolno sovražnikovo premoč v oboroženi sili lahko poudarimo, da je bila sedaj četa na začetku velikih preskušanj. Pred njo sta bili neposredni nalogi: premagovanje naštetih težav in nadaljevanje boja proti številčno neprimerljivo močnejšemu sovražniku.¹

INTERNIRANCI Z DUNAJA Z BRATOMA ŠIMIĆ NA POHORJU

Minil je približno teden, ko so šli iz taborišča Joco, Vojin in še en borec na dogovorjeni sestanek blizu Kremžarice s Hildo Turk-Turico. Srečanje je bilo uspešno. Hilda je prišla v spremstvu prijateljice z vlakom iz Maribora do Slovenjega Gradca, potem pa peš do Kremžarice.² Vesela je poročala, da je na Dunaju našla Marijo, ki jo je povezala z Rudijem Šimićem. Dogovorili so se, da bo kakor jutri prišel v Maribor k njeni sestri Katici Slana v Linhartovo ulico 12 Kosta Stojanović z Dunaja in da bo tu ponarejal za tovariše potne liste. Vsak petek pa bo mariborski sodelavec Milan Medvešček, ki je bil v službi pri železnici, odnesel potne liste za tovariše na Dunaj, odkoder bi se potem organizirane skupine ob sobotah odpeljale z vlakom do Maribora, odtod pa odšle z vodniki na Pohorje. Tako naj bi prispeła prva skupina v Maribor že približno čez teden dni, to je v soboto, ko je bilo v taboriščih na Dunaju manj kontrol, njihovo odsotnost pa bi ugotovili komaj v ponedeljek. Ob slovesu so se dogovorili, da se dobijo v soboto zvečer v Mariboru. Partizanska patrolja je potem na slovenjegraškem terenu obračunala z gestapovcem in odšla v bataljonsko taborišče. Tu jo je čakalo veliko presenečenje, saj je med njihovo odsotnostjo, kot smo že opisali, odšel bataljon s Pohorja. V taborišču je bila tako sedaj majhna četa borcev. Jocu so izročili pismo štaba bataljona, ki je postavil njega za komandirja, Vojina pa za političnega komisarja. V pismu so navedli vzrok odhoda bataljona proti Savi ter tudi kratka navodila za nadaljnje delovanje čete, kako se naj oborožuje, skrbi za ranjence, bolne in za pridobivanje novih borcev. Kurirsko zvezo so določili za vsako sredo pri Pesku pri velikem kamnu.

Vrnitev Jocove patrolje v taborišče je bila verjetno dan po odhodu bataljona 9. avgusta 1943. Četa se je potem premestila bliže Mariboru, saj je tam načrtovala nekaj akcij in tudi okoliščine spričo reševanja internirancev z Dunaja, so ji velevale biti bliže Maribora. V petek ponoči je krenila pod vodstvom Staneta Lenardona patrolja za zvezo s skupino dunajskih beguncev. Zgodaj v nedeljo pa je šel z drugo patroljo tudi Vojin naproti ubežnikom in Stanetovi patrolji. Bilo je veliko ugibanj, ali je beguncem uspelo ali so postali žrtve sovražnika? Toda kmalu je

mučna razmišljanja prekinil stražar, ki je iz izvidnice sporočal, da prihaja skupina blizu 20 ljudi. In res, s Stanetovo patruljo se je na Pohorje vzpenjalo precej beguncev Srbov in Hrvatov. Med njimi sta bila tudi znamenita stara komunista brata Rudi in Martin Šimić.³ Martin, ki je bil rojen leta 1906 v Osijeku, po poklicu kvalificirani delavec, član SKOJ je postal leta 1924, KP leta 1925, v stari Jugoslaviji pa je bil v letih od 1928 do 1937 kar devet let na robiji in po zaporih. Po vojni je bil polkovnik, nosilec partizanske spomenice, umrl je leta 1980. Brat Rudi, rojen leta 1912, tudi v Osijeku, kovinar, član SKOJ od leta 1927, član KP od leta 1933, na robiji je bil v razdobju od 1929 do 1933, udeleženec ustanovnega kongresa KP Hrvatske leta 1937 s tovarišem Titom in drugimi v Samoboru in španski borec; po vojni nosilec spomenice 1941, polkovnik, državni podsekretar za notranje zadeve SR Hrvatske, živi v Zagrebu.⁴

Poudariti pa moramo, da je to razmeroma veliko in opazno skupino na železniški postaji v Mariboru pričakala Hilda Turk z bratom Ivanom in drugimi sodelavci. Kako drzni in spretni so bili vodniki – aktivisti, je danes kar težko razumeti. To je bil njihov velik uspeh, saj so okupatorju neopazno od kolodvora skozi mesto, čez most, skozi Novo vas na Pohorje odpeljali kar številno skupino, ki je šla seveda previdno v ustreznem razmaku srečno do cilja. Hilda je ob prihodu prve skupine poročala, da ponarejata potne liste pri njeni sestri Katici Slana dva tovariša, Kosta Stojanović in njegov sodelavec. Tudi Vojin je poslal Kosti po Hildi svoj ponarejeni potni list, ki ga je ta potem še trikrat priredil za pobege drugih tovarišev z Dunaja.⁵

Rudi Šimić je prinesel s seboj z Dunaja več fotografij s podatki za tovariše, ki so potrebovali ponarejene potne liste. Vse so poslali do Koste, ki je potem nalogo v nekaj dneh odlično opravil in kurir je odnesel precej potnih listov na Dunaj, da je od tam naslednjo soboto zopet odpotovala skupina beguncev do Maribora, odtod pa na Pohorje. Med potjo, ko se je kolona premikala proti taborišču, je revolucionar Rudi Šimić navdušeno pripovedoval, kako lepo so jih sprejeli pogumni ilegalci v Mariboru, potem partizanska patrulja pod Pohorjem, prav ganjen pa je bil s sotovariši spričo organizirane prehrane. Dejal je: »Pomisli, topel obed so nam prinesli zunaj mesta. Žene naših tovarišev v Mariboru so skuhale, tovariši pa so ga prinesli. Koliko tveganja in koliko ljubezni je bilo v tem . . .« Ponoči, že proti jut-

ti na vlakih in drugod. Vlak Dunaj–Maribor bosta kontrolirali vojaška in civilna patrulja. Vsega se bo potrebno lotiti, da v Mariboru odkrijejo sprejemne javke za begunce z Dunaja, je poudarjeno v navodilu za akcijo. Glavno izdajalsko vlogo sta v odkrivanju domoljubnih beguncev na Dunaju odigrala agenta AST jugoslovanskega rodu Svetislav Olušky-Pop in Dušan Lasič, ki se je predstavljal tudi kot Miloš Sinanović. Povezana sta bila z agentoma AST Lemmerjem, Hambo in z drugimi gestapovci. Od naših domoljubov na Dunaju so zvedeli za javko v Mariboru, kjer je delal Lazar Radaković. Svetislav Olušky-Pop in Dušan Lasič sta se odpeljala v nedeljo 29. avgusta 1943 v Maribor na oglede. Toda frizerski salon je bil zaprt in obžalovala sta, ker se nista mogla povezati z Radakovićem. Olušky je ostal v Mariboru, na zvezo z dunajskim gestapom pa je poslal Lasiča. Z njim se je na Dunaj odpeljal Lazar Tarabić, ki je prišel 28. avgusta v Maribor z Radom Rajkovićem iskat zveze. Lasič jima je obljubil zvezo, Tarabiću pa naročil, naj zbere tovariše za odhod v partizane. Z Dunaja je potem krenila z vlakom v ponedeljek 30. avgusta ob 22,45 skupina devetih beguncev, ki se jim je kot deseti pridružil tudi agent Lasič. Na kolodvoru v Mariboru jih je 31. avgusta pričakal agent Olušky in tu je bil tudi begunec Rajković. Olušky in Lasič sta se domenila, da odpelje begunce v bližnjo kavarno Steierhof nasproti kolodvora Lasič. Olušky je medtem stopil do Radakovića, kjer je našel tudi njegovega sodelavca Dušana Savatovića. Ker ni bila ta skupina najjavljena, ju je agent s težavo pregovoril, da sta jo obljubila prevzeti ob 12. uri v kolodvorski restavraciji. Savatović je hitel organizirat zveze, Olušky pa je povabil Radakovića na razgovor v gostilno Seyfried. Tu so že čakali gestapovci in prijeli Radakovića, hkrati pa je druga skupina gestapovcev prijela vseh deset beguncev, ki jih je imel zbrane agent Dušan Lasič. Gestapo je potem na hitrico prijel še Dušana Savatovića, Nikola Badovinca, Radovana Rešnjaka, Petra Bibića, Petra Vujčića in še verjetno koga. Iz prijete skupine, ki se je pripeljala z Dunaja, so znani Josip Pušić, Lazar Tarabić, Veselin Živanović, Cvijo Otopašić, Radivoj Vojnović, Stevo Devlić, Družetić, Stevan Nikitić, Radko Starčević in Rade Rajković. Na zaslišanjih je gestapo med drugim zvedel, da je Savatović predal v nedeljo 29. avgusta 1943 zadnjo skupino petih beguncev Badovincu, ta pa jih je s sodelavcem prevzel v mestnem parku in poslal po zvezah na Pohorje. Zvedeli so za

več pomembnih paritzanskih povezav in tudi to, da je Lazar Radaković pričakoval namesto dunajske skupine skupino beguncev iz Gradca, ki naj bi prišla po dogovorjenih zvezah. Nikola Badovinac je dočakal tragičen konec, saj je umrl v Auschwitzu, Lazar Radaković je preživel Mauthausen, koncentracijsko taborišče je preživel tudi Radovan Rešnjak. Iz dunajske skupine so poslali Radka Starčevića, doma iz Prijedora 2. decembra 1943, v koncentracijsko taborišče Flossenburg, medtem ko za druge o njihovi nadaljnji usodi po aretaciji ni podatkov.⁴⁸

V verigi sovražnikovih vdorov v organizacijo NOB je bil tudi ta primer razbitja postojanke in javke pri Siliću hud udarec od porniškemu gibanju.

KAPITULACIJA ITALIJE IN NAPREDOVANJE RDEČE ARMADE POMEMBNA SPODBUDA ZA HITREJŠI RAZVOJ NARODNOOSVOBODILNEGA GIBANJA

Sekretar pokrajinskega komiteja KPS za severno Slovenijo Peter Stante-Skala je konec avgusta in v začetku septembra 1943 poročal, da se je politični položaj na Štajerskem zaradi neuspele nemške ofenzive na vzhodu zelo ugodno razvijal. Pokrajinski komite je sodil, da so uspešna poletna ofenziva Rdeče armade, zavežniško zavzetje Sicilije in uspehi narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije in Slovenije močno vplivali na preobrat političnega razpoloženja množic. Še večji učinek je imela 8. septembra 1943 vest o kapitulaciji Italije. Ta je za nekaj časa močno demoralizirala tudi spodnještajerske Nemce.⁴⁹

Toda Pohorje in vsa severna Slovenija sta bila še vedno pod nepopustljivim krutim nacističnim pritiskom, ki ni kazalo videza nobenega popuščanja. Spodbudne pa so bile vesti o naglem razvoju NOB, zlasti na Dolenjskem in tudi drugod.⁵⁰

Kljub nadaljevanju hudega okupatorjevega nasilja na Štajerskem, Koroškem in Gorenjskem so bile spričo kapitulacije Italije med prebivalstvom opazne pozitivne spremembe pri hitrejši opredeljivi za OF in v protinacističnem obnašanju.

Septembra je na Štajerskem in Gorenjskem nastalo zaradi odhoda Šlandrove ter Prešernove brigade na Dolenjsko in Notranjsko za nekaj časa zatišje. General policije Rösener, vodja štaba za protipartizansko bojevanje, ki ga je Himmler, nezado-

ru, pa je vse pretresel dogodek, ki ga je povzročil begunec Rešo Memišević, Bosanec, ki je živel v Osijeku. Dezertiral je s stražarskega mesta z novo puško. To je zlasti skalilo veselje prvega dne svobodnega življenja beguncev. Rešo so tovariši dobro poznali. Njegova želja pobega iz taborišča je bila velika, toda še močnejša, da bi videl ženo in otroke. Po vojni so tovariši zvedeli za njegov žalostni konec. Dosegel je dom v Osijeku, videl otroke, po katerih je neizmerno hrepenel. Toda neki ustaš ga je ob prihodu opazil. Hišo so obkolili, ga odpeljali in ustrelili.

Begunce so preostali partizani v taborišču čete lepo sprejeli. Rudi Šimić, ki si je nadel staro ilegalno ime Hinko, je takoj postal namestnik političnega komisarja čete in sekretar partijske celice. Ta je sedaj zaživela, saj je prišlo z begunci več članov KP. Z Dunaja sta z begunci prišla na Pohorje tudi Marija Knežević iz Osijeka in Kaja, pozneje poročena Cerjan. Akcija z reševanjem beguncev z Dunaja je uspešno potekala. Vsako soboto so prihajale skupine po 5, 6 ali več beguncev. Pobegi pa se niso vselej srečno končali. Pripetilo se je, da eno od skupin na kolodvoru v Mariboru nihče ni pričakal. Dva tovariša, ki so ju določili, naj jih čakata, je opazila policija. Da ne bi prišlo do aretacij, sta se skrila. Ta skupina se je potem vrnila na Dunaj, pobeg pa ji je prek Maribora uspel naslednjo soboto, ko je zveza delovala.⁶

Hilda Turk je šla zaradi reševanja beguncev večkrat na Dunaj. Tudi ta navaja primer težave s skupino, ki so jo počakali na mariborskem kolodvoru. Skozi mesto so jo srečno pripeljali v Ertlovo koruzo. Na zvezo pa so zamudili kurirji s Pohorja. Skupina je šla tako komaj proti jutru naprej, toda na vznožju Pohorja pri sedanji postaji vzpenjače je naletela na sovražnikovo zasedo, ki je po njej streljala. Eden od novincev je menda padel, drugi pa so se razbežali. Naslednjega dne se je eden od novincev zatekel na Hildin dom. Tega in še nekaj drugih, ki so jih aktivisti našli, so potem s težavo spravili na Pohorje.⁷

S četrto skupino so se konec avgusta 1943 končali pobegi z Dunaja. Tako je Pohorska četa pridobila približno 30 novih borcev. Sovraštvo do nacistov je med begunci, sedaj pohorski partizani, rodilo misel, da bi šli na Dunaj zažgat eno od taborišč, kjer so bila tudi velika skladišča lesa, gradbenega materiala, odej, usnja in drugega. Za izvedbo sabotaže so določili Borisava Stankovića-Čulavko, Petra Kokovića in Andrijo Ko-

kotovića. Opremljeni z odlično ponarejenimi potnimi listi, lepo oblečeni, oboroženi s pištolami in oskrbljeni z denarjem ter živilskimi kartami so krenili prek Maribora na Dunaj. Odtod so kmalu poslali na Pohorje nova dva taborišnika. Stanković pa je sporočil, da bo nalogo izvršil in se kmalu vrnil na Pohorje. Po vojni je povedal Petar Španović, ki se je pridružil trojici za izvršitev naloge na Dunaju, da se je Andrija Kokotović premislil in tudi drugim zagrozil, da ne smejo tega storiti. Andrija se je zadovoljil z udobnim življenjem, ki si ga je ob vrnitvi na Dunaj uredil. Stanković, Koković in Španović so šli potem z Dunaja v druge jugoslovanske kraje v partizane. Prva sta kot partizanska voditelja padla, Španović pa je preživel.⁸

ŠE ENA JALOVA OKUPATORJEVA, »VELIKA AKCIJA« NA POHORJE

Kljub odhodu bataljona s Pohorja je bilo na zvezah, po katerih so z raznih strani prihajali novi borci na Pohorje, zelo živahno. Enako je bilo avgusta tudi na mnogih javkah, katerih prvenstvena naloga je bila pošiljati na Pohorje novince, orožje, sanitetni in drug material.

Kot smo že omenili, je sovražnik 2. avgusta 1943 na štabnem razgovoru v Mariboru ugotovil, da je na Pohorju okoli 80 partizanov. To ga je močno vznemirjalo, zlasti pa dnevna poročila njegovega aparata o stalnem dotoku novincev na Pohorje. Tako je orožniška postaja Oplotnica poročala, da je bilo v noči na 14. avgust v Keblu, Nadgradu in Podgradu pri 17 kmetih skupno 40 do 50 partizanov. Popoldne 14. avgusta sta jih pri Mrzlem studencu med Osankarico in Peskom še bolj pretirano naštela dva pastirja kar približno 100 in to sporočila orožnikom v Oplotnico.⁹ Sovražnik pa je imel tudi druge vire informacij o porastu dotoka novincev v partizane. Da je bilo ugodno razpoloženje za odhod v partizane, pove tudi primer okupatorjevega zaupnika iz pekarnice Scherbaum v Mariboru. Tako je pekovski pomočnik Rudolf Kurnik, brat velikokrat omenjenega raztrganca Adolfa Kurnika, prijavil 3. avgusta 1943 Andreja Ikovica, pekovskega pomočnika, da bo odšel v partizane, čim bo dobil poziv za nemško vojsko. O Ikovicu dalje navaja, da so ga do tega pripravili njegov brat iz Savinjske doline in »Čiči«, ki delajo pri

Scherbaumu. Dalje je prijavil iz pekarnice Antona Pankertsa, da tudi čaka na priložnost za odhod med partizane, da je protinemško opredeljen in da vedno ščuva proti Nemčiji. Jožeta Šeliga iz pekarnice je zatožil, da posluša tuje radijske postaje in potem te vesti pred uradnimi komentira.¹⁰

Kolikor je mogoče iz obstoječih virov ugotoviti, okupator dalj časa ni vedel, da je šel Pohorski bataljon 8. avgusta 1943 s Pohorja in da je tu ostala le četa. To predpostavljamo tudi zato, ker ne bi sicer organiziral »velike akcije« od 13. do 15. avgusta 1943 na Pohorje. Iz poročila vodje gestapovskega oporišča Mislinja Berložnika je še razvidno, da so bili na prvi dan te akcije njegovi raztrganci Brunšek, Kurnik in Čop dne 13. avgusta v oboroženi zaporni zasedi na koroški meji.¹¹

Ker ni dovolj dokumentov, ki bi v celoti predstavili to akcijo, njen potek in učinek, se bomo zadovoljili še z dvema dokumentoma. Tako je orožniško glavarstvo Maribor izdalo povelje za akcijo na Pohorje št. 10 z dne 31. julija 1943. V istem dokumentu je v pripisu z dne 18. avgusta 1943 navedeno, da se je akcija končala 16. avgusta 1943. S tem dnem so prenehala veljati tudi zaporna območja na Pohorju, ki so jih za čas akcije za Pohorje določili in razglasili. Konec zapore so ukazali sporočiti podrejenim orožniškim oddelkovodjem v Mariboru, Radljah ob Dravi, Slovenjem Gradcu, Slovenskih Konjicah in v Slovenski Bistrici.¹²

Na štabnem razgovoru v Mariboru 16. avgusta 1943 je predstavnik varnostne policije in varnostne službe Tesennfitz poročal: »Bande so se sedaj umirile. Se hočejo reorganizirati, da bi prišle do orožja in moštva. Prehod vojaških sil je napravil velik vtis in se prav zato v zahodnem delu Spodnje Štajerske ni zgodilo nič posebnega. Več aktivnosti je opaziti edinole na Pohorju in v brežiškem okrožju. Med akcijo na pohorskem območju smo prijeli 11 oseb. ... Banditi so v Spodnji Štajerski od 1. do 14. avgusta 1943 zagrešili 18 roparskih napadov. Odvedli so 10 oseb in eno ubili. ...«¹³

Ta dokument pojasni, da je imel okupator v tem času že nekaj podatkov o preosnovi partizanskih enot na Slovenskem. S prehodom svojih vojaških enot pa si je delal utvare o nekem uresničenem vtisu oziroma zastrašujočem uspehu med prebivalstvom. Za razjasnitev poteka protipartizanske akcije je naj-

pomembnejši podatek, ki govori, da so med akcijo na pohorskem območju prijeli 11 oseb.

Trije okupatorjevi dokumenti torej govorijo o akciji sredi avgusta 1943 na Pohorje, medtem ko piše takratni borec udeleženec Maksim Peklar o akciji, da jo je sovražnik organiziral s precejšnjim številom oboroženih mož, da je prišlo do spopada na območju Kota nad Oplotnico in da so imeli policisti nekaj mrtvih ter ranjenih. Ker niso imeli partizani nobenih žrtev, lahko sklenemo, da je bila tudi ta tako imenovana »velika akcija« na Pohorju zopet udarec v prazno. O enajstih prijetih osebah med akcijo, kot je poročal sovražnik, si lahko razložimo, da je sovražnik, kot po navadi, prijel kmete – partizanske sodelavce. Tako je vselej delno opravičeval neuspele akcije, hkrati pa se je znesel nad golorokim prebivalstvom z željo, da bi ga z grobim nasiljem odvrnil od partizanov.¹⁴

VELIKA DEJAVNOST ILEGALNIH POSTOJANK

Značilnost narodnoosvobodilnega gibanja v mesecu avgustu 1943 je v izredno uspešni dejavnosti ilegalnih postojank v Mariboru in njegovi okolici, dobra povezava teh postojank s Pohorsko četo, velik priliv novih borcev na Pohorje ter nadvse zaskrbljujoče pomanjkanje orožja. Posebej je potrebno poudariti zveze, ki so avgusta izvrstno delovale pri reševanju delavcev iz raznih prisilnih delovnih in drugih nacističnih taborišč z Dunaja, iz Gradca, Leobna in še nekaterih avstrijskih krajev.

V Mariboru je bila že večkrat omenjena osrednja postojanka pri Mihaelu Ertlu, za kadetnico v Novi vasi. Sem so redno prihajali s Pohorja organizatorji Joco, Stane, Vojin, Fazan, Hilda, njihovi sodelavci, kurirske patrulje, ilegalni vodniki in drugi sodelavci. Na Ertlovo postojanko so bile med drugimi vezane postojanke Franca Pupisa in Vlada Škedlja, v Ulici ceste zmage in na Bolfenški cesti, Mirka Kselmana in Ivanke Valenčak, v sedanji Ulici heroja Šercerja 47. Sem sta hodila tudi sodelavca Srečko Obreht in Bogdan Madžarac, ki je pošiljal iz Gradca na Pohorje Srbe in Hrvate.¹⁵ V koloniji je bila znana postojanka pri Turkovih, ki je bila vezana na Ertla in na več strani, na primer s sestro Katico Slana v Linhartovi ulici 12. Sem je prišel poleti 1943 Pepi Čelofiga iz Bresternice šapirograf. Tu so

Hilda in njeni sodelavci nekaj časa razmnoževali letake, jih razširjali, potem pa so šapirograf odstopili pohorskim partizanom. Ti so ga namestili v bunkerju pri Pesku in z izdelavo letakov nadaljevali. Hilda in njena brata Ivan ter Otmar so iskali v mestu in okolici varne postojanke, pri čemer jim je pomagala tudi aktivistka Vida Štuhec. Tako je Ivan Turk pridobil za sodelovanje Hildo Stančič, ta pa je zagotovila pri materi Tereziji in očimu Karlu Krambergerju v Hrastju nad Pekrami zanesljivo ilegalno postojanko. Ivan Turk je imel tudi najeto neprijavljeno sobo v sedanjem domu JLA, ki so jo uporabljali za skladišče pridobljenih uniform in drugega materiala ter za sestanke. Z Ertlovimi je bila tudi povezana partizanska družina Markelj na Studencih, z obema pa sta zopet sodelovali družini Jožeta Maroha in Jožeta Tertineka, obe s Studencev.

Skupina Petra Ruperja iz Špesovega sela, v kateri so delovali Bogdan Knaflič, Radovan Rešnjak, Franc Pupis, Jože Berglez-Fazan, železničar Orešnik, Ludvik Plomberger, je tudi bila tesno povezana z Ertlovo postojanko. Ruperjeve zveze so segale tudi na Gorenjsko in na Dunaj. Dalje sta bili na Ertla vezani močni postojanki pri Francu Poropatu v Brezju in pri Francu Lešniku v Miklavžu na Dravskem polju. Nadaljnji pomembni postojanki, povezani z Ertlovo, sta bili v Radvanju pri Berti Vobovnik na Engelsovi 85 in pri Justu Samec v Vrtnarski 5. Ti postojanki sta bili za kadetnico in praktični tudi zato, ker sta bili od Ertla oddaljeni le dobrih pet minut. K Berti in Justu so hodili Ivan in Hilda Turk, Joco, Stane, Vojin, Anica in Franc Pupis, Bertin brat partizan Ernest, Ludvik Svenšek-Bojan in še nekateri. Prek teh postojank je šlo do Ertla več novincev, nekatere pa so odtod odpeljali naravnost na Pohorje. Berta je bila povezana s pohorskimi partizani tudi prek svojcev v Ribnici na Pohorju, v Ulici ob železnici 6 s sestro Romano, na Teznu z Ivanom Gerečnikom, na Partizanski cesti pa s pomembno postojanko pri Vinku Štuhcu. Poleti 1943 se je čvrsto povezala z Ertlovo postojanko tudi skupina, v kateri so bili Jože Kovač s Studencev, Polde Ratajc iz Koseskega ulice 20, Alojz Decorti in še nekateri. Skupina je imela tudi zvezo z Dolenjsko, odkoder je dobivala partizanski tisk. Ratajc in Decorti pa sta nekaj časa razširjala tudi letake, ki sta jih sama izdelovala.¹⁶

Poglavje zase je predstavljala skupina pri Glavnem kolodvoru, ki je pomagala velikemu številu, zlasti Srbov in Hrvatov, ki

so bežali s prisilnega dela iz nacističnih taborišč z Dunaja, iz Gradca in od drugod. V tej skupini je bilo več frizerjev, nekaj trgovcev in sodelavcev drugih poklicev. Begunce so potem vodili Radovan Rešnjak, Ivan Gerečnik, Franc Pupis, Ludvik Plumberger, Franc Poropat, Bogdan Knaflič, Vlado Škedelj, Nikola Badovinac, Justi Samec in drugi na postojanke k Ludviku Plumbergerju na Volodjevo 40, k Luki Vidoviču in gostilničarki Dovičevi na Ptujsko 49, k Ignacu Stropniku na Cesto XIV. divizije 14, k njegovemu bratu Karlu v Moskovsko 3 in še na več postojank. Tu so bili begunci skriti in čakali, da so jih partizanske patrulje odpeljale, večino do Ertla, nekatere manjše skupine in posameznike pa tudi naravnost, po navadi mimo betnavske skakalnice, na Pohorje.¹⁷ Ta postojanka, ki bi ji lahko tudi rekla frizerska, je delovala že kar nekako kot v profesionalnem ilegalnem slogu. Sedež javke ali postojanke je bil na Partizanski cesti 11, točno nasproti glavnega kolodvora v Mariboru, v frizerskem salonu Dinka Silića. Pri njem sta 1941 delala komunista Mato Utović in Nikola Silić, k njima pa sta hodila tudi organizatorja vstaje Miloš Zidanšek in Rado Iršič ter drugi. Utovića je okupator odpeljal v koncentracijsko taborišče, Nikola je zbežal v partizane, toda postojanka je še naprej delovala.¹⁸ Okupator je Dinka Silića zaprl 1941, vendar se je takrat in tudi pozneje reševal s svojim hrvaškim državljanstvom.¹⁹ Avgusta 1943 sta imela na postojanki gotovo največ dela z novinci brivska pomočnika Lazar Radaković in Dušan Savatović. Slednji je od 1942 do konca julija 1943 delal pri Siliću, avgusta pa pri mojstru Resineda, vendar je stalno hodil k sodelavcu Radakoviću. Sem so hodili tudi komunist Nikola Badovinac, ki je bil glavni usmerjevalec beguncev, njegov polbrat Peter Vujčić, Radovan Rešnjak, brivca Andrej Latas in Peter Bibić ter drugi. Radakovićeve skupina je imela na Dunaju sodelavce Josipa Pušića, Stevana Nikitića, Lazarja Tarabića, Rada Rajkovića, Dušana Lacia, in druge, ki so pošiljali v Maribor begunce, imeli pa so povezovalo tudi z Gradcem.²⁰ V Silićevi brivnici si je po nekajkratnem obisku ob striženju in britju sam našel zvezo za odhod na Pohorje tudi Čedomir Zelić iz Jesenaša pri Virovitici, ki je bil na prisilnem delu na Dunaju. Poleti 1943 je po dogovoru z birvcem pripeljal z Dunaja 7 ali 8 tovarišev, na Pohorje pa jih je odpeljal partizan Stane²¹ (Lenardon – op. M. F.).

Ilegalno delo aktivistov in postojank je bilo izredno po-

membno, hkrati pa zelo zahtevno ter smrtno nevarno. O žrtvah med organizatorji vstaje in graditelji OF je grozljiva bilanca ustreljenih ter odvedenih v koncentracijska taborišča smrti. Vendar to naših ljudi ni odvrnilo do požrtovalnega in tveganega ilegalnega boja proti okupatorju. Množični zgledi komunistov ilegalcev in drugih aktivistov, ki so junaško padli, so bili gotovo med dejavniki, ki so vplivali na dvig zavesti množic, da se morajo borovati za svobodo in pravičnejšo družbeno ureditev ne glede na žrtve. V ponazoritev izjemne pomembnosti delovanja ilegalcev in postojank ter njihove uspešnosti si pogledjmo številke o novincih, ki so prispeli na Pohorje samo avgusta 1943. Omenili smo že štiri skupine, skupno okoli 30 novincev z Dunaja, ki so jih organizirali Vojinović, Šimić, Hilda Turk in drugi. Aktivista Slavko Ivajnskič-Boris in Daniel Hojs-Ljubo sta pripeljala 25. avgusta iz Prlekije skupno 20 novincev.²² Ujeti partizan Ivan Valenčak-Lord je na gestapu med drugim povedal, da se je v sprejemnem partizanskem taborišču na Pohorju nad Pekrami zbralo v približno enem tednu do 15. avgusta 1943 okoli 20 novincev, ki so jih odpeljali na Pesek ter da sta v tem času Vojin in Bojan hodila vsakodnevno iz sprejemnega taborišča v Maribor po novince.²³ Zanimiv je podatek, kako je prišel avgusta na sestanek k Berti Vobovnik v Radvanje Franc Pupis in poročal Jocu, da je srečno pripeljal na Pohorje skupino 20 novincev. Ob splošnem zadovoljstvu prisotnih mu je potem Joco naročil, naj še to noč poskusi z novo skupino.²⁴ Ob kar številnem odhodu novincev na Pohorje, govorijo tudi podatki ujetega borca drugega Pohorskega bataljona Franca Babška-Romana. Na zaslišanju je Nemcem povedal, da je šel na Pohorje s skupino približno 15 novincev, ki so se zbrali za kadetnico. Od tod jih je odpeljal na Pohorje partizan Gašper (Janez Filipič – op. M. F.). Po dveh dneh so prišli v taborišče, kjer naj bi bilo okoli 100 partizanov. Dalje je navedel, da sta v tem času pripeljala v taborišče veliko novincev zlasti Stane in Fazan.²⁵ Iz Ostrovškine knjige zvemo, da je Babšek čakal na zvezo za Pohorje pri Berti Vobovnik,²⁶ potem pa se je verjetno priključil skupini, ki je šla na Pohorje od Ertla. Od Berte Vobovnik je šel avgusta na Pohorje tudi Ivan Gregorc-Sej iz Ribnice na Pohorju.²⁷ Omenili smo tudi Zelićevo skupino 7–8 borcev, ki je šla prek »frizerske javke«. Koliko pa je šlo prek te poleg Ertlove, verjetno najbolj obiskane javke, ni bilo mogoče doslej natančno ugotoviti. Lah-

ko sklepamo, da so poslali na Pohorje julija in avgusta več deset novincev. Navedenih števil ne gre seštevati, saj bi tako lahko prišlo do podvajanja podatkov. Ocenimo pa lahko, da je od 8. avgusta, upoštevajoč tudi mnoge posameznike, ki so šli v partizane na Pohorje, prišlo do konca avgusta 1943 okoli 90 novincev. Četa je tako na koncu avgusta štela okoli 110 borcev. Pripomniti moramo, da je ujeti Babšek povedal Nemcem dokaj natančno število okoli 100 partizanov, kolikor je ob njegovem prihodu v drugi polovici avgusta 1943 Pohorska četa resnično štela.

Iz navedenega je razvidno, kako velik delež so v najtežjih razmerah delovanja prispevale partizanske postojanke s številnimi pogumnimi in prizadevnimi sodelavci OF. Ta velika dejavnost v avgustu pa tudi ogledalo izredno zavzetega dela celotne čete z Jocom, Vojinom in Hinkom na čelu.

IZDAJA KURIRKE SONJE Z USODNIMI POSLEDICAMI

Četudi je začetek avgusta značilen za opazne uspehe odporiškega gibanja na širšem pohorskem območju, pa moramo žal ugotoviti, da so se ponovno posrečili hudi agenturni udarci med partizanskimi sodelavci zlasti na mislinjskem in delno na ribniškem območju tudi okupatorju. Zopet je prišlo do bolečin žrtev med sodelavci OF in zaviranja hitrejšega razvoja gibanja. V nadaljnjem bomo opisali na kratko izdajalsko početje Štefke Forneci-Sonje iz Komisije nad Mislinjo.

Gestapovec Berložnik je po večmesečnem neuspešnem protipartizanskem bojevanju pričel z najbolj skrajnimi nasilnimi preiskovalnimi metodami. Pričele so se tajne in javne aretacije z zasliševanji sodelavcev OF. Na udarcu so bili sumljivi Ivan Plevnik, Anton Seidl st., Marija Žigart, Štefka Forneci-Sonja in drugi. Komisija nad Mislinjo in njeno okolje z mnogimi sodelavci OF je bilo na hudi preskušnji. Berložnik je 5. avgusta 1943 od Plevnika na zaslišanju zvedel, da so ga partizani ob ustrelitvi raztrganca Edija Blazinška izpustili na priporočilo partizana Viteza. Že 7. in 8. avgusta je Berložnik zasliševal Vitezovo mater Marijo Žigart in njegovega očima Antona Seidla. Oba sta se uspešno zagovarjala, toda klobčič se je razpletal. Berložnik je z več strani zvedel za partizansko dejavnost 19-letne Sonje,

ki je od jeseni 1942 do 25. junija 1943 stanovala pri Antonu Seitlu, potem pa je šla namesto v partizane k sorodnikom v Lehen nad Ribnico na Pohorju. Berložnik je poslal 10. avgusta 1943 v Lehen Miha Pleterška in še enega raztrganca, ki sta Sonjo prišla in mu jo izročila. Premeten gestapovski nasilnež je dobil v roke neizkušeno kmečko dekle, nestanovitnega značaja. Hitro jo je pridobil za gestapo in Sonja se je vpisala v seznam izdajalcev. Gestapo je pričel s poostrenim nasiljem. Najprej so prišli na vrsto njeni najbližji Marija Žigart in Anton Seitl star. ter Ivan Plevnik in Lenart Klemenc, potem pa je vprašanje, koga od mnogih znancev sodelavcev NOB ni očrnila. V vlogo izdajalke se je tako vživela, da je Berložniku oziroma gestapu povedala o partizanih in partizanskih sodelavcih od 1941 vse, kar je vedela, še več, tudi kar je niso vprašali. Berložnik je od 5. do 8. avgusta 1943 najprej zasliševal na Mislinji Ivana Plevnika, Antona Seitla, Marijo Žigart in Lenarta Klemenca. Po zaslišanjih, kjer so se še kolikor toliko uspešno zagovarjali, jih je izpustil začasno domov. Toda ko je začel 11. avgusta 1943 dobivati, kolikor je hotel resničnih podatkov od Sonje o partizanskih sodelavcih, je štiri navedene zopet prijel, jih odstopil gestapu v Slovenjem Gradcu, ta pa jih je poslal 16. avgusta 1943 gestapu v Maribor. Gestapovcu Himmelu v Maribor so poslali v postopek tudi bratranca Ivana in Jožeta Seitla, gozdna delavca iz Komisije. Za Jožeta je imel Berložnik kombinacijo, da bi ga na terenu uporabil za sodelavca,²⁸ toda Jože je po vrnitvi iz zapora še naprej delal v osvobodilnem gibanju in šel med partizane leta 1944. Ivan je po izpustu nadaljeval kot sodelavec na terenu, v začetku leta 1944 pa je šel v partizane na Dolenjsko. Za Antona Seitla star., ki ga je Sonja močno obremenila, je bil konec tragičen. Poslali so ga v koncentracijsko taborišče Dachau, kjer so ga hudo izčrpanega, vendar še živega 11. novembra 1943 vrgli v krematorij. Usodno se je končalo tudi za Ivana Plevnika. Preminil je v koncentracijskem taborišču Dachau leta 1945, kjer so ga verjetno tudi umorili, njegova družina pa je tudi po njegovi aretaciji sodelavala v gibanju. Marijo Žigart so jeseni 1943 konfinirali pogojno k družini njene hčerke v Bruck na Muri, ki je morala zanjo jamčiti. Lenart Klemenc je po izpustitvi iz zapora zopet sodeloval s partizani, poleti 1944 pa je šel v partizane na Pohorje. Berložnik je z zasliševanji mrcvaril tudi komaj 11-letnega Viktorja Seitla s Komisije. Ko so večino njegovih pozaprlji, so

Viktorja poslali na delo v Šentjur pri Celju, odtod pa je šel poleti 1944 v Tomšičevo brigado.²⁹

Ko je Berložnik po prvem zaslišanju priporočal Sonjo za vo-hunko, je navedel, da je pripravljena sodelovati pri odkrivanju partizanov in njihovih sodelavcev, zlasti pa si je obetal, da mu bo pomagala odkriti postojanko šaleško-mislinjskega okrožja v Spodnjem Razboru pri Ivanu Kotniku, p. d. Kuneju kot tudi druge kmetije, ki so na tem območju aktivno delovale v odporu in posebej s člani okrožja. Ivana Plevnika je Sonja obremenjevala, da ve veliko več o partizanih kot sama, da je sodeloval že leta 1942 s Pohorskim bataljonom in predvsem z njegovima borcema domačinoma Zdravkom Čebularjem in Ernestom Prevolnikom. Ernestovo sestro Pepco, poročeno z dr. Jožetom Antoničem, je zatožila, da je skupaj z možem nabavljala partizanom zdravila že leta 1942. Za Antona Seitla star. in Marijo Žigart je natanko opisala, kako sta podpirala partizane s hrano, prenočevanjem, zdravljenjem ranjenca leta 1942, z orožjem, strelivom, sanitetnim materialom, kurirskimi opravili, da je bil njen dom med drugim tudi ena glavnih postojank na Pohorju za komandanta Franca Rozmana-Staneta in za druge vodilne partizane. Hudo obremenilno je za njiju bilo tudi dejstvo, da je njun sin Vitez eden glavnih pohorskih partizanov. Marijo Žigart je izdala, da je našla na Skrivnem hribu 3 puške, od katerih naj bi eno dala možu Antonu Seitlu, eno pa Albinu Ovčarju v Josipdolu, ki je hotel ustreliti nekega gestapovca Huga iz Maribora. Za Ovčarja pa je poudarila, kako je iskal zveze s partizani. Berložnik je šel 18. septembra 1943 z gestapovcem Luckmeierjem iz Maribora ter z raztrganci Kurnikom, Vidmarjem in Heinom Krivcem v Komisijo, kjer so po Sonjini ovadbi izkopali pri Antonu Seitlu star. dve puški. Že poprej 17. avgusta 1943 je Sonja vodila na svoj dom v Komisijo k Antonu Seitlu Berložnika z raztrganci. Pokazala jim je razno skrito robo družine Seitl-Žigart in tudi robo, ki so jo pri njih pustili partizani. Na tej preiskavi sta bila najbolj vneti Sonja in raztrganec Pleteršek.

Za vse Pergerjeve gozdne delavce, ki jih je bilo v Komisiji, Stari Glažuti, v Mislinjskem jarku in nasploh na mislinjskem območju veliko, je izjavila, da je večina za partizane. To je veljalo tudi za njihove številne družinske člane. Gotovo je to pozitivna ocena za NOB, vendar je bila v tem primeru pogubna za mnoge, ki jih je pričel potem mrcvariti gestapovski zasliš-

valni stroj. Sonja pa je seveda povedala za vsakega posebej, kako deluje v osvobodilnem gibanju. Berložnik je 18. avgusta 1943 poročal, da so se do začetka avgusta omejili samo na opazovanje ljudi, kako se povezujejo med seboj privrženci OF ter da so potem avgusta zaprli 8 oseb, med njimi kmeta Franca Stinjeka z Razborce, ki so ga imeli za svojega hudega sovražnika in prizadevnega sodelavca OF. Po zaslišanjih so ga poslali v koncentracijsko taborišče. Avgusta Planinšca iz Mislinje so zaprli zaradi poslušanja tujih radijskih postaj, vendar so ga čez nekaj dni izpustili. Na koncu je Berložnik komentiral, da ljudje nič ne delajo, da samo postopajo naokoli, posedajo po gostilnah in komaj pozdravljajo s Heil Hitler ter sklenil: »Da bomo mi izgubili vojno, menijo skoraj vsi. Jaz pa pravim, mi je ne bomo izgubili, mi lahko kvečjemu umremo.«

Sredi preiskav in zasliševanj zakoncev Pečnik, Rudolfa, Franca in Jožeta Založnika, Jožeta Seitla star., vsi s Komisije, Vincenca Založnika in žene z Velike Mislinje, Franca Plaznika iz Mislinjskega grabna, Kaudekove z Mislinje in drugih pa je Berložnik hotel na vsak način ujeti partizanskega komandirja Viteza. Vasedo v Komisijo je poslal 19. in 24. avgusta raztrganca Pleterška in Slatinška, vendar nista ničesar dosegla.

Berložnik je 30. avgusta 1943 poročal, da bo na osnovi izpovedi Sonje »v kratkem vzeta v obdelavo tudi organizacija OF Ribnica–Lehen.« Tako je Sonja izjavila za Jakoba Urbanca partizanskega sodelavca 1941 iz Lehna, da je sedaj po izpustu iz zapora še bolj zavzet partizanski sodelavec, da sodeluje s partizani tudi družina Feliksa Plevnika iz Lehna, ki vzdržuje stalne zveze tudi s komandirjem Vitezom, da je iskal spomladi 1943 za odhod v Pohorski bataljon zveze Anton Seidl ml. iz Josipdola,³⁰ ki je leta 1944 tudi šel v Zidanškovo brigado,³¹ da se skriva na območju Ribnice bivši partizan padlega Pohorskega bataljona Mile Kvas. Ribniški orožniki so od nekega kmeta zvedeli, da ima Kvas zakopano puško in da s partizani sodeluje tudi njegov oče.

Sonja se ni zadovoljila z izdajami samo na mislinjskem območju. Berložniku je opisala svoje sodelovanje s komandantom Francem Rozmanom-Stanetom od leta 1942 in svoje dvakratno potovanje v štab IV. operativne cone v hribe nad Litijo in nazaj leta 1943. Povedala je imena in priimke, partizanska imena ali kake druge podatke o vseh sodelavcih NOB, ki so jo sprejemali, spremljali, prehranjevali in prenočili ob obeh obis-

kih. Tako so padli v roke sovražniku ilegalci v Litiji, Ponovičah, v Ribčah in partizanska kmetija med Litijo in Ribčami nad reko Savo, kjer je bil Peter Stante-Skala s štabom cone.

Ker je hodila po kurirskih opravkih na javko k Ivanu Kotniku, p. d. Kuneju v Spodnji Razbor in se tu sestajala še z drugimi sodelavci sekretarja Toneta Ulriha-Kristla, je Sonja tudi na tem območju izdala vse, kar je vedela. Berložnik je šel 20. avgusta 1943 v akcijo. S seboj je vzel raztrgance Pleterška, Vidmarja, Slatinska in Sonjo, iz Slovenjega Gradca pa raztrgance Podveršnika, Čopa in Brunška, ki jih je vodil gestapovec Avguštin. Cilj akcije je bil ujeti sekretarja šaleško-mislinjskega okrožja Kristla. Blizu Kuneja so najprej ogoljufali kmetico, da so partizani in ta jim je zaupala, kako je šel njen sin s partizani pred kratkim proti Italiji. Potem so šli h Kuneju ter ga prijeli z ženo in 13-letnim sinom, partizanskim kurirjem Ivanom. Po soočenju s Sonjo je moral Kunej pritrditi o zvezah s komandantom Stanetom, političnim komisarjem prvega Pohorskega bataljona Rajkom, s Kristlom, Leonom, Harkovom, Gromom in drugimi partizani. Povedal je za opuščeni bunker tehnike, ki ga pa partizani po aretaciji Rdečnikovih niso več uporabljali. Berložnik je potem razporedil za dve noči zasedo in 22. avgusta 1943 zjutraj je šla njegova skupina po stezi na Mislinjo. Prek Vodriža je druga skupina odpeljala aretirane v slovenjgraški zapor. Po Sonjinem opisu je bila zanimiva tudi Ernežnikova kmetija, kjer je bila zveza za Kristla, potem tudi 13 letni Kunejev sin, ki je že dalj časa opravljal kurirske naloge, opazoval z daljnogledom sovražnikove patrulje in o morebitni nevarnosti hitro opozarjal. Poznal je precej partizanov in veliko njihovih sodelavcev. Aretacije Kunejevih in še nekaterih so bile za mnoge usodne. Berložnik je zvedel, da so od jeseni 1942 hodili h Kuneju redno Kristl, Leon, Izak in drugi, da je bil tu, blizu v zemljanki leta 1943 nekaj časa ranjenec Jože Pusovnik-Volan, o sodelavcih Karlu in Jožetu Pajenku, ki sta dala tudi les za zemljanko ter o Radmanovem Andrejcu, ki je hodil na zvezo s Kristlom. Izdani so bili dalje sodelavci Franc Novak iz Podgorja, Rožejeva družina (Velunjskovi), Rdečnikova družina (Pajenkovi), Elbejeva iz Velunjskega jarka, Gajška (oče in sin) iz Slovenjega Gradca, trgovski pomočnik Janko iz trgovine Ivana Rojka iz Slovenjega Gradca, Puncer, ki je prinašal partizanom različne potrebščine, trinajst letna kurirka Marija Pečolar, Jože in Jurij Juvan ter še

nekateri.³² Najhujši žrtvi sovražnikove akcije sta bila paritzanska sodelavca Ivan Kotnik p. d. Kunej in Karel Pajenk p. d. Rdečnik, ki ju je okupator ustrelil 7. maja 1944 v Zagorju ob Savi. Njuni in še nekatere družine pa je poslal v koncentracijska taborišča.³³ Ob tej akciji se je izkazala trdnost tistih domačinov, ki so vedeli za zemljanko okrožja, te pa Berložnik ni nikoli odkril, kakor tudi ni uspel prijeti Kristla, Leona in še nekatere, ki jih je tako zavzeto iskal.

Sonja pa je sokriva tudi za hud udarec, ki ga je okupator povzročil s tem, da je uničil okrožno tehniko OF za Koroško, ujel vodjo tehnike Milovana Iliča-Kostjo in prijel več domačinov sodelavcev te tehnike ter sodelavcev NOB na območju nad Šoštanjem. Ta odlomek sega na Koroško, vendar je potrebno poudariti, da sta bili Koroška in Pohorje v NOB tesno povezani in da gre pri tem tudi za celovitejšo oceno sovražne dejavnosti Berložnikove gestapovske skupine, kjer je žal odigrala zelo pomembno vlogo tudi Sonja. Berložnik jo je pričel sredi avgusta 1943 redno jemati na teren, saj je skupina prav zahvaljujoč Sonji mnogo lažje preslepila ljudi, da so partizani, kar jim poprej ni tako lahko uspevalo. Ljudje niso poznali primerov, da bi bile med raztrganci tudi ženske in so zaradi Sonjine prisotnosti skoraj praviloma nasedali, da imajo opraviti s partizani. Tako je potem prihajalo do aretacij, vdorov in razbijanj organizacij osvobodilnega boja. Gestapovec Berložnik pa je postajal prav zaradi sodelovanja Sonje vse uspešnejši. Padec tehnike je prizdel tudi pohorsko partizansko območje, saj je tudi iz nje dobivalo po kurirskih zvezah dragocen partizanski tisk. In kako je partizanstvo doživelo ta udarec? Gestapovec Franz Gutmann je prosil Berložnika 2. septembra, naj mu pride na pomoč za preganjanje sodelavcev NOB v hribih nad Šoštanjem. Berložnik se je odzval in vzel s seboj Pleterška, Vidmarja, Kurnika ter Sonjo. Nad Šoštanjem jim je uspelo preslepiti Pavla Vajgla, Zgornjega Berložnika, Napotnika in Kozomurca, da so partizani, ti pa so se jim razkrili, da so partizanski sodelavci in nevede povedali marsikaj, kar ne bi smeli. Potem so 3. septembra enako preslepili naivnega 17 letnega mladeniča, ki jim je pripovedoval o 21 letni partizanski sodelavki Ivanki Roženičnik iz Javorja, da bodo partizani in drugi na njihovi kmetiji, kjer je javka za tehniko, slavili 4. septembra god vodje tehnike Kostje, ki se ga bodo udeležili nek komandant, Franc Šahman in drugi. Potem je še po-

vedal, kako so kmetje do Nemcev sovražno razpoloženi in da so vsi za partizane. Ko se je hotel vrniti proti Smrekovcu, so ga prijeli, Gutmann si je zapisal, kar je fant povedal, potem pa so ga odpeljali na gestapo v Šoštanj. Sovražnik je 2. septembra zbral na terenu dovolj podatkov in 4. septembra so šli uradniki gestapa, raztrganci oporišč Šoštanj, Slovenj Gradec ter Mislinja, z njimi pa tudi Sonja, v akcijo. Na Javorju so potem obkolili hišo, v kateri so bili Milovan Ilich-Kostja in partizana Luka ter Verona. Kostja jih je v temi ustavil s stoj in Berložnik ga je ukanil s pozdravom Smrt fašizmu. Planili so po njem in ga vrgli na tla. Brunšek ga je razorožil, Slatinšek pa je dal verigo, da so ga zvezali. Luka in Verona sta skozi zadnja vrata bežala, toda Pleteršek, ki je za njima streljal, je verjetno enega ranil. Berložnik se je potem zadovoljen odpeljal v Šoštanj, drugi pa so ukazali Kostji, da jih je odpeljal v bunker, kjer je bila tehnika. Tu je prišlo do spopada in ko so se partizani umaknili, je sovražnik odpeljal iz tehnike vse, kar je bilo v njej. Po krvavi odeji so sklepali, da je Pleteršek enega od partizanov resnično ranil. Istega dne popoldne 5. septembra je Berložnik s spremstvom odpeljal od Radmana iz Razbora kmete, ki so jih prijeli po domačijah južno od Št. Vida in tukaj zbrali. To so bile žrtve, ki so jih 2. septembra preslepili in nekaj, za katere je povedal 17 letni naivnež. V šoštanjski zapor so jih pripeljali zvečer.

Gestapo je po teh dogodkih na zaslišanjih zvedel, da je bila pri Roženičniku p. d. Piku glavna javka koroške tehnike. Tajno ime javke je bilo tudi Ocvirk ali Ivanka. Glavna sodelavka javke je bila domača hči Ivanka. Sem so prinašali papir in drugo gradivo, hči ga je potem po kurirjih pošiljala v bunker. K Roženičnikovim so hodili terenci in kurirji, saj je bila tu glavna zbirna postojanka tehnike. Ob preiskavi hiše so Nemci našli v peči skrite večje količine partizanskega tiska. To je bila še dodatna obremenitev, da so takoj zaprli gospodinjo Frančiško Roženičnik ter hčerki Ivanko in Jožico. Prijeli in odpeljali so tudi Franca Nagernika, partizanskega sodelavca iz Spodnjega Javorja, ki je prišel sem na godovanje. Ivanka se je na zaslišanju zadržala pogumno in so jo poslali v koncentracijsko taborišče Ravensbrück.

Ker so se raztrganci Mihael Pleteršek, Anton Vidmar in Adolf Kurnik v tej akciji izkazali, so prejeli vsak po 75 RM nagrade.³⁴

To pa še ni bil konec Sonjinih izdajstev in njenega sodelovanja v njih.

V ZNAMENJU EKONOMSKIH IN MANJŠIH VOJAŠKIH AKCIJ TER DOTOKA NOVINECV

Iz poročil orožniških postaj je razvidno, da je morala četa spričo nepretrganega dotoka novincev izvajati veliko prehranjevalnih in oskrbovalnih akcij. Tako so prejeli orožniki sporočila, da je bilo v noči na 14. avgust pri 17 kmetijah v vaseh Kebl, Nadgrad in Podgrad nad Oplotnico na prehrani po skupinah skupno nad 40 partizanov. Dne 14. avgusta sta jih še več videla dva pastirja pri Mrzlem studencu blizu Osankarice, medtem ko so bili 16. avgusta po skupinah pri petih kmetijah v Kotu pri Osankarici. Isti dan je bila skupina partizanov tudi na Tolstem vrhu, južno od Slovenskih Konjic.

V noči na 19. avgust je bila četa v Činžatu. S kmetije Leopolda Kormana so odpeljali tele, dve ovci in 200 litrov mošta, v trgovini Ivana Koresa pa so si vzeli živila, tobak in razno blago. Ob pol osmi uri je bilo slišati iz smeri Smolnika streljanje mitraljeza in eksplozijo bombe. Orožniki so pojasnjevali, da so verjetno streljali partizani.³⁵

Približno sredi avgusta je potrebno omeniti tele dogodke. Matko Vogrinec, ki je bil zaposlen na nemškem uradu v Mariboru, je oskrbel prepis tiralice, razposlane vsem orožniškim postajam, v kateri je bilo naročeno, naj pazijo na Srba Vojina, visokega, temnolasega komisarja, ki prihaja v Maribor oblečen v vojaško uniformo in v škornjih ter naj ga ulovijo. Dušan Spindler-Spiro, član okrožnega odbora OF Ljutomer, je poslal prepis tiralice prek Hilde Turk na Pohorje v bataljon, potem pa se je pri Ertlu sešel zaradi tesnejšega sodelovanja z Vojinom. Tu je takrat našel tudi ranjenega Janeza Faletiča-Brka, ki je bil 15. avgusta z Vladom Škedljem v Limbušu na ogledih, kakšne so možnosti za izvedbo akcije na orožniško postajo. Nemci so oba zajeli, toda Brko jim je z orožniške postaje Limbuš zbežal, četudi je bil pri prebijanju skozi žično ograjo hudo ranjen v roko. Partizanska patrulja ga je z vznožja Pohorja odpeljala začasno k Ertlu.

Tu je ranjencu rešil z nujno operacijo življenje dr. Andrej Korenčan, ki ga je tajno pripeljal Ertl. Brko se je zdravil pri Ert-

lovih dalj časa. Nekaj dni je bil skrit nad štaljo, nekaj dni je bil v skrbni negi domačih v sobi, potem pa je po dogovoru z zdravnikom prišel še nekajkrat k Ertlovim, kjer mu je vselej pomagal poleg domačih dr. Korenčan.

Spiro in Vojin sta se pri Ertlu domenila o pošiljanju razenga gradiva bataljonu in o pošiljanju nadaljnjih novincev iz Prlekije na Pohorje. Naslednjega dne sta se ponovno sešla v ilegalni sobici Ivana Turka v Narodnem domu (sedaj Dom JLA). Tu so se domenili o pošiljanju beguncev iz raznih nacističnih taborišč na Pohorje, o pomoči z oblačili, čevlji, sanitetnim materialom in drugim. Približno čez 10 dni je Hilda Turk peljala Špira na sestanek z Vojinom k Pupisu, kjer sta se zopet dogovarjala o nadaljnjem sodelovanju med terenom in bataljonom.³⁶

S severnih pobočij Pohorja je komandir Joco popeljal v noči na 21. avgust 1943 približno polovico čete čez greben v vas Čadram pri Oplotnici. Tu so borci odpeljali iz trgovine in pekarnice Josefa Strasserja večje količine živeža, nekaj lovskih pušk, precej gotovine in razne druge robe. Partizani so se po drugi uri umaknili v Nadgrad nad Oplotnico, toda 21. avgusta ob 5. uri jih je na kmetiji Matije Bučka p. d. Strnad, kjer so počivali, napadla orožniška patrulja 13 mož. Orožniška patrulja se je vrnila v Oplotnico ob 10. uri brez izgub in je poročala, da so se partizani po krajšem boju umaknili proti zahodu ter pustili celotni plen od denarja, nakita do lovskih pušk. Dodali so še, da niso mogli ujeti nobenega partizana ter da bodo poslali za njimi patruljo, ki jih bo zasledovala.³⁷

V tem spopadu je bil ranjen v nogo znan predvojni mariborski komunist Maks Gašparič-Šandor, ki je prišel po zvezah bratov Toneta in Jožeta Raderja to poletje po ilegalnem delovanju v Gradcu med partizane na Pohorje. V svojih spominih na ta ne ljubi spopad je med drugim navedel: »Nemci so nas po umiku iz Čadrama nad Oplotnico pri neki kmetiji hudo presenetili. S stražarskega mesta je pritekel v sobo Rudolf Šiker-Hanibal in rekel, da smo obkoljeni. Najprej mu nismo verjeli, toda skozi zamrežena okna, kar bi bilo za nas lahko pogubno, smo se kmalu prepričali, da ima prav. Planili smo iz hiše, ki je bila kot kletka in se pričeli umikati. Po orožnikih sva v glavnem streljala le z Jocom in morda še kdo, medtem ko se je večina dokaj nevojaško umikala. Ta spopad je bila prava podoba vojaške nebogljenosti, slabo oborožene in vojaško neizurjene enote. Pustili

smo obilen plen, ki smo ga nujno potrebovali, saj smo bili lačni ter slabo oblečeni in opremljeni. Kolikor smo bili nespretni, pa se je končalo še vse dobro. Še bolj nerodni pa so bili orožniki, saj je imela hiša samo ena vrata in zamrežana okna. Vsi, razen Šikerja, smo bili v njej. Šikerja smo pozneje ozmerjali, zakaj ni streljal na orožnike.³⁸

V noči na 23. avgust je bilo v Božjem pri štirih kmetih več skupin partizanov. Dobili so vola, svinjo in drug živež. Ponoči pa je bila večja skupina partizanov na Planini ter je pri kmetu Adamu raztrgala Hitlerjevo sliko. Verjetno je bila ista skupina 24. avgusta na Jurgovem.³⁹

Pri Zgornjem Radvanju pri Mariboru je policijska patrulja 23. avgusta okoli enih ponoči naletela na približno 6 partizanov in streljala po njih. Partizani so se umaknili, policisti pa so našli dva nahrbtnika s perilom in raznim blagom.⁴⁰

Tudi v tem času so se partizani držali zanesljive taktike stalnih premikov in delovanja posameznih skupin na različnih predelih pohorskega operacijskega območja. Tako je bila v noči na 26. avgust skupina partizanov pri več kmetih na Resniku, na Padeškem vrhu in Planini, medtem ko naj bi bili po poročanju orožnikov 26. avgusta štirje partizani na Planini nad Šmartnim na Pohorju, štirje pa pri Amaliji Faleš v Lobnici pri Rušah. V noči na 17. avgust je vodil domačin Alojz Fijavž s Skomarja približno 20 partizanov na Stranice pri Frankolovem. Sem so šli po razno robo k sodelavcu OF trgovcu Francu Hrenu, potem pa še po tobak v gostilno Helene Filipič. To noč je bila skupina približno 25 partizanov tudi na kmetiji Terezije Pavlič v Kumnu. Tu so dobili precej živeža in drugih potrebščin. Šest partizanov je 27. avgusta prepovedalo delo drvarju v gozdu pri Padeškem vrhu. Zvečer 28. avgusta je bilo pri Filipu Grobelniku na Skomarju okoli pet partizanov. Ta skupina je bila malo pozneje pri Alojzu Gričniku na Planini nad Zrečami, se nahranila ter dobila tudi tele.⁴¹ Večja skupina partizanov, v kateri sta bila tudi Franc Žigart-Vitez in Ernest Vobovnik, je šla 29. avgusta v Hudi kot pri Ribnici k trgovki Elizabeti Kolman, kjer je dobila 170 kg moke, 90 kg sladkorja in drugih potrebščin.⁴²

V noči na 31. avgust je bila partizanska patrulja pri Ivanu Dorniku p. d. Durniku na Pohorju nad Slovenjim Gradcem in

mu izročila tri letake. Zvečer istega dne pa naj bi po poročanju orožnikov okoli 100 partizanov popilo 50 litrov kave in pojedlo več hlebov kruha pri kmetu Francu Marincu na Lobnici pri Rušah ter potem odšlo proti Smolniku.⁴³ Navedeno število partizanov je verjetno nekoliko previsoko, toda sodeč po količini kave, če je podatek resničen ter glede na stvarno številčno stanje čete v tem času, bi jih lahko bilo tudi okoli 80.

Ob koncu navajanja dejavnosti pohorskih partizanov v avgustu si še pogledjmo nekaj imen aktivistov in sodelavcev osvobodilnega gibanja, ki so prišli ta mesec v četo. Večina je kmalu prevzela razne naloge in je tako četo v kadrovskega pomenu opazno okrepila. Šaleško-mislinjsko okrožje je poslalo Janka Ževarta, Jožeta Zaluberška-Blaža, Jožeta Šurca-Gojka (slednjega samo za krajši čas), njegovega brata Martina Šurca-Vilija, Oskarja Verdnika-Okija, Ferda Fischerja-Mojka, Štefana Gorška-Čakija, Jožeta Šavca-Mirka in verjetno še koga. Z mariborske strani pa so prišli Hilda Turk, Alojz Kokolj-Gordan, Franc Belšak-Tone, Miloš Ertl-Rigo, Martin Janise-Timošenko, Stanko Kožuh, Franc Žličar-Branko, Ivan Zore-Doni in še nekateri.⁴⁴

Poleg številnih objektivnih težav, proti katerim se je četa ob koncu avgusta dobesedno spopadala, so pričeli četo vznemirjati še dezertarji. Tako je šlo 25. avgusta iz taborišča čete po hrano 6 borcev. Štirje so to priložnost izkoristili in zbežali v Prlekijo. Med njimi sta znana Rudi Megla in Anton Korošak. Meglo je ujel ptujski gestapo in ga 26. junija 1944 predlagal za ustrelitev, vendar je bil pomiloščen na odsluževanje kazni v Dachhauu, ki ga je preživel. Korošak pa je bil pozneje doma, njegov odnos do NOB je bil pozitiven.⁴⁵

Na štabnem razgovoru v Mariboru so 6. septembra 1943 med drugim poročali: »Med 19. in 30. avgustom 1943 smo prišli določeno število banditov.« Ker se to nanaša na vso slovensko Štajersko, je bilo med prijetimi gotovo tudi nekaj dezertarjev s Pohorja, toda tu še ni mišljena opisana skupina Rudija Megle. Vse navedeno pa že priča o kritičnem vprašanju dezertarjev, ki je bilo pereče.⁴⁶

Kako je sovražnik ocenjeval delovanje in razvoj narodnoosvobodilnega gibanja v tem času, lahko ugotovimo iz mesečnega poročila komandanta varnostne policije in varnostne službe na

Spodnjem Štajerskem za čas od 25. julija do 25. avgusta 1943. Poročilo je razdelil na tri dele. V prvem je statistični pregled zaprtih, v drugem je govor o partizanski dejavnosti, v tretjem pa statistični pregled partizanske dejavnosti ter o nacističnih in partizanskih izgubah. Okupator je tako v navedenem času zaprl skupno 327 oseb, od tega zaradi prekinitev dela 124, ponedeljkarjev in potepuhov 73, zaradi nedovoljene vrnitve iz izgnanstva 4, zaradi dajanja protidržavnih izjav 6, zaradi dejavnosti v OF, KP in podpiranja partizanov 102, 15 partizanov in dve partizanki ter zaradi prestopa letališča eno osebo. V drugem delu je poudaril povečano dejavnost OF, kjer naj bi imela pomemben delež tudi povečana ustna propaganda za OF. Dalje je utemeljeval: »Del Slovencev, ki se je držal pasivno, se je sedaj pripravljen vključiti v OF. Ne gre za posameznike, pač pa za značilno opredelitev. Računati je bilo, da se bo pridružilo odporniškemu gibanju večje število prebivalstva. Pokazalo se je, da se vključuje tudi slovensko izobraženstvo, ki je v gibanju vodilno. Sedaj je v OF dejaven večji odstotek Slovencev; v glavnem so vključeni tudi nameščenci pošte, železnice in občin.« Poročilo dalje navaja, da se gibanje razvija pod geslom: »Vsak Slovenec mora postati aktivist OF«, da se zahteva od terenskih aktivistov večja dejavnost v organizacijah KP, hitrejše ustanavljanje organizacij protifašistične zveze žensk, Delavske enotnosti, SKOJ in zveze protifašistične mladine. O delavski mladini je govor, da jo morajo zajeti v gibanje, razgibati in usmeriti v partizane. Poročilo opozarja tudi na posebej pomembno Narodno zaščito, ki jo gibanje organizira po vsej Sloveniji. Na drobno je navedeno, kjer so že ustanovljene organizacije Narodne zaščite in da mora imeti vsaka enota najmanj 15 članov. Dalje obravnava poročilo problem dezertirjev iz nemške vojske in poslušalcev tujih radijskih postaj, ki potem škodljivo vplivajo na širši krog ljudi. Drugi del poročila se konča z ugotovitvijo, da imajo sedaj možnost odkriti organizaciji OF v Mariboru in na Vranskem ter ju uničiti. V tretjem delu je navedeno, da so partizani izvedli 161 roparskih napadov, 52 beračenj, 7 sabotaž in požigov, 8 umorov, da so odpeljali 20 oseb in odnesli 21 uniform. Pri lastnih izgubah navaja 3 mrtve (varnostni policist, carinik in policijski zaupnik) in 3 ranjene (2 varnostna policista, en vojak). Partizani naj bi imeli tri mrtve.⁴⁷

PADEC SILIČEVE POSTOJANKE

O tem, da je bil brivski salon Dinka Silića na sedanji Partizanski c. 47 nasproti kolodvora pomembna in zelo obiskana javka, je bil že govor. Prav zaradi tako velikega dotoka beguncev z Dunaja, Gradca in drugod ni mogla ta dejavnost brivcev Lazarja Radakovića in Dušana Savatovića ter komunista trgovskega pomočnika Nikole Badovinca, kovinarja Radovana Rešnjaka, Andreja Latasa, Petra Vujčiča in drugih ostati še naprej prikrita. Mariborski in dunajski gestapo sta šla v pospešeno akcijo, k sodelovanju pa sta pritegnila še vojaško protiobveščevalno službo (AST Abwehr). Domnevamo lahko, da je verjetno dal mariborskemu gestapu o precejšnjem številu beguncev, ki so se pojavljali v Silićevem frizerskem salonu in na kolodvoru tudi restavrater ter gestapovski sodelavec na železniški postaji Matthias Struckl. Gestapo je prosil ustrezen policijski oddelek, da mu dovoli nošenje orožja, povod za to pa so navedli, da je dobil Struckl od komunistov 1. julija 1943 grozilno pismo. Ker so že leta 1941 hodili v frizerski salon Dinka Silića k njegovemu polbratu Nikoli Siliću in k Matu Utoviću organizatorji vstaje Rado Iršič, Miloš Zidanšek in drugi, je bila ta javka zlasti to leto pod strogim sovražnikovim nadzorstvom. Ker je zbežal Nikola Silić v partizane, Mata Utovića so odgnali v Mathausen, Dinka Silića pa so tudi preganjali, je delovanje na javki leta 1942 skoraj povsem prenehalo, močno pa se je razživilo od srede 1943. Toda ob koncu avgusta 1943 se je na dunajskem gestapu zbralo že toliko sporočil njihovih zaupnikov in služb, da so o pobegih Srbov, Hrvatov in Slovencev z Dunaja prek Maribora na Pohorje strnili nekaj ugotovitev. Med drugimi, da bo potrebno posvetiti vso pozornost ponarejenim dovolilnicam, vizumom in drugim dokumentom, ki jih uporabljajo begunci. Neki zaupnik jim je sporočil, da so se z Dunaja odpeljali 28. avgusta ob 13,20 štirje begunci v partizane, ki jih pa zaradi tehničnih težav niso mogli na Dunaju prijati. Od teh sta se dva vrnila, ker jih niso mogli iz Maribora vseh takoj spraviti do partizanov, vendar sta se priključila skupini, ki se je oblikovala 30. avgusta 1943. V njej je bilo skupno 9 beguncev, zaposlenih zvečine v Wiener Rüstungsbertrieb Elektron, Dunaj X, Hartmuthgasse 95. Gestapo je sedaj naglo ukrepal. Določil je, da bo dal oddelek za delovanje zunaj meja (AST) uradnika, ki bo sodeloval z agen-

ti na vlakih in drugod. Vlak Dunaj–Maribor bosta kontrolirali vojaška in civilna patrulja. Vsega se bo potrebno lotiti, da v Mariboru odkrijejo sprejemne javke za begunce z Dunaja, je poudarjeno v navodilu za akcijo. Glavno izdajalsko vlogo sta v odkrivanju domoljubnih beguncev na Dunaju odigrala agenta AST jugoslovanskega rodu Svetislav Olušky-Pop in Dušan Lasič, ki se je predstavljal tudi kot Miloš Sinanović. Povezana sta bila z agentoma AST Lemmerjem, Hambo in z drugimi gestapovci. Od naših domoljubov na Dunaju so zvedeli za javko v Mariboru, kjer je delal Lazar Radaković. Svetislav Olušky-Pop in Dušan Lasič sta se odpeljala v nedeljo 29. avgusta 1943 v Maribor na ogled. Toda frizerski salon je bil zaprt in obžalovala sta, ker se nista mogla povezati z Radakovićem. Olušky je ostal v Mariboru, na zvezo z dunajskim gestapom pa je poslal Lasiča. Z njim se je na Dunaj odpeljal Lazar Tarabić, ki je prišel 28. avgusta v Maribor z Radom Rajkovićem iskat zveze. Lasič jima je obljubil zvezo, Tarabiću pa naročil, naj zbere tovariše za odhod v partizane. Z Dunaja je potem krenila z vlakom v ponedeljek 30. avgusta ob 22,45 skupina devetih beguncev, ki se jim je kot deseti pridružil tudi agent Lasič. Na kolodvoru v Mariboru jih je 31. avgusta pričakal agent Olušky in tu je bil tudi begunec Rajković. Olušky in Lasič sta se domenila, da odpelje begunce v bližnjo kavarno Steierhof nasproti kolodvora Lasič. Olušky je medtem stopil do Radakovića, kjer je našel tudi njegovega sodelavca Dušana Savatovića. Ker ni bila ta skupina najavljena, ju je agent s težavo pregovoril, da sta jo obljubila prevzeti ob 12. uri v kolodvorski restavraciji. Savatović je hitel organizirati zvezo, Olušky pa je povabil Radakovića na razgovor v gostilno Seyfried. Tu so že čakali gestapovci in prijeli Radakovića, hkrati pa je druga skupina gestapovcev prijela vseh deset beguncev, ki jih je imel zbrane agent Dušan Lasič. Gestapo je potem na hitrico prijel še Dušana Savatovića, Nikola Badovince, Radovana Rešnjaka, Petra Bibića, Petra Vujčića in še verjetno koga. Iz prijete skupine, ki se je pripeljala z Dunaja, so znani Josip Pušić, Lazar Tarabić, Veselin Živanović, Cvijko Otopašić, Radivoj Vojnović, Stevo Devlić, Družetić, Stevan Nikitić, Radko Starčević in Rade Rajković. Na zaslišanjih je gestapo med drugim zvedel, da je Savatović predal v nedeljo 29. avgusta 1943 zadnjo skupino petih beguncev Badovincu, ta pa jih je s sodelavcem prevzel v mestnem parku in poslal po zvezah na Pohorje. Zvedeli so za

več pomembnih paritzanskih povezav in tudi to, da je Lazar Radaković pričakoval namesto dunajske skupine skupino beguncev iz Gradca, ki naj bi prišla po dogovorjenih zvezah. Nikola Badovinac je dočakal tragičen konec, saj je umrl v Auschwitzu, Lazar Radaković je preživel Mauthausen, koncentracijsko taborišče je preživel tudi Radovan Rešnjak. Iz dunajske skupine so poslali Radka Starčevića, doma iz Prijedora 2. decembra 1943, v koncentracijsko taborišče Flossenburg, medtem ko za druge o njihovi nadaljnji usodi po aretaciji ni podatkov.⁴⁸

V verigi sovražnikovih vdorov v organizacijo NOB je bil tudi ta primer razbitja postojanke in javke pri Siliću hud udarec odporniškemu gibanju.

KAPITULACIJA ITALIJE IN NAPREDOVANJE RDEČE ARMADE POMEMBNA SPODBUDA ZA HITREJŠI RAZVOJ NARODNOOSVOBODILNEGA GIBANJA

Sekretar pokrajinskega komiteja KPS za severno Slovenijo Peter Stante-Skala je konec avgusta in v začetku septembra 1943 poročal, da se je politični položaj na Štajerskem zaradi neuspele nemške ofenzive na vzhodu zelo ugodno razvijal. Pokrajinski komite je sodil, da so uspešna poletna ofenziva Rdeče armade, zavežniško zavzetje Sicilije in uspehi narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije in Slovenije močno vplivali na preobrat političnega razporedenja množic. Še večji učinek je imela 8. septembra 1943 vest o kapitulaciji Italije. Ta je za nekaj časa močno demoralizirala tudi spodnještajerske Nemce.⁴⁹

Toda Pohorje in vsa severna Slovenija sta bila še vedno pod nepopustljivim krutim nacističnim pritiskom, ki ni kazalo videza nobenega popuščanja. Spodbudne pa so bile vesti o naglem razvoju NOB, zlasti na Dolenjskem in tudi drugod.⁵⁰

Kljub nadaljevanju hudega okupatorjevega nasilja na Štajerskem, Koroškem in Gorenjskem so bile spričo kapitulacije Italije med prebivalstvom opazne pozitivne spremembe pri hitrejši opredeljivi za OF in v protinacističnem obnašanju.

Septembra je na Štajerskem in Gorenjskem nastalo zaradi odhoda Šlandrove ter Prešernove brigade na Dolenjsko in Notranjsko za nekaj časa zatišje. General policije Rösener, vodja štaba za protipartizansko bojevanje, ki ga je Himmler, nezado-

voljen z njegovim delom 5. septembra 1943 premestil z Bleda v Ljubljano, je v tem času lahko poslal nekaj svojih enot v Ljubljano, Slovensko primorje in v Istro. Toda ko sta pričeli XV. in Triglavska divizija z ofenzivnimi operacijami proti nacističnim orožniškim in graničarskim postojankam na Štajerskem in Gorenjskem ter enote IV. operativne cone z akcijami na Štajerskem in na kamniškem območju, so se razmere za Rösenerjeve enote močno poslabšale.⁵¹

Na štabnem razgovoru nacističnih funkcionarjev 6. septembra 1943 v Mariboru so med drugim ugotovili, da se ni partizanska dejavnost bistveno spremenila, da se na Pohorju poleg nekih terenskih partizanskih skupin zadržuje 60 partizanov, da šteje Aleksandrov bataljon na Dobrovljah 120, kozjanska enota 60 mož in da je prišel na Spodnje Štajersko štab 6. divizije (njihova pomota, gre za prihod štaba Šlandrove brigade - op. M. F.) z namenom, da formira novo brigado (pravilno: da obnovi Šlandrovo brigado - op. M. F.). Dalje so v zapisniku navedli, da se je v ljutomerskem okrožju vnovič pojavilo nekaj partizanov ter da gre tudi za dopustnike Pohorskega bataljona in za moštvo, ki naj bi pridobilo nove sodelavce.⁵²

Pri vsebini dokumenta je potrebno pojasniti, da so bili nacisti glede številčnega stanja partizanov na Pohorju precej blizu točni številki. Kot smo že omenili, jih je bilo v začetku septembra na Pohorju okoli 110.

ČETA JE BILA SEPTEMBRA V NAJVEČJIH TEŽAVAH

Pod vplivom velikih uspehov protifašističnih moči na svetovnih bojiščih, v Jugoslaviji in Sloveniji se je velik priliv novih borcev na Pohorje še nadaljeval. Padla je pomembna postojanka za novince Siličev frizerski salon pri kolodvoru, toda delovale so še druge, med njimi najpomembnejša pri Ertlu v Novi vasi.

Četa je bila v tem času razdeljena na tri vode. V prvem so bili stari borci iz »Harkovovega« bataljona, v drugih dveh pa novinci. Glavno taborišče je bilo pri Pesku, prehodnih pa je bilo več. Pomembno in zelo obiskano je bilo nad Reiserjem na Pohorju nad Pekrami.⁵³

Kako ocenjujejo takratne hude razmere v četi njeni nekdanji borci? Ferdo Fischer-Mojka, ki je ilegalno deloval od začet-

ka leta 1943 na območju Slovenskega Gradca s Slavkom Gamsom-Brankom in drugimi ter stopil v četo avgusta 1943 s Štefanom Gorškom-Čakijem in še nekaterimi, navaja: »... Pot v partizane je trajala kar pecej dni. Najprej sem se oglasil na javki na kmetiji pri Mešiču pri Sv. Jederti. Od tam so naju s Štefanom Gorškom, ki je prišel za menoj, terenci ob polnoči odpeljali v gozd nad vasjo, kjer smo potem z novincem Jožetom Šavcem čakali domači teden dni na nadaljnjo zvezo. Dva dni smo bili v gozdu nad javko pri Močivniku nad Podgorjem. Pri Lakovniku v Šmiklavžu smo dobili zvezo za terensko skupino v gozdu Burc v Vodrižu. V četo nas je iz postojanke šaleško-mislinjskega okrožja iz Burca, kjer smo zopet čakali skorajda teden dni na zvezo, odpeljal Franc Zalaznik-Leon. Spotoma nam je na Pungartu pokazal eno do taborišč Pohorskega bataljona in tudi mravljišče, v katerem je bil skrit radijski sprejemnik. Ob prihodu v taborišče pri Pesku smo morali novinci pred četnim zborom izprazniti nahrbtnike. Kruh je vodstvo čete ukazalo razdeliti med vse borce, pri razdeljevanju drugega, zlasti cigaret in tobaka, kolikor ni bilo tega za vse, pa so imeli prednost ranjenci in bolniki. Tak je bil običaj tudi ob vsakokratni vrnitvi patrolje, ki je pod vodstvom Toneta Hudopiska-Zvoneta od avgusta do konca oktobra redno hodila v mislinjsko dolino na zvezo z našimi aktivisti, predvsem z Martinom Slemenikom-Balantom iz Tomaške vasi.

Življenje v četnih taboriščih je bilo zelo težko. Sredi septembra nas je bilo kakih 140, imeli pa smo samo okoli 30 različnih pušk, pištol in bomb. Med nami je bilo veliko beguncev iz nacističnih taborišč in od drugod, zlasti Srbov in Hrvatov. Spričo tolikšne množice neoboroženih je morala biti popolna tišina, nihče ni smel glasno govoriti, niti stopiti na suho vejo, saj so v neposredni bližini mimo taborišča velikokrat hodile močnejše orožniške in policijske patrolje. Ob takih priložnostih in pogostih pobegih dezerterjev je bil dan znak za preplah, alarmni vod je takoj stopil v akcijo, vtem je že sledil večurni premik celotne čete proč od ogroženega »logorja« v drugo taborišče, ki ga je štabu čete največkrat predlagal Franc Žigart-Vitez. Akcije so bile samo preskrbovalne in še to samo za živino, tako da smo pri kotlu dobivali v glavnem le kuhano govedino brez česarkoli drugega. Kruha sploh nismo imeli.

Ko smo iz Turiške vasi prinesli veliko avtomobilsko cerado,

smo si naredili večji šotor. Tako smo malo omilili težave pri pomanjkanju šotorov. Vedno neugnani Čaki si je z bolničarjem, ki smo ga imenovali kar zdravnik, Tonetom Hudopiskom-Zvone-
tom povsod, kjer smo se utaborili, postavil šotor iz dveh nem-
ških vojaških šotorskih kril, podoben kakemu turškemu. Na
vhod je pritrdil velik kos fosforescirajočega lesa, tako da je po-
noči vsakdo vedel, kje je njun stan. Imela sta radijski sprejem-
nik in sproti posredovala poročila.

Komandir Joco je bil sijajen partizan, tovariški, pogumen, iznajdljiv, vselej je spodbujal borce. Enak mu je bil Boris Vin-
ter, oba pa sta bila do orožnikov in drugih sovražnikov neust-
rašna, hladnokrvna, tudi dezertjerji ju niso spravljali iz ravno-
vesja.

Milko Golob-Jožko je pisal leta 1961 o približno 18 borcih, ki so prišli v dveh skupinah julija in avgusta 1943 iz ljutomerskega okrožja, od katerih pa jih je dezertiralo približno 14. Me-
nil je, da so bili nezadovoljni zaradi slabe oskrbe s hrano, kar je bila posledica naglih in pogostnih prihodov Srbov in Hrvatov iz taborišč; prihajali so kar trumoma. »Vsa ta množica ljudi je bila brez primernih oblek, šotorov, opreme, celo žlic niso imeli, zlasti pa je bilo hudo, ker so bili vsi brez orožja. Kot na-
lašč je nagajalo še vreme. Deževalo je kar naprej, ljudje so bili stalno mokri, posebno zato, ker sta bila bataljon in četa vedno v premiku. V tako težkih okoliščinah so začeli nekateri novinci dezertirati. Vodstvo je pošiljalo za njimi patrulje in je prijete ukazalo streljati.« Nekaj let pozneje je Jožko pisal, kako se je kot ranjenec od začetka avgusta 1943 zdravil z ranjencema Francem Jamnikarjem in Jožetom Pusovnikom-Volanom. »Bolnišnic takrat nismo imeli. Nas tri so ločili od čete in nas dr-
žali posebej, nikakor pa ne v zaselkih ali na samotnih kmetijah. V četi nismo imeli stalnega tabora, temveč smo se iz opreznosti po slabih izkušnjah 1. Pohorskega bataljona neprenehoma pre-
mikali. Najpej smo zakurili, skuhali obrok, imeli politično uro, nato smo šele pred spanjem postavili šotore. Zjutraj smo jih že ob prvem svitu zložili. Med 4. julijem in 22. oktobrom 1943, ko sem bil na Pohorju, smo samo enkrat ostali sedem dni na istem mestu. Podnevi smo morali biti vsak trenutek sposobni za borbo. Za ranjence je vedelo samo vodstvo in borec, ki nam je nosil hrano. Naš šotor ni bil daleč od drugih. Zdravil nas je študent veterine Zvone.«

Maks Gašparič-Šandor je v svojih spominih 1982 razmišljal kot drugi o objektivnih težavah čete avgusta in septembra, ko ni imela dovolj orožja, o velikem prilivu novincev, stalnih utrujajočih pohodnih, o slabi prehrani, zoprnem deževju in podobno. Kritično pa je spregovoril, da je imel vodstveni kader premalo izkušenj za uspešnejše premagovanje številnih težav. Da naj bi bila njihova slabost tudi v tem, ker niso bili povezani z vojaškimi in političnimi vodstvi. O Vojinu je sodil, da je bil »ozek« da se ni mogel vživeti v lokalne specifične razmere, in da v praksi ni dovolj doumel hotenja OF v pogledu vključevanja v gibanje najširših ljudskih množic. Dalje navaja Šandor, da je bilo veliko sektašenja do pobožnih, do podoficirjev bivše jugoslovanske vojske in še nekaterih. Močno je bilo čutiti pomanjkanje okrepljenega političnega dela in šibkost partijske organizacije, zlasti pa skojevske, ki verjetno niti ni obstajala ali samo formalno. Šandor nadaljuje: »Novinci, ki so prihajali na Pohorje, niso bili pripravljeni na težave, s katerimi so se v četi potem srečali. Če bi jih poprej na terenu na težave partizanskega bojevanja pripravljali in bi potem na Pohorju v tem smislu z njimi delovali tudi partijska ter skojevska organizacija, bi verjetno težave lažje premagovali. Poleti še ni bilo tako opazno pomanjkanje intenzivnega političnega dela v enoti, toda hude posledice so se pričele kazati v začetku jeseni zlasti glede dezertirjev in vojaške neučinkovitosti čete. Očitna slabost je bila tudi šibkost malo številčne partijske organizacije prav v tem času v Mariboru. Na Pohorju sem dal zvezo Jocu za povezavo z Adolfom Mrakičem, aktivistom OF v Mariboru ter s sekretarjem partijske celice v Mariboru Maksom Medveščkom. Dobila sta nalogo vezati vse sile na Pohorje. Hudo je bilo. Rana se mi je za silo zacelila, šepal sem, močno me je bolelo, toda šel sem iz šotorja nazaj v četo. V vodstvu čete sem vztrajal, da se moramo povezati s partijskim vodstvom na terenu, kar mi je tudi uspelo. Poslali so me v Mislinjsko dolino. Terenski delavci so me povezali s članom okrožja Leonom. Kmalu sva se prepoznala. To je bil Franc Zalaznik, ki sem ga pred vojno sprejel za člana KP. Leon me je bil vesel. Odpeljal me je v gozd Burc k sekretarju Tonetu Ulrichu-Kristlu in doživel sem še eno prijetno presenečenje. Tudi s Kristlom sva se poznala iz predvojne dejavnosti v skojevski organizaciji v Mariboru. Pomenili smo se o nujnem sodelovanju in zveza je bila uspešno vzpostavljena.«

In kaj je sodilo vodstvo o razmerah in delovanju čete avgusta in septembra? Najbolj izkušeni 31 letni španski borec, namestnik političnega komisarja čete Rudi Šimić-Hinko je obsojal pomanjkanje discipline, kar je bila posledica slabe kadrovske organiziranosti v desetinah in vodih ter opravičeval neučinkovitost čete zaradi slabe oborožitve.

Politični komisar Vojin piše leta 1959 med drugim: »Blížal se je konec septembra. Vsako sredo smo pošiljali patrulje na Pesek. Vendar od štaba bataljona ali štaba cone ni bilo nikakršnih vesti. Tudi nobenih zvez z organizacijami na terenu nismo imeli, razen z Mariborom, kjer so neprestano mobilizirali nove borce. Bili smo nekoliko osamljeni. Mnogi borci so bili neoboroženi, pogosto smo se borili in zaplenili tudi nekaj orožja, vendar ga ni bilo dovolj . . . Na Pohorju je bilo kakih 170 borcev. To je bil nov bataljon. Tudi oblek nismo imeli dovolj. Malodušneži so začeli obupavati. Nekateri so dezertirali. Dež je rosil stalno . . . navlafil obleke, da nas je mrazilo . . .« Pripomniti moramo, da se četa septembra ni pogosto spopadala s sovražnikom ter da je štela okoli 130 borcev.

Iz pisma komandirja čete Joca, ki ga je pisal CK KPS v začetku 1944 pa je razvidno, da so obstajala v četi spričo reševanja perečih vprašanj nesoglasja, zlasti med njim in političnim komisarjem čete. Tako je očital političnemu komisarju, da je njegovo levo sektašenje v nasprotju z linijo OF in s tem tudi s smernicami KPS ter da je četa preveč pod njegovim vplivom. Joco ni soglašal s komisarjem, ko je ta ožigosal zvestega sodelavca, sicer poštenega krščanskega socialista Mihaela Ertla v Mariboru za belogardista. Tako tudi ni soglašal z ustrelitvijo nekega bivšega jugoslovanskega narednika, ko je bil avgusta obsojen na smrt kot četnik. Dalje se je komandir pritoževal, da ga je pričel kmalu po odhodu bataljna politični komisar iz osebnih razlogov odrivati pri odločanju in da ga je skušal v četi izolirati. Težave so se večale tudi zato, piše Joco, ker ni štab Pohorskega bataljona poslal ob torkih ali sredah, kot je bilo dogovorjeno, na Pesek patruljo. Ta bi morala vsakokrat odpeljati višek neoboroženih novincev, ki jih je četa še kar naprej sprejemala iz Maribora in od drugod. Tudi to je bil potem eden od vzrokov, ko je bilo preveč neoboroženih novincev, da so nekateri dezertirali. Zaradi sumničenj so nastale takšne razmere, ko se ni nihče več počutil varnega. Zato so se vrstili pobegi in nekateri dezer-

terji so postali sodelavci gestapa ter rušili že tako borno organizacijo na terenu. Ob vrnitvi štaba bataljona v začetku oktobra navaja Joco, je poročal o dvomesečnem delovanju čete in vseh težavah politični komisar. Njemu, ker je bil komunista, so verjeli, Joca pa za poročilo niso vprašali, temveč so ga poslali na terensko delo s Šandorjem v Maribor.

Zanimivo je tudi pismo Dušana Spindlerja-Špira, sekretarja okrožnega komiteja KPS Maribor v začetku 1944, poslano CK KPS. Med drugim omenja, da je ostala po odhodu bataljona avgusta na Pohorju neizkušenemu komandirju četica 25 partizanov in nadaljuje: »Na Pohorju so bile tedaj nevzdržne razmere. Veliko je bilo dezertarjev. Četa je bila skoraj pred razsulom, ko so se vrnili bataljonski vodje v začetku oktobra in vzeli zadevo resno v roke. Med dezertarji so bili tudi štirje, ki so prestopili h gestapu. Sledile so aretacije čez 120 povezanih ljudi v Mariboru in okolici. In ravno v to panično razpoloženje smo prišli v Maribor terenski delavci, da ustvarimo v tem, doslej tako zanemarjenem, pa vendar prepomembnem terenu organizacijo OF...«⁵⁴

Namen posredovanja ocen sedmih udeležencev iz te dobe ni ugotavljanje, kdo ima absolutno prav, temveč poudariti, da je v vsakem prispevku veliko resnice o objektivnih težavah, ki jih je morala četa po svojih sposobnostih z velikimi napori premagovati. Ob celoviti obravnavi razmer pa ostaja dejstvo, da je četa premagala težave. Na koncu septembra je poslala v II. operativno cono NOV in POH na Hrvaško tudi okoli 45 borcev, od katerih se je večina pozneje izredno izkazala. Najbolj boleča plat dvomesečnih težav pa so gotovo bili dezertarji, v prvi vrsti tisti, ki so postali sodelavci gestapa. Slaba točka v prizadevanjih za premagovanje težav je gotovo bilo tudi razhajanje med komandirjem in političnim komisarjem. Skoraj nerazumljiv je bil odnos partijske organizacije do komandirja, ki je šel v partizane 1. aprila 1943 in je bil sprejet v članstvo KPS komaj na ilegalnem delu v Mariboru oktobra 1943.

Septembrska kriza na Pohorju je imela negativne posledice tudi zato, ker je skoraj povsem zavrla priliv novincev in povzročila težave, ki so potem nastale v razvoju osvobodilnega gibanja v Prlekiji. Komandir Slavko Ivajnšič-Boris in politični komisar zbirne čete novincev Daniel Hojs-Ljubo navajata v izjavah, da sta 15. septembra 1943 pripeljala na dogovorjeno javko na ma-

riborsko Pohorje 35 novincev, ki jih pa nihče kljub natančnemu dogovoru ni pričakal. Ljubo je potem odšel v civilni obleki zaradi informacij in prehrane v mesto do sodelavca Vinka Štuhca. Glede zvez jim ni mogel ustreči, pač pa je takoj po telefonu prosil za pomoč z živili sodelavca mesarja Ferdinanda Zadravca v Mali Nedelji. Zadravec se je takoj kot že poprej večkrat odzval in prosil Marijo Sokolovo iz Vidma ob Ščavnici, da ga je z osebnim avtom in s cekarjem salam ter kruhom odpeljala v Maribor. Ljubo je potem dobrodošlo pošiljko odnesel od Štuhca do skupine na razvanjsko Pohorje. Ko so se vsi okrepčali in ker ni bilo upov za zvezo s četo sta se Boris in Ljubo odločila za vrnitev v Prlekijo. Fantje so negodovali, vendar soglašali, saj je bila to najustreznejša rešitev. Do Cerkvenjaka so hodili skupaj, tam pa so se ločili v tri skupine. Pred ločitvijo sta Boris in Ljubo fantom naročila naj se začasno dobro skrijejo na domovih, pri sorodnikih in znancih ter da bodo slej ko prej zopet šli na Pohorje. Ker ni bilo s Pohorjem dalj časa zveze, sta jih potem usmerjala v partizane na Kozjak in na teren v Prlekiji.⁵⁵

POHODI IN AKCIJE V LUČI SOVRAŽNIKOVIH POROČIL

Tudi v septembru je delovala četa pretežno po skupinah. Tako je ponoči 1. septembra okoli 30 partizanov, razdeljenih na skupine, obiskalo na območju Sv. Kunigunde devet kmetij, kjer so se oskrbeli z živili, poleg tega pa so odgnali dva vola in kravo. Druga skupina približno sedem partizanov je bila isti večer pri kmetu Francu Bergauerju na Slivniškem Pohorju. V noči na 3. septeber so trije partizani delili letake v Pamečah. To noč je bila skupina približno 16 partizanov pri Matjažu Založniku na Hudinji, skupina okoli 17 partizanov pri štirih kmetih na Skomarju, skupina približno 20 partizanov pa 3. septembra popoldne pri Francu Pajtlerju v Recenjaku pri Lovrencu na Pohorju. Tu so dobili lovsko puško, živila, oblačila in denar. Na ruški železniški postaji so orožniki ta dan prijeli 21 letnega Sava Bugarina s Hrvaškega, ker so domnevali, da je partizan ter ga predali državni policiji v Maribor.⁵⁶

Gestapovskemu oporišču na Mislinji je sporočil njihov zaupnik železničar, da so neznanci 4. septembra 1943 odstranili na nekaterih železniških pragovih med Turiško vasjo in Pako

tirne vijake ter da do nesreče ni prišlo. Uspeh partizanske diverzantske akcije je verjetno preprečil prav ta njihov poročevalec, ki je bil na obhodu proge.

Kot vemo, je imel gestapo svoje tipalke na vse strani. Tako je v začetku septembra tudi predlagal, da se ponovno aktivira zaupnika ruške orožniške postaje drvarja Johanna Seppa, stanujočega pri Ruški koči, ki ga je že v začetku leta uporabljal za iskanje partizanov po Pohorju.

Gestapu je prišlo na ušesa tudi aktivno sodelovanje v odpor-niškem gibanju Helene in Karla Polenik, oskrbnikov na Kremžarici. Zato so poslali v noči na 2. september v bližino planinske koče v zasedo na opazovanje svoja raztrganca Johanna Podveršnika in Alojza Čopa. Po vrnitvi v Slovenj Gradec sta poročala, da je prišel zvečer h Kremžarici moški, ki je pričel pod oknom oponašati kukavico, znotraj so mu enako odgovorili ter ga spustili v kočo. Potem so v noči na 4. september prav tja poslali na opazovanje Podverniška in Brunška, ki pa tokrat nista imela kaj poročati.⁵⁷

Orožniška postaja Ribnica je poročala, da je okoli 40 partizanov v noči na 5. september izvedlo rekvizicijo v trgovini Ivana Sevška in v gostilni Rajmunda Iršiča v Ribnici na Pohorju. Partizani so pri obeh pridobili večje količine živeža in druge robe.⁵⁸ Iršič in Sevšek sta bila okupatorjeva sodelavca. Prvi je bil zaradi izdaje Avgusta Kogelnika, ki je umrl v Dachau in zaradi drugih dejanj po vojni obsojen, drugi pa je zbežal v Avstrijo.⁵⁹

Iz Ribnice so se partizani 5. septembra zgodaj umaknili ter se ustavili v Lehnu pri Jakobu Urbancu. Tu so se prehranili in odpočili.⁶⁰

Druga skupina približno osmih partizanov je izvajala v tem času akcije na jugozahodnem Pohorju. Tako so 7. septembra blizu polnoči zasegli nekemu kmetu v vasi Paka precej živeža, nekaj robe in drugih predmetov. Potem so v zgodnjih urah 8. septembra obiskali v isti vasi še dva posestnika. Pri enem so zasegli svinjo, 25 kg slanine, nekaj drugega živeža, posodo, čevlje in uniformo hitlerjevske mladinske organizacije. Tretja skupina približno 25 do 30 partizanov se je zadrževala na južnem Pohorju. V noči na 10. september je v Koroški vasi nad Zrečami odkupila od Jožeta Rutnika vola in nekaj živeža. Za vola so mu izstavili pismo potrdilo, ki mu je pozneje služilo za lažji zagovor pred okupatorsko oblastjo. Pri Juriju Merniku so dobili

telico in živež, pri Barbari Ramšak pa razna živila. V sosednji vasi Planina so pri Alojzu Gričniku dobili živila in enako v vasi Božje pri Mariji Kamenik.

Orožniška postaja Vitanje je poročala, da si je nekaj partizanskih skupin v noči na 12. septembra oskrbelo pri več kmetih v vasi Ljubnica precej živeža. V enem primeru je kmet prijavil, da so mu partizani pokazali propagandni letak, ki ga je prebral. Orožniška postaja Zreče je poročala, da je bilo 12. septembra v zgodnjih jutranjih urah na dvorišču gostilničarke Matilde Beškovnik na Skomarju 80 do 100 partizanov, ki so prišli po njihovem mnenju s polnimi nahrbniki in vrečami z območja Vitanja. Orožniška postaja Vitanje je poročala, kako je naletel v zgodnjih urah 12. septembra na skupino približno 15 partizanov lovski čuvaj Jernej Ločnikar v gozdu blizu svojega doma pri Hudinji. Ti so ga vodili s seboj do Vitanjskega sedla, mu odvzeli lovsko puško in ga izpustili.

Orožniška postaja Mislinja je poslala v Mariboru 12. septembra zanimivo poročilo, da je bilo 12. septembra na območju Črnega vrha na Pohorju približno 20 partizanov, ki so bili vsi oboroženi s puškami, večina pa naj bi bila pokrita z mornarskimi kapami. To je možno, medtem ko ni uspelo ugotoviti izvor mornarskih kap. V noči na 12. september je bila skupina približno 30 partizanov uspešna tudi na severnem Pohorju. Pri Reinhardu Kasparju, p. d. Šrotu pod Antonskim vrhom so dobili dve lovski puški s strelivom, 260 RM, dve uniformi, nekaj drugih oblačil, radio in živež, pri Sv. Primožu, pri Juriju Pajtlerju pa nekaj živeža, odej in posteljnine. Kmalu po polnoči 14. septembra je prišla prenočevat skupina partizanov h Karlu Javorniku v Turiško vas. To poročilo orožniške postaje Šmartno pri Slovenj Gradcu je nekoliko presenetljivo in nas opozori, da so pričeli partizani v tem času prenočevati tudi na kmetijah, kar doslej od ustanovitve druge Pohorske čete in Pohorskega bataljona zaradi varnosti niso počeli. Okoli 2. ure ponoči je obiskala druga skupina partizanov v vasi tri kmetije. Pri Ferdinandu Mihevu so dobili radijski sprejemnik in akumulator. Na južnem Pohorju je bilo v noči na 14. september okoli 25 partizanov na Resniku. Pri petih kmetih so dobili živež, svinjo in tele. Na Skomarju je bilo 14. septembra od ene do pol tretje ure pri Jerneju Ločnikarju okoli 17 partizanov, ki jim je dal vola, dve kravi in živila.

Okupator se je počutil čedalje bolj ogrožen tudi vzhodno od Maribora. Tu so delovali partizanski terenski delavci, ki so pridobivali med mladeniči vojnimi obvezniki in dezerterji iz nemške vojske novince za Pohorje ter za politično in vojaško delovanje na terenu. Poleg navedenih je bilo na območju Slovenskih goric tudi nekaj dezerterjev s Pohorja in navadnih skrivačev. Takšne razmere in zlasti dejavnost partizanskih terenskih delavcev so silile sovražnika k ustreznemu ukrepanju. Tako je 18. septembra 1943 izvedel proti partizanskim skupinam na območju Gornja Radgona, Ljutomer, Svetinje in Ptuj s 500 možmi večjo hajko, ki pa se je končala brez uspeha.⁶¹

OBRAČUN Z GESTAPOVSKIM SODELAVCEM VIDMARJEM IN SPOPAD PRI ŽVIKARTU

Večja partizanska skupina je krenila 18. septembra 1943 od Klopnega vrha v Činžat. Vodstvo čete se je odločilo za ekonomsko akcijo in za ustrelitev zloglasnega sodelavca gestapa 34 letnega Antona Vidmarja iz Lovrenca na Pohorju, rezervnega podnarednika, ki je opravil tudi lovski tečaj. Ker se je vdinjal okupatorju takoj ob okupaciji, ga je gestapo pridobil, kot smo že navedli, za svojega zaupnika in je z njim od leta 1942 stalno hajkal za partizani. Kot svojega zaupnega človeka so ga nacisti 10. decembra 1942 postavili v Činžatu za komisarja – oskrbnika velikega posestva v Srbijo izgnanega Leopolda Kormana. Okupatorjevega komisarja Avstrijca, Vidmarjevega prehodnika so pred tem partizani tudi iskali, vendar jim je v spodnjicah zbežal. Tokrat so se partizani za obračun s sedanjim komisarjem bolje pripravili. Akcijo je vodil komandir Joco, zraven pa so bili še namestnik političnega komisarja Hinko in približno 10 tovarišev. Vidmar je bil oborožen z veliko sodobno pištolo in več lovskimi puškami ter se je hvalil, da se partizanov nič ne boji. Ta večer pa jim je ob 21. uri padel v roke brez težav. Potrkali so in klicali po nemško, naj jim takoj odpre. Sodil je, da so njegovi in ji ubogal, toda ko je svojo usodno pomoto spregledal, je bilo vse izgubljeno. Odpeljali so ga s seboj in ker so si pri štirih kmetih nabrali precej živeža ter izpraznili tudi Koresovo trgovino in gostilno, so Vidmarju naložili okoli 30 kg moke, kar je bil hkrati dodatni varnostni ukrep, da jim ne bi zbežal. V tej akciji so po-

leg veliko živeža in druge robe zaplenili tudi pet Vidmarjevih lovskih pušk, pištolo Steyer kalibra 9 mm, ročno bombo ter nekaj streliva. Partizanska kolon se je vrnila h Klopnem vrhu, od tod pa je šla v taborišče k Črnim mlakam pri Pesku. Ko je poročala orožniška postaja Lvorenc na Pohorju, da so partizani odpeljali Vidmarja, je navedla, da jih je bilo 180, kar je bilo seveda močno pretirano. Vidmarja je komandir Joco pri Črnih mlakah zaslišal, nakar so ga 19. septembra 1943 ustrelili. Iz ohranjene smrtnne obsodbe je razvidno, da je leta 1942 sodeloval z izdajalci Pohorskega bataljona Francem Mumljem, Henrikom Richterjem in Viktorjem Krippejem. Vohunske akcije proti Pohorskemu bataljonu naj bi vodil Krippe, za kar je po Vidmarjevem dobila navedena trojka nagrado 3000 RM. V obsodbi se dalje navaja, da je izvajal Vidmar nad delavci na posestvu nasilje in vodil policijske enote v hajkah proti partizanom od 30. junija do 4. julija 1943 ter od 2. do 6. avgusta istega leta. O ustrelitvi Vidmarja je pozneje na gestapu povedal tudi izdajalec Alojz Bohak, ki naj bi bil po njihovih podatkih v Pohorski četi od 27. avgusta do 30. septembra 1943. Med drugim je prenesel Nemcem tudi izjavo namestnika političnega komisarja čete Hinka, ki je po ustrelitvi Vidmarja dejal borcem, da je sedaj končno mrtev vohun, ki je partizane nepretrgoma izdajal.⁶²

Predtem ko so se partizani in njihovi sodelavci osvobodili nevarnega vohuna in zagrizenega nemčurja Vidmarja, je patrolja petih partizanov 18. septembra v zgodnjih urah pregledala pri Bajgotu Klančnikovo lovsko vilo in odnesla iz nje nekaj drobnarij, ki jih je potrebovala. Predpoldne tega dne pa je bila na pohodu skozi Hudinjo proti Rogli druga patrolja petih partizanov. Nekaj po polnoči 19. septembra je tretja patrolja odnesla gostilničarju Viktorju Pušniku pri Sv. Antonu precej živil, cigarete in drugo ter 1500 RM. O odvzetem so mu dali potrdilo.

V noči na 21. september je bilo okoli 25 partizanov pri Pošniku v Koroški vasi nad Zrečami. Dobili so vola in nekaj živeža, za kar so mu plačali 250 RM ter se umaknili skozi vas Planino. Patrolja štirih partizanov se je v zgodnjih jutranjih urah 22. septembra ustavila pri Jakobu Urbancu v Lehnu, ki jih je gostoljubno nahranil. Istega dne predpoldne je patrolja petih partizanov prepovedala delo štirim drvarjem pri Mrzlem studencu

pri Osankarici, medtem ko so logarju Ivanu Mravljaku iz Lukanje vzeli daljnogled.⁶³

Medtem ko so krožile patrulje in manjše enote partizanov na vse strani v akcije, je prišla ob polnoči 22. septembra 1943 h kmetu Francu Žvikartu nad Sv. Primož, visoko nad Vuzenico skupina partizanov. Pod vodstvom Joca in s pomočjo še drugih se je pripravljala za napad na orožniško postajo v Vuzenici. Toda našel se je izdajalec, ki je videl pri Žvikartu partizane in jih prijavil že v predpoldanskih urah na orožniško postajo v Vuzenici. Poveljnik orožniške postaje glavni stražmojster Matthias Dormann je zbral pet rezervnih policistov in dva moža deželne straže ter odhitel z njimi 23. septembra približno ob 15. uri k Žvikartu. O sovražnikovem napadu na partizane, ki so bili v skednju in hiši, se opisi udeležencev – partizanov nekoliko razlikujejo. Možno pa jih je zediniti na bistveno. Sovražnik je večino partizanov presenetil, četudi je stražar ustrelil proti sovražnikovi skupini. Takoj po stražarjevem strelu je pričel sovražnik streljati in Dormann je s spremljevalcem hitel proti kmetiji. Več partizanov je odprlo ogenj na sovražnikovo patruljo in večina pripisuje posebno iznajdljivost in vojaško spretnost borcu Grku, ki so mu pravili Elas. Ta naj bi v trenutku Dormannovega juriša proti skednju spretno obrnil puško, na kateri je do tedaj ležal, sprožil in tako podrl najnevarnejšega napadalca, omenjenega Dormanna. Potem naj bi priljubljeni ostrostrelec Elas še zalučal pred skedenj bombo meglenko, ki je sovražnike še dodatno zbegala, partizanom pa je omogočila umik iz skednja in hiše, v kateri je bila komanda čete in še nekaj borcev. Z umikom niso imeli partizani posebnih težav, saj se je sovražnikova skupina v glavnem osredotočila na reševanje svojega poveljnika. Partizani navajajo, da niso imeli v spopadu nobenih žrtev. Zanimiva priča spopada je bil med drugimi borec Ernest Vobovnik, ki je vse spremljal na kakih 100 metrov nižje ležeči Žvikartovi žagi. Tu se je zadrževal pri žagarju in mlinarju Ivanu Poleniku, najboljšem partizanskem obveščevalcu na širšem območju Sv. Primoža. Polenik je partizanom stalno in tudi tokrat popravljал puške ter posredoval podatke za napad na orožniško postajo v Vuzenici. Ivana je sovražnik odpeljal marca 1945 v mariborske zapore, kjer je za njim izginila vsaka sled.

Iz poročil orožniške postaje Vuzenica z dne 23. septembra in orožniškega oddelka Mahrenberg. (sedaj Radlje ob Dravi) z

dne 24. septembra 1943 povzemamo tole: Potem ko je prejel službujoči rezervni policist na orožniški postaji v Vuzenici Jože Postružnik, da je neznanu število partizanov pri Žvikartu, je Dormann popeljal svojo patruljo okoli 15. ure na Pohorje. Na razdalji približno 80 metrov od Žvikartove hiše je razporedil moštvo v strelce in po nekaj korakih proti hiši je eden od treh partizanov, ki so bili na dvorišču, sprožil opozorilni strel. Iz hiše in gospodarskega poslopja je steklo približno 15 do 20 partizanov. Odprli so ogenj in se spopadli z Dormannom in policistom Fartekom, ki sta jurišala na čelu skupine. V ostrem spopadu naj bi Fartek zadel enega partizana, tako da je padel, Dormann pa dva. Toda potem je bil na oddaljenosti približno 60 metrov hudo ranjen v glavo Dormann. Poveljstvo je prevzel Fartek in ščitil Dormanna z brzostrelko. Farteku je potem uspelo prisiliti partizane k umiku. Žvikart pa je moral dati voz za prevoz ranjenca. Toda ko so se oddaljili približno četrto ure od domačije, so jih partizani napadli. Transport z ranjencem je moral zaviti na stransko pot. Fartek je ukazal trem, ki so bili na čelu, da gredo na juriš in s hura naj bi prisilili partizane, da so se umakli. Fartek je v poročilu še podaril, da je moštvo s pogumnim bojem rešilo uničenje transporta in srečno prispelo v Vuzenico ob 20. uri. Matthias Dormann pa je 24. septembra 1943 zaradi hudo ranjene glave in treh ran na nogi v slovenjegraški bolnišnici podlegel. Orožniška skupina je izstrelila 780 nabojev, v poročilu pa še navajajo, da so pustili partizani na umiku pri Žvikartu plašč, 3 nahrbtnike in še nekaj drugih drobnarij. Obe orožniški poročili posredujeta bistveno o spopadu in o njegovem izidu, vprašljivi pa so podatki o treh padlih partizanih pri Žvikartu in o četrtem na poti proti Vuzenici. Poročevalci so verjetno želeli ublažiti Dormannovo smrt s padcem štirih partizanov, ki naj bi jih po njihovem soborci rešili in odnesli.

Ob tem še nekaj podatkov o pogumnem ostrostrelcu Grku Elasu, ki je zbežal poleti 1943 iz nekega nacističnega taborišča prek Maribora na Pohorje. Borci Vitez, Ernest, Mojka, Volan in drugi poudarjajo, da se je izkazal tudi v drugih bojih ali akcijah. Po vojaških veččinah, ki si jih je pridobil v grškem odporiškem gibanju, je med partizani prednjačil. Soborce pa je rad na kratko spodbujal: »Kolikor nabojev, toliko pogodkov.« Vitez se spominja, kako so na partizansko zasedo ob neki priliki nad Vi-

tanjem naleteli orožniki. Partizani so po njih streljali in orožniki so se spustili v beg. Elas je tedaj tekel za njimi, ujel je enega, ga ustrelil in mu odzel puško. Elas naj bi šel s Pohorja ob koncu septembra s Srbi in Hrvati na Hrvaško.⁶⁴

Sklenemo lahko, da je tudi dobro načrtovane partizanske akcije velikokrat preprečil ali bistveno okrnil, kot tokrat, kak izdajalec. V tem primeru so bili partizani zelo prizadeti, saj so si obetali pridobiti prepotrebno orožje, strelivo, enako pa jim je bil potreben vojaški uspeh, ki bi jim pomenil moralno in politično spodbudo za nadaljnje vojaške akcije. Spopad pa lahko ocenimo, da se je končal za partizane uspešneje kot za sovražnika.

Četa je po tem spopadu nadaljevala s preizkušeno taktiko delovanja z več enotami na različnih območjih. Sočasno, ko je bila njena enota napadena pri Žvikartu, je bila druga enota 30 borcev 23. septembra pri Cestniku v Planici nad Framom. Istega dne, pozno ponoči, so štirje partizani obiskali Ferdinanda Kovšeta, žagarskega mojstra na Lobnici, ki jim je izročil dve lovski puški. Nekoliko poprej so bili verjetno isti pri sosedu Marincu. Ta večer je bila tudi patrulja petih partizanov pri Jesenku nad Pamečami.

Orožniška postaja Šmartno pri Slovenjem Gradcu je poročala, da je bilo od štiri do sedem partizanov v noči na 25. september pri Mihaelu Predniku na Brdah, potem na Dobrovškem gradu ter pri Ivanu Habermutu in blizu Turičnika v Golavabuki. Verjetno je bila to ista patrulja. Zvečer 24. septembra naj bi se zadrževala skupina približno 25 partizanov več ur pri Francu Sedovniku v Veliki Mislinji, ki jih je tudi oskrbel z živili. Oplotniške orožnike je vznemirilo okoli 45 partizanov, ki so se zadrževali po skupinah v noči na 25. september v Kotu pri Smogavcu, Vetrihu, Počeku in Šegi. Nabrali so si precej živeža, odgnali vola ter odšli proti Osankarici. Ruška orožniška postaja je poročala, da so zvečer 26. septembra prijeli 16 letnega Hermana Talerja in 26 letnega Stanislava Anderlika iz Maribora, ker sta bila ta dan s partizani. Oba sta izjavila, da sta bila dve uri v partizanskem taborišču pri Klopnem vrhu, kjer naj bi bilo 200 do 300 partizanov. Partizani so ju prijeli, ko sta bila na izletu in ju po zaslišanju izpustili. Orožniki so ju poslali v nadaljnji postopek državni policiji v Mariboru. Pripomniti moramo, da sta

se Taler in Anderlik glede pretiravanja števila partizanov iz orožnikov kar precej ponorčevala.

Partizanska skupina, ki je bila 25. septembra v Kotu, se je verjetno 26. septembra zvečer ustavila pri več kmetih v Keblu nad Oplotnico. Orožniki pa so poročali, da jih je tokrat bilo že od 80 do 100, da so si nabrali večje količine živeža, odgnali vola in odšli proti Trem kraljem. V noči na 27. september je manjša skupina partizanov obiskala na severnem Pohorju v Hudem kotu Skrlovnikovo, Turjakovo, Grubelnikovo in Miklavčevo domačijo. O patrulji pet do sedem partizanov, ki je bila 27. septembra na Brdah in nad Dovžami, sta poročali kar dve orožniški postaji: Šmartno pri Slovenjem Gradcu in Mislinja. V noči na 28. september si je pri več kmetijah na Božjem, Planini, Pa-deškem vrhu in v Koroški vasi nad Zrečami 20 do 25 partizanov nabiralo živež. Zvečer 29. septembra je bilo pri Marincu na Lobnici pri Rušah okoli 15 partizanov, med katerimi je bil tudi partizan brez r-oke (verjetno Jože Berglez-Fazan - op. M. F.). Tu so počivali več ur in se tudi nahranili.⁶⁵

GESTAPOVSKE AKCIJE PROTI POHORSKI ČETI SEPTEMBRA 1943

Četudi je Hannes Berložnik zaprl veliko privržencev OF na mislinjskem območju, pohorskim partizanom kljub neprestanim prizadevanjem ni mogel do živega. Da bi jim pa le zadal kak udarec, se je oprijel stare zamisli, ujeti partizane z zvijačo s pomočjo uspavalnih praškov. Z gestapovskim uradnikom Himmelom iz Maribora in verjetno še s kom se je domenil, da bi to nalogo opravila njegova sedaj že preizkušena sodelavka Štefka Forneci-Sonja. Svoj predlog je utemeljil, da bo Sonja tej nalogi kos, ker se dobro pozna s sedanjim komandantom bataljona. Mislil je na Harkova, ki pa je bil tačas še v Savinjski dolini. Sonjina naloga je bila obiskati partizane, s praški uspavati Viteza in njegove tovariše, obvestiti ob pravem času policiste ter jim tako predati speče partizane. Himmel je telefoniral v šoštanjsko lekarno 19. septembra 1943, da izročijo Štefki Forneci 40 gramov uspavalnega praška veronal in da ji dajo razumljiva navodila za njegovo uporabo. Štefka je tega dne podpisala v lekarni v Šoštanju prejem dveh steklenic raztopljenega vero-

nala in dveh vrečk veronala v prahu. Gestapo si je z uspavalnim sredstvom obetal velik uspeh, agentko Štefko pa je porinil na rob prepada z njemu jasnim izhodom: ali bo uspela ali pa bo v tej zločinski igri za njihove cilje izgubila življenje. Toda izvedba te tvegane naloge ni bila lahka in na njen razplet ter konec je bilo potrebno počakati do oktobra 1943. Še strokovno mnenje o učinku količine 40 g veronala: z njim je mogoče uspavati prek 50 ljudi. Če bi pa obravnavano količino veronala uporabili za manjše število ljudi, bi učinkoval kot smrtonosen strup.

Berložnik je vrtal tudi drugod. Njegovi ovaduhi so mu prinesli od Mrzlega studenca zanimivo sporočilo Pohorskega čete, napisano s svinčnikom na kos papirja. Na njem piše: Pohorska četa. Na položaju 22. 9. 1943. To je potrdilo delavcem, da jim naša četa prepoveduje delati. Vsak delavec, ki bo za Nemce delal, bo obravnavan kot ljudski izdajalec. Delavcem prepovedujemo prihajati delat v pohorske občine. Pohorska patrulja. S. F. – S. N.

Berložnika je bodlo tudi pogumno zadržanje kmeta partizanskega sodelavca 37 letnega Franca Štinjeka z Razborce na Pohorju. Na zaslišanju 23. septembra ga je bremenil, ker ni prijavil prenočevanja partizanov pri njem, da je vedel, da gredo partizani ustreliti nacističnega sodelavca Antona Kotnika in še več drugih grehov mu je naprtil. Toda Berložnik se je zmotil, ko je pričakoval, kako se bo Štinjek pred njim pokesal in ponižal. Dejal mu je, da je nasprotnik nacistov in dodal, da je še večja njihova nasprotnica njegova sestra. Štinjeka so pred tem 21. septembra prijeli, ga vklenili, vendar jim je zbežal. Potem so ga ponovno prijeli pri sorodnikih 22. septembra. Štinjeka so imeli nacisti že dolgo slabo zapisanega, saj je bil pred tem že dvakrat zaprt v Slovenjem Gradcu in enkrat na Mislinji. Ko so ga peljali skozi Mislinjo in Slovenj Gradec v zapor, je vzklikal: »Naj živi Jugoslavija!« Toda iz zapora naj bi ga takrat rešil orožnik Stangl, tako je Berložniku poročala njegova agentka iz Šentilja pod Turjakom. Berložnik pa je imel tudi v Razborškem jarku vohuna, ki mu je povedal, da je Štinjek na Razborci najnevarnejši propagandist za partizane ter najnevarnejši nasprotnik Nemcev na tem območju. Vse navedeno pa je bilo sedaj dovolj, da je Berložnik poslal Franca Štinjeka prek Maribora, kjer je zopet vzklikal Jugoslaviji, v koncentracijsko taborišče.

Potem ko je zadal Berložnik s pomočjo Sonje in drugih hude udarce narodnoosvobodilnemu gibanju na mislinjskem območju, je poslal 23. septembra agenta Pleterška in Krivca preizkušat naše ljudi v Ribnico na Pohorju. Pri Osrajnikovih jima je uspelo izveči nekaj podatkov o gibanju, domači hčerki pa sta navdušeno povedali, kako sta se pri nabiranju brusnic na Pohorju srečali s partizani ter poudarili, da bi šli najraje z njimi. Potem sta vohuna obiskala občinsko uradnico Marico Vidovič na njenem stanovanju in neko vzgojiteljico v gostilni pri Petru. Obe sta jima nasedli, da sta partizanska sodelavca in sta kritizirali domače nemčurje ter dejali, da sta oba ribniška orožnika rezervista ponosna Slovenca. Marico Vidovič sta napeljevala, da bi jima izdala partizanske zveze, kar pa jima ni uspelo, ker je verjetno v njuno poštenost podvomila. Dne 24. septembra sta prijavila svoje bivanje na občini Ribnica, potem pa odšla v Lehern k agentki Sonji. Ta jima je povedala, da so bili partizani pri Osvaldu in Urbancu, potem pa sta odšla k Sonjinem stricu Albinu Ovčarju in ga preslepila, da sta partizana. Nasedel jima je in izročil lovsko puško, ki jo je dobil od Antona Seitla starejšega. Berložnik omenja v poročilu, da sta raztrganca videla v Ribnici Pepco Blazinšek iz znane gestapovske družine, ki je bila takrat pri neki hiši na obisku. Pleteršek je ugotovil, da ima Marica Vidovič veliko znancev in da je v Ribnici nekaj izpuščenih iz Mauthausna, kjer je bil tudi sam.

Berložnik je dobil sporočilo, da je na Otiškem vrhu na Pohorju postavljena radijska antena, ob njej pa nek tehnični pribor. Poklical je raztrganca Vidmarja in Kurnika ter ju poslal 26. septembra iz Mislinja, mimo Višerja, Caunika in Sopelšnika na sestanek s poročevalcem o zagonetni anteni. Berložnikov poročevalec ju je potem vodil na Otiški vrh, kjer pa so našli samo sledove, da je pred njimi nekdo nekaj pospravil. Raztrganca pa le nista prišla zastonj. Berložnikov vohun jima je pokazal partizanski kurirski poti od Črnega vrha do Velike Kope in od Ribniškega sedla prek Sv. Barbare do Otiškega vrha ter pojasnil, da gredo partizani po obeh poteh tedensko dva do trikrat.

Že naslednjega dne 27. septembra je Berložnik ponovno poslal na teren raztrgance Vidmarja, Krivca in Pleterška. Po podatkih Štefke Forneci-Sonje naj bi na Skrivnem hribu poiskali partizanski poštni nabiralnik, ki sta ga Sonja in Jože Seidl ml. uporabljala za izmenjavo pošte s partizani. Berložnik si je obe-

tal, da bodo tu našli pomembno partizansko pošto in da bodo tako ujeli partizanske sodelavce, ki so nadomestili Sonjo in Jožeka. Uspeha pa ni bilo. Raztrganci so našli luknjo v zemlji, od nekdanjega poštnege nabiralnika pa le nekaj lesenih ostan-
kov.⁶⁶

Na osnovi nanizanih primerov iz dejavnosti gestapovskega oporišča na Mislinji lahko splošimo, da so imeli partizani na vseh operacijskih območjih Pohorja hudega sovražnika tako v gestapovski javni kot tudi v njeni podtalni organizaciji. V nadaljnjem bo govor o gestapovski dejavnosti tudi na drugih območjih, zlasti na mariborskem.

DEJAVNOST ČETE V MARIBORSKI OKOLICI IN MARIBORU

Kljub številnim in nenehnim težavam, ki so spremljale pohorske partizane, se je četa vseeno postopoma krepila in širila svojo dejavnost. Isto velja za partizanske sodelavce na Pohorju, okoli njega in zlasti na območju Maribora.

Četa se je septembra odločila predvsem za izvajanje akcij, pridobivanje orožja, zbiranje orožja prek aktivistov in sodelavcev, zbiranje živilskih kart, denarja, oblačil, obutve ter sanitetnega gradiva. Nadalje je morala sprejeti še neljubo težko odločitev, da ne bo zaradi pomanjkanja orožja sprejemala več novincev. Slednjega sklepa se je držala, če je šlo za večje skupine, medtem ko so posameznike še naprej sprejemali.

O uspehu ali neuspehu prve akcije, ki naj bi jo skupina partizanov izvedla v noči na 15. septembra 1943 ni dovolj podatkov. Milica Ostrovska piše, da partizanom ni uspel vdor v stražarnico v Št. Ilju pri Mariboru, medtem ko so gestapovci zvedeli v preiskovalnem postopku proti zaprtim sodelavcem čete, da je Ivan Valenčak-Lord govoril, kako je tudi on sodeloval v Št. Ilju v napadu na orožniško postajo, kjer naj bi odnesli nekaj orožja.

Dalje je mogoče ugotoviti iz gestapovskega obremenilnega gradiva proti Mihaelu Ertlu, da so pri njem 14. septembra od 21. do 22. ure načrtovali napad na orožniško postajo Št. Ilj Aleksandar Vojinović-Vojin, Ludvik Svenšek-Bojan, Ivan Valenčak-Lord in še en partizan, ki se jim je priključil ob odhodu. Tu so

si čistili orožje in ga tudi nekaj dobili od Ertla. V akciji naj bi sodelovalo še nekaj partizanov. Ob odhodu je na Ertlovem dvorišču izročil partizanomj večji paket Ivan Turk, z njim pa so bili še trije sodelavci. Turk je s sodelavci odšel, partizani pa so se odpeljali na akcijo s kolesi.⁶⁷ Potrditev partizanske prisotnosti pri Št. Ilju najdemo tudi v poročilu orožniške postaje Št. Ilj, kjer je navedeno, da je bilo v noči na 15. september 1943 približno pet partizanov v vasi Štrihovec pri Št. Ilju pri kmetu Francu Podrežniku. Njemu naj bi odnesli usnje za čevlje in 350 RM.⁶⁸ Akcijo je bilo mogoče ugotoviti, ne pa tudi potrditev, da so partizani pridobili orožje, kot je govoril Valenčak. Ivan Valenčak-Lord je na zaslišanju 27. septembra gestapovcem med drugim povedal, da so šli v noči na 16. september iz taborišča nad Pekrami v akcijo za orožje tudi v tovarno letalskih motorjev (sedaj TAM) Vojin, Hilda in Stane. V akciji je sodeloval tudi Fazan, ki jo je pripravil. Partizani so se vrnili zjutraj 16. septembra v taborišče in pripovedovali o uspehu. Razorožili naj bi dva tovarniška stražarja in njihovega vodjo ter pridobili poleg orožja, streliva tudi nekaj opreme in drugih predmetov. V akciji naj bi se posebej izkazala Hilda, ki je ustrahovala in držala v šahu kar dva tovarniška stražarja.

Čez dva dni, to je v nedeljo 19. septembra, naj bi šla skupina partizanov, po izjavi Lorda, iz taborišča nad Pekrami v akcijo v Starše na Dravskem polju.⁶⁹ Tudi o poteku te akcije ni uradnih partizanskih niti sovražnikovih podatkov.

Policijska postaja Radvanje pri Mariboru je poročala, da je skupina približno dvajset partizanov prišla 17. septembra na stanovanje ključavničarja Antona Strohmeierja v Bistrici pri Limbušu in zahtevala, da jim izroči orožje s strelivom. Ta sicer okupatorjev človek pa jim orožja niti streliva ni dal, ker ga, kot se je ob partizanskem obisku izkazalo, ni imel.⁷⁰

Četudi nepopolni, tudi ti podatki potrjujejo velika prizadevanja čete, da bi postopoma reševala najbolj pereče vprašanje – pomanjkanje orožja. Četi so zbirali orožje in strelivo tudi njeni najzvestejši sodelavci. Tako je Bogdan Knaflič iz Beogradske 30 dobil pri svojcih puško flobertko, od Ludvika Skrbiča-Gorazda vojaško puško in od bratranca pištolo, kar vse je spravil na Pohorje. V sedanji Metalni je s sodelavci tudi pripravljaval odvoz orožja tovarniški straži (Werkschutz), kar jim pa ni uspelo.⁷¹ Jože Vrhnjak je ob pomoči sodelavcev iz vlakov izmikal

sovražniku orožje in ga pošiljal četi. Stari komunist Andrej Čanžek je tudi imel dva železničarja, ključavničarja, ki sta po vlakih prežala na orožje in jima ga je včasih v posameznih kosih uspelo odnesti. Oba sta tudi popravljala za partizane pokvarjeno orožje, vse pa sta na skrivaj nosila v Ertlov čebelnjak, kot sta bila domenjena s Čanžekom in Ertlom.

Ivan Valenčak-Lord je na zaslišanju 27. septembra povedal gestapovcem, kako je Ertl izročil Vojinu šest pištol, Franc Pupis pa je na zaslišanju 8. decembra 1943 obremenil Berto Vobovnik, da ima pri sorodnikih v Mejni ulici za partizane zakopanih pet do šest bomb. Iz sodnega spisa leta 1947 na smrt obsojenega gestapovskega sodelavca Ivana Rusa je razvidno, kako podlo je izdal Jožeta Maroha, da je ta dal partizanom nemško brzo-strelko in puško kragujevko. Oboje mu je namreč pred tem izročil Rus. Pred Marohovo aretacijo je Rus izdal tudi štiri družine iz Ormoža, katerih člani so nameravali na železniški postaji Ormož odnesti večjo količino streliva in ga oddati partizanom. Družine so nacisti odpeljali in se niso več vrnile. Sklepamo lahko, da je bilo tudi to strelivo posredno namenjeno partizanom na Pohorju.⁷² Želje za zbiranjem orožja bile velike, uspehi pa so bili vsekakor glede na potrebe dokaj skromni.

Komandir Ivan Zagernik-Joco, politični komisar Aleksandar Vojinović-Vojin, obveščevalec Stane Lenardon, Jože Berglez-Fazan, Hilda Turk, Jože Tušek-Dušan, Anton Stražar-Karlo, Ludvik Svenšek-Bojan, Ivan Valenčak-Lord, vsi člani čete, so svoje delo močno usmerili na Maribor in njegovo okolico. V Mariboru je bila še vedno najbolj obremenjena Ertlova postojanka z že navedenimi povezavami na vse strani. Okrepljeno dejavnost so v tem času razvile postojanke pri Mirku Kselmanu in Ivanki Valenčak, pri Jožetu Marohu, Jožetu Tertineku, Ivanki Markljevi in Srečku Obrehtu, vsi na Studencih ter pri Mariji Greif in pri Veseličevih v železniški koloniji. Obreht, Maroh, Tertinek in Ertl so bili kar naprej v povezavi s partizanskim taboriščem v gozdu na Pekrami. Nosili so partizanom vse od prehrane do najrazličnejšega gradiva. Njihovo delo pa so usmerjali in povezovali Joco, Vojin, Stane in drugi. V Hrastju nad Limbušem je zaživela postojanka pri Karlu Krambergerju, kjer so se zbirali sodelavci Ivan Turk, Hilda Stančič, Ivan Vornik in še nekateri. Vse so povezovali v izvajanju nalog posamezni člani čete.⁷³

Z aktivistom OF Adolfom Mrakičem in sekretarjem celice KP Maksom Medveščkom v mestu sta bila povezana znana športnika Miran Cizelj in Vojmir Jurkovič. Njune zveze so vodile v Kamnico, kjer se je pričela septembra razvijati močna organizacija OF, v železniško kolonijo k Veseličevim, v železniške delavnice do Ivana Turka, Jožeta Hlebceta in drugih. Miran Cizelj-Savo pa je imel več sodelavk in sodelavcev tudi v železničarskem športnem društvu, kjer se je s svojim delom spretno prikrival pred okupatorjem kot telesno-kulturni profesor. V tem društvu je imel sodelavke Franjo Goršek-Vido, Marico Veselič, Gito Kapun, ki je vključila tudi svoji mlajši sestri, Marico Pevec in druge. Dobre sodelavce in zveze je imel Miran tudi v Nabavljalni zadrugi na Rotovškem trgu in še drugod. Kot železniška uslužbenca sta imela Cizelj in Jurkovič veliko zvez po raznih železniških postajah pri nas in v več avstrijskih mestih.⁷⁴

S posebno pozornostjo je potrebno spregovoriti o enorokem neustrašnem partizanu Jožetu Berglezu-Fazanu, delavcu in nekdanjem uslužbencu predvojnega kinopodjetja v Mariboru. Fazan je imel veliko znancev, prijateljev in med njimi je mnoge pridobil za NOB, pri številnih pa je utrdil zanesljive postojanke NOB. Poznal je ves Maribor in okolico, medtem ko je v drugi polovici 1943 deloval zlasti kot organizator OF na Teznu, v Bohovi, Razvanju, Radvanju, Studencih, Pobrežju, Brezju, Miklavžu na Dravskem polju, v Rogozi, Dobrovcih, Skokah in verjetno še kje, drzno pa je prihajal tudi v Maribor. S Fazanom so hodili v jeseni velikokrat v akcije v navedene kraje Stane Leonardon, Ivan Zagernik-Joco, Jože Tušek-Dušan, Jože Danko, Hilda Turk in še nekateri. V prostoru med postojankami od Franca Poropata v Brezju, Franca in Jožeta Lešnika, Antoličičevih, Premzlovih in drugih v Miklavžu, v Skokah, Dobrovcih, Avgusta Lešnika v Hotinji vasi pri Mariji Falež v Rogozi, Tuškovich in Frangeševih v Bohovi, Darinki Flis v Hočah, Mariji Krasnik in drugih v Razvanju, pri Ludviku Plumbergerju, Avgustu Gajštu, sestrarah Mariji in Olgi Dvornik na Teznu, v Radvanju in Novi vasi je delovalo veliko sodelavcev osvobodilnega gibanja. Med njimi Matija Polšak, Jože Kac, Silva Plumberger, pek Kovačič, trgovski pomočnik Bruno, vsi na Teznu. Posebej so bili na Teznu povezani s partizani člani OF tovarne letal, kjer so bili v tem času dejavni tudi Vida Padežnik, Niko Vrabl, Srečko Obrecht in drugi ter posamezniki v sedanji Metalni, v Brezju Metod

Tončič, Jože Kuščič, Ivan Horvat, Ivan Lešnik in drugi. S sodelavci v Brezju in tudi drugod se je še vedno povezoval Anton Gustinčič z Betnavske ceste.⁷⁵

Tako pestra vsestranska dejavnost pohorskih partizanov v septembru s širokim krogom postojank in sodelavcev je sovražnika hudo vznemirjala, saj je pričelo dobivati gibanje že množičen značaj. Razumljivo je, da je bilo zato pričakovati kruter sovražnikove ukrepe ter nove boleče žrtve in hude udarce.

PADEC ERTLLOVE IN DRUGIH POSTOJANK TER MNOGIH SODELAVCEV

Prišel je za mnoge usodni črni 24. september 1943. Okupator je na ta dan zaprl dvanajst sodelavcev OF in ranjenega partizana. Vsi so bili neposredni sodelavci Pohorske čete, njihova imena pa so: Mihael Ertl, Jože Maroh, Jože Tertinek, Srečko Obreht, Marija Greif, Ana in Mirko Kselman, Ivanka Valenčak, Franc in Ivan Modrinjak, Alojzija Stražar, Nada Ratej in ranjeni partizan Ivan Valenčak-Lord. Iz tega kroga sodelavcev je padel, kot smo že omenili, okupatorju že 15. avgusta 1943 v roke odlični in pogumni organizator Ladislav Škedelj, ki so ga po hudih mučenjih ustrelili 25. januarja 1944 v Velenju. O nadrobnostih, kako je potekala sovražnikova akcija za uničenje Ertlove postojanke, ni uradnih podatkov. Iz raznih sovražnikovih in drugih virov se je mogoče povsem približati resnici o njegovi aretaciji. Za vseh dvanajst Ertlovih sodelavcev pa so njihove aretacije dokumentirane.⁷⁶ Ko razčlenjujemo delovanje najbolj obiskane ali dejavne Ertlove postojanke, moramo reči, da ni mogla ostati sovražniku neodkrita. Gestapo je imel zaprto od 15. do 19. oktobra 1943 tudi Ertlovo ženo Marijo. Ker je bilo njeno vedenje pogumno in niso od nje nič zvedeli, so jo izpustili in usmerili na njo več agentov - provokatorjev, potem pa so jo 14. januarja 1944 ponovno zaprli. V zapor je morala zaradi sodelovanja tudi njena 17 letna hčerka Tinka. Med drugim nas zelo pritegne podatek iz zapisnika Marije Ertl na gestapu z dne 18. januarja 1944, ko so ji očitali, da je šlo s pomočjo posredovanja njihove postojanke na Pohorje prek 100 ljudi v partizane. Ertlova se je odločno branila, da je to laž, vendar je bil očitek zasliševalcev točen. Ob tem podatku moramo reči, da bi bilo

skoraj nemogoče v popolni tajnosti spraviti prek sto ljudi iz Maribora oziroma Nove vasi na Pohorje. Pri vodenju novincev je sodelovalo tudi več pohorskih partizanov in aktivistov, kar je ponujalo sovražniku še večje možnosti za odkrivanje partizanskih sodelavcev. Kdo je prvi izdal Ertla, je težko reči. Zanimiv je denimo podatek njegove pokojne žene in treh hčerk, ki navajajo, da je prišel nekaj dni pred aretacijo Ertla iz Pohorske čete kurir Ludvik Svenšek-Bojan z opozorilom, naj se Ertl zaradi izdaj Alojza Bohaka takoj umakne v partizane ali kam drugam. Ertl je ubogal in šel s hčerko Tinko na deželo. Ker se ni nič zgodilo, se je vrnil že drugi dan. Od kod so imeli partizani podatke pred 24. septembrom 1943, da izdaja Alojz Bohak, ki je bil po okupatorjevih podatkih do konca septembra v četi, ni ugotovljeno. Iz gestapovske dokumentacije je razvidno, da je bil v januarju 1944 usmerjen za odkrivanje partizanskih sodelavcev, ki bi k Ertlovim morda še prihajali, tudi zloglasni agent Ivan Rus. Torej ni izključeno, da bi ta izdajalec od leta 1941, ki je bil 1947 obsojen na smrt, opazoval še z nekaterimi agenti Ertlovo hišo že od avgusta ali septembra 1943. Možno je, da je k izdaji bistveni delež prispeval tudi nek zagrizen nacist – Ertlov bližnji sosed.⁷⁷ Najprepričljivejše podatke o izdaji Ertlove skupine najdemo v gestapovskem arhivu. Tu piše, da jih je 24. septembra 1943 obvestil njihov agent Rudolf Šiker, da se skrivata na Studencih en partizan pri Ivanu Modrinjaku, drugi pa pri Mirku Kselmanu. Ker je bil Šiker takrat po nekaterih izjavah še v četi, je gotovo deloval z gestapom kot vrinjenec.⁷⁸ Tako je razumeti tudi njegovo izjavo na gestapu, ko je navedel, da je moral v partizane (avgusta - op. M. F.) prek Jožeta Maroha. Ker ga ni bilo doma, ga je sprejela Marohova žena, ki pa je nekaj časa sumila, da je vohun (»špicl«), potem ga je le predala Ivanki Markelj, ta pa ga je odpeljala k Ertlu, odkoder je šel v četo. Šiker je potem hudo obremenil Maroha z ženo, Markljevo in druge. Na sodni obravnavi 1946 v Mariboru, ko je bil obsojen na smrt, je med drugim priznal, da je bil 1943 dobra dva meseca v partizanih kot vohun ter da je med drugimi izdal Mihaela Ertla, Ladislava Škedlja, Antona Stražarja, Jožeta Tertineka in druge, o katerih bo še govor.⁷⁹ Tudi podatki o Alojzu Bohaku navajajo k sklepanju, da je bil gestapovski vrinjenec. Zanj piše v gestapovskem arhivu, da je bil med partizani od 27. avgusta do 30. septembra 1943. Torej je Šikerjevo priznanje leta 1946 ver-

jetno dovolj očitno, da je bil eden od Ertlovih izdajalcev. Nepojasnjeno pa ostaja Bojanovo opozorilo Ertlu, naj se umakne, ker Bohak izdaja. Toda za Šikerja in Bohaka, ki sta šla oba avgusta 1943 na Pohorje prek Ertlove postojanke ter sta potem sodelovala s številnimi Ertlovimi in drugimi sodelavci, je znano, da sta od začetka oktobra 1943 hudo obremenjevala vse zaprte in spravila potem kot agenta in raztrganca še veliko sodelavcev OF v zapor, koncentracijska taborišča in tudi v smrt. Po nepotrjenih podatkih je Bohaka ob osvoboditvi 1945 ustrelil nek aktivist.

Dokaj klavrna, četudi hkrati tragična, je v razpletu navedenih hudih dogodkov podoba 18-letnega Ivana Valenčaka-Lorda. Tudi ta je pomagal spraviti Ertla v smrt, druge pa v zapore in koncentracijska taborišča. V nemško vojsko je šel prostovoljno, vendar je prišel čez nekaj mesecev v Maribor razočaran in odšel 8. avgusta 1943 v partizane. Približno v istem času je prišel v Pohorsko četo tudi njegov brat Ferdinand. Septembra je bil po izjavi svojcev Lord ranjen v nogo, ko je naletel na sovražnikovo zasedo. Na zaslišanju na gestapu se je branil, da se je ranil po nerodnosti sam.⁸⁰ Težko se je opredeliti za točnost izjave o ranitvi. Politični komisar Vojin mu je določil, kam naj se gre zdraviti, toda Lord je šel 19. septembra po svoje k bratovi ženi Ivanki Valenčak v Studence v Ulico heroja Šercerja 47. Ker je bil tukaj takrat tudi partizanski kurir Anton Stražar, je Lorda naslednji dan odpeljal Srečko Obreht najprej k Stražarjevemu očimu Francu Tillingerju. Od tod je šel k čevljarju Ivanu Modrinjaku in potem k Francu Modrinjaku, vsi na Studencih. Pri Francu Modrinjaku se je že tri dni skrival Lordov brat – partizan Ferdo Valenček-Mišo, ki je odšel iz čete po akciji pri Lovrencu na Pohorju, obiskat ženo, zanimalo pa ga je tudi, kaj je z ranjenim bratom Lordom. Popoldne 24. septembra 1943 so, kot je navedeno, zaradi Šikerjeve prijave presenetili gestapovci oba Valenčaka in Modrinjakove. Vstopili so zloglasni Avgust Fuchs, Arsitz in Austin. Fuchs je spraševal, kje je bandit, ki mu nosi žena hrano. To je bil Ferdo Valenčak, vendar gestapovci niso vedeli za njegovo ime in da ga imajo pred seboj. V hiši je zbujal med vsemi največ suma Lord, ki je bil v nemški vojaški uniformi in ko so pri njem našli partizansko kapo ter pištolo, so ga odpeljali, brata Ferda, za katerega niso vedeli, da je tudi partizan, pa so pustili in se je po odhodu gestapovcev takoj

umaknil. Ivanka Valenčak je obvestila partizana Antona Stražarja-Karlota pri Kselmanovih, da so odpeljali Lorda in svetogvala, naj beži. Tu pa so vsi menili, da Lord ne bo izdajal, toda kako hudo so se ušтели. Zvečer je prišel k Kselmanovim Fuchs z nekaj gestapovci in iskal z naperjenim revolverjem Stražarja. Stražar je planil iz shrambe in izstrelil vse naboje proti Fuchsu, ta pa prav tako proti Stražarju. Prazni revolver je v roko ranjeni Stražar spustil na tla in zbežal skozi okno. Stražarjev strel je op-lazil Fuchsa ob rebra, da je krvavel. Od zunaj je v kuhinjo takrat streljal tudi gestapovec Kolman. Gestapovci so takoj odpeljali Mirka Kselmana. Anica in Ivanka sta potem skrili šotorska kri-la in sanitetni material, kar je bilo pripravljeno za četo. Ivanka je stekla k Obrehtu, da bi ga opozorila na nevarnost, toda so-časno so prišli tja gestapovci z Lordom, ki jih je vodil in so Ob-rehta odpeljali. Ob vrnitvi so tudi njo doma že čakali gestapov-ci. Tu so jo zasliševali skupaj z Anko ter obe tolkli s puškinim kopitom po nogah. Potem so obe odpeljali v zapor, od tod pa v koncentracijsko taborišče, odkoder sta se vrnili. V koncentra-cijska taborišča oziroma v zapore so odpeljali tudi Kselmana, Obrehta, Tertineka, Maroha, Franca in Ivana Modrinjaka, Grei-fovo, Nado Ratej in Alojzijo Stražar. Vsi so zapore in koncentracijska taborišča preživeli. K Mihaelu Ertlu je Lord verjetno pripeljal gestapovce 24. septembra v poznejših večernih urah, potem ko so večino navedenih že prijeli. V preiskovalnem po-stopku proti Mihaelu in Mariji Ertl so omenjeni agenti Ivan Rus, Rudolf Šiker in »Hans«. Slednji bi lahko bil Ivan Valenčak-Lord, ki so ga tudi doma klicali Hanz ali tudi Ivan Rus. »Hans« je hodil preizkušat Marijo Ertl, ko so imeli njenega moža že za-prtega. K obremenitvi Ertla in njegovih sodelavcev je gotovo veliko prispeval Lord, saj je hodil kot partizan v hišo in se tu in drugod srečeval z mnogimi, ki jih je potem tudi sovražniku dosledno izdal. Ertla so pozneje obremenili še Franc Pupis in še nekateri zaporniki in verjetno tudi drugi.⁸¹ Tega pogumnega delavskemu gibanju ter OF vdanega aktivista je okupator ust-relil 13. januarja 1944 v Lučah. S padcem Ertla in njegove po-stojanke je odporniško gibanje Maribora in Pohorja veliko iz-gubilo. Pretrgane so bile številne pomembne vezi in mnogi so se znašli po 24. septembru v zaporih in v koncentracijskih ta-boriščih. In kdo je bil 44 letni Mihael Ertl? Izhajal je iz kmečke družine iz Marjete na Dravskem polju kot žena Marija. V Ma-

ribor sta se preselila leta 1925, kjer je bil zaposledn kot kvalificirani ličar v železniških delavnicah. Ob eni plači se je družina s tremi otroki prebijala zelo skromno. Mihael se je udeleževal v delavskem gibanju v vrstah poštenih in pogumnih krščanskih socialistov kot so bili padli Martin Kores, Vlado Vidau in še nekateri. Narodnoosvobodilnemu gibanju se je pridružil leta 1941 in mu je bil zvest do smrti. Pogumno je ob njem delovala vsa družina, zlasti žena, 17 letna Tinka, 15 letna Milka in stari oče Ivan Jakopin. Gestapo je 14. januarja 1944 drugič in dokončno zaprl Marijo Ertl, vendar je kljub pretepanju ni mogel zlomiti. Poslal jo je v koncentracijsko taborišče Ravensbrück. Zaprl in tako močno pretepal je tudi hčerko Tinko, da je trajno oglušela. Potem jo je poslal v koncentracijsko taborišče Ravensbrück za mladoletnice. Obe sta se iz taborišča vrnili.

Ko so v četi zvedeli, da so gestapovci zaprli Ertla, so zadolžili njegovega nečaka partizana Miloša Ertla-Riga, ki je imel tudi ilegalno ime Milan Kert, da reši preostale. Rigo je poklical Tinko in Milko v gozd med Miklavžem in Dobrovci ter rekel, naj naročita doma, da morajo vsi v partizane. Vsa tri dekleta so ta poziv sprejela z navdušenjem, medtem ko sta mati in stari oče razmišljala, da se bodo z dobrim zagovorom laže rešili gorja, ki se mu niso mogli izogniti. Tinka in Milka sta z očetom redno hodili na postojanki k Berti Vobovnik, Justi Samec in drugam, posebej pa nad betnavsko skakalnico, kjer je imel majhno skrito zemljanko kurir Ludvik Svenšek-Bojan. Za celotno delo družine je vedela tudi 8-letna hčerka Marija, ki je vsem po svoje tudi pomagala.⁸² Tudi delo 18 letnega dijaka Miloša Ertla-Riga ali Milana Kerta je dokaj zanimivo. Ker ni hotel v nacistično delovno službo, se je leta 1943 zatekel k našim ljudem v Bohovo. Tu sta z njegovim prijateljem skrita pred okupatorjem delala kot hlapca ter bila povezana z neko partizansko postojanko v Razvanju, kamor je hodil tudi stric Miha. Prek te postojanke sta jeseni 1943 oba odšla v partizane na Pohorje. Zaradi ustrelitve Mihaela Ertla in verjetno zaradi odhoda sina Miloša v partizane je postal tudi Mihaelov brat Vojmir Blaž Ertl sumljiv. Leta 1944 so ga poslali za več mesecev na prisilno delo v Rajhenburg. Miloš Ertl-Rigo se je uveljavil kot dober partizan leta 1943 na Pohorju, leta 1944 pa je bil v Zidanškovi brigadi politični komisar čete in je vojno preživel.⁸³ Omeniti je tudi potrebno, da je hodil k Ertllovim več mesecev leta 1942 borec Ruške čete in Pohor-

skega bataljona Janko Pihler-Don. Od tod je hodil v akcije po Mariboru in na zveze tudi na Dunaj in drugam. Tudi ob likvidaciji izdajalke Sonje Omanove 30. oktobra 1942 na bližnji Radvanjski cesti je bila Ertlova hiša ena od izhodiščnih točk ter zatočišče za Janka Pihlerja-Dona, Staneta Červiča-Sama (Bojana) in Matija Pihlerja-Sava, ki so to zahtevno nalogo uspešno opravili.⁸⁴

Iz opisanega kroga sodelavcev Ertlove postojanke je gestapo prijel 1. oktobra 1943 še Ivana Gerečnika, njegovo ženo Elizabeto in Tončko Berglez. Pogumnega Gerečnika so 14. februarja 1944 ustrelili v Vitanju, Berglezovo pa so odpeljali v koncentracijsko taborišče, ki ga je preživela.⁸⁵

Vseh izdajstev Ivana Valenčaka-Lorda ni bilo mogoče zbrati, vendar moramo še omeniti, da je odkril sovražniku, s katerim je hodil po Pohorju, tudi več partizanskih taborišč. Orožniško poveljstvo Maribor je 1. oktobra 1943 poročalo, da je šla 30. septembra 1943 na Pohorje pizvedovalna enota, ki jo je sestavljalo 47 orožnikov in 13 nameščencev varnostne policije. Pohod je potekal od Maribora mimo Ruške koče in Klopnega vrha na območje Peska. Približno 20 minut južno od Peska so našli v gozdu dve večji taborišči, ki so ju partizani pred kratkim zapustili. Ujeti partizan Ivan Valenčak-Lord jim je pojasnil, da sta taborišči služili približno 190 partizanom. Ob preiskovanju širšega okolja so našli 2 lovski puški, nekaj neuporabnih oblačil, nekaj živil, večje število nemških vojaških knjižic, osebnih legitimacij, raznih spisov in propagandnega gradiva. Vse so zaradi nadaljnjega postopka prevzeli predstavniki državne policije Maribor. Poročilo se končuje, da niso prišli na pohodu v stik s svoražnikom, da so se vračali prek Klopnega vrha in Lovrenca ter prišli v Maribor ob 23. uri.

Iz dopisa komandanta varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem z dne 5. oktobra 1943 piše, kako so 24. septembra 1943 zaslišali dezerterja iz nemške vojske Ivana Valenčaka iz Pesjega pri Velenju, ki je bil v Pohorski četi od 8. avgusta 1943. Povedal jim je za več taborišč Pohorske čete in v akciji 30. septembra 1943 so našli v enem od navedenih večje število dokumentov Pohorske čete in terenskih delavcev.⁸⁶

Ob tem primeru moramo opozoriti na veliko nepredvidnost četnega vodstva. Novincem je odvzemalo dokumente, ni jih pa uničilo. Sovražnik je tako prišel do številnih pomembnih oseb-

nih in drugih podatkov, ki jih je potem s pridom uporabil v boju proti Osvobodilnem gibanju. Pravilno pa je v tem hudem času ravnal izkušeni tehnik rezervni podporočnik Bogdan Knaflič-Ljubo. Ko ga je obvestila Ertlova (25. septembra 1943), da so zaprli moža, se je za nekaj dni umaknil na deželo. Potem se je vrnil v Maribor, opozoril Franca Pupisa in Ludvika Plombergerja, naj gresta spričo nevarnosti takoj v partizane. Toda oba sta odlašala in videla tudi drugačne rešitve, kar pa se jima je pozneje žal tragično maščevalo. Bogdan je sicer težko pustil ženo in hčerki ter šel na koncu septembra 1943 na Pohorje. Od odličnega borca je napredoval do namestnika komandanta Zidanškove Pohorske brigade in je vojno preživel.⁸⁷

Usoda se je na koncu neusmiljeno poigrala tudi z Lordom. Uspelo mu je zbežati Nemcem, toda zaman je po severnem pobočju Pohorja iskal partizane. Nemci so ga dohiteli, v zaporih pretepali in na Dunaju januarja 1944 kot dezerterja obglavili.⁸⁸

Kljub hudim udarcem, ki jih je gibanje doživelo z razkritjem več postojank in precej sodelavcev, se je boj uspešno nadaljeval.

SLOVO BORCEV SRBOV IN HRVATOV S POHORJA

September se je nagibal h koncu in za pohorske partizanske razmere je bil to čas, ko je pričela zima trkati na duri. To so potrjevale hladne noči z mrzlim dežjem. Do prepotrebne orožja ni bilo mogoče priti, sovražnik pa je bil pozimi še bolj nevaren. Patrulje, partizanske oči, so križarile na vse strani. Prinašale so tudi vesti o odlično oboroženih partizanih na Hrvaškem. To je sprožilo razmišljanja, da bi poslali pohorske borce, doma iz Hrvaške, tja in da bi od tam prinesli čimveč orožja tudi za preostale neoborožene borce na Pohorju. Pohorska četa, ki je takrat štela okoli 130 borcev, med njimi okoli 90 neoboroženih, ni mogla še naprej samo životariti. Pri množici neoboroženih se je pričelo širiti malodušje, saj ni bilo mogoče upati, da se bodo razmere zboljšale čez noč. Občutna neoboroženost, pomanjkljiva vojaška organiziranost in druge težave so na večino borcev vplivale negativno v tolikšni meri, da se v četi niso počutili dovolj varne in tudi uspešnega izhoda v primeru nadaljevanja stare prakse ni bilo mogoče pričakovati. Eni so menili, da se bo vrnil Pohorski bataljon z obilico orožja in da zato ni potrebno

pošiljati po orožje na Hrvaško. Po dolgih razpravah sta sklenili partijska organizacija, zlasti na pobudo Rudija Šimića-Hinka, in komanda čete, da bodo odšli borci, ki so doma iz Hrvaške, Srbije in Bosne na Hrvaško v enote II. operativne cone.⁸⁹

Četa je bila pripravljena za odhod s Pohorja. Imela je dva voda. Za komandirja je bil določen komunist Stjepan Križnik-Tekstilac, za političnega komisarja pa dotedanji namestnik političnega komisarja Pohorske čete Rudi Šimić-Hinko. V prvem vodu je bilo približno 25 borcev, med njimi okoli 14 članov KP in nekaj skojevcev, v drugem vodu pa okoli 20 borcev, med katerimi ni bilo članov KP. V drugem vodu so prevladovali kmetje, med katerimi jih je tudi nekaj težilo, da bi se vrnili v svoje kraje. Četa je bila oborožena samo s približno 10 puškami in pištolami. Iz Pohorske čete so jo spremljali 4 pogumni oboroženi borci, ki so poznali teren do hrvaške meje. To so bili Janez Filipič-Gašper kot vodja spremstva, Franc Belšak-Tone, Ludvik Svenšek-Bojan in še eden. Na čelu kolone je bil 1. vod s pretežno oborožitvijo in z delom spremljevalcev. Njegova naloga je bila zagotoviti, če bo potrebno tudi s prebojem, celotni četi prehod na Hrvaško. Na pohod je krenila 28. septembra 1943.⁹⁰ O njenih premikih so bile orožniške postaje nepretrgoma obveščene. V večini poročil je število partizanov močno pretirano. Tako je poročala orožniška postaja Šmartno na Pohorju, da se je 28. septembra 1943 ob 19,30 ustavilo pri delavcu Viktorju Aplencu na Planini približno sto partizanov, ki jih je moral voditi od doma mimo Sv. Urha do Zgornje Nove vasi nad Slovensko Bistrico. Tu naj bi jim zbežal, orožnikom je še povedal, da so imeli eno lahko strojnico in nekaj karabink. Potem je navedla orožniška postaja Slovenska Bistrica v dveh poročilih, da je šla močnejša partizanska skupina s Pohorja 28. septembra 1943 skozi Zgornjo Novo vas, Zgornjo Bistrico in tesno zahodno od mesta Slovenska Bistrica. V Devini pri Slovenski Bistrici naj bi se ob 22,30 ustavilo 15 partizanov, ki so se zanimali za prehod železniške proge Slovenska Bistrica-Pragersko. Orožniška postaja Pragersko je poročala, da je skupina približno 30 partizanov spraševala 29. septembra ob 1,30 deželnega stražarja pri Leskovcu za železniško progo ter za vasi Medvedce in Stoparce. Partizani so se še zanimali za pot do hrvaške meje. Stražarja, ki jih je moral voditi do železniške proge Leskovec-Vrhloga, so nagradili s 4 RM. Okrajno orožništvo Ptuj je poročalo, da je 29.

septembra ob 20. uri nek mladenič prijavil na Pragerskem srečanje s skupino približno 50 partizanov, ki je bila na cesti pri Sestrzah. Okrajno orožništvo je dalje poročalo, da je prišla v noči na 30. september 1943 v Lešje pri Majšperku večja skupina oboroženih partizanov. Gestapovsko oporišče Ptuj pa je 30. septembra zvečer poročalo okrajnemu orožništvu Ptuj, da ima skupina 50–60 partizanov, ki so jo danes videli pri Majšperku, samo 4 do 6 pušk in da je na poti proti Ormožu.⁹¹ Tako so o pohodu čete poročali orožniki in gestapo, medtem ko najdemo izpopolnitve v opisih udeležencev pohoda. Kot je razvidno, je četica med Pohorjem in hrvaško mejo sovražnika nekolikokrat vznemirila. Ker pa je bila nepretrgoma na premiku, je do bližine hrvaške meje ni napadel. Četa je bila praviloma ponoči na pohodu, podnevi pa se je zadrževala v gozdu in počivala. Ko je prešla železniško progo in se prikrila v gozdu, je med nje zašel predpoldne 29. septembra 1943 možakar. Popoldne ga je prišel iskat sin, proti večeru pa še njegova žena. Do pohoda so vse zadržali, nato so se od njih prisrčno poslovili, rekoč, da gredo na Pohorje. Ponoči so krenili v dežju, gazili blato, misleč, kako dolgo pot so že prehodili, toda ko se je zdanilo, so ugotovili, da so taval v krogu in tretjo noč so prišli do reke, ki je niso mogli prebresti. Po približno dveh kilometrih hoje ob reki proti vodnemu toku so prišli do vasi, kjer je bil most, pri njem pa trgovina. V njej so si oskrbeli hrano, prekoračili most, nato pa pohiteli proti jugu.⁹² Na območju Ptujske gore sta se voda začasno ločila. Domenjeno je bilo, da se bosta čez mejo prebijala ločeno, vendar ne v preveliki oddaljenosti. Ker je imel prvi vod bolj izkušene borce in več orožja, je šel v ugotavljanje razmer na meji ter v morebitni preboj prvi. Rudi Šimić-Hinko se spominja, da jih je pripeljal vodnik prav do žičnih ovir na meji in ko so jih srečno in neopazno premagali, se je vrnil. V pospešenem pohoda je prišel 1. vod v vas Poganac na Kalniku in se tu povezal s partizani, ti pa z njimi niso bili preveč prijazni. Vsa skupina jim je bila močno sumljiva, toda do prijetnega preobrata je prišlo kaj kmalu. Člani partizanskega štaba so prepoznali Stjepana Križnika-Tekstilca in Rudija Šimića-Hinka, potem je vse potekalo v najlepšem redu.⁹³

Aleksandar Vojinović-Vojin, ki se je po vojni srečal s soborci 1. voda, je njihov preboj in srečanje s partizani na Hrvaškem opisal zelo slikovito. Med drugim je opisal, kako so s pomočjo

zvijače pridobili vodnika iz neposredne bližine meje, ki jih je varno pripeljal do žičnih ovir. Ker niso imeli škarij za rezanje žice, se je med vrste žic postavilo šest visokih partizanov. Sklonili so glave, prek njihovih ramen ter glav so pregrnili odeje in prehod prek živega mostu je bil uspešen. V Hrvaškem Zagorju jih je zatekel dan, toda bili so že na partizanskem ozemlju. Ob stiku s partizani so ti posumili, da so jih poslali ustaši, toda kot že rečeno, ko so prišli člani štaba, so v Rudiju in Križniku spoznali svoje predvojne partijske tovariše. Po nekaj dneh počitka so jih vse razporedili v 21. Slavonsko brigado. Borcem iz Srbije so pozneje ugodili, da so šli do vrhovnega štaba v Bosno. Do glavnega štaba Hrvaške so šli s skupino, ki je spremljala političnega komisarja II. operativne cone Marka Belinića. V vrhovnem štabu pa sta jih toplo sprejela Aleksandar Ranković-Mariko in tovariš Tito, od tod pa so šli v partizanske enote v Srbijo.⁹⁴

Drugi vod ni bil tako uspešen kot prvi. Takratni 23-letni udeleženec Čedomir Zelić (sedaj Jagodić), kmet iz Jesenaša pri Virovitici, se spominja, da sta njihov vod vodila s Pohorja oborožena partizana Slovenca. Na Pohorju je moral Zelić tako kot še več drugih tovarišev oddati puško karabinko. Zvečer 29. septembra je prišla njegova skupina pri Ptujski gori do neke hiše. Tu so zvedeli, da pomagajo ličkati koruzo tudi trije nemški vojaki. Partizana sta jih presenetila in razorožila. Skupina je potem krenila proti hrvaški meji, vendar je zaradi razorožitve in zaradi svoje prisotnosti še bolj pritegnila sovražnikove zasledovalce. Blizu hrvaške meje so Nemci in vermani skupino obkolili in napadli. Oborožena spremljevalca partizana in še nekaj borcev se je iz obroča prebilo. Sovražniku je uspelo večino, v kateri je bilo največ neoboroženih borcev, zajeti. Najprej so jih zaprli na Ptujski gori, od tod pa so jih odpeljali v ptujski zapor.⁹⁵

Iz ptujske zaporne knjige je razvidno, da je bilo 30. septembra 1943 ob 18. uri prijetih tehle deset borcev: Cvijetin Živanović, Borivoj Živanović, Živan Mirković, Mladen Sojić, Milenko Rebić, vsi iz vasi Kuzmin pri Sremski Mitrovici, Čedomir Zelić, Marinko Čubrić, oba iz vasi Jesenaš pri Virovitici, Nikola Subotić iz vasi Krušedol v Sremu, Borivoj Marković iz vasi Stara Krijava pri Virovitici in Lazar Pajić iz vasi Lačarak v Sremu. Patrulja orožniške postaje Borl je 2. oktobra 1943 ob 15. uri prišla še tri borce: Božidara Kejića iz vasi Kraljevci, Sava Kostića iz vasi Mondelovac in Desančića Prodanovića iz vasi Krušedol.

Vseh trinajst so po postopku, ki ga je vodil gestapo v Ptuj, poslali 8. oktobra 1943 v mariborske sodne zapore. Tu so bili do 18. novembra 1943.⁹⁶

Zelić navaja, da so Nemci vseh trinajst poslali 18. novembra 1943 v kazensko delovno taborišče Lanzendorf pri Dunaju. Tu so delali dva meseca, potem pa so jih premestili v deželne sodne zapore na Dunaj, kjer jih je maja 1945 osvobodila Rdeča armada.⁹⁷

Zanimivi sta tudi poročili okrajnega orožništva Ptuj in orožniške postaje Poljčane z dne 1. oktobra 1943. Prvo omenja, da jim je sporočila orožniška postaja Ptujška gora, da je bilo 1. oktobra ob 3. uri v vasi Modraže, vzhodno od Poljčan, 15 partizanov, medtem ko navaja drugo, da je bilo ob istem času enako število partizanov v sosednji vasi Krasna.⁹⁸ Verjetno gre samo za eno skupino 15 partizanov, ki se je na pohodu čete s Pohorja morda zaradi prehrane ali česa drugega v noči od 30. septembra na 1. oktober 1943 oddaljila od glavnine nekoliko proti jugu. Lahko je bil to del razbite skupine, četudi je številka 15 nekoliko previsoka. Po vsej verjetnosti ni bila to partizanska skupina, ki bi pripadala kateri drugi partizanski enoti.

K pojasnjevanju pohoda skozi Haloze prispeva tudi Vida Rojic, ki piše, da je spremljala kolono patrolja štirih pohorskih partizanov, v kateri sta bila tudi domačina s ptujskega območja Janez Filipič-Gašper in Franc Belšak-Tone (ter Ludvik Svenšek-Bojan – op. M. F.). Ta patrolja naj bi pri Majšperku razorožila dva Nemca. Verjetno gre za isto razorožitev, ki jo navaja Zelić. Rojičeva nadaljuje, da je šla potem (verjetno po opravljeni nalogi oziroma po preboju - op. M. F.) proti Gradišču v Halozah, da bi navezala stike z aktivisti ptujskega okraja. V Gradišču je imel Tonetov oče Franc Belšak-Simon vinograd in tu so partizani prevzeli nekaj orožja ter drugih potrebščin. Sklicali so tudi posvet s štirimi aktivisti in se domenili, kako bodo na tem območju utrdili nove postojanke OF.⁹⁹

Patrulja štirih partizanov na čelu z Janezom Filipičem-Gašperjem se je po opravljeni nalogi vrnila v začetku oktobra na Pohorje.¹⁰⁰ Sklenemo lahko, da je bila odločitev poslati neoborožene borce Srbe in Hrvate na Hrvaško koristna. Večina se jih je kmalu uveljavila med vodilne pogumne borce, nekateri med njimi so žal tudi padli. Od 13 zajetih so se vsi ob osvoboditvi vr-

nili na svoje domove, kar je pripisati spletu srečnih okoliščin, kajti lahko bi se njihova usoda končala tudi tragično.

OBNOVA IV. OPERATIVNE CONE IN ŠLANDROVE BRIGADE

V času spodbudnih vesti s svetovnih in domačih bojišč so bila pri glavnem štabu NOV in PO Slovenije tudi posvetovanja o vojaškem preosnovanju na Štajerskem. Cilj preosnove je bil doseči tudi na Štajerskem razmah osvobodilnega gibanja in pojačamo dejavnost NOB. Zato je glavni štab NOV in PO Slovenije ukazal 18. septembra 1943 Štajerskemu odredu, da znova ustanovi IV. operativno cono, ki je bila ukinjena z ustanovitvijo Šlandrove brigade 6. avgusta 1943. Za komandanta in političnega komisarja IV. operativne cone je glavni štab imenoval dotedanjega komandanta in političnega komisarja Štajerskega odreda Franca Poglajena-Kranjca in Borisa Čizmeka-Bora.

Da ne bi zaradi odhoda Šlandrove brigade, Pohorskega ter Koroškega bataljona in drugih enot na Dolenjsko na Štajerskem zamrla partizanska dejavnost, je glavni štab izdal 21. septembra 1943 odredbo o preosnovanju enot na območju IV. operativne cone. Tako je med drugim ukazal štabu IV. operativne cone, da osnuje iz na novo mobiliziranih in borcev, ki jih bo glavni štab poslal z Dolenjskega, dve brigadi. Ena naj bi operirala na pohorskem, druga pa na južnoštajerskem območju. Poleg njiju je ukazal, naj postopoma osnuje odred na Koroškem in Kozjanskem ter poskuša čimprej organizirati vojaško dejavnost tudi v Slovenskih goricah in Prekmurju. Z istim dnem je glavni štab imenoval za političnega komisarja štaba IV. operativne cone Mitjo Ribičiča-Cirila, za političnega komisarja Šlandrove brigade Josipa Berkopca-Mišlja in za pomočnika političnega komisarja Šlandrove brigade Borisa Čizmeka-Bora.

Z vračanjem posameznih partizanskih skupin z Dolenjskega ter z zbiranjem in mobilizacijo borcev med Zasavjem in Savinjsko dolino se je zbralo že toliko partizanov, da je štab IV. operativne cone lahko iz njih 25. septembra ustanovil Zasavski in Kamniški bataljon.

Naloge, ki jih je dobil obnovljeni štab IV. operativne cone, je glavni štab NOV in POS spremenil zatem tako, da formira z na novo mobiliziranimi borci brigado, ki naj glede na položaj

in potrebe operira na Pohorju in kamniško-savinjskem območju. Medtem ko naj bodo nadaljnja prizadevanja štaba IV. operativne cone usmerjena v ustanovitev še ene brigade, da bo na vsakem od omenjenih območij delovala po ena redna enota narodnoosvobodilne vojske.

Z vrnitvijo enega bataljona in štaba Šlandrove brigade 27. septembra 1943 z Dolenjskega so bile ustvarjene razmere za preureditev oziroma za ponovno ustanovitev Šlandrove brigade na območju IV. operativne cone. Brigado so nato sestavili oziroma obnovili 30. septembra 1943 v Pristavi na Limbarski gori iz bataljona, ki je prišel z Dolenjskega ter iz Zasavskega in Kamniškega bataljona. Štela je 300 dobro oboroženih borcev. Vodil jo je stari štab, ki je prišel z Dolenjskega, le da je namestnika političnega komisarja Borisa Čižmeka-Bora, ki je bil medtem postavljen za namestnika političnega komisarja štaba IV. operativne cone, zamenjal Jakob Molek-Mohor. Štab IV. operativne cone je že čez nekaj dni poročal glavnemu štabu, da število borcev v brigadi zaradi ugodnih razmer za mobilizacijo naglo narašča ter nadaljeval, da bi bilo za porast partizanske vojske na Pohorju in na Koroškem nujno, da glavni štab čimprej pošlje z Dolenjskega še preostala bataljona šlandrovcev s kar največ rezervnega orožja. Če pa ni mogoče poslati obeh bataljonov, naj pošilje vsaj enega. Štab IV. operativne cone je poudaril, da bi dve brigadi močno razmahnili partizansko dejavnost tam, kjer doslej ni bilo partizanskih enot in bi tako prispevali k ofenzivnosti na vseh območjih Štajerske ter ustvarili okoliščine za mobilizacijo v vsej coni. Štab cone si je močno prizadeval, da bi izpolnil vse naloge, ki so mu bile naložene ob ustanovitvi. V primeru, če bi se vrnile enote, ki jih je poslal konec avgusta in v začetku septembra 1943 na Dolenjsko, bi mu gotovo uspelo ustanoviti že zgodaj jeseni 1943 tudi drugo brigado, kar bi mnogo prispevalo k razmahu partizanske dejavnosti na severovzhodnih območjih Slovenije. Glavni štab pa svojih obljub o vrnitvi dveh bataljonov Šlandrove brigade z Dolenjskega ni mogel izpolniti, ker sta šla oba 24. septembra 1943 v sestavo na novo ustanovljene XII. (štajerske) brigade XV. divizije. Štab IV. operativne cone je v poročilu glavnemu štabu ugotovil, da se je od 686 borcev, ki so poprej spadali pod njegovo poveljstvo, vrnilo čez Savo 188, medtem ko je 422 partizanov ostalo na Dolenjskem v XV. diviziji.

Iz navedenega izhaja, da je imel štab cone dovolj objektivnih vzrokov za preložitev ustanovitve brigade na pohorskem območju na poznejše obdobje. Med obnovo Šlandrove brigade je še menil, da bi bilo koristno, če bi imela ta brigada stalen prehod do Pohorja in bi občasno neposredno vplivala na razvoj NOB tudi na tem območju.¹⁰¹ Za uresničitev zadanih nalog na vzhodu, severovzhodu in severu cone, pa je bilo potrebno najprej obnoviti ter utrditi tri bataljone in to Kozjanskega, Pohorskega in Koroškega.

Na štabnem razgovoru 20. septembra 1943 v Mariboru so nacisti z zamudo ugotovili preosnovo enot IV. operativne cone in ukinitve njihovega štaba iz avgusta 1943. Zmotno pa so navedli, da operira sedaj na območju cone III. partizanska divizija, ki razpolaga od začetka avgusta 1943 s premičnimi udarnimi brigadami, te pa naj bi šle 3. septembra 1943 v boje na Dolenjsko. Dalje je v zapisniku navedeno: »Pohorska banda se je znatno okrepila, ker se ji je pridružilo nad 100 vojaških dezertarjev in pobeglih delavcev iz ljutomerskega okrožja. Močno aktivna je tudi banda v Kozjem ... V samem Mariboru krožijo v zadržnem času številne sumljive osebe. Videti je, da so svojo posredovalno mrežo razprostrle od Maribora do Dunaja, da bi lahko delomrznne delavce posredovali bandam ...«¹⁰²

* * *

Značilnosti četrtega obdobja so velik priliv novih borcev, zlasti iz Prlekije, mariborskega območja in nacističnih delovnih taborišč na avstrijskem ozemlju, kritično slaba oborožitev Pohorske čete ter pomanjkanje vojaških in političnih kadrov. Četa pa je kljub notranji krizi in ob izvrševanju številnih nalog v povezavi s postojankami v Mariboru in okolici ter z mnogimi sodelavci na terenu okrepila narodnoosvobodilno gibanje, pojačana pa je bila dejavnost gibanja na terenu tudi v Prlekiji, od koder je zato prihajalo precej novincev na Pohorje.

Na polet gibanja na širšem pohorskem območju so bistveno vplivali kapitulacija Italije, napredovanje Rdeče armade, pomembni uspehi odpora v Sloveniji ter Jugoslaviji in delno zmanjšanje sovražnikovih moči na območju IV. operativne cone.

Okupator je skušal z večjo hajko sredi avgusta uničiti četo, vendar mu to zaradi udarca v prazno ni uspelo. Učinkovitejša pa je bila njegova agentura, ki je razbijala in zavirala osvobodilno gibanje na širšem območju Mislinjske doline ter z uničenjem pomembnih postojank pri Siliću, Ertlu in drugod na mariborskem območju. Ti udarci so bili občutni, saj je bilo prijetih veliko najsposobnejših aktivistov in sodelavcev.

Četa je bila uspešna v manjših raznovrstnih akcijah, z ustrelitvijo nacističnega agenta Vidmarja in orožniškega poveljnika Dormanna, pri čemer je pridobila tudi nekaj orožja ter streliva. Posebej ji je treba priznati uspešno reševanje internirancev z Dunaja in drugih mest. Njihov prihod je sicer še poglobil težave z oborožitvijo, kar pa so omilili z dobro organiziranim pohodom borcev Srbov in Hrvatov na Hrvaško.

OPOMBE

¹ Ivan Zagernik-Joco, poročilo CK KPS o delovanju Pohorske čete 1943, napisano v začetku 1944; Dušan Spindler-Špiro, pismo o razmerah na Pohorju 1943, napisano sredi decembra 1943, poslano CK KPS v začetku 1944, oboje v arhivu CK ZKS v Ljubljani; Rudi Šimić-Hinko, Maks Gašparič-Šandor, izjavi v AMNOM; Vojinović, Ponovno svobodni, stran 137, 144, 146, 147; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 26, 27.

² Ida Golob navaja v izjavi, da je v tem času šel z njima na sestanek na Kremžarico tudi Vlado Škedelj in da je bil z Jocom in Vojinom še Janez Faletič-Brko (izjava v AMNOM).

³ Vojinović, Ponovno svobodni, str. 135–139.

⁴ Rudi Šimić-Hinko, izjava v AMNOM; Mirko Fajdiga, Revolucionar Rudi Šimić-Hinko, pohorski partizan. Večer, 10. maja 1982.

⁵ Hilda Turk, izjava v AMNOM; Vojinović, Ponovno svobodni, stran 139.

⁶ Rudi Šimić-Hinko, izjava v AMNOM; Vojinović, Ponovno svobodni, str. 139–143, 147.

⁷ Hilda Turk – Vojinović, izjava v AMNOM.

⁸ Vojinović, Ponovno svobodni, stran 144, 145.

⁹ Zapisnik štabnega razgovora 2. avgusta 1943 v Mariboru, Zbornik NOV, VI/6, dok. 162; poročilo orožniške postaje Oplotnica z dne 14. avgusta 1943, v AMNOM.

¹⁰ ARSNZ SRS.

¹¹ Prav tam.

¹² Sporočilo orožniškega glavarstva Maribor z dne 18. avgusta 1943 o koncu akcije na Pohorju, v AIZDG, fasc. orožniško glavarstvo Maribor.

¹³ Štabni razgovor v Mariboru dne 16. avgusta 1943, v AMNOM.

¹⁴ Maksim Peklar, spomini v AMNOM.

¹⁵ Mihael Ertl in sodelavci, ARSNZ SRS.

- ¹⁶ ARSNZ SRS; Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 24, 23, 14, 15, 261, 38, 39, 109-112, 27, 28.
- ¹⁷ Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, str. 37-39.
- ¹⁸ Prav tam, I, stran 289.
- ¹⁹ Mato Utovič, izjava v AMNOM.
- ²⁰ ARSNZ SRS.
- ²¹ Čedomir Zelič, izjava v AMNOM.
- ²² Slavko Ivajnsič-Boris, dr. Daniel Hojs-Ljubo, Milko Golob-Jožko, Dušan Spindler-Kovač, izjave v AMNOM. Slavko Ivajnsič-Boris, Prleški partizani od 1941-1945. TV 15, 23. februarja 1984.
- ²³ Ivan Valenčak-Lord, izvleček iz zapisnika o zaslišanju na gestapu z dne 27. septembra 1943, ARSNZ SRS.
- ²⁴ Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 110.
- ²⁵ Franc Babšek-Roman, zapisnik o zaslišanju na gestapu z dne 26. maja 1944, v ARSNZ SRS.
- ²⁶ Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 38.
- ²⁷ Ivan Gregorc-Sej, izjava v AMNOM.
- ²⁸ ARSNZ SRS.
- ²⁹ Franc Žigart-Vitez, izjava v AMNOM; ARSNZ SRS.
- ³⁰ ARSNZ SRS.
- ³¹ Franc Žigart-Vitez, izjava v AMNOM.
- ³² ARSNZ SRS.
- ³³ Poslovilna pisma žrtev za svobodo, stran 395.
- ³⁴ ARSNZ SRS; poročilo štaba IV. operativne cone z dne 25. septembra 1943, Zbornik NOV VI/7, dok. 136.
- ³⁵ Poročila orožniških postaj Oplotnica z dne 14. in 17. avgusta, Slovenske Konjice 16. avgusta in Lovrenc na Pohorju 19. avgusta 1943, vsa v AMNOM.
- ³⁶ Vlado Škedelj je na seznamu zapornikov sodnih zaporov v Mariboru, pripeljanih 15. avgusta 1943; Dušan Spindler-Špiro, spomini; Marija Ertl in Marija Müller-Ertlova, izjavi o Faletiču in dr. Korenčanu, vse v AMNOM; Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 72, 73.
- ³⁷ Poročili orožniških postaj Oplotnica z dne 21. avgusta 1943, v AMNOM, Franc Krajnc-Gašper, Maksim Peklar-Fonzi, ustni vir.
- ³⁸ Maks Gašparič-Šandor, spomini v AMNOM.
- ³⁹ Poročili orožniških postaj Oplotnica z dne 25. avgusta in Zreče 24. avgusta 1943, v AMNOM.
- ⁴⁰ Poročilo poveljnika redarstvene policije Alpenland z dne 25. avgusta 1943, Zbornik NOV VI/6, dok. 186.
- ⁴¹ Poročila orožniških postaj Zreče z dne 26., 27., 28. in 29. avgusta 1943, Šmartno na Pohorju z dne 26. avgusta, Sv. Arh na Pohorju, Vitanje, Slovenske Konjice in Lovrenc na Pohorju z dne 27. avgusta 1943, vsa v AMNOM; Zbornik NOV VI/6, dok. 192.
- ⁴² Poročilo orožniške postaje Ribnica na Pohorju z dne 29. avgusta 1943, v AMNOM; Ernest Vobovnik, ustni vir.
- ⁴³ Poročili orožniške postaje Slovenj Gradec z dne 31. avgusta in orožniške podružnične postaje Sv. Arh na Pohorju z dne 1. septembra 1943, v AMNOM.
- ⁴⁴ Kartoteka pohorskih partizanov za leto 1943, v AMNOM.
- ⁴⁵ ARSNZ SRS; dr. Daniel Hojs-Ljubo, Dušan Spindler-Špiro, ustni vir.

⁴⁶ Zapisnik s štabnega razgovora v Mariboru z dne 7. septembra 1943, v AMNOM.

⁴⁷ ARSNZ SRS.

⁴⁸ ARSNZ SRS; Ostrovska, Kljub vsemu odpor, I, stran 289, 104, II, stran 39, 22, 51, III, stran 384.

⁴⁹ Ževart, NOB v Šaleški dolini, stran 399.

⁵⁰ Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 43, 50.

⁵¹ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943. Maribor 1967 (dalje navajam Ferenc, Kapitulacija Italije in NOB v Sloveniji), stran 648, 649.

⁵² Zapisnik štabnega razgovora z dne 6. septembra 1943, v AMNOM.

⁵³ Johann Valenčak-Lord, izvleček zapisnika z dne 1. oktobra 1943 na gestapu v Mariboru, v ARSNZ SRS.

Opomba: Valenčak še navaja, da je bilo sredi avgusta 1943 v četi v taborišču pri Pesku 190 partizanov, med njimi pet žensk. Število partizanov je še nekaj več kot podvojil, medtem ko je podatek o ženskah točen. To so bile: Hilda Turk, Marija Knežević, Kaja Cerjan, Bulla iz avstrijskega Gradca (žena zobarja Billa iz Zagreba. Njuni imeni sta partizanski. Dobila sta ju avgusta 1943, ko sta prišla iz Gradca v taborišče pri Pesku) in Nataša, ki je prišla poleti 1943 v četo z Alojzjem Bohakom iz Milavža na Dravskem polju ter je z njim septembra 1943 tudi dezertirala (ARSNZ SRS; Ferdo Fischer-Mojka – izjava v AMNOM; Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 78; Fajdiga, Zidanskova brigada, stran 149, 150, 152).

⁵⁴ Ferdo Fischer-Mojka, Milko Golob-Jožko, Maks Gašparič-Šandor, Rudi Šimić-Hinko, izjave v AMNOM; Vojinović, Ponovno svobodni, str. 146-151; Ivan Zagernik-Joco, Dušan Špiro, pismi, poslani CK KPS v začetku 1944, v arhivu CK ZKS.

⁵⁵ Slavko Ivajnšič-Boris, dr. Daniel Hojs-Ljubo, izjavi v AMNOM, Slavko Ivajnšič-Boris, Prleški partizani od 1941–1945. TV 15, 23. februar 1984.

⁵⁶ Poročila orožniških postaj Zreče z dne 2. in 3. septembra, Slivnica z dne 2. septembra, Pameče, Vitanje, Lovrenc na Pohorju in Ruše z dne 3. septembra 1943 vsa v AMNOM.

⁵⁷ ARSNZ SRS.

⁵⁸ Poročilo orožniške postaje Ribnica na Pohorju z dne 5. septembra 1943, v AMNOM.

⁵⁹ Ernest Vobovnik, ustni vir ob poročilu orožniške postaje Ribnica z dne 5. septembra 1943, v AMNOM.

⁶⁰ Poročilo podružnične orožniške postaje Podvelka z dne 5. septembra 1943, v AMNOM.

⁶¹ Poročila orožniških postaj Vitanje z dne 8. in 12. septembra, Zreče z dne 10., 12. in 14. septembra, Oplotnica z dne 10. septembra, Mislinja in Vuzenica z dne 12. septembra, Šmartno pri Slovenjem Gradcu z dne 14. septembra in okrajnega orožniškega poveljstva Ptuj z dne 19. septembra 1943, vsa v AMNOM.

⁶² Poročili orožniške postaje Lovrenc na Pohorju z dne 18. in 19. septembra 1943, v AMNOM; Anton Vidmar, smrtna obsodba Pohorske čete z dne 19. septembra 1943, v arhivu ARSNZ SRS; Rudi Šimić-Hinko, Ernest Vobovnik, Pavel Karničnik, izjave v AMNOM.

- ⁶³ Poročila orožniških postaj Ruše z dne 18. septembra, Vitanje in Vuhred z dne 19. septembra, Zreče z dne 21. septembra, Podvelka z dne 22. septembra in Oplotnica z dne 23. septembra 1943, vsa v AMNOM.
- ⁶⁴ Poročili orožniške postaje Vuzenica z dne 23. septembra in orožniškega oddelka Mahrenberg z dne 24. septembra 1943; Ernest Vobovnik, Franc Žigart-Vitez, Ferdo Fischer-Mojka, Ivan Gregorc-Sej, izjave; France Filipič, Pregled akcij drugega Pohorskega bataljona 1943, vse v AMNOM.
- ⁶⁵ Poročila orožniških postaj Fram z dne 23. septembra, Ruše z dne 24., 27. in 30. septembra, Vuzenica z dne 25. septembra, Šmartno pri Slovenjem Gradcu in Mislinja z dne 25. in 27. septembra, Oplotnica z dne 25., 27. in 28. septembra, Zreče z dne 28. septembra, Ribnica na Pohorju z dne 27. septembra 1943, vsa v AMNOM.
- ⁶⁶ ARSNZ SRS; mr. ph. Dušan Vodeb, strokovno mnenje o veronalu.
- ⁶⁷ ARSNZ SRS; Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 59.
- ⁶⁸ Poročilo orožniške postaje Št. Ilj pri Mariboru z dne 15. septembra 1943, v AMNOM.
- ⁶⁹ ARSNZ SRS; Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 59, 60.
- ⁷⁰ ARSNZ SRS.
- ⁷¹ Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 57–59.
- ⁷² ARSNZ SRS; Ivan Rus, sodni spis z dne 15. julija 1947, v AMNOM.
- ⁷³ ARSNZ SRS.
- ⁷⁴ ARSNZ SRS; Milica Ostrovska, izjava v AMNOM; Dušan Vodeb, ustni vir; Mirko Fajdiga, Miran Cizelj, brošura. Maribor 1981; Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 30, 69.
- ⁷⁵ ARSNZ SRS; Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 9, 13, 15, 51, 56, 60, 78, 81, 84, 85.
- ⁷⁶ ARSNZ SRS; okupatorjev seznam zapornikov v sodnih zaporih v Mariboru 1943, v AMNOM; Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, str. 51–57, 60–65.
- ⁷⁷ ARSNZ SRS; Ivan Rus, sodni spis z dne 15. julija 1947, Marija Ertl in hčerki Milka Pristovnik ter Marija Müller, izjave, vse v AMNOM.
- ⁷⁸ ARSNZ SRS; Ivan Zagernik-Joco, pismo CK KPS iz začetka 1944, v arhivu CK ZKS; Aleksandar Vojinovič-Vojin, Alojz Vindiš-Dunda, Maks Gašparič-Šandor, izjave v AMNOM. Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 78, 84, 85, 98–103.
- ⁷⁹ ARSNZ SRS; obsodba gestapovskega vohuna Šikerja. Vestnik mariborskega okrožja št. 62, Maribor, 8. novembra 1946, stran 5.
- ⁸⁰ ARSNZ SRS; Rudolf Šiker, glej op. 77; Marija Ertl, izjava v AMNOM, Tončka Berglez; ustni vir o ustrelitvi Alojza Bohaka; Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 61, 64.
- ⁸¹ ARSNZ SRS; Okupatorjev seznam zapornikov mariborskih sodnih zaporov za 1943. leto, v AMNOM; Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, str. 51–57.
- ⁸² ARSNZ SRS; Poslovilna pisma žrtev za svobodo 1969, stran 381; Marija Ertl, Milka Pristovnik, Marija Müller, Aleksandar Vojinovič-Vojin, Maks Gašparič, izjave v AMNOM; Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, str. 60–61.
- ⁸³ Marjan Ertl, Milošev brat, izjava v AMNOM; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 102, 103, 139, 140, 737.
- ⁸⁴ Marija Ertl, Milka Pristovnik, Marija Müller, izjave v AMNOM; Filipič, Pohorski bataljon, 1975, str. 197–202.

⁸⁵ Okupatorjev seznam zapornikov sodnih zaporov v Mariboru, v AMNOM; Tončka Berglez, ustni vir; Poslovilna pisma žrtev za svobodo 1969, stran 387.

⁸⁶ Poročilo orožniškega poveljstva Maribor z dne 1. oktobra 1943; dopis komandanta varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem z dne 5. oktobra 1943, oboje v AMNOM.

⁸⁷ Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 552 in pri opombah celovito na strani 765; Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, str. 60–63.

⁸⁸ Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 57.

⁸⁹ Vojinovič, Ponovno svobodni, stran 146, 147; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 26, 27.

⁹⁰ Rudi Simić-Hinko, Ernest Vobovnik, Alojz Filipič, izjave v AMNOM; Vojinovič, Ponovno svobodni, stran 148; Vida Rojic, Ptuj v boju za lepše dni, 1960, stran 54.

⁹¹ Poročila orožniških postaj Sv. Martin na Pohorju z dne 29. septembra 1943, Slovenska Bistrica 29. septembra in 1. oktobra, Pragesko, 29. septembra, tri poročila okrajnega orožništva Ptuj z dne 30. septembra 1943, vsa v AMNOM.

⁹² Vojinovič, Ponovno svobodni, stran 148, 149.

⁹³ Rudi Simić-Hinko, izjava v AMNOM.

⁹⁴ Vojinovič, Ponovno svobodni, str. 149–151.

⁹⁵ Čedomir Zelič, izjava v AMNOM.

⁹⁶ Knjiga ptujskega zapora in seznam zapornikov sodnih zaporov v Mariboru, oboje v AMNOM.

⁹⁷ Čedomir Zelič, izjava v AMNOM.

⁹⁸ Poročili okrajnega orožništva Ptuj in orožniške postaje Poljčane z dne 1. oktobra 1943, obe v AMNOM.

⁹⁹ Vida Rojic, Ptuj v boju za lepše dni, 1960, stran 54.

¹⁰⁰ Ernest Vobovnik, izjava v AMNOM.

¹⁰¹ Stiplovšek, Šlandrova brigada, stran 73, 105, 106; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 25, 26.

¹⁰² Zbornik NOV, VI/7, dok. 300.

V. Dejavnost obnovljenega drugega Pohorskega bataljona od začetka oktobra do 4. novembra 1943

ZBIRANJE ENOT, VODILNEGA KADRA IN OROŽJA TER OBNOVA DRUGEGA POHORSKEGA BATALJONA

Peter Stante-Skala in Boris Čizmek-Bor sta si po odhodu Šlandrove brigade, glavnine Pohorskega in Koroškega bataljona ter drugih enot na Dolenjsko močno prizadevala zbrati čimveč borcev in orožja za nekaj čet Štajerskega odreda. Ta bi moral začasno zapolniti vrzel na območju ukinjene IV. operativne cone. Tako sta zadržala septembra tudi Vincenca Janka-Harkova, Franto Komela, Borisa Vinterja in še nekaj kadra za obnovo Pohorskega in Koroškega bataljona ter drugih enot.

Enote za nov drugi Pohorski bataljon so bile: četa, ki je delovala na Pohorju, oborožena desetina borcev, ki sta jo konec septembra pripeljala z Moravškega Boris Vinter in Vincenc Janko-Harkov ter oborožena desetina borcev, ki jo je pripeljal v začetku oktobra Franta Komel. Obe desetini sta prinesli s seboj tudi dodatno orožje in strelivo.

Obnova drugega Pohorskega bataljona je potekala takole:

Drugi dan po kapitulaciji Italije 9. septembra 1943 so se pri Sv. Trojici na Moravškem razvrščale enote drugega Pohorskega bataljona, Koroškega bataljona in druge za odhod na Dolenjsko. Takrat je Boris Vinter v dogovoru s svojimi predpostavljanimi odbral desetino borcev. Njihova naloga je bila zbrati toliko orožja in streliva, kolikor so ga bili sposobni nositi na Pohorje. Tako so takrat ustanovili partizanski funkcionarji še nekaj destin, ki so bile potem jedra novih čet na območju IV. operativne cone. Borisova desetina, kot so ji pravili, je potem krenila v Savinjsko dolino. Z njo je bil tudi komandant drugega Pohorskega bataljona Vincenc Janko-Harkov. Desetino je kot bivši in bodoči komandir čete vodil Boris Vinter. Borci so bili od-

lično oboroženi. Poleg svoje puške je vsak nosil najmanj še po eno puško, imeli pa so še polavtomatsko puško, brzostrelko ter tri lahke mitraljeze.¹

Na pohodu je v Tuhinjski dolini desetina postavila zasedo sovražnikovemu kamionu. Napad ji je uspel, saj je razorožila nekaj vermanov, ki so vozili precej uniform. Borci so se uniform zelo razveselili. Noči so bile že hladne, njihova oblačila pa so bila dotrajana. Toda uniform je bilo še za druge partizane. Borisova desetina je potovala po partizanski poti skozi Savinjsko dolino na Koroško. Tu so dobili še nekaj orožja in tri do štiri borce, ki so jim pomagali nositi orožje. Prečkali so Mislinjsko dolino, šli skozi Dovže, čez Malo Kopo in Ribniško sedlo. Zvečer so se ustavili pri skromnejši, toda dobri partizanski domačiji nad Josipdolom oziroma nad Ribnico. Tu so jim takoj gostoljubno pripravili večerjo. Na stražarja Alojza Vindiša-Dundo so naletele tri postave in ker se niso na prvi stoj ustavile, je streljal. To je bil povod, da je Borisova skupina takoj zatem krenila v taborišče čete, za katerega je ob prihodu na Pohorje zvedel Harkov od nekega kmeta sodelavca, da je blizu Peska. V taborišču so bili desetine, Harkova, Borisa, Dunda in drugih zelo veseli. Vse pa je posebej razveselilo orožje, ki so ga ob prihodu okoli 28. septembra 1943 prinesli.²

Hkrati jih je razveselila tudi vest, da bo v nekaj dneh obnovejen drugi Pohorski bataljon, za katerega nosi orožje s strelivom tudi skupina Frante Komela. V taborišču so zvedeli, da je to noč iz čete dezertiralo nekaj borcev, tako da so Dunda in drugi ta dogodek povezovali s postavami, ki so se jim približale ponoči nad Ribnico. Dunda navaja, da so takrat našli v taborišču okoli 50 borcev, nekaj jih je bilo v patroljah in zasedah, nekaj pa jih je izvrševalo druge naloge.³

O dezertirjih v tem času je tudi zanimiva izjava Aleksandra Vojinovića-Vojina iz leta 1954, ko pravi, da je tiste dni pred prihodom Borisove skupine dezertiralo kakih 20 borcev iz Prleki-je, ki naj bi imeli čudne pojme o partizanih na Pohorju ter da so zato tudi zbežali. S prihodom Borisove desetine naj bi se četa povečala na okoli 80 borcev.⁴

Dva dni potem, ko se je vrnil bataljon Šlandrove brigade z Dolenjskega, je krenil iz štaba IV. operativne cone 29. septembra 1943 Franta Komel z dobro desetino oboroženih borcev na Pohorje. Borci so nosili še nekaj rezervnih pušk, dva lahka mi-

nometa, dva mitraljeza in strelivo.⁵ Nastanek Frantove skupine in njeno pot je opisal borec Ludvik Pušnik-Janez iz Dovž. Na Moravškem sta ga iz Koroškega bataljona, ki je bil na poti na Dolenjsko, pridobila Ivan Rojc-Bogdan in Ivan Medič-Silvo, ki sta ustanavljala Savinjsko četo. Že v drugi polovici septembra pa ga je kot poznavalca Pohorja in sodelavca drugega Pohorskega bataljona prevzel v svojo skupino Franta Komel. V njej je bilo nekaj Dolenjcev in Primorcev, od domačinov Pohorcev pa je bil Pušnik le nekaj časa sam.⁶ Pri Radmirju se jim je pridružil drugi Pohorec Jože Hrovat-Maks iz Spodnjega Doliča. Maks je bil v posadki rezervnih policistov v Radmirju, od katerih je nekaj članov sodelovalo s partizani, in se vdala Bogdanovi četi 29. septembra 1943. Ko je prosil Maks komandirja Bogdana, da bi šel rad na Pohorje, mu je ta takoj ustregel rekoč: »Danes pride skupina, ki nosi na Pohorje orožje in šel boš z njimi.« Tako je potem tudi bilo.⁷

Ker je bila skupina dobro oblečena, odlično oborožena in je nosila tudi rezervno orožje, je zbujala pri naših ljudeh sum, da so raztrganci. Da bi se zavarovali, so jo nekateri prijavljali orožnikom in policiji. Pri znanih partizanskih kmetijah Pri koštrunčku na Graški gori in Mostnarju v Šmiklavžu in še ponekod se z njimi niso hoteli pogovarjati kot s partizani. Ustavili so se pri Lakovnikovih in potem prekoračili čez Dobravo Mislinjsko dolino. Pohod so nadaljevali levo od Dovž ter počivali Pri srčku nad Dovžami. Do sem jim je sledila policija, ki pa jih ni napadla, saj so se pravočasno umaknili do Turičnika. Ker so se jih tu zopet bali, je skupina prespala nad domačijo v gozdu, potem pa je šla proti Senjorjevemu domu, od tod na območje Peska, kjer je našla četo in jo z dragocenim orožjem prijetno presenetila ter hkrati močno spodbudila. Pušnik je še navedel, da so težko obloženi na Pohorje prinesli dva lahka minometa, težak mitraljez bređa, dve ali tri lahke brede, puške in strelivo.⁸ Komel, Hrovat, Vojinović, Vindiš in še nekateri pa navajajo, da je Frantova skupina prinesla poleg pušk in streliva dva lahka minometa in 2 mitraljeza.⁹

Če je precej kmečkih ljudi zamenjalo Frantovo skupino za raztrgance, ni bilo to niti tako presenetljivo, toda kako je skupina koroških partizanov s komandirjem Ivanom Uraničem-Dragom in političnim komisarjem Ladislavom Gratom-Kijevom na Smrekovcu poprijela za orožje, je slikovito opisal Kijev:

lično oboroženi. Poleg svoje puške je vsak nosil najmanj še po eno puško, imeli pa so še polavtomatsko puško, brzostrelko ter tri lahke mitraljeze.¹

Na pohodu je v Tuhinjski dolini desetina postavila zasedo sovražnikovemu kamionu. Napad ji je uspel, saj je razorožila nekaj vermanov, ki so vozili precej uniform. Borci so se uniform zelo razveselili. Noči so bile že hladne, njihova oblačila pa so bila dotrajana. Toda uniform je bilo še za druge partizane. Borisova desetina je potovala po partizanski poti skozi Savinjsko dolino na Koroško. Tu so dobili še nekaj orožja in tri do štiri borce, ki so jim pomagali nositi orožje. Prečkali so Mislinjsko dolino, šli skozi Dovže, čez Malo Kopo in Ribniško sedlo. Zvečer so se ustavili pri skromnejši, toda dobri partizanski domačiji nad Josipdolom oziroma nad Ribnico. Tu so jim takoj gostoljubno pripravili večerjo. Na stražarja Alojza Vindiša-Dundo so naletele tri postave in ker se niso na prvi stoj ustavile, je streljal. To je bil povod, da je Borisova skupina takoj zatem krenila v taborišče čete, za katerega je ob prihodu na Pohorje zvedel Harkov od nekega kmeta sodelavca, da je blizu Peska. V taborišču so bili desetine, Harkova, Borisa, Dunda in drugih zelo veseli. Vse pa je posebej razveselilo orožje, ki so ga ob prihodu okoli 28. septembra 1943 prinesli.²

Hkrati jih je razveselila tudi vest, da bo v nekaj dneh obnovljen drugi Pohorski bataljon, za katerega nosi orožje s strelivom tudi skupina Frante Komela. V taborišču so zvedeli, da je to noč iz čete dezertiralo nekaj borcev, tako da so Dunda in drugi ta dogodek povezovali s postavami, ki so se jim približale ponoči nad Ribnico. Dunda navaja, da so takrat našli v taborišču okoli 50 borcev, nekaj jih je bilo v patroljah in zasedah, nekaj pa jih je izvrševalo druge naloge.³

O dezertirjih v tem času je tudi zanimiva izjava Aleksandra Vojinovića-Vojina iz leta 1954, ko pravi, da je tiste dni pred prihodom Borisove skupine dezertiralo kakih 20 borcev iz Prleki-je, ki naj bi imeli čudne pojme o partizanih na Pohorju ter da so zato tudi zbežali. S prihodom Borisove desetine naj bi se četa povečala na okoli 80 borcev.⁴

Dva dni potem, ko se je vrnil bataljon Šlandrove brigade z Dolenjskega, je krenil iz štaba IV. operativne cone 29. septembra 1943 Franta Komel z dobro desetino oboroženih borcev na Pohorje. Borci so nosili še nekaj rezervnih pušk, dva lahka mi-

nometa, dva mitraljeza in strelivo.⁵ Nastanek Frantove skupine in njeno pot je opisal borec Ludvik Pušnik-Janez iz Dovž. Na Moravškem sta ga iz Koroškega bataljona, ki je bil na poti na Dolenjsko, pridobila Ivan Rojc-Bogdan in Ivan Medič-Silvo, ki sta ustanavljala Savinjsko četo. Že v drugi polovici septembra pa ga je kot poznavalca Pohorja in sodelavca drugega Pohorskega bataljona prevzel v svojo skupino Franta Komel. V njej je bilo nekaj Dolenjcev in Primorcev, od domačinov Pohorcev pa je bil Pušnik le nekaj časa sam.⁶ Pri Radmirju se jim je pridružil drugi Pohorec Jože Hrovat-Maks iz Spodnjega Doliča. Maks je bil v posadki rezervnih policistov v Radmirju, od katerih je nekaj članov sodelovalo s partizani, in se vdala Bogdanovi četi 29. septembra 1943. Ko je prosil Maks komandirja Bogdana, da bi šel rad na Pohorje, mu je ta takoj ustregel rekoč: »Danes pride skupina, ki nosi na Pohorje orožje in šel boš z njo.« Tako je potem tudi bilo.⁷

Ker je bila skupina dobro oblečena, odlično oborožena in je nosila tudi rezervno orožje, je zbujala pri naših ljudeh sum, da so raztrganci. Da bi se zavarovali, so jo nekateri prijavljali orožnikom in policiji. Pri znanih partizanskih kmetijah Pri koštrunčku na Graški gori in Mostnarju v Šmiklavžu in še ponekod se z njimi niso hoteli pogovarjati kot s partizani. Ustavili so se pri Lakovnikovih in potem prekoračili čez Dobravo Mislinjsko dolino. Pohod so nadaljevali levo od Dovž ter počivali Pri srčku nad Dovžami. Do sem jim je sledila policija, ki pa jih ni napadla, saj so se pravočasno umaknili do Turičnika. Ker so se jih tu zopet bali, je skupina prespala nad domačijo v gozdu, potem pa je šla proti Senjorjevemu domu, od tod na območje Peska, kjer je našla četo in jo z dragocenim orožjem prijetno presenetila ter hkrati močno spodbudila. Pušnik je še navedel, da so težko obloženi na Pohorje prinesli dva lahka minometa, težak mitraljez bređa, dve ali tri lahke bređe, puške in strelivo.⁸ Komel, Hrovat, Vojinović, Vindiš in še nekateri pa navajajo, da je Frantova skupina prinesla poleg pušk in streliva dva lahka minometa in 2 mitraljeza.⁹

Če je precej kmečkih ljudi zamenjalo Frantovo skupino za raztrgance, ni bilo to niti tako presenetljivo, toda kako je skupina koroških partizanov s komandirjem Ivanom Uraničem-Dragom in političnim komisarjem Ladislavom Gratom-Kijevom na Smrekovcu poprijela za orožje, je slikovito opisal Kijev:

»A že je prihitel dežurni in povedal, da so prišli do stražarja dolenjski partizani in ta jih je spustil v taborišče. Ivan Uranič-Drago se je ozrl proti stražarju, ostrmel in kriknil: »K orožju!« Pognal se je k svoji opremi in zgrabil za orožje. Tudi jaz sem se naglo obrnil in zagledal kakšnih dvanajst moških na poti v taborišče. Vsi so nosili zelene uniforme, rdeče rute okoli vratu in vsak po dve brzostrelki, poleg tega pa še strojnice in minomete. Skratka, bili so do zob oboroženi. Vse to sem opazil v nekaj sekundah in naglo sem kriknil: »Stojte, naši so!« Spoznal sem namreč Franto, komisarja Pohorskega bataljona in starega borca II. grupe odredov. Mislim, da sem zavpil v zadnjem hipu, kajti Drago je že položil prst na petelina. Nezaupljivo me je pogledal in vprašal: »Kijev, jih poznaš?« »Brez skrbi, naši so!« sem dejal prepričljivo. Ko so se nam borci, med katerimi sta bila Franta in Mali Bor (Dušan Rebolj) približali, so šele zvedeli, da je za las manjkalo, pa bi jih sprejeli s svincem. Drago je bil namreč še zmeraj pod vtisom zadnjega spopada z raztrganci, ki so se pred dobrim mesecem prav tako izdajali za dolenjske partizane.«¹⁰

To nenavadno srečanje, ki bi se lahko končalo za več borcev v medsebojnem spopadu tragično, se je takoj spremenilo v prijeten tovariški pogovor. Tudi ta primer nam pove, kako so morali biti borci vselej previdni, po drugi strani pa tudi to, da so se običajno hitro medsebojno prepoznali oziroma da so tudi hitro ugotovili, če je pred njimi maskiran sovražnik.

S prihodom Frantove skupine okoli 3. oktobra 1943 na Pohorje je bil sklenjen proces zbiranja borcev, vodilnega kadra in orožja za obnovo drugega Pohorskega bataljona. Bataljon je štel okoli 90 borcev. Po ocenah takratnih borcev in funkcionarjev je bil s pridobljenim orožjem oborožen okoli 70 %. Poleg pušk različnega izvora so imeli okoli 5 mitraljezov in 2 lahka minometa. Na čelu bataljona so bili komandant Vincenc Janko-Harkov, politični komisar Franta Komel, namestnik političnega komisarja Aleksandar Vojinović-Vojin, obveščevalec Stane Lenardon, sanitetni referent Tone Hudopisk-Zvone in sekretarka SKOJ Hilda Turk-Dunja. Bataljon je vodstvo v začetku oktobra organizacijsko urejalo ter ga razdelilo na tri čete, ki so jih vodili Boris Vinter, Vinko Mezgec-Rajko in Franc Žigart-Vitez.¹¹

Kot je moč iz orožniških poročil razbrati, so bili tudi v začetku oktobra partizani v raznih, zlasti ekonomskih akcijah po

vsem Pohorju. Veliko pa so hodili s Pohorja v akcije v vse doline, ki ga obdajajo. Orožniška postaja Zreče je poročala, da je bilo v noči na 30. september 1943 na območju Ostruha, Planine, Koroške vasi, Padeškega vrha in Sv. Kunigunde več partizanskih skupin, ki so od osmih kmetov odpeljale precej živeža, svinjo, nekaj perila, oblačil ter odnesle 700 RM gotovine. V teh akcijah je takrat že sodelovala tudi Vinterjeva desetina. Iste skupine so bile 2. in 3. oktobra v Resniku in na Skomarju. Orožniška postaja Lovrenc na Pohorju je poročala, da je srečal nek drvar 15 partizanov, med katerimi sta bili tudi dve ženski 1. oktobra pri Pesku ter sodil, da so šli v svoje taborišče pri Kamenitcu. Sovražnika je v noči na 3. oktober vznemirila prav na dvorišču vojašnice v Slovenski Bistrici sumljiva trojica moških. Stražar je streljal, domnevni partizani pa so mu na begu vrnili strel.

Ernest Vobovnik in Ivan Gregorc-Sej sta obiskala 3. oktobra Antona Gregorca pri Ribnici na Pohorju, ki jima je izročil svojo lovsko puško s strelivom.

V noči na 4. oktober se je v Stranica pri Frankolovem zadrževala pri štirih domačijah enota približno 30 partizanov, ki si je oskrbela živila, nekaj oblačil in tobaka.

Sočasno je krožila skupina partizanov tudi po obrobju Mislinjskega Pohorja. Živež je dobila 4. oktobra pri Reku na Brdah, pri Požarniku v Golavabuki in pri Mežnarju ter pri Kotniku na Razborci. V Pamečah so partizani odnesli 5. oktobra županu Štefanu Šerbaku dve lovski puški, pištolo, nekaj perila, živeža in tobaka. Popoldne so bili še pri Antonu Šarmanu, mu odnesli lovsko puško, nekaj živil ter zažgali vse listine Štajerske domovinske zveze, ki so jih našli pri njem. V Legnu so dobili 6. oktobra obleko.

V noči na 6. oktober je bila že omenjena skupina partizanov zopet na Stranica. Zadrževala se je do večera na petih kmetijah. Zvečer je bila na Stenici pri Vitanju in v noči na 7. oktober pri petih kmetih v Ljubnici. Orožniki so poročali, da so si partizani na opisanem pohodu nabirali oblačila, obutev in tobak ter da so se prehranjevali, kamor so prišli.¹²

Orožniška postaja Zreče je poročala, da so v noči na 7. oktober izvedli partizani na kmetiji v Boharini ekonomsko akcijo potem pa še pri treh kmetijah na Skomarju.

Orožniška postaja Lovrenc na Pohorju je poslala 8. oktobra v Maribor zelo zanimivo poročilo. V njem navaja, kako je prišel povedat gozdni delavec Jože Rožič, da je prišlo 7. oktobra h gozdnima delavcema Albinu Obrulu in Francu Šmonu na delovišče v gozdu pri Pesku okoli 200 partizanov, ki so jima izročili s strojem napisane letake štaba Pohorskega bataljona z dne 4. oktobra 1943. Na njih je pisalo, da so med gozdnimi delavci in nabiralci gob ljudje, ki vohunijo za partizani. Zato partizani prepovedujejo vsako delo in gibanje na Pohorju. Delavci so morali delovišče takoj zapustiti in oditi na svoje domove.¹³ Število partizanov je v poročilu dokaj pretirano, opozori pa na prvi dokument obnovljenega drugega Pohorskega bataljona, datiran z dne 4. oktobra 1943. To hkrati potrjuje pravilno oceno o vrnitvi Komelove skupine okoli 3. oktobra 1943 in o takojšnji obnovi bataljona ter njegovega štaba, ki je bila verjetno izvršena do 3. oktobra 1943.

Dne 8. oktobra je bila partizanska patrolja v vasi Planina nad Šmartnim na Pohorju. Desetina partizanov je bila v ekonomski akciji zgodaj 9. oktobra v Razborci. Popoldne so videli precej partizanov na gozdnem robu pri Karbunu nad Zgornjimi Dovžami. Naslednji večer pa je bila desetina partizanov pri Artmanu v Golavabuki.

Druga partizanska skupina je bila v noči na 11. oktober v več hišah v Lukanji. Tu so z žage odpeljali 65 m dolg strojni jermen in tudi precej druge robe. Ivanu Vranjeku so odnesli lovsko puško in odngali konja. V bližnjem Cezlaku je bilo isto noč pri trgovcu Alojzu Padežniku 50–60 partizanov, kjer so si nabrali različne robe za 20 nahrbtnikov. Oplotniški orožniki so dalje registrirali, da je bilo to noč okoli 50 partizanov tudi v Lačni gori pri trgovcu Ivanu Mahovšku, ki so mu odpeljali precej različne robe in živeža.

Večja skupina partizanov je v tem času delovala tudi na severnih pobočjih. Tako je bila v noči na 11. oktober pri Andreju Kajzerju na Janževskem vrhu nad Ribnico.¹⁴

Orožniška postaja Lovrenc na Pohorju je poročala, da je okoli 50 partizanov pripravljalo zvečer 12. oktobra 1943 napad na gozdarski urad v Lovrencu na Pohorju. Toda potem ko jim nihče ni odprl vrat in ko so posredovali orožniki, so se partizani umaknili. Na poti so partizani srečali in odpeljali s seboj trgovca Herberta Jägra, ki ga je našel domačin naslednji dan hudo

ranjenega v bližnjem Kasjakovem gozdu. Jägra je dr. Schwelz takoj odpeljal v mariborsko bolnišnico.¹⁵ Udeleženci te akcije se spominjajo, da je prišla enota Pohorskega bataljona zvečer 12. oktobra v spodnji del Lovrenca, kjer je imel trgovino zagrižen nacist (Schilhorn?). Z njim so hoteli obračunati in opraviti ekonomsko rekvizicijo. Ernest Vobovnik ga je šel po nemško pozivat, naj odpre vrata. Toda trgovec tega ni storil, pač pa je prižgal luči in telefoniral orožnikom, da mu pridejo na pomoč. O tem je Ivo Skerlovnik obvestil starešini Joca in Vojina, ki sta kmalu za tem ukazala umik proti tovarni kos. V Lovrencu so še stopili k zagriženemu nemčurju Cimermanu, ki so ga tudi imeli namen kaznovati. Ker se jim je spretno skril, jim tudi to ni uspelo. Potem so srečali Jägra. Pozdravil jih je s Heil Hitler in sejim je pričel hvaliti, misleč, da so Nemci, s svojo nacistično privržnostjo ter da je tudi član nacistične stranke NSDAP. Partizani so se kmalu spomnili, da je njihov star sovražnik. Odpekljali so ga v gozd in obsodili na smrt. Prejel je dva strela, vendar je ostal živ. Zdravil se je v Mariboru in Gradcu, v Lovrenc pa se ni več vrnil.¹⁶

Bataljon je okrepil svojo dejavnost tudi na južnem Pohorju. Orožniki so poročali, da je bilo pri Antonu Merniku pri Sv. Kunigundi 12. oktobra zvečer 11 partizanov, ki so se oskrbeli z živžem. Več partizanskih skupin naj bi bilo sočasno zaradi prehrane še pri Martinu Kropēju, župniku Ferdinandu Žganku, Ivanu Štefanetu, Jožetu Merniku, Tereziji Esih in pri Francu Kvasu. V istem času je bil Boris Vinter z desetino na bližnjem Padeškem vrhu pri Ivanu Ravnjaku, ki so mu odpeljali dve svinji in precej živžea. Zgodaj zjutraj 13. oktobra je bila desetina partizanov v Koroški vasi in na Planini nad Zrečami.

Orožniška postaja Zbelovo je poročala, da je videl nek lovec zgodaj zjutraj 13. oktobra v zaselku Zloderšek pri Zbelovem desetino partizanov. S tem se je pričel ponovno nekajdnevni pohod desetine Pohorskega bataljona na nevarnem območju, kjer je bilo potrebno širiti osvobodilno gibanje z najrazličnejšo, zlasti s politično dejavnostjo. Orožniki so bili potem še obveščeni, da so bili isti partizani 13. oktobra pri več kmetih v vasi Križevci pri Stranica, v noči na 14. oktober pa pri kmetih v Stranica in v vasi Bukovlje. Nazadnje naj bi bila desetina 15. oktobra zvečer pri Jožetu Cvelferju v Stranica, potem je šla verjetno na Pohorje. Na pohodu po območju Slovenskih Konjic

so partizani dobili lovsko puško, vermanskaftsko uniformo ter nekaj perila in živeža.¹⁷

V noči na 16. oktober je bilo okoli 25 partizanov pri Jerneju Ločnikarju na Skomarju, ki jim je dal vola, dve sinji in nekaj živeža. Partizanska patrulja je bila to noč tudi pri sosedu Pavlu Mikeku.

Orožniki so poročali o dejavnosti treh partizanskih skupin, skupno 15–20 partizanov, ki so bili ves dan 15. oktobra in v noči na 16. oktober pri Jožetu Marzelu v Golavabuki. Tu so dobili svinjo in živež. Prva skupina je potem odšla proti Mali Kopi, druga proti Zgornjem Doliču, tretja pa proti Dobravi. Prvi skupini se je ob odhodu pridružilo 25 partizanov, ki so vozili s seboj odeje z napisom »Policija«. Povedali so, da so bili udeleženi v boju v Rečici in da si želijo spopada z orožniki.¹⁸ To je bila verjetno skupina 12 borcev Šlandrove brigade, ki je sodelovala 6. oktobra 1943 v uspešnem napadu na Rečico ob Savinji in jo je štab Šlandrove brigade poslal 8. oktobra kot okrepitev na Koroško. Štab Šlandrove brigade je načrtoval kadrovske in z orožjem krepiti kozjanske, pohorske in koroške partizane. Tokrat je poslal skupino na Koroško. Sklepamo lahko, da je imela na pohodu težave in se je morala začasno ustaviti na Pohorju, potem pa je nadaljevala pot na Koroško.¹⁹

V noči na 16. oktober sta bili uspešni partizanski patrulji, ki sta na Planini nad Vuzenico obiskali Viktorja Mravljaka in sosedo Šrota. Pri Mravljaku so dobili vermanskaftsko uniformo in nekaj živeža, pri Šrotu pa dve lovski puški in radio.²⁰

Tiste dni je zajela prava panika orožniški postaji Zavrč in Borl. Iz Zavrča so 18. oktobra poročali, da je bilo vso noč slišati močno streljanje mitraljezov in težkega orožja na progi Lepoglava, Petrijanec, Varaždin, kjer je na pohodu 3 do 4000 partizanov, ki nameravajo zavzeti Varaždin in kreniti na Madžarsko. Z Borla pa so poročali, da je vodja finančnega obmejnega oddelka od 17. oktobra v civilu in da čaka na morebitni pobeg v rajh.²¹ Sovražnik je bil z obeh strani hrvaško-slovenske meje preplašen, saj ni imel dovolj intervencijskih enot, ki bi se lahko uprle ofenzivnim operacijam dveh slavonskih in Radićevi brigadi ter lokalnim partizanskim odredom, saj je bilo njihovo skupno številčno stanje resnično prek 3000 borcev.²²

Enote drugega Pohorskega bataljona so se takoj po novem formiranju razživele, saj so bile neprenehoma na pohodih in

akcijah. Orožniki so poročali, da je 15 partizanov napodilo 18. oktobra iz gozda pri Ločnikarjevi žagi z dela dva drvarja, doma s Planine nad Zrečami. Potem je bilo zvečer na Planini okoli 20 partizanov, v noči na 19. oktober pa pri več kmetih v Božjem okoli 40 partizanov.²³

ORGANIZACIJSKA KREPITEV IN POVEČANA DEJAVNOST POHORSKIH PARTIZANOV

Omenili smo že, da je imela četa težave tudi zato, ker ni bila dovolj povezana z nadrejenimi vojaškimi in političnimi vodstvi. Obnovljeni bataljon je tudi glede tega storil velik korak naprej. Sredi oktobra, po nekaterih drugih podatkih pa 10. oktobra 1943, so bataljon obiskali član pokrajinskega komiteja KPS za severno Slovenijo Pavle Žaucer-Matjaž, namestnik političnega komisarja IV. operativne cone Boris Čižmek-Bor in vodja VOS IV. operativne cone Rudi Knez-Silas. Matjaž je dal vodstvu bataljona nadrobna navodila za delovanje partijske in skojevske organizacije, za politično vzgojo vseh borcev v bataljonu ter za politično delovanje bataljona tudi na terenu. Ob tej priložnosti je prišlo do povezave tudi s sekretarjem šaleško-mislinjskega okrožja KPS in OF Tonetom Ulrihom-Kristlom. Med drugim so se na pobudo pokrajinskega komiteja KPS za severno Slovenijo domenili, da bo poslal bataljon več borcev v kratkem na terensko politično delo, kar naj bi bilo hkrati tudi poroštvo za hitrejši in uspešnejši razvoj bataljona ter NOB na širšem pohorskem območju. Boris Čižmek-Bor je dal navodila štaba cone za uspešnejše vojaško in politično delovanje bataljona kot tudi za boljše kurirske povezave s štabom cone, z drugimi partizanskimi enotami in kurirskimi zvezami. Rudi Knez-Silas se je zanimal za sovražnikovo podtalno dejavnost, opozoril bataljonsko vodstvo na nekatere vidike delovanja sovražnikove agenture ter dal štabu bataljona osnovne napotke za delovanje varnostno-obveščevalne službe. Obisk Matjaža, Bora in Silasa je pomembno vplival na nadaljnje uspešnejše delovanje bataljona, saj je bil odslej na vseh področjih svoje dejavnosti povezan z ustreznimi vodilnimi političnimi in vojaškimi vodstvi, postopoma pa se je izboljševala njegova povezava tudi s terenom.²⁴

Razmere so se s prihodom dveh desetih borcev, z vrnitvijo štaba bataljona, s pridobitvijo dodatnega orožja in novim for-

so partizani dobili lovsko puško, vermanšaftsko uniformo ter nekaj perila in živeža.¹⁷

V noči na 16. oktober je bilo okoli 25 partizanov pri Jerneju Ločnikarju na Skomarju, ki jim je dal vola, dve sinji in nekaj živeža. Partizanska patrulja je bila to noč tudi pri sosedu Pavlu Mikeku.

Orožniki so poročali o dejavnosti treh partizanskih skupin, skupno 15–20 partizanov, ki so bili ves dan 15. oktobra in v noči na 16. oktober pri Jožetu Marzelu v Golavabuki. Tu so dobili svinjo in živež. Prva skupina je potem odšla proti Mali Kopi, druga proti Zgornjem Doliču, tretja pa proti Dobravi. Prvi skupini se je ob odhodu pridružilo 25 partizanov, ki so vozili s seboj odeje z napisom »Policija«. Povedali so, da so bili udeleženi v boju v Rečici in da si želijo spopada z orožniki.¹⁸ To je bila verjetno skupina 12 borcev Šlandrove brigade, ki je sodelovala 6. oktobra 1943 v uspešnem napadu na Rečico ob Savinji in jo je štab Šlandrove brigade poslal 8. oktobra kot okrepitev na Koroško. Štab Šlandrove brigade je načrtoval kadrovsko in z orožjem krepiti kozjanske, pohorske in koroške partizane. Tokrat je poslal skupino na Koroško. Sklepamo lahko, da je imela na pohodu težave in se je morala začasno ustaviti na Pohorju, potem pa je nadaljevala pot na Koroško.¹⁹

V noči na 16. oktober sta bili uspešni partizanski patrulji, ki sta na Planini nad Vuzenico obiskali Viktorja Mravljaka in soseda Šrota. Pri Mravljaku so dobili vermanšaftsko uniformo in nekaj živeža, pri Šrotu pa dve lovski puški in radio.²⁰

Tiste dni je zajela prava panika orožniški postaji Zavrč in Borl. Iz Zavrča so 18. oktobra poročali, da je bilo vso noč slišati močno streljanje mitraljezov in težkega orožja na progi Lepoglava, Petrijanec, Varaždin, kjer je na pohodu 3 do 4000 partizanov, ki nameravajo zavzeti Varaždin in kreniti na Madžarsko. Z Borla pa so poročali, da je vodja finančnega obmejnega oddelka od 17. oktobra v civilu in da čaka na morebitni pobeg v rajh.²¹ Sovražnik je bil z obeh strani hrvaško-slovenske meje preplašen, saj ni imel dovolj intervencijskih enot, ki bi se lahko uprle ofenzivnim operacijam dveh slavonskih in Radičevi brigadi ter lokalnim partizanskim odredom, saj je bilo njihovo skupno številčno stanje resnično prek 3000 borcev.²²

Enote drugega Pohorskega bataljona so se takoj po novem formiranju razživele, saj so bile neprenehoma na pohodih in

akcijah. Orožniki so poročali, da je 15 partizanov napodilo 18. oktobra iz gozda pri Ločnikarjevi žagi z dela dva drvarja, doma s Planine nad Zrečami. Potem je bilo zvečer na Planini okoli 20 partizanov, v noči na 19. oktober pa pri več kmetih v Božjem okoli 40 partizanov.²³

ORGANIZACIJSKA KREPITEV IN POVEČANA DEJAVNOST POHORSKIH PARTIZANOV

Omenili smo že, da je imela četa težave tudi zato, ker ni bila dovolj povezana z nadrejenimi vojaškimi in političnimi vodstvi. Obnovljeni bataljon je tudi glede tega storil velik korak naprej. Sredi oktobra, po nekaterih drugih podatkih pa 10. oktobra 1943, so bataljon obiskali član pokrajinskega komiteja KPS za severno Slovenijo Pavle Žaucer-Matjaž, namestnik političnega komisarja IV. operativne cone Boris Čizmek-Bor in vodja VOS IV. operativne cone Rudi Knez-Silas. Matjaž je dal vodstvu bataljona nadrobna navodila za delovanje partijske in skojevske organizacije, za politično vzgojo vseh borcev v bataljonu ter za politično delovanje bataljona tudi na terenu. Ob tej priložnosti je prišlo do povezave tudi s sekretarjem šaleško-mislinjskega okrožja KPS in OF Tonetom Ulrihom-Kristlom. Med drugim so se na pobudo pokrajinskega komiteja KPS za severno Slovenijo domenili, da bo poslal bataljon več borcev v kratkem na terensko politično delo, kar naj bi bilo hkrati tudi poročstvo za hitrejši in uspešnejši razvoj bataljona ter NOB na širšem pohorskem območju. Boris Čizmek-Bor je dal navodila štaba cone za uspešnejše vojaško in politično delovanje bataljona kot tudi za boljše kurirske povezave s štabom cone, z drugimi partizanskimi enotami in kurirskimi zvezami. Rudi Knez-Silas se je zanimal za sovražnikovo podtalno dejavnost, opozoril bataljonsko vodstvo na nekatere vidike delovanja sovražnikove agenture ter dal štabu bataljona osnovne napotke za delovanje varnostnoobveščevalne službe. Obisk Matjaža, Bora in Silasa je pomembno vplival na nadaljnje uspešnejše delovanje bataljona, saj je bil odslej na vseh področjih svoje dejavnosti povezan z ustreznimi vodilnimi političnimi in vojaškimi vodstvi, postopoma pa se je izboljševala njegova povezava tudi s terenom.²⁴

Razmere so se s prihodom dveh desetih borcev, z vrnitvijo štaba bataljona, s pridobitvijo dodatnega orožja in novim for-

miranjem bataljona bistveno boljše tako med pohorskimi partizani kot na njihovem širšem območju delovanja. Obe desetini borcev, ki sta prišli z vodilnim kadrom, sta kazali ofenziven partizanski polet, ki so se ga hitro navzeli vsi spričo velikega pozitivnega preobrata v prid NOB po kapitulaciji Italije septembra na Moravškem, v Tuhinjski in Savinjski dolini ter drugod. To oboroženo borbeno jedro obnovljenega drugega Pohorskega bataljona je ob Savi posredno doživljalo velike dogodke zmagoslavja in naglega razvoja partizanstva na Dolenjskem, ki je močno valovalo in vplivalo na razpoloženje borcev ter ljudskih množic tudi severno od Save.²⁵

Splošna ugotovitev med večino borcev je bila v prvih dneh oktobra, da so se razmere v Pohorskem bataljonu v vseh ozirih močno boljše. Ludvik Pušnik-Janez je povedal: »Ko smo neoboroženim borcem porazdelili orožje, ki smo ga prinesli, je ta dogodek izjemno vplival na njihovo razpoloženje. V dneh obnove bataljona smo doživeli prijeten dan, ko je vsak borec dobil kos svinjske pečenke, krompir in malo solate. To je bilo menda prvič in zadnjič, da smo tako lepo zadovoljno in prijetno razpoloženi kolektivno na neki pohorski planoti jedli vsi borci bataljona. Verjetno je bilo to takrat, ko je prišel v bataljon Tone Ulrih-Kristl in je bilo domenjeno, da pojdem na terensko politično delo.« Takrat je že deloval kot kurir za zvezo med bataljonom in šaleško-mislinjskim okrožjem Štefan Goršek-Čaki.²⁶ Borec Ferdo Fischer-Mojka se spominja: »S prihodom Harkova, Vinterjeve in Frantove desetine, ki so nosile orožje, so se razmere na Pohorju bistveno spremenile. Nič več ni bilo v taborišču opozoril – tišina. Oglasila se je harmonika. Vsi smo se obnašali bolj pogumno in svobodno. Boris Vinter je takrat ob priliki dejal: Nikjer ni zapisano, da moramo od lakote umreti. Organiziral je akcijo v Zreče. Od strica in od drugod so borci celo pripeljali veliko razne robe in živeža. V prvi polovici oktobra je pozval komandant Harkov borca Karla Potovška-Ambroža doma iz Legna in mene. Takoj sva morala z njim na pot s Pohorja najprej do gozda Burc pri Šmiklavžu zaradi organizacije vojaške pošte. Ambroževa naloga je bila nositi pošto iz štaba Pohorskega bataljona do Burca. Pot smo nadaljevali prek Razbora, Št. Vida, Kramarice, po »laški cesti« čez Mozirsko planino v bližino cerkvice sv. Radegunde nad Rečico ob Savinji. To je bil potem moj del povezave s Pohorjem. Na javki sem že

čez nekaj dni izročal pošto komandirju kurirske postaje TV 23S Jožetu Zagožnu-Servacu. Sem so se stekala tudi pota koroških in savinjskih kurirjev. Od Servaca sem dobival pošto, ki sem jo nosil do Burca, od tod pa jo je odnašal na Pohorje Ambrož.²⁷ Maks Gašparič-Šandor, ki je kot Mojka preživel avgusta in septembra hudo krizo čete, se spominja: »Po vrnitvi štaba Pohorskega bataljona z nekaj kadra in z borci, ki so prinesli orožje, je bataljon zaživel. Sploh se ne da povedati, kakšna razlika je nastala, seveda v smislu izboljšanja razmer.«²⁸

Avgusta in septembra, v času delovanja čete, je bilo kulturno prosvetno delo v dokaj ozkih okvirih. Nekaj borcev je pripravilo članke in stenski časopis. Med njimi Alojz Podobnik-Rok, Maks Gašparič-Šandor, Milko Golob-Jožko, Jože Pusovnik-Volan, Tone Hudopisk-Zvone, Štefan Goršek-Čaki in še nekateri. To je bil v glavnem krog borcev iz bolniškega in »zdravnikovega« šotora, kjer so imeli tudi radio ter več časa kot drugi. Članke za stenčas je »pilil« in urejal ranjenec študent Jožko. Tudi na tem področju so v oktobru storili korak naprej.²⁹

Zanimiva popestritev dogajanj v začetku oktobra 1943 so ugotovitve nacistov, ki so jih navedli na štabnem razgovoru v Mariboru 5. oktobra 1943. V zapisniku piše med drugim: »Na Hrvaškem je položaj hudo kritičen, v Ljubljanski pokrajini pa so banditi prevzeli oblast in prodirajo proti naši meji. Včeraj je bilo mobiliziranih nekaj čet vermanšafta, da bi z njimi mejo gosteje zavarovali. Računati moramo z možnostjo, da se bo manjše število banditov, ki je nedavno odšlo proti jugu, zdaj vrnilo boljše oboroženo . . .« Prav panično so pisali, da grozi Varaždinu zasedba partizanov, ki jih je na tem območju okoli 13.000 in ugibali, da bi se posamezne skupine lahko prebile v Spodnjo Štajersko. Dalje jih je skrbela izpopolnitev oborožitve številčno močnih partizanskih enot z italijanskim orožjem, o možnostih partizanskega napada na Trbovlje in Brežice pa so navedli, da sta na dlani. Za odporniško gibanje na Spodnjem Štajerskem so priznali, da se je okrepilo. Zato so nedavno zaprli okrog 80 oseb ter napovedali še nadaljnje aretacije in nadaljevali: »Izkazalo se je; da je vodstvo spodnještajerskega odpora v Mariboru. Upamo, da nam sedaj to štabno vodstvo ne bo moglo več škoditi. . . .«³⁰ Pojasniti moramo, da se je med tem že vrnil bistveni del borcev Šlandrove brigade, ki je bila medtem tudi že obnovljena in v tem času že na ponovnem akcijskem vzponu. Z are-

tacijo Mihaela Ertla. Ladislava Škedlja in mnogih njunih sodelavcev so sodili, da so uničili partizanski štab v Mariboru in na Spodnjem Štajerskem, toda kot vemo, so se motili.

In kje so bile bataljonove enote v drugi polovici oktobra? Lahko rečemo povsod po Pohorju in po vseh dolinah okoli nje. Orožniki so poročali, da je bila skupina partizanov 19. oktobra pri Fornecijevih v Lehnu nad Ribnico. Na nasprotni strani Pohorja je prišlo po poročilih orožnikov veliko partizanov 20. oktobra zvečer v Tepanje ob glavni cesti pri Konjicah, kjer so od več kmetov odgnali 6 volov in 2 konja z vprego, odnesli svinjo, precej živeža in tudi druge robe. Prišli so od Treh kraljev, kamor so se tudi vrnili. Naslednji večer, 21. oktobra je bila zaradi prehrane večja skupina partizanov v Mali Mislinji pri Grilu in Tretjaku, potem pa so šli k trgovcema Francu Pušniku in Jožetu Jeromlu v Dovže. Pri obeh so dobili živež in nekaj perila.

Od Sv. Areha so poročali orožniki, da je partizanska patrulja večerjala 21. oktobra pri Kopu v planinskem domu na Lobnici. Naslednji večer pa naj bi se prehranilo 6 partizanov pri Srečku Podlesniku v Smolniku. Orožniki so bili obveščeni o partizanski patrulji, ki na bi šla 21. oktobra od Planine nad Šmartnim na Pohorju proti Tepanju.

Na ta dan se je na južnem Pohorju zbral skoraj ves Pohorski bataljon, ki je potem zaradi uspešnega mitinga v noči na 22. oktober v Tinju Nemce hudo vznemiril. Poveljnik orožništva za Štajersko je poročal državnemu namestniku Uiberreitherju, da je bilo v noči na 22. oktober v Tinju na Pohorju 100 do 120 partizanov, ki da so izropali več kmetov in zažgali šolsko opremo. Okrajno vodstvo štajerske domovinske zveze Maribor – okolica pa je o partizanskem mitingu v Tinju poročalo bolj na drobno. Navedli so, da se je v Tinju zadrževalo 21. oktobra od 19. ure do jutra 22. oktobra veliko partizanov, ki so v gostilno sklicali in privedli vse prebivalce. Gostilničar jim je moral vso noč kuhati in streči s pijačo, precej vina pa so odvzeli tudi organistu. Na mitingu se je zvrstilo več govornikov, ki so poudarjali enotnost skupne fronte protinacističnega boja ter da bosta Maribor in Slovenska Bistrica kmalu osvobodjena. V gostilni so vso noč rajali in peli, partizani pa so ob odhodu razbili šolska okna in vrata, jih zažgali, šolsko opremo so razmetali, po stenah napisali več gesel, domačinom pa dejali, da v Tinju ne bo več delo-

vala nobena nemška šola. Poročilo še omenja, da so partizani s seboj odpeljali štiri vozove razne robe. Za okupatorja je bil miting v Tinju dobra zaušnica, saj so mu partizani blizu njegovih utrjenih postojank povzročali zapovrstjo vojaške in politične probleme, ki jih je spričo svoje nemoči v tem času lahko samo ugotavljal.

Orožniška postaja Mislinja je poročala o partizanski patrolji, ki je bila 24. oktobra v Komisiji, naslednji dan 25. oktobra pa so orožnikom neznani storilci pritrdili na gasilski dom v Dovžah komunistične plakate. V noči na 24. oktober je bilo približno 15 partizanov pri Koprovih v Lehnu. Od tod so šli k Fornecijevim, zvečer so se zadrževali pri Josipdolu in nato odšli proti Janževskemu vrhu. Zvečer 25. oktobra je šel s patroljo med partizane Miha Vernik iz Hudega kota pri Ribnici, v noči na 26. oktober pa so partizani obiskali v Hudem kotu še kmetije Mravljak, Ričnik in Zaveršnik.

Partizani so vznemirjali okupatorja tudi na vzhodnem pohorskem ravninskem obrobju. Tako je poročala orožniška postaja Slivnica pri Mariboru, da je bila pozno zvečer 26. oktobra v Dobrovcih pri Petru Avguštinu desetina partizanov, ki so potem odšli k Račam.³¹

NADALJEVANJE TEŽAV S SOVRAŽNIKOVO AGENTURO IN NOTRANJE TEŽAVE ENOTE

Omenili smo že, da so pohorski partizani v letu 1943 postrelili nekaj nespornih okupatorjevih vohunov, zagrizenih nacistov in domačih izdajalcev. Vselej je šlo za posameznike. Dne 30. septembra 1943 pa je poročala orožniška postaja Zreče, da je prišlo v noči na 30. september k Antonu Sadeku v vas Planina nad Zrečami 6 partizanov. Ob odhodu so na dvorišču ustrelili, kot pišejo orožniki, od te skupine tri partizane.³² Pri iskanju pojasnila za to ustrelitev smo zvedeli, da je o njej odločil politični delavec in partizanski obveščevalec Prleški Lojzek, katerega pravo ime je pravilno Ferdinand Špilak. Svojo odločitev je utemeljil, da mu je bilo tako ukazano, ker naj bi bila takratna zveza prek Sv. Kunigunde sumljiva. V zapisniku ujetega partizana Franca Babška-Romana z dne 26. maja 1944 pa lahko preberemo, da je ob neki priliki pripeljal na Pohorje tri novince obveš-

čevalec Stane Lenardon. Ker pa so bili osumljeni, da so belogardisti, so jih partizani ustrelili.³³

Načelstvo pokrajinske komisije VOS za Štajersko je med drugim poročalo 16. novembra 1943 centralni komisiji VOS Slovenije, da je 9. oktobra 1943 ustreljeni vrinjenec plave garde Janez Jeza (»Najden«) na zaslišanju povedal, »da so bili člani plave garde tudi oni trije iz mariborskega podzemlja«, ki jih je VOS ustrelila in o katerih so poročali v prejšnjem poročilu.³⁴ Skoraj zagotovo je v navedenem dokumentu VOS mišljena trojka, ki je bila ustreljena pri Sadeku. Brez odgovorov ostajamo v tem primeru, od kod so dobili partizani podatke o trojici novincev, da so vrnjeni plavogardisti. Ali je bila resnično to Jezova izjava in sploh vprašanje regularnosti postopka proti Jezi. Tajinstveno izginotje Ivana Kršina iz Laškega in dveh njegovih tovarišev na Pohorju v tem času, o katerem zvemo od Vlada Habjana in Milice Ostrovske, lahko povežemo z ustrelitvijo pri Sadeku. Oba navajata, da je bil Kršina povezan z našimi ljudmi doma, v Gradcu in na Dunaju ter da je dobil zvezo za odhod v partizane na Pohorje. Od tod bi moral Kršina dati zvezo Vlado Habjanu in drugim, kar pa se potem ni moglo zgoditi, ker je bil kot sumljiv s prijateljskima ustreljen pri Sadeku.³⁵

Temu premalo pojasnjenemu primeru je sledila že čez devet dni, to je 9. oktobra 1943 pri Pesku ustrelitev treh novincev, obdolženih, da so bili poslani na Pohorje organizirat plavo gardo. To so bili Franjo Vraber s Kaple na Kozjaku, Črtomir Majer iz Maribora in Janez Jeza, bivališče ni navedeno. Načelstvo pokrajinske komisije VOS za severno Slovenijo je 16. novembra 1943 poročalo: »Dne 8. oktobra 1943 sta prispela v Pohorski bataljon novincev Franjo Vraber in Črtomir Majer. Oba sta bila že istega dne razkrinkana kot privrženca plave garde. . . .« Njun cilj naj bi bil poiskati zvezo s pomočjo gesla »brezmadežna« in s podobico Matere božje v bataljonu še z drugimi plavogardisti. Skupno bi potem morali pridobiti med prebivalstvom in partizani čimveč privrženecv za plavo gardo, obenem pa tudi zupanje pri funkcionarjih. V ugodnem trenutku bi se morali polastiti orožja, pobiti vodstvo in prevzeti enoto v svoje roke. Jeza jim je na zaslišanju povedal, kot smo že omenili, da so bili tudi trije iz Maribora, ki so bili pred kratkim ustreljeni, plavogardisti. Za Vraberja je ob koncu navedeno, da je prišel iz Ljubljane

z Majerjem po istih zvezah kot plavogardistični špijon in da je delovanje s plavo gardo na zaslišanju priznal.³⁶

Kot je razvidno, sta prišla v bataljon Vraber in Majer skupaj, na zaslišanju pa sta priznala, da imata v bataljonu sodelavca, s katerim bi se morala povezati. To naj bi bil Janez Jeza, ki je prišel v bataljon nekaj dni pred njima. Partizani so mu dali ime »Najden«, ker so ga našli v enem od svojih opuščenih taborišč. Jeza je prišel na Pohorje brez partizanskih zvez in je bataljon čakal sam v taborišču nekaj dni. Ko so ga zaslišali, jim je priznal, da ga je poslal sovražnik, nakar so ga z Vraberjem in Majerjem vred ustrelili.³⁷

Iz Majerjevega zaslišanja na Pohorju izhaja zanj in za Vraberja hudo obremenilno gradivo. Da sta bila poslana iz Ljubljane v Trebnje, kjer sta se od 13. do 30. septembra 1943 potikala s plavogardisti na tem območju. Potem naj bi šla po zvezah skozi Ponoviče, Litijo do Šempetra v Savinjsko dolino, nadaljevala pot z vlakom do Mislinje, potem pa zopet po zvezah do drugega Pohorskega bataljona. V Ljubljani naj bi bila povezana z oficirjem Stankom Kosom, organizatorjem sovražnikove obveščevalne službe in plave garde ter še z nekaterimi.³⁸

Toda to je ena plat zadeve Majer-Vraber. Med drugim je obče znano, da so bile vse zveze od Mislinje in Dovž do Pohorskega bataljona zaupne partizanske ter da po njih niso prej ne pozneje prihajali plavogardisti ali agenti gestapa.³⁹

V zvezi s tem velja omeniti, da je bilo moč ob temeljitejši presoji nekaterih dokumentov Pokrajinske komisije VOS za Štajersko, ki govorijo o dejavnosti nekaterih skupin in posameznikov za plavo gardo oziroma za gestapo v povojnih letih ugotoviti, da je šlo za zmotne ocene. Za nekatere javke na Štajerskem, Gorenjskem, Koroškem, v Ljubljani in njeni okolici so menili, da delujejo tajno tudi s sovražnikom, kar pa ni bilo res. Vprašljiva je bila v tistem času tudi objektivnost poslovanja vodje VOS pri štabu IV. operativne cone, kot tudi nekaterih njegovih sodelavcev.^{39a} Navedbe v Majerjevem zapisniku o njegovih in Vraberjevih zvezah v Ljubljani, Trebnjem in v Litiji so dvomljive, saj ni nikjer potrditve resničnosti teh podatkov.

Z ustrelitvami dne 30. septembra in 9. oktobra 1943 se moramo seznaniti nekoliko celoviteje, saj je bilo potem še nekaj primerov. Vzroke nezaupanja do nekaterih novincev posamez-

nikov in manjših skupin je verjetno iskati v tem, da je sovražnik resnično pošiljal v partizanske enote svoje agente. Potrebno pa je tudi upoštevati, da je v tem času prevladovala močna zavzetost partizanskih vodstev za uničenje pojavov bele oziroma plave garde. Po kapitulaciji Italije so prihajale informacije, da namerava sedaj plava garda razširiti svojo dejavnost prek Save na Štajersko. O tem je bilo tudi nekaj dokazov. Toda prizadevanjem za boj proti beli gardi, ki so jo potem poistovetili s plavo gardo, so na območju IV. operativne cone pripisovali prevelik pomen in to že v času, ko ni bilo na tem območju še nobenih znakov dejavnosti bele oziroma plave garde.⁴⁰ K takšni oceni nas navaja tudi naredba štaba IV. operativne cone z dne 2. junija 1943, poslana štabu Kamniško-savinjskega odreda. V njej je med drugim rečeno: »Z ukrepi, katere ste podvzeli proti beli gardi, se strinjamo. Samo število bele garde, ki ste ga ugotovili v bataljonu (60), se nam zdi malo pretirano. Zato zelo pazite, da se ne bodo delale napake.«⁴¹ Iz vsebine tega dokumenta lahko sklepamo, da so v nekaterih bataljoni močno pretiravali v ocenah, kdo je belogardist. Štab cone jih je opravičeno opozoril na objektivnejšo presojo, saj je povsem napačna in nemogoča ocena nekega bataljona v Kamniško-savinjskem odredu, da je v njem kar 60 belogardistov. Toda ta dokument veliko pove, in sicer da je bila že od maja 1943 marsikje pretirana bojazen pred belo oziroma plavo gardo. To potrjuje tudi drug dokument VOS IV. operativne cone iz maja 1943. V njem je vodja VOS ocenil, da je Ivan Zagernik-Joco belogardist in da ga je potrebno kot nevarnega ustreliti, kar pa je z boljšo presojo preprečil politični komisar Franta Komel.⁴² Za Joca moramo poudariti, da so ga starši vzgajali v socialističnem duhu, da se je udeleževal pri Sokolu in hodil tudi v predvojnih letih z bratom Tonetom, ki je bil komunist, v akcije, ki jih je organizirala mariborska partijska organizacija. Poleg tega je znano, da je bil izredno pogumen borec, neustrašen komandir čete, politični komisar Laskovega bataljona in da je potem 15. julija 1944 junaško padel v Mariboru, obkoljen kot član okrožnega komiteja KPS Maribor skupaj s še tremi člani komiteja.⁴³

Ko je razčlenjeval težave z belo in plavo gardo ter s sovražnikovo agenturo na Štajerskem nasploh, je Boris Kidrič med drugim ugotovil, da so vodstveni dejavniki pogrešili v tem, da so splošno linijo v boju proti beli in plavi gardi prenašali na svo-

je območje mehanično ter poudaril, »da budnost ne sme zavajati v mehanično presojanje in sumničenje«. ⁴⁴

Pri popolnejšem ocenjevanju Vraberja in Majerja je potrebno še navesti, da je bil Vraber v svojem kraju – Kapli in v Ožbaltu, kjer je bil pred vojno zaposlen, znan kot domoljub, ⁴⁵ kar velja tudi za 19-letnega Majerja in njegovo družino, ki so jo nacisti izgnali iz Maribora. Oče Franjo Majer je deloval ves čas okupacije v OF v Ljubljani, Črtomir pa od leta 1941 do odгона v koncentracijsko taborišče Gonars 30. junija 1942. Iz taborišča Monigo-Treviso se je vrnil 14. januarja 1943 in zopet deloval v OF. ⁴⁶

O primeru Vraber-Majer smo napisali nekoliko več tudi zato, da bi približali bralcu takratne objektivne težave boja proti sovražnikovi podtalni dejavnosti, s tem v zvezi pa seveda tudi velike težave pri odločitvah partizanskih vodstev, kdo je v resnici sovražnik, vrinjenec oziroma izdajalec. ⁴⁷ Neljuba zadeva Vraber-Majer-Jeza je nasploh bila za štab bataljona in preiskovalce cone huda preizkušnja. Poleg navedenih so takrat zvezali tudi partizana zobarja in njegovo ženo, ki sta prišla na Pohorje avgusta 1943 ter so ju imeňovali Bill in Bulla. Že ob prihodu k Ertlu so menili, da sta sumljiva, na zaslišanju 8. oktobra 1943 pa ju je bremenil Janez Jeza-Najden, da ju je poslal kot njega gestapo. Toda ko je uvidel, da nameravajo zaradi njegove lažne obtožbe ustreliti tudi zakonca in da ga to ne bo rešilo, je svojo izjavo preklical. Preiskovalci so potem zakonca osvobodili vezi in hkrati tudi krivde. ⁴⁸

Ob koncu želimo poudariti: pozitivni podatki o Majerju in Vraberju nas upravičeno usmerjajo k ugotavljanju objektivne resnice o ciljih njunega prihoda na Pohorje, niso pa ti podatki jamstvo, da nista prišla med partizane s slabimi nameni.

V drugi polovici oktobra je šlo iz bataljona s Pohorja okoli 15 borcev. Med njimi so bili ranjenca Jože Pusovnik-Volan in Franc Jamnikar, nekaj bolnikov, Bill in Bulla, več borcev, ki so nosili s Komelovo skupino na Pohorje orožje in Bogdan Knaflič-Ljubo. Vsi so bili na pohodu na Dolenjsko. Ranjenca in bolnika so šli na zdravljenje, Bill in žena v partizansko zobozdravstveno službo, borci v enote, ki so jih dale za prenos orožja, Knaflič pa za topniškega oficirja. Od Burca je vodil skupino na Mozirsko planino do Jožeta Zagožna-Servaca kurir Ferdo Fischer-Mojka. Na Koroškem se jim je pridružilo sedem Franco-

nikov in manjših skupin je verjetno iskati v tem, da je sovražnik resnično pošiljal v partizanske enote svoje agente. Potrebno pa je tudi upoštevati, da je v tem času prevladovala močna zavzetost partizanskih vodstev za uničenje pojavov bele oziroma plave garde. Po kapitulaciji Italije so prihajale informacije, da namerava sedaj plava garda razširiti svojo dejavnost prek Save na Štajersko. O tem je bilo tudi nekaj dokazov. Toda prizadevanjem za boj proti beli gardi, ki so jo potem poistovetili s plavo gardo, so na območju IV. operativne cone pripisovali prevelik pomen in to že v času, ko ni bilo na tem območju še nobenih znakov dejavnosti bele oziroma plave garde.⁴⁰ K takšni oceni nas navaja tudi naredba štaba IV. operativne cone z dne 2. junija 1943, poslana štabu Kamniško-savinjskega odreda. V njej je med drugim rečeno: »Z ukrepi, katere ste podvzeli proti beli gardi, se strinjamo. Samo število bele garde, ki ste ga ugotovili v bataljonu (60), se nam zdi malo pretirano. Zato zelo pazite, da se ne bodo delale napake.«⁴¹ Iz vsebine tega dokumenta lahko sklepamo, da so v nekaterih bataljoni močno pretiravali v ocenah, kdo je belogardist. Štab cone jih je opravičeno opozoril na objektivnejšo presojo, saj je povsem napačna in nemogoča ocena nekega bataljona v Kamniško-savinjskem odredu, da je v njem kar 60 belogardistov. Toda ta dokument veliko pove, in sicer da je bila že od maja 1943 marsikje pretirana bojazen pred belo oziroma plavo gardo. To potrjuje tudi drug dokument VOS IV. operativne cone iz maja 1943. V njem je vodja VOS ocenil, da je Ivan Zagernik-Joco belogardist in da ga je potrebno kot nevarnega ustreliti, kar pa je z boljšo presojo preprečil politični komisar Franta Komel.⁴² Za Joca moramo poudariti, da so ga starši vzgajali v socialističnem duhu, da se je udeleževal pri Sokolu in hodil tudi v predvojnih letih z bratom Tonetom, ki je bil komunist, v akcije, ki jih je organizirala mariborska partijska organizacija. Poleg tega je znano, da je bil izredno pogumen borec, neustrašen komandir čete, politični komisar Laskovega bataljona in da je potem 15. julija 1944 junaško padel v Mariboru, obkoljen kot član okrožnega komiteja KPS Maribor skupaj s še tremi člani komiteja.⁴³

Ko je razčlenjeval težave z belo in plavo gardo ter s sovražnikovo agenturo na Štajerskem nasploh, je Boris Kidrič med drugim ugotovil, da so vodstveni dejavniki pogrešili v tem, da so splošno linijo v boju proti beli in plavi gardi prenašali na svo-

je območje mehanično ter poudaril, »da budnost ne sme zavajati v mehanično presojanje in sumničenje«. ⁴⁴

Pri popolnejšem ocenjevanju Vraberja in Majerja je potrebno še navesti, da je bil Vraber v svojem kraju – Kapli in v Ožbaltu, kjer je bil pred vojno zaposlen, znan kot domoljub, ⁴⁵ kar velja tudi za 19-letnega Majerja in njegovo družino, ki so jo nacisti izgnali iz Maribora. Oče Franjo Majer je deloval ves čas okupacije v OF v Ljubljani, Črtomir pa od leta 1941 do odгона v koncentracijsko taborišče Gonars 30. junija 1942. Iz taborišča Monigo-Treviso se je vrnil 14. januarja 1943 in zopet deloval v OF. ⁴⁶

O primeru Vraber-Majer smo napisali nekoliko več tudi zato, da bi približali bralcu takratne objektivne težave boja proti sovražnikovi podtalni dejavnosti, s tem v zvezi pa seveda tudi velike težave pri odločitvah partizanskih vodstev, kdo je v resnici sovražnik, vrinjenec oziroma izdajalec. ⁴⁷ Neljuba zadeva Vraber-Majer-Jeza je nasploh bila za štab bataljona in preiskovalce cone huda preizkušnja. Poleg navedenih so takrat zvezali tudi partizana zobarja in njegovo ženo, ki sta prišla na Pohorje avgusta 1943 ter so ju imehovali Bill in Bulla. Že ob prihodu k Ertlu so menili, da sta sumljiva, na zaslišanju 8. oktobra 1943 pa ju je bremenil Janez Jeza-Najden, da ju je poslal kot njega gestapo. Toda ko je uvidel, da nameravajo zaradi njegove lažne obtožbe ustreliti tudi zakonca in da ga to ne bo rešilo, je svojo izjavo preklical. Preiskovalci so potem zakonca osvobodili vezi in hkrati tudi krivde. ⁴⁸

Ob koncu želimo poudariti: pozitivni podatki o Majerju in Vraberju nas upravičeno usmerjajo k ugotavljanju objektivne resnice o ciljih njunega prihoda na Pohorje, niso pa ti podatki jamstvo, da nista prišla med partizane s slabimi nameni.

V drugi polovici oktobra je šlo iz bataljona s Pohorja okoli 15 borcev. Med njimi so bili ranjenca Jože Pusovnik-Volan in Franc Jamnikar, nekaj bolnikov, Bill in Bulla, več borcev, ki so nosili s Komelovo skupino na Pohorje orožje in Bogdan Knaflič-Ljubo. Vsi so bili na pohodu na Dolenjsko. Ranjenca in bolnika so šli na zdravljenje, Bill in žena v partizansko zobozdravstveno službo, borci v enote, ki so jih dale za prenos orožja, Knaflič pa za topniškega oficirja. Od Burca je vodil skupino na Mozirsko planino do Jožeta Zagožna-Servaca kurir Ferdo Fischer-Mojka. Na Koroškem se jim je pridružilo sedem Franco-

zov, ki so jih rešili iz nekega delovnega taborišča partizani. Zveze so bile tako težavne, da so morali na avstrijsko Koroško in potem zopet nazaj prek Raduhe (2062 m) na Menino planino. Ranjenca z delom skupine sta srečno prispela na Dolenjsko, Knafliča pa je štab cone zadržal in ga vrnil z Bogdanovim bataljonom ob koncu oktobra 1943 na Pohorje.⁴⁹

Oktobra se je končalo tudi sovražno delovanje 19-letne Štefke Forneci-Sonje. Štab Pohorskega bataljona je imel v tem času z obveščevalci že toliko podatkov, da je poslal v noči na 19. oktober 1943 v Lehen nad Ribnico patruljo z nalogo, da privede Sonjo na zaslišanje. Podružniška orožniška postaja Podvelka je poročala, da so partizani odpeljali Štefko Forneci 19. oktobra 1943 ob 2,30. Patrulja 21 orožnikov in vermanov iz Ribnice na Pohorju je še isti dan prišla na Štefkin dom in je, potem nekaj časa brez uspeha sledila partizanom.⁵⁰ Na zaslišanju je Sonja priznala sodelovanje z gestapom in tudi, da hrani doma uspalvalne praške ter tekoči veronal. Z njim bi morala uspravati po navodilih gestapovcev partizansko enoto ter o tem takoj obvestiti zaradi načrtovanega napada na partizane Nemce. Partizanska patrulja je šla potem na njen dom in našla v zidni omarici veronal, kot je povedala Sonja. Zaradi njene sovražne dejavnosti je bila potem ustreljena.⁵¹ Ob tem primeru velja poudariti, da je partizanska obveščevalna služba še pravočasno odkrila zle načrte Hannesa Berložnika ter Sonje in drugih gestapovcev, da ni prišlo do možnega hudega udarca v bataljonu.

MINIRANJE PREMGOVNIKA IN UNIČENJE ŽELEZNIŠKIH OBJEKTOV

Komandant bataljona Vincenc Janko-Harkov in namestnik političnega komisarja Aleksandar Vojinović-Vojin sta se 26. oktobra 1943 odpravila z desetino borcev na Koroško zaradi dogovora s člani štaba IV. operativne cone in s koroškimi partizani o nadaljnjih skupnih vojaških akcijah na okupatorjeve prometne zveze in na druge objekte. Nasploh pa je bil ta stik zaradi izmenjave bojnih izkušenj, informacij o sovražniku in delovanju njegove obveščevalne službe nujen. Desetina si je zadala tudi nalogo, da bo na tej poti 26. oktobra zvečer napadla in uničila rudnik premoga v Starem trgu pri Slovenjem Grad-

cu, kar se je potem tudi zgodilo.⁵² Orožniška postaja Slovenj Gradec je poročala, da je prišlo 26. oktobra 1943 ob 19,30 v rudnik »Drauland« v Stari trg, last Bilde iz Maribora, neznano število partizanov. Pet jih je vstopilo v pisarno, ki je bila v baraki in ukazalo predelavcu Francu Strupflu, naj jim da razstrelivo. Dva partizana sta imela brzostrelki, dva puški, eden pištolo, imeli pa so tudi bombe in bodala. Partizani so zaplenili 4 dumerit eksplozivne polnitve, 50 aluminijastih vžigalnikov, 24 vžigalnih vrvic, dva para škornjev in razne dele oblek. Z zaplenjenim razstrelivom so minirali barako, kjer je bila pisarna in skladišče ter ju zažgali. V zrak so pognali tudi velik rudniški elektromotor in vključnik ter odšli ob 20,50 v neznano smer. Na kraj partizanske akcije je odšel iz Slovenjega Gradca takoj akcijski vod v moči 41 mož (30 vermanov). Razstrelivo, ki je še bilo v rudniku, so potem prenesli v Slovenj Gradec.⁵³ Partizanska akcija je bila zelo uspešna. Sovražniku je bila povzročena gospodarska škoda, izvedena pa je bila dokaj drzno, v oddaljenosti samo en km od sovražnikove vojašnice v Slovenjem Gradcu. Zato je bil tudi njen pozitiven politični odmev med prebivalstvom zelo ugoden. Komandant Harkov in namestnik političnega komisarja Vojin sta se potem so koroškimi partizani dogovorila o vseh navedenih vprašanjih, od predstavnikov štaba cone pa sta na Koroškem izvedela, da bo v kratkem ustanovljen Pohorski odred.⁵⁴

V noči na 27. oktober 1943 je bila uspešna tudi Vitezova skupina, ki je ta čas delovala na severnih obronkih Pohorja in v Dravski dolini. Orožniška postaja Vuhred je poročala, da so bili navedeno noč raztreseni v Vuhredu komunistični letaki, pisani na stroj in razmnoženi. Letaki so bili pritrjeni tudi na več vidnih mest. Njihova vsebina je govorila o boju Slovencev, Jugoslovancev, vseh delovnih ljudi za osvoboditev pod vodstvom tovariša Tita. Poudarjeno je bilo zavezništvo z Ameriko, Anglijo, Sovjetsko zvezo in vseh za svobodo bojujočih se narodov. Na koncu letaka so bila gesla Rdeči armadi in Stalinu, organizatorju boja proti fašizmu, s pozivi »Vsi v partizane, vse za partizane« ter pozdrav »Smrt fašizmu – svoboda narodu«. Akcijo razširjanja letakov so izvedli partizanski sodelavci na terenu.⁵⁵

Do uresničitve dogovora o skupnih vojaških akcijah med pohorskimi in koroškimi partizani je prišlo zelo hitro, in sicer že v noči na 28. oktober 1943. Pohorski in Koroški bataljon sta

uničila na železniški progi Velenje–Dravograd–Maribor več železniških postaj in drugih objektov, železniških naprav, dele proge, požagala veliko telefonskih drogov ter pretrgala ali porazala telefonske, telegrafske in električne napeljave. Zlasti pa je bil uspešen Koroški bataljon, ki je v Otiškem vrhu med drugim uničil ali močno poškodoval 7 lokomotiv. Ta najuspešnejša vojaška akcija Pohorskega in Koroškega bataljona na železniške objekte je tekla takole: Pohorski bataljon se je razdelil na štiri enote. V akcijo na železniško postajo Gornji Dolič je vodil enoto Boris Vinter, na železniško postajo Dovže Aleksandar Vojinović-Vojin, na Turiško vas Vincenc Janko-Harkov in na Trbonje Franc Žigart-Vitez.⁵⁶ Komandant Koroškega bataljona Ivan Uranič-Drago in politični komisar Ladislav Grat-Kijev sta v akcijo popeljala četo, ki sta jo vodila Bernard Grabner-Dušan in Rudolf Hohkraut-Dolf ter štabno patruljo, pod vodstvom Branka Pudgarja. Skupno je bilo koroških partizanov v tej akciji okoli 40.⁵⁷

Ker so Korošci pričeli z akcijo prvi 27. oktobra 1943 ob 23,10, bomo v skrajšanem besedilu navedli, kaj je o njihovem uspehu poročala orožniška postaja Otiški vrh. Tako je med drugim navedeno, da so partizani na železniški postaji Otiški vrh poškodovali, izločili iz prometa oziroma iztirili 7 lokomotiv, zažgali dva potniška vagona, železniško kurilnico, stanovanjsko barako z 10 posteljami, na novo urejeno skladišče z elektromaterialom, odnesli nekaj železničarskih oblačil, precej odej in rjuh, 90 RM ter nekaj drugih stvari. Orožniki so se spričo partizanskega napada in povzročene škode hudo zgražali, zlasti pa so se jezili nad partizanom Antonom Ozvaldičem, ki je bil na tej železniški postaji od junija 1942 do junija 1943 kurjač in je s političnim komisarjem Kijevom uničil največ lokomotiv.⁵⁸

Podobno, dokaj dramatično pa so se odvijali dogodki tudi v akciji Pohorskega bataljona. Orožniška postaja Slovenj Gradec je poročala 28. oktobra 1943 ob 3. uri v Maribor, da jo je že dvakrat prosila za pomoč od partizanov obkoljena in ogrožena orožniška postaja na Mislinji, ki sporoča, da so železniške postaje Otiški vrh, Turiška vas in Dovže v plamenih. Takoj zatem je orožniška postaja Slovenj Gradec ob 3. uri ponovno telefonično klicala orožniško poveljstvo v Mariboru in mu prenesla sporočilo orožniške postaje Vuzenica, ki se glasi: »Ob 2,30 28. oktobra 1943 je sporočil železniški urad iz Dravograda, da

so železniško postajališče Trbonje partizani razdejali, tračnice pa odtrgali. Železničarji so v pripravljenosti, orožniki v preplahu, vlak s pomočjo prihaja iz Maribora.« Potem je sledilo 28. oktobra ob 10. uri poročilo orožniške postaje Slovenj Gradec o poteku in posledicah akcije Pohorskega bataljona. Tako naj bi 20 do 30 partizanov zasedlo 28. oktobra ob polnoči železniško postajo Gornji Dolič in jo v celoti s stanovanjem vred zažgalo. Zgorelo je postajno poslopje, blagovno skladišče, delavnica in kretniške naprave. Ob tem so partizani pretrgali železniške zveze, ker pa so požagali v dolžini nekaj 100 m telefonske drogove, so tako pretrgali tudi poštno telefonske zveze. Na postaji so ujele dopustnika iz nemške vojske, ki pa jim je na umiku v gozdu ušel. Partizani so začeli napad na železniški postaji Gornji Dolič in Dovže sočasno z izstrelitvijo rdeče rakete. V Dovžah je zgorelo postajno poslopje, blagovno skladišče in kretniške naprave. Partizani so požagali več telefonskih drogov, vagon s premogom pa so pognali proti Dravogradu, ki naj bi potem na progi iztiril. O postajnem poslopju v Turiški vasi so orožniki poročali, da je zgorelo do tal, da so partizani tu požagali na dolžini 300 m telefonske drogove ter pretrgali telefonski in brzojavni vod. Poročilo se končuje, da je odšel 28. oktobra ob 2,30 na Mislino iz Slovenjegrada orožniški odderek 31 mož, ki ni nalletel na sovražnika in da je prispel akcijski vod iz Maribora v Slovenj Gradec zjutraj ob 6. uri. Napad na Gornji Dolič, Dovže in Turiško vas so prisodili skupinam po približno 30 mož Pohorskega bataljona. Sovražnik je moral na poškodovanih progah promet začasno ustaviti.⁵⁹

Na železniški postaji Turiška vas je bil šef postaje Karel Gril. Ker je bila vsa družina za partizane, so jim borci l jubeznivo pomagali pred požigom postajne zgradbe rešiti iz stanovanja pohištvo.⁶⁰ Prva Vitezova četa je po razdejanju in požigu železniškega postajališča Trbonje šla na konec vasi h gostilničarju nemčurju, kjer je odnesla 12 vermanšaftskih uniform in eno puško. Borci so v vasi izpraznili tudi trgovino.⁶¹

Ob nočni akciji na železniške postaje so partizani dobili pri trgovcu Petru Bricmanu v Spodnjem Doliču precej precej tobačnih izdelkov, pri Valentinu Lavretu v Golavabuki pa lovsko puško, nekaj oblačil in čevljev.⁶²

Uničenje štirih železniških postaj z napravami brez žrtev je bila najuspešnejša vojaška akcija Pohorskega bataljona. Med

prebivalstvom je dosegla pozitiven političen odmev, pri sovražniku pa seveda preplah, saj je k temu znatno pripomogel v isti noči še velik uspeh Koroškega bataljona v Otiškem vrhu in noč poprej uspeh Pohorskega bataljona z miniranjem ter požigom objektov rudnika premoga v Starem trgu. Sovražnik je želel zaradi uspešne partizanske dejavnosti nekoliko popraviti svoj omajan ugled s protipartizansko hajko, ki jo je v naglici organiziral 28. oktobra na območju Slovenjega Gradca. Uspeha pa ni dosegel, saj so se pohorski in koroški partizani umaknili v več smeri, hajka pa je zopet udarila v prazno.⁶³

Povečana vojaška dejavnost partizanskih enot na vsem območju IV. operativne cone je morala izzvati pri sovražniku nagle nasprotnе ukrepe. Ker je imel premalo vojaških in policijskih enot, je za protipartizansko bojevanje tembolj prilagajal vermanšaft, preosnoval in prilagajal pa je tudi orožništvo. Tako je Steindl zaradi uspešne dejavnosti Šlandrove brigade v Zgornji Savinjski dolini ustanovil v začetku oktobra 1943 vermanšaftski bataljon Mozirje s poveljnikom Helmutom Wolfom in sedežem štaba v Mozirju. Glavnina čet je bila razporejena v Zgornji Savinjski dolini, nekaj enot pa je bilo v Zadreci in Spodnji Savinjski dolini. Toda že 21. oktobra 1943 so bataljon Mozirje preuredili v bataljon West (Zahod), ki je štel 565 vermanov. Zaradi akcij Pohorskega in Koroškega bataljona, zlasti 26., 27. in 28. oktobra 1943 pa je Steindl ustanovil 29. oktobra 1943 vermanšaftski bataljon Nord (Sever) s poveljnikom Simonom Kohlbacherjem in s sedežem v Slovenjem Gradcu. To mu je uspelo tudi zato, ker se je končala velika protipartizanska ofenziva na bivši nemškoitalijanski meji in je imel prostih več alarmnih čet vermanšaftskega bataljona Süd (Jug). V bataljon Nord je poslal iz bataljona Süd 28. oktobra 1943 štiri alarmne čete Maribor-mesto, nato pa še 2. alarmno četo Maribor-okolica in 2. alarmno četo Slovenj Gradec, medtem ko je v Slovenjem Gradcu že bila 1. alarmna četa Slovenj Gradec. Osnovna naloga bataljona Nord je bila držati zaporo od Dravograda do Vitanja, ločiti pohorske od koroških partizanov, varovati postojanke v Mislinjski dolini ter uničevati partizane na Pohorju in zahodno od Slovenjega Gradca. Štab bataljona in 1. alarmna četa Maribor-mesto sta bila v Slovenjem Gradcu, 2. alarmna četa Maribor-mesto v Št. Janžu pri Dravogradu, 3. alarmna četa Maribor-mesto v Zrečah, 4. alarmna četa Maribor-mesto na

Mislinji, 2. alarmna četa Maribor-okolica v Vitanju, 1. alarmna četa Slovenj Gradec v Št. Lovrencu in 2. alarmna četa Slovenj Gradec v Ribnici na Pohorju.

Iz tega razporeda vermanšaftskih enot je razvidno, da je bilo razmerje moči močno v prid sovražniku, saj je potrebno dodati še orožništvo, policijo, vojsko in druge sovražnikove moči. Po-udariti pa je potrebno, da je Pohorski bataljon kljub veliki sovražnikovi številčni premoči uspešno stopnjeval svojo vojaško in politično dejavnost, dosegal uspehe in se tudi številčno krepil.

Steindl je 30. oktobra 1943 ukinil vermanšaftski bataljon Süd, preosnoval bataljon West in ustanovil alarmni bataljon Ost (Vzhod). Naloga bataljona West je bila držati zaporo od Velenja do Luč, varovati Zgornjo Savinjsko dolino, onemogočati partizanom prehode od severa proti jugu ter sodelovati z bataljonom Nord in Ost. Glavnina enot bataljona Ost je bila v Zadrečki dolini s štabom v Gornjem gradu, njegov poveljnik pa je bil Egger.⁶⁴

Po akciji na železniške objekte v Mislinjski dolini se je del partizanov Pohorskega bataljona umaknil na Pohorje na Pako. Zadrževali so se pri več kmetih. Pri Navršniku so naleteli na občinskega uradnika in mu odvzeli pištolo ter uradne spise. Pri Ramšaku so dobili svinjo, pri Kameniku na Hudinji pa so ne pričakovano našli orožniškega uslužbenca Antona Petelinška, ga zaslišali in mu odvzeli pištolo.

Dne 28. oktobra 1943 ob 18,30 je naletela 10-članska orožniška patrulja iz Zreč na partizansko enoto na Skomarju. Po krajšem spopadu so se partizani, kot so poročali orožniki, umaknili v dve smeri. Na umiku proti Rogli naj bi partizani odvrgli kose prašiča. Orožniki niso imeli izgub, sodili pa so, da so jih imeli partizani. Vitanjski orožniki so poročali, da se je zadrževala v noči na 29. oktober 1943 skupina 17 partizanov pri Alojzu Kameniku na Hudinji nad Vitanjem. Orožniška postaja Zreče pa je poročala, da je 29. oktobra 1943 opoldne jedlo pri Vavpotu na Resniku okoli 20 partizanov. Sodili so, da bi lahko bila to enota, s katero so se spopadli prejšnji večer na Skomarju.

Orožniški so ugotovili premike partizanskih patrulj dne 29. oktobra in 2. novembra na območju Lobnice in Smolnika nad Rušami, dne 29. in 30. oktobra pa nekaj manjših partizanskih skupin v vaseh Križevci ter Bukovlje pri Stranicah. Partizani so

prebivalstvom je dosegla pozitiven političen odmev, pri sovražniku pa seveda preplah, saj je k temu znatno pripomogel v isti noči še velik uspeh Koroškega bataljona v Otiškem vrhu in noč poprej uspeh Pohorskega bataljona z miniranjem ter požigom objektov rudnika premoga v Starem trgu. Sovražnik je želel zaradi uspešne partizanske dejavnosti nekoliko popraviti svoj omajan ugled s protipartizansko hajko, ki jo je v naglici organiziral 28. oktobra na območju Slovenjega Gradca. Uspeha pa ni dosegel, saj so se pohorski in koroški partizani umaknili v več smeri, hajka pa je zopet udarila v prazno.⁶³

Povečana vojaška dejavnost partizanskih enot na vsem območju IV. operativne cone je morala izzvati pri sovražniku nagle nasprotne ukrepe. Ker je imel premalo vojaških in policijskih enot, je za protipartizansko bojevanje tembolj prilagajal vermanšaft, preosnoval in prilagajal pa je tudi orožništvo. Tako je Steindl zaradi uspešne dejavnosti Šlandrove brigade v Zgornji Savinjski dolini ustanovil v začetku oktobra 1943 vermanšaftski bataljon Mozirje s poveljnikom Helmutom Wolfom in sedežem štaba v Mozirju. Glavnina čet je bila razporejena v Zgornji Savinjski dolini, nekaj enot pa je bilo v Zadrebki in Spodnji Savinjski dolini. Toda že 21. oktobra 1943 so bataljon Mozirje preuredili v bataljon West (Zahod), ki je štel 565 vermanov. Zaradi akcij Pohorskega in Koroškega bataljona, zlasti 26., 27. in 28. oktobra 1943 pa je Steindl ustanovil 29. oktobra 1943 vermanšaftski bataljon Nord (Sever) s poveljnikom Simonom Kohlbacherjem in s sedežem v Slovenjem Gradcu. To mu je uspelo tudi zato, ker se je končala velika protipartizanska ofenziva na bivši nemškoitalijanski meji in je imel prostih več alarmnih čet vermanšaftskega bataljona Süd (Jug). V bataljon Nord je poslal iz bataljona Süd 28. oktobra 1943 štiri alarmne čete Maribor-mesto, nato pa še 2. alarmno četo Maribor-okolica in 2. alarmno četo Slovenj Gradec, medtem ko je v Slovenjem Gradcu že bila 1. alarmna četa Slovenj Gradec. Osnovna naloga bataljona Nord je bila držati zaporo od Dravograda do Vitanja, ločiti pohorske od koroških partizanov, varovati postojanke v Mislinjski dolini ter uničevati partizane na Pohorju in zahodno od Slovenjega Gradca. Štab bataljona in 1. alarmna četa Maribor-mesto sta bila v Slovenjem Gradcu, 2. alarmna četa Maribor-mesto v Št. Janžu pri Dravogradu, 3. alarmna četa Maribor-mesto v Zrečah, 4. alarmna četa Maribor-mesto na

Mislinji, 2. alarmna četa Maribor-okolica v Vitanju, 1. alarmna četa Slovenj Gradec v Št. Lovrencu in 2. alarmna četa Slovenj Gradec v Ribnici na Pohorju.

Iz tega razporeda vermanšaftskih enot je razvidno, da je bilo razmerje moči močno v prid sovražniku, saj je potrebno dodati še orožništvo, policijo, vojsko in druge sovražnikove moči. Po-udariti pa je potrebno, da je Pohorski bataljon kljub veliki sovražnikovi številčni premoči uspešno stopnjeval svojo vojaško in politično dejavnost, dosegal uspehe in se tudi številčno krepil.

Steindl je 30. oktobra 1943 ukinil vermanšaftski bataljon Süd, preosnoval bataljon West in ustanovil alarmni bataljon Ost (Vzhod). Naloga bataljona West je bila držati zaporo od Velenja do Luč, varovati Zgornjo Savinjsko dolino, onemogočati partizanom prehode od severa proti jugu ter sodelovati z bataljonoma Nord in Ost. Glavnina enot bataljona Ost je bila v Zadrečki dolini s štabom v Gornjem gradu, njegov poveljnik pa je bil Egger.⁶⁴

Po akciji na železniške objekte v Mislinjski dolini se je del partizanov Pohorskega bataljona umaknil na Pohorje na Pako. Zadrževali so se pri več kmetih. Pri Navršniku so naleteli na občinskega uradnika in mu odvzeli pištolo ter uradne spise. Pri Ramšaku so dobili svinjo, pri Kameniku na Hudinji pa so nepričakovano našli orožniškega uslužbenca Antona Petelinška, ga zaslišali in mu odvzeli pištolo.

Dne 28. oktobra 1943 ob 18,30 je naletela 10-članska orožniška patrulja iz Zreč na partizansko enoto na Skomarju. Po krajšem spopadu so se partizani, kot so poročali orožniki, umaknili v dve smeri. Na umiku proti Rogli naj bi partizani odvrgli kose prašiča. Orožniki niso imeli izgub, sodili pa so, da so jih imeli partizani. Vitanjski orožniki so poročali, da se je zadrževala v noči na 29. oktober 1943 skupina 17 partizanov pri Alojzu Kameniku na Hudinji nad Vitanjem. Orožniška postaja Zreče pa je poročala, da je 29. oktobra 1943 opoldne jedlo pri Vavpotu na Resniku okoli 20 partizanov. Sodili so, da bi lahko bila to enota, s katero so se spopadli prejšnji večer na Skomarju.

Orožniški so ugotovili premike partizanskih patrulj dne 29. oktobra in 2. novembra na območju Lobnice in Smolnika nad Rušami, dne 29. in 30. oktobra pa nekaj manjših partizanskih skupin v vaseh Križevce ter Bukovlje pri Stranicah. Partizani so

pri več kmetih dobili hrano, Fijavžu v Križevcu so odnesli lovsko puško.

V noči na 30. oktober je bila enota približno 30 partizanov na območju Ribnice na Pohorju. Njihova patrulja je obiskala 5 hiš v Josipdolu in odnesla enemu delavcu vermanšaftsko uniformo, kmet Jože Svetina pa je moral z vprego odpeljati večjo količino zaplenjene robe od Josipdola do Ribniške koče.⁶⁵ Partizani so odpeljali iz Josipdola različno robo pokojnega Lenarčiča, med katero je bilo 32 civilnih plaščev.⁶⁶

Desetina partizanov je bila 30. oktobra zvečer na Brdah pri Slovenjem Gradcu, zvečer 31. oktobra pa je šla v Šmartno pri Slovenjem Gradcu, kjer je zažgala grad Hartenstein, ki je bil pod nacistično upravo.

V noči na 31. oktober je prišlo v Hotinjo vas pri Mariboru sedem partizanov. Tu so odnesli dopustniku iz nemške vojske uniformo. Partizanska patrulja je dobila v noči na 1. november v Hudem kotu pri Pehu svinjo in živež, pri Lovcu nad Josipdolum pa hrano. Naslednji večer je bilo 17 partizanov pri Urbancu in pri Vogrincu v Lehnu.⁶⁷

Orožniška postaja Vitanje je poročala, da sta bili dve skupini partizanov v noči na 3. november na Skomarju in na bližnji Paki. Prva, ki je prišla ob 19. uri in odšla ob 4,30, je štela 25 partizanov, druga pa je prišla k Pavlu Ramšaku ob 20. uri, odšla je ob 6. uri in naj bi štela 50 partizanov. Na Skomarju so partizani pripravili v gostilni Kovše miting, ki se ga je udeležilo približno 25 deklet, fantov, žensk in mož. Poleg komandantovega naj bi se vrstili še drugi komunistični govori. V gostilni so kuhali, jedli in pili, ob veselih zvokih harmonike pa so vsi veselo plesali in prepevali slovenske pesmi. V istem času so dobili partizani pri Ramšaku na Paki svinjo, moko in še nekaj drugih živil. O partizanskem zborovanju na Skomarju je poročala tudi orožniška postaja Zreče. Med govorniki na mitingu je bil kot običajno tudi politični komisar Franta Komel.⁶⁸

Skupina približno 15 partizanov se je to noč zadrževala na območju Velike Mislinje. Tu so 3. novembra med 4. in 6. uro pri Ogrinu počivali, se nahranili in odgnali vola, obiskali pa so tudi soseda Jeseničnika.⁶⁹

Ko je bil štab Pohorskega bataljona seznanjen, da bo v kratkem ustanovljen Pohorski odred, se je zavedal, da bo potrebno posvetiti večjo skrb kot doslej tudi boljši organizaciji sanitetne

službe, saj so do konca oktobra 1943 zdravili ranjence in bolnike kar v bataljonu v skromnih taboriščih oziroma v bolniškem šotoru v gozdu neposredno pri bataljonu. V zadnjih dneh oktobra in prvih dneh novembra 1943 so na pobudo bataljona zgradili za ranjence in bolnike zemljanko. Bila je dobro skrita v Marovskem gozdu (last Ivana Časa) 15 minut severovzhodno nad kmetijo Avgusta Kranjca-Krivčevega Marjana, oziroma nad Sv. Andražem v Golavabuki na Pohorju. Bolniško zemljanko, ki je sprejela do 10 ljudi, sta z domačini in drugimi zaupnimi sodelavci zgradili znani partizanski sodelavec in aktivist od leta 1942 Avgust Kranjc-Marjan ter aktivist Štefan Goršek-Čaki. Deske je s kmetije z Brd vozila Marjanova sestra Štefka. Zemljanka je pričela služiti svojemu namenu 3. novembra 1943. Ranjence in bolnike je obiskoval in zdravil odredov sanitejec Tone Hudopisk-Zvone. Za prehrano in varnost so skrbeli pogumni zaupni in prizadevni domačini.⁷⁰

AKCIJE V MARIBORU, IZDAJE ŠIKERJA, BOHAKA, PADEC STANETA LENARDONA

Josef Vogt je 1. novembra 1943 opravičeval neučinkovitost »lastne dejavnosti«⁷¹ z odsotnostjo akcijskih policijskih in vojaških enot, ki so bile že dalj časa v protipartizanskih bojih z operativnimi enotami zunaj Štajerske. O okrepljenih ogledniških akcijah policijskih patrulj je sodil, da so bile neuspešne, uspelo pa jim je prijeti več oseb, ki so podpirale partizane ali pa so pripadale okrožnim odborom OF. V mariborskem okrožju so prijeti 58, v celjskem 72, v ptujskem 26, v trboveljskem 63 in v brežiškem 43, skupaj 262 oseb. V Mariboru so odkrili 11 partizanskih postojank. O lastnih izgubah na Štajerskem je navedel, da so imeli 42 mrtvih, 86 ranjenih in 40 pogrešanih, medtem ko naj bi imeli partizani po nepopolnih podatkih 10 mrtvih in 25 ujetih. Do 25. oktobra 1943 so izvršili partizani po njegovih podatkih 136 plenilnih napadov, 38 prosjaških akcij, 2 uboja, 5 sabotaž in požarov, mobilizirali 21 oseb, od katerih se jih je vrnilo 5. Partizani naj bi zaplenili 11 vermanskiških uniform ter rekvirirali 20 volov, 5 krav, 11 konjev, 12 prašičev, 5 telet in 1 ovco.⁷¹

Kljub odkrivanju in uničevanju partizanskih postojank v Mariboru, ki so bile vse vezane na pohorske partizanske enote,

so partizani in njihovi sodelavci okupatorja z akcijami neprestano v mestu in okolici vznemirjali ter ga soočali z dejstvom, da se osvobodilno gibanje kljub nacističnemu nasilju uspešno razvija in krepi. Tako je Vogt poročal, da so partizani 10. oktobra 1943 pretrgali telefonsko zvezo protiletalskega poveljstva nemške združene tovarne letalskih motorjev na Teznu pri Mariboru (VDM) in porušili centralo Maribor-Tezno.⁷²

Komandant varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem je poslal 20. oktobra 1943 poveljniku orožništva v Mariboru stotniku Jungbauerju dopis s tole vsebino: »Terenska organizacija Pohorskega bataljona je v zadnjih mesecih razvila živahno dejavnost in pridobila večje število ljudi za partizane. Njihovo okrepljeno delo velja tudi za Maribor in okolico, zlasti za jugozahodni del mesta. Moji službi je uspelo v Radvanju in okolici odkriti več prihodov partizanov. V mestu seadržujeta politični komisar bataljona Vojin in kurir Bojan. Svoobodno se gibljeta po cestah in hodita v kino ter gostilne. Pod njunim vodstvom je bilo izvedenih že več nočnih napadov. Okrepili bomo proti njima nadzor in prosim za okrepljeno dejavnost tudi orožništvo. Prilagamo za oba osebna opisa in 30 fotografij. Ob morebitnem ustavljanju opozarjamo na previdnost, ker bosta gotovo uporabila orožje.«⁷³

Od septembra na oktober so bili na ilegalnem delu v Mariboru in okolici še zelo aktivni partizani Stane Lenardon, Jože Berglez-Fazan, Hilda Turk, Ivan Zagernik-Joco, Anton Stražar-Karlo in drugi.⁷⁴ Ker ni bilo več Ertlove postojanke se je sedaj Ivan Zagernik-Joco večkrat s sodelavci zadrževal na svoji stari postojanki v zasebnih prostorih gostilne Marije Lindič na Radvanjski cesti 106. Tudi odtod so po padcu Ertlove postojanke hodili novinci z vodniki na Pohorje.⁷⁵

V tem času je drzni Stane Lenardon z Jožetom Berglezom-Fazanom in drugimi odpeljal iz tovarne letal na Tezno s tovornim avtomobilom, ki ga je vozil Franc Koražija, več vermanskaftskih uniform in nekaj orožja. Ob drugi priložnosti je bržčas ista partizanska skupina zažgala nekaj barak tovarne letalskih motorjev, da bi med tem odpeljala na drugi strani tovarne zbrano robo, ki so jo pripravili v zabojih njihovi tovarniški sodelavci. Stane Lenardon je sodeloval tudi v napadu na orožniško postajo v Brezju pri Mariboru, kjer so partizani zasegli nekaj streliva in druge robe.⁷⁶

O drznosti in pogumu Staneta in Fazana ter sodelavcev pove tudi primer, ko sta bila oktobra 1943 v Razvanju pri Mariji Dvornik. Stane je povabil s Tezna bivšo gostilničarko Rožo Dovič in ji naročil, da organizira s pomočjo šoferja Franca Korazije prevoz zanj in Fazana v središče mesta. Korazija je potem oba odpeljal s tovornjakom od gostilne Frigula na Ptujski cesti v mesto. Stane in Fazan sta tako prišla brez težav zaradi nujnih obveščevalnih opravkov v mesto, kjer je Fazan prespal pri svoji teti Potočnikovi.

Stanetova povezava z Rožo Dovič verjetno ni bila samo zaradi prevoza v Maribor in drugih drobnih uslug, temveč kaže bolj na organizirano obveščevalno dejavnost, ki je pa gestapo Dovičevi ni dokazal. To lahko sklepamo tudi po tem, ker je Dovičeva zaposlila na svojem posestvu v Slovenski Bistrici Antonijo Moškon, teto Martine Moškon, stanujoče v Kamnici in zaposlene na policiji v Mariboru. Ko je gestapo prijel Dovičevo, ji je dokazal sodelovanje s Stanetom, Fazanom, Korazijo, z Dvornikovo, Pfeiferjevo in z drugimi, ki jih je večino takrat tudi zaprl. Posebej so jo bremenili, ker je dobila od ustreljenega sodelavca NOB čevljarja Poldeta Romiha s Ptujске 118 čevlje in jih poslala v zapor Fazanovi ženi Tončki Berglez.⁷⁷ Gestapovcem so bile zveze Stane Lenardon-Roža Dovič-Atnonija Moškon in druge sumljive, vendar so jih odkrili le delno. Verjetno so bile tu pomembnejše zveze z Martino Moškon, zaposleno na gestapu, neodkrita. Martina pa je bila povezana s partizanskimi obveščevalci: Ferdnom Tratnikom, Mirkom Japljem in Ivanom Lešnikom-Pohorjem.⁷⁸

Delo obveščevalca Pohorskega bataljona Staneta Lenardona in njegovih sodelavcev je postajalo zaradi izdajalca Rudolfa Sikerja-Hanibala, ki se je že septembra udeležil na gestapu in zaradi Alojza Bohaka, ki se mu je kot gestapovec pridružil v začetku oktobra še težje in nevarnejše.⁷⁹ Štab bataljona, ki za izdaje Sikerja in Bohaka še ni vedel, ga je zadalžil, da zbere o izdajalcih in vdorih podatke in tudi ukrepa. Stane se je te naloge lotil skupaj s sodelavci z vso vnemo.⁸⁰ Toda potem je prejel sredi oktobra ob obisku članov štaba IV. operativne cone in pokrajinske komisije VOS še zelo pomembno nalogo, likvidirati nacističnega trinoga Franza Steindla. Za izvedbo te akcije so mu v pomoč dodelili še partizana, ki je prišel iz VOS štaba IV. operativne cone. Iz navedenega je razvidno, da je bil Stane zlas-

ti v drugi polovici oktobra polno zaposlen z organizacijo težko izvedljivih zaupnih nalog v Mariboru, kjer je mrgolelo policistov, gestapovcev in drugih sovražnikov.⁸¹

V tem času je križaril po Studencih, Pekrah in po obronkih mariborskega Pohorja partizan Anton Stražar-Karlo, ki ga je 24. septembra 1943 v Studencih ranil gestapovec Fuchs. Roko si je potem zdravil pri očimu Francu Tillingerju in pri materi Alojziji Stražar, kjer je bil skrit blizu 14 dni, včasih pa tudi na Filipančičevem seniku. Potem je 17. oktobra prišel k partizanskemu sodelavcu Ludviku Domadeniku v Hrastje in se zadrževal tudi pri Mariji Grajzer. Domadenik je dal Stražarju nekaj streliva, ki ga je izmaknil ukrajinskim vojakom v postojanki pri Reiserju na Pohorju nad Pekrami. Nek večer mu je Stražar zaupal, da mora poskrbeti za 17 novincev, ki da so prišli iz Kapfenberga. Naslednji dan mu je povedal, da je odpeljal novince v začasno partizansko taborišče. Dne 26. ali 27. oktobra je bil Stražar zopet pri Domadeniku, od njega pa naj bi odšel verjetno s partizanskimi sodelavci v Pekre. Ob enem zadnjih prihodov je Stražar pripovedoval pri Domadenikovih, kako so partizani pred nedavnim odnesli iz vermanšafskega lokala v Limbušu 10 uniform. K Domadeniku sta nekajkrat prišla tudi Stražarjeva mati in oči, ko sta mu prinašala hrano in razna obvestila.⁸²

Stane Lenardon je bil 28. oktobra s spremljevalcem v Mariboru v stanovanju svoje sodelavke Vide Slokan-Iskre v gostilni na Vojaškem trgu. V oficirski torbi je imel dokumente z obveščevalnimi podatki. Da bi prišla partizana lažje čez most in potem na Pohorje, ju je Iskra spremljala zvečer blizu do Betnavce. Toda čez kakih 10 minut od slovesa je razsvetlila prostor pri betnavski skakalnici bela raketa, sledil je strel in še zelena raketa. Potem je bilo slišati močno eksplozijo ročne bombe in streljanje strojnice. Iskra je zjutraj zvedela od sodelavca OF Bezljaja, ki je šel zjutraj k betnavski skakalnici, da je padel Stane Lenardon. Prestrašila se je, saj so bile kopije načrtov opremljene z njeno pisavo in v Stanetovi torbi je bila tudi njena fotografija. Toda Bezljaj jo je potolažil, da je torbo menda uničila bomba. Za Staneta je povedal, da obraza ni bilo dosti videti, da je imel prestreljeni obe nogi in da se je verjetno zato, ker ni mogel zbežati iz nemške zasede, sam ustrelil v glavo. Skojevka Iskra je imela srečo, saj je gestapovci do konca vojne kljub njeni zavzeti dejavnosti v odporniškem gibanju niso odkrili.⁸³

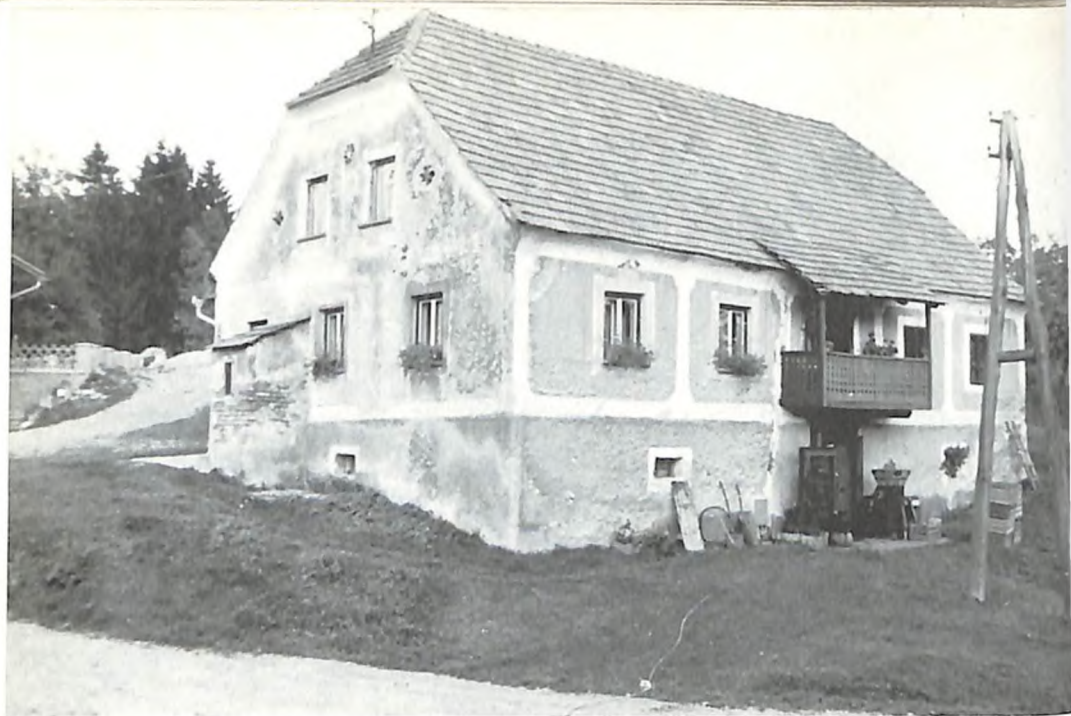

Štab Štajerske IV. operativne cone spomladi 1943. Z leve Dušan Kveder-Tomaž, politični komisar, Franc Rozman-Stane, komandant, Peter Stante-Skala, namestnik komandanta (posnetek iz leta 1944)

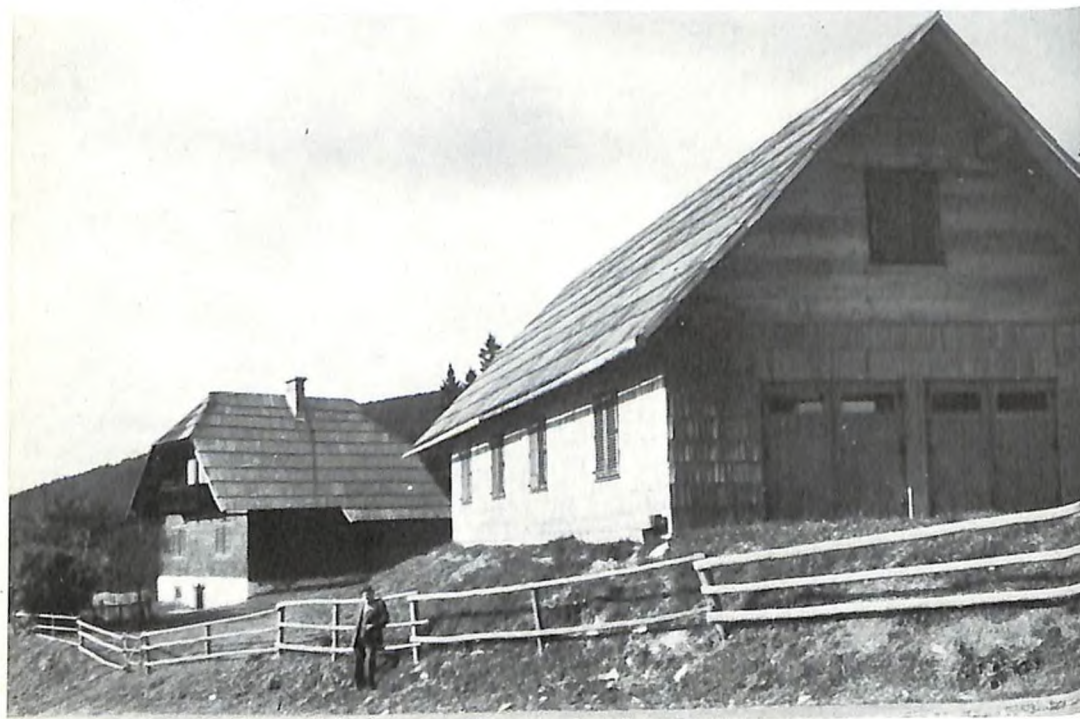

Skupina borcev Pohorskega bataljona poleti 1943. Z leve Rudolf Hohkraut-Dolf, Ivan Rojc-Bogdan, neugotovljen, Bogomir Vastl-Božo, Srečo iz Solčave, Milka Kerin, Alojz Podobnik-Rok, neugotovljen in Franc Žigart-Vitez.

(Fotografiral Ivan Zagernik-Joco)

Domačija Oskarja Verdnika, p. d. Lakovnika, Šmiklavž 4 pri Slovenjem Gradcu. Ena najpomembnejših postojank NOB pohorskih in koroških partizanov. Tu se je redno ustavljal s soborci od 1942 tudi komandant Franc Rozman-Stane

Na mestu sedanjih zgradb, Komisija 93, je bila pomembna partizanska postojanka od leta 1941 pri Antonu Seitlu in pri Francu Žigartu-Vitezu. Sem je prihajal 1942 in 1943 tudi komandant Franc Rozman-Stane. Domačijo so Nemci

Pohorski bataljon poletu 1943. V prvi vrsti od leve Franc Žigart-Vitez, Vincenc Janko-Harkov, komasandant, milka Kerin-Pohorska Milka (narodna herojina) Tone Hudopisk-Zvone (?); v drugi vrsti z leve Vinko Mezgec-Rajko, tretji Rudolf Hohkraut-Dolf, sedmi Janez Paletič-Brko (s klobukom); v četrti vrsti pri sedetih prvi z leve Alojz Podobnik-Rok.

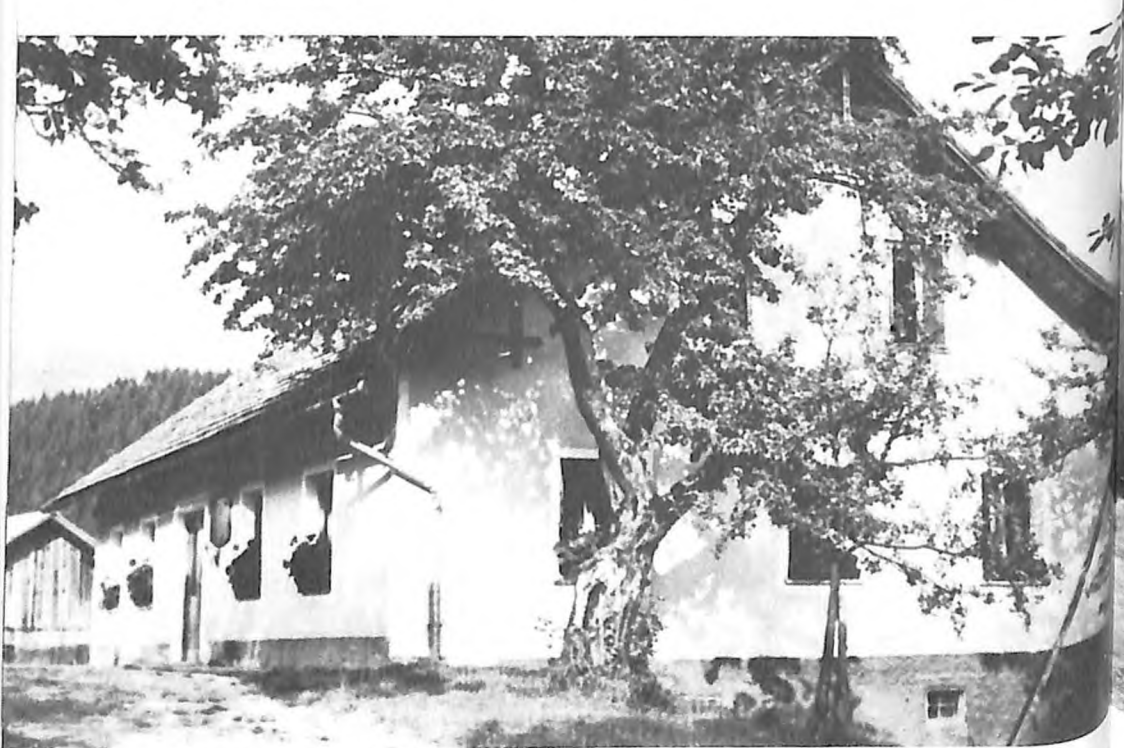
(Fotografiral Ivan Zagernik-Joco)

Znamenita postojanka NOB na kmetiji padlega sodelavca Aleksa Marzela, p. d. Kranjca v Golavabuki 4. Komandant Stane je bil tu večkrat, poimenoval jo je pri Slovencu.

Pomembna postojanka NOB od leta 1942 pri domačiji padlega aktivista Avgusta Kranjca-Marjana, p. d. Krivca, Brde 18

Domačija Franca in Justine Pogladič, p. d. Lazar, Brde 42. Tu se je ustavljal tudi komandant Franc Rozman-Stane in poimenoval domačijo pri Srčku.

Partizanska postojanka pri družini Jožeta Založnika, gozdnega delavca v Komisiji od leta 1942

Štab 4. oper. zone
SNOV in PO
Polje, 2.5.43

Prepuštnica

Por. Maks ima malop preko
Pohorskega bataljona vpostariti
posčne povere na terenu. Štab
bat. naj mu omogoči nesvira
~~edhod iz bataljona na teren.~~ Por.
Maks mora poročiti posčna
poročila o svojem delu.

S.F. - S.N.

Komandant:
Rozman Stane - Stane

Politični komisar:
Kveder Dušan - Dušan

Domačija Franca Ramšaka, Mislinja 286, partizanska postojanka od leta 1942.
Tu je bil tudi komandant Franc Rozman-Stane

Partizanska domačija Franca Kokola, p. d. Spodnji Barl, Razborca 3

Vodilni pohorski partizani 1943: Franta Komel (v sredini), Boris Vinter (desni), Aleksandar Vojinović-Vojin (narodni heroj)

Znani pohorski partizani leta 1943. Z desne Slavko Gams-Branko, Tone Hudopisk-Zvone, Stefan Goršek-Čaki, sodelavka Helena Marzel, znamenita Štajerska Lenčka

Ivan Zagernik-Joco, pogumen pohorski partizan. Padel kot član okrožnega komiteja KPS Maribor 15. julija 1944 na Studencih pri Mariboru

Jože Berglez-Fazan, drzen pohorski partizan in aktivist na mariborskem območju, padel 1944 pri Rušah

Kmetija partizanske družine Ivana Strmčnika, p. d. Popijalovo, Legen 153. Med mnogimi partizani se je tu zadrževal marca 1943 tudi komandant Franc Rozman-Stane

MISLINJA 603m.

Vas Straže pri Mislinji (sedaj Mislinja). Okupator ji je pravil »banditsko gnezdo«. V NOB so delovale domačije Rada Iršiča (1), Zdravka Čebularja (2), Marije Aberšek (3), Viktorja Planinšca (4) in druge.

Borci bataljona oktobra 1943 na Pesku. Stojijo od leve Anton Krenker-Svejk, Franc Žigart-Vitez, Martin Štuhec-Prlek. Med mitraljezci od leve Maksim Peklar-Fonzi, četrti Janko Lupša-Danilo

Skupina borcev bataljona oktobra 1943 na Pesku. V sredini za mitraljezci komandir Boris Vinter, drugi z desne mitraljezec Edi

Domačija Franca Planinšca, p. d. pri Petru, Mislinja 1, postojanka NOB

Domačija Ludvika in Betke Pušnik, Dovže 57; pomembna postojanka pohorskih in koroških partizanov ter aktivistov

Partizanski funkcionarji na Planinki oktobra 1943. Z leve Boris Čizmek-Bor, Aleksandar Vojinović-Vojin (leži), Rudi Knez-Silas, Pavle Zaucer-Matjaž, Vincenc Janko-Harkov (leži)

Postojanka NOB od leta 1941 na domačiji pri aktivistu Jožetu Tretjaku-Joštu v Gradišču 6 pri Slovenjem Gradcu

Enota Pohorskega bataljona na Planinki, ko je oktobra 1943 spremljala funkcionarje Matjaža, Bora in Silasa

Domačija Ivana Hartmana, p. d. Golobovo, Legen 172, postojanka pohorskih partizanov od leta 1942

Stane Lenardon, obveščevalec bataljona, padel pri betnavski skakalnici 28. oktobra 1943

Janez Artač-Jan, politični komisar 2. bataljona odreda; padel 20. januarja 1944 pri Smageju v Mali Mislinji

Ob ustanovitvi Pohorskega odreda novembra 1943. Z leve Tone Lintner, tretji Ivan Tlaker-Luka, Franč Poglajen-Kranjc, komandant IV. operative cone, Ivan Belec-Beli, Drago Poglajen, komandant Pohorskega odreda in Vencelj Poglajen-Miško

Partizanska kmetija Jožeta Turičnika, p. d. Strmčnika, Mala Mislinja 38. Postojanka NOB od 1942, sem je prihajal tudi komandant Franc Rozman-Stane

Partizanska domačija Ivana Marzela, p. d. Črnavnika, Golavabuka 7. Postojanka Pohorskega bataljona od leta 1942. Tega leta je bil tukaj tudi komandant Franc Rozman-Stane

Drugi bataljon Pohorskega odreda – Brigade 1943/44. Prvi z leve v ozadju
Jože Praprotnik, četrti Jože Hren-Aki, komandir, šesti Franc
Žličar-Branko, osmi Ivan Zore-Doni, deseti Alojz Kokolj-Gordan,
dvanajsti Alojz Vindiš-Dunda, Slavka Vogrinc in prvi na desni kurir Fricko

O junaškem padcu obveščevalca Staneta je takratni namestnik političnega komisarja bataljona Aleksandar Vojinović-Vojin napisal med drugim, da se je Stane ob odhodu s Pohorja s spremljevalcem ločil blizu Maribora od patrulje, ki ga je spremljala in se dogovoril za javko čez nekaj dni pri betnavski skakalnici in to za 28. oktober 1943 zvečer. Medtem se je patrulja v Limbušu srečala z Rudolfom Šikerjem-Hanibalom, ki je ostal iz ene od prejšnjih patrulj samovoljno v svojem kraju Limbušu. Bataljonska patrulja, ki ni vedela, da Šiker že na veliko izdaja, mu je ukazala, da pride 28. oktobra zvečer k betnavski skakalnici in da bo tako lahko šel nazaj v bataljon. Ko je prišel Stane usodni večer s spremljevalcem ob 21. uri blizu skakalnice, je zažvižgal dogovorjeno pesem Na planincih, toda namesto odgovora so se vsule po njem sovražnikove krogle. Hudo ranjen je z zadnjimi močmi še sprožil sebi namenjeno bombo, ki ga je potem pokončala, spremljevalcu pa je uspelo zbežati. Prišel je v štab bataljona in jih obvestil o tragičnem padcu Staneta. Ob tem je še poročal, da je imel Stane vse pripravljeno za likvidacijo Franza Steindla, ki naj bi jo izvršil čez dva dni. Stanetova patrulja je na poti že blizu skakalnice slišala sovražnikove strelе, spremenila smer in šla v bataljon. Tu so ugotovili usodno napako patrulje, ki je dala izdajalcu Šikerju javko, na katero je poslal gestapovce, da so pokončali pogumnega Staneta Lenardona.⁸⁴

Šikerjevi zločini so se še nadaljevali. Anton Stražar-Karlo, ki se mu je roka že precej pozdravila, je iskal zvezo za vrnitev v bataljon in njegov očim mu je oskrbel Šikerja. S Stražarjem sta se pri Domadeniku domenila, kje bodo partizani Stražarja počakali. Stražar, kot tudi mnogi drugi partizanski sodelavci, pa niso ob koncu oktobra še vedeli, da Šiker izdaja. Šiker je Stražarju naročil, kje naj ponoči počaka partizane, toda namesto njih so ga čakali gestapovci. Stražar se je znašel, zalučal bombo in zbežal, toda Nemci so ga ranili v bok. Zasledovalcem se je oddaljil in skril v koruzo. Nemci so ga iskali z baterijami, toda brez uspeha. Našla pa sta ga Jože Berglez-Fazan in njegov kurir Iztok, ki so ju strelji opozorili, da Nemci gotovo nekoga lovijo. Fazan si je naložil Stražarja na ramo in ga odnesel v Skoke pri Mariboru k bratom Maglica. Potem je Fazan pohitel z obvestilom o zopetni izdaji Šikerja v bataljon. Za zdravljenje Stražarja so organizirali Ludvika Plombergerja-Sovo in Katico Slana, ta pa

sta pridobila ženo dr. Korošca, ki je potem hodila previjati ranjenca, za katerega je kazalo, da bo kmalu okreval.⁸⁵

Šikerjeve žrtve so se v začetku novembra kar vrstile. Dne 2. na 3. november 1943 so prijeli več sodelavcev osvobodilnega gibanja, med njimi Ivana Turka, ki so ga ustrelili 25. januarja 1944 v Velenju, Karla Krambergerja, ki je podlegel v Flossenburgu, Ludvika Domadenika, ki je preminil maja 1944 v koncentracijskem taborišču Mauthausen, Ivana Vornika iz Laznice pri Limbušu, ki je umrl 1943 v Auschwitzu, Ota Turka, ki je preživel Dachau, Hildo Stančič, ki se je vrnila skupaj s svojo materjo terezijo Kramberger iz Ravensbrücka, Miro Robič iz Limbuša, učitelja Antona Godca in druge. Od Terezije Kramberger iz Hrastja je Šiker odpeljal v partizane tudi nekega inženirja, ki pa so ga našli čez nekaj dni zverinsko umorjenega, kar so tudi pripisovali izdajalcu Šikerju.⁸⁶

V Mariboru je oktobra padla še ena od pomembnih postojank, ki so bile vezane na Ertlovo postojanko. To je bila hiša Franca in Anice Pupis na Cesti zmage 44. Pupisa so izdali Ivan Valenčak-Lord, Rudolf Šiker-Hanibal, Alojz Bohak in drugi. Gestapo je prijel Pupisa 13. oktobra, žena Anica pa je šla medtem v Pohorski bataljon. V njem je bila le približno tri tedne. Pupis je v zaporu klonil in obremenil veliko svojih dobrih sodelavcev, gestapo pa ga je februarja 1944 izpustil. Pupis je potem skušal popraviti, kar je zagrešil. Odločil se je za likvidatorja gestapovcev. V enem primeru mu je uspelo, toda potem je bil 28. oktobra 1944 v spopadu z gestapovci v Metelkovi ulici 19 v Mariboru hudo ranjen in je v bolnišnici podlegel.⁸⁷

Kot zagrizen gestapovski agent in raztrganec se je že oktobra 1943 uveljavil tudi ubežnik iz Pohorskega bataljona Alojz Bohak iz Miklavža pri Mariboru. Najprej si je z izdajami naših ljudi v Mariboru in okolici pridobil pri gestapu zaupanje, že 13. oktobra 1943 pa so ga poslali odkrivati organizacijo OF, njene člane in simpatizerje na območje Ormoža. Najprej je stopil do Romana Žličarja, železničarskega uslužbenca v Ormožu. Predstavil se mu je kot komandant Pohorskega bataljona in mu sporočil o partizanu nečaku Francu Žličarju-Branku, da mu je na Pohorju dobro. Bohakova naloga je bila ugotoviti, če sta z Brankom še povezana. Potem je šel v bližnjo vas Hardek k Ivanu Hanželiču. Naslednjega dne ga je Hanželič odpeljal v Pušence k Ivanu Mastenu. Ta mu je zaupal, da je povezan s hrvaškimi

partizani. Bohak ga je slepil, da bo v kratkem prišel z 20 oboroženimi borci in da bodo napadli sovražnika v Ormožu. Masten mu je obljubil, da bo zbral za napad in odhod med partizane 60 do 180 ljudi. Bohak je razkril kot partizansko simpatizerko tudi gostilničarko gostilne Pri soncu v Ormožu. Posodila mu je kolo, da se je z njim prevažal. Potem se je zopet sešel z Mastenom in gostilničarjem Horvatom, ki se mu je razkril, da že dolgo sodeluje z Mastenom in drugimi. Horvat ga je povabil v svojo gostilno, ga gostil, sem pa sta prišla še Ivan Likavec in Vaso Vlajsavljevič. Oba sta obljubila, da sta se pripravljena udeležiti napada na Ormož, ki jim ga je Bohak predlagal. Horvat je pristavil, da lahko sami zberejo precej orožja, ker ga že nekaj imata Teodor Kuharič-Božo, nekaj pa tudi Ivan Masten. Ob tem jim je Masten pokazal svojo pištolo. Bohak se je ponoči poslovil in dejal, da gre na zvezo k orožniku Skazi v Ormožu, za katerega je Horvat pristavil, »saj sem vedel, da je tudi on naš«. Ker ni prišel potem Bohak ob dogovorjenem času k Hanželiču v Hardek so pričeli sumiti, da je vohun, in stekla so njihova nagla poizvedovanja. Ko je končno prišel k Horvatu, mu je Masten naravnost očital, da je vohun, saj so medtem zvedeli, da je na orožniški postaji v Ormožu čakal zelo dolgo na telefonski pogovor, s katerim je verjetno poročal v Maribor, da je odkril sodelavce OF. Bohak je med pogovorom, ki se je pričel zanj neprijetno odvijati, hitro izginil. Ptujski gestapo je na osnovi Bohakove prijave zaprl 15. oktobra 1943 več ljudi. Gostilničarja Franca Horvata, ki je bil vodnik pri vermanšaftu, so obdolžili veleizdaje in ga predlagali za koncentracijsko taborišče, zaradi sovražnega obnašanja pa je bila v preiskavi tudi njegova žena. Za koncentracijsko taborišče so dalje predlagali trgovca Ivana Likavca, Ivana Mastena in verjetno še druge, saj so imeli zaprte še Vasa Vlajsavljeviča, Kubeckega, orožnika Skazo in Polštraka, gostilničarja Bernharda, Božo in Ludvika Kuhariča, nekaj vermanov, Irgoliča iz Velike Nedelje, Čeha in Pintariča iz Ljutomera ter še druge.⁸⁸ Vaso Vlajsavljevič je umrl v nacističnem koncentracijskem taborišču leta 1945, Roman Žličar pa je Nemcem pravočasno zbežal.⁸⁹

Ta primer, nekoliko oddaljen, vendar povezan s Pohorjem, smo navedli iz tehle razlogov: da omenimo vsaj nekaj izdajalskih početij Alojza Bohaka, za katerega lahko domnevamo, da ni prišel v Pohorski bataljon s poštenimi nameni, da opozori-

mo na veliko pripravljenost naših ljudi za NOB na ormoškem območju, hkrati pa moramo poudariti njihovo neizkušenost in neprevidnost, ki se je žal za večino slabo končala.

POUDAREK POLITIČNI DEJAVNOSTI NA TERENU

Osrednja politična vojaška vodstva, ki so delovala na območju IV. operativne cone, so se zavedala pomena delovanja političnih aktivistov na terenu, zato so pričela temu vprašanju posvečati večjo pozornost. Tako so septembra 1943 na konferenci političnih aktivistov na Koroškem določili Pavle Žaucer-Matjaž, Polde Eberle-Jamski in drugi Srečka Rojsa-Nika ter Franca Zalaznika-Leona, da bosta šla na politično delo v Slovenske gorice. Na poti na območje Korene in Lenarta sta se Niko in Leon oglasila 29. septembra 1943 pri vodstvu pohorskih partizanov ter se domenila o nadaljnjem skupnem delu. Rednih kurirskih zvez niso mogli vzdrževati, zato so se dogovorili, da bosta prišla Niko in Leon enkrat na mesec na Pohorje. Niko in Leon sta dokaj hitro postavila zaupnike v mnogih krajih, tudi v Lenartu in Gradišču, v Koreni pa prvi odbor OF. Tu sta na občini organizirala tehniko, prek terenskih sodelavcev sta vzpostavila zvezo z Ivanom Nemcem-Vojkom, z njim pa se šla v začetku novembra 1943. Ob koncu oktobra 1943 sta šla na Pohorje, kjer sta v štabu zvedela, da sta Maks Gašparič-Šandor in Ivan Zagernik-Joco že na terenu. Domenili so se, da bosta odslej z bataljonom vzdrževala zvezo prek Šandorja in Joca.⁹⁰

Štab Pohorskega bataljona je pričel uresničevati dogovor s tovarišema Matjažem in Borom o pošiljanju več dobrih, politično razgledanih borcev na terensko politično delo po 22. oktobru 1943. Na mariborsko območje je poslal Maksa Gašpariča-Šandorja in Ivana Zagernika-Joca, na ptujsko območje pa Milka Goloba-Jožka in Franca Belšaka-Toneta. Jožko in Tone sta se na terenu kmalu povezala s Tonetom Žnidaričem-Štefanom, s Cvetko Praprotnik-Štefko, Mileno Bokša-Božo in z drugimi. Boža je takrat delovala tudi na mariborskem območju.⁹¹ Za Jožkom in Tonetom je štab bataljona poslal tudi Janeza Filipiča-Gašperja, ki pa je padel junaške smrti (28. novembra 1943 – op. M. F.) na poti na teren, obkoljen pri Vukovih v Kotu na Pohorju.⁹²

Saleško-mislinjskemu okrožju je bataljon oktobra poslal Janka Ževarta, za njim pa je isti mesec iz bataljona odpeljal na teren Ludvika Pušnika-Janeza sekretar Tone Ulrih-Kristl. Šaleško-mislinjsko okrožje je kmalu za njima dobilo iz bataljona še Štefana Gorška-Čakija.⁹³

Oktobra je šel na politično delo na južno Pohorje Ferdinand Špilak, ki so mu pravili tudi Prleški Lojzek ali Lojzek Suhač. Kmalu za njim je prišel na isti teren še Tone Rader-Jasko. Za Prleškega Lojzeka je dalje znano, da je hodil na politično in obveščevalno delo iz bataljona na južno Pohorje že poleti 1943, na terenu pa je dokončno ostal po dogovoru med štabom bataljona in Pavletom Žaucerjem-Matjažem.⁹⁴

Po tem prikazu naj bi šlo na teren oktobra in novembra deset borcev, medtem ko je pokrajinski komite KPS za severno Slovenijo 1. decembra 1943 samo poročal, da je Pohorski bataljon poslal na teren aktiviste. Zanimivo je, da je v zapisniku s štabnega razgovora v Mariboru z dne 29. novembra 1943 navedeno, da je bilo poslanih na teren 19 partizanov, ki naj bi »v vseh krajih vzpostavili zaupniške točke«.⁹⁵ Sklepamo lahko, da je prišel okupator do števila poslanih borcev na teren s pomočjo partizanskega dokumenta, ki ga je verjetno zasegel.

Ob odhodu Šandorja in Joca na dokaj zahtevno mariborsko območje je bilo dogovorjeno, da je Šandorjeva naloga organizirati politične organizacije na terenu in politično delo. Joco naj bi bil ob polni pomoči Šandorja še posebej zadolžen za vojaške zadeve, mobilizacijo, za organiziranje obveščevalne službe, za likvidacije sovražnikovih voditeljev in izdajalcev ter za povezavo s štabom Pohorskega bataljona.⁹⁶ Šandor in Joco sta poznala v Mariboru in okolici veliko ljudi še iz predvojnih let, z mnogimi pa sta delovala že mesece kot ilegalca, pred sedanjim odhodom s Pohorja na teren. Obiskov in povezovanja s starimi sodelavci ter simpatizerji sta se lotila z veliko vnemo, pri čemer sta bila zelo uspešna. Šandor se je takoj povezal s sekretarjem partijske celice Maksom Medveščkom in s člani celice Antonom Gustinčičem, Julko Polančič, ki je bila povezana tudi na Koroškem, s Francem Korbunom, Lojzetom Antoličičem, Henrikom Vangerlom in še z nekaterimi. Šandor in Joco sta kmalu ugotovila, da je še veliko dobrih ljudi v Mariboru in okolici, ki so pripravljeni aktivno sodelovati v gibanju, kar ju je pri težavnem in nevarnem delu najbolj spodbujalo. Takoj sta do-

bila zvezo tudi z Jevšnikarji, Adolfom Mrakičem, Šnoflovimi, Rozmanovimi, s Tončko Černec, Miranom Cizljem, Vojmirom Jurkovičem, z Jožetom Duhom, Šmidovimi v Brezju in drugimi. Na Jocovo pobudo sta prenesla ob koncu oktobra na začetek novembra svoje delovanje na območje od Kamnice do Urbana. Joco je bil povezan s Francem Poropatom že spomladi 1943, ta pa z zavednimi primorskimi in istrskimi kmeti pod Urbanom. Te kmete sta že pred prihodom Joca in Šandroja povezala v OF to jesen stara komunista Medvešček in Gustinčič. Roza Mencin in Ema Grbec-Dana sta na sestanku v Kamnici pri Jožetu Ferlinu povedali Šandorju in Jocu, da snuje sedaj v Mariboru organizacijo OF tudi Dušan Spindler-Špiro, v tem času že Martin. Prve dni novembra se je Martin odzval vabilu Šandroja in Joca ter prišel z Mencinovo in Grbčevo na sestanek v bližino Klinčeve domačije nad Kamnico. Martin jim je poročal, da ga je septembra poslal na ustanavljanje političnih organizacij osvobodilnega gibanja in okrožja KP ter OF v Mariboru iz Slovenskih goric Ivan Nemec-Vojko. Medtem je aktiviral in povezal že številne privrženke NOB, med njimi Terezijo Vajngerl-Tetko, Staneta Červiča-Sama, dr. Franceta Cundriča, Jadvigo Golež-Špelo, ki je v tem času že razmnoževala letake, Zoro Lovše, Romana Košutnika, Ivana Šabedra iz Gačnika, kjer je tudi delovala tehnika, Marijo Breže, Angelo Budja, Rudija Pirtovška, Rezi Sajko, Ido Golob, Pavlo Delak, Ivana Vomerja, Miro Drobnik in sina Mirka, Maro Černovšek in druge. Nekaj letakov so dobivali tudi iz tehnike v Mali nedelji, organizacija pa je segala že v Ruše, na Dravsko polje, v Ptuj in Slvovenske gorice. Za vključevanje Slovencev po Avstriji je bil zadolžen Bertl Filipič-Jakec, ki je deloval v Gradcu. Tako je prišlo v Kamnici do združitve dveh močnih organiziranih vej OF, ki sta naredili v nekaj tednih veliko. Sedaj je bil njihov cilj pridobivati nadaljnje sodelovce, utrjevati postojanke odpora, ustanoviti okrožni odbor OF Maribor, rajonske odbore in mestni odbor OF, krepiti partijsko ter skojevsko organizacijo in vzdrževati čim uspešnejše stike s pohorskim bataljonom.⁹⁷

Jesen 1943 je na več območjih Štajerske že kazalo na prehod v množično narodnoosvobodilno gibanje. Zato je pokrajinski komite KPS za severno Slovenijo v drugi polovici septembra zahteval od okrožnih komitejev in aktivistov, naj osebno povezo-
vanje s sodelavci na terenu zamenjajo z ustanavljanjem odbo-

rov OF, organizacij Zveze slovenske mladine, Slovenske protifašistične ženske zveze ter z vzpostavljanjem narodne zaščite in odborov Slovenske narodne pomoči. Prehod na ustanavljanje odborov OF oziroma organizacij osvobodilnega gibanja pa je bil težaven, saj se niso bile pozabljene izdaje in vdori s hudimi posledicami iz leta 1942. Toda pokrajinski komite je pri svojih navodilih z dodatnimi pojasnili in utemeljitvami vztrajal. Delo je steklo in pokrajinski komite je novembra 1943 ugotovil, da so kljub težavam ustanovili v šaleško-mislinjskem okrožju več odborov, medtem ko se sekretar tega okrožja Tone Ulrih-Kristl spominja, da je bil ustanovljen prvi dobor OF na mislinjskem območju v Turiški vasi verjetno v jeseni 1943.⁹⁸

Aktivisti mislinjskega območja Ferdo Stibler-Jug, Slavko Gams-Branko, Jože Šurc-Gojko in Stefan Goršek-Čaki so imeli v tem času veliko prizadevnih sodelavcev. Med mnogimi so bili Vinko Jamnik-Beli, Tone Britovšek-Propaganda, Tonček Skočir-Crni, Ivan Lakovšek-Rok, Jelka Ibl, Slavka Prevolnik, Zvonka Medved in drugi ter družine Marzel, Krivec, Tretjak, Hovnik, Popijal in še mnoge. Veliko je bilo sodelavcev gibanja v nekdanji trgovini Karla Rojnika in tudi drugod v Slovenjem Gradcu kot tudi v drugih krajih. V zadnjem mesecu proti koncu 1943 je delovalo na mislinjskem območju že toliko posameznikov, povezanih v skupine, in cele družine, da jih je nemogoče naštevati. Tako številni so že ustvarjali razmere za hitrejšo ustanavljanje odborov OF in drugih ter za razmah množičnega gibanja. Uspehi okrepljenega dela na terenu so se že kazali v pogostejših odhodih fantov v partizane, v zbiranju orožja, streliva, uniform, potrebščin za partizanski tisk, denarja, hrane in drugega.⁹⁹

Naglo razvijajoče se narodnoosvobodilno gibanje so skušali poleg okupatorja ovirati na mislinjskem območju tudi nekdanji kulturbundovci in njihovi privrženci, ki so bili številni zlasti v tovarni kos v Trobljah na čelu s tovarnarjem zagrizenim nacistom Hansom Kölnerjem. Ta je pošiljal za partizani in njihovimi sodelavci svoje vohuhe, pa tudi sam je hodil v hajke za partizani in aktivisti. Njihova prizadevanja so bila včasih uspešna, toda razmaha odporniškega gibanja niso mogla zavreti.¹⁰⁰

* * *

Novo formiranje drugega Pohorskega bataljona je pomenilo za hitrejši razvoj NOB na širšem pohorskem območju pomemben dogodek, izvršeno pa je bilo prav v času, ko je zasedal zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju in ko so se kazali začetki razmaha NOB tudi na Štajerskem. Enomesečno delovanje obnovljenega bataljona oktobra 1943 je bilo zelo obetavno. Štab je bataljon organizacijsko uredil, izboljšal njegovo oborožitev, disciplino ter ga z dvigom vojaške in politične ravni borcev usposobil za aktivnejšo vojaško dejavnost. Bataljon je križaril po Pohorju, z manjšimi enotami in s patruljami pa je segal tudi na območje med Poljčanami in Frankolovim, na Koroško, na območje Maribora in se povezoval s slovenjegoriškim ter ptujskim območjem.

Konec septembra in v začetku oktobra so se pričele težave s sovražnikovo podtalno dejavnostjo. Štab je obračunal z ustrelitvijo z gestapovsko agentko Sonjo in z nacistom Jägröm, ki so ga hudo ranili. Veliko izdaj, žrtev in gorja sta povzročila dezerterja gestapovska agenta Šiker in Bohak, katerih žrtev je postal med mnogimi tudi bataljonski obveščevalec Stane Lenardon. Bataljonu je uspelo tudi zavreti nevarne pobega dezerterev.

K izboljšanju političnega dela, boljše vojaške organiziranosti v bataljonu in povezave z nadrejenimi vodstvi ter s terenom sta prispevala ob obisku bataljona z navodili partizanskega voditelja Pavle Žaucer-Matjaž in Boris Cizmek-Bor. Z razširjanjem partizanskega tiska, mitingi in neposrednimi stikom s prebivalstvom je bataljon opravljal pomembno politično in kulturno prosvetno poslanstvo. Za organiziranje političnega dela na terenu je poslal bataljon na razna območja več najsposobnejših borcev, kar je bilo hkrati tudi jamstvo za njegovo hitrejšo številčno krepitev in osvobodilno gibanje nasploh.

Večji vojaški akciji je bataljon opravil z miniranjem rudnika v Starem trgu in uničenjem štirih železniških postaj. Sovražnik je skušal onemogočiti nadaljnje uspešno delovanje Pohorskega in Koroškega bataljona z ojačeno dejavnostjo vermanshaftskih, policijskih, orožniških in vojaških enot, kar mu pa, kot smo ugotovili, ni uspelo.

¹ Alojz Vindiš-Dunda, udeleženec pohoda desetine, izjava; Vincenc Janko-Harkov, Aleksandar Vojinović-Vojin, izjavi leta 1954, vse v AMNOM; opomba: Alojz Vindiš-Dunda navaja leta 1964, da je nosila desetina s seboj 3 puškomitraljeze, polavtomatsko puško, brzostrelke in tudi mavzerice za druge borbe. Vincenc Janko-Harkov in Aleksandar Vojinović-Vojin pa omenjata leta 1954, da je prinesla Vinterjeva desetina na Pohorje poleg pušk tudi mitraljeze. Tako se izjave v bistvu ujemajo.

² Uradnega datuma o prihodu Vinterjeve skupine na Pohorje ni. Največkrat se v spominskih izjavah omenja 30. september 1943 kot datum odhoda Vinterjeve skupine z Moravškega ali isti datum o njegovem prihodu na Pohorje, kar oboje ni točno. Zahvaljujoč poročilu orožniške postaje Zreče z dne 30. september 1943, ki je v AMNOM, kjer je omenjena akcija v noči na 30. septembra 1943 pri Antonu Sadeku na Planini nad Zrečami, smo prišli do verjetnega datuma prihoda Vinterjeve desetine, ki je okoli 28. septembra 1943. A akciji pri Sadeku je namreč že sodeloval Alojz Vindiš-Dunda, ki se je vrnil neposredno pred akcijo z Vinterjem (Alojz Vindiš-Dunda, izjava v AMNOM).

³ Alojz Vindiš-Dunda, izjava v AMNOM.

⁴ Aleksandar Vojinović-Vojin, izjava leta 1954 v AMNOM.

⁵ Franta Komel, izjava leta 1954 v AMNOM.

⁶ Ludvik Pušnik-Janez, izjava v AMNOM.

⁷ Jože Hrovat-Maks, izjava v AMNOM.

⁸ Ludvik Pušnik-Janez, izjava v AMNOM.

⁹ Franta Komel, Jože Hrovat-Maks, Aleksandar Vojinović-Vojin, Alojz Vindiš-Dunda, izjave v AMNOM.

¹⁰ Ladislav Grat-Kijev, V metežu, stran 222, 223.

¹¹ Franta Komel, Aleksandar Vojinović-Vojin, izjavi v AMNOM; Alojz Vindiš-Dunda, Franc Žigart-Vitez, Ernest Vobovnik, ustni vir.

¹² Poročila orožniških postaj Zreče z dne 30. septembra, 3. oktobra 1943, Lovrenc na Pohorju z dne 1. oktobra, Slovenska Bistrica z dne 3. oktobra, Ribnica na Pohorju z dne 4. oktobra, Slovenske Konjice z dne 4. in 6. oktobra, Šmartno pri Slovenjem Gradcu z dne 4., 5. in 6. oktobra, Mislinja z dne 4. in 5. oktobra, Pameče z dne 5. oktobra, Vitanje z dne 6. in 7. oktobra, vsa v AMNOM.

¹³ Poročili orožniških postaj Zreče z dne 7. oktobra 1943 in Lovrenc na Pohorju z dne 8. oktobra 1943, obe v AMNOM.

¹⁴ Poročila orožniških postaj Šmartno na Pohorju in Mislinja (dve) z dne 9. oktobra, Šmartno pri Slovenjem Gradcu z dne 11. oktobra, Oplotnica (dve) in Ribnica na Pohorju z dne 11. oktobra 1943, vsa v AMNOM.

¹⁵ Poročilo orožniške postaje Lovrenc na Pohorju z dne 13. oktobra 1943, v AMNOM.

¹⁶ Ernest Vobovnik, Ivan Skerlovnik, Franc Žigart-Vitez, izjave v AMNOM.

¹⁷ Poročila orožniških postaj Zreče in Zbelovo z dne 13. oktobra, Slovenske Konjice z dne 14. in 16. oktobra 1943, vsa v AMNOM.

¹⁸ Poročila orožniških postaj Zreče z dne 16. oktobra in Šmartno pri Slovenjem Gradcu (dve) z dne 16. oktobra 1943; Zapisnik štabnega razgovora v Mariboru z dne 19. oktobra 1943, vse v AMNOM.

¹⁹ Stiplovšek, Šlandrova brigada, stran 136.

²⁰ Poročilo orožniške postaje Vuzenica z dne 16. oktobra 1943, v AMNOM; Ernest Vobovnik, ustni vir.

²¹ Poročili orožniških postaj Zavrc in Borl z dne 18. oktobra 1943, v AMNOM.

²² Mirko Fajdiga, partizan enot II. hrvaške operativne cone, osebni vir.

²³ Poročila orožniških postaj Zreče z dne 18. in 19. oktobra 1943 ter Oplotnica 19. oktobra 1943, vsa v AMNOM.

²⁴ Poročilo pokrajinskega komiteja KPS za severno Slovenijo z dne 1. decembra 1943, v ACK ZKS; Spominsko gradivo v Koroškem pokrajinskem muzeju revolucije Slovenj Gradec (o prihodu Pavla Žaucerja 10. oktobra 1943 na Pohorje); Pavle Žaucer-Matjaž, Aleksandar Vojinović-Vojin, izjavi leta 1954, vse v AMNOM; Pavle Žaucer-Matjaž, Boris Čizmek-Bor, Franta Komel, Tone Ulrih-Kristl, ustni vir.

²⁵ Franta Komel, Alojz Vindiš-Dunda, Milko Golob-Jožko, Ivan Medič-Silvo, ustni vir; Dušan Spindler-Spiro, spomini v AMNOM.

²⁶ Ludvik Pušnik-Janez, izjava v AMNOM.

²⁷ Ferdo Fischer-Mojka, Jože Zagožen-Servac, izjavi v AMNOM.

²⁸ Maks Gašparič-Sandor, izjava v AMNOM.

²⁹ Alojz Podobnik-Rok, izjava v AMNOM.

³⁰ Stabni razgovor v Mariboru dne 5. oktobra 1943, v AMNOM.

³¹ Poročila orožniških postaj Podvelka z dne 19. (dve) in 24. oktobra, Slovenska Bistrica z dne 22. oktobra, Mislinja z dne 22., 24. in 25. oktobra, Sv. Areh, Ruše in Šmartno na Pohorju z dne 22. oktobra, Ribnica na Pohorju z dne 24. in 26. oktobra, Slivnica 27. oktobra 1943; poročilo poveljnika orožništva za Štajersko in poročilo Štajerske domovinske zveze, okrajno vodstvo Maribor-okolica z dne 22. oktobra 1943, vsa v AMNOM.

³² Poročilo orožniške postaje Zreče z dne 30. septembra 1943, v AMNOM.

³³ Alojz Vindiš-Dunda, Franta Komel, izjavi v AMNOM; Franc Babšek-Roman, ARSNZ SRS. Ker je Stane Lenardon padel 28. oktobra 1943, lahko sklepamo, da se nanaša ustrelitev na navedene tri osumljence. O ustrelitvi sta verjetno odločala Stane Lenardon in Ferdinand Špilak na osnovi obveščevalnih podatkov.

³⁴ Poročilo načelstva pokrajinske komisije VOS za severno Slovenijo z dne 16. novembra 1943, v AMNOM.

³⁵ Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 26, 27.

³⁶ Glej opombo 34.

³⁷ Aleksandar Vojinović-Vojin, Franta Komel, Alojz Vindiš-Dunda, Ivo Skerlovnik, Franc Jamnikar, Jože Pusovnik-Volan, izjave v AMNOM.

³⁸ ARSNZ SRS.

³⁹ Spominsko gradivo okraja Slovenj Gradec; Franc Žigart-Vitez, Ferdo Fischer-Mojka, Ivo Skerlovnik, Ludvik Pušnik-Janez, izjave vse v AMNOM.

^{39a} ARSNZ SRS; Karel Forte, Ivka Jakulin, ustna vira.

⁴⁰ Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 145–164.

⁴¹ Naredba štaba IV. operativne cone z dne 2. junija 1943 kamniško-savinjskemu odredu v AIZDG.

⁴² Poročilo Rudija Kneza-Silasa, vodje VOS IV. operativne cone iz maja 1943, v AIZDG.

⁴³ Mirko Fajdiga, Pogumen borec in uspešen organizator. Ivan Zagernik-Joco, Večer, 19. februarja 1975.

⁴⁴ Boris Kidrič, Za ustvarjalno delo naših organizacij in aktivistov, Ljudska pravica, 10. aprila 1944.

⁴⁵ Podatki topografije muzeja NO Maribor; Jurij Lep, izjava, oboje v AMNOM.

⁴⁶ Črtomir Majer, življenjepisni in drugi podatki; potrdilo IZDG z dne 13. maja 1983, da je bil Črtomir Majer v koncentracijskem taborišču v Italiji, oboje v AMNOM; dr. Makso Snuderl, Štajerski begunci v Ljubljani. Časopis za zgodovino in narodopisje 1982, št. 2, stran 35.

⁴⁷ Več o problemih delovanja sovražne agenture: Fajdiga, Zidanskova brigada, stran 145–164; Ževart, NOB v Šaleški dolini, stran 407, 408, opombe 26–29 na strani 461.

⁴⁸ ARSNZ SRS; Jože Pusovnik-Volan, Ernest Vobovnik, Ivo Skerlovnik, Ferdo Fischer-Mojka, izjave v AMNOM.

⁴⁹ Jože Pusovnik-Volan, Ferdo Fischer-Mojka, Franc Jamnikar, Bogdan Knaflič-Ljubo, izjave v AMNOM.

⁵⁰ Poročilo orožniške podružnične postaje Podvelka z dne 19. oktobra 1943; Franta Komel, Franc Žigart-Vitez, izjavi v AMNOM.

⁵¹ Franta Komel, Franc Žigart-Vitez, Ivo Skerlovnik, izjave v AMNOM.

⁵² Aleksandar Vojinović-Vojin, Franta Komel, izjavi leta 1954, v AMNOM; Grat, V metežu, stran 235, 236.

⁵³ Poročili orožniških postaj Slovenj Gradec z dne 26. in 27. oktobra 1943; Aleksandar Vojinović-Vojin, Franta Komel, izjavi leta 1954, vse v AMNOM.

⁵⁴ Aleksandar Vojinović-Vojin, Franta Komel, izjavi leta 1954, v AMNOM.

⁵⁵ Poročilo orožniške postaje Vuhred z dne 27. oktobra 1943, v AMNOM; Ernest Vobovnik, ustni vir.

⁵⁶ Aleksandar Vojinović-Vojin, Franta Komel, izjavi leta 1954; Franc Žigart-Vitez, Ernest Vobovnik, Ivan Gregorc-Sej, izjave, vse v AMNOM.

⁵⁷ Grat, V metežu, stran 235, 236.

⁵⁸ Poročilo orožniške postaje Otiški vrh z dne 28. oktobra 1943, Zbornik NOV, VI/8, dok. 168, 99 in 169; Grat, V metežu, stran 240–245.

⁵⁹ Poročili orožniške postaje Slovenj Gradec z dne 28. oktobra 1943 orožniškemu glavarstvu v Mariboru; Ivan Gregorc-Sej, izjava, vse v AMNOM.

⁶⁰ Nežka Gril-Andrejč, izjava v AMNOM.

⁶¹ Franc Žigart-Vitez, Ernest Vobovnik, izjavi v AMNOM.

⁶² Poročili orožniške postaje Vitanje in Šmartno pri Slovenjem Gradcu z dne 28. oktobra 1943, v AMNOM.

⁶³ Kronika NOB Podgorja, stran 12, v AMNOM.

⁶⁴ Ferenc, Wehrmannschaft. Letopis muzeja NO SRS, str. 115–117; Ževart, NOB v Šaleški dolini, stran 410, 411; Fajdiga, Zidanskova brigada, stran 27, 28.

⁶⁵ Poročila orožniške postaje Vitanje z dne 28. in 29. oktobra, Zreče z dne 29. oktobra (tri), Sv. Areh z dne 29. oktobra, Ruše z dne 29., 30. oktobra in 3. novembra, Slovenske Konjice z dne 30. oktobra, Ribnica na Pohorju z dne 30. oktobra 1943, vse v AMNOM.

⁶⁶ Ernest Vobovnik, izjava v AMNOM.

⁶⁷ Poročila orožniških postaj Šmartno pri Slovenjem Gradcu z dne 30. in 31. oktobra, Slivnica pri Mariboru z dne 31. oktobra, Ribnica na Pohorju z dne 1. novembra in Podvelka z dne 3. novembra (dve) 1943, vsa v AMNOM.

⁶⁸ Poročila orožniške postaje Vitanje (dve) in Zreče z dne 3. novembra 1943; Franta Komel, izjava, vse v AMNOM.

⁶⁹ Poročilo orožniške postaje Mislinja z dne 4. novembra 1943, v AMNOM.
⁷⁰ Spominsko gradivo v Koroškem pokrajinskem muzeju revolucije Slovenj Gradec; Franta Komel, dr. Tone Hudopisk-Zvone, Štefka Kranjc-Krenker p. d. Krivčeva, Ivan Marzel-Mijo, Marjan Krevh, Ivan Lakovšek-Rok, Alojz Vindiš-Dunda, izjave, vse v AMNOM.

⁷¹ Poročilo komandanta varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem z dne 1. novembra 1943, Zbornik NOV, VI/8, dok. 177. Statistični del poročila se verjetno nanaša na čas od 25. septembra do 25. oktobra 1943.

⁷² Prav tam. Verjetno je mišljena poštna ali vojaška telefonska centrala.

⁷³ Poročilo komandanta varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem z dne 20. oktobra 1943, v ARSNZ SRS.

⁷⁴ Aleksandar Vojinović-Vojin, Ernest Vobovnik, Hilda Turk, Marija Ertl, izjave v AMNOM.

⁷⁵ Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 213, 316.

⁷⁶ Aleksandar Vojinović-Vojin, izjava v AMNOM; Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 81.

⁷⁷ ARSNZ SRS.

⁷⁸ Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 132, 133.

⁷⁹ ARSNZ SRS.

⁸⁰ Franta Komel, Alojz Vindiš-Dunda, Marjan Krevh, Ernest Vobovnik, Maks Gašparič, izjave v AMNOM.

⁸¹ Aleksandar Vojinović-Vojin, izjava v AMNOM.

⁸² ARSNZ SRS; Ostrovska, Kljub vsemu odpor II, stran 102, 103.

⁸³ Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, str. 81–84.

⁸⁴ Aleksandar Vojinović-Vojin, izjava v AMNOM.

⁸⁵ Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 84, 85.

⁸⁶ Seznam zapornikov mariborskih zaporov v letu 1943, v AMNOM; Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, str. 98–103, 134.

⁸⁷ ARSNZ SRS; Seznam zapornikov mariborskih zaporov v letu 1943; Ernest Vobovnik, Maks Gašparič, izjavi, vse v AMNOM; Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 110, 112, 135, 221–223, III., stran 158–164.

⁸⁸ ARSNZ SRS.

⁸⁹ Franc Žličar-Branko, izjava v AMNOM Vida Rojic, Ptuj v boju za lepše dni, 1960, stran 60, 114.

⁹⁰ Zalaznik, Dolga in težka pot, str. 175–201; Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, str. 89–91.

⁹¹ Pavle Žaucer-Matjaž, Milena Bokša-Boža, Milko Golob-Jožko, Maks Gašparič-Šandor, izjave v AMNOM.

Golob navaja, da je bil na Pohorju do 22. oktobra 1943, s čimer soglaša tudi Gašparič. Vida Rojic pa piše v knjigi Ptuj v boju za lepše dni na strani 54, da je poslal Franta Komel-Goloba in Belšaka na teren 27. oktobra 1943. Verjetno sta na ta dan prišla na ptujski teren.

⁹² Dušan Spindler-Špiro, spomini; Milan Ivanuša-Vencelj, Ferdo Fischer-Mojka, Vida Rojic, izjave, vse v AMNOM; Vida Rojic, Ptuj v boju za lepše dni, stran 90.

⁹³ Janko Ževart, Ludvik Pušnik-Janez, izjavi v AMNOM; Ževart, NOB v Šaleški dolini, stran 401, 458 (opomba 7).

⁹⁴ Pavle Žaucer-Matjaž, Franta Komel, Alojz Vindiš-Dunda, Milan Kranjc-Brane, Franc Pinter, izjave v AMNOM.

⁹⁵ Poročilo pokrajinskega komiteja KPS za severno Slovenijo z dne 1. decembra 1943 v ACK ZKS; zapisnik štabnega razgovora z dne 29. novembra 1943 v AMNOM; Ževart, NOB v Šaleški dolini, stran 401, 458 (opomba 7).

⁹⁶ Maks Gašparič-Sándor, izjava v AMNOM.

⁹⁷ Ostrovška, kljub vsemu odpor, II, stran 67–70, 73–77, 88, 89.

⁹⁸ Ževart, NOB v Šaleški dolini, stran 403 do 405.

⁹⁹ ARSNZ SRS; Spominsko gradivo v Koroškem pokrajinskem muzeju revolucije Slovenj Gradec; Ivan Lakovšek-Rok, izjava, oboje v AMNOM.

¹⁰⁰ Kratka kronika občine Slovenj Gradec iz časa NOB, stran 4, 8; Helena Polenik-Jelka, izjava, oboje v AMNOM.

VI. Ustanovitev Pohorskega odreda 4. novembra 1943 in njegova dejavnost do vključitve v Zidanškovo brigado 8. januarja 1944

Meseca oktobra je bil opazen hitrejši razvoj vojaških enot IV. operativne cone in tudi narodnoosvobodilnega gibanja na sploh. Obnovljena Šlandrova brigada se je v bojih in akcijah že močno uveljavila, uspešne pa so bile tudi druge enote IV. operativne cone. Večjo dejavnost osvobodilnega boja in zlasti dosežene uspehe Šlandrove brigade pa je treba pripisati tudi precejšnji oslabitvi nemških oboroženih sil na Štajerskem in Gorenjskem zaradi kapitulacije Italije. Najpomembnejša je bila premestitev večine enot 19. SS policijskega polka ter dvanajstih samostojnih policijskih in orožniških motoriziranih čet. Drugi in tretji bataljon 19. SS policijskega polka so poslali na zavarovanje železniške proge Ljubljana–Trst, preostale enote na nemško-italijansko mejo, v Ljubljansko pokrajino, Slovensko primorje in Istro. Tako je ostalo le še nekaj policijskih čet 19. SS polka v Celju, Zagorju in na Vranskem. Glavna opora okupatorskih oblasti so potem bile številne orožniške postaje, policija in vermanšaft. Toda za večje akcije so Nemci angažirali policijske, vojaške in vermanšafte enote. Omenili smo že, da je general Rösener ustanovil 30. septembra 1943 operativni štab za uničenje band s sedežem v Ljubljani, ki je nato zbiral poročila o partizanskih enotah in organiziral njihovo zasledovanje z večjimi enotami. Proti edini brigadi na območju IV. operativne cone so imeli Nemci takrat približno trikrat več lastnih oboroženih sil, to pa jim ni zadoščalo, da bi jo lahko v njeni dejavnosti zavrli. O svoji trenutni nemoči so vodilni nacisti seznanjali pristojne forume, prosili za vojaško pomoč ter iskali tudi druge ustrezne rešitve. Tako je Josef Vogt med drugim 1. novembra 1943 opravičeval, da ni mogel zaradi odsotnosti policijskih in vojaških enot voditi v tem času akcij proti partizanskim

enotam in da so bile edini uspeh aretacije 262 aktivistov in podpornikov OF.¹

V teh za partizansko bojevanje razmeroma ugodnejših razmerah sta se z obhoda enot na Koroškem in Pohorju vrnila na Moravško komandant in politični komisar IV. operativne cone Franc Poglajen-Kranjc ter Mitja Ribičič-Ciril. Ocenila sta, da bo potrebno takoj okrepiti partizansko dejavnost na Pohorju.² Dne 24. oktobra 1943 je bil na razgovoru v štabu IV. operativne cone Janko Sekirnik-Simon, komandant Šlandrove brigade in domenili so se o pomoči, ki jo bo dala za hitrejši razvoj NOB Šlandrova brigada Pohorju in drugim enotam IV. operativne cone.³ Naslednjega dne 25. oktobra 1943 je štab IV. operativne cone poročal glavnemu štabu, da je ustanovil iz Pohorskega bataljona in bataljona borcev Šlandrove brigade Pohorski odred. Za komandanta je postavil Draga Poglajena, dotedanjega komandanta 2. bataljona Šlandrove brigade, za političnega komisarja pa Franta Komela, dotedanjega političnega komisarja Pohorskega bataljona. To poročilo lahko upoštevamo kot sklep in dokument o ustanovitvi Pohorskega odreda, ki je bil potem ustanovljen pri Pesku na Pohorju 4. novembra 1943.

Svoj sklep o ustanovitvi Pohorskega odreda je štab cone utemeljeval, da je doslej deloval na Pohorju bataljon 74 borcev, oborožen s 3 puškomitraljezi, lahkim minometom in 29 puškami,⁴ da je štel že 150 mož, od katerih so Srbe in Hrvate po njihovi želji zaradi prek 100 neoboroženih poslali na Hrvaško ter da ni zaradi prevelikega števila neoboroženih izvajal vojaških akcij. Dalje je štab navedel, da je bilo na Pohorju čutiti pomanjkanje močnejše vojaške enote, terenskih organizacij in političnih aktivistov, kar je imelo za posledico, da se je pričela organizirati plava garda. Provokatorje in vohune plave garde, odkrite v Pohorskem bataljonu, so ustrelili, za ustanovitev Pohorskega odreda pa so se odločili predvsem zaradi učinkovitejšega bojevanja proti pojavom plave garde, večje dejavnosti enot na pohorskem območju, večjih možnosti mobiliziranja ter poudaril: »Pohorski odred bo poleg tega predstavljal jedro nove brigade na Pohorju, ki jo bomo formirali, čim bodo dani pogoji za to.« Iz dosedanjega besedila izhaja, da je bila za razmah partizanstva ob severni meji ustanovitev Pohorskega odreda nujna, ne pa tudi za bojevanje proti pojavom plave garde. Za Šlandrovo brigado se je štab odločil, da »ostane na kamniško-savinj-

skem sektorju kot najvažnejšem sektorju z ozirom na komunikacije in z ozirom na to, da predstavlja neposredno zaledje na mejah osvobojenega ozemlja».⁵

Poročilu o ustanovitvi Pohorskega odreda so takoj sledile vse priprave za uresničitev tega sklepa. Zaradi pospešitve razvoja in uspešnejšega delovanja enot ter osvobodilnega boja ob severni meji, predvsem pa zaradi ustanovitve Pohorskega odreda je krenil ob koncu oktobra 1943 s spremstvom na Pohorje tudi Franc Poglajen-Kranjc, komandant IV. operativne cone.⁶

POHOD BATALJONA ŠLANDROVE BRIGADE NA POHORJE

Da bi lahko poslal na Pohorje bataljon borcev, je štab Šlandrove brigade sklical 28. oktobra zbor vseh treh svojih bataljonov na Menini planini, ki je bila takrat že pokrita s tanko snežno odejo. Bataljoni so postavili šotore v starem brigadnem taborišču nad Češnjicami. Tu je bil tudi štab brigade in nekaj članov štaba cone. Ob lepem vremenu in dobrem razpoloženju borcev je dežurni sklical zbor brigade. Pred razvrščene borce po bataljonih so prišli conski in brigadni voditelji, začela se je slovesna zaprisega. Veliko novincev je prvič priseglo, da se bodo bojevali za svoj narod in za dokončno osvoboditev svoje domovine, stari borci pa so zaprisego obnovili. Po tej slovesnosti je štab brigade izbral iz vseh bataljonov 96 borcev in funkcionarjev ter iz njih ustanovil drugi bataljon Pohorskega odreda. Oborožili so ga dobro s puškami, lahkimi mitraljezi, brzostrelkami, minometi in mu dali dovolj streliva. Komandant je postal Ivan Rojc-Bogdan, politični komisar pa Janez Artač-Jan. Od 2. bataljona se je poslovil njegov komandant Drago Poglajen, ki je šel z bataljonom na Pohorje za komandanta Pohorskega odreda. Po opravljenih še drugih kadrovskih spremembah je pred štirimi bataljoni spregovoril politični komisar cone Mitja Ribičič-Ciril, ki je predvsem poudaril pomembnost pohoda Bogdanovega bataljona in njegove naloge na operacijskem območju Pohorskega odreda.⁷

Ob ustanovitvi 2. bataljona Pohorskega odreda, ki so mu kmalu pričeli praviti po komandantu Bogdanu tudi Bogdanov bataljon, velja poudariti podatek iz izjave Ivana Mediča-Silva, političnega komisarja Savinjske čete in Jožeta Hrena-Akija, da

je sestavljala Savinjska četa z okoli 50 borci, ki je šla v sestavo Bogdanovega bataljona, v njem večino borcev. V tej četi je bilo nekaj borcev z območja Domžal, Kamnika, Savinjske doline in nekaj s koroškega, pohorskega in mariborskega območja, ki so bili v 2. Pohorskem bataljonu že pred njegovim odhodom 8. avgusta 1943 s Pohorja. To je pomenilo za Bogdanov bataljon določeno prednost, saj jim ni bilo Pohorje neznanka, in tudi na več borcev, ki so šli na Pohorje s hudimi predsodki zaradi padca 1. Pohorskega bataljona, so pozitivno vplivali.⁸

Popoldne 29. oktobra 1943 je krenil Bogdanov bataljon s Šlandrovo brigado v Zadreško dolino, ki je šla v napad na orožniško postajo v Šmartnem ob Dreti. Po sedemurni naporni hoji so se nad Sv. Joštom nad Šmartnim ob Dreti od Šlandrovcev poslovili borci, ki so nadaljevali pohod na Pohorje.⁹ Bogdanov bataljon je potem vodila pot prek Mozirskih planin in Zavodenj v Gornji Razbor, kamor je prispel 1. novembra 1943. Njegov pohod je med domačim in tudi prebivalstvom Šaleške doline močno odmeval, saj tu že dalj časa ni bilo večje partizanske enote. Na ta dan je bilo veliko ljudi na pokopališču in partizani so tu ubrano zapeli v počastitev padlih in umrlih, potem pa so šli tudi v cerkev. Zaradi tako lepega ravnanja so domačini partizane toplo sprejeli in se z njimi prijateljsko pomenkovali. Učiteljica Marica Trobej iz Šoštanja je v svoj dnevnik zapisala: »Kmetje, ki so to pripovedovali, so dejali, jokali smo, tako lepo so peli...«¹⁰ Takratni politični komisar čete Adolf Jevšnik-Lvov je povedal: »Na večer je že šlo, ljudje so bili na grobovih in so nas nezaupljivo gledali. Niso verjeli, da smo res partizani. Menili so, da smo raztrganci... Na pokopališču sta bila dva partizanska grobova. Bogdan nam je ukazal, naj s pesmijo počastimo spomin padlih tovarišev... Zapeli smo Vigred se povrne. Ljudje so prisluhnili, obrazi so se jim omehčali. Ko pa smo nato zapeli še Kot žrtve sta padli za nas, ni ostalo nobeno oko suho. Zdaj ni bilo več vprašanje, kdo smo: naša čustva in čustva ljudi so se zlila v eno.« Komandir Jože Hren-Aki poudarja, kako lepo so zapeli tudi v cerkvi, višek razpoloženja med borci pa so dosegli, ko so ugotovili, da so zase pridobili sprva navidez nedostopne in nezaupljive domačine. Lvov še dodaja, da je potem politični komisar Jan organiziral miting, na katerem je tudi govoril, udeležila pa se ga je vsa vas. Domačini so borcem postregli z vsem, kar so premogli. Ob slovesu so naro-

čili pozdrave za borce na Pohorju in jih povabili, naj se še vrnejo.¹¹

Bogdanov bataljon je iz Gornjega Razbora krenil 2. novembra 1943 okoli 3. ure na Graško goro in v Plešivcu opravil preskrbovalno akcijo. Pohod Bogdanovega bataljona je Nemce nekoliko zmedel, saj so zaradi netočnih obvestil poročali, da je bilo v Gornjem Razboru in na Graški gori 300 partizanov, medtem ko je orožniška postaja Velenje poročala, da je bilo v Plešivcu od 80 do 90 partizanov.¹²

Orožniki so od Mozirskih planin kar naprej sledili pohodu Bogdanovega bataljona. Za zvečer 2. novembra so orožniki iz Podgorja ugotovili, da je bilo v Šmiklavžu zaradi prehrane pri več kmetih večje število partizanov. V naslednjem poročilu so zopet močno pretiravali, da je šlo v noči od 2. na 3. november 1943 iz Šmiklavža čez Mislinjsko dolino in skozi Dovže na Pohorje 200 do 300 partizanov. Orožniški postaji Slovenj Gradec in Mislinja sta tudi na osnovi netočnih obvestil o številu partizanov poročali, da je bila partizanska enota 200 do 300 partizanov 3. novembra na pohodu od Mislinje proti Dovžam. Točno pa so poročali, da so na tej poti ob 6,30 prijeli ter odpeljali rezervnega policista Jakoba Soršaka iz orožniške postaje Mislinja in dopustnika iz nemške vojske deseterja Martina Kovšeta. Pri kmetu Doršaku v Dovžah so partizani vzeli konja in nadaljevali pohod v smeri Dovže–Tretjak–Završnik–Karbun–Robnikov vrh–Črni vrh.

Orožniška postaja Podgorje je tudi poročala, da je partizanom sledila od Šmiklavža četa vermanov. Pri zasledovanju partizanske kolone je sodelovala tudi orožniška patrulja z Mislinje. Po vrnitvi 3. novembra ob 18. uri je slednja poročala, da so šli do Črnega vrha, kjer so zavzeli položaje, do spopada pa ni prišlo, ker so partizani nadaljevali pohod proti Ribniškemu sedlu.¹³

Borci Bogdanovega bataljona poudarjajo, da so jih ljudje na poti iz Zadrecke doline lepo sprejemali, zlasti na poti od Razbora do Peska na Pohorju. V Dovžah so dobili konja, vso pot pa jim je koristil in bil malo tudi v zabavo kot priden potrpežljiv nosač orožja, streliva, opreme in drugega tovara prikupen osliček. Bataljonu ga je poklonil kmet Borsečnik nad Rečico pod Mozirsko planino. Ta skromna živalca je bila potem nepogrešljiv člen v bataljonovi in odredovi koloni.¹⁴

Bogdanovemu bataljonu niso sledili samo orožniki, policisti in vermani, temveč tudi gestapovci. Prosluli mariborski nepomemben predvojni nemčur Alois Fasching je kot vodja gestapovskega oporišča v Slovenjem Gradcu zvedel, da je bilo 1. novembra 1943 v Zgornjem Razboru okoli 200 partizanov in je zato poslal 2. novembra 1943 ob 17. uri v izvide raztrganca Čopa in Podveršnika. Ta sta našla sledove partizanske kolone na Graški gori, ki so vodili iz Velunjskega jarka in šli proti Sv. Rupertu. Vzhodno od Sv. Helene so se sledovi delili v dve smeri. Ena je vodila skozi Šmiklavž, druga pa skozi Dobravo. Vohljača sta seveda povsod prihajala prepozno in poročala 3. novembra 1943 Faschingu, ko sta se vrnila s terena v Slovenj Gradec, o odkritju partizanskih sledov. O partizanih sta rekla, da jih nista videla. Fasching je sklenil poročilo komandantu varnostne policije in varnostne službe v Mariboru z dne 3. novembra 1943, da bodo od 3. do 9. novembra hajkale za partizani večje sile vermanov in policije zahodno od Slovenjega Gradca in na zahodnem Pohorju vključno z območji Ribniškega in Vitanjskega sedla. V hajko z enotami je načrtoval tudi vključitev poznavalcev terena, raztrgancev Brunška, Kurnika, Blazinška, Čopa, Vidmarja in Podveršnika.¹⁵

ZDRUŽITEV BOGDANOVEGA IN POHORSKEGA BATALJONA V POHORSKI ODRED

Kot je že iz besedila znano, je štab Pohorskega bataljona vedel, da bo prišla vojaška okrepitev na Pohorje. Da pa je Bogdanov bataljon že na pohodu na Pohorje, mu je potrdil tudi komandant IV. operative cone Franc Poglajen-Kranjc, ki je prišel s spremstvom na Pohorje konec oktobra 1943. V tem času je prišel na Pohorje tudi Bogdan Hrovat-Miha, ki ga je poslal pokrajinski komite za severno Slovenijo z nalogo, da se poveže s terenskimi političnimi delavci in da se čimprej vključi v politično delo mariborskega okrožja. Miha je prišel s političnega dela v litijemskem okrožju.¹⁶

Štab Pohorskega bataljona, ki je bil v začetku novembra blizu Peska, je poslal dva dobra poznavalca Pohorja partizana Jožeta Gologranca-Jurčka in Rudija Miheliča-Jernej Bogdanovemu bataljonu naproti. Predpoldne 3. novembra sta se Jurček

in Jernej sešla na Pungartu z Bogdanovim bataljonom in ga odpeljala mimo Črnega vrha v Komisijo. Borci so se nastanili na Seitlovi-Žigartovi domačiji in v bližnji Pergerjevi lovski koči.¹⁷

Kolikokrat se je sedaj že komandant bataljona Ivan Rojč-Bogdan zatekel v ta topli domač Seitlov in Žigartov dom, ki je bil odprt borcem proti okupatorju že leta 1941. Tu je bilo vselej od leta 1942 varno zatočišče tudi za komandanta Franca Rozmana-Staneta, za njegovo zaščito, v kateri je bil tudi Bogdan in za njegove sodelavce. Policija je hotela marca 1943 izkoristiti Seitlovo-Žigartovo domačijo, da bi tu ujela komandanta Staneta, ko je iskal padli Pohorski bataljon. Toda Stanetu zvesti domačini so ga še pravi čas opozorili, da ga v naselju Komisija čaka že teden dni okoli 50 policistov, preoblečenih v raztrgance in ne borci Pohorskega bataljona. Bogdan, Silvo in še nekateri borci, ki so bili tudi že od maja 1943 tolikokrat deležni gostoljublja domačinov, so sedaj zvedeli žalostno resnico, da je prav med njihovim odhodom s Pohorja v začetku avgusta 1943 policija odpeljala zavednega gospodarja Antona Seitla, ki se iz Dachaua ni več vrnil in dan za njim še gospodinjo Marijo Žigart. Njen sin Vitez je prišel 7. avgusta 1943, ranjen domov, da bi si tu pozdravil roko. Iz previdnosti je opazoval z roba gozda svoj dom. Videl je mater, ko je šla molsti krave. Že je hotel k njej, v tem pa je opazil šest postav. Bili so gestapovci in policisti. Ves razdvojen ni vedel, kaj naj stori, toda prevladal je razum. Ni streljal, saj je bilo sovražnikov šest ali tudi več. Toda prizor je bil grozen. Mater so zvezali in jo odgnali. Zaklali so tri svinje in odgnali deset glav goveje živine. Ves pretresen se je Vitez začasno vrnil v četo, potem je šel za krajši čas na zdravljenje. Na izpraznjeni dom je Perger poslal začasnega oskrbnika Matijevčevega Karla in od njega so sedaj želeli partizani zvedeti o zaprtih domačinih čim več. Hudo jim je bilo ob neprijetnih novicah o dobrih domačinih, veseli pa so bili vesti, da je domači sin Vitez že partizanski komandir čete, nepogrešljiv vodnik po širnem pohorskem območju, partizanski vojski v veliko korist in pomoč, sovražnikom povsod v strah in preplah. Partizane je spodbujalo pogumno vedenje preostalih domačinov v Komisiji, ki so skoraj vsi še naprej sodelovali s partizani, ne glede na to, da so Nemci odpeljali in zaprli avgusta 1943 več njihovih najboljših sosedov. Bogdanov bataljon je zjutraj 4. novembra 1943 krenil proti Pesku k ustanovitvi Pohorskega odreda. V naselje Ko-

misijo so za njimi prihrumeli Nemci in ukazali Matijevčevemu Karlu, da se iz Seitlovega-Žigartovega doma takoj izseli. V besu in nemoči do partizanov, ki so se jim umaknili in tudi v sovraštvu do domačinov Komisije, za katere so vedeli, da so partizanski sodelavci, so zažgali Seitlov-Žigartov dom, gospodarsko poslopje in lovsko kočo veleposestnika in tovarnarja Pergerja. Svoj zločin so opravičevali, da so to storili zato, ker so v teh stavbah prenočevali partizani.¹⁸

Ustanovitev Pohorskega odreda, višje vojaške enote so vsi nestrpno pričakovali. Pohorski bataljon je bil zjutraj 4. novembra 1943 zbran na mehkem, vlažnem terenu, kakih 20 minut hoda jugozahodno od Peska, ali pol ure severovzhodno pod Roglo. Tu je bil tudi komandant IV. operativne cone Franc Poglajen-Kranjc s spremljevalci. Pohorske vrhove je že pobelil sneg. Vreme je bilo novembrsko, mrko in neprijetno. V dneh pred ustanovitvijo odreda je deževalo, proti večerom pa je naletaval sneg. Prezeblji in premočeni borci so se stiskali v zavetje smrek in bukev ali pod šotorska krila, ki jih je bilo vselej premalo. Vedno iznajdljivi komandir Vitez je zanetil velik ogenj, ob katerem so se borci izmenoma greli in sušili premočena oblačila. Tu so se o tekočih zadevah dogovarjali funkcionarji Kranjc, Harkov, Franta, Vojin, Boris, Vitez, Ernest, Ivo, Rajko in drugi. Nekoliko odmaknjeni od taboriščnega vrveža so bili na oprezu stražarji, pričakovani partizanski zbor so varovale še patrolje, ki so krožile in preverjale bližnjo ter daljno okolico. Konec nestrpnega pričakovanja je med 8. in 9. uro pretrgala patrolja, ki so jo pred dvema dnevoma poslali Bogdanovemu bataljonu naproti. Toda sedaj ni bila sama. Za njo se je vila dolga kolona dobro oboroženih borcev in starešin. Med njimi so takoj prepoznali tiste, ki so že bili na Pohorju. Taborišče je zaživel. Stari borci so se z dvigom stisnjene pesti in še posebej s toplim stiskom rok pozdravljali. Nova poznanstva in prijateljstva med borci Pohorskega in Bogdanovega bataljona so bila kmalu sklenjena. Samozavest pri obojih se je naglo stopnjevala. Pohorci so se zavedali, da so sedaj več kot enkrat močnejši, saj je bilo Šlandrovcev nekaj več kot njih, bili so bolj oboroženi in tudi dragocene bojne izkušnje je večina imela. Toda časa za obujanje spominov na bojne akcije ni bilo. Štab odreda je s pomočjo obeh bataljonskih štabov in četnih poveljstev izvedel najnujnejše organizacijske posege. Nekoliko je prerazporedil sta-

rešine in enakomerneje porazdelil orožje ter strelivo. Pohorski odred sta sedaj sestavljala 1. pohorski in 2. Bogdanov bataljon. Bataljona sta imela vsak po dve četi. Po organizacijski ureditvi Pohorskega odreda, kar je pomenilo tudi ustanovitev te večje vojaške enote na Pohorju, so borce po četah v okviru bataljonov razvrstili in pred nje stopili njihovi voditelji. Zbrane spodbudne besede so spregovorili Franc Poglajen-Kranjc, komandant cone, njegov brat Drago, komandant Pohorskega odreda, ki mu je bilo prav na ta dan 24 let, prišel pa je iz Šlandrove brigade, kjer je bil eden najpogumnejših in najsposobnejših bataljonskih poveljnikov ter že znani Franta Komel, dotedanji politični komisar Pohorskega bataljona. Vojaško najbolj izkušenemu Kranjcu so vsi prisluhnili. Bil je kot običajno resen, kratik in jedrnat. Med drugim je poudaril, da so sedaj naloge borcev Pohorskega odreda v bistvu enake kot so bile naloge Pohorskega bataljona, vendar s to razliko, da bo odslej potrebno vojaško in politično dejavnost odreda kot večje in bolje oborožene enote okrepiti in jo enakomerneje razvijati na celotnem območju operacijskega delovanja v smeri Maribor–Slovenj Gradec ter dolin in komunikacij na območju Maribor–Dravograd–Slovenj Gradec–Velenje–Vitanje–Slovenska Bistrica. Dalje je poudaril pomen in nujnost povečave mobilizacije novih borcev ter pomoč odreda terenskimi aktivistom pri ustanavljanju odborov OF in širjenju osvobodilnega gibanja na širšem pohorskem območju. Tudi govora komandanta odreda Draga Poglajna in političnega komisarja Frante Komela sta bila v duhu bojnega dogovora, kako najbolje vojaško in politično usposobiti odred za izvrševanje številnih zahtevnih nalog in za hkratno premagovanje najrazličnejših težav.

Posebne slovesnosti ta pomemben partizanski zbor ni imel, saj je tudi ni mogel imeti. Sestal se je v surovih razmerah okupacije in neenakega nadčloveškega boja proti takrat še številčno veliko močnejšemu sovražnikovemu uničevalnemu stroju. Potekal je v slabem vremenu, toda v varstvu in osrčju naših pohorskih godzov na višini blizu 1400 m. Le kje vse so se morali partizanski borci za obstoj svojega naroda, za svobodo in za zmago socialistične revolucije zbirati, organizirati in dogovarjati, da bi premagali okrutnega okupatorja in tudi druge sovražnike. Toda zbor pri Črnih mlakah je vendar pomenil veliko slovesnost, ki pa je v tem primeru po vsebini močno presežala

njen skromen zunanji videz in vsako formalnost. To je bila slovesna tiha zaprisega brez mnogo besed in brez besedila vsakega borca, da se bo odločno bojeval za dokončno osvoboditev domovine.¹⁹

Po več kot štirih desetletjih se lahko vprašamo, ali je bilo mogoče v mrzlih novembrskih dneh dojeti vso veličino tako pomembnega dohodka kot je bila ustanovitev razmeroma že precej velike partizanske enote pogumnih prostovoljcev. Najbrž ne. To je bil odgodek, ko sta se zbrala na Pohorju prvič v revoluciji dva bataljona dobro organiziranih in oboroženih borcev, pripravljenih za še odločnejši boj.

Štab Pohorskega odreda so sestavljali komandant Drago Poglajen, politični komisar Franta Komel, namestnik komandanta Vincenc Janko-Harkov, namestnik političnega komisarja Aleksandar Vojinović-Vojin. Sanitetni referent je bil Tone Hudopisk-Zvone, sekretarka SKOJ pa Hilda Turk-Dunja, ki ji je začasno pomagal pri delu z mladino Bogdan Hrovat-Miha. Prvi ali Pohorski bataljon je štel ob ustanovitvi odreda 74, drugi ali Bogdanov pa 96, štab z osebjem 10, skupaj 180 borcev in starešin. Med borci sta bili samo dve dekleti, Hilda Turk-Dunja in Silva Drame-Nada, ki je prišla z Bogdanovim bataljonom. Komandant 1. bataljona je bil Boris Vinter, politični komisar Maks Čepič-Iztok, komandir 1. čete Franc Žigart-Vitez, namestnik Vinko Golob, politični komisar Ivan Mali-Bruno, namestnik Vinko Mezgec-Rajko, komandir 2. čete Jože Antoličič, namestnik Karel Vidergar-Rastko, politični komisar Janez Faletič-Brko, namestnik Miloš Ertl-Rigo. Komandant 2. bataljona Ivan Rojc-Bogdan, politični komisar Janez Artač-Jan, namestnik Ivan Medič-Silvo. Komandir 1. čete Milan Trtnik-Milanček, politični komisar Adi Jevšnik-Lvov, komandir 2. čete Jože Hren-Aki, politični komisar Albin Ratajc-Bine.²⁰ Po podatkih štaba IV. operativne cone z dne 15. novembra 1943 je imel Pohorski odred 2 lahka minometa, 8 lahkih strojnic, 7 brzostrelk, 105 pušk in 19 pištol.²¹

Na dan ustanovitve Pohorskega odreda se je zgodilo nekaj, kar se je udeležencem vtisnilo nepozabno v spomin. Bogdanov bataljon je pripeljal s seboj v taborišče Pohorskega bataljona rezervnega policista Jakoba Soršaka, ki ga je prijel med Dovžčami in Mislinjo. Ko so v taborišču ugotovili, da gre za okupa-

torjevega hlapca, so ga ustrelili. Po pripovedovanju več borcev je to močno prestrašilo dvomljivega partizana Ivana Kranjca, trgovskega pomočnika iz Šentilja v Slovenskih goricah, ki so ga takrat zasliševali, ker so domnevali, da je vrinjenec oziroma da z njim nekaj ni v redu. Toda njegovi zasliševalci oziroma čuvaji niso bili dovolj previdni. Spretno je zbežal stražarju in še enemu borcu. Oba sta stekla za njim, streljala, toda brez uspeha. Za beguncem je potem skočilo in streljalo še nekaj borcev in starešin, toda pozneje zloglasni izdajalec Kranjc je izkoristil ugodni trenutek in teren ter zbežal.²² Okrajno orožništvo Maribor je na osnovi poročila orožniške postaje Vitanje 5. novembra 1943 poročalo, da je prišel partizan Ivan Kranjc 4. novembra 1943 iz partizanskega taborišča k lovski hiši grofa Thurna nad Rakovcem nad Vitanjem, da so vojnega ubežnika Kranjca prijeli 5. novembra 1943, da je bil od 15. septembra do 5. novembra v partizanih, sedaj pa na poti na orožniško postajo Vitanje. V svojem drugem poročilu je orožniška postaja Vitanje navedla o Kranjcu, da so ga prijeli 5. novembra 1943 ob 7,15 na Hudinji in da je partizanom zbežal 4. novembra 1943 ob 11. uri. Poročilo so sklenili s pozivom, naj Kranjca takoj odvede v Maribor organ komandanta varnostne policije v Mariboru, ker lahko posreduje pomembne podatke.²³

In kako so nacistični voditelji ocenjevali nastale politične razmere na Štajerskem v času ustanovitve Pohorskega odreda. Josef Vogt je 1. novembra 1943 med drugim poročal v Berlin: »Ljudje, ki so si prej vidno prizadevali, da bi govorili nemško doma in v javnem življenju, ravnaajo zdaj prav nasprotno. ... Značilno za sedanje vedenje spodnještajerskega prebivalstva je dejstvo, da prihajajo na redne sestanke dnevnih krajevnih skupin le ljudje, ki so po svojem položaju in po svoji organizacijski včlanjenosti v to prisiljeni ... Pri takem obnašanju prebivalstva je banditizem, katerega so v začetku presojali skeptično in ga odločno odklanjali, moral naposled najti močno oporo v ljudstvu. Osebe, ki so bile rekrutirane za vojsko, izražajo javno svoje nezadovoljstvo in gledajo, da se kakorkoli pridružijo banditom, da bi se lahko aktivno borili za osvoboditev Slovenije. Izključena je možnost, da bi mogli banditi kogarkoli prisilno rekrutirati in nasilno odpeljati v gozd. V vsakem posameznem primeru smo lahko ugotovili, da so vsi, ki so bili rekrutirani za nemško vojsko, takoj zatem, poiskali zvezo z ban-

diti in jo tudi vselej našli, Da bi zaščitili svoje, se izgovarjajo, da so bili prisilno rekrutirani.

Zadnje aretacije pripadnikov OF so jasno pokazale, da širši sloji soglašajo z njenimi cilji, da jo moralno ali gmotno podpirajo in nadalje širijo. Čeprav nekateri izjavljajo, da so prisiljeni sodelovati z banditi, ker pritiskajo nanje in jim groze, da jih bodo sicer po prevratu, ki se naglo približuje, hudo mučili, ne smemo zaradi podobnih vnanjih znakov popuščati v splošnem.«

Na štabnem razgovoru pri vladnem predsedniku za Štajersko dr. Müller-Haciusu je Vogt 1. novembra 1943 tudi priznal, da je položaj na Spodnjem Štajerskem, Gorenjskem in Koroškem zaradi »band« zelo resen, da raste število »banditov« iz dneva v dan ter poudaril, da so zato potrebni odločni ukrepi.

Ob tako neugodnih razmerah so se nacisti tolažili z delnimi uspehi ofenzive v Ljublanski pokrajini, ki so jih sklenili propagandno izkoristiti.

Za »pomiritev« slovenske Štajerske si je zelo prizadeval tudi šef civilne uprave dr. Sigfried Uiberreither. Oktobra je posredoval pri vrhovnem vojaškem poveljstvu, da pošlje kakšno večjo policijsko ali vojaško enoto, vendar se je moral zadovoljiti z obljubo, da bo njegov predlog mogoče uresničiti šele konec novembra.

Pred nadaljnim poslabšanjem je položaj na Štajerskem reševal zvezni vodja Franz Steindl z vermanšaftom, ki mu je poveljeval. Na štabnem razgovoru je 1. novembra o njem dejal: »Vermanšaft Štajerske domovinske zveze je imel že od vsega začetka nalogo svetovnonazorsko, politično in vojaško izobraževati. Ni bil predviden za oboroženo akcijo. Spodnja Štajerska je obmejna dežela in ima zato posebne naloge. Zaradi stiske, ki je zaradi aktivnosti band nastala v obmejnem prostoru, smo morali vermanšaft pritegniti tudi k aktivnemu uničevanju band.« Ob tej priložnosti je poročal tudi o ustanovitvi tridesetih vermanšaftskih alarmnih čet.²⁴

Kot je razvidno, so nacisti priznavali naglo rast narodnoosvobodilnega gibanja, medtem ko šibkosti rajha in njegovega hitrega propadanja niso »smeli« videti in še manj priznati.

ZAOBLJUBA JUNAŠKO PADLEMU BATALJONU

Veličina padlega Pohorskega bataljona je bila gotovo v njegovem poslednjem junaškem boju pri Osankarici, ko so se vsi zavestno odločili za boj do poslednjega naboja in do zadnjega diha slehernega borca. To junaštvo, to moralno moč borcev in naroda sovražnik ni mogel streti. S svojim zgledom in veliko žrtvijo so borci padlega bataljona zavezovali na desetine, stotine in tisoče novih borcev, da v boju proti sovražniku vztrajajo do konca, enako kot so vztrajali sami.

Moralna moč padlega bataljona je bila izjemno sugestivna, saj je privlačila na njegovo poslednje bojišče vse enote, ki so na Pohorju nadaljevale boj po njegovi izkravitvi. Tako se je aprila to leto poklonila njegovemu spominu druga Pohorska četa, ko je pričela po svoji ustanovitvi boj na Pohorju in enako meseca maja drugi Pohorski bataljon.

Od Črnih mlak je po ustanovitvi krenil na poslednje bojišče Pohorskega bataljona tudi Pohorski odred. Takrat 17-letni borec, sin poljedelskih delavcev Franc Gašperlin-Mihec, sedaj polkovnik, je napisal: »Ob ustanovitvi odreda smo obiskali tudi taborišče padlega Pohorskega bataljona. Porušene zemljanke, obstreljena in polomljena drevesa. Besede, ki so nam bile tu izrečene, a predvsem spomin na padle tovariše, so na nas zapustile zelo globok vtis. Bilo je tudi solz, ali ne solz obupa, temveč solz upora, ponosa in maščevanja ter zavesti, da Pohorje z novo enoto ponovno vstaja, sposobno za še odločnejši boj in maščevanje padlih tovarišev...«²⁵ Franc Žigart-Vitez se spominja, da je med drugimi govorniki na bojišču spregovoril nekaj pretresljivih besed o padlih soborcih tudi nekdanji borec legendarnega bataljona Vincenc Janko-Harkov. Od tod je šel Pohorski odred v partizansko taborišče »Pri tablah« nad Črnim jezerom.²⁶

Sovražnikova pozornost do koncentracije partizanov na Pohorju se je stopnjevala. Zato je okrepil svojo poizvedovalno službo na vse strani. Tako je orožniška postaja Oplotnica poročala, da sta bila 4. novembra zvečer v Lukanji pri lovcu Ivanu Vranjeku dva partizana, na žagi Johanna Hockerja pa da jih je bilo približno 20, ki so preprečili nadaljnje delo žage tudi tako, da so odnesli tri industrijske pogonske jermene. Te so partizani pozneje uporabili za podplate. Več sovražnikovih poročil še omenja, da je ta skupina odnesla pri več kmetih z območja Lu-

kanje in Božjega precej živeža, nekaj oblačil ter rekvirirala 3 konje.²⁷

Spričo nepričakovane bistvene okrepitve partizanov na Pohorju je sprožil Franz Steindl v sovražnikovem taboru pravcati preplah. Že 4. novembra 1943, na dan ustanovitve odreda, je poročal šefu civilne uprave dr. Sigfriedu Uiberreiterju: »Na Pohorju so se zbrale močne bandine sile (400 do 600 mož). Nima-mo še jasnega izvidniškega rezultata. Jutri bom začel na Pohorju uporabljati udarne skupine.« Že naslednje jutro 5. novembra 1943 je Steindl ponovno pisal Uiberreitherju: »Jasni poizvedovalni rezultat s Pohorja je že pred mano. Banda v moči 400–600 mož (združitev rečiške bande s pohorsko in drugimi spodnještajerskimi skupinami band) ima tabor v prostoru Komisijsko sedlo – jezero pri Lovrencu – Skrivni hriber. Opazili so, da so banditi gradili utrdbe in tabor. Poročila so prišla z več strani (zaupniki gestapa, lovci, gozdarji).

Ravnokar sem imel pri sebi na posvetu podpolkovnika Nagla, kapetana Jungbauerja, podpolkovnika Pallua-Galla in Sturmbannführerja Vogta, da bi takoj pripravili ustrezno akcijo. Vermanšaft bo dal zanj 1000 mož pod mojim vodstvom. Jungbauer ima glede akcije pomisleke, ker bo v Mežiški dolini akcija, v kateri bodo deli naših sil držali zaporo.

Gauleiter! Položaj na Pohorju je edinstven. Mogoče je, da z enim udarcem pomirimo Spodnjo Štajersko. Prosim vas, da bi pri Rösenerju zahtevali, naj izvede akcijo. Priprave bi morali končati v noči od 5. na 6., napad pa bi začeli 6. novembra dopoldne. Če policijske sile niso na razpolago, bi zadostoval dodatek 3 ali 4 čet vojske s težkim orožjem. Prosim, da posredujete v interesu pomiritve Spodnje Štajerske.«²⁸

Pri obeh poročilih je potrebno pripomniti, da je dobil Steindl od svojih informatorjev močno pretirane podatke o številčnem stanju Pohorskega odreda. Netočna je bila tudi vest o partizanskem taborišču, ki naj bi bilo v prostoru Komisijsko sedlo – Lovrenško jezero – Skrivni hriber. Omenili smo že, da je bil odred v teh dneh pri Črnih mlakah in Pri tablah blizu Črnega jezera.

Zagrizeni sovražnik Slovencev in partizanov Steindl je hotel prek Uiberreitherja in drugih nacistov izsiliti od generala Rösenerja večjo akcijo proti Pohorskemu odredu, saj je upal, da

se bo ponovil 8. januar 1943, ko jim je uspelo uničiti Pohorski bataljon.

Toda Rösener je predlog zaradi pomanjkanja policijskih sil zavrnil. Steindl je pričel nato pripravljati samostojno akcijo vermanov, ki pa jo je Rösener iz prestižnih razlogov prepovedal. Steindlu je ukazal, da se vermanšaft vzdrži kakršnihkoli ofenzivnih akcij na Pohorju vse do velike akcije, ki jo bo organiziral Rösener sam. Zahvaljujoč Rösenerjevim poveljem je ostal vermanšaft še naprej v defenzivi. Akcijo za pomiritev Spodnje Štajerske je nameraval Rösener izvesti po vrnitvi policijskih enot z operacij na Dolenjskem in Notranjskem.²⁹

Vogt je poslal 6. novembra 1943 Steindlu prepis Rösenerjeve odklonilne brzozjavke z dne 5. novembra glede takojšnje večje akcije proti Pohorskemu odredu. Ta jo je takoj posredoval Uiberreitherju ter v svoji nemoči in nejevolji, ker ga Rösener ni »razumel« pripisal: »Če si banda pripravlja zimski tabor, bo vse v redu, če pa je samo prehodni tabor, ne bo izkoriščena edinstvena priložnost.«³⁰

Dne 6. novembra 1943 je poslal Vogt Steindlu v vednost kopijo svojega poročila o partizanski dejavnosti in dejavnosti lastnih moči. Med drugim je navedel, da še nima poročil od treh vermanšaftskih poveljstev, ki so na terenu v pohodu za partizani. Izvidniška enota varnostne policije pa mu je sporočila, da je odkrila med Vitanjskim sedlom in Thurnom (k 1465) 700 m dolgo partizansko zasedo. Partizanska zaseda naj bi bila postavljena tudi med Vitanjskim in Komisijskim sedlom. Ena od naslednjih izvidnic, ki je šla od Pungarta prek Črnega vrha, je pri Koti 1535 naletela na izpostavljeno partizansko stražo.³¹

Pohorski odred je po preizkušeni taktiki takoj po ustanovitvi razposlal nekaj svojih enot iz taborišča pri Črnem jezeru na več strani. Enota približno 20 borcev je bila zvečer 5. novembra v Golavabuki. Pri Martinu Pogladiču je dobila nekaj živeža, pri Francu Levovniku na Brdah živež, oblačila in perilo, pri Mariji Živkart pa platno.

Od 6. novembra 1943 se je na območju Ribnice zadrževala po orožniških poročilih partizanska enota približno 80 mož. Pozno zvečer je odpeljala iz vile Gasteiger v Josipdolu 2 konja z opremo, precej perila in odej. To so Nemci zasegli svojem pokojnega lastnika Lenarčiča, ki so jih izgnali, Vitezovi partizani pa so zasegli robo njim. Ta večer so partizani uničili tudi te-

kanje in Božjega precej živeža, nekaj oblačil ter rekvirirala 3 konje.²⁷

Spričo nepričakovane bistvene okrepitve partizanov na Pohorju je sprožil Franz Steindl v sovražnikovem taboru pravcati preplah. Že 4. novembra 1943, na dan ustanovitve odreda, je poročal šefu civilne uprave dr. Sigfriedu Uiberreiterju: »Na Pohorju so se zbrale močne bandine sile (400 do 600 mož). Nima mo še jasnega izvidniškega rezultata. Jutri bom začel na Pohorju uporabljati udarne skupine.« Že naslednje jutro 5. novembra 1943 je Steindl ponovno pisal Uiberreitherju: »Jasni poizvedovalni rezultat s Pohorja je že pred mano. Banda v moči 400–600 mož (združitvev rečiške bande s pohorsko in drugimi spodnještajerskimi skupinami band) ima tabor v prostoru Komisijsko sedlo – jezero pri Lovrencu – Skrivni hriber. Opazili so, da so banditi gradili utrdbe in tabor. Poročila so prišla z več strani (zaupniki gestapa, lovci, gozdarji).

Ravnokar sem imel pri sebi na posvetu podpolkovnika Nagla, kapetana Jungbauerja, podpolkovnika Pallua-Galla in Sturmbannführerja Vogta, da bi takoj pripravili ustrezno akcijo. Vermanšaft bo dal zanjo 1000 mož pod mojim vodstvom. Jungbauer ima glede akcije pomisleke, ker bo v Mežiški dolini akcija, v kateri bodo deli naših sil držali zaporo.

Gauleiter! Položaj na Pohorju je edinstven. Mogoče je, da z enim udarcem pomirimo Spodnjo Štajersko. Prosim vas, da bi pri Rösenerju zahtevali, naj izvede akcijo. Priprave bi morale končati v noči od 5. na 6., napad pa bi začeli 6. novembra dopoldne. Če policijske sile niso na razpolago, bi zadostoval dodatek 3 ali 4 čet vojske s težkim orožjem. Prosim, da posredujete v interesu pomiritve Spodnje Štajerske.«²⁸

Pri obeh poročilih je potrebno pripomniti, da je dobil Steindl od svojih informatorjev močno pretirane podatke o številčnem stanju Pohorskega odreda. Netočna je bila tudi vest o partizanskem taborišču, ki naj bi bilo v prostoru Komisijsko sedlo – Lovrenško jezero – Skrivni hriber. Omenili smo že, da je bil odred v teh dneh pri Črnih mlakah in Pri tablah blizu Črnega jezera.

Zagrizeni sovražnik Slovencev in partizanov Steindl je hotel prek Uiberreitherja in drugih nacistov izsiliti od generala Rösenerja večjo akcijo proti Pohorskemu odredu, saj je upal, da

se bo ponovil 8. januar 1943, ko jim je uspelo uničiti Pohorski bataljon.

Toda Rösener je predlog zaradi pomanjkanja policijskih sil zavrnil. Steindl je pričel nato pripravljati samostojno akcijo vermanov, ki pa jo je Rösener iz prestižnih razlogov prepovedal. Steindlu je ukazal, da se vermanšaft vzdrži kakršnihkoli ofenzivnih akcij na Pohorju vse do velike akcije, ki jo bo organiziral Rösener sam. Zahvaljujoč Rösenerjevim poveljem je ostal vermanšaft še naprej v defenzivi. Akcijo za pomiritev Spodnje Štajerske je nameraval Rösener izvesti po vrnitvi policijskih enot z operacij na Dolenjskem in Notranjskem.²⁹

Vogt je poslal 6. novembra 1943 Steindlu prepis Rösenerjeve odklonilne brzojavke z dne 5. novembra glede takojšnje večje akcije proti Pohorskemu odredu. Ta jo je takoj posredoval Uiberreitherju ter v svoji nemoči in nejevolji, ker ga Rösener ni »razumel« pripisal: »Če si banda pripravlja zimski tabor, bo vse v redu, če pa je samo prehodni tabor, ne bo izkoriščena edinstvena priložnost.«³⁰

Dne 6. novembra 1943 je poslal Vogt Steindlu v vednost kopijo svojega poročila o partizanski dejavnosti in dejavnosti lastnih moči. Med drugim je navedel, da še nima poročil od treh vermanšaftskih poveljstev, ki so na terenu v pohodu za partizani. Izvidniška enota varnostne policije pa mu je sporočila, da je odkrila med Vitanjskim sedlom in Thurnom (k 1465) 700 m dolgo partizansko zasedo. Partizanska zaseda naj bi bila postavljena tudi med Vitanjskim in Komisijskim sedlom. Ena od naslednjih izvidnic, ki je šla od Pungarta prek Črnega vrha, je pri Koti 1535 naletela na izpostavljeno partizansko stražo.³¹

Pohorski odred je po preizkušeni taktiki takoj po ustanovitvi razposlal nekaj svojih enot iz taborišča pri Črnem jezeru na več strani. Enota približno 20 borcev je bila zvečer 5. novembra v Golavabuki. Pri Martinu Pogladiču je dobila nekaj živeža, pri Francu Levovniku na Brdah živež, oblačila in perilo, pri Mariji Živkart pa platno.

Od 6. novembra 1943 se je na območju Ribnice zadrževala po orožniških poročilih partizanska enota približno 80 mož. Pozno zvečer je odpeljala iz vile Gasteiger v Josipdolu 2 konja z opremo, precej perila in odej. To so Nemci zasegli svojcem pokojnega lastnika Lenarčiča, ki so jih izgnali, Vitezovi partizani pa so zasegli robo njim. Ta večer so partizani uničili tudi te-

lefonejske linije na območju Vuhreda. Večje število partizanov se je zadrževalo 6. novembra tudi pri več kmetijah v Kotu in Keb-lju.³²

ODRED USPEŠEN V GRUŠOVJU IN NA PRIHOVI

Štab odreda se je takoj po ureditvi in razporeditvi svojih enot odločil za prvo vojaško akcijo. Pobudo zanjo je sprožil Boris Vinter. Na hitrico je sestavil enoto prostovoljcev, ki je štela blizu 20 borcev in starešin. Poleg Vinterja so znani Aleksandar Vojinović-Vojin, Maks Čepič-Iztok, Franc Žigart-Vitez, Milan Trtnik-Milanček, Alojz Vindiš-Dunda, Hilda Turk-Dunja, Maksim Peklar-Fonzi, Ernest Vobovnik, Ivo Skerlovnik, Ivan Kovačič-Gandi, Franc Štrucelj-Cigo, Marjan Krevh, Jože Antoličič, Jakob Mihelič-Savo, Marko in glavni vodnik domačin Milan Ivanuša-Vencelj iz Fošta nad Oplotnico. Vencelj, ki si je po pobegu iz nemške vojske ob koncu avgusta 1943 znajdljivo in pogumno našel prek Vukovih v Kotu zvezo ter šel med pohorske partizane, je sedaj soborce zanesljivo vodil v zasedo v Grušovje na glavno cesto. Po spominih borca Fonzi se je celo govorilo, da grede »počakat«³³ Steindla. Iz taborišča pri Črnem jezeru so krenili 5. novembra zvečer. Pot jih je vodila skozi Modrič v Zlogono goro. Tu so 6. novembra predanili pri Venclovem znancu Janezu Leskovarju. Ponoči so šli skozi Ugovec in Prihovo v Grušovje na glavno cesto Maribor–Celje. Pri stari kapelici na odcepu za Prihovo je Boris Vinter postavil mitraljezca. Skupino, ki jo je vodil Cigo, je Boris razvrstil nekoliko nižje pri kozolcu. Z njo je načrtoval napad na vozilo, ki so ga pričakovali iz smeri Slovenskih Konjic. Naloga tretje skupine, razvrščene pri hiši tik nad glavno cesto, je bila preprečiti morebitni dostop vozilom iz smeri Slovenska Bistrica. Iz konjiške smeri je ob polnoči pripeljal avtomobil. Ker je mitraljez zatajil, je dal Boris znak za napad s strelji iz svoje brzostrelke. Po prvih streljih se je avto ustavil ter se pričel potem zvratno počasi pomikati po klancu, vendar se je kmalu ustavil. Žarometi so ugasnili in borci so ugotovili, da so napadli poltovorni avtomobil. Iz njega se je širil močan vonj po žganih pijačah. Kabina je bila prazna, le dve esesovski kapi in pištola z naboji sta pričali, da sta sovražnikova vojaka zbežala. Boris je sedel za volan, nekaj borcev se je stlačilo na avtomobil. Tako so se eni počasi odpeljali na Prihovo,

drugi pa so jim sledili peš. Iz avtomobila so izpraznili nekaj za-
bojev sira, tobaka in okoli 100 steklenic žganih in drugih pijač.
Medtem je šlo nekaj partizanov v bližnje občinsko poslopje,
kjer so razbili okna, vrata, telefonske naprave in raztrgali Hit-
lerjeve slike. Nekaj arhiva so uničili v stavbi, nekaj pa so ga vrgli
na avtomobil, vse skupaj polili z bencinom in petrolejem, ki so
ga dobili v trgovini ter zažgali. Ogenj je sprožil v avtu sireno, ki
je potem tako močno zavijala, da je dvignila daleč naokoli na
noge staro in mlado, saj je naznanjala, da se v vasi dogaja nekaj
nenavadnega, posebnega. V trgovini pri Oberskih, kjer je stal
avtomobil, so dobili precej potrebnih reči, robe, čokolado, ci-
garete, nekaj živilskih nakaznic in denarja ter lovsko puško.
Spričo uspele akcije so dobro razporejeni partizani, nena-
vaden kres, smeh in hrup sredi noči zvabili iz hiš skoraj vse
vaščane. Tu ob glavni cesti domačini v teh hudih časih niso bili
vajeni partizanskih obiskov. Nacistični »apeli« in drugo nasilje
jih je hudo tlačilo. Zdaj so čutili pravo olajšanje in partizanska
akcija na avtomobil se je spremenila v krajši spontani miting,
na katerem sta prijaznim domačinom spregovorila Boris in Vo-
jin. Po slovesu ob pol dveh 7. novembra od domačinov so šli
partizani do Tinja in tu nekoliko počivali. Na poti so se srečali
s svojim bataljonom in potem skupaj prispeli v taborišče pri
Črnem jezeru. Tu so oddali kar so v akciji pridobili, Vojin in
Franta pa sta vsem borcem govorila o uspešno opravljeni akciji
ter poudarila njen vojaški in zlasti politični pomen.

Nemški orožniški patrulji iz Slovenskih Konjic in Oplotnice
sta brez uspeha iskali partizane, ki so izvedli akciji v Grušovju
in Prihovi. Plamen gorečega avtomobila je bil tako močan, da
so videli njegov odsev tudi orožniki z opazovalnega stolpa v Op-
lotnici.³³

Orožniška postaja Slovenske Konjice je poročala, da je oko-
li 15 partizanov napadlo 6. novembra ob 24. uri v Grušovju ese-
sovca Unterscharführerja Herberta Mayerja in Rudolfa Müller-
ja, ki sta lažje ranjena zapustila avtomobil in se zatekla na
orožniško postajo Slovenske Konjice. Orožniki iz Oplotnice so
v poročilu močno pretiravali, da se je zbralo 7. novembra od
0,30 pred trgovino Terezije Oberski v Prihovi 40–50 partizanov.
Dalje so navedli, da se je nekaj partizanov pripeljalo z eseso-
vskim tovornim avtomobilom in da so odnesli iz trgovine za pri-
bližno 1000 RM vrednosti. Komandant varnostne policije in

lefonejske linije na območju Vuhreda. Večje število partizanov se je zadrževalo 6. novembra tudi pri več kmetijah v Kotu in Keb-lju.³²

ODRED USPEŠEN V GRUŠOVJU IN NA PRIHOVI

Štab odreda se je takoj po ureditvi in razporeditvi svojih enot odločil za prvo vojaško akcijo. Pobudo zanjo je sprožil Boris Vinter. Na hitrico je sestavil enoto prostovoljcev, ki je štela blizu 20 borcev in starešin. Poleg Vinterja so znani Aleksandar Vojinović-Vojin, Maks Čepič-Iztok, Franc Žigart-Vitez, Milan Trtnik-Milanček, Alojz Vindiš-Dunda, Hilda Turk-Dunja, Maksim Peklar-Fonzi, Ernest Vobovnik, Ivo Skerlovnik, Ivan Kovačič-Gandi, Franc Štrucelj-Cigo, Marjan Krevh, Jože Antoličič, Jakob Mihelič-Savo, Marko in glavni vodnik domačin Milan Ivanuša-Vencelj iz Fošta nad Oplotnico. Vencelj, ki si je po pobegu iz nemške vojske ob koncu avgusta 1943 znajdljivo in pogumno našel prek Vukovih v Kotu zvezo ter šel med pohorske partizane, je sedaj soborce zanesljivo vodil v zasedo v Grušovje na glavno cesto. Po spominih borca Fonzi se je celo govorilo, da gredo »počakat« Steindla. Iz taborišča pri Črnem jezeru so krenili 5. novembra zvečer. Pot jih je vodila skozi Modrič v Zlogono goro. Tu so 6. novembra predanili pri Venclovem znancu Janezu Leskovarju. Ponoči so šli skozi Ugovec in Prihovo v Grušovje na glavno cesto Maribor–Celje. Pri stari kapelici na odcepu za Prihovo je Boris Vinter postavil mitraljezca. Skupino, ki jo je vodil Cigo, je Boris razvrstil nekoliko nižje pri kozolcu. Z njo je načrtoval napad na vozilo, ki so ga pričakovali iz smeri Slovenskih Konjic. Naloga tretje skupine, razvrščene pri hiši tik nad glavno cesto, je bila preprečiti morebitni dostop vozilom iz smeri Slovenska Bistrica. Iz konjiške smeri je ob polnoči pripeljal avtomobil. Ker je mitraljez zatajil, je dal Boris znak za napad s streli iz svoje brzostrelke. Po prvih strelah se je avto ustavil ter se pričel potem zvratno počasi pomikati po klancu, vendar se je kmalu ustavil. Žarometi so ugasnili in borci so ugotovili, da so napadli poltovorni avtomobil. Iz njega se je širil močan vonj po žganih pijačah. Kabina je bila prazna, le dve esesovski kapi in pištola z naboji sta pričali, da sta sovražnikova vojaka zbežala. Boris je sedel za volan, nekaj borcev se je stlačilo na avtomobil. Tako so se eni počasi odpeljali na Prihovo,

drugi pa so jim sledili peš. Iz avtomobila so izpraznili nekaj zabojev sira, tobaka in okoli 100 steklenic žganih in drugih pijač. Medtem je šlo nekaj partizanov v bližnje občinsko poslopje, kjer so razbili okna, vrata, telefonske naprave in raztrgali Hitlerjeve slike. Nekaj arhiva so uničili v stavbi, nekaj pa so ga vrgli na avtomobil, vse skupaj polili z bencinom in petrolejem, ki so ga dobili v trgovini ter zažgali. Ogenj je sprožil v avtu sireno, ki je potem tako močno zavijala, da je dvignila daleč naokoli na noge staro in mlado, saj je naznanjala, da se v vasi dogaja nekaj nenavadnega, posebnega. V trgovini pri Oberskih, kjer je stal avtomobil, so dobili precej potrebnih reči, robe, čokolado, cigarete, nekaj živilskih nakaznic in denarja ter lovsko puško. Spričo uspele akcije so dobro razpoloženi partizani, nenavaden kres, smeh in hrup sredi noči zvalili iz hiš skoraj vse vaščane. Tu ob glavni cesti domačini v teh hudih časih niso bili vajeni partizanskih obiskov. Nacistični »apeli« in drugo nasilje jih je hudo tlačilo. Zdaj so čutili pravo olajšanje in partizanska akcija na avtomobil se je spremenila v krajši spontani miting, na katerem sta prijaznim domačinom spregovorila Boris in Vojin. Po slovesu ob pol dveh 7. novembra od domačinov so šli partizani do Tinja in tu nekoliko počivali. Na poti so se srečali s svojim bataljonom in potem skupaj prispeli v taborišče pri Črnem jezeru. Tu so oddali kar so v akciji pridobili, Vojin in Franta pa sta vsem borcem govorila o uspešno opravljeni akciji ter poudarila njen vojaški in zlasti politični pomen.

Nemški orožniški patrulji iz Slovenskih Konjic in Oplotnice sta brez uspeha iskali partizane, ki so izvedli akciji v Grušovju in Prihovi. Plamen gorečega avtomobila je bil tako močan, da so videli njegov odsev tudi orožniki z opazovalnega stolpa v Oplotnici.³³

Orožniška postaja Slovenske Konjice je poročala, da je okoli 15 partizanov napadlo 6. novembra ob 24. uri v Grušovju esesovca Unterscharführerja Herberta Mayerja in Rudolfa Müllerja, ki sta lažje ranjena zapustila avtomobil in se zatekla na orožniško postajo Slovenske Konjice. Orožniki iz Oplotnice so v poročilu močno pretiravali, da se je zbralo 7. novembra od 0,30 pred trgovino Terezije Oberski v Prihovi 40–50 partizanov. Dalje so navedli, da se je nekaj partizanov pripeljalo z esesovskim tovornim avtomobilom in da so odnesli iz trgovine za približno 1000 RM vrednosti. Komandant varnostne policije in

varnostne službe pa je v dveh poročilih navedel, da je bil napadeni in zažgani tovorni avtomobil iz SS-oddelkov, ranjena esesovca pa iz enote Leibstandarte Adolf Hitler, da so partizani v Prihovi izpraznili trgovino, razdejali občinsko poslopje in prerezali telefonske zveze. Vogt je še dodal: »Ob prijavljenih napadih je orožništvo poslalo patrolje, na bandinih področjih pa postavilo zasede. Trije odredi vermanšafta, ki so v akciji, doslej še niso imeli spopada. Opazovalne patrulje varnostne policije so v večjem merilu angažirane na Pohorju.«³⁴

Zgodaj zjutraj 7. novembra je Josipdol zapustila partizanska enota, ki se je na tem območju zadrževala krajši čas ter odšla v sestavo odreda. V noči od 7. na 8. november sta bili na zahodnem Pohorju še dve partizanski skupini. Zaradi nabave živeža je okoli 15 partizanov obiskalo Martina Kovšeta na Razborci, enako število pa se jih je zadrževalo na Brdah pri Martinu Pogladicu. Orožniki so še poročali, da so bili 7. novembra pozno zvečer pri Tončeku Merniku pri Sv. Kunigundi trije partizanski konjeniki. Zanimali naj bi se, kako je potekalo veliko zborovanje Štajerske domovinske zveze in kaj je na njem govoril Franz Steindl. Dalje jih je zanimalo, če so v tem kraju tečaji nemškega jezika in zagrozili, da bo usmrčen, kdor jih bo tu vodil. O treh partizanskih konjenikih, ki so prijezdili od Sv. Kunigunde, so orožniki poročali, da so se ustavili zaradi poizvedb 8. novembra tudi v Jurgovem pri Francu Kranjcu.³⁵

NAPAD NA ZREČE – VELIKA ODREDOVA PREIZKUŠNJA

Takoj po ustanovitvi odreda je njegov štab pospešeno zbiral podatke za izvedbo vojaške akcije, v kateri bi sodelovale vse njegove enote. Štab cone je nepretrgoma zahteval od vseh svojih enot zlasti uničevanje sovražnikovih prometnih zvez in utrjenih postojank. Od terenskih delavcev in svojih obveščevalcev so dobili podatke o sovražnikovih postojankah v Ribnici, Vitanju, Zrečah in drugih. Iz več razlogov so se odločili za napad na Zreče, hkrati pa so načrtovali ustrelitev osovražnega okupatorjevega krajevnega vodje in člana nacistične stranke Gustava Pukla, p. d. Gruntnerja ter njegove žene Henrike ali Erike, ki je bila še bolj zagrizena nacistka kot mož. Pukl, četudi Slovenec, je bil do Slovencev sovražno razpoložen. Naše zavedne ljudi je

od okupacije ovajal ter jih spravljaj v zapore ali izgnanstvo. Pukl je bil oborožen, hiša, ki so jo skoraj vsako noč čuvali vermani, pa je bila utrjena. V strahu pred partizani je velikokrat prespal tudi v Zrečah pri orožnikih ali vermanih. Tudi domači sin Gustl je bil nacist in je padel v nemški vojski. Partizani so hoteli Pukla ustreliti že avgusta, vendar je bil takrat preveč zastražen. Pukl je imel dve večji posesti, gostilno, trgovino, mlin, žago, kolarstvo, kovačijo in pekarno. V njegovi trgovini je bila okupatorjeva prisilna oddaja živine, poljščin in drugega. Z izvedbo najstrožje kazni nad Puklom in nad njegovo ženo, ki je bila po prednikih nemškega rodu, so partizani želeli osvoboditi prebivalce Zreč in okolice njunega nacističnega pritiska in tako te ljudi še bolj povezati z gibanjem. Njuna likvidacija bi bila tudi opomin drugim okupatorjevim hlapcem, da pretrgajo čimprej stike z nacisti.³⁶

Pohorski odred se je odločil za napad na Zreče predvsem tudi zato, ker je bilo na tem območju vključenih v odpor že precej ljudi, vojaška akcija odreda na sovražnikovo postojanko pa bi lahko pomenila za hitrejši razvoj gibanja na tem območju še dodatno spodbudo.

V tem času so na vitanjskem, zreškem in oplotniškem Pohorju že uspešno delovali kot politični delavci borci, ki so bili poprej v bataljonu Ferdinand Špilak-Prleški Lojzek, Milan Ivanuša-Vencelj in Tone Rader-Jasko. Kot je bilo že navedeno, so Franc Rozman-Stane s svojim spremstvom, druga Pohorska četa in zlasti drugi Pohorski bataljon oživili stike s trdnimi partizanskimi kmetijami in vsemi, ki so delovali s padlim Pohorskim bataljonom. Tudi Prleški Lojzek, Vencelj in Jasko so v razmeroma kratkem času pridobili veliko novih sodelavcev. Prleški Lojzek je utrdil sodelovanje med prebivalci in bataljonom na območjih Skomarja, Resnika, Sv. Kunigunde, Božjega in še v nekaterih krajih že poleti 1943. Oktobra mu je za organiziranje in okrepitev delovanja oplotniškega terena prihajal iz enote pomagat domačin Milan Ivanuša-Vencelj. Pomembne postojanke so bile pri Francu in Antoniji Vetrih, p. d. Vukovih, Antonu Globovniku, p. d. pri Grmovih, pri Klinčevih, p. d. pri Kosu, pri Ljudmili Boček, vsi v Kotu, pri Francu Hojniku-Krištofu na Keblju, Pri Pristovnikovih, p. d. Brbretovih v Božjem, pri Drakslerjevih v Koroški vasi, pri Mariji Lešnik-Mimiki, p. d. pri Kolaričevih in Karlu Golčmanu v Foštu, pri Nandetu in Pepci

Tajnikar, p. d. Greguševi ter pri Tonetu Plajhu, p. d. Vrnikov v Koritnem, pri Konradu Vivodu-Radlu in Tonetu Somreku, p. d. pri Vivodovih v Brezju, pri Francu Bučarju, Francu Kranjcu-Gašperju, Rudiju Janežu-Živku, Mariji Škorjanc, p. d. Breznikovih v Čadramu, pri Alojzu Črešnjarju, p. d. pri Petrovih v Straži, pri Zimeku v Modriču in pri Treh Pučnikovih sestrah »Pri mlinu« v Dobrovi pod Prihovo. V Oplotnici so delovali Franc Petelinšek, Nada Brglez, njena mati Pepca Dolšak, ki je kot babica prinašala na teren tudi zdravila in sanitetni material, brata Feliks in Adi Pozne in še nekateri.³⁷

V Zrečah je bilo precej družin, ki so sodelovale s partizani. Največ jih je bilo neposredno ali posredno povezanih z Borisom Vinterjem, med njimi Jožef in Betka Lepšina, Kračunovi, Marčičevi, Šreklovi, Gandetova Micka, Amalija Kos, Kustrovi, Vuhererjevi, Jožefa Gorenak in drugi.

Pregled navedenih postojank ni popoln, kar tudi ni osnovna naloga tega besedila. Na celotnem območju, ki so ga organizirali Lojzek, Vencelj, Jasko, Vinter in drugi je bilo še veliko sodelavcev gibanja.

Za napad na orožniško postojanko v Zrečah so bili 8. novembra zbrani vsi potrebni podatki. Zbralo jih je več sodelavcev. Med njimi Prleški Lojzek in Vencelj, Boris Vinter s pomočjo Lepšinovih in drugih sodelavcev v Zrečah, Tonček Mernik s svojimi sodelavci z območja Sv. Kunigunde in drugi. Ko so orožniki poročali o treh partizanskih konjenikih, da so bili 7. novembra pri Sv. Kunigundi, so to bili člani štaba Pohorskega odreda, ki so pri Merniku dobili obveščevalne podatke ter se potem 8. novembra ustavili še v Jurgovem.³⁸

Odred je bil tako 8. novembra 1943 pripravljen. V taborišču sta borcev spregovorila o vojaškem in političnem pomenu akcije politični komisar Franta Komel in komandant Drago Pogljajen. Ko so pozvali prostovoljce za bombaše, jih je stopilo iz stroja približno 20, toda komandant jih je izbral devet. Določili so enote za zasede ter 1. in del 2. bataljona za napad na orožnike. Določen je bil tudi vod za ustrelitev nacista Pukla in njegove žene ter za rekvizicijo robe v njihovem mlinu in trgovini. Pričetek napada je štab določil za 22. uro.

Po kosilu je odšla iz taborišča predhodnica, med Peskom in Hudim vrhom pa ji je do Sv. Kunigunde sledila glavnina. V mraku so se ustavili v gostilni in trgovini družine Korošec-Mernik.

Predsednik odbora OF Tonček Mernik je posredoval štabu odreda še najnovejše obveščevalne podatke. Prijazni domačini so dali borcem hrano in pijačo, štab pa je poklical v sobo bombaše. Razdelil jih je v tri trojke, vsak je dobil po pet bomb, na skici za napad so jim razložili naloge, ki jih čakajo. Bombaši so bili: Milan Trtnik-Milanček, Vinko Mezgec-Rajko, Martin Štuhec-Prlek, Ernest Vobovnik, Alojz Vindiš-Dunda, Maksim Peklar-Fonzi, Anton Benda-Niko, Jože Kopušar-Žovi in Albin Rataj-Bine. Blizu 21. ure sta dala razvrščenim borcem tik pred odhodom v Zreče še zadnje ukaze komandant Drago in komisar Franta.³⁹ Tonček Mernik je oskrbel partizanom tri vodnike, ki so vodili posamezne enote v zasede. Mernikov posvojenec 15-letni Franc Pinter, Alojz Korošec in Alojz Pavlič so odpeljali v svetlo mesečno noč Vitezovo in druge enote. Z njimi je šel tudi namestnik političnega komisarja odreda Vojin. Celotno akcijo je vodil štab odreda ob neposrednem sodelovanju s komandantom 1. bataljona Borisom Vinterjem, ki je bil duša celotne akcije. Boris je pripeljal enote in bombaše, določene za napad, v neposredno bližino župnišča v Zreče, kjer so bili utrjeni orožniki. S člani štaba je razporedil enote za napad na župnišče, kjer naj bi bilo 18 orožnikov. Vodstvo bombašev je bilo zaupano komandirju Milanu Trtniku-Milančku. Njihova naloga je bila napasti orožniško postojanko z dvoriščne strani, hkrati ko bi se začel napad drugih borcev s cestne in stranskih strani zgradbe. Štab odreda se je namestil v gostilno Davorina Kračuna nasproti župnišča. Njegov osnovni taktični načrt je bil: razbiti z ognjem obeh minometov, z mitraljezi, puškami in bombami iz gostilne vrata ter okna orožniške postojanke v župnišču s cestne strani, v istem času pa izvesti z bombaši odločen juriš in glavni udar na vrata z dvoriščne strani. Bistveno je bilo vdreti s taktično ukano s silo v postojanko, obračunati z orožniki, potem pa izvršiti še druge naloge iz zastavljenega načrta, kot so bile pridobitev orožja, streliva, vojaške opreme, rekvizicija razne robe, obračun z izdajalci in uničenje gospodarskih, prometnih ter upravnih objektov, ki so služili okupatorju. Za pomoč ranjencem sta odgovarjala Tone Hudopisk-Zvone in Jakob Mihelič-Savo. Medtem ko so štab in četna poveljstva strnili z borci obroč okrog župnišča ter pretrgala telefonske zveze, so hiteli tudi vodniki z enotami v zasede. Pinter in Korošec sta vodila Vitezovo četo proti Konjicam. Med potjo se je Korošec

Središče Zreč ob napadu Pohorskega odreda na orožniško postajo 8./9. november 1943

ZREČE

(Prirejeno po fotografiji iz leta 1937)

Vs

1. Stara šola
2. Orožniška postaja v župnišču
3. Stara občina
4. Štab odreda v Kračunovi gostilni

5. Stara pošta
6. Kračunova žaga
7. Ukinjena železniška proga
8. Stara tovarna kmetijskega orodja

ločil s skupino borcev in jih odpeljal k Zlakovi. Ta zaseda je varovala dostop od Oplotnice. Druge borce so razvrstili takole: pri Podgrašku pod Brinjevo goro so pustili dodatno zavarovalno skupino, ki bi tudi morala preprečevati morebitni dostop sovražnikove pomoči iz Oplotnice. Naslednje zasede proti Slovenskim Konjicam so postavili ob železniški progi (ki je ni več), pod Marinškovim kozolcem, ob reki Dravinji in pri Planincu. Alojz Pavlič je odpeljal skupino borcev na zavarovanje proti Vitanju in enoto za akcijo pri Puklu.⁴⁰

V mrzličnih pripravah za napad se je dogodilo nekaj nepredvidenega. V gostilni Višič v Zgornjih Zrečah ob cesti proti Skomarju je bila patrolja 5 orožnikov z zagrizenim okrajnim stražmojstrom Avstrijcem Steinbergerjem. Krenila je v Zreče, opazila v bližini Kračunove gostilne partizane in Steinberger je pričel po njih iz brzostrelke streljati. Dva orožnika iz patrolje Slovenec in Avstrijec sta se partizanov tako prestrašila, da sta zapustila Steinbergerja in se skrila v stranišče pošte za Kračunovo gostilno. Tu sta se zadrževala do konca partizanske akcije. Kam je šel Steinberger z dvema orožnikoma, ni ugotovljeno. Verjetno so se vsi še zadnji trenutek pred napadom zatekli k orožnikom v župnišče. V tem primeru bi bilo v postojanki 16. orožnikov.⁴¹ Orožniška patrolja je s streljanjem opozorila na nevarnost preostale orožnike, ki so se za obrambo naglo pripravili. Ker partizani niso več mogli računati s presenečenjem, so z napadom pričeli, kot je bil načrtovan, ob 22. uri. Iz gostilne so odprli ogenj iz strelnih orožij ter aktivirali lahka italijanska minometa, vmes je eksplodiralo tudi nekaj ročnih bomb. Toda kljub dobri zamisli napada so se pričele težave. Minometa sta nekajkrat zgrešila vrata in okna, nekaj min je bilo sabotiranih in tako nista izpolnila pričakovanega uspeha. Ta bi bil v hitrem razbitju vrat in oken, kar bi omogočilo vdor jurišnikov ter povzročilo zmedo v sovražnikovi posadki. Pričakovanega preseñetljivega učinka ni bilo, zato je sledilo povelje za juriš z vseh strani. Trije borci, med katerimi je bil tudi Maksim Peklar-Fonzi, so se le prebili skozi glavna vhodna vrata s cestne strani. Poškodovana vrata so popustila in v stavbo so vdrli skozi dvoriščna vrata tudi bombaši. Orožniki so se umaknili v prvo nadstropje. Tu so se pričeli utrjevati in pripravljati za odločen odpor. Partizani so v pritličju naleteli na kuharico domačinko. Ker niso o njej vedeli nič slabega, so jo vso prestrašeno odpe-

ljali iz poslopja. S tem so izgubili nekaj dragocenega časa. Rajko, Prlek, Ernest, Milanček, Dunda in še nekateri so streljali v prvo nadstropje, po krajši pripravi pa so se pognali po stopnicah navzgor, odkoder so se streljaje branili orožniki. Cilj bombašev je bil zmetati po gornjem hodniku bombe, ki bi razbile vrata sob, iz katerih so se sovražniki upirali in tako zlomiti njihov odpor. Toda orožniki so jih prehiteli. Vrgli so med nje eno ali več bomb. V trenutku so bili ranjeni: Rajko, Prlek in Ernest, ki si je ob padcu polomil tudi več reber, medtem ko je bil od hude eksplozije povsem omotičen Milanček. Eksplozija je bila tako močna, da je vrgla vse, ki so bili na stopnicah, v pritličje. Ranjence so umaknili, Milanček pa je potem, ko je nekaj časa ležal v šupi, prišel k sebi in pričel zopet zbiral bombaše. Stal je na greznici, pokriti z deskami. Priletela je sovražnikova bomba, padla k njegovim nogam, eksplodirala, razbila desko in Milanček je bil na svoje ter splošno presenečenje ostalih nepoškodovan. S težavo se je izkopal iz greznice, soborci so mu dali potrebna suha oblačila in čevlje, nakar je šel zopet s tovariši v napad. »Žrtev« greznice je bil to noč tudi Albin Ratajc-Bine, ki se je enako kot Milanček izkopal iz nje ves moker. Napad se je z nezmanjšano ostrino nadaljeval, orožniki pa so zagrizeno streljali na vse strani. Mitrалjezci so jih ovirali, kolikor je bilo mogoče. Nekateri borci so poskušali s pomočjo lestve vdreti skozi okna v prvem nadstropju in tudi skozi stranišče. Boris in drugi so pozivali okrajnega stražmojstra Otta Tschaunerja in druge k vdaji. Toda vsa prizadevanja so bila zaman. Tedaj je štab ukazal požig postojanke. V veži je bilo več borcev, med njimi tudi Fonzi, ki so iztočili iz orožniškega motornega kolesa bencin in ga razlili po pritličju ter stopnišču. Tu so našli še nekaj bencina in petroleja, več pa so ga dobili pri Kračunu. Plamen je najprej močno zagorel, vendar je bil preslab, da bi resno ogrozil orožnike. Borci so pričeli prinašati suhljad in drva, kar je ogenj močno razvnelo. Prej v juriših in sedaj v tem tveganem delu, ko je bilo potrebno teči po razsvetljenem nevarnem dvorišču se je med drugimi izkazala tudi 18-letna borka Silva Drame-Nada iz Zagorja ob Savi, ki so ji pravili tudi Zlatolaska. Ivan Kovačič-Gandi, ki je bil blizu nje, Dunda, komandant Drago in tudi drugi so jo svarili, naj bo previdna, toda Nada, kot preizkušena borka, ni poznala strahu in tudi ni dovolila, da bi ji kdo preprečeval sodelovanje v juriših ali v izvrševanju drugih najtežjih nalog. Bi-

la je samozavestna junakinja, s soborci izredno tovariška, pri-
kupna in zelo priljubljena. Orožniki so dvorišče močno obstre-
ljevali in ko je Nada ponovno hitela po dračje, jo je zadel sov-
ražnikov rafal. Zakrilila je z rokami in padla. Gnadi je bolešno
vzkliknil: »Nada je padla, Nada je ranjena.« Pretresljiva vest je
šinila bliskovito od borca do borca. Gandi je preskočil ograjo
in se priplazil po čistini do Nade, jo naložil nase, pokril s svojim
plaščem in se plazil pod delno zaščito soborcev nazaj k ograji.
V ugodnem trenutku se je z Nado pognal čez ograjo. Reševanje
je bilo izredno tvegano, saj je Gandi ob prihodu do štaba, ki je
bil prav blizu in ob predaji Nade pravkar obveznemu Ernestu
ugotovil, da ima od krogel močno razcefran nahrbtnik in plašč.
Ernest je hudo krvavečo Nado prenesel do roba gozda. Tu je bil
tudi komandant Drago. Toda sklonjena nad njo sta pretresena
ugotovila, da ni več živa.⁴²

In kako je bilo v sovražnikovem taboru? Orožniški straž-
mojster Golmann je telefoniral 8. novembra ob 23. uri iz Slo-
venskih Konjic orožniškemu glavarstvu Maribor, da slišijo stre-
le in detonacije ročnih bomb iz Zreč ter da ni mogoče dobiti za-
radi pretrganih telefonskih zvez s tamkajšnjo orožniško posta-
jo stikov. Orožniški stražmojster Stocker je iz orožniške postaje
Oplotnica v istem času telefoniral Golmannu v Slovenske Ko-
njice, da so iz smeri Zreč opazili znake za pomoč, da je slišati
strele iz strojnic in detonacije ročnih bomb ter da so poslali
proti Zrečam patroljo. V Slovenskih Konjicah je sovražnik hit-
ro ukrepal. Ob 23.30 je poslal pod vodstvom Golmanna proti
Zrečam na pomoč akcijski vod 30 mož.

Proti Zrečam sta hitela na pomoč iz Maribora tudi Steindl
s 30 vermani in orožniški akcijski vod, tudi približno 30 mož.⁴³

Medtem ko je trajal napad v Zrečah, so partizani ustrelili na-
cista zakonca Eriko in Gustava Pukla, ki to noč nista bila zastra-
žena, ter odpeljali tri močno otovorjene vozove razne robe. Pri
partizanski kmetiji Filipa in Veronike Grobelnik, p. d. Ločniški
Kotnik na Resniku, so začasno shranili 14 vreč moke, nekaj
druge robe pa so spravili pri partizanski kmetiji Jožeta Pačnika,
p. d. Spodnji Vidmar ter vrnili prazne vozove v Zreče.

Orožniki so poročali, da so partizani zažgali poleg orožniške
postaje, ki je pogorela do tal, tudi leseno skladišče železniške
postaje, ki je prav tako popolnoma pogorelo.⁴⁴

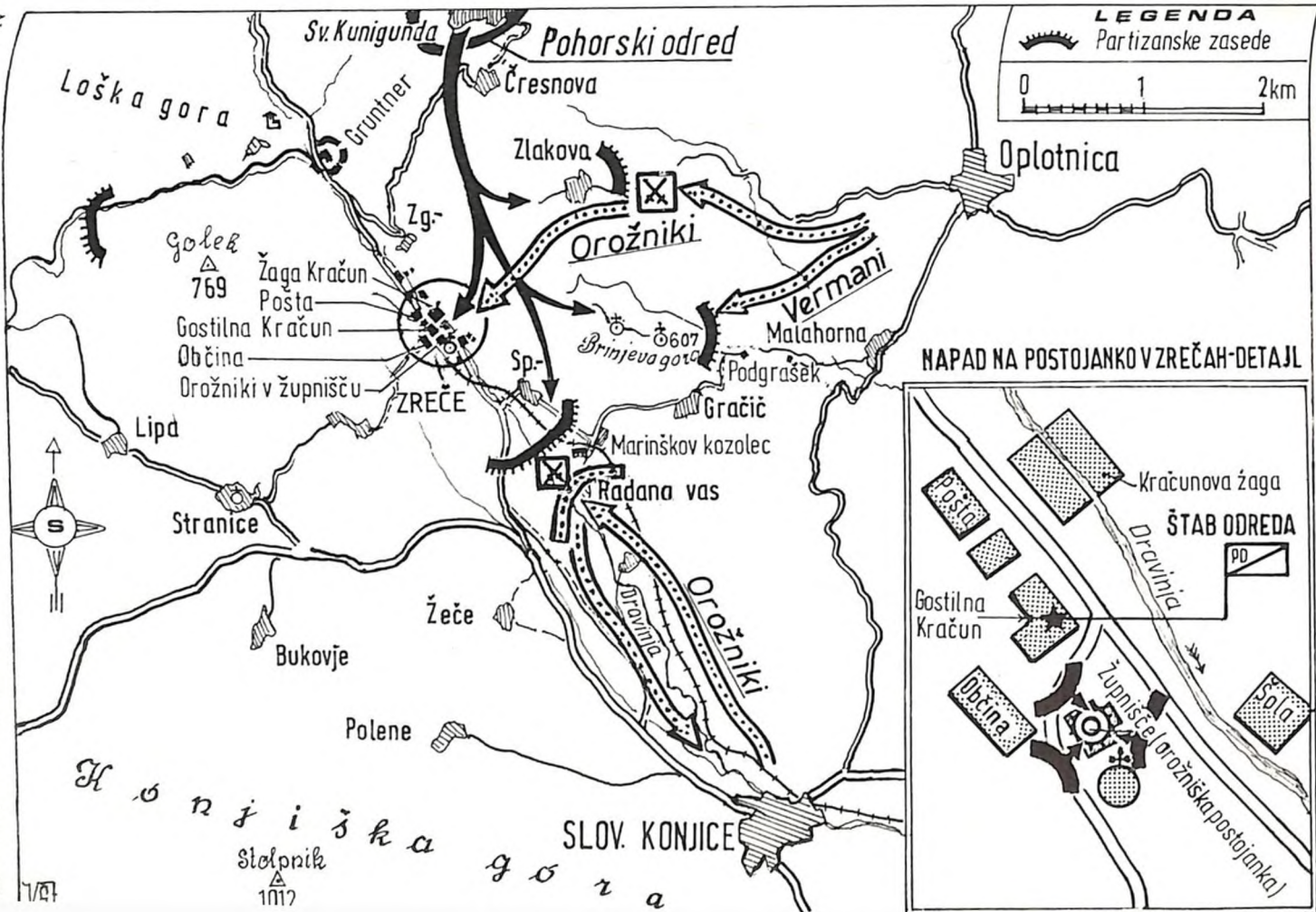
V akciji so se spopadle s sovražnikom tudi zasede. Komandir Vitez je pričakoval, da bo sovražnik poslal pomoč iz Slovenskih Konjic v Zreče s tovornjaki in na konjih. Zato je postavil ob cesti dva mitraljeza, ob ozkotirni železnici samo enega. Borbe s puškami je razvrstil od ceste čez celo dolino. Orožniki in drugi sovražniki pa so prišli v glavnini v strelcih nepričakovano ob železniški progi. Komisar čete je to sporočil Vitezu, ta pa je sem prihitel z mitraljezom. Medicinac Mirko Drvenik-Niko je ob pripravi na spopad skočil v potok. Eden od partizanov je pomotoma sodil, da je Nemec, ustrelil je in ga lažje ranil v nogo. Sovražnika je strel opozoril na nevarnost in se je od tod umaknil, vendar je pri Marinškovem kozolcu pri Spodnjih Zrečah ponovno naletel na partizansko zasedo. Tu je Franc Pinter med policisti prepoznal Lojzeka Kumerja iz bližnjega Bezovja ter mu zaklical: Lojzek. To je bilo dovolj, da ga je verjetno prepoznal po glasu ali tudi s pogledom, povetil je puško, ustrelil v tla in zbežal. Streljaje na vse strani je z njim bežalo še kakih 20 drugih očitno zbeganih sovražnikov.

Partizani so streljali za njimi, njihov beg pa je pospešil še partizanski mitraljezec, ki je udaril po njih ob Dravinji. Le kratko pa je odgovoril od železniške proge sovražnikov mitraljez – šarec. V zasedi proti Oplotnici naj bi imela partizanska zaseda smolo. Sovražnik jo je opazil, previdno obšel ter nadaljeval pohod v Zreče.⁴⁵

Iz poročila orožniške postaje Slovenske Konjice z dne 9. novembra ob 6,30 je razvidno, da se je njihov akcijski vod, ki je odšel na pomoč 8. novembra ob 23,30, zatem spopadel s partizani blizu Radane vasi oziroma že bližje Spodnjim Zrečam. Na paničnem begu se jim je izgubil glavni orožniški stražmojster Anton Schupnek, ki se je zjutraj z izgovorom, da je na begu zašel, vrnil. V istem poročilu je dalje navedeno, da je šla na pomoč v Zreče iz Oplotnice patrulja desetih orožnikov pod vodstvom stražmojstra Stockerja in da je po krajšem spopadu s partizani pred Zrečami prišla v postojanko Zreče 9. novembra ob 1,45.⁴⁶

Oblegana orožniška zgradba je močno zagorela. Partizani so upali, da se bodo orožniki v tako brezupnih razmerah vdali. Štab odreda je slišal streljanje na položajih zased proti Slovenskim Konjicam in proti Oplotnici. Pohitel je s prevozom ranjenecv in padlih. Orožniki so še kar naprej streljali in klicali s pomočjo raket na pomoč ter z njimi hkrati osvetljevali prostor

Napad Pohorskega odreda na orožniško postajo v Zrečah 8./9. november 1943 s spopadoma pri Radani vasi in proti Oplotnici

okoli stavbe. V zgradbi je bilo slišati nekaj eksplozij, ki jih je verjetno povzročil plamen. Sovražnik se je potuhnil, partizani pa niso več mogli tvegati ponovnega napada. Zato bi potrebovali nekaj več časa, ki ga spričo razmer v zasedah niso imeli. Žal tudi niso mogli izpeljati zadnje zamisli, da bi držali še krajši čas blokirano gorečo postojanko. Orožniki bi se morali vdati ali pa bi zgoreli. Ker ni mogel štab na hitro organizirati okrepitev obrambe proti Oplotnici, odkoder se je sovražnik bližal, je okoli pol druge ure ukazal umik. Tako se je po treh in pol urah odred organizirano umaknil k Sv. Kunigundi. Približno v istem času so se umaknile tudi zasede ter enote s prevozom zaplenjene robe od Pukla.⁴⁷

Da je sovražnik po krajšem spopadu obšel zasedo proti Oplotnici, potrjujeta tudi poročili orožniške postaje Slovenske Konjice in orožniškega glavarstva Maribor, kjer je navedeno, da je najprej prišla ob 1,45 v postojanko v Zreče skupina 10 orožnikov iz Oplotnice, za njimi se je okoli druge ure pripeljal na pomoč iz Maribora Steindl s 30 vermani, iz Maribora pa jim je s tovornjakom ob eni uri sledil še orožniški akcijski vod s približno 30 možmi pod vodstvom okrajnega orožniškega poročnika Loibnerja. V poročilih so pohvalili zreške orožnike in njihovega vodja Otta Tschaunerja, da so se pogumno branili, kot tudi orožniško patruljo petih članov pod vodstvom okrajnega nadstražmojstra Steinbergerja, ki jo je zatekel partizanski napad na njenem obhodu iz zreške postojanke. Dalje je iz poročila še razvidno, da sta bila hudo ranjena Otto Tschauner, zagrizen domačin, po očetu Avstrijec, in policijski rezervist Karel Hartmann, lažje ranjen policijski rezervist Avgust Koren, zastrupljen z dimom orožniški stražmojster Ivan Scharf ter ustreljena krajevni skupinski vodja Gustav Pukl in njegova žena Erika. Orožniki so v poročilu močno pretiravali, da je njihovo postajo napadlo približno 200 partizanov, ki naj bi se umaknili proti Skomarju ali Resniku.⁴⁸

Iz teh poročil lahko sklenemo, da je štab odreda ravnal pravilno in realno, ko je ukazal umik iz Zreč. Proti Slovenskim Konjicam, kjer je bilo v zasedi okoli 30 partizanov, ki so dobro razporejeni, pregnali sovražnikovo enoto v moči 30 mož, so bile razmere ugodne. Drugače je bilo proti Oplotnici. Tu je bilo v zasedi na precej široki črti okoli 20 partizanov, ki jih je po kratkem spopadu obšla oplotniška skupina desetih orožnikov in je

brez težav prišla v Zreče 9. novembra ob 1,45, odkoder so se partizani že umaknili. Četrť ure za orožniki je prišel v Zreče s 30 vermani Šteindl, kmalu za njim še orožniški akcijski vod, približno 30 mož, iz Maribora. Razmerje moči pri tej zasedi bi se tako kmalu po drugi uri spremenilo na 20 : 70 v korist sovražnika. Takšno število sovražnikovih mož pa številčno šibka in raztegnjena odredova zaseda ne bi mogla zadržati, saj je ne bi bilo težko prebiti ali obiti. Glavnina odredovih enot ni mogla okrepiti zasede, ker je bila vezana na blokado orožnikov, na pomoč in prevoz ranjencev ter mrtvih, na rekvizicijo pri Puklu in še na druge akcije v Zrečah.

Sovražnik je imel dva hudo in enega lažje ranjenega ter enega zastrupljenega z dimom oziroma s plinom. Partizansko poročilo navaja dva padla in sedem ranjenih borcev. Te podatke pa je potrebno zaradi poznejših ugotovitev popraviti. Padli so trije borci in ena borka, ranjenih pa je bilo osem. Padli so Janez Pustoslemšek iz Gornjega grada, Herman s Koroškega, borec, ki ga na umiku niso videli ter je ostal v Zrečah pri Kračunovi žagi za gostilno ter Silva Drame-Nada. Huje ranjeni so bili Vinco Mezgec-Rajko, Martin Štuhec-Prlek, Ernest Vobovnik, Marjan Krevh, Miloš, Florjan (Franc Petek) in lažje ranjena Mirko Drvenik-Niko ter Ivo Skerlovnik. Nado in Pustoslemška so z vojaškimi častmi pokopali na pokopališču pri Sv. Kunigundi, od njiju sta se v imenu odreda poslovila komisar Franta in njegov namestnik Vojin. Poslednje slovo od priljubljene Nade in dobrega ter pogumnega Jožeta je bilo za številne partizane in nekaj domačinov izredno pretresljivo, saj so vsi jokali. Da ni bil njun grob nikoli brez cvetja, je nepretrgoma skrbela mladina. Borca Hermana, ki je bil hudo ranjen v glavo in je umrl na partizanski kmetiji pri Vavpotovih na Resniku, so pokopali v gozdu nad kmetijo. Miloš in Franc Petek-Florjan sta bila tudi v skrbni negi pri Vavpotovih. Zdravit ju je hodil kot Hermana iz odreda Zvone. Po ozdravitvi sta se vrnila v odred. Miloš, Florjan in Herman so bili najprej v negi na partizanskih kmetijah Štefane na Gorenju in pri Ostruhu na Resniku. Od tod so jih prepeljali k Vavpotovim. Na partizanski kmetiji pri Lovcu v Lehnu so ozdravili Mirka Drvenika-Nika, ob njegovem prihodu pa se je tu še zdravil Jože Šavc-Mirko, ki ga je po nesreči ranil soborec pri čiščenju orožja. Ernest in Prlek sta si v krajšem času zacelila rane, skrita na Ernestovem domu v Ribnici na Pohorju.

Največ so jima pomagali domači ter odlična partizanska sodelavca Viktorija Miklavc, babica in dr. Dušan Šebar, oba iz Ribnice. Marjan Krevh, ki je bil ranjen v hrbet, se je zdravil nekaj dni pri sekretarju Kristlu v gozdu Burcu, potem pa še dobra dva tedna na partizanski kmetiji pri Marzelovi Lenčki, p. d. pri Kranjčevih v Golavabuki.⁴⁹

Štab odreda je poslal zgodaj zjutraj 9. novembra nekaj domačinov, svojih sodelavcev, na ogled v Zreče. Še mladoletni Drakslerjev Ivan iz Koroške vasi je okoli pogorišča orožniške postaje opazil veliko orožnikov. Po Zrečah je hodil tudi Steindl. Nacisti so bili hudo razburjeni. Šel je tudi v Kračunovo žago, kjer je ležal približno 22-letni padli partizan. Sem je prišel takrat tudi domačin nemčur Ivan Verčnik, p. d. Kekl, ki je padlega borca obrcal in opljuval. Partizani so to zvedeli in Verčnika pozneje ustrelili. Pačnikov 15-letni sin z Resnika je šel ugotoviti razmere na Puklovo posestvo. Gostilničarka Gustika Kračun je povedala, da so bili orožniki v goreči postojanki že v taki stiski, da so povezali rjuhe, po katerih so se nameravali spustiti iz prvega nadstropja. Tako so povedali orožnikom, ki so jim prišli na pomoč. Zgodaj je k njim v gostilno prišel z orožniki in vermani tudi Steindl. Vsi so bili razburjeni in prestrašeni. Steindl je bil ves iz sebe ter je tu celo pozabil svoj vojaški nož.⁵⁰

Napad na Zreče je bil za Pohorski odred, ki si je zadal to zahtevno nalogo že v petem dnevu po svoji ustanovitvi dokaj huda preizkušnja. Štab je napad dobro načrtoval, hotel je doseči popoln uspeh, kar je bilo povsem realno, vendar mu zaradi spleta nekaj objektivnih neugodnih okoliščin tega ni bilo mogoče doseči. Vzroki, ki so preprečili popoln uspeh so bili tile: odredu ni uspelo sovražnika z napadom presenetiti, kar je preprečila orožniška patrulja, ki je pričela v Zrečah streljati na partizane in je tako opozorila posadko postojanke na nevarnost; zaseda proti Oplotnici je bila številčno prešibka, preblizu Zreč in tudi ne najboljše razporejena. Sovražnik jo je brez težav prebil oziroma obšel in prišel pravočasno do goreče postojanke ter tako preprečil popoln partizanski uspeh; vrh vsega pa še zagrizena sovražnikova obramba v utrjeni postojanki.

Napad na sovražnikovo postojanko v Zrečah je potrebno kljub navedenemu oceniti kot zelo odmevno akcijo med prebivalstvom, močno pa je vznemirila tudi sovražnika.

Štab IV. operativne cone je izrekel v dnevnem povelju 3. decembra 1943 Pohorskemu odredu za pogumen in uspešen napad ter uničenje sovražnikove postojanke v Zrečah vse priznanje in pohvalo, kar so v daljšem besedilu prebrali pred borci decembra 1943.

Zaskrbljenost v sovražnikovem taboru spričo dejavnosti Pohorskega odreda se kaže izrazito tudi iz prošnje orožniškega glavarstva v Mariboru z dne 10. novembra 1943 poveljniku orožništva za Štajersko v Gradcu za okrepitev zavarovanja elektrarne Fala. V prošnji je navedeno, da je po zadnjih hudih partizanskih napadih in neredih, ki so jih povzročili partizani na območju mariborskega okraja, mogoče pričakovati tudi napad na vojaško pomembno elektrarno Fala. Glavarstvo je opozorilo na hude posledice, če bi partizani uničili elektrarno. Ogroženo bi bilo obratovanje tovarne dušika v Rušah, trboveljskih premogovnikov ter razsvetljava in pogon obratov v mnogih mestih in krajih. Falo je varovalo samo devet orožnikov. Glavarstvo je pošiljalo ponoči okrepitve in je s tem slabilo moč svojega akcijskega voda. Zato je sodilo, da bi bilo to vse skupaj v primeru napada pohorske partizanske enote, ki šteje 400 mož in ima težke minomete premalo ter poudarilo, da bi bilo Falo nujno zavarovati z vojaško enoto.⁵¹

Po organiziranem umiku iz Zreč, od Sv. Kunigunde in drugod so se enote odreda ustavile pri Vitanjskih bajtah. Tu so opravili kolektivno delitev zasežene robe in se delno prerazporedili. Približno dvodnevni počitek so kot običajno povezali z razčlenbo in oceno opravljene akcije ter z vojaškim, političnim in kulturnoprosvetnim delom. Borci so brali in s komisarji predelovali partizanski tisk, deloval je tudi skojevski aktiv. Vsak skojevec je bil zadolžen, da pridobi za SKOJ vsaj enega soborca. Podobno so bili zadolženi člani KP, da delajo z enim ali z dvema nečlanoma za njihov vstop v organizacijo. Vojaški in politični starešine so se trudili, da bi borci čimbolje ravnali z orožjem, da bi postale enote sposobne za zahtevno bojevanje ter da bi v njih čimbolj utrdili disciplino in razvili tovarištvo.⁵²

AKCIJA PRI SOKOLSKEM DOMU IN RUŠKI KOČI. USTANOVITEV BATALJONA MITTE

Odredu je še vedno primanjkovalo orožja in tudi streliva. Zato so v štabu venomer razmišljali, kam v akcijo za enim in

drugim. Za majhno olajšanje teh težav sta 7. novembra 1943 presenetljivo poskrbela v Šaleški dolini pogumna terenska politična delavca Franc Polh-Izak in Anton Lempl-Dušan. Na hribu Kožlju pri Št. Ilju sta razorožila enajst lovcev, njihove puške s strelivom pa potem poslala Pohorskemu odredu. V akciji sta posredno sodelovala tudi nekdanja borca drugega Pohorskega bataljona Janko Ževart in Ludvik Pušnik-Janez. Ta akcija je imela poleg dobrega plena 11 pušk še širši pomen. Partizansko akcijo je v obliki duhovite komedije opisal domačin Anton Jelen. Komedija, ki je sramotila in se posmehovala nacistom, je potem uspešno krožila med ljudmi.⁵³

Po napadu na Zreče je sovražnik partizanske premike vneto zasledoval. Njihove patrulje so poročale, da so videle partizanske skupine 9. novembra na Vitanskem sedlu, na Rogli in skupino šestih partizanov, ki so spremljali dvovprežni voz, naložen z nahrbtniki in drugo robo v Jurgovem. Vprego so z Jurgovega vrnili proti dolini, partizani pa so odšli proti Črnavskemu potoku.

V noči na 11. november je partizanska patrulja vznemirjala orožnike in vermane v Lovrencu na Pohorju. Prišli so do gozdarskega urada in streljali na sovražnikove utrdbe.⁵⁴

Štab odreda se je zavedal, da mora po osredotočenju enot pri Vitanskih bajtah zabrisati za seboj sledove, z akcijsko usmeritvijo svojih enot v več smeri. Ker je imel podatke o sovražnikovi koncentraciji pri Mariborski koči in da namerava sovražnik zasesti tudi Ruško kočo ter Sokolski dom, ga je nameraval tu prehiteti. Zaradi bližajoče se zime je odred načrtoval, da bo v tej akciji zasegel prepotrebne tople odeje za borce, rjuhe za varovalne plašče ter večjo zalogo živil. Štab je tudi sklenil, da bodo kočje požgali, da ne bi več služile Nemcem kot izhodiščna oporišča za boje proti partizanom. Del enot je odred usmeril tudi proti cesti Slovenska Bistrica–Slovenske Konjice, nekaj patrulj pa je poslal še v druge smeri.⁵⁵

Akcija Pohorskega odreda 11. novembra pri Ruški koči in Sokolskem domu je sovražnike dokaj vznemirila, saj so o njej poročali orožniki, Vogt, zaščitna policija, najbolj žolčno pa Steindl. Iz njihovih poročil razberemo, da je prišlo proti 20. uri k Ruški koči 200 do 300 partizanov (močno pretirano – op. M. F.). Tu so pustili 30 mož, preostali so odšli h kmetu Marincu. Pri njem so naročili 60 litrov kave in odšli k Sokolskem domu, ka-

mor so prišli ob 22,30. Sem se je od Mariborske koče pripeljal ob 24. uri s tovornim avtomobilom vojak protiletalskega topništva. Partizani so šoferja s streljanjem ustavili ter ga razorožili in slekli. Potem so mu dali potrdilo, da partizani ne streljajo nemških vojakov, če niso člani nacionalsocialistične delavske stranke Nemčije ter nanj pripisali poziv nemškim vojakom, da prestopijo za boj proti Hitlerju in fašizmu k partizanom. Partizanski streli so opozorili vojaško posadko pri Mariborski koči, da se pol ure od njih nekaj dogaja. Krenili so k Sokolskemu domu, kjer pa so se jim partizani po spopadu 12. novembra okoli 0,30 umaknili. Zopet so se ustavili pri Marincu, potem pa so požgali Ruško in Čandrovo kočo ter Planiko in župnišče pri Sv. Arehu. Partizani so pri Sokolskem domu zasegli izdaten plen: 125 odej, 120 rjuh, 30 brisač, 80 prevlek za blazine, 120 kg moke, 35 kg masti in 70 kg medu. V spopadu z vojsko so uničili dva tovorna avtomobila letalstva. Iz Steindlovega poročila je razvidno, da sta bila v akciji udeležena komandant Bogdan in komisar Jan, kar nam potrjuje, da je bil na delu drugi bataljon.

Nemcem je precej natančno opisal partizansko akcijo že omenjeni njihov sodelavec Johann Sepp, gozdni delavec, ki je stanoval pri Ruški koči. Z navedbo, da je bilo v akciji okoli 200 partizanov je močno pretiraval, saj je 2. bataljon, ki je akcijo izvedel takrat, štel nekaj nad 80 borcev.

Zaradi partizanske akcije so iz Maribora brez uspeha pohiteli ob 3. uri na pomoč k Ruški koči orožniški in vermanschaftski vod, desetina zaščitne policije ter manjša enota Wehrmachta. Steindl je v svojem poročilu trpko pribil: »Ofenzivnih akcij na Pohorju ni mogoče izvajati, ker jih je Gruppenführer Rösener prepovedal. Storili bomo vse, da zavarujemo dragocene objekte na Pohorju, vendar ne moremo zagotoviti popolne varnosti. Še vedno menim, da bi morali takoj napraviti veliko akcijo proti pohorski bandi.«⁵⁶

Udeleženci iz te akcije se spominjajo, da je bila Ruška koča ob njihovem prihodu prazna, da je Sokolski dom izpraznila 2. četa, medtem ko je bila 1. četa 2. bataljona v zasedi proti Mariborski koči. Sovražnika je zaseda napadla in odbila ter pri tem ranila nekaj njegovih vojakov. Po uničenju dveh tovornjakov in požigu Ruške koče je šel 2. bataljon mimo Šumika, Žabje vasi v goščavo pod Veliki vrh pri Treh kraljih, kjer je zakopal del plena. Drugi bataljon je uspešno izvedel akcijo v ugodnih

razmerah prav v času, ko je Ruško kočo zapustila orožniška posadka, na njeno mesto pa še ni prišla določena vermanšaftska enota.⁵⁷

Spopad pri Sokolskem domu je bil zelo dobrodošel tudi skupini novincev, ki so iskali Pohorski odred. Tudi ta primer bo vsaj malo ponazoril, kako težko je bilo velikokrat dobiti zvezo za odhod v partizansko enoto in še koliko težje je bilo premagovati velike napore, zvezane s premiki, akcijami, boji in drugimi obremenitvami v partizanih. Gre za znamenitega Jaroslava Souška-Zdena, češkega rojaka, ki se je med pohorskimi partizani proslavil od pogumnega borca, mitraljezca, komandirja, komandanta bataljona do namestnika komandanta Zidanškove brigade. Zdeno je 1943 spoznal na prisilnem delu v Gradcu učitelja Janeza Tomažiča, doma z območja Ljutomera, ki je imel zveze s partizani. Zdeno mu je zaupal, da bi šel rad k partizanom in Janez mu je svetoval, naj za odhod k partizanom pridobi še koga. Potem ga je povezal s terencem, ki je vzdrževal zvezo z Mariborom. V soboto 6. novembra 1943 so se odpeljali z vlakom iz Gradca v Maribor Zdeno, Franta Králik, Jože Silny, Ladja Dospiva, Venca Asnik in Kamil Koudela. Na kolodvoru v Mariboru jih je čakal terenec in jih potem vodil v varnostni razdalji po dva. Na koncu Maribora je iz hiše poklical sodelavca, ki jih je prevzel in vodil dve do tri ure daleč na vznožje Kozjaka. Oddal jih je zanesljivemu kmetu in se vrnil v Maribor. Kmet jim je dal jesti in jih skril v seno. V nedeljo zjutraj je prišel v uniformi hitlerjevske mladinske organizacije približno 18-letni kurir iz odreda, ki so ga menda imenovali Marjan. Zdeno je zvedel pozneje v partizanih, da je bil ta kurir drzen ilegalec v Mariboru. Z Marjanom je prišel tudi Slovenec dezertar v nemški vojaški uniformi. Zdeno se je v začetku malo prestrašil, da so morda izdani, toda kmalu je spoznal, da gre za dobro partizansko organizacijo. Pri kmetu so bili do srede 11. novembra in kurir je odhajal vsak večer brez uspeha na dogovorjeno javko. Pričele so se težave. V odsotnosti kurirja je Zdeno v sredo odobril Králiku, da se zaradi zastrupitve stare rane na roki vrne v Gradec, toda z njim sta štá tudi Silny, ki se je izgovarjal, da je tuberkulozen in Dospiva, da ga je partizanstva strah. Ob vrnitvi se je terenec na Zdena zelo razjezil, saj je sedaj bila varnost vseh močno ogrožena. Marjan je odločil, da se morajo, četudi brez zveze, nemudoma prebiti naslednjo noč od 11. na 12. november

čez Dravo na Pohorje. V četrtek 11. novembra so štirje novinci in terenec težko pričakali polnoč. Nekaj pred odhodom pa je terenec od veselja zažarel in poskočil. »Slišite,« je rekel, »tam so naši«. To je bilo ob opisanem partizanskem spopadu z nacističnimi protiletalci. Potem je izbruhnil ogenj in Marjan je dejal: »Vidite, tam so naši.« Takoj so krenili iz Šobra ter prišli do brodarja pri Rušah. Ta se je nekoliko obotavljal in Marjan ga je malo prestrašil s pištolo. Brodar je potem vse prepeljal čez Dravo. Nato so hiteli mimo Ruš in Sokolskega doma ter prispe-li v petek zjutraj k še goreči Ruški koči. Švabov tu ni bilo in Marjan je od domačinov zvedel za smer partizanskega umika. V soboto 13. novembra zjutraj so prišli do drvarja, ki je šel z Marjanom po partizane. Proti večeru sta se vrnila s patruljo Pohorskega odreda. Ker so bili partizani v nemških uniformah, so se jih novinci zopet ustrašili, toda kmalu je bilo vse ugodno razrešeno in zvečer so novince v Bogdanovem bataljonu prisrčno sprejeli. Tako se je za tri Čehe srečno končala enotedenska tvegana pot iz Gradca na Pohorje.

O štirih partizanih in obvezniku iz nemške vojske je poročala tudi orožniška postaja Selnica ob Dravi. Navedli so, da so bili vsi zbrani 11. novembra zvečer pri Aojzu Rožiču pri Sv. Križu 42 (Šober), od tod so šli okoli 2. ure 12. novembra k brodu, da bi se prepeljali čez Dravo. Med njimi so omenili, da je bil eden v uniformi hitlerjevske mladine, trije pa v civilu. Vsebinsko se to poročilo bistveno skoraj povsem ujema z izjavo Zdena in Janeza Tomažiča, ki je po odhodu skupine Čehov tudi zbežal iz Gradca med partizane.

Poudariti želimo, da so bila potovanja za mnoge med partizane še težavnejša, časovno in tudi po razdaljah še daljša. Za nekatere so se žal končala tudi v sovražnikovih zaporih, mučilnicah, taboriščih ali s smrtnim izidom. V partizane na Pohorje ni bilo samo težko priti. Naporji so bili gotovo velikokrat tako hudi, da jim posamezniki niso bili kos. Zdeno je junaško vzdržal do osvoboditve v neštetih preizkušnjah, kar pa nista zmogla njegova rojaka Asnik in Koudela, ki sta bila v Zidanškovi brigadi v 3. bataljonu. V noči na 17. januar 1944 sta po požigu tovarne lepenke pri Podvelki zbežala. Zaradi njiju je imel Zdeno resne težave, saj so opravičeno sumili, da bo morda dezertiral tudi on. Toda imel je v političnem komisarju 2. bataljona Adiju Jevšniku-Lvovu prepričljivega zagovornika. Odločno se je zanj

zavzel in ga predstavil kot pogumnega in zanesljivega borca ter je tako preprečil njegovo ustrelitev.⁵⁸

V noči od 11. na 12. november je bil uspešen tudi Borisov bataljon, ki je šel v akcijo na glavno cesto na območje Vrhol. Orožniki so poročali, da je bilo kakih 50 partizanov zvečer 11. novembra najprej pri Ivanu Javorniku v Okoški gori, od tod pa so šli v Vrhole in Preloge. Tu so pokvarili dva telefona in požgali šest telefonskih dvojnih drogov. S tem so pretrgali linijo Maribor–Celje in Maribor–Zagreb, z drogovi pa so napravili na cesti zaporo. V Vrholah so kmalu po polnoči odvzeli Antonu Lipoglavu vojaško pištolo s 43 naboji, 345 RM, več odej, nekaj oblačil, perila in več parov čevljev. Njegovemu bratu Francu so odvzeli konja, v Bukovnikovi gostilni so izpraznili trafiko.⁵⁹

Partizanski mitingi so pomenili pomembno vez med partizani in prebivalstvom. Vsak je pomenil nadaljnje novo utrjevanje in razširjanje teh vezi. Tega se je odred dobro zavedal. Po zboru več enot Borisovega in Bogdanovega bataljona so partizani organizirali po predhodnih pripravih zvečer 12. novembra v Keblju uspešen miting. Domačini so do zadnjega kotička napolnili prostorno hišo Antona Kumerja ter navdušeno odobraval govornikom, ki so jih spodbujali za NOB in jih opozarjali, naj ne sodelujejo z okupatorjem in naj ne nasedajo več nacistični propagandi. Razpoloženje je doseglo vrhunec, ko so borci zapeli partizanske pesmi. Člani štabov so se dogovarjali z domačini, Dunja in drugi skojevci so organizirali dekleta in mladince. Orožniki so poročali, da je prišlo 12. novembra ob 18,30 v Kebeľj okoli 100 partizanov, ki so potem priredili zborovanje. Udeležiti so se ga morali vsi vaščani (okoli 50), vsebina govorov je bila protinemško hujskaška. Partizani so bili v Keblju osem ur, medtem pa naj bi Francu Gojsniku odgnali vola, pri drugih kmetih nabrali živila in se umaknili proti Trem kraljem.⁶⁰

Akcije in uspehi Pohorskega odreda so naciste močno vznemirjali, zlasti pa zagrizenega Steindla, ki se ni mogel pomiriti predvsem z drznim partizanskim napadom na Zreče. Poleg Rösenerjeve prepovedi, da ne sme v tem času v samostojno akcijo z vermanšaftom proti Pohorskemu odredu, sta dobila Uiberreither in Steindl 11. novembra od Rösenerja o tem odločno prepoved s tole zanimivo utemeljitvijo: »Akcija proti Pohorski bandi zahteva zelo mnogo sil. Z maloštevilnimi in predvsem s

slabo opremljenimi silami bi bila brez pomena ali celo udarec v prazno. Šibke sile bi bando kvečjemu razpršile. To nam ne bi koristilo. Bila bi velika nevarnost, da bi razpršeni deli bande okužili vse področje zahodno od Maribora, s čimer bi se akcije banditov še povečale. Medtem ko se zdaj bande držijo v svojih prezimovališčih, bi jih morali po razpršitvi zopet iskati. Na žalost mi zdaj vojaški razlogi onemogočajo, da bi izvedel večjo akcijo na Pohorju. Prepovedal sem vsako ofenzivno dejanje v določenem prostoru, kjer se zadržuje banda in ukazal braniti vse pomembne objekte v okolici Pohorja. Nadaljnje opazovanje in poizvedovanje bo opravljala varnostna policija.« Rösener je še poudaril, da je o položaju sovražnika povsem na tekočem, svojemu prvemu generalštabnemu oficirju pa je ukazal, naj začne v Mariboru pripravljati večjo akcijo proti Pohorju. Za okrepitev protipartizanskih moči je imel obljubljen prihod 14. SS policijskega polka s Hrvaškega, ki ga je nameraval najprej poslati v akcije na Štajersko.⁶¹

Steindl se je moral Rösenerjevemu ukazu pokoriti in ko je uvidel, da ne bo z večjo ofenzivno akcijo za zdaj nič, se je z drugimi nacisti odločil za zavarovanje pomembnejših objektov in za nadaljnje zbiranje podatkov o partizanih za načrtovano večjo protipartizansko ofenzivo. Med drugim je zlasti v ta namen ustanovil 13. novembra 1943 vermanšaftski bataljon Mitte (Sredina) pod poveljstvom SA-Sturmbannführerja Hochreinerja, s sedežem v Slovenski Bistrici. V povelju z dne 8. novembra 1943 je Steindl poudaril nujnost ustanovitve bataljona Mitte posebno zaradi poostritve razmer na Pohorju. Bataljonove enote so bile razporejene: 1. alarmna četa Maribor-okolica v Rušah in pri Sv. Arehu, 3. alarmna četa Maribor-okolica v Šmartnem na Pohorju in Tinju, 4. alarmna četa Maribor-okolica v Oplotnici in Zrečah ter 1. alarmna četa Ptuj – sever v Sv. Marjeti na Dravskem polju in Strnišču, konec novembra pa je prišla v njegov sestav še 2. alarmna četa Maribor-okolica v Vitanju. V vsakem od navedenih krajev je bilo po pol alarmne čete vermanšafta. Naloga bataljona Mitte je bila držati zaporo proti pohorskim partizanom proti vzhodu in jugu na črti Ruše, Sv. Areh, Šmartno, Tinje, Zreče, nekaj kasneje še Vitanje, zavarovati prebivališča, vzpostaviti najtesnejše stike z vermanšaftskim bataljonom Nord, ki je držal zaporo na črti Vitanje, Mislinja, Šmartno pri Slovenjem Gradcu, Slovenj Gradec, Št. Janž,

Ribnica in Lovrenc na Pohorju ter uničiti skupine pohorskih partizanov.

Novembra so nacisti preosnovali orožništvo ter ustanovili za boje proti partizanom na Pohorju štiri akcijske vode: v Mariboru, Marenbergu (Radlje ob Dravi), Slovenjem Gradcu in Slovenskih Konjicah. Vsak vod je štel okoli 30 orožnikov. Moštvo za akcijske vode je dalo več orožniških postaj, med njimi tudi s 1. novembrom razpuščena izpostava ruške orožniške postaje pri Sv. Arehu.⁶²

Z bataljonoma Nord in Mitte ter z alarmnimi orožniškimi vodi so nacisti želeli najprej omejiti gibanje in delovanje Pohorskega odreda na zoženem obkoljenem pohorskem prostoru in ga po možnosti z dodatnimi vojaškimi močmi v najkrajšem času uničiti. Odredu v teh razmerah, ko so bile sovražnikove posadke skoraj v vsakem malo večjem kraju, ni bilo lahko, vendar sovražniku ni uspelo, da bi ga v njegovi dejavnosti resneje oviral ali zavrl. Kljub veliki protipartizanski zavzetosti nacistov, njihovi številčni in tehnični premoči je bila pobuda z vsakodnevnimi opaznimi uspehi na strani osvobodilnega gibanja. To je potrdila tudi pomembna konferenca predstavnikov pokrajinskega komiteja KPS, štaba IV. operativne cone in Šlandrove brigade 13. novembra 1943 blizu Limbarske gore. Na njej so ugotovili, da se je vojaška dejavnost enot na Štajerskem zelo razmahnila, posebej so poudarili uspehe Šlandrove brigade. Kljub večji dejavnosti pa niso bile enote IV. operativne cone dovolj usmerjene na rušenje komunikacij, da bi s tem pomagale osvobojenemu ozemlju na Dolenjskem, kjer je šla h koncu nemška ofenziva. Konferenca je sklenila, da morajo enote povečati ofenzivnost, predvsem pa rušiti komunikacije in tako pomagati enotam na Dolenjskem, mobilizirati vse, ki so za vojsko sposobni ter jih oborožiti z orožjem, pridobljenim v akcijah. Med drugim so še poudarili, da morajo enote posvetiti večjo pozornost vojaški in politični vzgoji borcev ter najtesneje sodelovati s terenskimi političnimi organizacijami.⁶³

Po mitingu v Keblju je šel odred na mislinjsko območje. Orožniki so poročali, da je šlo zvečer 13. novembra skozi Gornji Dolič več partizanov, naslednji dan 14. novembra ob polnoči so jih registrirali okoli 20 v Tolstem vrhu. Potem so bili obveščeni, da jih je bilo 11. novembra 30–40 pri petih kmetijah v Veliki Mislinji in na Razborci. Sedovniku so partizani odgnali vola ter

odnesli nekaj krompirja in kruha. Gospodarju so ob tem izstavili dopis s tole vsebino: »Gospodarsko-finančni odbor bo izplačal imetniku dobropisa tri mesece po popolni osvoboditvi 100 lir v sedanji ali tedanji narodni valuti. Številka dobropisa 67153.«⁶⁴

IZDAJE ŠIKERJA, BOHAKA, KRANJCA IN DRUGIH SO SE NADALJEVALE

Okupator in vsi drugi sovražniki so bili v boju proti osvobodilnemu gibanju velikokrat učinkoviti in uspešni, zahvaljujoč svoji močno organizirani oboroženi nasilni policijski službi, kjer je odigral njen legalni aparat s podtalno dejavnostjo agencije najpomembnejšo vlogo. Sem sodi tudi najbolj črna stran iz zgodovine okupatorjevega nasilja dejavnost izdajalcev, sovražnikovih agentov. Nazadnje smo se ustavili pri izdajah Rudolfa Šikerja, Alojza Bohaka, Ivana Valenčaka, Franca Pupisa in še nekaterih. Od 4. novembra 1943 se je med najpodlejše vpisal tudi Ivan Kranjc, trgovski pomočnik iz Šentilja pri Mariboru. Ob zajetju velike Ertlove skupine septembra na oktober je gestapo z mučenji in tudi drugače prišel do imen sodelavcev gibanja, ki jih je potem postopoma zapiral, pošiljal v koncentracijska taborišča ali streljal. Pri prijemu Ivanu Gerečniku, ki so ga ustrelili, so našli pisemce Ivana Zagernika-Joca Berti Vobovnik in Justa Samec. Sicer pogumni Gerečnik je pozabil listič uničiti in 6. novembra sta tako padli še dve pomembni postojanki. Justo, ki se je preselila iz Radvanja, so prijeli na Teznu, Berto z možem Ivanom Ferlanom pa na Engelsovi 85. Tu so prijeli tudi Anico Pupis, ki je še po dveh tednih zapustila Pohorski bataljon, vendar so jo gestapovci že 15. novembra 1943 izpustili. Na obe postojanki je z gestapovci prišel tudi Alojz Bohak. Na soočenju sta Berta in Justa ugotovili, da ju je pokopal tudi Franc Pupis. Pogumna Berta mu je celo pljunila na zaslišanju v obraz, nacisti pa so ju poslali v Ravensbrück, odkoder sta se vrnila.⁶⁵

Pravo množično tragedijo je povzročil izdajalec Ivan Kranjc v Kamnici, Mariboru, na Pobrežju, Brezju, Teznu, Miklavžu in verjetno še kje. Gestapu je povedal, da so mu pomagali septembra 1943 v partizane na Pohorje Marica Veselič, Franja Goršek-Vida, Miran Cizelj, Adolf Mrakič, Franc Cigoj, da sta ga skrivala

v Vinarjih Avgust Gravner in pod Sv. Urbanom Jože Klinc, da mu je dal vojaško puško z naboji Franc Jamšek iz Bresternice in kako sta ga potem peljala Kancijan Puhelj in Anton Gustinčič k Francu Poropatu v Brezje. Tu je zvedel, da spravlja Poropat na Pohorje novince prek Jožeta Lešnika in Jožeta Antoličiča iz Miklavža. Na zvezo je počakal pri Kmetovih na Dupleški cesti na Pobrežju, odkoder ga je potem na Pohorje odpeljal Poropat. Kranjc je pričel s svojimi žrtvami pri Francu Poropatu. Gestapovce je pripeljal na njegov dom predpoldne 7. novembra 1943. Po preiskavah in mučenjih so Poropata ustrelili v Velenju 25. januarja 1944. Potem se je pričelo gorje na območju Rošpoha in Kamnice. Tu sta ob koncu oktobra in v začetku novembra organizirala v OF številne kmete in druge politične delavce Maks Gašparič-Šandor in Ivan Zagernik-Joco. Pri viničarju Jožetu Klincu pod Sv. Urbanom so na množičnem sestanku domačinov izvolili tudi prvi odbor OF. Pred tem dogodkom, ki je bil v petek na koncu oktobra ali v začetku novembra, je prihajalo h Klinčevim na dogovore, kjer sta bila Šandor in Joco, približno 12 njunih sodelavcev iz Maribora. Med njimi so bili Miran Cizelj, Vojmir Jurkovič, Adolf Mrakič, Dušan Spindler-Špiro, Franc Cigoj, Roza Mencin in drugi. Kranjc je sedaj opozoril gestapovce na to območje, ki je bilo že septembra 1943 močno organizirano v OF. Domneval je, da bo tu našel Šandorja in Joca, za katera je vedel, da sta šla s Pohorja na politično delo v Maribor in okolico. Sodelavec OF Alojz Letnik, šofer na gestapu, je sporočil prek organizacije OF, da bo 7. novembra 1943 gestapovska racija v Kamnici in Rošpohu. Toda 15-letni kurir Miljutin Delak je prišel v Rošpoh hkrati z gestapovci, kar je bilo že prepozno. Kranjc je prišel 7. novembra popoldne z gestapovci v Rošpoh k Ferlinovim, kjer sta vso noč na 7. november sprejemala Šandor in Joco sodelavce ter se z njimi dogovarjala. Potem sta spala skrita v hlevu, kjer ju niso našli. Iz mesta se je takrat vrnil gospodar Jože Ferlin. Kranjc ga je surovo napadel in udaril s pištolo po licu, da se je zvrnil. Ferlin ga je spoznal in mu zabrusil: Prekleti izdajalec, Kranjc pa ga je ponovno udaril. Gestapovci so Jožeta Ferlina odgnali in se iz Mauthausna ni več vrnil. Odgnali so tudi ženo Marijo, ki je Ravensbrück preživela. Takoj zatem so prijeli Jožefa Klinca starejšega, ki je potem umrl 1944 v mariborskem zaporu, in Antona Gustinčiča, ki so ga ustrelili 25. januarja 1944 v Velenju. V za-

poru sta se 7. novembra znašla tudi Fric Vračko iz Sv. Jakoba in Franc Lešnik, aktivist iz Miklavža pri Mariboru. Lešnika so ustrelili 25. januarja 1944 v Velenju. Naslednji dan 8. novembra so gestapovci prijeli Franca Cigoja, ki je podlegel 29. januarja 1945 v Dachauu, in Adolfa Mrakiča, ki je Dachau preživel.⁶⁶

Zaradi aretacij na območju Kamnice sta bili v nevarnosti tudi pomembni postojanki pri znanem jugoslovanskem vsestranskem vrhunskem športniku Miranu Cizlju v Medvedovi ulici in pri njegovem sodelavcu, športniku Vojmiru Jurkoviču na Gosposvetski cesti 12. Oba sta delovala uspešno, prikrita kot prometnika v železničarski službi. Sla po izdaji je vodila Kranjca zlasti za Cizljem, ki mu je med prvimi omogočil zveze za odhod k partizanom. Toda zahvaljujoč kurirki Riji Slokan, ki je 7. novembra zvečer obvestila Jurkovičevo ženo, ta pa naslednje jutro svojega moža in Cizlja, sta se oba takoj odpeljala čez Koroško na Gorenjsko. Tu sta šla po zvezah v 3. Kranjsko četo Gorenjskega odreda. Žal je Vojmir padel v boju kot komisar čete že 30. novembra 1943 pri Sv. Ambrožu pod Krvavcem, Miran pa kot operativni oficir iste čete tudi zaradi izdaje 18. januarja 1944 v Spodnjem Vetrnem pri Tržiču.

V val aretacij je 8. novembra padla zaradi več izdajalcev tudi skupina sijajnih sodelavcev pohorskih partizanov. Povezana je bila s kamniško in drugimi skupinami OF. Začelo se je z aretacijo ranjenega pohorskega partizana Antona Stražarja, ki je bil nazadnje skrit pri Francu Vebru v Skokah. Stražarja so potem nacisti obglavili 9. marca 1944 v Münchnu. V Skokah je sedaj bila na udaru družina Maglica. Prijeli so Milana, ki je umrl v Dachauu 1944, ter brata Martina in Jožeta, ki sta koncentracijsko taborišče prežvela. Četrtemu bratu Rudiju je uspelo zbežati k partizanom.

Gestapovski mučitelji so pritisnili na vse vzvode. Prišel je črni 17. november 1943. Padla je ena najpomembnejših postojank pohorskih partizanov pri Plombergerjevih na Teznu, ki je bila povezana s Skokami in večino mariborskih postojank. Ludvika Plombergerja-Sovo so po mučenjih ustrelili 25. januarja 1944 v Velenju, žena Franciška in 14-letna hčerka Silva sta zapore in koncentracijsko taborišče prežveli.

Najhuje je bilo na območju Kamnice, kjer so pozaprli okoli 60 ljudi. Med njimi so po mučenjih ustrelili 25. januarja 1944 v Velenju brata Jožeta in Ludvika Klinca ter Mirka Puhalja, Klin-

čeva mama Brigita je podlegla 1944 v Auschwitzu, hčerka Rozalija pa se je iz zaporov vrnila. Med drugimi so še zaprli Roza in Jožico Mencin, ki sta Ravensbrück preživeli, Antona Maretiča, Paskvala in Lucijo Modrušan, Kancijana, Cirila, Božo in Petra Puhelj, Antona in Silvestra Breclja ter Franca Jamška. Izdajalec Kranjc je rekel na soočenju v zaporu Jamšku: »Dal si mi puško in 40 nabojev in si rekel, da nobeden ne sme zgrešiti cilja«, kar mu je Jamšek v resnici rekel. Jamška so poslali v koncentracijsko taborišče, odkoder se je vrnil. Aretacije so segale tudi na Pobrežje. Zaprli so Metoda Tončiča in Jožeta Kuščeta, kjer je Kranjc tudi prenočeval, v Brezju Ivana Horvata in Ivana Lešnika, v Miklavžu pa Jožeta Lešnika, kjer je bila pomembna postojanka pohorskih partizanov in aktivistov NOB. Kranjc je ob aretaciji naperil na Jožeta Lešnika brzostrelko, toda domača hči je bila tako pogumna, da mu je pljunila v obraz.

Na dan velike racije 17. novembra so prijeli tudi znanega aktivista Jožeta Jevšnikarja, ki mu je uspelo po mučenju s pomočjo sodelavcev OF v bolnišnici zbežati že 19. novembra 1943. Zaprli so tudi Franca Tilingerja, naslednji dan pa pogumno Ivančo Markl, oba s Studencev. Slednja je v koncentracijskem taborišču umrla. S kamniško skupino sta delovala tudi Tomaž Ivančič z Meljskega hriba in Slavko Hadelo iz Židovske ulice v Mariboru. Ivančiča so prijeli 19. novembra in je umrl 1945 v Dachauu, Hadelo pa naslednji dan ter ga ustrelili 1945 v Flossenburgu. Franca Čepa iz Brezja so prijeli 25. novembra 1943 in ga poslali v Auschwitz. Odličnega ilegalca, sekretarja partijske celice Maksa Medveška so ujeli 29. novembra 1943 in ga ustrelili 25. januarja 1944 v Velenju. Dan za tem so zaprli Franjo Goršek-Vido, v zaporu pa se je znašla še druga sodelavka Mirana Cizlja Marica Veselič. Tudi ti dve sta bili Kranjčevi žrtvi. Po pretepanjih v zaporih sta bili v koncentracijskih taboriščih Ravensbrück in Oranienburg ter se od tam vrnili.⁶⁷

November 1943 je bil mesec aretacij po Mariboru in v njegovi okolici. Najbolj množične so bile na območju Kamnice. Skupno je bilo prijetih okoli 80 partizanskih sodelavcev, od katerih so jih nekaj po preiskavah izpustili. Te aretacije so hudo prizadele naglo se razvijajoče uporniške organizacije, posebej pa so oslabile utrjene vezi s pohorskimi partizani. Toda padle aktiviste so nadomestili drugi in partija ter OF sta nadaljevali delo s podvojenimi močmi. Okupatorjevo nasilje in velike žrtve

niso vplivale na polet gibanja v tem času, kar je tudi razvidno iz nacističnega dokumenta, ki sledi. V Mariboru so nacistični funkcionarji pretresali 15. novembra 1943 na štabnem razgovoru razmere na Štajerskem in zaskrbljeno ugotovili, da so zopet znaki, ki jih silijo k povečani pozornosti, da je bilo njihovo težišče v zadnjih dveh tednih pobijanja »band« na Pohorju, kjer nastopa neka »banda« na zelo neugoden način. Potem so omenili primere partizanskega prodora na cesto Maribor–Celje, uničenje tovornega avtomobila v Prihovi in partizanski napad na Zreče ter sklenili, da bo opazovanje in pobijanje pohorske »bande« v ospredju njihovih prizadevanj. Zastopnik komandanta varnostne policije Umpfenbach je dejal: »Pri večjem delu spodnještajerskega prebivalstva je mnogo bolj opazen znaten upad morale. Podtalna organizacija OF si je v Mariboru in okolici ustvarila terenske odbore in je imela v Hočah, na Teznem in Studencih redna zborovanja. V poslednjih dneh se nam je posrečilo skoraj popolnoma uničiti vodstvo OF v Mariboru in Trbovljah. Aretirali smo že nad 60 oseb, drugih 150 oseb pa bomo v kratkem. Kot vodje so se odkrili igralec Turk, prometnik Turk, igralka Stančič in finančni uradnik Kramberger. Imeli so namen, da pred aretacijo pobegnejo na Pohorje. Težišče uničevanja band je na Pohorju. Znatni del bande sestavljajo Mariborčani.« Nacist Lungerhausen pa je poročal: »Razpoloženje in obnašanje prebivalstva se kaže v zadržanosti pri oddaji živine v mariborskem okrožju, posebno v Slovenjem Gradcu. Enako pri oddaji krompirja v celjskem okrožju.«⁶⁸

K temu je potrebno dodati le to, da sovražnikom ni uspelo uničiti vodstev OF kot tudi ne organizacij NOB.

AKCIJA NA ŽELEZNICO PRI JANŽEVEM VRHU IN SPOPAD V LEHNU

Sredi novembra sta zapadli sneg in mraz prisilila partizane, da so se morali večkrat kot doslej odločati za prenočevanje na kmetijah, kar je narekovalo dodatno previdnost. Domačini so morali še vedno sporočati orožnikom o partizanskih prihodih. Toda to so sedaj v največ primerih počeli sporazumno s partizani. Zato se je moral odred zaradi varnosti ne glede na utrudljive dolge pohode odslej še večkrat in hitreje premikati. Mo-

bilizacijske možnosti so bile zaradi zimskih razmer in okupatorjevega nasilja v tem času slabše. V odred so prihajali le posamezni dezertjerji iz nemške vojske, vojaški obvezniki in privrženci OF, ki so se morali pred aretacijo reševati z begom v partizane. Prve uspešne akcije so utrdile razpoloženje med borci in znatno prispevale k še večji naklonjenosti domačinov.

Iz partizanskih virov in orožniških poročil je razvidno, da se je v teh dneh odred ločil na dve večji skupini. Na južnem in zahodnem Pohorju je deloval Bogdanov bataljon, na ribniškem območju pa Borisov, pri katerem je bila tudi večina članov štaba odreda. Partizanske skupine so se pretežno ukvarjale s prehranjevalnimi akcijami, štabi pa so zbirali podatke o sovražniku in pripravljali akcije. Partizanom je velika večina kmetij dajala prehrano prostovoljno, medtem ko so nepriljubljene rekvizicije pomenile za posamezne kmetije zaradi njihove poslušnosti ali naklonjenosti okupatorju tudi kazen.⁶⁹

Orožniki so poročali, da je zvečer 15. novembra na Resniku odgnalo večje število partizanov Juriju Koprivniku vola. Naslednje jutro so jih zasledili v Veliki Mislinji okoli 20, popoldne pa pri Časovi lovski koči na območju Črnega vrha 25 do 30. Vso noč na 17. november je bilo po orožniških poročilih v gostilni Matilde Kovše na Skomarju okoli 12 partizanov. Tu so dobili svinjo in mošt, po vasi pa kruh. Popoldne je bilo na Razborci okoli 120 partizanov, ki so pri kmetu Jelenu dobili svinjo in živež. Naslednji večer so šle večje patrulje po razno robo v Dovže v trgovini k Pušniku in Jeromlu, h kmetom pa po živež. Potem so se ponoči zbrali pri Jelenu, zjutraj 19. novembra so odrinili proti Zgornjim Dovžam. Enote Bogdanovega bataljona so se potem pretežno do 22. novembra zadrževale na območju Sv. Kunigunde, Skomarja in Komisije. Zvečer 21. novembra so v Skomarju na Vetrihovi kmetiji mobilizirali Blaža Grobelnika, dopustnika iz nemške vojske. Tu so dobili tudi vola. Toda Grobelnik se je že naslednji večer vrnil.⁷⁰

Tudi Borisov bataljon je močno vznemirjal sovražnika na območju Ribnice na Pohorju. Kmalu po polnoči 17. novembra je bila njegova enota 30–40 partizanov na Janževskem vrhu. V trgovini Ivana Založnika so dobili 50 kg moke, 35 kg masti, 80 kg sladkorja, živilske nakaznice in precej drugih stvari. Druška skupina je ob 2. uri zažgala v Josipdolu vilo Gasteiger (Bivša Lenarčičeva vila) z gospodarskim poslopjem. To so storili zato,

ker je okupator zasedal vilo, posebej pa je imel v gospodarskem posloplju premoženjsko upravo in kmetijsko-gospodarske prostore. Za partizani je šlo ob 5. uri iz Ribnice 13 orožnikov in 20 vermanov, vendar so se popoldne vrnili brez uspeha.⁷¹

Požig v Josipdolu, rekvizicija v trgovini na Janževskem vrhu in ekonomske akcije so bile uvod v še pomembnejše akcije na tem območju. Štab odreda je sklenil, da bo del bataljona ponoči 21. novembra »obiskal« nemčurskega župana Edvarda Sollera, domačina, ki ni hotel sodelovati s partizani, delu bataljona je namenil napad na vlak, naloge preostalih manjših skupin pa so bile zavarovanja, rekvizicije in ekonomske akcije.

Ker je bila najzahtevnejša akcija napad na vlak z uničenjem železniških objektov in naprav, so zanjo izbrali nekaj nad 10 spretnih in zanesljivih prostovoljcev. Znani so: Ivan Zore-Doni, Maksim Peklar-Fonzi, Hilda Turk-Dunja, Alojz Vindiš-Dunda, Jože Gologranc-Jurček, Franc Žličar-Branko, Ivan Kovačič-Gandi, Rudolf Mihelič-Jernej, Anton Plešnik-Murat in Bogomir Grubelnik-Friček (tudi Marko). Glavni vodnik, odličen poznavalec terena, razmer in ljudi je bil domačin iz Hudega kota, tudi prostovoljec, Ivo Skerlovnik, medtem ko je akcijo v imenu štaba odreda vodil Aleksandar Vojinović-Vojin. Bataljon je taboril v gozdu nad Lepšnikom, visoko nad Ribnico. Kolona prostovoljcev je šla na pot v visokem snegu že zgodaj dopoldne 18. novembra. Po skrivnem terenu jih je pripeljal Ivo Skerlovnik k zanesljivemu prijatelju kmetu Lenartu Jamniku p. d. Jonku, na Janževski vrh. Tu so se dva dni in eno noč pripravljali za iztirjenje vojaškega transportnega vlaka. Ker niso imeli razstreliva, so si pri sodelavcu gostilničarju in trgovcu na Janževskem vrhu Andreju Uranu sposodili ročno dvigalo. V mraku 20. novembra so krenili od Jonka zopet po skrivnih poteh na železniško progo. Ker so morali hoditi dokaj previdno in ne po najkrajših poteh, so nejevoljni ugotovili, da jim je vojaški vlak, ki so ga hoteli iztiriti, ušel ob njihovem prihodu na progo proti Mariboru. Prestrašeni prometnik na železniškem postajališču Janžev vrh je okoli pol devetih zvečer partizanom dejal, da bo v kratkem času pripeljal iz Maribora prazen tovorni vlak, partizani pa so se takoj odločili, da ga bodo iztirili. Z orodjem, dobljenim na postajališču, so odvili na bližnjem zavoju za postajališčem na progi vijake, z dvigalom pa ustrezno zrahljali tire. Vse je moralo po-

tekali bliskovito, saj niso dela še končali, ko je že moral partizan, nekdanji železničar Franc Žličar-Branko ustaviti vlak pri signalu namesto železničarja, ki mu niso zaupali, vendar so mu ukazali, da mora kot običajno stati z lučjo pred postajnim poslopjem. Strojevodja je zaradi nepredvidenega postanka dajal zvočne signale in končno mu je partizanski prometnik Branko odprl signal za nadaljevanje vožnje. To je bilo v zadnjih trenutkih, ko so partizani že hudo vznemirjeni pospešeno odvijali na ovinku na tirih vijake in progo tudi ustrezno rahljali ter jo skoraj neopazno širili in premaknili proti Dravi. Vlak, ki je bil od njih okoli 200 m, je potegnil. Po ukazu skritih partizanov sta se morala prometnik in obhodnik proge postaviti pred postajo. Prestrašenemu prometniku, ki je stal pred skritimi puškami, je luč v roki sumljivo nihala, toda vlak je pospeševal hitrost, kar je bilo dobro znamenje. Ko je bil že mimo postaje, so na ovinku odskočili partizanski diverzanti. Takrat se je v nočno tišino razlegel strahovit pok in trušč, kot bi eksplodirala mina. Lokomotiva je zapeljala proti Dravi in potegnila za seboj pet vagonov. Celotna kompozicija se je prevrnila, iz lokomotive pa je sikala vrela voda in para. Iz vlaka je ušel proti Dravi vojak, hudo prestrašena Slovenca strojvodja in vlakovodja sta bila lažje poškodovana in sta partizane mirno počakala. Vsem štirim železničarjem so partizani na kratko obrazložili cilje NOB in jim zaželeli, da jih ne smejo v službi okupatorja več srečati. Obenem so jim odvzeli nekaj zimskih oblačil in čevlje. Borci so potem uničili in zmetali v Dravo brzojave, telefone in drugo opremo. Postajališče so polili s petrolejem in ga zažgali. Takrat je onkraj Drave pripeljal tovorni avtomobil. Borci so pričeli po njem streljati, šofer pa je ugasnil luči. Avtomobil ni bil več pomemben, saj so morali partizani po načrtu pohiteti do zagrizenega nemčurja Ivana Osrajnika, p. d. Šošnarja, nacističnega krajevnega vodje, stanujočega pri sedanji elektrarni Vuhred. Zaradi njegovega zagrizenega službovanja v vermanšaftu in vnetega sodelovanja z nacisti so ga partizani nameravali ustreliti. Toda ob prihodu v hišo so zatekli le ženo, po rodu Nemko, prav tako zagrizeno nacistko, medtem ko je mož bil v sovražnikovi posadki v Radljah. V strahu pred partizani sta običajno oba hodila spat v Radlje. Partizani so tu zaplenili vojaško pištolo, vermanšaftsko uniformo, manjši pisalni stroj, medtem ko so večjega uničili. Ivo Skerlovnik je potem skupino po bližnjicah pripeljal

k Jonku na Janževski vrh. Ta je kar na lastno pobudo zapregel vole in z vleko plohov zabrisal vse partizanske gazi v snegu. Vojin in Ivo sta potem poslala Jonka na poizvedovanje v gostilno župana Sollera pod Ribnico. Medtem so se partizani pri gostoljubni kmetiji dobro okrepčali in čez dan 21. novembra na seniku tudi naspali. Jonk se je vrnil popoldne in povedal, da je prišla v Ribnico močnejša nemška patrulja, da sta odšli dve patrulji proti Janževskemu vrhu in Orlici, pri županu pa da se ni nič zgodilo. To je pomenilo, da župana Sollera zaradi nemške okrepitve in zased še ni obiskala Borisova skupina. Vojin je s sodelavci odločil, da gredo zvečer k županu pod Ribnico.⁷²

Zaradi iztirjenja vlaka so sovražniki zagnali pravi vik in krik. Orožniška postaja Marenberg (Radlje) je celo poročala, da so partizani v Vuhredu in da prodirajo čez Dravo, kar ni bilo res. Dalje so poročali, da so partizani iztirili vojaški tovorni vlak, ki se je prevrnil čez nasip ter napovedali, da bo akcijski vod iz Radelj z lokomotivo iz Vuhreda proti Janževem vrhu zavaroval progo. Orožniškima postajama Ribnici in Lovrencu na Pohorju so naročili, da postavita zavori ter zasede na znane partizanske poti. Iz Maribora so imeli obljubljeno pomoč orožniškega akcijskega voda, ki sta ga vodila kapetan Pammer in poročnik Loibner. O dogodku pa so 21. novembra že ob 4,45 obvestili poveljnika orožništva v Gradcu. Iz poročil komandanta varnostne policije in varnostne službe z dne 21., 22. in 23. novembra je razvidno, da je bila zaradi prevrnitve močno poškodovana lokomotiva ter pet vagonov, lažje ranjeni dve osebi, proga pa zopet uporabna 21. novembra ob 12. uri, da je v akciji sodelovalo 15 do 20 partizanov, ki so po uničenju železniških in brzojavnih naprav, požigu postajališča Janžev vrh izvedli tudi rekvizicijo pri krajevnem kmečkem vodji Šošnarju.⁷³

Vojinova skupina je kljub poostreni sovražnikovi dejavnosti na tem območju prišla brez težav zvečer 21. novembra v Sollerovo gostilno pod Ribnico pri odcepu za Janževski vrh. Toda tu jih je čakalo presenečenje. Komandant Boris je v kuhinji že zasliševal Sollera. Pred prihodom so se domenili, da bodo zaradi njegove gorečnosti do rajha izvedli pri njem rekvizicijo, o njegovi usodi pa da bodo odločili po zaslišanju. Po uvodnem zaslišanju je komandant Boris zavrtel županov telefon in poklical orožniško postajo v Ribnici, se jim predstavil »tu komandant Boris« ter jih pozval, naj pridejo po svojega župana Sollera in

da jih s soborci pričakuje. Orožniki so se napotili proti Solleru, toda ko sta po njih zaregljala iz zasede dva partizanska mitraljeza, so se obrnili in zbežali nazaj v Ribnico. Vojinu, Borisu in Ivu je Sollero po zaslišanju obljubil, da ne bo več izvajal nad domačini pritiska in da bo varoval pred nacisti partizanske družine. To je bil pogoj, da ga niso ustrelili, prizanesli pa so mu na predlog Iva Skerlovnika, ki je pričakoval, da bo Sollera to srečanje streznilo in da bo prisluhnil hčerki in nekaterim drugim sorodnikom, ki so delovali v odporniškem gibanju. Toda Sollero ni mogel iz svoje kože. Njegovo navdušenje za Hitlerja je popustilo, za sodelovanje s partizani pa se ni mogel odločiti, kar ga je v letu osvoboditve stalo tudi življenje.⁷⁴

Skupina borcev, ki je šla z Borisom k Solleru, je spotoma požagala 43 drogov telefonskega voda Podvelka–Ribnica in tako pretrgala telefonsko zvezo. Po odhodu od Sollera so borci opravili pri bližnjem Naberžnikovem mlinu še prehranjevalno akcijo. In ko so odhajali, so slišali nad seboj v Lehnu močno streljanje. Pri Lovcu v Lehnu so v noči na 22. november zvedeli, da je sovražnik napadel patruljo petih partizanov, ki jo je vodil komandir Franc Žigart-Vitez.

Spopad je bil zelo dramatičen. Vitezova patrulja je zbirala smuči in opazila na odhodu od Bučnikove kočje sovražnikovo patruljo, ki je zavila v kočjo. Partizani so pohiteli na bližnjo kmetijo Marije Forneci, p. d. Bučnik. Borec Franc Budja-Jager, ki je šel čez nekaj časa zamenjat stražarja, je zagledal Nemce. Ti so verjetno prišli od Lovrenca. Takoj je ustrelil po njih in se s tremi soborci umaknil v gozd, toda v hiši je ostal Vitez. Nemci so za partizani divje streljali, hišo pa obkolili. Okna so bila zamrežena, stranskega izhoda pa ni bilo. Vitez se je prikril za večna vrata ter jih ob pomoči domačega sina previdno odprl. Ob mesečini je zunaj videl več sovražnikov z naperjenim avtomatskim orožjem. Čeprav je bil v brezupnem položaju, je sklenil, da ga živega ne bodo dobili. Tedaj je od zunaj slišal v nemščini opozorilo: »Pazite, jaz grem gor!« Nemec je stopil na stopnišče in Vitez je izkoristil edinstveno priložnost ter sprožil. Ko je videl, da sovražnik pada vznak, se je bliskovito pognal čez vse tri ali štiri stopnice, pri tem prevrnil mitraljez in ob njem presečenega sovražnika ter srečno pritekel v odrešilni gozd. Borci Vitezove patrulje so se zatekli v Lehnu k Lovcu, kjer so se sestali v Borisovo skupino. Večina je v pogovoru s komandantom

Borisom menila, da je verjetno Vitez pri Fornecijevih padel, toda Jager je prepričljivo menil: »Vitez ni padel. Slišal sem strel iz njegove puške.« Borci so vedeli, da je Vitez odličen borec in strelec ter da ga je težko ujeti, kljub vsemu pa so bili zanj hudo zaskrbljeni. Pretežni del prvega Borisovega bataljona se je potem od Lovca napotil višje na greben Pohorja v odredovo taborišče v gozd pod Planinko. Tu jih je 21. novembra proti četrtri uri presenetil močan ogenj, še bolj pa Vitez, ki se je ob njem sušil in grel. Vsi so mu veselo stiskali roko, on pa jim je pripovedoval, kako je obračunal z orožniki ko je hudo ranil stražmojstra Kima iz Ribnice in jim zbežal. Namestnik komandanta Vincenc Janko-Harkov mu je naročil, da mora čimprej k Lovcu, kjer za njim hudo žalujejo, misleč, da je padel. Iz navedenega je razvidno, da je bil 1. bataljon na območju Ribnice zelo uspešen. Dodati še velja, da je dobil v noči na 20. november pri Urhu na Orlici lovsko puško z 10 naboji, zvečer pa jim je dal precej živeža in ovna sodelavec Jakob Urbanc v Lehnu. V dneh 21. in 22. novembra sta se pohorskemu odredu pridružila tudi domačina Anton Kolman-Tonček in Alojz Pisnik-Ris, nekaj dni za njima pa še Vinko Plevnik z Orlice.⁷⁵

Žal brez žrtev ni šlo. Te dni je borce pretresla vest o padcu pogumnega kurirja Pohorskega odreda, domačina, delavca iz Golavabuke Karla Potovška-Ambroža, njegov junaški poslednji boj pa zasluži poseben odnos in spoštovanje. Bilo je 19. novembra 1943 v Belih vodah nad Šoštanjem, ko je patrolja 2. alarmne čete Celje – zahod ranila Ambroža v obe nogi. Ambrož jim je pobegnil, toda vermani so mu sledili po krvavih sledih prek Tolstega vrha, ga v Šentvidu pri neki hiši obkolili in nanj ponovno streljali. Zopet se je prebil, vendar se je po nekaj korakih zgrudil. Na poziv, roke kvišku, je zakričal: »Ne!« in skušal vreči na vermane bombo. Ti pa so ga medtem pobili. Pri padlem junaku Ambrožu so Nemci našli nekaj pošte pokrajinskega komiteja za šaleško-mislinjsko okrožje. Zaradi Ambroževega padca je bila zveza s pokrajinskim komitejem za nekaj časa pretrgana.⁷⁶

SPOPAD Z VERMANI NA HUDINJI

V dneh okoli 22. novembra se je zadrževal drugi Bogdanov bataljon pri več kmetijah na Hudinji nad Vitanjem. Zapadlo je

približno 30 cm snega, bilo je nekakšno zatišje in partizani so menili, da pripravlja sovražnik verjetno hajko. Zato so sklenili, da ga bodo vznemirili z vdorom in rekvizicijo v dveh trgovinah v Vitanju. Pred večerom 22. novembra je dal komandant Ivan Rojc-Bogdan obema komandirjema čet navodila za akcijo. Naloga 1. čete je bila opraviti rekvizicijo, 2. čete pa zavarovanje akcije v Vitanju. V mraku se je spustil bataljon po strmini proti dolini. Pred Vitanjem so prečkali potok Hudinjo in prišli s pomočjo vodnika Franca Pušnika po levi strani brez težav do trga. Četa Jožeta Hrena-Akija je postavila zasedo, medtem pa je druga četa praznila Vesternovo trgovino ter trgovino in gostilno v Kuzmanovi hiši. Obenem so nakladali blago na dva voza. Nemci so bili v svojih utrdbah in niso niti pisnili. Sredi noči je partizanska kolona spremljaje bogat plen gazila sneg nazaj na Pohorje. Živina je komaj vlekla težko naložena voza, pa tudi koraki borcev so bili zaradi napora in utrujenosti počasni. Sneg je pričel spet naletavati, toda cilj je bil končno le dosežen. Prišli so do kmetij na Hudinjo. Pri Obadovih so začasno spravili nekaj moke, sladkorja, soli in druge robe ter se zahvalili gospodarju, ker je šel v dolino z volovsko vprego. Potem so skrili živež in robo še pri Španarjevih, Košičevih, Kvasovih in Ovčarjevih ter se zahvalili za pomoč tudi drugemu vozniku Jerneju Fijavžu, ki so ga mobilizirali blizu Vitanja. Partizani so bili z akcijo zelo zadovoljni, saj so poleg živeža dobili tudi precej tobačnih izdelkov in večje število moških srajc. Bataljon je postavil straže, zasede in razposlal patrulje, borci pa so legli za nekaj ur k počitku.

Komandant Bogdan in komisar Jan sta pričakovala, da bo sovražnik zaradi nočnega vdora v Vitanje partizanom sledil že ponoči ali zgodaj zjutraj. Da jih ne bi z napadom presenetil, so ga ob svitu za spopad pričakovali že pripravljeni, toda zaman. Na spregled ni bilo nikogar. Toda okoli desete ure je prišlo sporočilo, da rinejo navkreber vermani. Bogdan je poslal del bataljona na položaje. Ko se je sovražnik približal partizanom, so ti vžgali po njem z vso močjo. Ker so vermani sprejeli boj in živavo vztrajali, je komandant Bogdan ukazal napad še drugemu delu bataljona. Močno streljanje je odmevalo po pobočju Hudinje, vse tja do Vitanja in še dlje. Po daljšem obstreljevanju in večkratni menjavi položajev je sledil odločen partizanski juriš. Ker ga vermani niso vzdržali, so se spustili v paničnem begu.

proti dolini. Okrvavljeni sledovi v snegu so pričali o njihovih izgubah, medtem ko partizani niso imeli žrtev. In potem ko je utihnilo orožje, je zadonela zmagovita partizanska pesem. Razlegala se je daleč naokoli in spodbujala hotenja ljudi po svobodi, hkrati pa sejala strah in negotovost med sovražniki.

Borci so noč v miru in zadovoljstvu skupaj z naklonjenimi domačini srečno prebili, ob svitu pa je dolga raztegnjena kolona tiho in vztrajno gazila sneg čez rebrasta pobočja in skozi mogočne gozdove na mislinjsko Pohorje. Modro se je bilo sovražniku po uspelem spopadu umakniti in tako zaščititi tudi domačine, ki se tega spopada še danes natančno in živo spominjajo.⁷⁷

O porazu vermanov na Hudinji ni v okupatorjevi akrhivski zapuščini posebnih sledov. Izjema je le posredno poročilo orožniške postaje Slovenske Konjice, kjer je navedeno, da je orožniška postaja Zreče poročala 23. novembra 1943 ob 10. uri, da se gotovo bije na Pohorju boj s partizani, ker je slišati eksplozije ročnih bomb in streljanje. Sklenili so, da še niso ugotovili, ali so se s partizani spopadli orožniki ali vermani.⁷⁸

Iz orožniških poročil je dalje mogoče razbrati, da sta v tem času poleg 1. in 2. bataljona začasno samostojno delovali še partizanski skupini na območju Oplotnice in na slovenjgraškem Pohorju. O skupini 18 do 20 partizanov so bili orožniki obveščeni, da je bila zvečer 23. novembra v Spodnji Ložnici pri Slovenski Bistrici. Dalje so orožniki poročali, da je bila 24. novembra ob 22,30 skupina partizanov pri Juriju Rotovniku, p. d. Klevžu, v Legnu nad Slovenjim Gradcem in domnevali, da so odpeljali dninarja Dolfa Klančnika. Partizani naj bi bili potem ob polnoči tudi pri Ivanu Rotovniku v Gradišu, potem pa še pri Gregorju Garbusu in predpoldne 25. novembra pri Ivanu Hartmanu, p. d. Golobu, tudi v Legnu.⁷⁹

Bogdanov bataljon ni imel 24. novembra na pohodu s Hudinje proti mislinjskemu pobočju nobenih težav, toda sporočila, ki jih je pri kmetijah sprejemal, so ga opozarjala na previdnost. Iz doline je bilo na poti za hajko proti partizanom več sovražnikovih kolon. Bataljon se je začasno utaboril v gozdu nad zadnjo kmetijo nad Mislinjo. Na zvezo s kmetom, partizanskim sodelavcem sta hodila komandant Bogdan in komandir Aki. Prvi in drugi dan je kmet poročal, da so Nemci pri vseh sosednjih kmetijah in da držijo zasede na vseh križpotjih ter drugod, kjer pričakujejo partizane. Novice niso bile nič kaj spodbudne,

za boljše razpoloženje pa je poskrbel kmet, ki jim je prinesel precej dobrega kuhanega neolupljenega krompirja, ki so ga potem prezebli borci kar se da slastno pojedli. Tretji večer je poročal kmet o ugodnejših razmerah in to podkrepil tudi z okusnim močnikom, ki ga je prinesel za ves bataljon. Noč so še prebili v gozdu, proti jutru so krenili proti Dovžam. Toda po četrturnem pohodu se je vrnila predhodnica in opozorila na nek ropot in govorjenje. Bataljon je zavzel nad hribovsko cesto položaje. Vsi so se zresnili. Pod njimi je korakala nemška kolona. Bilo jih je veliko, morda okoli 200. Štab je nihal med odločitvijo, ali naj jih napade ali ne. Prevladalo je drugo. Spomnili so se kmeta, ki jih je tri dni hranil in obveščal. Vse se je dogajalo preblizu njegove domačije. Sovražniki bi utegnili odkriti med njim in partizani zvezo. Sledilo bi lahko njihovo maščevanje s požigom domačije ali pa še kako hujše. Kolona Nemcev je kmalu izginila za ovinkom v dolino, partizani pa so nadaljevali pohod proti Zgornjim Dovžam.⁸⁰

V dneh 25. in 26. novembra je bilo pri domačinih na Velikem vrhu blizu 30 partizanov. Orožniki so poročali tudi o partizanski skupini približno 30 mož, ki je bila v noči na 26. november pri sedmih kmetih v Koritnem, kjer so dobili vola, moko in kruh. To noč je krožila partizanska patrulja šestih borcev tudi po kmetijah na Razborci in v Zgornjih Dovžah.⁸¹

Z željo krepitve Pohorskega odreda je štab IV. operativne cone ukazal Koroškemu bataljonu, da pošlje nekaj borcev na Pohorje. Koroški bataljon je bil v drugi polovici novembra na kmetiji pri Srnjaku na Ludranskem vrhu. Komandant in politični komisar sta pozvala razvrščene borce, kdo gre prostovoljno na Pohorje. Odločilo se jih je okoli 16. Pretežno so bili Korošci, nekateri pa z območja Mislinjske doline. Znani so Ivan Rožanc-Silvo, Jože Jernej-Bones, Ivan Bricman, harmonikar Gašper, vsi s Koroškega in Jože Andrejc-Alah, iz Šmiklavža pri Slovenjem Gradcu. Pohod je bil težaven, ker so takoj padli v sovražnikovo hajko. Ustavili so se pri sodelavcu kmetu Obretanu, ki jih je potem dva do tri dni skrival v senu. Pri Šmartnem pri Slovenjem Gradcu so prečkali Mislinjsko dolino, kjer so dobili tudi vodnika. Slabo oblečeni so morali sedaj premagovati poleg drugih težav še sneženo, mrzlo in vetrovno neprijazno zimo. Odredu so se priključili proti koncu novembra na območju Skomarja. Večino borcev so vključili v 1. bataljon, samo Jožeta

Andrejca-Alaha so takoj poslali za kurirja na TV 31 S, ki je bila nad Dovžami med Srčkovo in Krivčevo domačijo v Čakijevem bunkerju. TV 31 S je vzdrževala zvezo z Mozirsko planino in Savinjsko dolino prek TV 23 S, posebej s šaleško-mislinjskim okrožjem v Burcu pri Šmiklavžu ter s Pohorskim odredom. Komandir TV 31 S je bil takrat Bogomir Vastl-Božo.⁸²

SPOPADI V ČADRAMU, FRAJHAJMU IN KOTU

Odred je v dneh proti koncu novembra prenesel svojo dejavnost na južno Pohorje. Sovražnik je menil, da si odred po ustanovitvi vermanšaftskega bataljona Mitte s sedežem v Slovenski Bistrici ne bo drznil na območje Oplotnice ali na glavno cesto Maribor–Celje. Toda odred se ni oziral na vermanšaft niti na orožniške akcijske vode ter njihove na gosto posejane postaje. Približno 100 partizanov je vpadlo 26. novembra ob pol devetih zvečer v vas Čadram, ki je bila pravzaprav podaljšek postojanke v Oplotnici. Kot v noči na 22. avgust 1943, tako so tudi tokrat partizani obiskali trgovino oplotniškega župana Jožefa Strasserja in v njej rekvirirali večje količine živil, manufakture, perila, raznih predmetov in nekaj denarja. Vodja vermanšaftskega bataljona Mitte je poročal, da so partizani napadli trgovino blizu orožniške postaje Oplotnica, da jih je potem opazila v Oplotnici vermanšaftska patrulja in odprla nanje ogenj. Partizani so na ogenj odgovorili in v spopadu ranili enega vermana. Enoti vermanšafta iz Oplotnice in Slovenskih Konjic sta zjutraj sledili partizanom proti Trem kraljem, vendar brez uspeha.⁸³

Orožniki so imeli 27. novembra o odredu že natančnejše podatke. Tako so poročali, da se je od 25. do 27. novembra zadrževalo pri kmetih na območjih Velikega vrha, Bojtine, Smrečnega in Planine 200 do 250 partizanov, ki so iz teh krajev hodili v prehranjevalne akcije. Število partizanov je pretirano, saj je Pohorski odred v tem času štel s prihodom koroške skupine okoli 180 borcev.⁸⁴

Partizanska povečana dejavnost je sovražnika izzvala, da je moral nanjo odgovoriti z okrepljeno lastno dejavnostjo. Ker je bil obveščen, da so trije partizani pri kmetu Lubajnsku v Frajhajmu št. 65, kamor jih je z zvijačo zvabil, je 27. novembra poslal

tja patroljo 5 orožnikov in enoto 15 vermanov. Oboji so hišo obkolili in jo ob 16,10 napadli. Partizani so na ogenj odgovorili in se odločili za preboj. Sovražnikov rafal je smrtno zadel vodnika 1. voda 2. čete 1. bataljona Tončka Kozela-Krima, starega in pogumnega borca Ruške čete in 1. Pohorskega bataljona, domačina iz Frama, medtem ko sta se dva borca, za katera so orožniki domnevali, da sta ranjena, prebila. Toda sovražnik jima je po okrvavljenih stopinjah sledil v vas Kot do Vukove kmetije. Tu ju je 28. novembra napadel. En borec se je prebil, drugi, ki naj bi imel partizansko ime Gašper (Janez Filipič, op. M. F.), pa se je junaško boril v gospodarskem poslopju proti premočnim sovražnikom do svojega padca.⁸⁵ Padec obeh pogumnih starih preizkušenih borcev je odred prizadel, vendar tudi ta primera izpričujeta veliko junaštvo večine partizanskih borcev, ki so se v brezupni razmerah, obkoljeni, raje odločali za preboj in tudi za smrt kot za vdajo.

Padcu partizana pri Vukovih je sledil grozljiv prizor: sovražniki so nagnali pred hišo vso Vukovo družino z več majhnimi otroki. Ker so vedeli, da sodelujejo domači s partizani, so jih nameravali v opomin drugim postreliti. Dobra Vukova mati je padla na kolena in prosila, naj prizanesejo vsaj nedolžnim otrokom. Med vodilnimi krvniki se je takrat le nekdo omehčal in preprečil grozljiv zločin, ustrelitev vseh Vukovih.⁸⁶

In spet je bila pobuda na partizanski strani. Če so se včeraj »sprehajali« po sovražnikovih postojankah Oplotnici in Čadramu, so si že dan za tem drznili partizani priti tudi v Slovensko Bistrico. Orožniki so poročali, da so prišli 27. novembra 1943 ob 16,30 v Slovensko Bistrico trije partizani, oblečeni v vermane. Tu so zvabili v gostilno in potem tudi v kino vojaka tankista Avgusta Breznika. Ob slovesu so mu pri pokopališču odvzeli uniformo in bajonet, ker pa se jim je upiral, so ga z nožem dvakrat zabodli v nogo. Partizani so se potem umaknili v gozd.⁸⁷

O dejavnosti partizanskih patrolj oziroma skupin so orožniki poročali od 26. do 29. novembra tudi na območju Turiške vasi, Brd, Skomarja, Resnika, Planine, Sv. Areha in Hudega kota. Patrolje so zbirale razne podatke, hrano, oblačila, obutev, v Hudem kotu pa so pri pri Jožetu Zapečniku dobili tudi lovsko puško z 10 naboji.⁸⁸ Orožniki so dalje pisali o koncentraciji 250 do 300 partizanov 29. in 30. novembra v vaseh Resnik, Skomarje, Nadgrad in Podgrad. Pri kmetih naj bi zaplenili 1 vola, 3 svinje,

večje količine moke, kruha, krompirja, ovsa in sena. Zvečer 2. decembra naj bi šlo okoli 300 partizanov – orožniki močno pretiravajo – v Loško goro pri Zrečah v trgovino Alojza Fijavža. Od tod naj bi odnesli velike količine najrazličnejše robe v vrednosti okoli 10.000 RM. Tu, v neposredni bližini sovražnikove utrjene postojanke Zreče, so se zadrževali do 23. ure. Naslednji večer 3. decembra je bilo več partizanov v Gorici blizu postojanke v Oplotnici, kjer so mobilizirali dopustnika iz nemške vojske Jožeta Malca, ki pa je že 19. decembra 1943 dezertiral s karabinco in se vrnil v nemško vojsko. O skupini 40 partizanov so poročali, da se je zjutraj 4. decembra hranila pri Mariji Forneci v Lehnu nad Ribnico.⁸⁹

Na koncu novembra oziroma v začetku decembra 1943 je napisal politični komisar odreda Franta Komel zanimivi nedatirani pismi tovarišu Martinu (Dušanu Spindlerju, sekretarju okrožnega komiteja KPS Maribor) in tovarišu Andru (Maksu Gašpariču-Šandorju, članu okrožnega komiteja KPS Maribor). Iz obeh je moč ugotoviti že neke uspehe obojestranskega sodelovanja, vendar še bolj osnovno željo za vzpostavitev še boljših povezav in za okrepljeno skupno dejavnost. Martinu Komel uvodoma pojasnjuje, da niso bili sedaj tu in da je bilo zato manj povezav. O literaturi piše, da jo bodo poslali, čim jim jo bo Tone Rader-Jasko prinesel in nadaljuje: »Dobili smo hektograf, nimamo pa matric, barve, korekturnega laka in rezervne mreže, da bi lahko naša tehnika začela delati. Tudi sanitetni material bi rabili. Z zvezami smo uredili. Novinci lahko pridejo. Tudi z ostalimi zvezami smo uredili. Anica nam naj sporoči, kdaj bo prišla, pa lahko pride na pripisan naslov. Drugič ti bom pisal obširneje. S. f. – s. n.«

Pismo Gašpariču pa se glasi: »Dragi Andro! Pošiljam po dolgem času poročilo in poročilo na PK. Zveza je bila precej časa prekinjena. Pošlji na PK izčrpno poročilo o delu Jocota, Vojkota, Jožkota, Anice, Martina in svoje. Zanima nas, če ima pravico Vojko organizirati partijo v Mariboru in kdo mu je dovolil. Kaj je z ljudmi, ki so šli na Dunaj. To so tisti, ki so šli nazaj, da naredijo neko akcijo. Vprašaj zato Kita. Za material smo pisali Martinu. Drugič bomo pisali več o našem delu in življenju od takrat, ko si odšel od nas. S. f. – s. n. politkomisar Franta«.⁹⁰

Ker je sovražnik pismi zasegel, ni prišlo do hitrejšega in boljšega sodelovanja. Povezave niso bile utrjene, zlasti pa so bi-

le težave, ker niso delale kot bi morale javke za novince.

Med pripravami na veliko protipartizansko ofenzivo Schneegestöber (Snežni metež) na Pohorje so nacisti 29. novembra 1943 na štabnem razgovoru v Mariboru med drugim ugotovili, da se partizanska dejavnost ni bistveno spremenila in da so partizani v glavnem usmerjeni na pridobivanje novih članov. Pri uničevanju OF so dognali, da so terenski odbori močno vključeni v krepitev partizanske dejavnosti. Skrbeti morajo za rekrutacijo novih partizanov, za živila in izvajati vse druge ukrepe za pomoč partizanski dejavnosti. Posrečilo se jim je uničiti 14 terenskih odborov in 11 javk, pri čemer je bilo ustreljenih 9 partizanov, ki so se upirali. Nacisti so si prizadevali zagotoviti potrebne prostore, saj je bil to pogoj, da bi se na Spodnjem Štajerskem za stalno nastanilo tri do štiri tisoč članov SS oddelkov. V tem času so enote 611., 921. in 922. bataljona 18. polka deželnih strelcev okrepile v dolini reke Save enote graničarjev in orožništva. Na Spodnjem Štajerskem so napovedali še prihod drugih moči. Sedaj so sodili, da sta na Spodnjem Štajerskem glavni dve nalogi: uničevanje partizanov in pripravljanje ukrepov za zaščito proti zračni vojni. V Mariboru so bila v tem času zaklonišča že v izgradnji. V zapisniku je še navedeno, da je bil od 13. do 19. novembra 1943 popolnoma zaprt ves promet z vlaki, za zavarovanje železnice v Dravski dolini in Dravogradu pa so namestili 2. četo 611. bataljona 18. polka deželnih strelcev.⁹¹

POLET MLADINE IN RAZMAH OF, SPREMLJANA Z VELIKIMI ŽRTVAMI

Po padcu Ertlove postojanke 24. septembra 1943 in mnogih drugih postojank zaupniškega sistema OF ter posameznih odborov OF zlasti v mariborskem predmesju ter po padcu trdnih partizanskih oporišč zaradi izdaje Ivana Kranjca novembra v Kamnici, na Teznu, Pobrežju, Brezju, Miklavžu in drugod je kazalo na grozečo večjo krizo osvobodilnega gibanja na mariborsko-pohorskem območju. K sreči do nje ni prišlo. Najhuje je bilo prizadeto gibanje z mnogimi dragocenimi človeškimi žrtvami, ki jih je sovražnik prijel, in z razbitjem mnogih trdnih zaupniških postojank OF, ki so za nadaljnji razvoj veliko obetale.

Drugi Pohorski bataljon in Pohorski odred sta bila v tem času prizadeta tudi s tem, da sta prejemale občutno manj novincev kot poleti 1943, četudi je vprašljivo, kako bi ta problem uspešno reševali, kolikor bi se nadaljeval množični priliv novincev, za katere ni bilo orožja in niti ni bilo poskrbljeno za njihov transport kot leta 1944 v Savinjsko dolino oziroma na Dolenjsko. V izjemno težkih razmerah je bilo potrebno vztrajati in z največjo zavzetostjo nadaljevati s širjenjem organizacij odpora. Sedaj se je izkazala odločitev oblastnega komiteja KPS za Štajersko in Pohorskega bataljona, ki sta poslala na več strani okoli 19 borcev za okrepitev političnega dela na terenu. Na zelo pomembnem mariborskem območju sta predstavljala gonilno silo bivša borca Pohorskega bataljona Maks Gašparič-Šandor in Ivan Zagernik-Joco, poleg njiju politični delavec Dušan Spindler-Martin ter z njimi povezana znana partizana Franc Zalaznik-Leon in Srečko Rojs-Niko, ki sta delovala na območju Lenarta v Slovenskih goricah. Zvezo med Leonom in Nikom ter mariborsko organizacijo sta uspešno vzdrževala zakonca Aleksander Pirher-Aco in Milena. V tem času so tudi že organizirali tehniko v Jarenini, ki jo je vodil Vojko Lovše-Rak. Nekaj odborov OF, zaupniške organizacije in njihove organizatorje, tehnike in najodgovornejše politične delavce pa je bilo nujno čimprej organizacijsko povezati v okrožni komite oziroma mariborsko okrožje, ki so ga že snovali. Dne 20. novembra 1943 so se na sestanku v gozdu pri dupleškem mostu o tem dokončno domenili Martin, Šandor, Joco, Leon, Niko in kurir Ivan Pigner-Cvetko. Središče aktivističnega dela so potem prenesli na Meljsko c. 60, kjer so pridobili s komaj 16-letno Sabino Sekirnik izvrstno sodelavko, v hiši njenih odsotnih staršev pa ustrezno postojanko, kjer so pričeli tudi s partizanskim tiskom. Proti koncu novembra so se preselili na Pobrežje v sedanjo Gvajčevo 6, k zanesljivi družini Ivana Kranjca. Tako je postalo sedaj osrednje zbirališče vodilnih aktivistov s tehniko na Pobrežju. Na enem od sestankov ob koncu novembra so tudi uresničili sklep o ustanovitvi okrožnega komiteja KPS, njegovi člani so postali Dušan Spindler-Kovač, sekretar, člani Maks Gašparič-Šandor, Ivan Zagernik-Joco, Ivan Kokol-Ilja, Jadviga Golež-Špela, Ema Grbec-Dana, Franc Zalaznik-Leon, Srečko Rojs-Niko in Marija Falež-Mica Rokova.⁹² Z obnovo partijske organizacije je začelo doživljati narodnoosvobodilno gibanje na mariborskem ob-

močju nagel razmah. Za razvoj NOB na mariborskem območju je bila ustanovitev okrožnega komiteja KPS Maribor pomemben dogodek.

Kot že rečeno je v tem času zlasti razmahnila svojo dejavnost mladina. Okrožni in mestni komite SKOJ, ki sta ju uspešno vodila sekretarja Marjan Bantan-Stojan in Stane Potrč-Iztok, sta naglo povezovala mladino v organizirano delovanje. Njihove osnovne naloge so bile pridobiti v boju proti okupatorju čim več zanesljivih mladih ljudi, pripravljati jih za odhod med partizane, zbirati najrazličnejše prispevke, za pohorske partizane zlasti orožje, sanitetni in drug material ter obveščevalne podatke.

Mladina, s katero je delovalo tudi nekaj starejših, je bila povezana v več skupinah. Posamezniki in radvanjska skupina so delovali že od leta 1942. Radvanjska skupina je povezovala tudi sodelavce v Pekrah, Limbušu, Novi vasi in je bila povezana s sodelavci v mestu, na Pobrežju in še drugje. V njej so bili najprej Vlado Žiger (Iztok?), Jože Korošec, Štefan Verdnik, Arnold Černešek, Drago Cepl in Vlado Vizovišek. Ti so že poleti 1942 vznemirili okupatorja, ko so na Pekrski gorci razvili jugoslovansko zastavo. Toda nacisti jih kljub prizadevanjem takrat niso odkrili.

Zveze s pohorskimi partizani so leta 1943 vodile prek Joca, Fazana, Stojana, Iztoka, Poropata, Šnofla in drugih. V vseh skupinah je bilo okoli štirideset organiziranih mladincev in skojevcev, ti pa so imeli še posebej svoje sodelavce. V radvanjski skupini so leta 1943 delovali poleg že naštetih še Viktor Žiger, Vida Verdnik, Stanka Kranjc, Marija Medved, Elica Pulko, Olga Ferš, Dragica Fras in še nekateri. V vajeniški skupini v mestu so delovali Leopold Čepič, Milan Kolar, Slavko Copf, Mirko Ledin, Mirko Veber in Branko Žigert. Zelo dejavna je bila v mestu tudi dijaška skupina, v kateri so bile Metka Cafnik-Spasenka, Dragica Marinič, Vera Kavčič, Milica Slekovec in Štefka Muršak. V fordovi delavnici v Masarykovi ulici so delovali Avgust Kac, Anton Košar in Friderik Dobrajc. V tezenski skupini so bili Niko Vrabl, Vlado Pliberšek, Teodor Vencelj in Milivoj Pajtler. Franc Kovačec je imel več povezav, podobno je bilo z Martino Kolar in Nevenko Nič.

Vse skupine so bile pred koncem 1943 povezane tudi s postojanko pri Kranjčevih v Gvajčevi ulici na Pobrežju, kamor so

prihajali organizatorji OF, SKOJ in KPS. Tu in tudi drugod so se povezovale z aktivisti in drugimi sodelavci kurirke Dita Ke-tiš, Klara Močnik in Sonja Vrečko.

Vlado Žiger se je povezal z Jocom že spomladi 1943, nakar so širili stike tudi na druge. Partizanski tisk so dobivale mladinske skupine po zvezah od Franca Poropata in drugod, zlasti veliko so imeli Poročevalcev. Brata Žiger in njihov oče Viktor so šli proti koncu 1943 v partizane, ker zveze niso delovale, so se vrnili. Celotna radvanjska skupina je novembra 1943 čakala v pripravljenosti za odhod na Pohorje, toda dogovorjenega nalo-ga za dan odhoda ni dočakala. Korošec in Cepl sta takrat že imela pištoli, Kovačec pa bombe.

Uspešno delovanje celotne skupine se je žal končalo z are-tacijami ob koncu januarja, februarja in marca 1944, ko je ge-stapo zaprl okoli 40 mladincev in skojevcev. Gestapu je uspel vdor v organizacijo z aretacijo Cepla in Erne Visočnik 13. ja-nuarja 1944. Takoj sta klonila in privolila v sodelovanje. Izdaje Cepla in Visočnikove so imele hude posledice, saj so gestapov-ci ob vdoru v opisano skupino prijeli še veliko drugih privrženc-ev OF. Od teh so jih po preiskavi precej izpustili, več pa poslali v koncentracijska taborišča. Od mariborsko-radvanjske skupi-ne jih je poslal gestapo okoli 30 v koncentracijska taborišča. Tam so podlegli Vlado Žiger in oče Viktor ter Mirko Dobrajc. Za posledicami trpljenja v nacističnem taborišču sta po vojni umrla Dragica Marinič-Lovorka in Franček Kovačec-Mitja, medtem ko se je Stane Potrč-Iztok še pravi čas pred aretacijo januarja 1944 umaknil med partizane. O značajski pokvarjenosti Draga Cepla govori eden od več primerov, ko je šel sam are-tirat 20. marca 1944 partizansko sodelavko Marijo Dvornik in ji grozil pet ur s pištolo, dokler ni prišel ponjo gestapovski avto. Cepl je bil leta 1946 obsojen na dvajset let zapora in pozneje po-miloščen na devet let strogega zapora s prisilnim delom.⁹³

Ob tem primeru lahko ugotovimo, kako velike rezerve so imeli pohorski partizani v pogledu novih prostovoljcev v Rad-vanju, Mariboru, skratka povsod, po drugi strani pa kaže tudi izredne težave gibanja v boju proti gestapovskemu podzemlju, kjer so imeli privrženci odpora veliko premalo izkušenj.

V tem času je bila povezana s pohorskimi partizani tudi šte-vilna skupina partizanskih sodelavcev, v kateri so bili Ivan Vo-mer-Vanč, hčerka Anka in mož Mavricij Zgonik iz Maribora,

Norbert Kajzer-Bogdan z bratoma Štefanom v Podvelki in Ignacem ter sestro Julčko in domačimi na Janževskem vrhu, Alojz Vobovnik-Albo, Jožica in Lojze Grace v Št. Vidu pri Vuzenici, Jelka Ibl, Drago, Milka in Danica Jenčič ter Kogalovi v Vuhredu, Vidmanova kmetija na Planini, Tonček Skočir v Dravogradu, Anica in Božo Zorko, Ladinekovi, Peruševi in Lenart Pušnik, p. d. Žvancer, vsi na območju Sv. Primoža, Miklavčevi, Vobovnikovi-Ambroževi, Verčkovi s Petrom Podleskom ter dr. Dušanom Šebarjem v Ribnici in še precej drugih. Ivan Vomer in Norbert Kajzer-Bogdan sta že leta 1942 in 1943 delovala v ilegalni organizaciji v Gradcu s Tonetom Raderjem-Jaskom, Bertlom Filipičem, Maksom Gašparičem-Šandorjem in drugimi. Od poletja 1943 sta že bila na Pohorju Jasko in Šandor. Zlasti Jasko je potem usmeril delo celotne skupine za pomoč in sodelovanje s pohorskimi partizani. Člani te skupine so po več-tirnih zvezah zbirali sanitetni material, velike količine papirja, matric in drugih potrebščin za tisk, Norbert Kajzer pa je celo oskrbel razmnoževalni stroj. Uspešno so širili organizacije gibanja, razširjali partizanski tisk, pošiljali novince v partizane ter pošiljali Pohorskemu odredu tudi neprecenljive obveščevalne podatke.⁹⁴

Tudi v Lovrencu na Pohorju se je razvijalo narodnoosvobodilno gibanje pod dokaj težkimi okoliščinami. Okupator se je uspešno naslanjal na predvojne člane kulturbunda, na njihove somišljenike, orožnike in nasilno nacistično oblast. Čutiti je bilo posledice padca članov uporniške družine Vresnik in sodelavcev Brezovnika ter Kolariča. Gibanje so na tem območju obudili pohorski partizani leta 1943. Povezovali so se zlasti s kmeti in posameznimi delavci iz okoliških krajev, ki so hodili na delo v tovarno kos v Lovrenc. V Lovrencu je bila pomembna postojanka NOB pri številni družini pekovskega mojstra Alojza Mariniča. Z delom je prenehala leta 1944, ko je okupator zaprl šest članov družine, medtem ko sta bila sinova že pri partizanih. Alojz Marinič je v Dachauu podlegel leta 1945, drugi pa so vojno preživel.⁹⁵

Kako veliko željo je kazala mladina po vključevanju v obo-roženi boj proti okupatorju, nam pove tudi primer iz vasi pri Ormožu. Vpliv pohorskih partizanov in njihove zveze so segale tudi v te kraje. V teh vaseh je bila skupina šestih mladincev, starih od 16 do 19 let, ki so želeli med partizane na Pohorje. To so

bili Ivan in Stefan Veselko ter Franc Ivanuša, vsi iz Kajžarja, Franc Piberčnik iz Brebrovnika ter Jože Šterman iz Pavlovcev. Za odhod na Pohorje so se dogovarjali v jeseni 1943, za partizane pa jih je pripravil Franc Janežič, ki je bil med partizani na Pohorju od poletja 1943, žal pa so ga orožniki 6. decembra 1943 doma ujeli. Janežiča naj bi s Pohorja poslal, da pripelje čimveč mladincev, borec Pohorskega bataljona, domačin iz sosednjega Sv. Miklavža, ki je bil tudi že dalj časa na Pohorju med partizani, pred tem pa poštar. Toda za odhod v partizane se je v teh krajih pripravljalo še več mladeničev, le da gestapu ni uspelo zvedeti za njihova imena, kot je moč razumeti iz preiskave proti njim. Mladina v tem kraju je imela pri svojih načrtih smolo. Sovražnik je najprej ujel Janežiča, medtem pa je bil na poti na Pohorje njihov 17-letni mladinec Ivan Veselko. Poskrbeti bi moral za varen odhod na Pohorje vseh navedenih in tudi drugih, ki niso hoteli v nacistično mladinsko obvezno delovno službo in v nacistične vojaške formacije. Na poti na Pohorje je Ivan Veselko prespal 8. decembra 1943 pri nekem kmetu v Kamnici. Janežič ga je poprej napotil, da mora prek Drave in potem pri Sv. Arehu na Pohorju počakati na partizansko zvezo. Veselkova pot se je žal že 9. decembra pri prevozu čez Dravo pod Lovrencem slabo končala. Prijeli so ga orožniki, predali v nadaljnji postopek, 23. februarja 1944 pa ga je gestapo poslal v Dachau.⁹⁶

Omenili smo že, da so bili meseci september, oktober in november glede na številne aretacije strahotni. Toda OF je pogнала globoke korenine, ki so se tako močno razrasle, da ni mogel okupator kljub najhujšemu nasilju gibanja nikjer povsem zatreti. Svetla točka po vseh udarcih in vdorih je ostal tudi neustrašen borec in terenski delavec drugega Pohorskega bataljona Jože Berglez-Fazan. V delo je najprej povezoval stare sodelavce, ki jih okupator ni odkril, in potem pridobival nove. Iz sovražnikovega arhiva lahko povzamemo, da je bil sredi oktobra 1943 v gozdu pri Miklavžu ustanovni sestanek OF, ki so se ga udeležile med drugimi Marija Krasnik iz Razvanja, sestri Marija in Olga Dvornik s Tezna ter devet partizanov, med katerimi so prepoznale samo Fazana. Tu so se domenili o organiziranem delovanju OF, za pridobivanje novih članov in zbiranje oblačil, obutve, denarja ter drugega za partizane. Olga Dvornik (por. Fajfar), ki je bila že dalj časa delovna, je prevzela odgovornost za delovanje OF na območju Tezna, Miklavža in Dobrovc, Ma-

rija Krasnik naloge blagajničarke (malo pozneje tudi za Razvane), Marija Dvornik pa javko za novince in kurirske povezave. Organizacija je zaživela in Fazan je že oktobra vanjo vključil svoje sodelavce zakonca Avgusta in Marijo Gajšt, Ivana Ranftla, Kovačiča, pekovskega mojstra in njegovega pomočnika Bruna, vse na Teznu, Jožeta Kaca iz Miklavža, Martina Polšaka z ženo v Dobrovcih in gotovo še koga. V tem času je deloval tudi Simon Dvornik, Marijin in Olgin sorodnik, dober Fazanov sodelavec, za katerega so gestapovci v poročilu napisali: »+ 20. 10. 1943.« To je pomenilo, da so ga ubili, kar je izjavila tudi Tončka Berglez, Fazanova žena. Fazan je spretno reševal težave OF v tem hudem času na terenu. V začetku novembra 1943 je organiziral ilegalni sestanek v Dobrovcih na stanovanju Martina Polšaka. Na njem so govorili Avgust Gajšt, Martin Polšak, njegova žena in Fazan. Pogumni Gajšt, ki je zbiral tudi orožje, je novembra 1943 peljal novince na Pohorje, to pa je storil, kot je razvidno iz gestapovskega arhiva, tudi januarja 1944. Njegova žena je našla že po moževi aretaciji doma skrite tri pištole, ki jih je pripravil za partizane. Ta organizacija, ki je Nemci ob aretaciji Ludvika Plombergerja, Franca Lešnika in drugih niso odkrili, je zahvaljujoč Fazanu dobro delovala vse do 22. marca 1944, ko so gestapovci prijeli Avgusta Gajšta, Marijo Krasnik, za njima pa še nekaj drugih sodelavcev. Gajšta so po mučenjih ustrelili 7. maja 1944 v Zagorju ob Savi, Marijo Krasnik so poslali julija 1944 v Ravensbrück, v zaporih pa so se znašli še nekateri člani te organizacije, medtem ko je Jože Kac zbežal, v partizane.⁹⁷

Pohorski partizani so imeli sodelavce na vsem svojem obsežnem operacijskem območju. Žal jih je veliko odkril sovražnik. To se je zgodilo tudi kmetu Antonu Bornšku iz Stranic pri Frankolovem. Neki gestapovski vohun ga je ovadil, da so bili pri njem oktobra in novembra partizani. Ob preiskavi 4. decembra 1943 so našli pri njem skrito vojaško puško in vseh obtožb je bilo dovolj, da so ga poslali v Dachau.

Gestapo je bil nepretrgoma na delu. Svoje hlapce – raztrgance je venomer pošiljal iskat partizane po terenu. Tako sta Herman Karasjuk in Maks Kink 28. novembra 1943 prehodila Komisijo, Roglo in Osankarico, 30. novembra še Vitanjsko sedlo ter ponovno Komisijo, Roglo in Osankarico. Toda vse je bilo zaman. Dne 29. novembra so vohunili na območju Vitanjskega sedla in Rogle Anton Vidmar, Karel Kos in Feliks Vigec. Opo-

rišču gestapa v Vitanju so potem poročali, da se na teh območjih zadržuje večje število partizanov, kar so sklepali po mnogih odkritih sledovih. Dalje so sklepali, da imajo tu partizani svoje taborišče.

Na območje Vitanja je poslal gestapo 8. novembra na delo novega raztrganca. Z njegovim delom pa niso bili zadovoljni in so decembra prosili, da jim na to izpostavljeno območje pošljejo boljšega.⁹⁸

Ob tem velja omeniti tudi tri zle nacistične orožnike Slovence, ki so storili na domačem ribniškem in radeljskem območju v boju proti osvobodilnemu gibanju od 1942 in pozneje veliko zla. To so bili Franc Jakob iz Št. Vida pri Vuhredu, Franc Sevšek iz Vuhreda in Ivan Železnik z Mute. Kot domačini so bili nevarni v patroljah in velikokrat uspešni preganjalci partizanskih kurirjev, aktivistov in sodelavcev OF. Udeleževali so se manjših in večjih protipartizanskih hajk ter sodelovali v aretacijah, mučenjih in ubojih naših ljudi. Železnika so partizani ustrelili še med vojni, Franc Jakob pa je bil leta 1946 obsojen na štiri leta zapore s prisilnim delom.⁹⁹

Venec z okupatorjevimi sodelavci lahko tokrat sklenemo v Legnu na Pohorju. Tu je gestapo pridobil marca 1943 za svoje nizkotne cilje Jožeta Seniča, delavca v kamnolomu, domačina z območja Slovenskih Konjic. Senič je lazil za partizani po Pohorju in o tem obveščal gestapo v Slovenjem Gradcu. Avgusta 1943 so ga zaradi premajhne zavzetosti začasno zanemarili z obrazložitvijo, da imajo vohunov po številu dovolj. Toda marca 1944 je šel Senič v partizane in kmalu pokazal svojo pravo podobo. Partizanom je lažno obdolžil partizanskega sodelavca Karla Rotovnika in še nekaj domačinov, sodelavcev NOB iz Legna, da so gestapovski vohuni ter pričakoval, da jih bodo partizani postrelili. Zahvaljujoč partizanu domačinu Marjanu Krevhu, kmetu Pridgarju in še nekaterim so partizani ugotovili njegove zle namere, da želi z obdolževanjem privržencev odpora prikriti svoje grehe in zanetiti spor med Zidanškovo brigado in domačim prebivalstvom. Ko so ga trdo prijeli, jim je priznal sodelovanje z gestapom, za kar so ga potem ustrelili.¹⁰⁰

VELIKA NEMŠKA OFENZIVA SCHNEEGESTÖBER PROTI POHORSKEMU ODREDU

Steindlu se je končno uresničila želja. Pogoji za veliko ofenzivo proti Pohorskemu odredu so postajali stvarnost. Po Rösenerjevih prizadevanjih sta prišla 25. novembra 1943 s Hrvaškega oziroma Dolenjskega dva bataljona 14. SS policijskega polka, ob koncu novembra in v začetku decembra pa sta prišla na Gorenjsko dva bataljona 19. SS policijskega polka. Oba polka sta bila najpomembnejši enoti za Rösenerja pri njegovih načrtovanjih za »pomiritev« Štajerske in Gorenjske. Njune enote so bile dobro oborožene, večče bojevanja in so imele sposoben poveljniški kader. Po prihodu polkov so priprave za načrtovano največjo ofenzivo proti pohorskim partizanom stekle pospešeno. Akcijo so pripravljali kot strogo zaupno državno zadevo. Rösener, ki jo se s številnimi vojaškimi strokovnjaki in drugimi sodelavci pripravljaj, je z njo nameraval najprej uničiti Pohorski odred, nato pa zadati odločilni udarec še Šlandrovi brigadi. Ofenzivno akcijo je imenoval Schneegestöber (Snežni mež). V operativni skupini, ki jo je sestavil, so bile tele enote: 14. SS policijski polk s 1. in 3. bataljonom (brez 2. bataljona in 13. policijske tankovske čete), s podrejenimi četami vermanšafta na Mislinji in v Velenju, 19. SS policijski polk z 2. in 3. bataljonom (brez 1. bataljona), okrepljen z orožniško akcijsko četo Spodnja Štajerska, z orožniško motorizirano rezervno četo Alpenland, s policijsko planinsko lovsko smučarsko četo in z vermanšafsko četo v Ribnici na Pohorju, 18. polk deželnih strelcev iz Celja s 611. in 921. bataljonom ter 2. četo 922. bataljona, s podrejeno gorsko baterijo Zidani most, vodom za zvezo in 48. oklepnim lovskim ter gradbenim oddelkom, vermanšafski bataljona Nord in Mitte, gojenci podoficirske šole iz Maribora in Slovenske Bistrice ter ogledniškega oddelka v Slovenjem Gradcu, kot še nekaj lokalnih orožniških, policijskih, vermanšafskih in tudi nekaj manjših drugih enot. Tako je bilo zbranih proti Pohorskemu odredu, ki je štel nekaj nad 180 borcev, blizu 5000 sovražnikovih mož ali približno 10 bataljonov. Razmerje moči 27 sovražnikovih vojakov proti enemu partizanu je bilo za naciste zelo ugodno. V partizanskem bojevanju pa ni bilo to za zmago še nobeno jamstvo.

V sestavi sovražnikovih moči je deloval tudi aparat komandanta varnostne policije in varnostne službe na čelu z Josefom

Vogtom. Začetek ofenzive z dovozom sodelujočih enot ter obkolitev Pohorja je bil določen za 6. december 1943. Cilj ofenzive je bil najprej uničiti partizansko enoto na Velikem vrhu pri Osankarici. Če jim to ne bi uspelo, je bila naloga enot potisniti partizane proti zahodu na glavno taboriščno območje Planinka–Mislinjsko sedlo, jih tu obkoliti, prijeti ali uničiti. Da se ne bi partizani pomešali med domačine, je Rösener ukazal začasno prijeti vse moške v starosti od 15. do 55. leta in jih predati varnostni policiji na določenih zbirališčih. Ker ni niti najmanj dvomil v uspeh ofenzive, je ukazal urediti pri orožniških postajah Ribnica in Lovrenc na Pohorju, Oplotnica, Zreče in Mislinja tudi zbirališča za ujetnike. Sodelujoče enote je opozoril na možnost sodelovanja letal v akciji. Poveljniško mesto je bilo določeno od 7. decembra 1943 ob 6. uri pri orožniški postaji Mislinja, pozneje med napadom pri 14. SS policijskem polku. Prevoz ranjencev je bil predviden v mariborsko ali celjsko bolnišnico.

Zastavlja se vprašanje, zakaj je zbral Rösener toliko vojaških enot in zakaj je njegovo povelje z dne 2. decembra 1943 za akcijo Snežni metež ukazalo najprej napad na partizane pri Velikem vrhu in potem med Planinko ter Mislinjskim sedlom? Gre za zbir informacij o pohorskih partizanih, ki so jih nacisti ves november pospešeno zbirali in na osnovi njih je Rösener oblikoval povelje za akcijo. V prilogi povelja je med drugim pregled delovanja pohorskih partizanov od leta 1941 ter nadrobno za november 1943, cilj njihovega boja, KP in OF. Informacije so prejemale od orožniških postaj, patrolj varnostne policije, raztrgancev, od svojih posebnih zaupnikov, od partizanskih dezertarjev ali ujetnikov, pa tudi po prijavih domačinov. Slednje so bile najmanj zanesljive, saj so bile največkrat po dogovoru s partizani namerno izkrivljene. O resničnem številčnem stanju Pohorskega odreda so sovražnika seznanili dezertar Ivan Kranjc in še drugi, toda pohod Bogdanovega bataljona iz Savinjske doline do Pohorja je njegove zasledovalce nekoliko zmedel, tako da je Rösener v povelju navedel številčno stanje Pohorskega odreda približno 600 partizanov. Ob tej močno pretirani številki tudi upravičeno sklepamo, da je Rösener z njo namerno nastopal in to verjetno zato, da je dobil za ofenzivo čimveč enot. Te je za prepotrben tudi svoj osebni uspeh močno potreboval, saj bi si z uničenjem Pohorskega odreda gotovo nekoliko izboljšal tudi svoj omajan ugled v najvišjih nacističnih

krogih. Rösener je gradil svoje odločitve, sklicujoč se tudi na poročila ogledniške patrulje varnostne policije iz novembra, da se partizani utrjujejo na liniji Ribniško sedlo–Planinka–Mislinjsko sedlo, kar so potrdili tudi gozdarji. Neimenovani ujeti partizan iz Koroškega bataljona je storil sovražniku s svojo informacijo gotovo medvedjo uslugo. Rösener navaja v prilogi, da je zvedel ujeti partizan od pohorskih štabnih kurirjev, da so si pohorski partizani zgradili na Pohorju utrjena taborišča in jih varovali s strelskimi jarki. To so vzeli za točno, ko jim je potem še poročal nek zanesljiv zaupnik, da so si partizani zgradili na Rogli v smeri Ribnice večje taborišče, ki naj bi bilo v neki so-teski, skozi katero teče voda iz največjega tamkajšnjega bajerja. Zaupnik je navedel, da je taborišče utrjeno in da se v njem za-držuje neka večja »banda«, medtem ko naj bi bilo kurirsko ta-borišče na Pesku. Ogledniške patrulje, ki so naletele ob koncu novembra na sledove v smeri Peska in Lasine, so tudi opozo-rile, da je verjetno tam eno od partizanskih taborišč. Za parti-zansko glavnino je Rösener sodil, da tabori na več mestih med Mislinjskim in Ribniškim sedlom, tesno severno od Rogle in tesno zahodno od »Stega«. Na območju Velikega vrha, je nave-del, da operira »banda« okrog 200 mož, ki ima verjetno tabo-rišče ob izviru približno 600 m jugovzhodno od jezera, kota 1171.¹⁰¹

Podatke o pohorskih partizanih in prebivalstvu je v pripra-vah za ofenzivo zbiral tudi vermanšaft. Bataljon Mitte je poslal v Lobnico, na Planico in v okolico Šmartnega na Pohorju raz-trgance. Precej kmetov jim je nasedlo. Navideznim partizanom so bili naklonjeni, o Nemcih pa niso vedeli povedati nič dobre-ga. Nemci so po zbranih podatkih ocenili, da je večji del pohor-skega prebivalstva naklonjen »banditom«, da je potrebno nji-hove informacije jemati z rezervo, in sklenili, če znajo Pohorci nemško, še ni dokaz, da so Nemcem tudi naklonjeni.¹⁰²

To so bili glavni podatki za povelje za napad pri Velikem vr-hu in potem med Planinko, Mislinjskim in Ribniškim sedlom.

ODRED PRED ZELO TVEGANO ODLOČITVIJO

Da pripravlja okupator doslej največjo ofenzivo za uničenje partizanov na Pohorju, odred tega ni vedel. V štabu odreda so

opazili v drugi polovici novembra okrepljeno sovražnikovo dejavnost na južnem Pohorju. Zato je komandant Drago Poglajen ukazal poznavalcu tega območja Milanu Ivanuši-Venclju, da ga vodi sam do zanesljivih ljudi, od katerih bi o sovražniku lahko kaj več izvedeli. Vencelj je odpeljal komandanta Poglajena in kurirja Tarzana (domačin iz rudarskih revirjev) do svoje rejnice – partizanske sodelavke Mimike Lešnik, p. d. Kolaričeve, v Fošt nad Oplotnico. Ta je stopila v Oplotnico po Feliksa Pozneta, ki je Draga Poglajena informiral o sovražniku o vsem, kar je vedel. Naslednji večer je prišel Feliks še z bogatejšimi podatki. Sešel se je z orožnikom – sodelavcem Avstrijcem Schepfknechtom, ki mu je povedal, da pripravlja sovražnik hajko in približno, kje se bodo njegove močnejše patrulje premikale. Orožnik je še povedal, katere naše ljudi Nemci sumijo, da sodelujejo s partizani. Komandant Drago je Venclja, Feliksa in Mimiko usmeril v nadaljnje poizvedovanje, ti pa so potem usmerili v obveščevalno delo še Adija Pozneta in druge. Na osnovi te informacije lahko sklepamo, da je prenesel odred svojo dejavnost v začetku decembra na ribniško območje. V štabu odreda so verjetno menili, da bo na južnem Pohorju zopet kakšna on običajnih enodnevnih hajk.

Sem so do Mimike Lešnik poslali svojega obveščevalca Ferdinanda Špilaka-Lojzeka in Venclja. Prleški Lojzek je z Mimiko, Nandetom Tajnikarjem in še z mnogimi razpredel tudi na tem območju dobro obveščevalno mrežo.

Kot je tudi iz orožniškega poročila znano, sta v noči na 4. december Vencelj in Tarzan mobilizirala v Brezju pri Oplotnici za odred Jožeta Malca. Potem sta odnesla v Lukanji z žage jermene ter se napotila do Mimike. Zaradi izvršitve več nalog sta jo poslala v Oplotnico. Toda ob vrnitvi je prinesla zaskrbljujočo novico, da je v Oplotnici polno Nemcev in da je v teku velika hajka. To je verjetno bilo 6. decembra 1943. Vencelj in Tarzan sta takoj pohitela v Kot, da bi o tem na dogovorjeni javki pri Vukovih obvestila četo Jožeta Antoličiča. Ko sta bila nad Kebljem, sta že videla kolone Nemcev, ki so rinile navkreber. Pri Vukovih sta zvedela, da se je Jožetova četa že umaknila. Potem sta šla v Božje in ker je bilo povsod naokoli že veliko Nemcev, sta se zatekla, taktično domiselno, v neposredno bližino Oplotnice. Tarzana je Vencelj za krajši čas pustil v Foštu. Tu se je skrival pri Simonu Lipužu, p. d. pri Šimekovih, in v gozdu. Vencelj

pa je šel v Koritno k Nandetu Tajnikarju. Ta ga je odvedel k sosedu Antonu Vivodu, p. d. Spodnjemu Tajnikarju, ki ga je takoj skril med dvojni strop nad hlevom. Vencelj je tu srečno prebil ofenzivo, četudi so Nemci, išoč partizane, hodili v tej zgradbi nad in pod njim. Ofenzivo je srečno preživel, ne pa vojne tudi Tarzan.¹⁰³

Pohorski odred je bil 5. decembra 1943 v Lehnu pri Lautru. Štab je pripravljaj napad na posadko približno 20 vermanov, ki so bili v bivši pisarni Milana Lenarčiča v Josipdolu, približno 50 m zahodno od graščine ter napad na približno 20 vermanov, ki so prihajali vsakodnevno iz Ribnice v Josipdol kot izmena tukajšnje posadke. Čas napada na obojne je bil določen za 6. december 1943 okoli 11. ure. Četi 1. bataljona, s katero je bil komandant Boris Vinter, so dodali komandirja štabne zaščite Ernesta Vobovnika, ki naj bi kot domačin z močnejšo udarno skupino napad izvedel. Obetala se je zanimiva akcija. Zanj so se ponoči dogovarjali v Josipdolu pri Poldetu Petrunu komandant Drago Poglajen, namestnik političnega komisarja Vojin, Vobovnik in Bine Verčko, komandir vermanov v Josipdolu, ki je bil odličen partizanski sodelavec (in je šel tudi v začetku 1944 v partizane). Osnova dogovora je bila, da bo odred okoli 11. ure najprej napadel izmeno 20 vermanov v Skočirjevem gozdu med Ribnico in Josipdolom, nakar bo sledil napad na posadko v Josipdolu. Naloga komandirja Bineta Verčka je bila, da se s posadko ob partizanskem napadu takoj vda. Vitez in Harkov sta bila določena za zasedo proti Podvelki, medtem ko je bila naloga 2. bataljona napasti izmeno vermanov med Josipdolom in Ribnico v Skočirjevem gozdu. Zjutraj 6. decembra so šle enote na dogovorjena mesta. Od 11. ure naprej so borci v Skočirjevem gozdu, skriti v snegu in za drevesi, napeto pričakovali, kdaj se bodo prikazali vermani. Toda na spregled ni bilo od nikoder žive duše. Že proti poldnevu je po snegu s težavo hitela naravnost proti partizanski zasedi ženska drobne postave. Komandant odreda Drago je v njej takoj prepoznal zvesto sodelavko Roziko Verčko, Binetovo ženo. V eni sapi je povedala, da je v Ribnici polno Nemcev, ki da se pripravljajo na veliko hajko. Potem je nadaljevala, da z akcijo v Josipdolu in v Skočirjevem gozdu ne bo nič, ker so Nemci vermane že zgodaj zjutraj pozvali iz Josipdola v Ribnico in da tu zapirajo v šolo vse moške, stare nad 15 let, moža Bineta pa da so že sinoči zadržali v Ribnici. Ro-

ziko, ki je vedela za načrtovano odredovo akcijo in kje so sedaj partizani, so po nepričakovanih spremenjenih nevarnih razmerah poslali do zasede odredovi sodelavci Viktorija Miklavc, orožnik Peter Podlesek in Bine Verčko. Ta zahtevna naloga je doletela Roziko zato, ker jo je lahko z najmanj suma opravila. Doma je bila v Ribnici v očetovi Petrunovi gostilni, kot prodajalka pa je bila zaposlena pri bratu Poldetu v Josipdolu. Njeno sporočilo je bilo za odred izjemno pomembno. Tako je še povedala, da je prišel zgodaj zjutraj k Viktoriji orožnik Peter Podlesek in povedal, da je iz načrta ofenzive razbral, da obkoljujejo številne nemške enote Pohorje, s katerimi načrtujejo uničenje partizanskega odreda. Novica je partizane osupnila in komandant Drago je takoj poslal oglednika proti Ribnici. Ko se je vrnil, je potrdil Rozikino sporočilo. Potem so ugotovili, da resnično ni v Josipdolu vermanov in odred se je zbral v Josipdolu. Komandant Drago je potem poslal Ernesta Vobovnika s Harkovom in desetino borcev pregledat teren v Lehen do Bučnika, vsi drugi pa so šli skozi kamnolom do Lovca (Lautra). Na poti so ujeli v kamnolomu Antona Strnada, ki je kot verman 1942 izbil zlate zobe padlemu Francu Dularju, borcu 1. Pohorskega bataljona in ga tudi sicer oskrunil. Strnada so za njegova sovražna početja ustrelili.

Štab je od Lovca poslal Ernesta Vobovnika in Iva Skerlovnika k Roziki Verčko za dodatne podatke. Peter Podlesek in Bine Verčko sta medtem do Rozike dodatno sporočila, da je v teku velika sovražnikova akcija, da je Pohorje že obkoljeno, da ga bodo česali proti grebenu in vrhovom, da sta Janževski vrh in Orlica zunaj obkolitvenega obroča, in da naj se odred iz obkolitve takoj umakne. Po poti v štab sta se Skerlovnik in Vobovnik zedinila, da bosta predlagala, kot si je Skerlovnik zamislil umik na njemu zelo dobro znani Janževski vrh.

Iz sovražnikovih podatkov je razvidno, da je Podlesek obveščal prek Ernesta Vobovnika, Mejačevih in Miklavčevih iz Ribnice odred že pred ofenzivo, zlasti med njenim začetkom in razvojem. Dalje je navedeno, da je Podlesek razložil Miklavčevi 5. in 6. decembra načrt ofenzive, ta pa je potem šla 6. decembra v hribe obvestiti partizane o tej veliki akciji. Iz teh podatkov izhaja, da se je 6. decembra za Roziko Verčko sešla s predstavnikom odreda tudi Viktorija Miklavc in ga zlasti na drobno seznanila z načrtom ofenzive. Viktorija je imela za to največje mož-

nosti, saj je stanovala v isti zgradbi, kjer je bila orožniška postaja in sedež občine. Z orožniške postaje je k njej vsakodnevno nosil sporočila Podlessek, z občine mož Alojz, ki je bil tam zaposlen, od vermanov pa Bine Verčko. Lahko je bilo sporočilo sedaj že pokojne Miklavčeve tudi posredno, žal pa se vseh zanimivih nadrobnosti preživeli udeleženci ne spominjajo več povsem natančno. Toda v bistvenih obveščevalnih podatkih iz tistih dni ni razhajanj. Spričo zbranih podatkov, nastalih kritičnih razmer, Skerlovnikovega in Vobovnikovega predloga za umik na Janževski vrh, kar je bilo moč kot sugestijo razbrati tudi iz obvestil Podleska ter Miklavčeve, je bil štab odreda pred svojo najtežjo in najdogovornejšo odločitvijo. Viktoriji, možu Alojzu, Roziki in Binetu so v štabu popolnoma verjeli. Toda kako se lahko povsem zanesejo na orožniškega okrajnega nadstražmojstra Podleska, šoferja poročnika orožništva Schmieda, je bil vzrok dolge in resne razprave v štabu. Z Viktorijo je pričel sodelovati kot obveščevalec jeseni 1943, nosil je strelivo in bombe za partizane k Mejačevim v Ribnici in sodeloval z Ernestom ter drugimi domačini, ob koncu novembra 1943 je prišel tudi v štab odreda v Hudi kot k Jakobovim, kjer je rekel, da bi šel v odred, toda svetovali so mu, naj bo raje obveščevalec, v primeru nevarnosti pa naj zbeži v odred. Razmišljali so, kaj če so ga Nemci zalotili pri obveščevalnem delu, sedaj pa pripravljajo prek njega zanko in uničenje odreda. Zaskrbljujoče dileme so pritiskale na vse člane štaba. Očitno je bilo, da umik odreda proti vrhovom Pohorja odpade. Razmišljali so o preboju na Koroško ali proti Šoštanju. Za to možnost so bili glede na sovražnikove blokade prehodov že prepozni. Od Rozike so tudi zvedeli, da je že postavljena nemška zapora v Lehnu pri Uranu in malo višje proti Ribnici pri Solleru. Sedaj za ugibanja ni bilo več časa, saj je bil odred tik pred zaprtjem v obkolitveni obroč. Štab se je končno odločil za umik na Janževski vrh, kar je bilo glede na sovražnikov operativni načrt tudi najsprejemljivejše.¹⁰⁴

Zvečer se je partizanska kolona spustila od Lovca proti cesti Ribnica–Podvelka. Zaradi ugotavljanja razmer se je ustavila pod Jakobovo domačijo. Domačina Ivo Skerlovnik in Ernest Vobovnik sta od tod razkazovala članom štaba nasproti ležeči Janževski vrh (915 m) ter nakazovala dobre partizanske kmetije, do katerih bo potrebno kljub snegu čimprej in kolikor bo

mogoče neopazno priti. Kolona je pod vodstvom zanesljivih vodnikov domačinov, borcev odreda krenila proti Skočirjevi žagi v bližino ceste, komandant Drago pa je šel v hišo na Jakobovi domačiji ter naročil domači hčeri Miri, partizanski sodelavki, da stopi naslednji dan 7. decembra do Miklavčeve v Ribnico in ji pove, naj jim čimprej sporoči vse, kar bo pomembno o poteku ofenzive, do kmetij na Janževskem vrhu. Mira je to nalogo naslednjega dne dobro opravila.¹⁰⁵

Partizanska kolona se je ustavila v gozdu pod Ribnico v neposredni bližini ceste, po kateri so prav takrat dovažali tovarnjaki vojaštvo za ofenzivo v Ribnico. Odred se je prilagodil razmeram na cesti tako, da so skupine ob presledkih med tovarnjaki tekle neopazno na drugo stran ceste. Kolona je sedaj brez težav nadaljevala pot mimo Vajnbergerja, pod Sv. Lenartom ter mimo Kebra, Lencla in Slinkarja. Enote so potem razmestili pri Jonku, Puru, Krištanu, Medvedu in Črepiču ter se vojaško zavarovali. Domačini so partizanom gostoljubno postregli s hrano, prenočišči in z vsem, kar so potrebovali. Zjutraj 7. decembra so bili partizani prijetno presenečeni, zlasti pa je bil razbremenjen nepretrganih morečih razmišljanj štab, ali so se odločili za pravo smer umika ali morda za napačno. Sovražnikove enote, ki so jih sedaj opazovali z daljnogledi, so se vzpenjale mimo Jakoba nad Josipdolom proti Pesniku nad Ribnico, v smeri Sv. Bolfenka in drugod proti grebenu Pohorja. Kakšno veselje in zadoščenje! Tvegana odločitev je bila pravilna.¹⁰⁶

ODRED JE REŠILA ODLIČNA OBVEŠČEVALNA SLUŽBA

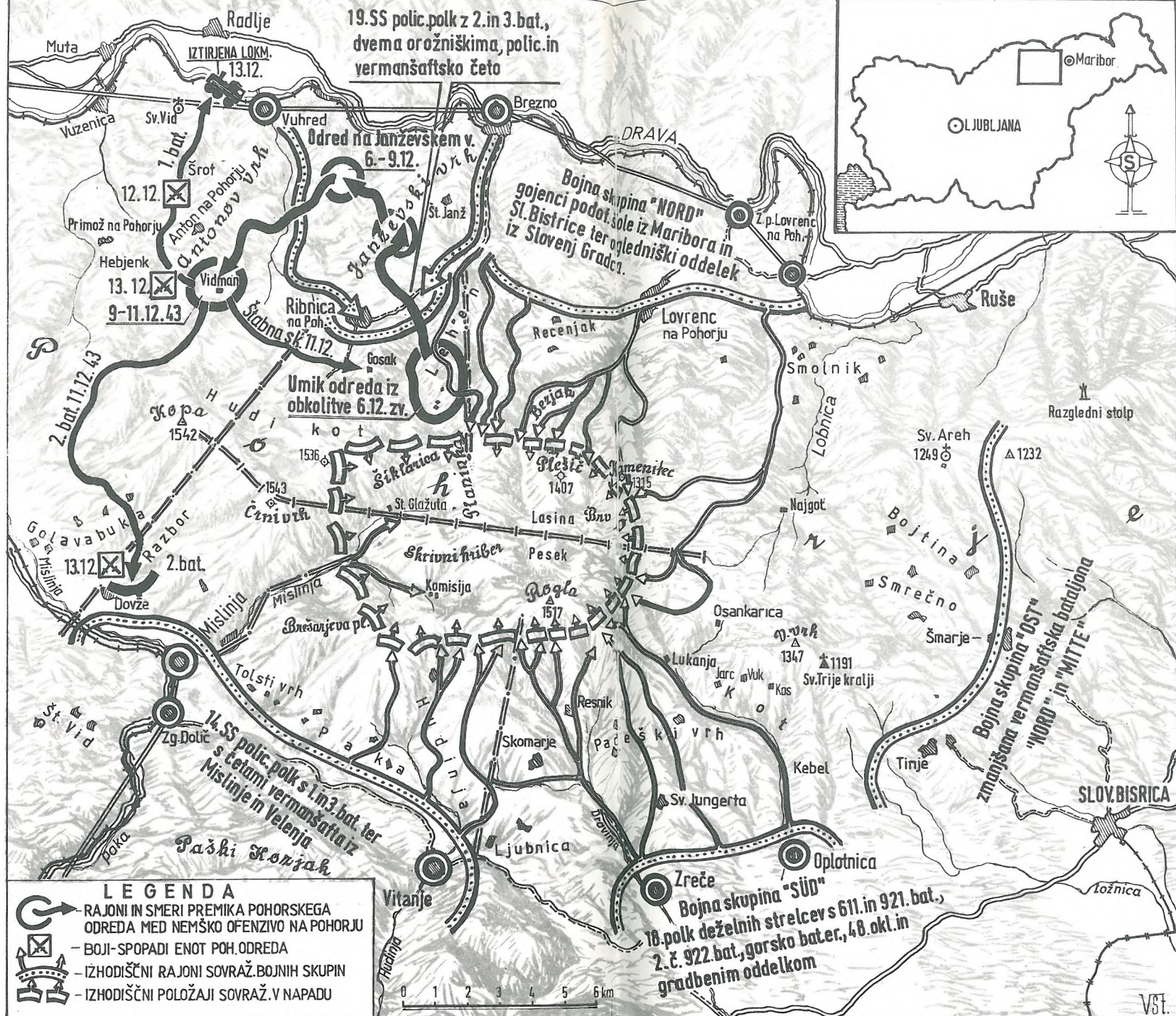
Ker je štab nujno potreboval podatke o sovražniku, je že 7. decembra poslal Ernesta Vobovnika, Iva Skerlovnika in Bogomira Grubelnika-Marka na Orlico k sodelavcu Petru Držečniku. Naročili so mu, da stopi naslednji dan v Ribnico do Viktorije in Alojza Miklavca po podatke o razmerah. Zvečer so enako nalogo naložili tudi sodelavki Roziki Grubelnik, p. d. Švicevi, ki je živel pri cesti Ribnica-Vuhred, in dodali, da gre po podatke tudi h gostilničarju Viktorju Puru v Ribnico. Kljub temu, da se je sovražnik z vso grozečo udarno močjo napotil v napačno smer proč od partizanov, pa odred zato še ni bil rešen velikih težav in skrbi v hudi zimi in nevarni ofenzivi. Dogodki so se od-

vijali partizanom v prid, lahko bi se pa v trenutku tudi vse obrnilo na slabše. Vendar se ni, nasprotno. Partizani so bili na drugi dan ofenzive 7. decembra še enkrat prijetno presenečeni. Darinka Miklavc, 13-letna Viktorijina hčerka, je prišla z najnovejšim poročilom v štab do Krištana. Pogumno dekletce se ni ustrašilo sovražnikov ne slabega vremena. Oprenilo se je s kanglico kot da gre po mleko in šlo uspešno mimo sovražnikovih straž, patrolj in zased. Mama in Peter sta ji natanko opisala razmere v sovražnikovem taboru, Darinka pa je to brez napake prenesla partizanom. To njeno pogumno dejanje je bilo kot svetli žarek upanja v mračna zapletena negotova dogajanja tistih dni. Ob slovesu je obljubila, da pride s poročilom tudi naslednji dan.

Tudi 8. decembra je bil dan, ko so pričakovali nove dogodke in obvestila. Po zasneženih poteh je k partizanom zopet hitela Darinka, toda tokrat s slabimi vznemirljivimi vestmi. Mama Viktorija in Peter sta sporočala, da je neka ženska prišla 7. decembra prijaviti županu Edvardu Solleru, da je videla sledove partizanske kolone, ki je šla na Janževski vrh. Sollero jo je baje nejevoljno odpravil, naj molči in naj mu še s tem ne dela sitnosti. Ženska pa naj bi potem šla obvestiti orožnike. Peter je še sporočil, da sovražnik zaradi prijave domneva, kje je odred, da namerava poslati za njim patroljo približno 20 vermanov in orožnikov ter da ima močno zasedeni cesti od Ribnice proti Vuhredu in Podvelki. Na vsakih 10 korakov naj bi bil vojak. Viktorija in Peter sta predlagala, da se odred čimprej umakne k Sv. Antonu. Ker je bilo sedaj vse z obveščevalci prav idealno usklajeno, vsi podatki, ki so jih pošiljali, so bili točni, se je štab tudi na osnovi lastne presoje odločil za umik odreda k Sv. Antonu (sedaj Planina). Zaradi Petrovega sporočila je štab poslal v izvidnico Vobovnika in Skerlovnika ter Martina Štuhca-Prleka. Pod Stepišnikom so se v gozdu vkopali v sneg. Manj kot deset metrov pod njimi je bila cesta in po njej so šli štirje ribniški orožniki. Partizani bi brez težav z njimi opravili, toda s tem bi tudi opozorili na odred. Orožniki so šli h kmetu Antonu Uranu, p. d. Junkerju, partizanskemu sodelavcu, ki jih je prepričal, da tu ni partizanov. Orožniki so se vrnili proti Ribnici, štab pa je potem poslal močnejšo zasedo, če bi morda orožniški patrolji sledila napovedana enota, ki je potem ni bilo. Tako se je ovadba partizanov izkazala kot resnična, pri iskanju odreda pa se je

sovražnik uštel verjetno v tem, ker ni pričakoval, da bo odred na nekoliko kritičnem vzhodnem območju Janževskega vrha. Verjetno je sodil, da je višje in bolj zahodno.¹⁰⁷

Proti večeru 8. decembra je šel odred na pohod. Kolona se je vila mimo Stepišnika, Ušmana, Kajžarja, Cigajnarja in se ustavila na Orlici pri partizanskem sodelavcu Mihi Osirniku, p. d. Breku. Gospodar je partizane z domačimi kot vselej lepo sprejel, za dobro večerjo pa je dal ovco ali dve in vse, kar je bilo potrebno. Štab je odtod poslal v izvidnico na cesto Ribnica–Vuhred Ernesta, Iva in Marka. Njihova naloga je tudi bila napraviti zasilni prehod čez potok Vuhreščico. Nenadoma se je pojavila pod Greglom močnejša patrulja vermanov, ki so prihajali od Vuhreda. Partizani so se v godzu pritajili in prešteli 31 sovražnikov ter ugotovili, da so zavili k Sv. Antonu. Partizanska patrulja se je potem vrnila k Breku in odred se je varno premaknil čez Vuhreščico pri zgornji Brekovi žagi in čez cesto pod Greglom ter se zaradi počitka po napornem pohodu ustavil pri Kuterniku in Brunčku pri Sv. Antonu. Pri Brunčku je prišlo do nevšečnosti. Stražarju, ki je od utrujenosti zaspal, je zbežal sumljivi okoli 17 letni Hrastnik iz Ribnice, ki so ga prijeli na Janževskem vrhu in ga zaradi varnosti vodili s seboj. Odred je zato pohod takoj nadaljeval. Tu se partizani niso smeli zadrževati zaradi Hrastnika, ki jih je resnično z očetom takoj izdal, in tudi zaradi vermanov, ki so bili pred njimi pri Brunčku in se ustavili v župnišču pri Sv. Antonu. Odred je potem šel mimo Krištana, Kauca, Čavka, Lešnika, Hribernika in Osrednika ter se zakril levo v gozdu blizu Vidmanovega razpotja nad zanesljivo kmetijo Viktorja Mravljaka, p. d. Vidmana. Četudi je močno sneženje partizane hudo šibalo, jim je bilo po drugi strani dobrodošlo, saj je sproti zakrivalo očitne sledove borčevske kolone. Čez dan 9. decembra je odred, pritajen nad Vidmanovo kmetijo, opazoval vermansko enoto, ki se je sedaj vračala proti Vuhredu, ne da bi odkrila karkoli sumljivega. Prava odrešitev za prezeble borce je bil večerni sestop na veliko in prijazno Vidmanovo kmetijo. Povsod so zakurili, gospodar je dal za pripravo izdatne večerje, saj so bili vsi ves dan brez hrane, kravo, dve ovci, krompir in vse, kar so potrebovali kot tudi mošt. Tu se je odred vojaško dobro zavarovan zadrževal do večera 11. decembra. V štabu so odločili, da bodo sovražnika presenetili z napadom 2. bataljona na postojanko v Dovžah in z akcijo 1. bataljona na že-

Velika neuspešna nemška ofenziva Schneegestöber (Snežni metež), proti Pohorskemu odredu od 6. do 9. decembra 1943, z udeležbo približno deset sovražnikovih bataljonov

lezniško progo pri Vuhredu. Komandant Drago se je z delom štaba in s približno 15-člansko zaščito napotil na območje nad Ribnico. Dogovorili so se za zbor odreda, ki naj bi bil 15. decembra na planini nad Lautarjem ali pri Urbancu nad Josipdom.¹⁰⁸

OBKOLITEV IN »ČESANJE« POHORJA

Podobno kot na ribniškem in drugih območjih je sovražnik ob začetku ofenzive začasno zaprl moške, stare od 15 do 55 let, tudi na širšem območju Sv. Kunigunde. Zaprti so bili nekaj dni v osnovni šoli v Zrečah, kamor so jim nosili svojci hrano.¹⁰⁹ To je bil nekakšen uvod v pohod sovražnikovih divjaških čet na Pohorje.

Vzhodno bojno skupino sta sestavljala vermanšaftski bataljon Nord in Mitte, vodil jo je Steindl. S položajev Oplotnica–Tinja–Šmartno–Sedovec je krenila 6. decembra in prišla do večera do črte Peršetov vrh–Javorski vrh–Osankarica–Lukanja. Severna bojna skupina, sestavljena iz gojencev vojaške podoficirske šole iz Maribora in Slovenske Bistrice, je drugi dan 7. decembra krenila s položajev Lehen–Sv. Lovrenc na Pohorju–Puščava–Fala; južna bojna skupina, sestavljena iz enot 18. polka deželnih strelcev iz Celja, je krenila s položajev Oplotnica–Zreče. Do večera sta prišli obe skupini do črte Planinka–Plešič–Črnavski potok–potok Oplotnica–Jurgovo–Ločnikov graben–Vitanjsko sedlo. 19. SS policijski polk iz Gorenjske, sestavljen iz 2. in 3. bataljona, okrepljen s tremi orožniškimi četami in ribniško četo vermanšafta, je krenil iz Ribnice na Pohorju in do večera preiskal območje do črte Mali črni vrh–Planinka–Sv. Bolfenk–Mala Kopa–Črni vrh. 14. SS policijski polk s 1. in 3. bataljonom, okrepljen z dvema alarmnima četama, je krenil s položajev Vitanje–Sv. Florjan–Mislinja–Šentilj–Spodnje Dovže in prišel do večera do črte Volovica–k. 1364 Komisija.

Tretji dan 8. decembra sta 19. in 14. SS policijski polk pričela »napadati« območje Ostruščica–Mislinjsko sedlo–Planinka, medtem ko sta severna in južna bojna skupina držali zaporo. Pohodna planinska baterija iz Zidanega mosta je zjutraj izstrelila na hrbet in v jarek Planinke 10 granat, iz hiš pa izgnala približno sto moških ter jih izročila varnostni službi.

Poveljujoči v ofenzivi general policije Rösener je prišel 9. decembra okoli 11. ure s podpolkovnikom Griesejem, poveljnikom 14. SS policijskega polka in s svojim operativnim oficirjem majorjem policije Blankom v štab poveljnika 18. polka deželnih strelcev v Lukanjo. Tu je takrat imel svoj štab tudi Steindl. Rösenerja so seznanili s klavnim potekom velike akcije, ker niso nikjer naleteli na partizane, iz vodstvenega štaba pa je prišlo potem isti dan okoli 16. ure povelje za prekinitev akcije. Enotam 18. polka deželnih strelcev je bilo ukazano, da se umaknejo v Oplotnico, Zreče in Slovenske Konjice, kjer naj čakajo na nova povelja; dne 11. novembra so že bile vse omejenjene enote v svojih stalnih postojankah. V istem času se je vrnila v svoje postojanke večina v ofenzivi sodelujočih enot, razen 14. SS policijskega polka, ki ga je Steindlu uspelo z odobrenjem Rösenerja zadržati na Pohorju do približno srede decembra.

Tako se je doslej največja ofenziva proti pohorskim partizanom končala za nacističnim popolnim neuspehom. Ob razčlembi in oceni ofenzive so se v štabu 18. polka deželnih strelcev takole tolažili: »Čeprav se enote v tej akciji niso spopadle s sovražnikom, so vendarle zbrale nekaj izkušenj in se mnogočesa naučile...« Tudi Steindl je očitno razočaran na kratko med drugim poročal: »Akcija Schneegestöber ni uspela.«¹¹⁰

V sovražnikovem taboru so bili spričo neuspeha tako dobro organizirane velike vojaške akcije zelo nezadovoljni. Kako so tekla razna poizvedovanja o vzrokih neuspeha ofenzive, ni znano, toda iz poročila orožniškega okrožja Maribor z dne 12. decembra 1943 orožniškemu glavarstvu je mogoče razumeti, da niso zaupali skoraj celotni orožniški posadki v Ribnici na Pohorju. Iz te postojanke so premestili takoj po ofenzivi na druge orožniške postaje devet orožnikov, v Ribnico pa jih je prišlo od drugod deset.¹¹¹

AKCIJA NA ŽELEZNIŠKO PROGO, SPOPADI NAD VUZENICO IN V DOVŽAH

Ofenziva Snežni metež se je uradno končala, toda 14. SS policijski polk je bil začasno še na Pohorju, z njim pa so bile v živahni patroljni dejavnosti proti partizanom še vermanskaftske, orožniške in policijske enote.

Prvi bataljon se je ponoči 11. decembra pomikal po globokem snegu od Vidmana na Planini mimo Hribernika ter se za krajši čas ustavil na partizanski kmetiji Franca Strmčnika, p. d. Hebjenka. Tu so pustili nekaj bolnih tovarišev, med njimi tudi medicenca Mirka Drvenika-Nika. Bataljon je nadaljeval pohod do Falona in od tod v smeri Vuzenice do Šrota. Pri njem so prenočili in 12. decembra predanili; štab je pripravljaj načrt za akcijo na železniški progi. Ker je bilo zopet nekaj bolnih, med njimi tudi Dunja, so jih pustili pri Šrotu; bataljon je ponoči 12. decembra odpeljal odtod obveščevalec Ivo Skerlovnik. Po njihovem odhodu je prišla k Šrotu iz Vuzenice sovražnikova patrolja. Franjo Ladinik je bil na straži in je ob pozornejšem opazovanju ugotovil, da se približujejo v belih plaščih Nemci. Skočil je v hišo ter opozoril vodnika Martina Štuhca-Prleka in soborce na umik, potem pa se je vrnil na stražarsko mesto. Tu je s »halt« presenetil sovražnike, ki so obstali, njihov vodnik pa je stopil naprej in Ladinik mu je po nemško dejal, da je v hiši orožniška patrolja iz Ribnice. Vodnik iz Vuzenice mu je ukazal, naj pokliče predpostavljjenega. Ladinik se je napotil k hiši. Štuhec mu je namignil, da so se že vsi umaknili, takrat pa se je Ladinik naglo obrnil in ustrelil proti Nemcem, hkrati pa je pogumno vzkliknil: »Gospod stražmojster, tu je partizanska straža.« Na Nemce je sprožil tudi Štuhec. Presenečeni orožniki so pričeli močno streljati, partizani pa so se umaknili višje do Hebjenka, kamor so prišli pred polnočjo. Ladiniku se je potegavščina obnesla, za uspeh in pogum je bil čez dan 13. decembra oproščen stražarske službe. Toda pred mrakom je prišel stražar opozoriti, da je pod hišo precej civilistov ali vojakov. Niko in Prlek sta poslala na ogled Ladinika. Ko je napravil nekaj korakov v gozdu nad hišo, ga je z vzklikom »stoj, roke kvišku« ustavil policist in hkrati sprožil rafal, toda Ladinik je v tem že ležal v snegu. Kakih 7 borcev je skočilo iz hiše, ki je bila že obkoljena. Nemci so z vseh strani streljali, borci, med katerimi je bila večina bolnih in bolj slabo oboroženih, so iskali možnosti za preboj. Ladinik se je najprej vrnil k hiši, potem se je pognal od kletnih vrat ter se srečno prebil v gozd. Tu je streljal na Nemce in se uspešno prebijal tudi naprej. Takoj za njim je skočil medicenec Niko, ki pa je smrtno zadet od rafala takoj omahnil. Dunja, Prlek in drugi so se srečno prebili. Tako je bil ob koncu ofenzive priljubljeni partizanski zdravnik Niko prva žrtev sovražnikovega zavzetega

iskanja partizanov po terenu. V roko je bil ranjen mitraljezec Janko Lupša-Danilo.

Prvi bataljon, s katerim je bil tudi namestnik komandanta odreda Harkov, je šel med sneženjem od Šrota do Dajnika, kjer je prespal. Zgodaj zjutraj 13. decembra se je premestil k Maleju, tudi pri Sv. Antonu. Tu je bataljon predanil. Proti večeru je šel bataljon h Graceju v Št. Vid pri Vuhredu. Tu je dobil štab še zadnje podatke o transportnem vojaškem vlaku, ki so ga nameravali iztiriti in napasti. Potem je več borcev skočilo na progo. Odvili so vijake in razmaknili tračnice. Po opravljenem delu so se umaknili v gozd nad progo in pričakovali učinek. Toda zgodilo se je nekaj nepredvidenega. Namesto transporta, ki je že stal v Vuhredu, je pripeljala lokomotiva in iztirila. Bataljon se je moral takoj brez pričakovanega uspeha, četudi je akcijo dobro načrtoval, umakniti. Po visokem snegu so borci hodili med Sv. Antonom in Ribnico vso noč ter se ustavili okoli 6. ure 14. decembra v Hudem kotu pri Šajniku in Trpotku. Domačini so bataljon opozorili, da imajo Nemci pred njimi od Viltužnika do Planine zasede. Tu se je v opazovalni službi sovražnikovih zased izkazala Robnikova domačija, s katere je bil v partizanih sin, posebej pa njihova 12-letna hčerka, ki je nosila v štab 1. bataljona poročila. Nemci so se po dveh dneh (verjetno 15. decembra) umaknili, bataljon pa je šel do Lautarja, tu je pustil na nogah obolelega Viteza ter vzel s seboj ozdravljenega Jožeta Šavca-Mirka. Pri Urbancu je dobil bataljon sporočilo štaba odreda, da gre za drugim bataljonom k Vitanjskim bajtam.¹¹²

Orožniški postaji Marenberg in Vuzenica sta poročali, da sta se orožniški patrulji po 10 mož iz Vuzenice ponoči 12. decembra ob 22. uri spopadli pri Reinhardu Kasperju, p. d. Šrotu, nad Vuzenico s partizani in da je bil ranjen v nogo član deželne straže železničar Alojz Freund. Kasper je takrat povedal orožnikom, da nameravajo partizani minirati med Vuhredom in Trbonjami železniško progo. Sovražnik je zato okrepil zavarovanje železniške proge z enotami, ki jih je imel, od Vuhreda do Trbonj. Zvečer 12. decembra so prišle za zavarovanje proge Št. Vid-Trbonje dodatne policijske moči, pred polnočjo pa je sovražnik prosil za pomoč tudi železniško policijo v Dravogradu ter policijo v Vuzenici.

Iz orožniških poročil Marenberga je moč razumeti, da je Kasper najprej 12. decembra ovadil orožnikom v Vuzenici pri-

sotnost partizanov, ko pa so orožniki prišli, jim je še povedal, da nameravajo izvesti akcijo na železniški progi. Izdajalec Kasper je bil 1944 udeležen pri obkolitvi in uboju partizanskega aktivista Alojza Vobovnika-Alba v Št. Janžu nad Vuzenico, za kar so ga partizani kaznovali s smrtjo.

Orožniška postaja Marenberg (Radlje) je dalje poročala, da so se 13. decembra spopadli s partizani na območju Sv. Antona in Planine orožniki iz Vuhreda, kar potrjuje spopad pri Šrotu in Hebjenku. Dalje je navedeno, da so partizani razrušili pri Vuhredu železniško progo in tako iztirili lokomotivo po nasipu. Tudi to je potrditev akcije 1. bataljona, ki je bila izvedena pozno ponoči 13. decembra. Poročilo so sklenili, da je začel partizane zasledovati orožniški akcijski vod iz Marenberga 14. decembra ob 1. uri 30 minut, a vod iz Maribora ob 3. uri. O iztiranju lokomotive, spopadu orožnikov s partizani in patrolnem zasledovanju partizanov je poročal tudi Steindl ter sklenil, da je po razgovoru z Rösenerjem ostal še naprej na Pohorju 14. SS policijski polk.¹¹³

Akcijo 1. bataljona na progo, če upoštevamo, da je bila izdana, lahko ocenimo kot politično odmevno. Skupaj s spopadoma pri Šrotu in Hebjenku je prispevala k razgibanju osvobodilnega gibanja na vuhredsko-vuzeniškem Pohorju, kar se je pozitivno pokazalo že v krajšem času na tem območju.

Drugi bataljon je od Vidmana na Planini nad Vuzenico 11. decembra ponoči popeljal proti Dovžam kot vodnik domačin iz Hudega kota Jakob Mihelič-Savo, ki je bil hkrati tudi bataljonski bolničar. Kolona je zaradi varnosti vijugala skozi Hudi kot mimo kmetij Trpotek, Lutart, Jamnikar in Kopnik, šla proti slovenjgraškemu sedlu in se ustavila v Gradišu pri Proštu. Od tod je šla prek Golavabuke in Razborce. Nad Dovžami sta politični komisar Janez Artač-Jan in komandant Ivan Rojc-Bogdan napisala partizanski sodelavki Betki Pušnik iz Dovž tole zelo zanimivo pismo:

»Cenjena gospodična Betka!

12. XII. 43.

Mogoče se boste čudili, ko boste dobili to pismo. Prišli smo v tak položaj, da ne vemo nič točnega, kako je v dolini. Zato se obračamo na Vas s prošnjo, če bi nam lahko povedali, koliko je vojaštva na Mislinji. Najbolje bi bilo, če se Vi osebno prepričate o položaju, da bomo mi dobili točna poročila. Če Vam je mogoče priti k nam, ker nismo daleč od Vas, dopoldne in pri-

nesti poročila, bi mi najbolj radi videli. Kje smo mi, Vam bo povedal prinašalec tega pisma.

Poročila, ki jih bomo dobili od Vas, bodo za nas velikega pomena, da bomo čimprej lahko zopet napadali sovražnika.

Hajko smo dobro preboleli. Nemci so nas zastonj iskali po planinah, ker nas tam sploh ni bilo.

Še enkrat Vas najlepše pozdravljata

Komandant:
Bogdan

Politkom.:
Jan

Betka, prosim, pridi okoli 12. opoldne. Te bom čakal tam, kjer ti bo povedal tovariš. Pridi sigurno in dobro poglej. Mislim in upam, da nam boš šla toliko na roke.

Na svidenje.«

Prvi del pisma je napisal Jan, drugega pa Bogdan, Betki pa ga je odnesel neznan domačin, partizanski sodelavec. Sklepamo lahko, da je šla Betka 12. ali 13. decembra na poizvedovanje v Dovže in na Mislinjo ter da je 13. opoldne poročala štabu 2. bataljona o razmerah na Mislinji in Dovžah, kot je bilo dogovorjeno. Na osnovi Betkinih in drugih podatkov se je štab odločil za napad na sovražnika v Zgornjih Dovžah ponoči 13. decembra 1943. Informacije so govorile, da je šla večina vojaštva v hajko in da bo z manjšino z odločnim napadom mogoče obračunati. Z upanjem, da bo prišel bataljon tako do prepotrebne orožja, streliva in opreme, so borci krenili 13. decembra pred 21. uro v napad. Toda že ob prvem naskoku se je izkazalo, da je postojanka trša kot so si predstavljali. Sovražnikovi bunkerji so bili polno zasedeni, posadke pa so iz njih dajale zagrizen odpor. Borci čete Jožeta Hrena-Akija in še nekaj drugih, med katerimi je bil tudi komandant Bogdan, so pogumno napadali, vendar brez uspeha. V napadu je sodeloval, kot poudarja Aki, tudi izredno pogumen borec Ivan Planinc-Ludvik z lahkim minometom. Utrjenemu župnišču se je tako približal, da je Nemcem sprožil iz minometa skozi okno nekaj min. Toda ti so ga žal prehitro odkrili in njihov mitraljezec ga je z rafalom smrtno zadel. Admiral JLA Jože Praprotnik pa se spominja padca tragičnega

junaka nekoliko drugače. Prva mina naj bi zadela brez haska v zid, druga, ki naj bi padla v župnišče, ni eksplodirala. Po oceni Praprotnika je potem tudi to omogočilo sovražniku, da je z rafalom iz brzostrelke ubil minometalca ter hkrati okreпил obrambo. Po približno polurnem ostrem napadu je štab ugotovil, da se sovražnik ni pripravljen vdati in je zato ukazal umik. Desetarja Ivana Planinca-Ludvika, domačina iz Potoka pri Kokarjah, je bataljon na umiku na Pohorju dostojno pokopal. Pred razvrščenim bataljonom so opravili tudi žalno slovesnost ter poimenovali njegovo desetino za Ludvikovo desetino. Od Zgornjih Dovž se je 2. bataljon umaknil mimo Spodnjega in Zgornjega Barla do Pušela, odtod pa je prišel nad Ribnico do štaba odreda.¹¹⁴

Orožniška postaja Mislinja je poročala, da se je 13. decembra od 21. do 21,30 bojeval proti partizanom v Zgornjih Dovžah 1. vod 1. alarmne čete iz Mislinje ter da so bile izgube: 2 lažje ranjena vermana in dva civilista. Iz Slovenjega Gradca so zaradi partizanskega napada poslali v Dovže okrepitev dveh alarmnih vodov vermanšafta. O napadu na Dovže je poročal tudi Steindl. Navedel je, da se je približno 200 partizanov spopadlo z vodom (25 mož) 1. alarmne čete Maribor-mesto, ki je bil v zasedi. Kljub temu da so partizani v hudem boju napadali tudi s strojnicami in minometi, navaja Steindl, so bili odbiti. Za partizanske izgube je menil, da so bile velike. Sklenil je, da je bila ta partizanska akcija izvedena hkrati z akcijo na železniški progi pri Vuhredu. Iz poročila komandanta varnostne policije in varnostne službe je med drugim razvidno, da je padel en partizan.

V tem času (13. decembra) je bil v Mariboru štabni razgovor, kjer so ugotovili, da je na Spodnjem Štajerskem 600 do 700 partizanov, da so pohorski partizani na severnem pobočju Pohorja in da bodo morali pričeti zaradi živahnejše partizanske dejavnosti z radikalnimi ukrepi. Ob koncu so ugotovili, da so uničili krajevne odbore OF v Slovenjem Gradcu in Slovenski Bistrici, da se je število aretiranih dvignilo na 170 do 180 ter da bodo aretirali še nadaljnjih 60 oseb.¹¹⁵

Kljub temu, da napad na Dovže ni uspel, je pomenil za partizane, njihove sodelavce in prebivalce moralno spodbudo, saj je sovražnik še pred nekaj dnevi z gotovostjo upal, da bo uničil Pohorski odred. Nacisti so si z ofenzivo Snežni metež ter uničenjem Pohorskega odreda želeli popraviti omajan vojaški in

politični ugled, doživeli pa so polom ofenzive in nepričakovane nasprotno učinkovite udarce Pohorskega odreda.

Takoj po končani ofenzivi sta prišla v štab odreda poveljnik partizanskih zvez in TV postaj Ivan Mogu-Marko ter njegov sodelavec Jože Zagožen-Servac. Ker sta snovala nove TV postaje, jima je štab dodelil nekaj dobrih borcev, med njimi Jožeta Hrovata-Maksa in Franca Gašperlina-Mihca. Marko jih je razporedil v posadko TV 31, ki je bila na Mali gori nad Frankolovim.¹¹⁶

Po odhodu od Vidmana 11. decembra je štab odreda z zaščitnim vodom zvedel na območju Ribnice v nekaj dneh, da je bilo nekaj takšnih domačinov, ki so šli prijaviti županu ali orožnikom, da so videli v snegu sledove odredove kolone, ki je šla med ofenzivo na Janževski vrh. Med temi je bilo nekaj okupatorjevih podreptnikov, nekaj pa strahopetcev, ki so se bali, kaj bo, če ne bodo povedali. Za najbolj krive so partizani spoznali tri in jih zgodaj zjutraj 16. decembra ustrelili. Med njimi je bil tudi zidar Simon Hrastnik. Njegov sin je med ofenzivo zbežal odredu od Brunčka pri Sv. Antonu, prišel je domov, oče pa je šel takoj povedat na občino ali orožnikom, kje je odred. Sin je leta 1944 izdal več sodelavcev gibanja na Janževskem vrhu in drugod, s sovražniki je sodelovala kot zagrizena nemčurka tudi njegova mati Amalija. Partizani so oba 1944 ujeli in ustrelili.¹¹⁷

Očitno nezadovoljen je o neugodnih razmerah za naciste po ofenzivi na kratko poročal 16. decembra Franz Steindl tole: »Dejavnost banditov je od junija 1941 zdaj dosegla svoj vrhunec. Položaj je zelo resen. Banditska brigada, ki šteje 300–500 mož, zdaj ustrahuje Pohorje. Danes je v prostoru Ribnice na Pohorju umorila tri Spodnještajerce. Akcija Snežni metež ni uspešla. Policijski polk je odšel v novo akcijo. Od 18. do 23. decembra bom angažiral lovski odred vermanšafta. Po vašem naročilu sem iz Wehrmannschaftsbatallionov Nord in Mitte demobiliziral polovico moštva. Postojank ne bomo opustili.« Potem je Steindl še opisal težave s partizani v Savinjski dolini, na Kozjanskem, Dolenjskem, Gorenjskem in v Ljubljanski pokrajini ter sklenil: »Mi smo gospodarji položaja in bomo premostili težave.«

Iz Steindlovega poročila je med drugim razvidno, da je kot drugi nacisti, tudi on opravičeval nadrejenim svoje neuspehe proti Pohorskemu odredu s pretiravanjem, da šteje odred 300 do 500 borcev. Kot vemo, je bilo resnično številčno stanje od-

reda v dneh po ofenzivi okoli 180 borcev. Dalje je razvidno, da je šel s Pohorja sredi decembra v Savinjsko dolino tudi 14. SS policijski polk. Tu se je udeležil velike ofenzive proti Šlandrovi brigadi, kjer je sodeloval tudi 19. SS policijski polk in druge enote v skupni moči okoli osem sovražnikovih bataljonov ali prek 4000 mož. Tudi to ofenzivo je vodil general policije Rösener, končala pa se je, kot na Pohorju, brez uspeha. Neučinkovitost svojih enot je spoznal Rösener že sredi akcije, zato je 21. decembra 1943 izdal novo povelje »za pomiritev Gorenjske in Štajerske«. Z njim je 14. in 19. SS policijskemu polku določil stalna operacijska območja in njune naloge pri usklajevanju akcij proti partizanom z drugimi oboroženimi silami, razčlenil protipartizansko taktiko ter analiziral razmere na Gorenjskem in Štajerskem. Območje vzhodno od Kranja v smeri proti Gornjemu gradu in na jugu do Save je Rösener ocenil, da je »v celoti okuženo z bandami«. Za ceste na Štajersko z gorenjske in ljubljanske smeri je navedel, da so neposredno ogrožene in samo delno uporabne ter poudaril: »Nujno je potrebno osvoboditi cesto na Vransko in Celje ter predel Mozirje, Rečica in Gordnji grad.« O vedenju prebivalstva je navedel tole: »Prebivalstvo skoraj v celoti podpira upornike... S popustljivim načinom boja ni moč doseči uspeha. Vse orožje je treba brezobzirno uporabiti, tudi če bodo pri tem prizadeti nedolžni ljudje...«

Rösener je 14. in 19. polku ukazal, da nadzirata svoja območja in uničujeta partizanske skupine z lastnimi silami. V primeru, da bi bilo treba zbrati večje enote, sta bila dolžna o tem takoj obvestiti »vodstveni štab za uničevanje band« v Ljubljani, drugače pa poiskati okrepitve pri sosednjih enotah.

Za izvedbo Rösenerjevega povelja je bil za Štajersko in za del kamniškega okrožja odgovoren poveljnik 14. SS policijskega polka v Celju polkovnik Bernhard Griesse, za Gorenjsko pa poveljnik 19. SS policijskega polka v Kranju podpolkovnik Willy Hertlein. Meja med 14. in 19. SS policijskim polkom je sovpadala z mejo med IV. operativno cono in IX. korpusom NOV Jugoslavije. Potekala je v smeri Kokra–Cerklje–Mengeš–Črnuče–bivša italijansko-nemška razmejitvena črta.

S prihodom 14. in 19. SS policijskega polka so se razmere za delovanje partizanskih enot na Štajerskem in Gorenjskem

občutno poslabšale. K temu je mnogo prispevala nova taktika protipartizanskega bojevanja policijskih in drugih enot, zlasti pa velika številčna premoč sovražnikovih sil nad partizanskimi. Poleg obeh policijskih polkov so imeli Nemci decembra 1943 na Gorenjskem in Štajerskem še 29 čet ali 9 bataljonov posebnih policijskih in orožniških enot, med katerimi so bile tankovska, topniška, pionirska, motorizirane čete, čete za zvezo, za zaščito železniških prog in druga zavarovanja. Operativne enote nemške vojske Wehrmacht so bile na Štajerskem in Gorenjskem le občasno, stalno so bile tu enote nemške vojske za posebno uporabo. Varovale so prometne zveze, naprave za zveze, industrijska središča in naprave ter sodelovale s policijskimi enotami v bojih proti partizanom. Te naloge so opravljale enote 438. divizije, ki je imela štab v Celovcu. Pod njegovo poveljstvo sta spadala 184. polk deželnih strelcev v Kranju in 18. polk deželnih strelcev v Celju, sestavljen iz 611., 649. in 922. bataljona, 18. lovskega odreda in akcijske baterije. Na Štajerskem so Nemci za boje proti partizanom občasno lahko pritegnili še 48. dopolnilni bataljon tankovskih lovcev iz Celja, ogledniški rezervni dopolnilni kolesarski divizion iz Slovenske Bistrice. Od Litije proti Brežicam so bile močne obmejne enote, proti partizanom pa so se bojevale le na svojih mejnih odsekih. Enote Wehrmachta za posebno uporabo so bile na Štajerskem številčno najmočnejše. Brez mejnih stražarjev so štejele okrog 3800 mož, vendar niso bile tako pomembne kot enote policije SS in orožništva, ki so štejele kakih 3300 mož. Približno 2000 mož je bilo na Štajerskem v štirih bataljonih vermanšafta. Iz naštetih enot je Rösener ob večjih vojaških akcijah sestavljal operativne skupine, v nje pa je včasih vključil tudi manjše oddelke SS iz drugih pokrajin. V pripravah za ofenzivo je imel tako decembra na voljo kakih 9100 mož in od tega približno 5000 mož na območju IV. operativne cone. Ko je v hajkah združil večje sile proti eni partizanski enoti, je bilo sorazmerje moči še mnogo večje v prid nemškim enotam. Včasih mu je uspelo vključiti v operativno skupino tudi enote, ki so bile na premiku čez Štajersko.¹¹⁸

OBNOVLJENE ZVEZE MED OKROŽNIM KOMITEJEM KPS MARIBOR IN POHORSKIMI PARTIZANI

Sredi decembra je prišlo do vzpostavitve stikov med odredom in mariborskim okrožnim komitejem. Brez stikov sta ostali zaradi dezertterjev, izdaj in vdorov od septembra obe strani, kar je bilo zelo zaskrbljujoče. Nujnost ureditve medsebojnega sodelovanja je bila velika. Mnogim mladim je grozila mobilizacija v sovražnikove vojaške formacije, dezertterjem iz nemške vojske aretacije, enako terenskim aktivistom, ki bi morali v primeru nevarnosti med partizane. Novembra je sekretar Dušan Spindler-Martin zadolžil v Mariboru Vinka Štuhca, da vzpostavi zvezo z odredom prek svojega brata Martina-Prleka. Decembra so prejeli s Pohorja obvestilo, da lahko pride zastopnik okrožnega komiteja na razgovor v odred. Komite je določil za razgovore sekretarja Dušana Spindlerja-Martina. Malo pred sredo decembra je sporočila Viktorija Miklavc odredovemu sodelavcu Jožetu Grubelniku, p. d. Švicu, in ženi Rozi na Orlici, naj sprejmeta tovariša, ki bo prišel iz Maribora. Sredi decembra se je pripeljal Spindler zjutraj z vlakom do Podvelke, od tod pa do Švicovih s kolesom. Njegov prihod so sporočili Jakobovim in do Franca Ovčarja. Ponoči so se na kratko s Spindlerjem sešli Vincenc Janko-Harkov, Ivo Skerlovnik in Bogomir Grubelnik-Marko, potem pa sta ga odpeljala Ernest Vobovnik in Martin Štuhec-Prlek v štab odreda h Kopu nad Ribnico. S slednjim se je Spindler dobro poznal še iz leta 1942, ko je delal kot krojač pri bratu Vinku v Mariboru. V štabu se je srečal z znancema Maksom Čepičem-Iztokom iz Mauthausna in s Aleksandrom Vojinovičem-Vojinom, s katerim se je poleti trikrat sešel v Mariboru. Tu so bili še Franta Komelj, Hilda Turk, Bogdan Hrovat-Miha in še nekateri. Spindler je prisotne seznanil z razmerami v mariborskem, ljutomerskem in ptujskem okrožju, da je nekaj sto mladincev pripravljenih iti v partizane, da se je organizacija OF v zadnjih mesecih močno razmahnila in da razmnožujejo tehnike veliko tiska. Zlasti je poudaril, da se bodo morali dobro dogovoriti glede mobilizacije, da ne bi prihajalo ponovno do dezertterstev kot poleti 1943. Člani štaba so Martinu predočili velike težave, ki so jih imeli zaradi pomanjkanja orožja, streliva, opreme, številnih hajk, sovražnikovih vrinjencev in izdajalcev Šikerja, Bohaka, Kranjca in drugih. Razgovor se je

končal v obojestransko zadovoljstvo uspešno. Sklenili so, da bo sedaj sodelovanje obeh strani tesno. Javki za prinašanje sanitetnega materiala, nogavic, perila, tiska so določili pri Jakobu nad Ribnico in pri Miklavčevih, za sprejemanje novicev pa v Skomarju. Komisar Franta je naročil Spindlerju, da pošlje takoj na Pohorje dezerterja Stanka Rihtariča in Vinka Vukoviča-Guzeja. Rihtarič se pozivu ni odzval. Spindler je bil vso noč in ves dan pri Kopu, zvečer se je vrnil k Švicovim v Orlico, od tod pa v Maribor.

Isti večer je poročal sekretar Spindler pri Vomerjevih v Mariboru članom okrožnega komiteja o uspešnih dogovorih v štabu odreda. Ker se je s tem odprla možnost mobilizacije med Ljutomerom in Pohorjem ter med Muro in Halozami, so o tem takoj obvestili tudi poverjenika CK KPS in izvršnega odbora OF za severovzhodno Slovenijo Ivana Nemca-Vojka. Zveze so stekle. Že čez dva dni je Manica Kerenčič odnesla do Jakobovih dva kovčka sanitetnega in drugega materiala s pismom za komisarja Franto. Čez tri dni ji je zopet uspelo priti z dvema kovčkoma s podobno vsebino in s pismom za komisarja Franto. V teh dneh so na drugo stran Pohorja k Mernikovim poslali zaradi usposobitve javke za novince 16-letno aktivistko Marico Kerenčič-Jelko. Komite je v tem času napotil do Podvelke Manico Kerenčič in Mileno Bokša-Božo, da bi tudi Boža spoznala Miro Zapečnik in javko pri Jakobovih nad Ribnico. Mira ju je v Podvelki čakala in do naslednjega vlaka za Maribor so se pogumna dekleta pomenila o vseh tekočih nalogah in tudi o vsebini zadnjega pisma komiteja, ki je prosil odred, da naj da kot pomoč mitraljezca za akcijo za rešitev več aktivistov iz ptujskih zaporov. Štab je mitraljezca obljubil, za akcijo pa je bilo na terenu domenjeno, da jo bo vodil s sodelavci Slavko Ivajnsič-Boris. Božo so poslali zaradi dogovora s pazniki zaporov v Ptuj in tudi s šoferjem tovornjaka Mirkom Štrausom-Brkom iz Dupleke je bilo dogovorjeno, kako bo zapornike iz Ptujja naglo odpeljal. Vse je bilo dobro zasnovano, do izpeljave akcije pa žal zaradi poznejših neljubih prekinitev zvez s Pohorjem ni prišlo.¹¹⁹

V dneh po 11. decembru je mogoče iz več orožniških poročil razbrati nepretrgano dejavnost enot Pohorskega odreda. Poleg že opisanih vojaških akcij so odredove enote izvedle številne oskrbovalne akcije na severnih, južnih in zahodnih pobočjih Pohorja. Omenimo samo nekatere. V Lehnu so dobili od 12. do

14. decembra pri Jožetu Osvaldu precej živeža. V Pamečah so dosegli 12. decembra pri več kmetih podobno. Pri Francu Pušniku pri Sv. Antonu so 13. decembra dobili tobačne izdelke. V Hudem kotu so dobili pri Ivanu Vernjaku dve ovci in veliko živeža. Pri Karlu Kremljaku v istem kraju so bili podobno uspešni 14. in 15. decembra. Pri Ivanu Korošču v Tolstem vrhu so 14. in 15. decembra dobili tele, krompir, moko. Pri kmetu Španerju na Hudinji so 15. decembra dobili 4 vole in živež. Pri Maksu Boku v Jospidolu so 16. decembra dobili tobak in cigarete. Isti dan je bila skupin partizanov pri Bezjaku nad Lovrencem na Pohorju, kjer so dobili lovsko puško, puško flobertko in živež.¹²⁰ Ta kratek in nepopoln pregled tudi dovolj ponazori velike napore partizanskih enot za vsakodnevno prehrano borcev in še večjo pripravljenost prebivalstva, ki je partizansko vojsko prehranjevalo, jo oskrbovalo z vsem potrebnim, z njo v osvobodilnem gibanju sodelovalo in jo tudi z novimi borci izpopolnjevalo.

Štab odreda in 2. bataljon sta bila 15. decembra pod Roglo pri Vitanjskih bajtah. Tu se jim je pridružil tudi 1. bataljon. Od tod je štab poslal Ernesta Vobovnika in Iva Skerlovnika poiskat razkropljene borce, ki so jih Nemci napadli 13. decembra pri Hebjenku. Zaradi lažjega premagovanja velikih zasneženih razdalj sta bila opremljena s smučmi, zaradi večje varnosti pred sovražnikom pa z belima plaščema, narejenima iz rjuh. Pohorski borci so se večkrat ustavljali pri Vitanjskih bajtah. Ker so bile prazne, so v njih tudi prespali, se odpočili, pripravljali hrano in se okrepčali. Enote so tu krajše počitke izkoristile tudi za vojaško urejanje, urjenje in politično izobraževanje. Ob tem taborjenju pa je prišlo do dveh neljubih dogodkov. Približno 18-letni borec Tihomir (Hotimir) je soborcu, ki je bil medtem na dolžnosti, pojedel njegov obrok hrane. V normalnih razmerah ne bi bil ta prestop tako poudarjen, kot je bil ob tej priložnosti in v tem hudem zimskem času, ko je sovražnik pogosto hajkal za odredom in ko je njegovo vodstvo dajalo tudi disciplini in odnosu vsakega posameznika do kolektiva najstrožji poudarek. Da se ne bi takšni primeri ponavljali, so ga pred razvrščenimi borci obsodili z najstrožjo kaznijo – z ustrelitvijo. Med čiščenjem orožja se je hudo ranil borec Ivan Kovačič-Gandi, ki so ga potem odpeljali na zdravljenje v Koroško vas k zanesljivemu sodelavcu Jožetu Kropetu.

Zadrževanje odreda pri Vitanjskih bajtah je 18. decembra zmotila vermanšafstska enota, ki se mu je približala. Partizani so sovražnika opazili in se umaknili. Ko so bili nekaj km oddaljeni, je sovražnik s streljanjem napadel vitanjske gozdarske bajte, očitno obveščen in prepričan, da so v njih še partizani. Po udarcu v prazno so se vermani okoli bajt v snežnih okopih utrdili, na umiku pa so partizanske Vitanjske bajte zažgali. Popoldne je štab poslal na pogorišče Maksima Peklarja-Fonzija in še enega borca, ker je bila tu dogovorjena javka za obveščevalca Iva Skerlovnika in Ernesta Vobovnika, ki sta potem sem še z nekaj borci res prišla. Vsi so krenili v odred, ki je bil na Resniku in Skomarju. Sem so sedaj pripeljali tudi razkropljene borce. Jan-ka Lupšo-Danila, ki je bil ranjen pri Hebjenku in ranjenca Petruško so oddali na zdravljenje h kmetu Pavlu Mikeku. Čez dan ju je imel skrita v jarku v mlinu, ponoči pa sta hodila na domačijo. Resnik je bil v tem času že pomembno partizansko središče. Nepretrgoma so z odredom sodelovali obojni Vidmarjevi, Ostruhovi, Vavpotovi, Kotnikovi, Juhartovi, Ločnikarjevi in drugi. Tudi na Skomarje so hodili partizani k večini kmetij kot domov.¹²¹

ŽRTVE IZDAJALCA PREVOLŠKA

V naslednjih vrsticah bo govor o junaških obveščevalcih in sodelavcih Pohorskega odreda, ki so se izjemno izkazali pred, med in tudi po ofenzivi Snežni metež. To so bili pravi zmagovalci v ofenzivi, saj so s svojim tveganim delom, z dragocenimi obveščevalnimi podatki omogočili štabu odreda sprejemanje ustreznih odločitev za uspešne premike enot med 6. in 10. decembrom 1943, ko je bilo v hajki za njimi blizu 5000 sovražnikovih vojakov. Nacistični voditelji so med ofenzivo in po njej besneli, ker se jim je izjalovila in ker so bili prepričani, da se jim je Pohorski odred izmuznil, zahvaljujoč svojim sodelavcem med prebivalstvom in morda tudi v njihovih vrstah, česar jim ni uspelo odkriti. Ko so spričo vsakodnevnih zagat v boju proti osvobodilnemu gibanju verjetno že zanemarili nadaljnjo okrepljeno preiskavo proti »izdajalcem« ofenzive, se je našel podlež med borci Pohorskega odreda. Dne 15. februarja 1944 je zbežal k sovražniku in mu izdal vso partizansko obveščevalno mrežo ter potek uspešne partizanske protiofenzivne dejavno-

sti, ki je bila zasnovana na podatkih odredovih sodelavcev. Sovražnik je pričel z aretacijami v drugi polovici februarja 1944 in ker so žrtve odgovarjale predvsem za »izdajo velike akcije Snežni metež«, bomo posredovali te dramatične dogodke kot sklepno dejanje po ofenzivi, ki se je uspešno končala za Pohorski odred, ne pa tudi za njegove zveste sodelavce. Ti so žal postali žrtve izdajalca iz lastnih vrst; to je gotovo najtežje.

O orožniku Petru Podlesku in domačinih sodelavcih je bilo že precej povedanega. O njihovih usodah bo še govor, toda spoznajmo najprej 19-letnega dezerterja Norberta Prevolška-Triglava, ki je povzročil smrt pogumnega Petra Podleska in veliko gorja mnogim sodelavcem odpora. Prevolšek je sin delavskih staršev iz Radelj ob Dravi. Oče je delal kot kovač v Josipdolu, Norbert se je učil v Slovenjem Gradcu za čevljarja. Avgusta 1943 je skupaj z Jožetom Golograncem-Jurčkom izigral mobilizacijo v nemško vojsko in zbežal z njim po zvezah aktivistov v Pohorski bataljon. Jurček, ki je že prej deloval v gibanju, je bil odličen partizan, medtem ko se je Norbert izkazal kot podlež. Nekateri sodijo, da najbrž ni bil kos naporom in da je zato zbežal iz Zidanškove brigade 15. februarja 1944 s puško v Šentilj pod Turjakom. Sem naj bi potem prišlo po njega z Mislinje 25 policistov. Bolj verjeten vzrok pobega in izdaje pa sta pokvarjenost in nestanovitnost njegovega značaja. Prevolšek je sovražnikom takoj povedal vse, kar je o partizanih in njihovih sodelavcih vedel. Vedel je na žalost veliko, saj je bil pred ofenzivo Snežni metež, med njo in še nekaj časa po njej v zaščitnem vodu štaba Pohorskega odreda. Z zaščito in člani štaba je hodil k najbolj zaupnim partizanskim kmetijam in k drugim sodelavcem. Najbolj sta bili na udaru zaradi njegove izdaje organizaciji NOB na območju Ribnice na Pohorju in Slovenjega Gradca. Prevolšek je dal gestapu osnovne podatke o partizanu Ernestu Vobovniku in vseh njegovih številnih sorodnikih, aktivnih sodelavcih NOB v Ribnici in Mariboru, o Viktoriji Miklavc iz Ribnice in njeni v NOB vključeni družini ter o orožniku Podlesku, njihovem aktivnem sodelavcu, ki da je z izdajo zaupnih podatkov o ofenzivi rešil Pohorski odred. Dalje je gestapu izdal družino Franca in Jožefe Hovnik, njuni hčerki Marijo in Ano, ki so imeli fotografski atelje v Slovenjem Gradcu, stanovali so v Pamečah, v gibanju so bili povezani z Marijo Levovnik, ki jo je tudi izdal. Hovnikovi so bili povezani z mnogimi sodelavci na ob-

močju Slovenjega Gradca in tudi z aktivisti iz Maribora, vendar sovražnik večine takrat ni odkril. Usodno za partizanske sodelavce je bilo to, da je Prevolšek vedel, kako aktivno delujejo v NOB vsi Vobovnikovi-Ambroževi, p. d. Mejačevi, da je hodil iz odreda domov in drugam na zveze njegov komandir Ernest Vobovnik. Viktorijo Miklavc je videl, ko je prihajala v štab odreda in prinašala sanitetni material, tobak in poročila. Petra Podleska osebno ni poznal, pač pa je slišal o ožjem krogu v odredu, da imajo odličnega sodelavca orožnika, ki je povezan z Ernestom, Mejačevimi in Viktorijo ter da je rešil v ofenzivi odred. Hovnikove, Levovnikovo, posredno pa tudi druge je prepričljivo izdal (na zaslišanjih so se dobro zagovarjali), saj je hodil k njim kot partizan po pomoč, ki so jo zbirali.

Gestapo je pričel najprej z aretacijami 18. februarja 1944 pri Mejačevih v Ribnici. Prijeli so Antona Ambroža (očima Ernesta Vobovnika), ženo Marijo in pastorko Antonijo Vobovnik. Prevolška so imeli na orožniški postaji v Ribnici in je gledal skozi okno ter ovajal domačine, če je za koga kaj vedel. Tako je 21. februarja 1944 opazil Viktorijo in dejal, da je to ženska, ki je hodila v štab odreda. Gestapovci so jo takoj prijeli. Sledila je enako kot pri Mejačevih hišna preiskava. V obeh preiskavah so našli nekaj sumljivih pisem, med katerimi so bila tudi Podleskova. K sreči niso našli pri Miklavčevih v krompirju skrite pištole in streliva, kar jim je prinesel Podlessek. Ko so Viktorijo odpeljali, je hčerka Darinka oboje odnesla do Mejačeve mame, ki je ostala na domu sama, ta pa je orožje in strelivo spravila naprej do partizanov. Isti dan so v Pamečah in Slovenjem Gradcu prijeli vse štiri Hovnikove in Levovnikovo. Gestapu ni bilo težko ugotoviti, da je partizanski sodelavec, ki ga že dolgo iščejo, Peter Podlessek. Stanoval je v občinski zgradbi v Ribnici, kjer je bila orožniška postaja, tu so stanovali tudi Miklavčevi. K njim je že leta 1941 in 1942 veliko zahajal, zlasti pa leta 1943. Kmalu so ugotovili, da je večkrat hodil tudi k Mejačevim, kar je bilo dovolj, da so ga konec februarja prijeli. Mejačevi so bili sovražniku strupen trn v peti. Od Prevolška so zvedeli, da sta se novembra 1943 tu zdravila ranjena Ernest in Martin Štuhec-Prlek, da sta Viktorija in Podlessek nosila sem dalj časa obvestila za odred, ki jih je zbirala Tončka Vobovnik in jih oddajala bratu. Nemci so imeli že od 7. novembra 1943 zaprti hčerko aktivistko Berto Vobovnik in njeno sodelavko Justo Samec v Mariboru.

Za obe in za hčerko Romano Vobovnik (por. Lušicki) so v preiskavi ugotovili, da so hodile na partizanske zveze v Ribnico (Berta že leta 1942). Partizanski aktivist je bil na vuzeniškem območju tudi domači sin Alojz Vobovnik-Albo, o katerem smo že omenili, da je pozneje junaško padel. Pomembno zvezo z Mariborom sta vzdrževali Viktorija Miklavc in hčerka Darinka z Vinkom Štuhcem, ki je imel brata Martina v odredu. Martin pa je bil v nepretrganih povezavah z Mejačevimi, Miklavčevimi in še z nekaterimi.¹²²

Februarja in marca 1944 je gestapovski preiskovalni stroj pod vodstvom zloglasnega Wiegeleja in Fuchsa z metodami prisile in drugimi spoznal za glavna krivca orožniškega okrajnega nadstražmojstra šoferja Petra Podleska in babico Viktorijo Miklavc. Domoljuba, pogumnega partizanskega sodelavca in obveščevalca Podleska je 16. junija 1944 SS in policijsko sodišče XXIII obsodilo na smrt. Ustreljen je bil 8. julija 1944 v Mariboru. Miklavčevo so po njenem pogumnem zadržanju odpeljali v koncentracijsko taborišče Ravensbrück 31. marca 1944 skupaj s Tončko Vobovnik, ki sta se odtam vrnili. Antona Ambroža so poslali v Dachau 29. marca 1944, kjer je bil do osvoboditve, žena Marija je bila zaprta do avgusta v Mariboru, Franca Hovnika so odpeljali 24. marca v Dachau, hčerki Marijo in Ano ter Levovnikovo pa 22. marca v Ravensbrück. Z njimi so poslali tudi Elizabeto Kolman iz Hudega kota, mater Tončka, padlega borca Pohorskega odreda, ki je v taborišču podlegla.

V sovražnikovem preiskovalnem gradivu je precej podatkov o pogumnem vedenju več žrtev izdajalca Prevolška, posebej je zanimiva izjava Antona Ambroža o opredeljenosti domačega prebivalstva. Gestapovcem je ob zaslišanju v nekaj najbolj preprostih besedah povedal: »Lahko rečem, da je v Ribnici samo pet kmetov naklonjenih Nemcem (jih je tudi naštel). Vsi drugi so naklonjeni partizanom in jih podpirajo v vseh oblikah. Isto velja za prebivalce Sv. Antona in Sv. Primoža. Partizani pa se zadržujejo tudi pri kmetih na Janževskem vrhu in v Hudem kotu.«

Ob sklepu vseh ugotovitev o ofenzivi Snežni metež smo dolžni ponovno na kratko spregovoriti o njenem glavnem junaku Petru Podlesku, ki je šel tudi ob ustrelitvi pred sovražnikove puške dostojno. Ob njegovi skromni predstavitvi moramo poudariti, da se je Podlessek s svojim pogumnim delom na zelo te-

žavnem področju dela, v sovražnikovi sredini, uvrstil med junake, ki so v revoluciji vztrajali pri izvrševanju nalog v sredinah, kjer največkrat ni bilo mogoče računati na srečen izid zaupnega in pomembnega dela. Rodil se je 19. oktobra 1910 na Cvetkovskem vrhu pri Podgorcih blizu Ormoža v kmečki družini z več otroki. V orožniški službi se je med okupacijo kmalu povezal z osvobodilnim gibanjem, zlasti pa je sproti obveščal pohorske partizane o razmerah pri sovražniku in načrtovanih protipartizanskih akcijah. Partizanom je dal tudi nekaj streliva in orožja. Močno je bil navezan na ženo Albinco, domačinko iz Radomelj pri Domžalah, na brate, očeta, prijatelje in znance. V zaporu je pred ustrelitvijo veliko razmišljal, zlasti o ženi, ki je rodila sina po njegovi ustrelitvi, o pokojni materi in svojcih. S koliko pozornosti, človečnosti in topline se je v poslovilnem pismu z dne 18. junija 1944 po smrtni obsodbi z dne 16. junija 1944 poslovil od žene, svojcev, sosedov, prijateljev in znancev. Tako zmorejo pisati značajni in trdni ljudje z veliko mero srčne kulture. V pismu je med drugim napisal: »Bog z Vami! Jaz umiram za našo krasno Slovenijo.« Ko je prosil vse, naj mu odpustijo, je nadaljeval: »Jaz umiram za slovenski narod ter gledam z mirnim očesom smrti v oči, katere strah ni pretresel mojega srca, ono bije svojo pot in enakomerno . . . Z mojo krvjo naj bo podpisan akt za naše ljudstvo . . . Ni mi žal, če moram umreti, saj sem rešil življenje 400 Slovincem. Ti pa bodi močna, saj ti bo Bog pomagal! Z mojo krvjo bo podpisan akt za rešitev Slovencev. Dobro ga shrani in skrij, pozneje ga boš rabila kot dokument.«¹²³

Po ustrelitvi Petra Podleska so dobile vse orožniške postaje okrožnico, v kateri so obsodili njegovo sodelovanje s partizani. Vsebina okrožnice je bila hkrati tudi svarilo oziroma grožnja, da bo vsak orožnik, ki bo sodeloval s partizani, ustreljen kot Peter Podlesek.¹²⁴

PREMIKI S PRESKRBOVALNIMI IN DRUGIMI AKCIJAMI

V drugi polovici decembra je odred nadaljeval s preizkušeno taktiko križarjenja po vsem Pohorju in z vznemirjanjem sovražnika na vseh obronkih Pohorja ter v dolinah, ki ga obdajajo.

Iz poročila orožniške postaje Zreče je razvidno, da je bila predpoldne 18. decembra na Skomarju večina borcev Pohorskega odreda in med njimi tudi »znani vodja partizanov Boris Vinter«. Partizani so bili tu do večera naslednjega dne. Isti dan popoldne so registrirali partizansko enoto približno 60 borcev na Planini nad Zrečami, partizanski patrolji pa zvečer v Prelogah in Framu. Zgodaj 19. decembra je dobila patrolja precej živeža in 1000 RM pri Matiji Blažaju v Činžatu, v Brezovju nad Oplotnico pa naj bi bilo v noči od 19. do jutra 20. decembra okoli 120 partizanov. To noč je izvedla partizanska desetina oskrbovalno akcijo tudi pri več kmetih v Stranicah. V Legnu je bila uspešna v istem času patrolja, ki je nabrala nekaj živeža ter odnesla dopustniku Mihaelu Svetini vojaško uniformo ter puško in pištolo s strelivom.

Orožniško postajo Zreče je močno vznemirjalo osredotočenje Pohorskega odreda v dneh od 20. do 23. decembra pri Ločnikarju, Grobelniku, Slatineku, Mikeku in drugih kmetih na Skomarju. Od tod je šel 22. decembra ob 19. uri en del partizanov v ekonomsko akcijo na veleposestvo ustreljenega Gruntnerja v Loško goro pri Zrečah. Akcijo je po poročilu orožniške postaje Zreče vodil »banditski glavar« Boris Vinter, v njej pa naj bi sodelovalo 400 partizanov, ki so odpeljali veliko živeža in najrazličnejše robe. Stanovalci so po pisanju orožnikov morali poslušati ob tem obisku partizanski apel.¹²⁵

Sovražnik, je kot običajno tudi tokrat pretiraval zlasti v številu partizanov. H Gruntnerju je šel v ekonomsko akcijo 1. bataljon s komandantom Borisom Vinterjem. Odred je potreboval za borce precejšnje količine hrane in se je zato velikokrat odločal za akcije tam, kjer je bilo najmanj boleče. Številne partizanske kmetije so dale partizanom že veliko hrane in tako so se takrat odločili odpeljati čimveč iz mlina in trgovine novembra ustreljenega nacističnega Pukla. Na posestvu je sedaj začasno gospodarila Micka Ocvirk, sestra tudi ustreljene Henrike Pukl. Partizane so domači lepo sprejeli in pogostili, saj sta bili tu med delavkami tudi aktivni partizanski sodelavki Ema Rošar in Milka Pristovnik. Z večjo količino moke, živeža in druge robe so se partizani vrnili k Ločnikarju in Kotniku na Skomarje. Pri Puklu so partizani zasegli tudi pištolo z nekaj naboji in manjšo vsoto RM.¹²⁶

Toda komaj so se borci po pohodu iz doline nekoliko ustavili, že je sledilo povelje štaba odreda z Resnika za premik. Po uspešni partizanski akciji je zbral sovražnik v Zrečah enoto približno 100 policistov in drugih ter krenil za partizani. Ko je prišel do Spodnjega Kotnika, je od tod stekel do Zgornjega Vidmarja na Resnik domači sin in obvestil partizane, da prihajajo Nemci. Borci so plen iz doline zopet naložili na vozove in odredova kolona je krenila prek Rogle na ribniško stran. Pohod je bil po visokem snegu hudo utrujajoč. Gaženje snega sta borcec nekoliko lajšala Ernest Vobovnik in Ivo Skerlovnik, ki sta delala s smučmi na čelu kolone gaz. Ker je nekaj borcev omagalo, je štab ukazal pri Gneču nad Josipdolom počitek. Borci so z voljo premagovali napore pohoda čez greben Pohorja tudi zato, ker so se želeli za božične in novoletne praznike nekoliko odpočiti pri prijaznih in gostoljubnih kmetijah na območju Ribnice, ki so jih vabile, naj za praznike zagotovo pridejo. Dobri odnosi med ribniškimi kmetijami so se stopnjevali tudi zato, ker je bilov odredu čedalje več domačinov s tega območja. Odred se je 23. decembra ustavil pri kmetijah Urbanc in Vogrinc v Lehnu. Od tod je šla desetina partizanov pozno ponoči isti dan v oskrbovalno akcijo na Janževski vrh k Uranu ter k Rozi Iršič, po polnoči pa so se oglasili pod Ribnico pri Gottfriedu Solleru. Pri vseh gostilničarjih so si v glavnem oskrbeli tobak in cigarete.¹²⁷

IZ POROČILA SEKRETARJA PARTIJSKE ORGANIZACIJE ODREDA

Namestnik političnega komisarja odreda ali partijski sekretar Aleksandar Vojinović-Vojin je poslal v imenu odrednega partbiroja 22. decembra 1943 obsežno poročilo pokrajinskemu komiteju KPS za severno Slovenijo, partbiroju IV. operativne cone in okrožnemu komiteju KPS šaleško-mislinjskega okrožja. Vsebinsko, ki sega večinoma od ustanovitve odreda, je razdelil na več področij, samo pri odstavku o delu partije je navedel, da se nanaša na čas od 27. novembra do 20. decembra 1943. Povzemamo najpomembnejše.

Uvodoma je sekretar poudaril, da sta partija in ZKM od ustanovitve odreda organizacijsko, politično in kulturnoprosvet-

no napredovali ter bili uspešni tudi na terenu. Poročilo je pripravil po dogovoru s članom pokrajinskega komiteja Pavlom Žaucerjem-Matjažem.

Območja Ribnice, Janževskega vrha, Sv. Antona in Sv. Primoža je ocenil za odlična, saj jih je presenečal zelo dober odnos prebivalstva do partizanov in NOB. Prebivalci, med katerimi je precej delavcev iz kamnolomov, so nacionalno in razredno zavedni, je navedel. O partizanih, ki so iz teh krajev, je poudaril, da so disciplinirani borci, na terenu pa je sodil, da bi morali pričeti ljudi organizirati politični delavci, ki jih odred ne more dati, ker jih nima. Te dni, je omenil, so dobili zvezo z Dušanom Spindlerjem-Špirom in prek njega z Maksom Gašparičem-Androm, Ivanom Nemcem-Vojkom ter drugimi političnimi delavci Maribora, Ljutomera in Ptuja.

V Mariboru naj bi bilo zaprtih 120–140 žrtev izdajalcev Kranjca, Bohaka, Šikerja in Valenčaka, ki nadaljujejo z izdajami okoli Pohorja. O beli in plavi gardi je dejal, da je močno razvita na Dravskem polju in v okolici Ljutomera, da so obstrelili člana Vojkove skupine, nek član okrožja OF pa naj bi pod vplivom bele garde izdal 17 ljudi. Negativno naj bi na terenu delovali tudi partizanski dezertarji, ki tudi organizirajo belo in plavo gardo. Spindler je odredu poročal, da belo in plavogardiste uničujejo, vendar je menil Vojin, da pri tem kaže niso uspešni.

Vojin se sklicuje na Matjaža, da je ta dejal za Vojka, da nima pravice ustanavljati partijskih organizacij in sprejemati v članstvo KP posameznikov kot so bili primeri z Dušanom Spindlerjem, Ivanom Zagernikom-Jocom in drugimi. Vojin dalje komentira, da je dovolil Vojku ustanavljanje partijskih organizacij in sprejemanja v KP član pokrajinskega komiteja Tone Žnidarič-Štefan ter očita pokrajinskemu komiteju, »če je to točno, bi nam moral PK to že poprej sporočiti«. Po odredbah Vojka delajo sedaj ilegalno v mariborskem okrožju Špiro, Andro in Joco. Slednjemu so zaupali likvidatorsko in obveščevalno službo, ki jo mora organizirati. V Mariboru so ustanovili 7-članski mestni odbor OF. Po navodilih Matjaža bi moral Vojin s pomočjo Andra organizirati partijsko organizacijo v Mariboru, kar mu zaradi obilice dela v odredu ni uspelo, lahko pa bi prišlo do zmešnjave, ker na tem že dela Vojko. V Ptujju je organizirano okrožje KPS s sekretarko Anico (Cvetka Praprotnik-Štefka, op. M. F.). O njem nič ne vemo in ne vemo, če je resnično

organizirano. Od Anice so dobili pismo s čudnimi zahtevami, na katero niso odgovorili. O njej nam pošljite vse podrobnosti, poudarja Vojin. O Srečku Rojsu-Niku in Francu Zalazniku-Leonu je navedeno, da nimajo nobenih sporočil, za Miška (Vinko Vukovič-Guzelj – op. M. F.), ki ga je poslal Peter Stante-Skala na ljutomersko okrožje, pa da je od dela odstavljen, ker je naredil ogromne napake. Za Toneta Raderja-Jaska je ocena, da se je na političnem delu v odredu zelo dobro izkazal, da je partijcem uspešno predaval O teoriji partije in druge teme. Zaradi potreb so ga poslali na teren Oplotnica–Zreče, kjer je dosegel velike uspehe.

Pri padlem Stanetu Lenardonu navaja sekretar je policija našla mnogo gradiva, kjer so bila tudi legalna imena ter so zato prijeli precej ljudi in poudarja: »Bil je zelo hraber, zaradi tega pa nepreviden in nekonspirativen.«

O Bogdanu Hrovatu-Mihi piše, da pomaga pri organiziranju SKOJ in da čaka navodil od Jožeta Kladivarja-Leona. V odredu so zahtevali sporočilo, kakšno delo mu naj zaupajo in ali bo ostal v odredu ali bo šel na mladinsko delo v Maribor, kamor se je odpravljaj.

Pokrajinskemu komiteju so predložili veliko potrebo po povečanem političnem delu na zelo obsežnem terenu ter želeli, da jim pošlje 5 do 6 izkušenih političnih delavcev. Za Jaska ali koga drugega so predlagali, naj bi ga pokrajinski komite poslal organizirat ribniško partijsko okrožje. V odredu so menili, da bi jih moral obiskati vsakih 14 dni sekretar šaleško-mislinjskega okrožja Tone Ulrih-Kristl, kot je bilo na sestanku oktobra s tovarišem Matjažem dogovorjeno, ter zavračali Kristlove ugovore, da ne utegne. Negodovali so, ker ga od oktobra ni bilo ter tudi zato, ker ni bilo nikogar iz pokrajinskega komiteja in cone.

Proti plavi in beli gardi, ki da se razvijata na Dravskem polju, je Vojin predlagal uporabiti močnejše politične mere in če bodo večje možnosti tudi oborožene moči. Sodil je, da bi bilo potrebno napasti hkrati z močnimi silami s Pohorja in Hrvaškega. Razvoj bele in plave garde, je dejal, da bodo nadzorovali ter se proti njima bojevali tudi s pomočjo političnih delavcev na terenu.

Ivana Mediča-Silva, namestnika političnega komisarja 2. bataljona, so premestili v 1. bataljon, ker so pričakovali, da bo ob

delu z Maksom Čepičem-Iztokom, političnem komisarjem 1. bataljona, intelektualcem, hitreje napredoval.

V tem času je bilo v odredu 19 članov KP in 11 kandidatov KP. Organiziranost je bila takale:

Partbiro odreda:

Aleksandar Vojinović-Vojin, sekretar odrednega partbiroja, Maks Čepič-Iztok, sekretar partbiroja 1. bataljona, Janez Artač-Jan, sekretar partbiroja 2. bataljona, Hilda Turk-Dunja, sekretarka ZKM v odredu.

Odredna štabna celica:

Franta Komel, Aleksandar Vojinović-Vojin, Drago Poglajen, Vincenc Janko-Harkov.

Partbiro 1. bataljona:

Mirko Čepič-Iztok, sekretar partbiroja, Vinko Mezgec-Rajko, sekretar celice 1. čete, Miloš Ertl-Rigo, sekretar celice 2. čete in sekretar ZKM v 1. bataljonu.

Celica 1. čete: partijca Vinko Mezgec-Rajko, Ivan Mali-Bruno; kandidat Ivo Skerlovnik.

Celica 2. čete: partijci Miloš Ertl-Rigo, Janez Faletič-Brko, Karel Vidergar-Rastko;

kandidat Jože Antoličič.

Štabna celica: partijci Iztok, Boris Vinter, Silvo, Dunja.

Partbiro 2. bataljona:

Janez Artač-Jan, sekretar partbiroja, Adi Jevšnik-Lvov, sekretar celice 1. čete, Albin Ratajc-Bine, sekretar celice 2. čete.

Celica 1. čete: partijci Lvov, Milan Trtnik, Valentin Hafner-Bojan, kandidati Lojze, Franc Kokalj-Zvonko, Gaberšek, Jože Koprivnikar-Bruno.

Celica 2. čete: partijec Albin Ratajc-Bine, kandidati Vinko, Gregor, Krpan, Zvonko, Ivan Pungartnik.

V izvirniku so samo partizanska imena.

Sekretar Vojin navaja, da sta sekretarja bataljonskih partbirojev politična komisarja bataljonov, to pa zato, ker še ni v odredu usposobljenih namestnikov političnih komisarjev bataljonov, ki bi to dolžnost lahko prevzeli, ter upa, da bo to v kratkem mogoče.

Od 27. novembra do 20. decembra so imeli dva redna in tri izredne sestanke odrednega partbiroja. Na večini sestankov so se dogovarjali o delu po področjih, o kadrih, sprejemih in izključitvah, imeli so kritiko in samokritiko. Pod razno so sprejemali tudi sklepe, odloke, predloge ter razreševali razna vprašanja. Oblike politične vzgoje članov KP so bile: razgovori s prizadevnimi in uspešnimi posamezniki, predelava brošure O kadrih in predavanje o nacionalnem vprašanju. V celicah so govorili članom o partijski zavesti in disciplini ter predelovali brošuro NOV in partija. Osnovali so študijski krožek za partije, ki naj bi jih usposobili za predavanja po celicah. Ugotovili so, da se je s partijskim delom dvignila disciplina. Vsi partijci so se naučili tudi rokovati z avtomatičnim orožjem.

V obeh bataljonih so organizirali pevski zbora. V zadnjem času se je pevski zbor 2. bataljona, ki šteje 20 članov, naučil pesmi Hej brigade, Partizanska žena in Zakaj sem partizan. Tudi stenski časopis so v bataljonih dobro organizirali. Pri Sv. Barbari nad Slovenjim Gradcem in v Brezovju nad Zrečami so organizirali uspešna mitinga, ki se ju je udeležilo okoli 70 domačinov. Pri Sv. Barbari je govornik govoril o OF, prepeval je pevski zbor, z domačini so govorili o kmečkem vprašanju. Tudi v Brezovju je govornik razlagal o OF, izvedli so igro Padel je v švabski vojski, govorili so o vlogi žene v OF, spored pa je obogatil nastop pevskega zbora.

V štabu odreda niso imeli obveščevalca in tudi ne po bataljonih. Dalje je rečeno: »Obveščevalno službo vodijo vsi partijci glede sumljivih ljudi ter bele in plave garde, ki se pojavlja tudi v naših vrstah.«

O partiji v odredu je ocena, da je mlada, vdana delavskemu razredu, partijcem da manjka politična izobrazba. Sledijo kratke ocene vseh članov KP v odredu. Sekretar Vojin je menil, da ima partija v odredu velike možnosti razvoja, tako v povečanju članstva kot v razširitvi ZKM. V odredu so se pripravljali sprejeti med kandidate KP Ivana Zoreta-Donija, Bogdana Knafliča-Ljuba in Ernesta Vobovnika. Zaradi nedejavnosti so izključiti enega člana KP, iz kandidature prav tako enega zaradi sektaškega odnosa do partije.

V rubriki vprašanja in predlogi je tudi tole: »Ali ima politikomisar pravico prisostvovati sestanku partbiroja in ali ima pravico glasovati pri odločitvah.«

Za študijske sestanke članstva so načrtovali predelati do konca brošuro Partija in vojska, predelati prvo poglavje VKPb (zgodovina boljševiske partije), predelati še enkrat temo Stranka, Kmečko vprašanje od Stalina in o naših mejah.¹²⁸

K poročilu sekretarja Vojina je potreben krajši komentar. Na dveh mestih je močno poudarjena nevarnost pred belo in plavo gardo, ki da se razvijata na Dravskem polju in območju Ljutomera. Rečeno je celo, da jo bo potrebno napasti z močnejšimi vojaškimi enotami s hrvaške in pohorske strani. V začetku 1944 so vodstveni dejavniki NOB na Slovenskem in tudi drugi ovrgli to oceno kot močno pretirano. Toda decembra 1943 je ta napačna ocena že napovedovala hude težave, do katerih je potem zaradi plave garde, ki je v tako nevarnem številu in pomenu ni bilo, žal tudi prišlo. Dalje je izraženo sumničenje, zakaj ustanavlja Ivan Nemec-Vojko partijske organizacije in sprejema posameznike v KP, med njimi Spindlerja in Zagernika. Avtor poročila se sklicuje na Žaucerja, da je ta Vojku v imenu pokrajinskega komiteja osporaval pravico organiziranja partije in sprejemanja posameznikov v KP, hkrati pa je vedel, da je član pokrajinskega komiteja Tone Žnidarič-Stefan Vojku to dovolil. Tu gre že za veliko več kot za sumničenje, saj je Vojka poslal oktobra 1942 CK ZKS na Štajersko kot poverjenika pokrajinskega komiteja KPS in poverjenika pokrajinskega odbora OF za Štajersko za organiziranje narodnoosvobodilnega gibanja ter političnih organizacij KP, SKOJ, in drugih. Poleg tega je bil Vojko celo član AVNOJ. Nevarnih sumničenj je še več, kot proti junaškemu bivšemu komandirju Pohorske čete Jocu in Dušanu Spindlerju, ki je bil že pred vojno v naprednem gibanju, med drugim so mu nacisti ustrelili 1941 dva brata, njega pa odpeljali v koncentracijsko taborišče Mauthausen. Z nezaupanjem so gledali na Ančko ali Cvetko Praprotnik-Stefko, prvoborko, sekretarko ptujskega okrožja in še na več aktivistov. In kako čudno je vprašanje: »Ali ima politkomisar odreda, prvoborec Franta Komel pravico prisostvovati sestanku partbiroja in ali ima pravico glasovati pri odločitvah.«¹²⁹ Tudi vprašanje sodelovanja s sekretarjem šaleško-mislinjskega okrožja Kristlom ni tako preprosto, kot je navedeno v poročilu, da ni prišel v štab odreda niti enkrat od oktobra 1943. Vzroki, ki jih navajajo člani okrožja spomeničarja Kristl in dr. Franc Polh-Izak ter Ferdo Stibler in še mnogi drugi, so globlji. Člani okrožja niso soglašali

z nekaterimi postopki štaba odreda in zato niso hoteli v štab na Pohorje. Med drugim bi moral okrožni komite KPS za šaleško-mislinjsko okrožje po navodilih pokrajinskega komiteja nadzirati delovanje partijskih organizacij v enotah Pohorskega odreda. Zgodilo se je nasprotno, da je štab Pohorskega odreda nadzoroval delo okrožnih aktivistov, okrožnega komiteja pa kot partijskega foruma ni upošteval.¹³⁰

Za popolnejši pregled članstva KP in SKOJ je v oporo neda-tirano poročilo (s konca decembra 1943 ali iz prvih dni januarja 1944 – op. M. F.), ki ga je podpisal komandant Ivan Rojc-Bogdan ter ga poslal pokrajinskemu komiteju KPS Petru Stantetu-Skali. V njem so podatki, da je v 2. bataljonu Pohorskega odreda 12 članov KP, 4 kandidati KP in 18 skojevcev, skupno 34 politično organiziranih.¹³¹

Na osnovi poročila sekretarja Vojina z dne 22. decembra 1943 in komandanta Bogdana lahko predstavimo približni pregled članov KP, kandidatov in SKOJ za konec decembra 1943 v Pohorskem odredu:

	Članov KP	Kandidatov KP	Članov SKOJ	Skupaj
štab odreda	5			5
osebje pri štabu		1	2	3
1. bataljon	8	2	15	25
2. bataljon	12	4	18	34
skupaj	25	7	35	67

Po tem sestavljenem pregledu, ki je zelo blizu točnih števil, je bilo v Pohorskem odredu glede na njegovo številčno stanje okoli 180 borcev približno 40 % politično organiziranih. To je za težavne razmere, v katerih se je bojeval, dokaj ugoden odstotek. Ob tem ugodnem odstotku moramo še dodati, da je izhajala preostala večina borcev odreda iz vrst članov OF, kar seveda bistveno povečuje število in odstotek politično organiziranih moči, kar je bilo tudi najpomembnejše poroštvo za nadaljnji uspešni razvoj odreda in njegov boj do ustanovitve brigade.

EKONOMSKE AKCIJE, VOJAŠKO IN POLITIČNO DELO, IZTIRJENJE VLAKA

Na vseh domačijah nad Ribnico in Josipdolom, kjer so se za-
drževale enote Pohorskega odreda, so borci občutili veliko gos-
toljubnost domačinov. Štab odreda se je z zaščito za božični ve-
čer odzval vabilu partizanske Jakobove domačije. Požrtvoval-
na sodelavka odreda Zapečnikova mama je s hčerkama Miro,
Zinko in z drugimi domačimi pripravila obloženo mizo, okoli
katere se je zvečer posedlo kar 20 partizanov. Razpoloženje je
bilo pristrčno in neponovljivo. Borci so z domačimi peli parti-
zanske pa tudi božične pesmi. Ob teh kratkih trenutkih zado-
voljstva je vsa srečna dobra gospodinja kar zajokala. Toda pri-
jetne urice v teh hudih časih so hitro minile. Slovo je bilo zlasti
za domače težko, saj se od tega časa skoraj ni več ločila od od-
reda njihova 20-letna hčerka Mira. Morala je z doma s partizani,
ker ji je zaradi njenega aktivnega delovanja z odredom že gro-
zila nevarnost. Že čez krajši čas je v odredu ostala za stalno.¹³²

Do Urbanca so ponoči 24. decembra prišli kurirji iz štaba
IV. operativne cone s sporočilom, da morata Franta Komel in
Vincenc Janko-Harkov takoj v štab cone na Koroško. Oba sta
si privezala smuči in odhitela okoli polnoči na dolgo pot.¹³³

Gostoljubno so partizane pogostili za božič tudi pri Urban-
cu in Vogrincu v Lehnu. Pri Urbancu so dobili vsa živila, ki so
jih domači premogli, podobno je bilo tudi pri Vogrincu. Ta jim
je dal še vola in svinjo. Enako kot od Jakobovih je šla s partizani
za božič tudi domača hči Vogrinčeva Slavka, ki ni hotela več na-
zaj na obvezno državno delovno službo, odkoder je prišla do-
mov na počitnice. Obe dekleti sta se v partizanih hitro uvelja-
vili. Slavka je postala bolničarka 2. bataljona, to dolžnost pa je
vestno in pogumno opravljala tudi v brigadi do osvoboditve.¹³⁴

Poznejši dezerter in gestapovski raztrganec Adolf Marovšek
je januarja 1944 sovražniku natanko opisal, kako so partizane
gostili pri Urbancu, da so tukaj za sveti večer partizani plesali
in prepevali z domačimi in sosedovimi dekleti. Gospodarja,
partizanskega sodelavca Urbanca je očrnil, da je »naklonjen
banditom«. Podobno so gostili partizane, je dejal, Moravšek, tu-
di pri Vogrinčevih. Naslednjega dne 25. decembra je šlo iz vsa-
kega bataljona po pet borcev po razne dobrote k bližnjim kme-
tom.¹³⁵

Iz poročil orožniške postaje Ribnica je razvidno, da so bili partizani 24. decembra pri Urbancu, Vogrincu ter pri Rajku Grubelniku v Lehnu. Sem so prinesli 60 kg moke, ki so jo zasegli pri Puklu, domačini pa so jim iz nje spekli veliko kruha. Pri vseh treh kmetijah se je odred zadrževal do 26. decembra. Ta čas so dobro izkoristili tudi za vojaške in politične ure, za urejanje enot ter umivanje in čiščenje borcev. Odredove enote so v dneh od 23. do 26. decembra obiskale tudi druge kmetije. Marovšek je navedel, kako je šla 26. decembra odredova enota v neko trgovino v Ribnico, kjer je odnesla veliko prehrabnenih artiklov in tudi druge robe ter hkrati obremenil trgovca, da je partizanski sodelavec. Orožniki so poročali, da so partizani zvečer 26. decembra odgnali iz Josipdolskega kamnoloma dva konja, odnesli več odej, da so ponoči odnesli trgovcu Andreju Uranu z Janeževskega vrha živež, tobak in 150 steklenic piva ter odpeljali konja z dvema sedloma Ivanu Pečovniku s Pogačnikovega v Lehnu.¹³⁶

Iz božičnih dni je opisa vreden še en dogodek. Komandantu 2. bataljona Bogdanu se je s posredovanjem Iva Skerlovnika in njegovega bratranca Antona Skerlovnika uspelo domeniti s svojo materjo in sestro iz Zagorja ob Savi za srečanje pri Antonu Skerlovniku, ki je živel v Kaucovi koči pri Sv. Antonu na Pohorju, zaposlen pa je bil v Trbovljah. Bogdan je poklical za vodnika domačina, borca Jakoba Miheliča-Sava, za spremljevalca še Marjana Korena-Reneta in Bogdana Knafliča-Ljuba. Snidenje med Bogdanovo materjo, sestro in Bogdanom, ki ga dolgo ništa videli, je bilo v noči na 25. december pri Kaucu prisrčno. Domači so jih do jutra gostili, čez dan jih je gospodar Mravljak skril na senik. V noči na 26. december so bili zopet kot gostje v hiši. Sem so prišli domačini povedat partizanom nenavadno vest, da sedi v gospodarjevi Mravljakovi gostilni oborožen SS-ovec v črni uniformi. Bogdan je postavil na stražo k vratom borca Sava, Bogdan in Rene ter Ljubo pa so naglo stopili pred Nemca. Bogdan je zavpil: »Roke kvišku!« Rene, ki je znal dobro nemško, je kmalu ugotovil, da želi Nemec Hari med partizane in da ni esesovec, temveč že trikrat kaznovani tankist. Vsi so bili zadovoljni, da se je vse lepo končalo. Mravljak je sedaj vse kar v gostilni dobro pogostil. Tu so se potem od prijaznih gostiteljev poslovili in šli v drugo gostilno pri Sv. Antonu k Maleju. Pri njem so zasegli za odred precejšnjo količino tobaka in cigaret.

Ob vrnitvi Bogdanove skupine pa so v štabu odreda izrazili do Nemca Harija nezaupanje. Najprej so ga zaslišali, potem so se čez nekaj dni med seboj domenili za preizkušnjo, ki naj bi jo Hari prestal. Dali so mu pištolo in dejali, naj si za čas in storjena dejanja v sovražnikovi vojski sodi sam. Hari se je poslovil od tovarišev in disciplinirano sprožil v svojo glavo. Okoli stoječi so se nasmehnili. Ker je bila pištola namerno prazna, se ni nič zgodilo. Če bi morda Nemec poskušal streljati po partizanih, ne bi preskušnje prestal. Gotovo je bila čudna in hujša kot je napisano, saj bi lahko Harija tudi kako drugače preverili, vendar tako je bilo in Harija so potem sprejeli medse. V njem se niso zmotili, postal je pogumen in spreten borec, dober tovariš ter se je po vojni vrnil v svoje mesto Wrocław na Poljsko.¹³⁷

Kot smo videli, so se božični prazniki za partizane na Pohorju dobro končali, nesrečno pa za partizansko družino Jakoba Goloba v Zlatoličju na Dravskem polju, ki je imel v Pohorskem odredu sinove Milka, Vinka in Slavka. Štab odreda je poslal v začetku decembra na Dravsko polje zaradi več nalog Slavka Goloba in Hinka Urlepa-Dnjepra. Po terenu sta hodila skupaj ali ločeno. Slavko Golob je v dneh pred božičem za partizane pridobil tudi Antona Mohoriča iz Slovenje vasi pri Ptujju. V noči na 25. december je ptujski orožniški akcijski vod izvajal po Dravskem polju racijo. V Zlatoličju so obkolili tudi Golobovo domačijo. Na seniku so našli skrita partizana Slavka Goloba in Antona Mohoriča. Ko so pri Antonu opazili pištolo, so se ustarašili, da bo streljal, ter ga v tem prehiteli. Hudo ranjenega v trebuh so odpeljali v ptujsko bolnišnico, kjer je podlegel, Slavka pa so odpeljali v koncentracijsko taborišče v Nemčijo, kjer je 1945 ob zavezniškem bombnem napadu izgubil življenje. V koncentracijsko taborišče v Strnišče so odpeljali očeta Jakoba, ki se je od tam vrnil, vendar je zaradi posledic leta 1946 umrl. Zaprli so tudi hčerko Tinko, partizansko sodelavko, ki so jo zaradi pomanjkanja dokazov in majhnega otroka čez nekaj časa izpustili. Hinko Urlep-Dnjeper je bil to noč v Miklavžu pri Mariboru pri Tomažičevih, kjer pa ni bilo racije.¹³⁸

Da bi se zavaroval pred morebitnimi zasledovalci, se je odred z večino enot umaknil ponoči 26. decembra z južnih pobočij Ribnice na Janževski vrh. Enote so se zgodaj zjutraj 27. decembra razmestile po kmetijah pri Medvedu, Junkerju, Črepiču in drugih. Tudi na Janževskem vrhu so koristno izrabili dra-

gocen čas za vojaško urjenje, politično vzgojo, patrolje so hodi-
le na zavarovanja in v ekonomske akcije v vse smeri. Večina od-
redovih enot se je od tod ponoči premaknila višje do partizan-
ske Kajzerjeve kmetije. Po dogovoru v štabu sta šla 28. decem-
bra zvečer v akcijo oba bataljona: prvi bataljon na železniško
progo, drugi pa v Podgorje. Komandant Boris Vinter je določil
del bataljona, ki ga je vodil Ivo Skerlovnik, najprej do Kajžar-
jeve domačije na Orlici. Pot so nadaljevali po Kajžarjevem grab-
nu do železniške proge vzhodno od Vuhreda. Tu so prijeli ob-
hodnika proge, ki jim je ves prestrašen povedal, kdaj bo pripe-
ljal iz Vuhreda vlak. Ker niso imeli razstreliva, so odvili in raz-
maknili tračnice, potem so se umaknili višje v gozd ter čakali.
Okoli pol devete ure zvečer je potniški vlak iz Vuhreda proti
Podvelki odpeljal in po enem kilometru s truščem iztiril. Po-
škodovanih je bilo šest oseb, zaradi premajhne hitrosti pa ni
bilo na vlaku večje škode. Sovražnik je v Radljah takoj zbral vo-
jaško patroljo 11 mož, ki je pohitela na kraj iztirjenja vlaka,
orožniški stražmojster Konrad je z orožniki in deželno stražo
takoj zavaroval železniško postajo, kraj Vuhred in dravski
most. Komandant Boris se je medtem z borci od proge že pre-
cej oddaljil.¹³⁹

V noči na 29. december je prišel 2. bataljon v Spodnje Pod-
gorje pri Slovenjem Gradcu. Enote so se razporedile pri oku-
patorjevih sodelavcih čevljarju Francu Sagmeisteru in Jožefu
Urbanclu ter pri obeh rekvirirale živež, Sagmeister pa je moral
borcem popravljati čevlje. Naslednjega dne 30. decembra je
partizanska patrolja kaznovala Sagmeistra, krajevnega vodjo
Štajerske domovinske zveze, zaradi sodelovanja s sovražniki z
ustrelitvijo. Enako je storila tudi z drugim sodelavcem nacistov
Jožefom Urbanclom ter zažgala dvorec v Podgorju. Sovražniki
so hudo ranjenega Urbancla prepeljali v bolnišnico.¹⁴⁰

V teh dneh je delovala tudi na slovenjgraškem Pohorju od-
redova enota. Tako je v Gradišu 29. decembra mobilizirala do-
pustnika iz nemške vojske Jožeta Gorupa in izvajala preskrbo-
valne akcije na Brdah, v Šmartnem in drugje. Ponoči 29. de-
cembra je šla patrolja mobilizirat še dopustnika Ivana Slatine-
ka v Slovenj Gradec. Ker ga niso našli doma, so odnesli njegovo
puško z vojaško opremo. Z mobilizacijo so bili uspešnejši v
Lehnu pri Ribnici. Tu je odred pridobil 30. decembra Ruperta
Helbla in Rajka Grubelnika.¹⁴¹

Odredove enote so šle 30. decembra v rekvizijo različne robe kar k trem, ki niso bili naklonjeni gibanju. Gostilničarju Antonu Böhmju v Vuhredu so odpeljali dve svinji, nekaj oblačil, perila, orodja in razne opreme. Ob odhodu so ga zaradi njegovega sovražnega vedenja še resno opozorili. Potem so se zvečer dve uri zadrževali v Vuhreškem jarku v gostilni Alberta Gröglja ter tudi njega opozorili, da spremeni svoj sovražni odnos do partizanov. Zadnji obisk z rekvizicijo so izvedli pri Sv. Primožu pri Elizabeti Rak. Odgnali so ji dva konja ter zaplenili daljnogled in razno robo.

Vuzeniški orožniki so poročali, da je šlo zjutraj 31. decembra mimo Pajtlrjeve žage v vas Sv. Primož okoli 100 partizanov.¹⁴²

PRIPRAVE ZA USTANOVITEV BRIGADE, USPEŠNO POVEZOVANJE NA TERENU

Kot smo že omenili, sta na smučeh odhitela okoli polnoči 24. decembra Franta Komel in Vincenc Janko-Harkov v štab IV. operativne cone. Pot ju je vodila mimo Ribniške koče in Črnega vrha. Blizu Dovž sta skrila smuči in prišla zjutraj 25. decembra na javko k Mežnarju v Šmiklavž. Ta ju je odpeljal v zemljanko šaleško-mislinjskega okrožja k sekretarju Kristlu, kjer sta predanila. Tu sta se srečala z Andrino Kovačič-Ireno (Žaucerjevo) in Danico Per, ki ju je poslal na Pohorje pokrajinski komite KPS zaradi partijskega in skojevskega dela. Zvečer 25. decembra sta prišla Franta in Harkov k Mihi Hovniku na Sele nad Slovenjim Gradcem, kjer so ju že pričakovali politični komisar cone Mitja Ribičič-Ciril, namestnik komandanta Boris Čižmek-Bor, Rudi Knez-Silas in Ivan Tlaker-Luka, oba člana VOS, Ivan Uranič-Drago, komandant Koroškega bataljona in še nekateri. Sedaj sta zvedela, da sta morala nujno na pot zaradi sodelovanja v pripravah za ustanovitev brigade na Pohorju, ki so bile že v teku.

Med nemškimi decembrskimi prizadevanji, da bi uničili Pohorski odred in Šlandrovo brigado, so se v štabu IV. operativne cone odločili za ustanovitev Pohorske brigade. Glavnemu štabu NOV in PO Slovenije so 11. decembra 1943 utemeljevali svoj sklep takole: »S formiranjem nove brigade na Pohorju bomo lahko postavili močno vojaško silo na severu Štajerske in znat-

no pripomogli k večji ofenzivnosti na vsem področju naše cone. Z ofenzivnostjo brigade na Pohorju nam bo uspelo hitreje formirati Koroški odred, a s pomočjo 6. UB Slavko Šlander bomo v najkrajšem času tudi formirali močan Kozjanski bataljon.«

Brigado so nameravali ustanoviti v nekaj dneh, za njenega komandanta pa začasno postaviti dotedanjega namestnika komandanta IV. operativne cone Borisa Čizmečka-Bora. S Čizmekovim imenovanjem in ustanovitvijo Pohorske brigade je soglašal tudi pokrajinski komite KPS za Štajersko. S sklepom o ustanovitvi Pohorske brigade je želel štab IV. operativne cone izvršiti tudi povelje glavnega štaba iz meseca septembra 1943, da mora po ustanovitvi Šlandrove brigade ustanoviti čimprej še brigado na Pohorju.

Izvedbo ustanovitve brigade so zaupali političnemu komisarju IV. operativne cone Mitji Ribičiču-Cirilu in Borisu Čizmeku-Boru. Zaradi organiziranja ustanovitve brigade kakor tudi zaradi drugih opravkov sta krenila Ribičič in Čizmek iz cone na Koroško že v prvi polovici decembra 1943. V vasi Sele nad Slovenjim Gradcem sta se ustavila pri znanem partizanskem sodelavcu Mihi Hovniku. Njegovo kmetijo so partizani imenovali tudi Pri smreki. Tu je bil nato 25. decembra 1943 posvet o ustanovitvi brigade. Med drugimi so se ga udeležili Ribičič, Čizmek, Komel, Janko in Uranič. Ker je imel Pohorski odred le dva bataljona, so sklenili, da bodo za tretji bataljon, ki je bil potreben za brigado, dali borce Korošci. Za preosnovo dotedanjega Koroškega bataljona so zadolžili Uraniča in Komela. Po nekaj dneh se je v Bistri nad Črno pri kmetu Rathu zbralo okoli 180 borcev Koroškega bataljona, iz katerih so ustanovili dva bataljona. Bataljonu približno 100 borcev, ki je bil določen za odhod na Pohorje, so postavili za komandanta Uraniča, bataljonu približno 80 borcev, ki je ostal na Koroškem, so postavili za komandanta in političnega komisarja Bernarda Grabnerja-Dušana in Ladislava Grata-Kijeva. Ob slovesu s Koroške so partizani v Bistri še skromno silvestrovali. Z različnimi občutki so to noč borci in borke zapuščali svoje lepe koroške gore, temne gozdove in prijazne partizanske kmetije. Stopali so v novo leto 1944. Partizanska kolona se je po snegu pomikala proti Pohorju s tihim upanjem, da jim bo to leto prineslo novih uspehov in os-

voboditev. Korošče sta na Pohorje vodila preizkušena prvoborca Franta Komel in Ivan Uranič-Drago.¹⁴³

Na zadnji dan v letu, 31. decembra, je bilo pri Sv. Primožu na Pohorju precej partizanov. Sklicali so vse domačine in pripravili v osnovni šoli miting. Bilo je zelo veselo, saj so partizani odlično prepevali borbene in narodne pesmi, zlasti se je izkazal partizanski harmonikar Franc Petek-Florjan. Mitingu so seveda dali tudi ustrezno politično ter kulturno vsebino partizanski govorniki in recitatorji. Za nekaj posebnega je poskrbel tudi partizan Nemec Hari, ki se je izkazal kot ognjevit govornik, medtem ko so se domačini postavili z bivšim vuzeniškim županom, partizanskim sodelavcem Alojzem Perušem iz Sv. Primoža, ki je Harijev govor odlično prevajal in ga tudi dobro dopolnjeval ter komentiral. Priljubljenemu Perušu so partizani radi pravili tudi Oče naš. Razpoloženje domačinov in partizanov je bilo tako veselo, da so rajali in prepevali vse do tretje ure zjutraj. Partizani so se potem zaradi varnosti umaknili, domačini pa so šli na svoje domove. Od uspelega in prijetnega mitinga so pričeli partizani in domačini imenovati osnovno šolo pri Sv. Primožu Titova vojašnica.

Popoldne za novo leto so domačini pričakovali župnika Willija Fesslerja, Avstrijca, ki je prihajal sem občasno in naj bi imel ob 16. uri mašo. Ko so bili verniki že zbrani z duhovnikom v cerkvi, so presenetljivo prijezdili trije partizani in prosili Fesslerja, naj z mašo nekoliko počaka, ker bi se je rado udeležilo več partizanov. K cerkvi je potem kmalu prišla partizanska enota velikosti približno ene čete in s Fesslerjem so se domenili, da bodo lahko šli v cerkev z orožjem. Fessler se je partizanov najprej ustrašil, toda njihov prijazen nastop in lep odnos do njega ga je popolnoma pomiril. Nekaj dobrih pevcev partizanov je takoj šlo na kor.

Tu so bile med drugimi tudi vse štiri Peruševe hčerke, znane aktivne partizanske sodelavke. Skupno so potem peli cerkvene pesmi, na orgle je igral bivši organist, sedaj vodja odredovega partizanskega pevskega zbora Franc Petek-Florjan iz Radmirja, drugi partizani so bili do konca obreda v cerkvi med številnimi domačini. Primer partizanske udeležbe pri maši in sodelovanje pevcev ter orglarja je imel pri domačinih izredno pozitivno odmevnost, saj so se prisotni lahko z župnikom prepričali, da partizani niso to, kar sovražnik o njih govori ter da spoštujejo tudi

verska čustva prebivalcev.¹⁴⁴ O partizanskem mitingu ponoči 31. decembra pri Sv. Primožu je poročala tudi orožniška postaja Vuzenica. Med drugim so navedli, da so se ga morali udeležiti domačini, da sta na njem govorila dva Slovence in en nemški dezertter ter da so partizani napisali na šolo gesla »Živel Tito«.

Odred je imel od starega na novo leto svoje enote dobro razporejene. Tako je bila tudi skupina borcev z Ivanom Skerlovnikom pri Žvikartu nad Sv. Primožem in je imela nalogo varovanja in povezovanja enot na območjih med Sv. Primožem in Kremžarico. Za Silvestrovo in novo leto je bilo prijetno tudi v planinski koči pod Kremžarjevim vrhom. Znano je, da so sem k oskrbnikoma, partizanskima sodelavcema, zakoncema Heleni in Karlu Poleniku-Luki vselej radi prihajali somišljeniki z vseh strani. Iz Maribora so za Silvestrovo bili med drugimi gosti partizanski sodelavci Slavko Petan-Nace z zaročenko Ančko Karničnik, zakonca Zinka in Janez Cizej, z njima tudi Milica Sotler, zakonca Šemrov in Ludvik Žiger s sinom. Po spominu Polenikove, Sotlerjeve in Petana, ki je s pohorskimi partizani že dalj časa sodeloval, so bili takrat na Kremžarici tudi vodilni partizani Drago Poglajen, Aleksandar Vojinović-Vojin, Boris Vinter, Maks Čepič-Iztok, Hilda Turk-Dunja, Jože Antoličič, Martin Štuhec-Prlek, skupaj okoli 20 partizanov. Po imenih navedeni so tudi na ohranjeni fotografiji. Podobno kot pri Sv. Primožu je bilo tudi tukaj razpoloženje »izletnikov« in partizanov odlično. Petan je ob tej priložnosti naredil s fotografskim aparatom okoli 50 posnetkov, žal sta pozneje, ko je moral v partizane, filma propadla. Od številnih fotografij je ohranjenih le nekaj. Partizani so verjetno najmočnejše vplivali ob tem srečanju na 17-letno Milico Sotler, ki se je takoj vključila v Antoličičevo četo. Za to se je zlahka odločila, saj ni trpela nacistov, ki so jo hoteli poslati v obvezno državno delovno službo. V partizane je šel, da bi se izognil aretaciji, že 3. januarja 1944 na Gorenjsko tudi Ludvik Žiger.¹⁴⁵

Zadnji dan v letu 1943 je bila po orožniških poročilih odredova enota približno 40 partizanov pri Juriju Požarniku, p. d. Turičniku, v Golavabuki, patrulja pa pri Antonu Požarniku, p. d. Zakržniku. Verjetno je bila ista enota zvečer tudi v Razborci pri Matiji Breclju, p. d. Lužniku.¹⁴⁶

ŠTAB ODREDA PREKINE ZVEZE Z OKROŽNIM KOMITEJEM KPS MARIBOR IN JAVKE ZA DOTOK NOVINCEV IZ SLOVENSКИH GORIC

Po dogovoru sredi decembra 1943 med štabom odreda in sekretarjem okrožnega komiteja KPS Maribor Dušanom Spindlerjem-Martinom je sodelovanje za dobavljanje sanitetnega in drugega gradiva ter pošte na zvezi Maribor–Ribnica steklo. Tudi pot za pošiljanje novincev prek postojank pri Sv. Kunigundi in na Skomarju je oživela. Iz partizanskih in sovražnikovih virov je razvidno, da je član radgonsko-ljutomerskega okrožja Jože Talany-Milko vodil ali pošiljal iz Prekije na Pohorje novince že poleti in jeseni 1943, po obnovljeni zvezi prek postojanke pri Mernikovi pri Sv. Kunigundi nad Zrečami pa od druge polovice decembra 1943 do 5. januarja 1944, potem ko mu je to zvezo posredoval Dušan Spindler. Talany je imel na območju Slovenskih goric precej postojank. Skupinice in posameznike, ki jih je pošiljal na Pohorje v drugi polovici decembra 1943, je zbiral in skrival tudi na območju Drvanje pri kmetih Konradu Bernjaku in Mirku Harnu ter pri mizarskem mojstru Jožetu Holcu pri Sv. Benediktu. Pri Mernikovi je zvezo pripravil 19. decembra aktivist Tone Rader-Jasko. Gospodarju Tončku Merniku je dal geslo: »Imate še uro, ki sem vam jo zastavil?« Odgovor: »Ne, banditi so mi jo vzeli.« Iz gestapovskega preiskovalnega gradiva proti Tonetu Merniku in sodelavcem razberemo, da so prišli 21. decembra na njihovo domačijo trije novinci. Ker so znali geslo, jih je Mernik napotil do sodelavca Jožeta Kroepeja v sosednjo Koroško vas. Dne 23. decembra je prišel k Mernikovim en sam novinec. Ker ni bilo doma gospodarja, ga je naprej odpeljal Jože Kroepej. Dne 25. decembra sta prišla dva novince brez gesla. Tone Mernik ju je odvrčal, naj se vrneta, toda oba sta vztrajala, da ne moreta nazaj, ker se že dolgo skrivata po Slovenskih goricah. Tudi ta so potem odpeljali v partizane. Toda že naslednji dan, 26. decembra 1943, je prišlo za nadaljnje dogodke do usodnega preobrata. K Tonetu Merniku je prišel Jože Kroepej in povedal, da ga blizu čaka Tone Rader-Jasko, ki mu ukazuje, da ne sprejme več nobenega novince, četudi bo vedel za geslo. Ob tej priložnosti je Jasko naročil Merniku, naj prinese zdravila za ranjenega partizana (verjetno Ivana Kovačiča-Gandija – op. M. F.), ki so ga imeli

skritega v bližini v neki skromni hiši. Tone Mernik navaja, da je menda isti dan 26. decembra prišlo dekle z geslom (Marica Kerencič-Jelka – op. M. F.), ki ji je pojasnil, da nima več zveze. Dekle se je nato vrnilo v Maribor.

V začetku januarja 1944 je Manica Kerencič že tretjič prinesla do Jakobovih v Hudi kot dva kovčka sanitetnega materiala, nogavic in rokavic ter zopet pismo za komisarja Franto. Vse je srečno oddala, prespala in se zjutraj vrnila v Maribor.

Jože Talany-Milko, ki ni vedel, da je Pohorski odred pretrgal zvezo z Mariborom in Slovenskimi goricami, je 5. januarja 1944 pripeljal do Jožeta Holca pri Sv. Benediktu novince Jaka Osojnika in nekega Borisa iz Slovenskih gor. Tu je našel tudi Ivana Zemljiča iz Bačkove pri Drvanji, dijaka kmetijske šole v Mariboru, s katerim se je za odhod k partizanom domenil že novembra 1943 v restavraciji Orel v Mariboru in bil z njim v zvezi tudi pozneje. Talany je vse tri potem vodil proti Merniku, sem pa so prišli po njegovih napotkih 6. januarja 1944. Mernik jih ni hotel sprejeti in Jaka ter Boris sta odšla po Zemljičevem mnenju na svojo pest v Pohorski odred. Zemljiča je potem odpeljal na svoj dom v Koroško vas Jože Krobej, kjer je čakal na zvezo. V nedeljo 9. januarja je prišla, kot navaja Tone Mernik, do njega aktivistka iz Maribora (Milena Bokša-Boža – op. M. F.). Vedela je za geslo, toda Mernik jo je zavrnil, da nima zveze. Nekaj časa je vztrajala in poudarjala, da mora biti z Jaskom zveza ter da želi priti bivši učitelj iz Slovenskih gor (morda Aleksander Pirher-Aco – op. M. F.). Ker je Mernik ostajal pri svojem, da nima zveze, se je aktivistka vrnila v Maribor.

Ivan Zemljič je bil pri Jožetu Krobeju do 13. januarja 1944, ko so ga Nemci prijeli ter ga po preiskovalnem postopku poslali v koncentracijsko taborišče Dachau. Iz Zemljičevega zapisa je med drugim razvidno, da je za božične praznike odpeljal Talany od Holca pri Sv. Benediktu na Pohorje novince Stanka Kozarja iz Razvanja, dijaka kmetijske šole v Mariboru, in nekega 17-letnega Milana iz Slovenskih gor, ki ni hotel v obvezno državno delovno službo, medtem ko je Konrad Bernjak, ki so ga gestapovci tudi prijeli in poslali v Dachau, navedel, da je šlo takrat ko Kozar na Pohorje skupno šest fantov. Iz tega je razvidna živahna dejavnost pridobivanja novincev in uspešnost zvez. Tudi Vinko Vukovič-Guzej je na gestapu povedal, kako sta

Jasko in Lojzek v dneh okoli novega leta pripeljala od Kroepeja na Skomarje k Pavlu Mikeku njega, Maksimiljana Majhna, Ludvika Rajšpa, Friderika Hojsa, Ploja iz Ptuja in Stanka Kozarja. Pri Mikeku sta takrat že bila ranjena partizana Petruška in Janko Lupša-Danilo, z Jaskom in Lojzekom pa je bil tudi borec iz odreda Ivan Gregorc-Sej. Pobeg Vinka Vukovića-Guzeja 4. januarja 1944 k sovražniku, kjer je postal raztrganec – agent, je imel za mnoge sodelavce osvobodilnega gibanja hude posledice. Našteli bomo samo glavne žrtve z območja Sv. Kunigunde, Skomarja in Resnika. Nacisti so vedeli, da je to območje v verigi postojank NOB na južnem Pohorju najpomembnejše. Izdajalec Vukovič jim je sedaj postregel z imeni vseh partizanskih sodelavcev za vso pot od Slovenskih goric prek Sv. Kunigunde, Koroške vasi, Skomarja do Resnika in tudi za druge kraje. Dne 12. januarja 1944 so v Skomarju prijeli Pavla Mikeka in ga 18. februarja 1944 odpeljali v Dachau, kjer je 26. septembra 1944 podlegel. V noči na 13. januar jim je pri Kroepeju uspelo prijeti Ivana Zemljiča. Hkrati so prijeli Jožeta Kroepeja, Toneta Mernika in njegovega brata Jurija. Kot glavno osebnost so gestapovci predsednika OF Toneta Mernika zverinsko mučili, potem pa so vse tri med dvajsetimi drugimi sodelavci gibanja 9. marca 1944 v Novi Dobrovi pri Zrečah ustrelili. Smrt dveh bratov Mernik ni zlomila tretjega brata Franca, ki je kmetoval v Božjem, blizu Sv. Kunigunde. V gibanju je sodeloval od začetka, hodil je na sestanke OF tudi k bratu Tonetu ter bil delaven zlasti v Božjem. Gestapovci so ga prijeli marca, ga v mariborskih zaporih strahotno mučili in potem 16. junija 1944 v Framu ustrelili. Po bratih Mernik je dobila ime ena največjih partizanskih tehnik na Pohorju. Delovala je blizu Božjega od avgusta 1944 do osvoboditve. Tonetovo ženo Emo Mernik, njeno mater Antonijo Korošec in Marijo Kroepej so zaprli kot večino 13. januarja 1944. Po nasilnih zasliševanjih so Emo odpeljali v Ravensbrück, Antonijo in Marijo pa v zapor v Kimberg pri Gradcu. Vse so nacistično nasilje preživele. Prijeli so tudi Jožeta Pačnika p. d. Spodnji Vidmar z Resnika in ga odpeljali v Mauthausen, od koder se ni več vrnil. Gestapo je zaprl tudi Talanyjeve sodelavce Jožeta Holca, Mirka Harna in druge, toda najhuje se je maščeval nad Merniki, nad zakoncema Kroepej, Mikekom in Pačnikom.¹⁴⁷

O vzrokih nesmotrne prekinitve zvez po sklepu štaba Pohorskega odreda bo govor nekoliko pozneje.

STEINDLOV PROPAGANDNI POZIV POHORSKIM PARTIZANOM

Nacistični veljaki so ves čas in neenotno ocenjevali razmere na Štajerskem. Menili so, da je izvor vsega zla v Ljubljanski pokrajini in na Gorenjskem ter da spodnještajersko prebivalstvo samo zaradi strahu pred partizani sodeluje v osvobodilnem boju. Toda policija je bila v ocenah realnejša, da prebivalstvo neprisiljeno in iz prepričanja sodeluje z OF. General policije Rösener je konec decembra 1943 ugotovil: »Na pomoč prebivalstva ni računati, ker vse dela za odporniško gibanje OF.« Zato je tudi razumljiva vsebina Rösenerjevega povelja poveljniku 14. SS policijskega polka z dne 21. decembra 1943, odgovornega za »pomiritev« Gorenjske in Spodnje Štajerske, kjer je Rösener posebej poudaril: »Če bo boj blag in usmiljen, ne bo uspeha. Brezobzirna uporaba vseh vrst orožja za boj – pa če bi pri tem trpeli tudi nedolžni – je nujna za dosego uspeha.«

V razmerah, ko se je Pohorski odred številčno krepil in dosegal v svoji dejavnosti postopoma vse večje uspehe, je Steindl sredi decembra 1943 po načrtovani preosnovi vermanšafta demobiliziral polovico moštva bataljona Nord v Slovenjem Gradcu in Mitte v Slovenski Bistrici, ob koncu 1943 pa še drugo polovico. Toda za boje proti Pohorskemu odredu je v začetku 1944 ustanovil vermanšaftski lovski odred z 240 možmi. Od preosnove vermnašafta si je Steindl precej obetal. Vermanom je pisal za novo leto: »Leto 1944 nam bo prineslo najtežje boje in najtežje obremenitve. Alarmne čete vermanšafta bomo kot živo obmejno tradicijo Spodnje Štajerske gradili dalje in njihovo moštvo uporabili kot bojne tovariše eksekutive ...« Do hudih bojev je resnično prišlo, vendar je bil rezultat bojev in razvoj vermanšatskih alarmnih čet povsem drugačen, kot si ga je Steindl zamislil.¹⁴⁸ Steindl si je v zimi 1943–1944 za vsestranski boj proti Pohorskemu odredu velikodušno omislil tudi nekakšno širokogrudno humano amnestijo, ki bi je bili deležni prisilno mobilizirani partizani. Da bi lahko vsak presodil, s koliko mržnje do partizanov, slovenskega naroda in vseh naprednih moči ter hkrati s kolikšno mero demagogije je Steindl napisal ta nedatirani letak, ga v celoti objavljamo:

Obnovljena domačija Jurija Požarnika, p. d. Turičnika, Golavabuka 55, znana partizanska postojanka od leta 1942. Nemci so jo požgali 20. oktobra 1944. V ozadju Velika Kopa

Obnovljena partizanska domačija Ivana Tretjaka, p. d. Pridgarja, Golavabuka 50

Pohorski odred na umiku z ranjencem po napadu na Zreče 9. novembra 1943

Pohorski odred 1943/44. Tretji z desne Tone Benda-Niko, Slavka Vogrinc, Ivo skerlovnik, Vinko Mezgec-Rajko, osmi Matevž

Domačija Justine Kristan, p. d. Vodovnik, po partizansko Špicparkelj, Mislinja 304, postojanka NOB od leta 1942

Ena najpomembnejših partizanskih postojank na domačiji Jakoba Urbanca v Lehnu 17, ki je delovala od 1941 do 1945

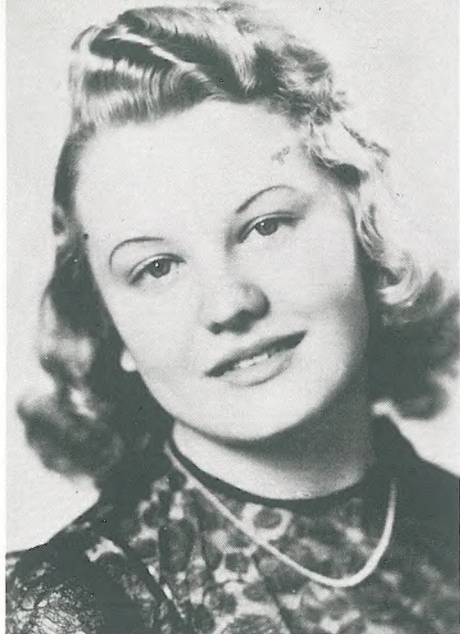

Partizanska domačija Ernesta Vobovnika, p. d. Mejačeva, v Ribnici na Pohorju.
Bila je povezana s partizani že leta 1941

Sv. Kunigunda n. P.

V prvi hiši na levi je bil v trgovini zaposlen Anton Mernik. V drugi hiši je imela gosilno tašča Antonija Korošec. Obe družini sta sodelovali s partizani od 1942. Nemci so ustrelili tri brate Mernik. Zgoraj desno je osnovna šola, ki so jo partizani požgali 24. junija 1943

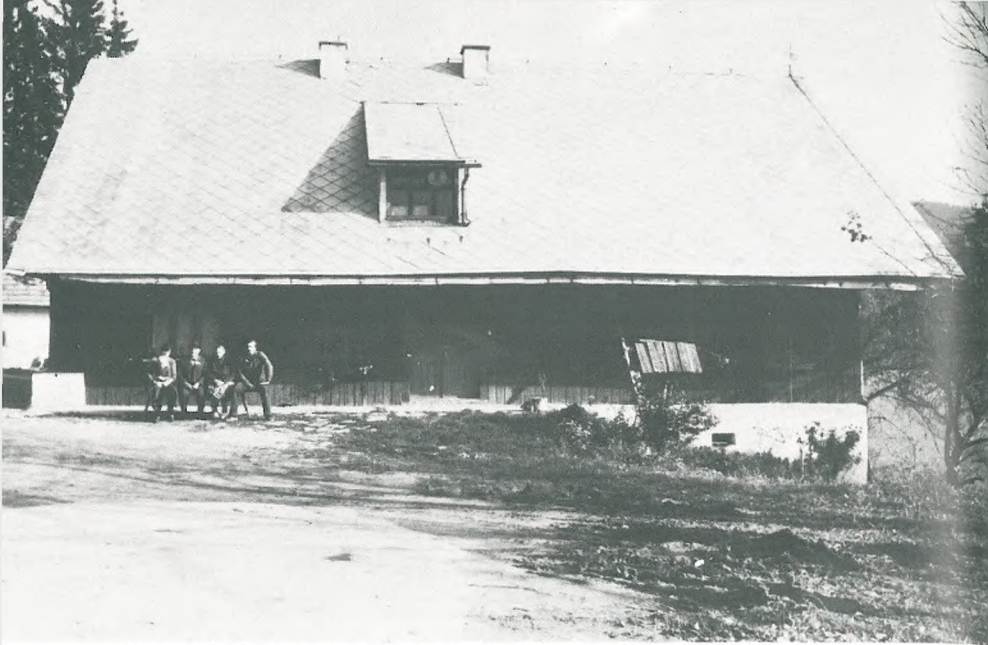
Silva Drame-Nada, padla junaško v Zrečah
9. novembra 1943

Desetar Ivan Planinc-Ludvik, junaško
padel v Dovžah 13. decembra 1943

Odred konec 1943. Z desne Boris Vinter, tretji Ivan Zore-Đoni; z leve Hilda
Turk-Dunja

Partizanska kmetija Franca in Veronike Vidmar, p. d. Zgornji Vidmar, Resnik 22. Domači so sodelovali že s Pohorskim bataljonom leta 1942

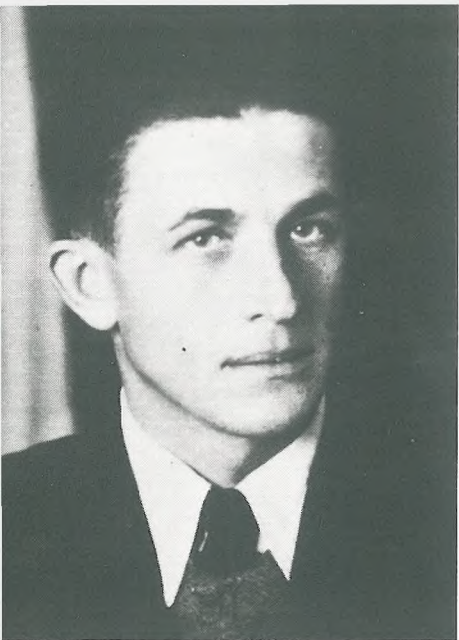
Partizanska domačija Filipa Grobelnika, p. d. Kotnik, Skomarje 46. Povezana je bila že s Pohorskim bataljonom leta 1942

Domačija Jerneja Črešnarja, p. d. Ostruh, Planina 33 nad Zrečami. S pohorski-mi partizani so sodelovali že leta 1942

Domačija Jožeta Koprivnika, p. d. Vavpot, po partizansko pri Janezu, Resnik 29, postojanka NOB od leta 1942

Jože Tušek-Dušan iz Bohove pri Mariboru, aktivist in pohorski partizan, padel decembra 1943

Peter Podlesek, orožnik v Ribnici na Pohorju, partizanski sodelavec, ustreljen 8. julija 1944 v Mariboru

Gostilna in trgovina Matilde Kovše, p. d. Juhart, Skomarje. Partizanska postojanka od leta 1942

Odred konec 1943. Od leve Maks Čepič-Iztok, Martin Janise-Timošenko, četrti Boris Vinter; drugi v drugi vrsti z leve Jože Antoličič, Vinko Plevnik, Ivan Mali-Bruno, Franc Žigart-Vitez

Partizanska domačija Jerneja Ločnikarja, Skomarje 47. Postojanka NOB od leta 1942

Domačija Antonije in Franca Vetriha, p. d. Vuka, Kot 31, partizanska postojanka od leta 1942

Domačija partizanskega sodelavca Lenarta Pušnika, p. d. Zvancarja, Sv. Primož 39. Sem so prihajali od leta 1942 mnogi partizani, med njimi tudi komandant Franc Rozman-Stane

Janževski vrh, kamor se je Pohorski odred umaknil k zanesljivim kmetijam decembra 1943 med veliko nemško ofenzivo Snežni metež

Štab Pohorskega odreda 1. januarja 1944 na Kremžarici. Z leve Boris Vinter, Aleksandar Vojinović-Vojir (leži), Vincenc Janko-Harkov, Drago Poglajen, neugotovljen, Franc Zigart-Vitez in Maks Cepič-Iztok

Domačija Antona Pušnika, p. d. Antonski Kopnik, Planina 64 nad Vuzenico. Tu je bila partizanska postojanka od leta 1942. Na njej se je ustavil tudi komandant Franc Rozman-Stane

Domačija Gregorja Miklavca, p. d. Planski Kralj, Hudi kot 36, pod Veliko Kopo, partizanska postojanka od leta 1942

Partizanska domačija Jožefa Zapečnika, p. d. Jakoba v Hudem kotu, ki je bila povezana z osvobodilnim gibanjem že leta 1941

Postojanka NOB pri Feliksu in Amaliji Plevnik, p. d. Lautar, po partizansko pri Lovcu v Lehnu nad Ribnico

Pohorski partizanski funkcionarji v zimi 1943/44. Od leve Jože Hren-Aki, Albin Ratajc-Bine, Ivan Rojc-Bogdan, Hari (Nemec) in Pavle Sirk-Bregar

Zaščitna enota štaba pohorskih partizanov v zimi 1943/44. Z leve Ivan Iglič-Boris, Edi, mitraljezec, Jože Gologranc-Jurček, Ivan Pungartnik, Katja Dobravc-Panja, Jože Poglajen (kurir iz cone) in Ernest Vobovnik

Domačija Tončke Dolinšek, p. d. Hlebov dom na Smolniku; pomembna partizanska postojanka od leta 1941 do 1945

Partizanska domačija Fedorja Robnika, p. d. Čander, Lobnica 18 nad Rušami

Ladinekova – Pajtlarjeva domačija pri Sv. Primožu na Pohorju, delovala v osvobodilnem gibanju od leta 1942

Domačija Franca Žvikarta, St. Janž nad Dravčami 42. Postojanka NOB od leta 1942. Na levi je Duhova partizanska kmetija, desno Sv. Primož

PRISILNIM REKRUTIRANCI POHORSKE TOLPE!

Komunistična in tuja sodrga vas je s silo odvedla od vaših žen in otrok, vaših mater in očetov. Zamenjali ste vaš domači mir, toplo sobo in urejeno življenje z zimo, večnim begom, blatom in ušmi. V svoji lastni domovini ste postali begunci in tujci. Gonjeni in terorizirani od vaših voditeljev, preži za vsakim drevesom, vsakim grmom na vas krogla.

Tisočkrat so vam pripovedovali o skorajšnjem zlomu Nemčije, o vaši zmagoslavni vrnitvi v vaše domove in vasi. Ali Nemčija je postala močnejša in nepremagljiva.

Rekli so vam, da se bije boj za prostost Spodnje Štajerske. Kaj zanima Hrvate, Srbe, ruske ženščine, Kranjce in intelektualce iz Ljubljane prostost vaše domovine? Oni ne mislijo na svobodo Spodnje Štajerske, oni so plačanci Moskve. Grbasti Miha je simbol teh hijen v človeški podobi, ki v službi boljše vizma ropajo in morijo.

Zima vam je bila dosedaj naklonjena. Ali nebo lahko v najbližnjih tednih pokrije vašo pokrajino s snegom, ledom in zimo. Na straži in pri begu vam bodo zmrznili prsti in ušesa.

Nemško vojaštvo, policija in Wehrmannschaft vas bodo preganjali in lovili pohorsko tolpo in to do končnega uničenja.

Z vašimi voditelji Drago, Fronta, Vojin, Boris, Miha, Harkov in kako se že vsi imenujejo, ni mogoč sporazum, ampak le boj na življenje in smrt. Vam zapeljanim in teroriziranim kličemo:

PRISILNO REKRUTIRANI BEŽITE TAKOJ OD TE TOLPE!

JAVITE SE PRI NAJBЛИŽNJI OROŽNIŠKI POSTAJI ALI PRI NAJBЛИŽNJI POSTOJANKI WEHRMANNSCHAFTA!

MI VAM ZAGOTAVLJAMO ŽIVLJENJE IN PROSTOST!

Kdor od prisilnih rekrutirancev se v najkrajšem času ne odzove temu pozivu, mora računati s tem, da bomo njegove svojce zaprli in zaplenili njihovo premoženje.

ODLOČITE SE!

TAM BEG, ZIMA IN SMRT!

TU ŽIVLJENJE IN PROSTOST!

Bundesführung des Steirischen Heimatbundes
BUNDESFÜHRER STEINDL¹⁴⁹

Ta letak s svojo vsebino vsaj nekoliko približa grozljivo okupacijsko obdobje nacistične strahovlade in izvirni žargon njenih krvavih oblastnikov. Kje vse in na kak način so ga nacisti razširjali, ni ugotovljeno. Steindl je verjetno s svojo domovinsko zvezo računal, da bo morda z letakom zrahljal odnose v odredu. Ker pa je bil letak neučinkovit, mu to ni uspelo.

Letak so nacisti izdali po vsej verjetnosti zadnje dni decembra 1943 ali prve dni januarja 1944 in je bil nekakšna začetna priprava hajke Steindlovega lovskega odreda, orožnikov in policije, ki se je pričela proti Pohorskemu odredu že 2. januarja 1944.

SPOPADI PRI TURIČNIKU

Štab odreda je 1. januarja ukazal premik večini enot v Golavabuko. Del prvega bataljona je šel od Žvikarta in Kremžarice ter se pri Mačkovem križu združil z drugim delom bataljona in štabom odreda, ki sta prišla od Sv. Primoža. Oba bataljona in štab odreda so 2. januarja prispeli k Turičniku, kjer so že bili Mitja Ribičič-Ciril, politični komisar IV. operativne cone, Boris Čižmek-Bor, namestnik komandanta cone, Ivan Tlaker-Luka, namestnik vodje VOS cone, s spremljevalci in Vincenc Janko-Harkov. Člani štaba cone so prišli na Pohorje s Koroškega zaradi pomembne naloge – ustanovitve prve brigade na Pohorju. Štab odreda je ostal s 1. bataljonom pri Turičniku, 2. bataljon se je namestil pri bližnjem sosedu Zakrzniku.¹⁵⁰

Ob prihodu v Golavabuko je Anton Plešnik-Murat predlagal štabu odreda, da bi šel ustreliti v Slovenj Gradec nevarnega nacističnega funkcionarja. Štab je s predlogom soglašal ter mu dodelil še političnega delegata njegovega voda Alojza Vindiša-Dundo ter desetino njegovih borcev. V gozdu pri Šmartnem je Murat ukazal, da počakajo borci v gozdu, s seboj pa je vzel Dundo. Prišla sta v Slovenj Gradec v bližino osnovne šole. Dunda je ostal na straži, Murat pa se je kmalu razočaran vrnil z ugotovitvijo, da žal nacisti ni doma. Potem se je naglo domislil, da bi obiskala in kaznovala nekega drugega krajevnega nacističnega funkcionarja. Tu je kazalo bolje. Radijski sprejemnik je glasno bruhal iz hiše nacistične pesmi in Murat je bil kratek. Ob vstopu mu je razbil sprejemnik in zagrozil, da ga bo ustrelil, če bo še sodeloval z nacisti. Ob odhodu mu je v opomin odstrigel

velike brke. Ta primer navajamo zato, ker so bili takšni drzni vdori v okupatorjeve postojanke z opomini posameznim nemčurjem zelo koristni. Koristni so bili zlasti zato, ker so vnašali v sovražnikov tabor preplah in so vplivali na postopno upadanje morale. Murat in Dunda sta potem s soborci izvedla v Mislinjski dolini ekonomsko akcijo ter se zgodaj 3. januarja vračala proti Turičniku. Ko so od daleč že videli hiše, v katerih so prejšnji večer zapustili odred, so naleteli na sovražnika, ki jih je napadel z močnim ognjem. Tudi Muratova desetina je odgovorila s streljanjem in je tako skušala opozoriti odred na nevarnost.¹⁵¹

Od Turičnika je šla 2. januarja proti Mislinjski dolini tudi skupina približno 25 borcev 1. bataljona, ki jo je vodil komandir Jože Antoličič, v njej pa so bili med drugimi: Maksim Peklar-Fonzi, Ivan Marzel-Mijo, Dominik Zakrznik-Žani in Anton Krenker-Svejk. Njihova naloga je bila zaseči nekaj živeža in svinj pri Krenkerju, p. d. Ledineku, na Brdeh, ki so ga s tem nameravali zaradi njegove naklonjenosti okupatorju kaznovati. Pri Ledineku so zaklali dve svinji in zasegli še nekaj drugega živeža. Višje na Pohorju niso bili več tako previdni kot poprej in so hodili kar v skupinah, toda prav takrat je presekal blizu Pridgarja nočno tišino nemški »halt«, takoj za tem pa močno sovražnikovo streljanje. Borci so odvrgli prašiča in drug težak tovor ter se razbežali na levo in desno. Sovražnik je ob tem ujel nesrečnega borca, ki se ni znašel v temi zaradi kurje slepote. Kljub težavam so potem prišli kmalu do Turičnika. Tu so bili začudeni, ko jim je stražar dejal, da ni slišal streljanja. Borci so potem razmišljali, da je to morda mogoče, ker je veter pihal proti dolini, v to smer pa so streljali tudi Nemci.

Toda sedaj so imeli v štabu že Muratovo in Antoličičevo opozorilo. Štab odreda je ukazal komandantu Bogdanu, da njegov bataljon prežene sovražnika in da prinesejo borci odvrženi svinji ter drugo. Kmalu je bilo slišati močno streljanje ter eksplozije min in ročnih bomb. V štabu odreda so takoj ugotovili, da je 2. bataljon naletel na močnejšega sovražnika, zato so poslali v boj še 1. bataljon, ki se je z zagrizenim sovražnikom tudi kmalu spopadel. Razvnel se je oster boj z obeh strani. Partizanom je v najbolj potrebnem trenutku zatajil tudi eden od mitraljezov, kar se je v hudem mrazu rado dogajalo. Sovražnik je imel zaradi številčne premoči in boljše oborožitve prednost, še zlasti zato, ker je na podlagi prijave ovaduha v noči na 3. ja-

nuar postavil blizu Turičnikove in Zakržnikove kmetije nekaj zased. Sovražniku je tudi uspelo ločiti desetino Ernesta Vobovnika od glavnine, vendar se je ta v izjemno težavnih razmerah, ko je bilo potrebno premagovati tudi prek meter globok sneg, uspešno prebijala in rešila po svoje. V spopadu na nekaj korakov so izgubili borca, toda nekaj mrtvih je imel tudi sovražnik. Dunji, ki je skoraj povsem omagala, sta v premagovanju težav pomagala zlasti Ernest in Fonzi. V tej skupini so bili še Savo, Rudi Štaleker in še nekateri. Na umiku od Turičnika in Zakržnika proti Veliki Kopi so bili spopadi s sovražnikom najostrejši. Štab odreda je po boju, ki je trajal v presledkih blizu tri ure, povezal enote in ukazal premik proti sedlu med Malo in Veliko Kopo. V predpoldanskih urah so potem prišli čez greben do partizanskih kmetij Samec in Kopnik. Člani štaba cone so se pozneje s spremstvom ustavili pri Gregornu v Hudem kotu, 1. bataljon pri Vogrincu v Lehnu, 2. bataljon s štabom odreda pa pri njegovem sosеду Urbancu. Sem so prišli 4. januarja s spremstvom tudi člani štaba cone. Vobovnikova skupina se je prebila do Jelena v Razborco, odtod je prišla 4. januarja prek Pungarta do Kralja v Hudi kot. Naslednji dan so dobili stik s kurirji in drugimi borci pri Kopu nad Ribnico.¹⁵²

Štab cone je poročal, da se je Pohorski odred 3. januarja 1944 spopadel s premočnim sovražnikom v bližini Slovenjega Gradca, ki je bil v dalj kot enournem boju odbit ter da je operacijo vodil zvezni vodja Steindl. Nemci naj bi imeli 15 mrtvih in mnogo ranjenih, odred pa da ni imel izgub. Podatki o sovražnikovih izgubah so pretirani, medtem ko naj bi imel odred po izjavi Maksima Peklarja-Fonzija enega padlega, Alojza Vindišadunda pa so našli soborci v predpoldanskih urah po iskanju 3. januarja v gozdu na položaju samega in poškodovanega z zvito nogo. Odtod so mu pomagali do bolniške zemljanke v Golavabuki, kjer je ostal le dva dni. Tu je takrat že bilo nekaj bolnih in ranjenih partizanov.¹⁵³

Precej podatkov o spopadih 3. januarja sta napisala v svojem poročilu raztrganca Herman Karasjuk in Anton Vidmar gestapovskemu oporišču v Slovenjem Gradcu. Med drugim je navedeno, kako sta z vermanšaftsko enoto 3. januarja 1944 ob 4. uri zjutraj naletela v Golavabuki na partizane, ki so nosili na letvah kose prašičev. Ko so jih napadli, so partizani plen odvrgli in se umaknili, toda enega partizana jim je le uspelo ujeti. Na

višjih položajih je prišlo do ponovnega spopada, toda partizani so se zopet umaknili. Vermani so partizanom v smeri severa proti Velikem sedlu k. 1377 sledili skupaj okoli dve uri. Ob 15. uri sta se raztrganca vrnila z vermani v Dovže, potem pa nadaljevala pot v Slovenj Gredec.¹⁵⁴

Zajeti partizan je bil Oskar Verdnik-Nestl ali Oki iz znane Lakovnikove družine iz Šmiklavža pri Slovenjem Gradcu. Nacisti so ga v Lučah 13. januarja 1944 ustrelili.¹⁵⁵

Iz povelja višjega vodje SS in policije v 18. vojnem okrožju za vpisovanje bojnih akcij za orožništvo, SS in vermanšaft, kjer je omenjen spopad 3. januarja 1944 pri Turičniku, lahko ocenimo, da je tu šlo za daljši in ostrejši spopad, ki so ga vpisovali vsem udeležencem v posebno uradno knjigo.¹⁵⁶

Koliko sovražnikovih mož ali enot je v tem napadu sodelovalo, ni podatkov, toda iz dokumenta orožniškega glavarstva v Mariboru z dne 5. januarja razberemo, da je v teh dneh že hajkal po Pohorju z vermanšaftskim lovskim odredom 240 mož Steindl, z njim pa tudi orožništvo in policija.¹⁵⁷ Sklepamo lahko, da je bil to noč v akciji del teh enot. Ugotoviti moramo, da ni šlo samo za oster spopad, ki naj bi trajal prek eno uro, kot omenja poročilo štaba cone, pač pa je bilo več ostrih spopadov, ki so skupaj s premiki enot trajali več ur. Vzrok, da je sovražnik tako naglo in nepričakovano šel že ponoči od 2. na 3. januar visoko na Pohorje k Zakrižniku in Turičniku, je v tem, ker je 2. januarja ob prihodu partizanov zbežal v dolino kmet Zakrznik in je sovražniku posredoval vse potrebne podatke. Za izdajo so partizani Zakrznika februarja 1944 ustrelili ter požgali tudi kmetijo. S požigom domače prebivalstvo ni soglašalo, medtem ko zaradi ustrelitve ni bilo prigovorov, saj so ljudje Zakrznikovo izdajo obsojali.¹⁵⁸ Sklenemo lahko, da je bil sovražnik številčno dokaj močan in o razmerah dobro poučen. V vsem tem je bila njegova velika prednost in zato je verjetno odred ravnal pravilno, ker se ni spustil v daljši boj in se je raje umaknil.

Precej oddaljena in zanimiva priča srditemu spopadu pri Turičniku in pod Veliko Kopo je bil tudi ves bataljon koroških borcev, ki sta ga vodila na Pohorje Komel in Uranič. Na Graški gori so borci Pri koštrunčku zgodaj zjutraj 3. januarja 1944 napeto spremljali močno streljanje. Vsem je bilo jasno, da sta se udarila odred in sovražnik. Zvečer je bataljon pri Dovžah prečkal Mislinjsko dolino, odkoder jih je proti Pohorskemu odredu

vodil Jože Golobanc-Jurček, ki so ga poslali za zvezo. Na Razborci je Korošce usmeril na ribniško Pohorje sekretar šaleško-mislinjskega okrožja Tone Ulrih-Kristl.¹⁵⁹

ZMOTA Z VZROKI IN POSLEDICAMI

Štab cone, pohorski in koroški partizani so si v hudih zimskih razmerah in kljub Steindlovim in drugim hajkam močno prizadevali, da bi čimprej ustanovili prvo brigado na Pohorju. Izvršitev te naloge je bila zaradi nujne potrebe okrepljenega boja proti sovražnikom prvenstvenega pomena. Na tej vsakodnevni težavni poti odreda, prepleteni s spopadi in akcijami se je pričelo razraščati vprašanje plavogardistične nevarnosti. Kot smo že navedli, so bili pohorski partizani 30. septembra 1943 prvič v dilemi, ko so prišli k Sv. Kunigundi trije novinci. Obveščevalci in drugi so ocenili, da gre za sumljive plavogardiste in so jih ustrelili. Kmalu zatem so 9. oktobra 1943 zopet ustrelili tri novince (Vraberja, Majerja, Jezo), ki so jih tudi obdolžili plavogardizma. Dalje smo omenili, kako je že pred tem štab IV. operativne cone 2. junija 1943 opozarjal Kamniško-savinjski odred, da ne pretirava z napačnimi ocenami o belogardistih v svojih enotah, ko je poročal, da je v enem bataljonu Kamniško-savinjskega odreda kar 60 belogardistov. Tudi v poročilu štaba IV. operativne cone z dne 25. oktobra o ustanovitvi Pohorskega odreda zasledimo med drugim pretiravanje o nevarnosti pred plavo gardo. Tu je opozorilo na organiziranje plave garde na terenu in posebej na provokatorje in vohune plave garde, ki so jih odkrili v drugem Pohorskem bataljonu ter da je tudi to eden od pglavitnih razlogov za ustanovitev Pohorskega odreda, ki bo moral prispevati z razbijanju pojavov plave garde. Nestvarna je dalje ocena namestnika političnega komisarja Pohorskega odreda v že obravnavanem poročilu z dne 22. decembra 1943, kjer navaja, da sta na Dravskem polju in v okolici Ljutomeri zelo razviti bela in plava garda ter predlaga štabu cone in pokrajinskemu komiteju KPS za severno Slovenijo, da se proti plavi gardi lotijo odločnejših političnih mer, a pozneje predlaga tudi napad na plavo gardo z močnimi enotami s Pohorja in iz Hrvaške hkrati. Obljubil je še nadziranje plave garde z odredom, pa tudi boj proti njej prek političnih delavcev na terenu.

Omenili smo tudi, da je Pohorski odred 26. decembra pretrgal zvezo za dotok novincev prek Sv. Kunigunde in Skomarja, v začetku januarja 1944 tudi zveze prek Hudega kota, Ribnice na Pohorju, Dravograda, Otiškega vrha in Slovenjega Gradca.¹⁶⁰

O vzrokih za prekinitev stikov Pohorskega odreda z mari-borskim in radgonsko-ljutomerskim okrožjem je bilo napisanega že med vojno veliko. Celoviteje so o njih, kakor tudi o vprašanju resnične moči, vloge in delovanja plave garde na Štajerskem v povojnih letih zlasti prispevali dr. Metod Mikuž, Karel Forte, Mirko Fajdiga, Milica Ostrovska, Lado Ambrožič-Novljan in še nekateri avtorji. Iz literature in raziskav navedenih in drugih avtorjev je moč obravnavano vprašanje spoznati širše.¹⁶¹ Ker je vprašanje razvoja plave garde v obdobju od jeseni 1943 do spomladi 1944 močno obremenjevalo osrednja politična ter vojaška vodstva NOB na Štajerskem, njegov VOS, štab drugega Pohorskega bataljona, zlasti pa štaba Pohorskega odreda in štab Zidanškove brigade ter štab Koroškega bataljona, se bomo pregledno dotaknili glavnih vzrokov, ki so povzročili toliko dela, skrbi in težav s hudimi političnimi ter vojaškimi posledicami.

Rekli smo, da so osrednji politični dejavniki NOB v Sloveniji opozarjali na nevarnost prenosa dejavnosti kontrarevolucionarnih sil bele in plave garde na Štajersko že pred kapitulacijo Italije. Po kapitulaciji pa so to nevarnost še poudarjali. Nekaj poskusov prenosa delovanja plave garde na Štajersko je v drugi polovici 1943 bilo, vendar so posameznike in manjše skupinice organi VOS in drugi dejavniki NOB že v samem začetku onemogočili. V zvezi z nevarnostjo širjenja plave garde na Štajersko je pomembno omeniti zlasti dva nosilca. To sta bila po kapitulaciji Italije centralna komisija VOS Slovenije in Rudi Knez-Silas, načelnik pokrajinske komisije VOS za severno Slovenijo. Silas je o tem prejel ustna navodila, ko je bil na Dolenjskem, in jih je prenesel na Štajersko. Centralna komisija VOS je poslala še posebej pokrajinski komisiji VOS pismena navodila z dne 7. oktobra 1943, kako se naj VOS v severni Sloveniji zaradi nevarnosti pred slovensko reakcijo čimbolj organizira in tudi ukrepa. Ob tem so zahtevali likvidacijo organizatorja plave garde za Slovenijo Karla Novaka, ki naj bi jo v tem času po njihovih podatkih organiziral na Dravskem polju. Pojasniti moramo, da je bilo navodilo o Karlu Novaku zmotno, saj

je bil takrat v Rimu.¹⁶² Posledice so bile izredno negativne, saj je pričel VOS na osnovi tega navodila intenzivno iskati Karla Novaka in njegove nevarne sodelavce. To vest, skupaj z nevarnostjo pred oboroženimi močmi plave garde, ki naj bi bile zlasti močne na območju Donačke gore in Šentjurskih hribov, v manjših skupnah v Slovenskih goricah, na Ptujskem in Dravskem polju so potem naglo širili tudi drugi dejavniki NOB na Štajerskem. Poudariti moramo, da ni bilo na območjih Donačke gore in Šentjurja takrat nobenega četnika. Na drugih navedenih območjih je šlo za dezertarje iz nemške vojske in fante, ki se niso odzvali nemški mobilizaciji. Nekaj od teh se je z območja Dupleka in Korene pozneje vključilo med četnike Jožeta Melaherja-Zmagoslava.¹⁶³

Med resnične poskuse organiziranja plave garde sodi prihod Kristine Prijatelj z bratoma Kobi in drugimi sodelavci iz Ljubljane na Koroško in Štajersko od septembra na oktober 1943. Kristina je poskušala pridobiti sodelavce za organiziranje plave garde pri sorodnikih v Slovenjem Gradcu ter v bližnjem Legnu in Šmiklavžu. Toda sorodniki so, kolikor je znano, njeno pobudo odklonili. Šla je tudi v Dravograd, v Mežiško dolino in Črno. Na Prevaljah je obiskala dr. Frana Sušnika, kjer tudi ni nič opravila, saj je bil Sušnik v tem času že povezan z OF. Sušnik je sredi oktobra 1943 opozoril člana pokrajinskega komiteja Pavla Žaucerja o tajnem popotovanju Kristine Prijatelj s sodelavci in o njihovih izdajalskih namerah. Sled njihove poti so v Mislinjski dolini aktivisti razkrili že čez nekaj dni.¹⁶⁴ Kristina Prijatelj naj bi z delom spremljevalcev obiskala tudi mariborskega škofa Ivana Jožefa Tomažiča. Toda tudi ta je njene name-re odločno odklonil. Za Tomažiča je še znano, da je že leta 1942 odklonil sodelovanje belogardističnemu oficirju Francu Sekolcu in drugim, ki so prišli k njemu iz Ljubljane, kot tudi poznejšima domobranskima predstavnikoma iz Ljubljane, oboroženemu duhovniku dr. Francu Blatniku in njegovemu sodelavcu.¹⁶⁵

Zloglasna sovražnika NOB brata Kobi, ki sta spremljala Prijateljevo, sta poskušala ob opisanem obhodu pridobiti za plavo gardo tudi znanega sodelavca NOB Antona Kerenčiča v Pesnici, ki pa ju je napodil kot izdajalca iz svoje hiše. Potem sta šla Kobija z namenom pridobivanja privrženecv še v Šentilj pri Mariboru.¹⁶⁶ Krožno potovanje skupine, ki jo je vodila Prijate-

ljeva, je izzvalo med koroškimi aktivisti NOB precejšnjo vznemirjenost. V zadnjih mesecih 1943 so po poročilih VOS v Koroškem bataljonu odkrili nekaj gestapovskih in plavogardističnih vrinjenцев. Rudi Knez-Silas naj bi na Koroškem odkril četnika gestapovca (ime ni znano), ki bi se moral povezati s somišljeniki v enoti, izvršiti udar na štab in enoto predati Nemcem. Silas je dalje ugotovil, da se v Slovenskih goricah in Halozah širita plavogardistično gibanje in njihova organizacija ter da sta v to vpletena tudi Ivan Nemec-Vojko in Dušan Spindler-Martin. Do tega spoznanja je prišel na Koroškem po nemški ofenzivi, ki se je začela 7. novembra 1943, ko naj bi bil tudi zastrupljen sekretar okrožnega komiteja KPS Mežica Polde Eberle-Jamski. Vse to naj bi mu v glavnem priznali na zaslišanjih osumljenci, ki so prišli v partizane iz Slovenskih goric po zvezah Ivana Nemca-Vojka in Dušana Spindlerja-Martina.¹⁶⁷

Ob objektivni presoji lahko soglašamo, da so gestapovci in plavogardisti pošiljali v partizanske enote vrinjenцев z določenimi nalogami, vendar je namera o udaru in predaji partizanske enote Nemcem zelo poenostavljena in se ni na Pohorju ali Koroškem nikoli ter v nobenem primeru uresničila. Veliko hrupa je bilo okoli zmotnih trditev, da so gestapovci poslali koroškim partizanom zastrupljen med. Na osnovi verodostojnih prič in preverjanj je ugotovljeno, da ni bil Polde Eberle-Jamski zastrupljen z medom, pač pa je kot hud srčni bolnik omagal na umiku v hajki pred Nemci. Veliko virov tudi dokazuje, da nista pošiljala Nemec in Spindler v partizane plavogardistov.¹⁶⁸

Vesti o vrinjenih gestapovcih in plavogardistih ter o »zastrupitvi« z medom in tabletami so bile takoj prenešene na Pohorje. Tu so vse povezovali s primerom Vraber, Majer, Jeza in še z nekaterimi. Znano je, da je bilo pohorsko partizanstvo z odhodom bataljona s Pohorja po 8. avgustu 1943 v krizi. Zaradi prevelikega števila neoboroženih novincev, pomanjkanja kadrov in drugih že opisanih težav so se pričela notranja trenja in prišlo je do posameznih dezerterstev. To se je nadaljevalo vse do konca leta, veliko manj pa po Novem letu 1944. Ker je bila večina dezerterstev septembra in oktobra iz Slovenskih goric, so na Pohorju posplošili, da je to delo plave garde. V tem času so pričeli prihajati prvi glasovi o četnikih Jožeta Melaharja-Zmagoslava z območja Sv. Petra (sedaj Malečnik). Vse pojave ali vesti o plavi gardi so na Pohorju povezovali ter pričeli sumiti

Ivana Nemca-Vojka in Dušana Spindlerja-Martina, da sta plavogardistična funkcionarja. V Vojka so pričeli sumiti tudi zato, ker se ni odzval pozivu, da pride na razgovor na pokrajinski komite. Iz Vojkovega poznejšega pojasnila je moč razbrati, da je bil v tem času povezan s članom pokrajinskega komiteja Tone-
tom Žnidaričem-Štefanom in Cvetko Praprotnik-Štefko (Ančko). Dopisoval si je tudi s Kidričem in je prejel njegovo zadnje pismo ob koncu junija 1943. Na razgovor, tako navaja, ni šel zaradi obilice dela na terenu in zlasti zato, ker ni imel takrat zvez za potovanje do pokrajinskega komiteja in ker je ocenil, da je dovolj, če je povezan s Štefanom in Štefko. Sestanek, ki ga je napovedal pokrajinski komite za 23. oktober 1943, mu je zatajil zloglasni kurir pokrajinskega komiteja Vinko Vukovič-Guzej, o katerem bo še govor. Nadalje je Vojko tudi odklanjal krivdo zaradi dezertirjev iz Slovenskih goric. Vzroke za njihovo dezertiranje je videl v pomanjkljivem in nepravilnem vzgojnem delu z njimi na Pohorju in v tem, ker jih niso zaradi pomanjkanja orožja, kot je bilo dogovorjeno, poslali v Savinjsko dolino.¹⁶⁹

Kot smo že navedli, sta v drugi polovici septembra s Pohorja dezertirala Ivan Valenčak-Lord in Rudolf Šiker-Hanibal, v začetku oktobra Alojz Bohak z zaročenko Natašo, v začetku novembra pa še Ivan Kranjc. Vsi so postali gestapovski agenti in izdali okoli 400 privržencev OF. Ti okoreli izdajalci so zadali hude udarce pohorskemu partizanstvu in še v večji meri terenskim organizacijam odpora. Pohorsko vodstvo je izdajalsko delovanje navedenih dezertirjev povezovalo z vsemi dezertirji. Pripomniti moramo, da niso šli navedeni štirje na Pohorje po neposrednih zvezah Nemec – Spindler ter da niso bili v nobenih povezavah z dezertirji iz Slovenskih goric in tudi ne s plavogardo. Za vse štiri smo navedli, da so bili vprašljivih, nestanovitnih slabih značajev, da so prišli med partizane politično nepriljubljeni, nezreli in da niso bili pripravljeni premagovati številnih težav, ki so jih drugi partizani z voljo premagovali. To so bile tudi njihove skupne lastnosti, ki so vplivale na dezerterstvo in njihovo poznejše izdajalsko delovanje.

Ko spoznavamo razmere sedaj na strani gibanja, potem zopet na sovražnikovi strani, prihajamo do močno nasprotujočih si ocen. Sovražnik je bil v zadnjih mesecih 1943 očitno v hudi krizi. Spomnimo se, da je Vogt dejal 1. novembra 1943: »Položaj v Spodnji Štajerski, Gorenjski in Koroški je glede band zelo re-

sen. Število banditov raste iz dneva v dan...» Steindl je pisal 8. novembra 1943: »Poostritev razmer, posebno na Pohorju... zahtevajo ustanovitev novih enot vermanshafta.« Na štabnem razgovoru so v Mariboru 16. novembra 1943 poudarili, da je bilo težišče pobijanja band zadnja tedna na Pohorju, kjer nastopa neka banda na zelo neugoden način. Rösener je 2. decembra opozoril, da je večji del pohorskega prebivalstva naklonjen partizanom. Steindl je 16. decembra 1943 poročal: »Dejavnost banditov je od junija 1941 zdaj dosegla svoj vrhunec. Položaj je zelo resen...« Rösener pa je v povelju za »pomiritev« Gorenjske in Spodnje Štajerske z dne 21. decembra 1943 med drugim navedel, da »prebivalstvo skoro v celoti podpira upornike in da se nanj ne morejo zanašati, ker podpira odporniško gibanje in dela za OF«. ¹⁷⁰

Sovražnik je tako priznaval svojo nemoč kljub znatnim oboroženim okrepitvam, ki jih je dobil po 25. novembru 1943. Oglejmo si sedaj drugo stran. Iz dosedanjega besedila je iz dokumentov štaba IV. operativne cone znano, da je v zadnjih mesecih 1943 naraslo število partizanskih enot in tudi borcev v njih. Tako je štel Pohorski odred v začetku januarja 1944 že okoli 200 borcev. Partizanske enote so izvedle veliko uspešnih vojaških in drugih akcij, medtem ko je sovražnik v svojih hajkah ali ofenzivah udaril vselej v prazno ali pa je bil ob spopadih neuspešen, kar že priča o trdnosti in dobri vojaško-politični organiziranosti partizanskih enot. Tudi organizacije osvobodilnega gibanja so bile povsod v tem času v porastu. Skoraj nerazumljivo je, da so v tem času velikega poleta gibanja politični in vojaški dejavniki na območju IV. operativne cone toliko opozarjali na nevarnost plave garde in se s tem vprašanjem tudi pretirano ukvarjali. S preiskavami proti plavi gardi so se najbolj ukvarjali organi pokrajinske komisije VOS ter štaba Pohorskega odreda in Koroškega bataljona.

V teh sicer ugodnih razmerah za hitrejši razvoj NOB so se pričela škodljiva sumničenja. Pokrajinski komite je 28. novembra 1943 pisal: »Po nepotrjenih vesteh aktivistov Pohorskega odreda in tov. Vojina je potrebno razčistiti s tov. Vojkom. Pravijo, da so njegovi mobiliziranci plavogardisti. Pokrajinski komite je 1. decembra pisal o nujnosti mobilizacije prostovoljcev zaradi nemške mobilizacije in čedalje večje aktivnosti plave garde. Napovedal je proti delovanju plave garde poseben raz-

glas, ki ga bodo morali preučiti na sejah okrožnih in rajonskih komitejev ter v vseh čelicah. Zahteval je pregled vseh organizacij, če se ni vrnil vanje kak plavogardist ter naznanil prihod varnostnikov (VOS) v vsa okrožja zaradi uničevanja plave garde. Isti dan so pozvali na razgovor Ivana Nemca-Vojka in mu naročili, da prinese s seboj propagandno gradivo, ki ga je tiskal, v katerega vsebino so sumili. Pisali so tudi Cvetki Praprotnik-Ančki, da je po poročilih s terena in Pohorskega odreda plava garda v mariborskem, ptujskem in ljutomerskem okrožju precej aktivna ter da se posebno pritožujejo v Pohorskem odredu, da so fantje, ki prihajajo prek Vojkove zveze v partizane, plavogardistično nastrojeni ali pa celo plavogardisti in organizatorji.«¹⁷¹

Po precejšnjem vznemirjenju zaradi odkritja nekaj vrinjenecv plave garde in gestapa na Koroškem in Pohorju ter zaradi dezerterstev so pričeli varnostni organi razčiščevati s ključnimi aktivisti, prek katerih so prihajali osumničeni vrinjenci. Tako naj bi bili med drugimi zato krivi tudi Vinko Jamnik-Beli, Tonček Skočir-Črni, ki so ju proti koncu decembra 1943 ustrelili ter Tone Slemnik-Urh, ki so ga ustrelili 7. januarja 1944. Dodati moramo, da s temi ustrelitvami takrat ni soglašalo več aktivistov in borcev. Organizacije Zveze borcev v njihovih krajih jih vodijo kot padle borce.¹⁷²

Da bi opozorilo na pojave plave garde in gestapa v enotah ter organizacijah OF in preprečilo njuno sovražno delovanje, je poverjeništvo izvršnega odbora OF za Štajersko izdalo proti koncu 1943 brošuro Razkrinkajmo in uničimo plavo gardo. Tudi ta brošura poudarja nevarnost delovanja plave garde na Štajerskem, ki da pošilja svoje agente v organizacije OF, predvsem v partizanske enote z nalogo, da pobijejo vodilni kader in da se polastijo vodstva enot ali da izdajo gestapu aktiviste OF in njene organizacije,¹⁷³ Brošura je glede na večino člankov podoba takratne ocene razmer na Štajerskem, kjer se moč, nevarnost in vloga plave garde preveč poudarjajo.

V tako nastalih neugodnih političnih razmerah, ko so začela prevladovati sumničenja v lastnih vrstah, je član pokrajinske komisije VOS za severno Slovenijo Ivan Tlaker-Luka aretiriral v Koroškem bataljonu dva partizana (imeni nista znani), ki so ju osumili, da sta prišla kot plavogardistična vrinjenca. Iz njunih zaslišanj naj bi izhajalo, da so vsi partizani novinci, ki prihajajo

iz Slovenskih goric, plavogardistično usmerjeni. Nakazano naj bi tudi bilo, da bo prišla še ena skupina v partizane, ki bo že obstoječi organizaciji v enoti pomagala izvesti udar na štab in enoto predati Nemcem. Član pokrajinske komisije VOS je šel potem s sodelavci zaradi razčiščevanja plavogardistične organizacije v Pohorski odred.¹⁷⁴ Ko so prišli 4. januarja 1944 k Urbancu v Lehen nad Ribnico, so sem prišli od Skomarja po zvezi prek Jožeta Talanyja-Milka in drugih zvez novinci Fridek Hojs iz Male Nedelje, Milan Ploj iz Ptuja, Ludvik Rajšp iz Gočove pri Lenu in Maksimiljan Majhen iz Maribora. Z njimi sta prišla od Skomarja tudi Vinko Vukovič-Guzej iz Male Nedelje, bivši pohorski partizan, pozneje kurir pokrajinskega komiteja KPS za severno Slovenijo, ki ga je ta poslal v Prlekijo, od tod pa mu je Talany po nalogu Vojka in Špira ukazal, da mora takoj na Pohorje, ter ranjeni mitraljezec Janko Lupša-Danilo, ki se je zdravil pri Pavlu Mikeku na Skomarju. Organi VOS in člani štaba Pohorskega odreda so predpostavljali, da gre za najavljeno skupino plavogardistov. Vse so aretirali in jih začeli zasliševati, hkrati so aretirali in začeli zasliševati tudi borce iz odreda, za katere so menili, da so plavogardisti in z novinci kot tudi z Guzejem povezani. To so bili Janez Faletič-Brko, politični komisar čete, iz Loke pri Mengšu, Karel Hirš-Drago iz Rač pri Mariboru, Alojz Dunaj-Jastrebnik in Janko Lupša-Danilo, oba iz Murščaka v Slovenskih goricah ter Martin Štuhec-Prlek, politični delegat iz Male Nedelje.

Preiskovalni postopek je bil nestrokoven in neregularen. Zasliševalci so postavljali sugestivna vprašanja in so dobivali s pomočjo različnih oblik prisile tudi željene odgovore. Poglavlje zase je bil tudi problematični Guzej. Za skoraj vse sodelavce NOB, ki jih je poznal, je dejal, da so plavogardisti oziroma gestapovci, kar je veljalo tudi za javke, da so plavogardistične in gestapovske. Ivan Nemec-Vojko in Dušan Spindler-Martin naj bi bila glavna organizatorja pokrajinskega odbora plave garde za Štajersko ter člana četniškega oziroma plavogardističnega odbora za Slovenijo s sedežem v Gradcu. Vukovič si je tudi izmislil sestavo nekaj četniških odborov v Slovenskih goricah, Mariboru, na Jesenicah in drugod. Ljudem naj bi se ti odbori predstavljali kot odbori OF, v resnici so bili po njegovem četniški in povezani z Nemci. Iz Vukovičevega zapisnika dalje povzemamo, da je bil njihov cilj ob sodelovanju z Nemci uničiti

partizanstvo in vrniti kraljevino. Njegova naloga, ki naj bi jo dobil od Dušana Spindlerja-Martina, naj bi bila povezati se v Pohorskem odredu z Martinom Štuhecom-Prlekom, organizirati v enotah plavo gardo, razkol, ubiti člana komisije VOS Ivana Tlakerja-Luko, pobiti komando, prevzeti enoto, zapreti kmete – partizanske sodelavce ter jim dati smernice za plavo gardo. Za to naj bi pripeljal s seboj tudi pet ljudi. Četudi piše ob koncu Vukovičevega zapisnika (kot pri vseh drugih, ki so ohranjeni), da je vse izjavil brez pritiska, moramo povedati na osnovi obsežnega gradiva o njem, da je bil Vukovič nerealnega, nestanovitnega, skratka sprijenega značaja. To dejstvo in osredotočenost vseh njegovih umskih sposobnosti za samoohranitev s pomočjo raznih izmišljotin in obdolževanja drugih moramo upoštevati, saj ne moremo drugače oceniti njegove tendenciozne izjave, ko je zasliševalcu natvezil, da so med organizatorji plave garde tudi Srečko Rojs-Niko, Jože Talany-Milko, ki sta padla v boju proti okupatorju, Anton Strajnsak, Rudolf Seršen in Maks Korošec iz Prlekije, ki so jih nacisti ustrelili v začetku 1944 kot partizanske aktiviste. Za plavogardističnega organizatorja je obdolžil tudi znanega prvoborca, predvojnega komunista Franca Zalaznika-Leona in še mnoge druge poštene domoljube, članke OF in KPS. Zase je priznal, da je bil kurir pokrajinskega odbora plave garde ter navedel, da sestavljajo četniško vojaško komando v Sloveniji Karel Novak, postavljen od glavnega četniškega odbora v Gradcu, in Lev Rupnik, mlajši, Albert Giuguti v Celju ter Lojze Brvar v Trbovljah, ki naj bi imel stalne stike s Spindlerjem in Nemcem. Za glavnega organizatorja plave garde na Koroškem je obdolžil takrat že pokojnega Vinka Jamnika-Belega. Zanj je trdil, da vzdržuje zveze s plavogardisti v Mariboru, Ljubljani, Lescah in z Legatom na Jesenicah.¹⁷⁵

Ob razmišljanjih, kako je mogel Vukovič preiskovalcem tako lagati, ni težko dobiti odgovora. S terena je moral v Pohorski odred zaradi negativnih ocen o njegovem delovanju z mariborskega, ptujskega in radgonsko-ljutomerskega okrožja, kjer so že sklenili, da ga bodo zaradi njegovih prekrškov ustrelili. Torej je pred preiskovalce prišel s polno mero slabe vesti. Ko so ga potem začeli zasliševati s še enajstimi v podstrešnih prostorih pri Urbanu, kjer se je vse slišalo, si je lahko sproti pripravljaval prid rešitve življenja odgovore, ki so jih želeli. Tako je potem v tej veliki stiski obdolžil veliko članov in organizatorjev giba-

nja, ki jih je poznal, da so plavogardisti in gestapovci. Svojo izprijetost je potrdil po pobegu k gestapu, kjer je prav vse, ki jih je na Pohorju obdolževal plave garde in delovanja z gestapom, in še mnoge druge izdal kot privrženca osvobodilnega gibanja, kar so resnično tudi bili.

Pokrajinska komisija VOS za severno Slovenijo je 16. novembra 1943 poročala, da so na Koroškem zaslišali Bogomira Hirša, ki naj bi jim priznal, da se je 13. oktobra 1943 sestal pri Ptujju s polkovnikom Karlom Novakom. Ta naj bi njega in brata Karla napotil v Koroški bataljon, kamor je po njegovem zapisniku prišlo do takrat skupaj sedem plavogardistov. Njihova osnovna naloga je bila pobiti partizansko komando in prevzeti vodstvo enote. Bogomira so ustrelili na Koroškem, brat Karel pa je bil premeščen na Pohorje in v tem je bil razlog, da so ga pri Urbancu prijeli.¹⁷⁶ Toda v navedenem dokumentu je med drugim zopet huda napaka, da se je Bogomir sešel s Karlom Novakom 13. oktobra 1943, kot vemo, pa je bil Novak Takrat v Rimu.¹⁷⁷

Omenili bomo še izjavo Janka Lupša-Danila. Ta je pod težo udarcev začel priznavati, da je plavogardist, četudi ni imel pojma, kaj sta plava in bela garda. Priznaval je skratka vse, kar so od njega želeli. Da bi se rešil muk in morda življenje, je celo potrdil tudi strukturo plavogardistične organizacije v odredu in si izmislil gesla za spoznavanje s plavogardisti, ki naj bi prihajali v odred.

Po navedbi samo teh treh primerov so sedaj nekoliko bližje takratne hude notranje razmere v odredu. Sredi preiskovalnega postopka je prišlo še do poslabšanja. K Urbancu je prihitel približno 15 letni kmečki fant (ime ni znano) in sporočil kurirju Jožetu Stifitarju-Božiču in komandantu Dragu Poglajenu, da prihajajo iz doline Nemci. Drago je to obvestilo prenesel v hišo, toda Lupša navaja, da je Maks Čepič-Iztok glasno kriknil »Nemci gredo«. Borci so šli na položaje, Vukovič in Lupša sta izkoristila ugodno priliko, ko so se vsi pripravljali za umik ter zbežala vsak v svojo smer. Partizani so za njima streljali, vendar brez uspeha. Zaradi nastalih neugodnih razmer so štiri osumljene borce in štiri novince ustrelili. Da jih ne bi sovražnik identifikiral, so jih potem z gospodarskim poslopjem vred zažgali, nakar je sledil premik vseh enot.¹⁷⁸

Za kmečkega fanta, ki naj bi sporočil, da gredo Nemci iz doline lahko sklepamo, da sta ga poslala Rozika in Bine Verčko iz Josipdola. Do njiju je namreč prišla 4. januarja predpoldne 12-letna kurirka Zinka Zapečnik (Jakobova) in povedala, da so bili zjutraj pri njih pod Urbancem Nemci. Mati ji je naročila, naj Rozika opozori partizane pri Urbancu o nevarnosti nemške enote. Partizani so pozneje zvedeli, da so bili Nemci tudi popoldne 4. januarja na območju nad Josipdolom in Ribnico. Verjetno sta imela o njih dopolnilne informacije tudi Verčkova.¹⁷⁹ Iz izjave Jožeta Štifterja-Božiča in Mire Zapečnik-Jakobove izhaja, da si Maks Čepič-Iztok ni izmislil o bližanju Nemcev, kot so mu pozneje to očitali.

O ubežnikih Vukoviču in Lupši moramo pojasniti, da je šel Vuković k Nemcem in postal gestapovski agent, o čemer je bil že govor, po vojni pa je bil leta 1951 še v Franciji. Lupša je že 5. januarja 1944 tajno pribežal ves pretepen k bratu v Maribor. Ta je o vsem obvestil mariborske aktiviste, ki so bili spričo dogodka pri Urbancu zaprepašeni. Niso si znali razložiti, kaj naj vse to pomeni. Lupša je po tritedenskem okrevanju zbežal po zvezah na Madžarsko. Tu so ga pozneje Nemci zajeli in poslali v vojsko, odkoder se je po osvoboditvi vrnil. Njegovo vedenje je bilo po pobegu do osvobodilnega gibanja lojalno.¹⁸⁰

O pretresljivem dogodku pri Urbancu so poročali osrednji politični, vojaški in obveščevalni dejavniki NOB na Štajerskem. Dotaknili se bomo v povzetku samo poročila Petra Stanteta-Skale, sekretarja pokrajinskega komiteja KPS za severno Slovenijo z dne 19. januarja 1944. Uvodoma je poudarjeno, da je bil naval »plavih« v Pohorski odred in Koroški bataljon iz vzhodne Slovenije tako močan, da so zato poslali v Pohorski odred člana pokrajinske komisije VOS z nalogo, da najde »kanal«, po katerem prihajajo plavogardisti in da pripelje, če bo potrebno tudi s silo, sumljivega Ivana Nemca-Vojka. Ko je prišel član pokrajinske komisije VOS v Pohorski odred, je bilo stanje zelo kritično. Plava garda je hotela s pomočjo gestapa izvesti udar in odred prevzeti. Isti dan so prišli tudi štirje likvidatorji, ki bi morali likvidirati partizansko vodstvo. S pomočjo partijske organizacije, aretacij in zaslišanj je bila razkrita »cela banda«, njeni nameni in glavni organizatorji na terenu. Glavni organizator plave garde na Štajerskem je Ivan Nemec-Vojko. Z Dušanom Spindlerjem-Špirom sestavljata četniški odbor za Štajersko, s

pomočjo gestapa pripravljata udarec na partizanske enote. Vsi odbori so v rokah četnikov, množice pa so prepričane, da so vključene v OF. V pokrajinskem komiteju KPS so menili, da morajo čimprej odvzeti Vojku legitimacijo člana plenuma izvršnega odbora OF Slovenije in ga kot izdajalca plavogardista javno razkrinkati s posebnim razglasom po vsej Stajerski. Napovedali so tudi izdajo posebnega razglasa za razkrinkanje Spirove partijske organizacije, ki so jo ocenili kot masko gestapovsko-plavogardističnih band. Naloga štaba cone naj bi bila očistiti enote plavogardistov, usposobiti jih za ofenzivnost proti okupatorju in plavi gardi, hkrati očistiti tudi teren organizatorjev plave garde. Pokrajinski komitej KPS je potem 22. januarja 1944 resnično razglasil z letakom Ivana Nemca-Vojka in sekretarja okrožnega odbora OF Maribor Dušana Spindlerja-Spira za plavogardista in gestapovca, kakor tudi vse, ki so v njunem imenu organizirali KP ali OF. Ko sta zvedela, da sta obsojena na smrt, sta pisala centralnemu komiteju KPS prek pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko, pojasnila vso zadevo z druge strani ter prosila CK KPS za posredovanje. Iz gradiva VOS in poročila s Pohorja z dne 28. marca 1944 je razvidno, da so med drugimi obdolžili plavogardizma in sodelovanja z gestapom tudi Ivana Zagernika-Joca in Bertla Filipiča-Jakca, predvojnega komunista in odličnega aktivista, ki sta skupaj junaško padla 15. julija 1944 v boju proti gestapovcem v Mariboru.

V poročilu pokrajinskega komiteja KPS z dne 18. januarja 1944 je med drugim omenjeno, da so se med zaslišanji pri Urbanecu približali Nemci tako, da je obstajala nevarnost obkolitve štaba in da je prišel na Pohorje zaradi prevzema odreda celo sam Steindl. Poleg likvidatorjev naj bi plavogardisti pošiljali v odred tudi večje količine zastrupljenih aspirinov.¹⁸¹

K razmišljanju nas sili Vogtova izjava, da je prišlo v Pohorskem odredu do nesoglasij ter da je uspelo gestapovcu Seppu Strohmeierju povzročiti v odredu razkroj. Zastopnik komandanta varnostne policije in varnostne službe Umpfenbach je 17. januarja 1944 poročal, da je prišlo 4. januarja 1944 v Pohorskem odredu do hudega spora, spričo katerega je bilo ustreljenih 8 slovenskih nacionalistov.¹⁸² Obe izjavi sta pretirani in netočni, saj ni šlo za razkroj in tudi ne za hud spor v Pohorskem odredu. O morebitnem sodelovanju Strohmeierja v Urbančevi zadevi ni bilo moč nikjer najti nobenih dodatnih potrditev.

Če se nekoliko vrnemo v objektivno hude razmere organiziranega NOB na Štajerskem, potem je to še bolj veljalo za težave pri vodenju preiskav proti sovražnikovemu podzemlju, ki je imel za razvijanje svoje dejavnosti veliko boljše okoliščine. Tako lahko rečemo, da so imeli osrednji slovenski politični, vojaški in obveščevalni dejavniki zaradi velikih oddaljenosti, slabih zvez in vojnih razmer velike težave pri zbiranju podatkov o delovanju gestapa in plave garde. Za preverjanje resničnosti virov so bile težave, še večje pa pri celovitih ocenah delovanja sovražnikove subverzivne dejavnosti. Resnično pa se lahko čudimo, da je bilo sprejetih toliko pomembnih sklepov, odločitev in ocen na osnovi izpovedi problematičnega Vinka Vukoviča-Guzeja in velike večine osumljencev, ki so dajali na neregularnih zaslišanjih enake in v večini primerov kar neverjetne odgovore.

Da bi se dokopali do čim objektivnejše vsebine o tako imenovani »pohorski zadevi«, pogledjmo, kaj so o njej ugotovili na osnovi partizanskega in sovražnikovega gradiva ter na osnovi izpovedi prič kvalificirani organi OZNE leta 1951, torej hitro po vojni, ko je bila vsa snov še razmeroma sveža in pod normalnimi preiskovalnimi okoliščinami. Za nikogar od zaslišanih oziroma ustreljenih pri Urbancu ni bilo mogoče ugotoviti, da bi bil plavogardist ali gestapovec. Izjema je bil le Maksimiljan Majhen. Njega je v Mariboru prijel gestapo in mu ukazal, da izsledi in izda Dušana Spindlerja. Da bi se rešil gestapovcev, je v to privolil. Toda o tem je takoj obvestil Spindlerja, ta pa ga je napotil, da mora nemudoma na Pohorje. Majhen je res šel na Pohorje in je tu postal žrtev Vukovičeve lažne izpovedi in zmotnih domnev preiskovalnih organov. Komisija je dalje ovrgla predpostavko, da naj bi bila »pohorska zadeva« delo gestapa, saj ni bilo moč o tem nič zvedeti v povojnih preiskavah proti prijetim gestapovcem, znano pa je tudi, da je prav Vukovič obvestil gestapo o dogodku pri Urbancu. Razumljivo je, da je gestapo potem ta dogodek s pridom uporabljal. V knjigi Nemačka obavešajna služba je izpostavljen dogodek pri Urbancu, kjer je rečeno, da so prišli naši varnostniki že zelo zgodaj v povojnih letih do ugotovitve, da so bili ob preiskavi 4. januarja 1944 ustreljeni partizani in novinci, ki niso imeli nikakršne zveze z gestapom in tudi ne z drugimi sovražniki osvobodilnega gibanja.¹⁸³

Boleča zmeta pri Urbancu je mučno odjeknila v Pohorskem

odredu in na terenu. Žal se je potem pretirana gonja proti plavogardistični in gestapovski nevarnosti še nadaljevala. Do konca marca 1944 je bilo potem ustreljenih še nekaj nedolžnih žrtev. Pokrajinski komite KPS je razglasil mariborsko okrožje z vso severovzhodno Štajersko za plavogardistično. Vse zveze s terenom so bile pretrgane, s tem pa tudi dotok novincev. Neugodno ozračje so stopnjevala sumničenja in medsebojno nezaupanje. Politična in vojaška vodstva so se pretirano ukvarjala s problemom plave garde, ki je ni bilo in tako zgubljala dragocen čas ter moči za uspešnejši boj proti resničnim sovražnikom. Nastale razmere na Pohorju in na terenu so zahtevale takojšnjo odločno rešitev. »Pohorske afere« se je sredi februarja 1944 odločno lotil centralni komite KPS in jo v razmeroma kratkem času razmeram ustrezno rešil. Med drugim je rehabilitiral Ivana Nemca-Vojka, Dušana Spindlerja-Špira in še nekatere ter izrazil priznanje vsem dejavnikom gibanja v severovzhodni Štajerski.

Nekatere člane Pokrajinskega komiteja za severno Slovenijo, štaba IV. operativne cone in štaba Zidanškove brigade je razrešil dolžnosti, jih partijsko kaznoval ter jih premestil na druge dolžnosti.

Ob koncu moramo poudariti, da so v tem neenakem, še ne povsem raziskanem, prefinjenem, toda surovem boju zmagale sile narodnoosvobodilnega boja. Premagale so med drugim tudi nekaj zelo nevarnega, kar ni bila ne plava garda in ne gestapo, temveč psihološka ovira, za katero sta prežali gestapovska in plavogardistična nevarnost. Sklenemo lahko, da je šlo žal za zmoto z negativnimi posledicami. Znano pa je tudi, da se je prenekateri zmoti v vojnih razmerah nemogoče izogniti.

Pohorski odred so človeške žrtve hudo prizadele, še huje posledice tega dogodka, ki so vplivale na slabše notranje razpoloženje. Toda borci so kljub temu vztrajno in prizadevno izvajali vojaške in druge naloge odreda. Večje so bile negativne posledice tega dogodka na terenu.¹⁸⁴

SPOPAD S STEINDLOVIMI VERMANI NA SKOMARJU

Zvečer 4. januarja 1944 je štab odreda, po obvestilu, da gre do Nemci od vznožja, ukazal od Urbanca in Vogrinca v Lehnu

umik. Prvi bataljon je proti Resniku vodil komandir Vitez, štab odreda, 2. bataljon, člane štaba cone in njihove spremljevalce pa Ivan Skerlovnik h kmetiji Braber na Rdeči breg. Pri gostoljubnih domačinih so prenočili in predanili. Tudi 1. bataljon je v noči na 5. januar prispel brez ovir na Resnik. Pri Spodnjem Vidmarju so do jutra vsi počivali, potem pa šli na partizanski kmetiji, ki sta nad cesto med Skomarjem in Resnikom. Prva četa se je z namestnikom komandanta odreda Harkovom namestila pri Kotniku, druga četa s štabom bataljona pri sosedu Ločnikarju. Zvečer sta Boris Vinter in Harkov vodila skupino okoli 60 borcev iz obeh čet v oskrbovalno akcijo v Boharino h kmetu Mauherju ter v Vidmarjevo in se nekatere trgovine v bližini Zreč. Okoli 2. ure 6. januarja so se uspešno vrnili. Zaplenili so vola, svinjo, precej živeža ter razne robe. Del borcev je legel s Harkovom k počitku pri Kotniku (Filip Grobelnik), drugi del pa z Borisom pri Jerneju Ločnikarju. Toda počitek je bil kratkotrajen. Strel stražarja Jožeta Savca-Mirka, ki je stal za kapelico pri Ločnikarjevi domačiji, je pretrgal blizu 3. ure nočno tišino. Mirko je pozneje povedal, da je v mesečni noči opazil, da se mu po poti od Rogle približujejo sumljive oborožene postave. Na oddaljenosti približno 20 m ni bilo več dvoma, da prihaja sovražnik. Zavpil je stoj in kmalu zatem sprožil. Zavedal se je, da mora opozoriti bataljon na nevarnost. Sovražni vermani so bliskovito reagirali. Proti Mirku je padlo nekaj strellov, ki so mu preprečili, da bi pobral svoj nahrbtnik. Pravi čas je še odskočil, saj se je potem razlegel ratal iz brzostrelke, toda kljub bucnemu streljanju, ki ga je sprožil njegov strel, je slišal, da je nekdo na sovražnikovi strani klical na pomoč, ker je bil ranjen. Pozneje so govorili, da je Mirko ranil Franza Steindla, toda Mirko je obzaloval, ker ga je ranil samo v roko. Mirku so vermani sledili, vendar jim je po težavni, dolgi zasneženi poti srečno ušel. Potem ko so bili neuspešni v lovu za Mirkom, so vermani pričeli močno streljati po vratih in oknih Ločnikarjeve domačije. Na hitro prebujeni borci Antoličičeve čete in štab bataljona so se postavili sovražniku po robu. Domači se še danes spominjajo odločne obrambe partizanov, kjer je izstopala pogumna partizanka, ki je močno streljala skozi zahodno okno shrambe in tako zadrževala Nemce. Toda brez zrtov ni slo. V začetku sovražnikovega napada je nekaj borcev poskusil preboj skozi glavna vrata. Ko so ugotovili, da prav od tod sovražnik najbolj napada,

je bilo že prepozno. Na vratih je padel smrtno zadet priljubljen borec harmonikar Tonček Kolman iz Hudega kota. Preostali borci, ki jih je bilo okoli 40, so se s štabom bataljona srečno prebili skozi južna kuhinjska vrata. Večina se je kmalu pri vasi Skomarje priključila Vitezovi četi. Ta se je brez težav umaknila od sosedu Kotnika, kjer je sovražnik ob napadu na Ločnikarjevo domačijo ni opazil. Partizani so se razmeroma uspešno umaknili od obeh domačij, saj bi bilo lahko zaradi presenečenja veliko huje, toda sedaj se je pričelo gorje za domače.¹⁸⁵

Po partizanskem umiku je približno 100 vermanov obkoliло Ločnikarjevo domačijo, prenehali so streljati, nemški oficir je prišel vpiti, naj pride iz hiše kmet. Gospodar Jernej Ločnikar je izstopil, za njim pa so morali iz hiše še njegovi bratje, dva najemnika, gospodarjeva sestra, služkinja in trije otroci. Gospodarja in brate so pretepli skoraj do nezvesti. Tako so Ločnikarju razbili čeljust in mu povzročili tudi kilo. Vse so potem postavili k zidu za hišo in nek surov oficir je odločil, da jih postrelijo. To pa so preprecili drugi nacistični voditelji, ki so žrtve zaslišali in izpustili. Hudo pretepenega Ločnikarja so morali domači odpeljati v bolnišnico. K sreči ni prišlo do tragičnega poboja Ločnikarjeve družine in drugih, ki so mu bili vsi že tako blizu. Prizanesli pa niso domačiji, ki so jo povsem izropali.¹⁸⁶

Predpoldne 6. januarja je poslal štab 1. bataljona komandirja Viteza in njegovega namestnika Martina Janise-Timošenka nazaj h Kotniku in Ločnikarju, da ugotovita, kakšne so tam razmere. Pri Kotniku so bili Nemci, pri Ločnikarju pa jih nista opazila. Vitez in Timošenko sta potem dohitela bataljon med Skomarjem in Resnikom. Potem jih je pot vodila med Valovco in Rakovcem. V gozdu so si pripravili kosilo, potem so šli v Komisijo k sodelavcu gozdnemu delavcu Založniku, medtem ko so večerjali na eni od partizanskih kmetij v Mali Mislinji.

Ob odhodu s Skomarja popoldne 6. januarja so pogrešali še dve skupini borcev razbite Antoličičeve čete. Približno osem borcev s komandirjem Antoličičem je več dni zaman iskalo zvezo z bataljonom na južnem Pohorju. Toda končno sta jih našla pri Vavpotovem sosedu na Resniku Vitez in Rudolf Mihelič-Jernej ter jih čez nekaj dni priključila brigadi.¹⁸⁷

V drugi skupini, ki se je na umiku od Ločnikarja tudi spopadala z vermani, so bili štirje borci. Ker so zgubili stik z bataljonom, so šli v Miklavž na Dravko polje. Od tod je bil borec

Ivan Premzl, ki se je s soborcem Janezom z Raven na Koroškem čez nekaj dni pridružil partizanom na območju Rač, dva partizana sta šla proti Veliki Nedelji. Eden je bil študent (ime ni znano) iz Novega mesta, drugi pa čevljar (ime ni znano) iz Velike Nedelje. Med potjo naj bi čevljar, bivši verman, umoril soborca, ki ga je zvalil na to pot, šel domov in se kmalu zatem izkazal kot nevaren gestapovski sodelavec.¹⁸⁸

Priprave za ustanovitev brigade so bile v polnem teku. Izvršitev te pomembne naloge sta sedaj pospešeno pripravljala na kmetiji Marije Volmajer, p. d. Braber na Rdečem bregu štaba IV. operativne cone in Pohorskega odreda. Da bi bataljoni stopnjevali vsestransko dejavnost, da bi se spomnili obletnice poslednjega boja Pohorskega bataljona in da bi se v kratkem zaradi ustanovitve brigade sešli, je štab odreda izdal 1. bataljonu odredbo, ki se glasi:

Štab Pohorskega odreda

IV. o. c., NOV in POS

5. 1. 1944

Odredba

Štabu 1. bataljona in namestniku komandanta odreda tov. Harkovu . . . Glede na stanje enote in podtalno dejavnost plave garde moramo takoj preiti v ofenzivno dejavnost.

1. Takoj začeti s sabotažnimi akcijami na vlak Zreče–Konjice. Vlak zažgati, lokomotivo uničiti, Potnike pregledajte, če so med njimi izdajalci, jih likvidirajte. Navodila in informacije boste še prejeli na licu mesta.

2. Če ne bi te akcije izvedli, zasedite položaje okoli Zreč in postavite po možnosti 2 ali 3 zasede s konkretnimi nalogami.

3. Po predvideni akciji umaknite bataljon nazaj na območje Sv. Primož, Sv. Anton.

4. Akcija naj bo izvedena 7. in 8. 1. (1944).

5. Zveza med vami in štabom odreda obstoji od 9. 1. 1944 vsak dan.

6. V počastitev lanskega bataljona bi bilo dobro izvesti slovesnost, za kar je bataljon odgovoren.

Odredbo je neodložljivo izvesti, za kar je odgovoren štab bataljona.

Smrt fašizmu – svobodo narodu!

Komandant
Drago

Namestnik političnega komisarja
Vojin¹⁸⁹

Iz te odredbe razberemo, da se 5. januarja še niso natančno domenili, da bo ustanovitev brigade 8. januarja pri Sv. Primožu nad Vuzenico. Verjetno pa teh nadrobnosti zaradi tajnosti osredotočenja bataljonov in izvedbe ustanovitve brigade nameoma niso napisali. Hiter zbor enot so imeli možnost izvesti še s posebnimi kurirji ali s patruljami.

Odredbo je štab odreda zaupal 5. januarja 1944 borcu Mihi Verniku in štabnemu kurirju, da jo odneseta na Skomarje komandantu Borisu Vinterju. Zvečer so šli od Braberja zaradi spoznavanja razmar na območju Ribnice komandant Drago Poglajen, Ernest Vobovnik, Ivo Skerlovnik in kurirja za 1. bataljon. Po informacije so šli k sodelavcema Roziki in Poldetu Petrunu v Josipdol. Tu sta se od njih ločila Miha Vernik in drugi kurir. Žal nista šla naravnost v 1. bataljon, kot jima je bilo ukazano. Ustavila sta se na partizanski domačiji pri Lautarju in tu prespala, kar je bilo zaradi poznejših zamud in dogodkov za oba usodno. Pot proti Rogli in Skomarju sta nadaljevala 6. januarja zjutraj.¹⁹⁰ Na Resniku so ju prijazno sprejeli na partizanski domačiji pri Zgornjem Vidmarju. Ob slovesu jima je gospodar zabičal, da naj ne hodita za bataljonom po cesti, pač pa malo više po gozdu, ker je ob cesti gotovo nemška zaseda. Kurirja se nasveta nista držala. Proti Ločnikarju sta hodila kar po cesti in padla v zasedo. Ob prvih streljih je na cesti padel smrtno zadet Miha Vernik. Drugega kurirja so ranili v nogo. Zavlekel se je do goščave nižje Vidmarjeve žage. Vermanšaftska zaseda mu je sledila, pridružilo se ji je še veliko Steindlovih vermanov, ki so prihrumeli od Ločnikarja. Kmalu so ga našli, odpeljali v bolnišnico in ga kasneje usmrtili. V torbi padlega Vernika so vermani našli odredbo štaba Pohorskega odreda, namenjeno komandantu Borisu.¹⁹¹ Iz nje so lahko razbrali, da se bodo te dni zbirale partizanske enote pri Sv. Primožu, kar so, kot bomo videli, tudi skušali v boju proti odredu izkoristiti.

Padla partizana Tončka Kolmana in Miha Vernika so drugi dan pri Ločnikarju vermani onečastili tako, da so jima dali v usta cigarete in ju v svoje propagandne protipartizanske namene fotografirali. Domačini so potem oba borca pokopali nad Ločnikarjevo domačijo in še sedaj skrbijo za njun grob.¹⁹²

Da so imeli te dni partizani resnično opraviti s Steindlovimi enotami, potrjuje poročilo orožniškega glavarstva Maribor z dne 5. januarja 1944 operativnemu štabu za boje proti partiza-

nom v Ljubljani, kjer je navedeno, da hajka Steindl z lovskim odredom v moči 240 vermanov v prostoru Mala Kopa–Kremžarjev vrh–Sedovnikov vrh ter južno od Vuzenice. V bojni pripravljenosti so bili orožniški akcijski vodi Maribor z eno skupino v Zrečah in dvema v Vuhredu, iz Slovenskih Konjic v Ribnici na Pohorju in Radelj ob Dravi v Podvelki.¹⁹³

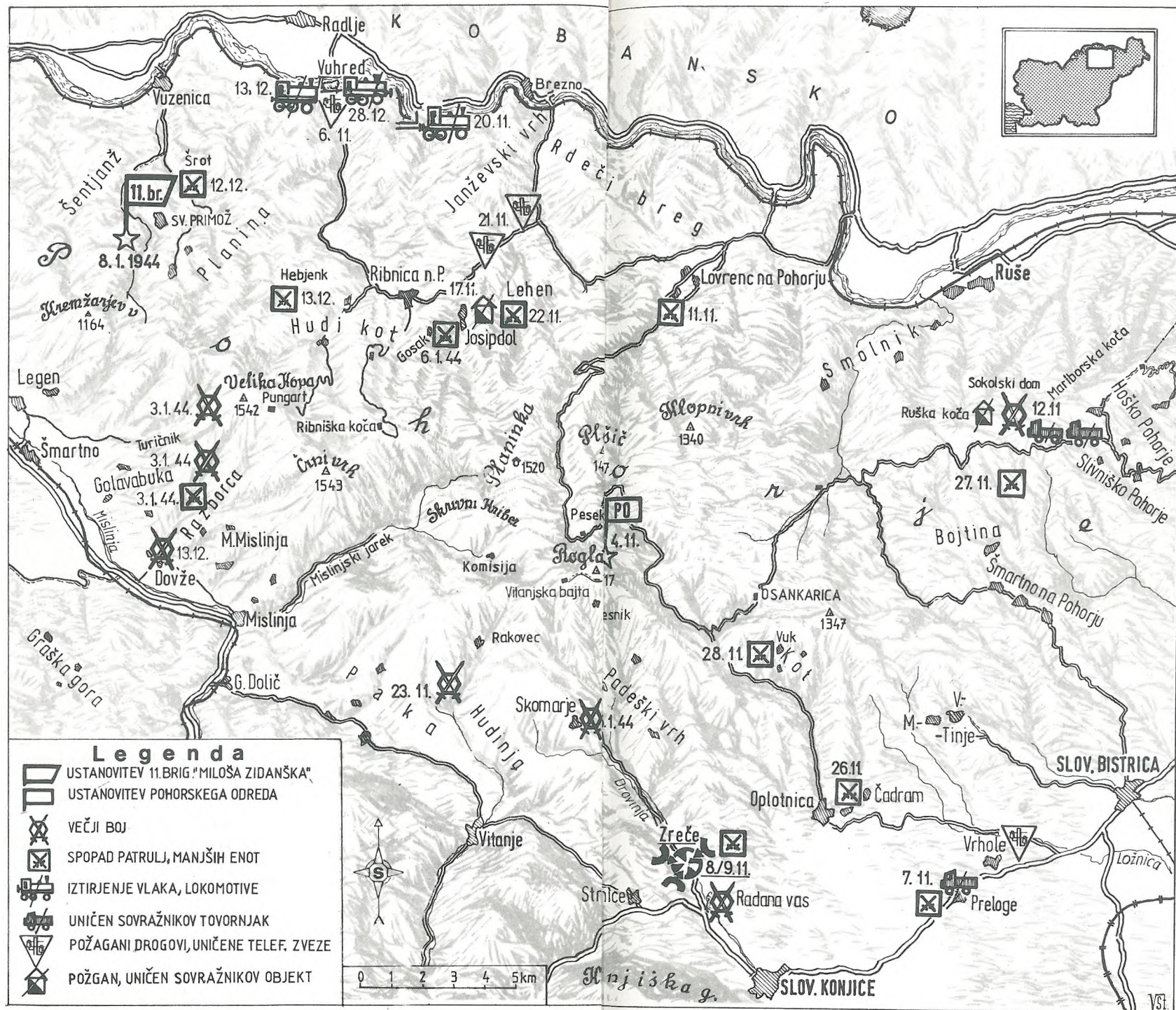
POSLEDNJI DNEVI ODREDOVE DEJAVNOSTI

V noči na 6. januar je prišel Koroški bataljon do kmeta Kopa nad Ribnico. Tu so našli skupino borcev Pohorskega odreda z Ernestom Vobovnikom, ki je iskala zvezo z odredom še od boja pri Turičniku. Domačin Vobovnik iz Ribnice je šel v izvidnico do Zapečnikovih, kjer je našel komandanta Draga Poglajena z nekaj borci, ga seznanil s prihodom Korošcev, ta pa mu je ukazal, da jih mora tako kot svojo skupino čimprej pripeljati h kmetu Lesjaku na Janževski vrh. Koroški bataljon je nato zvedel, da je kakih 18 nemških orožnikov namenjenih iz Ribnice v Josipdol. Komandir Tone Okrogar-Nestl in Vobovnik sta jim s približno 20 borci postavila zasedo. Prišlo je do nepredvidenih težav, ki so akcijo pokvarile. Orožniki so šli proti Josipdolu po drugi poti in ko so jim pričeli partizani slediti, so jih Nemci opazili. Borci so jih nato napadli. Zaradi hudega mraza, ker je večina orožja odpovedala, je padlo le nekaj strellov. Orožniki so imeli enega mrtvega in enega ranjenega. Okrogarjeva skupina se je vrnila do Kopa, od tod pa je šel Koroški bataljon s skupino Pohorskega odreda na Janževski vrh h kmetu Ignacu Kajzerju, p. d. Lesjaku. Tu so jih že od prejšnjega dne čakali borci 2. bataljona, člani štaba Pohorskega odreda, štaba IV. operativne cone, člani VOS ter zaščitne cone. Manjkal je le 1. bataljon. Ker se je pri Lesjaku zbralo precej partizanov, so nekaj enot razporedili še k Bomerju in drugim kmetijam.

Vodilni kader je imel na Janževskem vrhu obilo dela. Čete, bataljone in vodstva enot je bilo treba preosnovati tako, da bodo po številu in oborožitvi ter po sposobnosti vodilnih kadrov čimbolj izenačeni. Sestaviti je bilo treba tudi štab brigade in ga izpopolniti s potrebnim osebjem. Ker je bil Koroški bataljon številčno nekoliko močnejši, so iz njega vzeli približno četrtino borcev in nekaj starešin ter jih porazdelili v 2. bataljon. Iz tega

bataljona so premestili nekaj borcev in starešin v Koroški bataljon. Tako so izvedli pri Lesjaku osnovne organizacijske priprave za ustanovitev brigade. V noči na 7. januar je močno snežilo. Pihal je hladen veter, med velikimi snežinkami so padale debele kaplje dežja. Drugi bataljon je poslal to noč v Sv. Lovrenc na Pohorju enoto borcev in jim naložil, da izvedejo v tovarni kos in srpov akcijo. Borci so v tovarni uničili skladišče kemikalij, zanetili manjši požar, zaplenili dve puški, pištolo, nekaj vojaškega materiala in dobili približno 32.000 RM.

Medtem je partizansko vodstvo na Janževskem vrhu pripravljal enote za premik v približno dve uri oddaljeno vas Sv. Primož. Še pred dnevom 7. januarja so poslali v izvidnico k Sv. Primožu Ernesta Vobovnika in Ignaca Kajzerja-Naceta. Po zbiranju podatkov pri Sv. Antonu in drugod sta prišla do partizanske Ladinekove kmetije pod Sv. Primožem.¹⁹⁴ Tu je prišlo nepričakovano do nevarnega zapleta. V vasi in pri Ladinekovich je bilo polno vermanov, ki so jih na hitro mobilizirali v začetku januarja v Dravogradu, njegovi okolici in tudi drugod. K sreči je bil na straži Franc Bart iz znane partizanske družine, ki je že dalj časa sodeloval s partizani. Ko je zagledal že zelo blizu prihajajočega partizana, mu je polglasno po slovensko siknil, naj beži, ker so tu Nemci. Toda Ernest, ki je bil na čelu, mu ni verjel. Prepričan je bil, da so v hiši partizani in da se stražar šali. Naredil je še korak ali dva in Bart je naglo ukrepal. Ustrelil je v prazno. Ernest in Nace sta se zresnila, obrnila in umaknila. Toda sedaj gorje Slovincu stražarju. Blizu njega je bil Nemec, ki je slutil, da nekaj ni v redu. Takoj je pričel streljati za partizanoma. Naglo jih je prišlo še več, z njimi pa tudi njihov surovi poveljnik in vsuli so za beguncema pravo točo krogel. Načrtovani sovražnikov uspeh je splaval po vodi. Nemški poveljnik, ki je pričakoval prihod partizanov, saj vemo, da so zasegli pri padlem Mihi Verniku odredovo odredbo z dne 5. januarja o osredotočenju enot pri Sv. Primožu, je ukazal stražam in zasedam, da morajo ujeti živega partizana. Barta je ukazal pripeljati v hišo, kjer je nanj vpil in ga zasliševal. Ta se mu je izgovarjal, da je streljal na partizana in ga tudi zagotovo ranil, toda poveljnik je kričal, da bi ga moral ujeti, ker pa je streljal iz majhne oddaljenosti, bi ga moral ubiti. Bartu je takrat pomagalo pri zagorju nekaj vermanov partizanskih sodelavcev. Ti so nekaj časa sledili Ernestu in Nacetu, poveljniku pa so poročali, da je bil

Akcije Pohorskega odreda od 4. novembra 1943 do 8. januarja 1944

partizan ranjen, kar so ugotovili po sledovih v snegu. Po nekaj zaslišanjih se je Bart pri Ladinekovih začasno rešil. Predpoldne so se vermani umaknili v Vuzenico, Dravograd in drugam. Barta so še naprej sumili in ga napotili na poveljstvo v Slovenj Gradec. Vedel je, da ga mislijo zapreti, zato je izstopil iz vlaka in se rešil s pobegom med partizane.¹⁹⁵ Partizanska kolona, ki se je počasi premikala, je čula streljanje pod Sv. Primožem. Komandant Drago Poglajen se je zaskrbljeno prijel za glavo in spregovoril soborcem: »Ujeli so kurirja.« Kolona je potem spremenila smer proti jugozahodu.¹⁹⁶ Kakorkoli že, toda opozorilni strel Franca Barta-Eda, poznejšega partizanskega obveščevalnega oficirja, ni rešil samo Ernesta in Naceta, opozoril je številne partizane na nevarnost, ki so se ji tako brez težav izognili.

Ernest in Nace sta našla enote na kmetiji Marolt v Hudem kotu pod Sv. Bolfenkom. Partizanske patrulje so ves dan križarile in tipale za Nemci ter vermani. Od povsod so se vračali s poročili, da se je sovražnik umaknil v Dravsko dolino. Enote so nato nadaljevale pot proti Sv. Primožu, kamor so prispele zvečer. Ko so se razmestile po kmetijah, je prišel tudi 1. bataljon. Borci so se razporedili pri znanih kmetijah Peruš, Ladinek, Pušnik, v župnišću in še ponekod, največ se jih je zbralo v osnovni šoli, ki so ji pravili tudi Titova vojašnica. Enote so postavile varovanja, večina borcev pa je legla k počitku.¹⁹⁷

Kljub hudim zimskim razmeram, hajkam, ki jih je v tem času nepretrgoma izvajal Steindlov lovski odred, okrepljeni dejavnosti orožnikov, policije, gestapa in nasilnega nacističnega aparata, so se posamezniki in skupine tudi v takšnih razmerah odločali za odhod med partizane. To lahko gotovo pripišemo spodbujanju domoljubni zavesti naših ljudi, na katero so pozitivno vplivale organizacije osvobodilnega gibanja ter uspehi na domačih in svetovnih bojiščih. Proti koncu decembra 1943 je prišel v odred partizanski sodelavec Jože Vanco iz Ribnice na Pohorju. Za njim je prišel 30. decembra po zvezi Vobovnika Rajko Grubelnik-Dušan, isti dan pa tudi Rupert Helbl, oba iz Lehna. Nekoliko pred novim letom so se odločili za odhod v odred Ivan Lakovšek-Rok, terenski aktivist iz Trobelj, ki mu je kot ilegalcu na terenu zaradi zalezovanja sovražnikov že slabo kazalo, Anton Šavc-Mitja iz Trobelj in Alojz Zupanič-Pitja iz Leskovca pri Slovenski Bistrici. Oba sta bila dezertjerja iz nemške vojske,

oborožena s puškama in v vojaški uniformi. Izkušeni Rok je bil sedaj vodja trojke. Vodil jo je do kmeta Korparja pri Sv. Jederti, od tam do sodelavca Krevha pod Kremžarico, potem so se sešli z aktivistom Ferdom Stiblerjem-Ivanom, ki jih je odpeljal v Alahov bunker pri Lazarjevi partizanski kmetiji. Konec je bilo čakanja na zvezo, ko so se 5. januarja sešli blizu Pridgarja v Golavabuki s Koroškim bataljonom, ki je šel na ustanovitev brigade. V začetku januarja 1944 so šli v odred trije pogumni fantje: Franjo Krpač-Hubert, Anton Gologranc-Maks in Albert Čas-Izidor, vsi iz Šentjanža pri Dravogradu, z njimi pa še novinec iz Trbovelj. Zvezo za partizane jim je posredoval Franc Bart. Ker je bila v tem času, kot vemo, hajka Steindlovih vermanov in orožniških akcijskih vodov, se je četverica novincev zadrževala na postojankah NOB pri Trinklovih v Trobljah in pri Krevhu ter Jesenku nad Pamečami. V brigado so srečno prišli dva dni po njeni ustanovitvi. Gologranca iz znane partizanske družine so bili še posebej veseli, saj je prišel v popolni vojaški opremi in s puško. Na dan ali dva pred ustanovitvijo brigade so prišli trije partizanski sodelavci: Marija Ladinek-Majda iz Sv. Primoža, Ignac Kajzer-Nace z Janževskega vrha in Avgust Šmon iz Dobrave pri Mislinji. V tem času je pripeljal na Pohorje iz Zgornje Savinjske doline Tomažič-Brico skupino kakih sedem aktivistov in aktivistk, med katerimi je bila tudi Jelka Zalokar (Vrhovškova). Večino so takoj poslali na terensko politično delo, Jelko pa na zdravljenje. Tomažič se je vrnil v Savinjsko dolino, vendar je še prihajal na Pohorje. Teh nekaj primerov govori, da se je večina naših ljudi prebijala med partizane po tveganih poteh. Takšna »potovanja« v partizane so trajala po več dni in tudi več tednov. O tem nam govori tudi primer partizanskega sodelavca Toneta Vrhovška-Oskarja. Svojo pot v Pohorski odred je pričel decembra 1943 na Dunaju. Po tajnih zvezah so ga vodili in skrivali v mariborski okolici, na območju Vuhreda in pri Sv. Antonu, dokler mu ni končno uspelo priti po enomesečni nevarni poti januarja med partizane.¹⁹⁸ S prihodom posameznikov in štirih skupin sta odred oziroma brigada pridobila v dneh ustanavljanja brigade 20 borcev. Tako je bilo poslednje številčno stanje Pohorskega odreda okoli 200 borcev in bork.

PARTIZANSKI TISK IN LITERATURA

Pomembnosti partizanskega tiska in literature so se zavedali tudi pohorski partizani. Potrebovali so ga za informiranje, vzgojo in izobraževanje borcev in starešin, nekaj pa tudi za prebivalce in sodelavce na terenih kamor so prihajali.

V začetku 1943 je bilo na Pohorju nekaj partizanskega tiska, ki ga je razdelil prvi Pohorski bataljon in posebej komandant Franc Rozman-Stane s spremljevalci 1942. To so bili še izdelki tehnike Druge grupe odredov, iz tehnike Kranjčevega bataljona in tehnik šaleško-mislinjskega in koroškega okrožja.¹⁹⁹ Komandant cone Franc Rozman-Stane je s spremljevalci januarja in marca 1943 pustil pri nekaterih partizanskih sodelavcih na Pohorju in tudi druge razne letake in tiske.²⁰⁰

Od novembra 1942 do septembra 1943 je partizanom in na obronke Pohorja ter v Mislinjsko dolino poslalo nekaj tiska iz svoje tehnike tudi šaleško-mislinjsko okrožje.²⁰¹ Nekaj partizanskega tiska in literature je prinesla 7. aprila 1943 s Koroškega skupina 14 partizanov, iz katere se je razvila druga pohorska četa.²⁰² Ob ustanovitvi drugega Pohorskega bataljona 10. maja 1943 so prinesli iz Kamniško-savinjskega odreda partizanske tiske in literaturo Franta Komel in še nekaj njegovih soborcev.²⁰³ Aprila 1943 sta v Halozah natisnila partizanski letak v 200 izvodih aktivista Linka Ksela-Jasna in Tone Olstrak-Zvonko ter ga delila po Halozah, Dravskem polju in na vznožju Pohorja od Hoč do Ruš.²⁰⁴ Od maja do julija 1943 se je Pohorski bataljon oskrboval s partizanskim tiskom in literaturo iz conskih virov iz Moravskega. S Pohorja je hodil po pošto, letake, časopise in druge tiske Rudolf Hohkraut-Dolf z dvema soborcema. Na dolgi in zahtevni poti do Save in nazaj, so se morali obvezno ustavljati na sedežu šaleško-mislinjskega okrožja v gozdu Borcu pri Vodrižu. Na povratku s conske javke so morali na javki na Kramarici oddati v skrivni zabojček pošto za koroške partizane. To zvezo s štabom cone sta redno vzdrževali dve patrulji Pohorskega bataljona.

V tem obdobju so vsi skromni viri dajali Pohorskemu bataljonu in tudi za velike potrebe terena mnogo premale količine tiska in literature.²⁰⁵

Iz dosedanje vsebine je znano, da je dobil bataljon poleti 1943 nekaj partizanskega tiska s posredovanjem Dunje, Joca in

drugih iz manjše ilegalne tehnike iz Maribora. Dalje smo tudi omenili, da je bataljon poleti 1943 izdelal nekaj radijskih vesti in krajših letakov na Pohorju.²⁰⁶

Z odhodom bataljona s Pohorja 8. avgusta 1943 se je oskrba s tiskom znatno poslabšala. Vodstvo čete, ki je ostalo na Pohorju, je potem v težavnem času do začetka oktobra 1943 zadolžilo Milka Goloba-Jožka, Toneta Hudopiska-Zvoneta in Štefana Gorška-Čakipa, da so natipkali nekaj radijskih poročil.²⁰⁷ Z vrnitvijo vodilnega kadra in z obnovo drugega Pohorskega bataljona v začetku oktobra 1943 so se pričele izboljševati tudi razmere glede tiska. Komel, Harkov, Vinter, Dunda in še nekateri so na koncu septembra in v začetku oktobra prinesli z Moravskega in iz Savinjske doline nekaj tiska in literature, kar so za začetek dela v obnovljenem bataljonu in na terenu s pridom uporabili.²⁰⁸ Toda štab je storil še korak naprej. Obnovil je redno kurirsko zvezo od Pohorja do štaba cone. S Pohorja do javke v bližini Sv. Radegunde nad Rečico sta hodila izmenično kurirja Karel Potovšek-Ambrož in Ferdo Fischer-Mojka. Sem so prinašali pošto, tisk in literaturo kurirji iz Savinjske doline oziroma iz štaba cone in pokrajinskega komiteja KPS za Pohorje in Koroško. Kak mesec po kapitulaciji Italije se je dobava najrazličnejšega tiska, literature s prenosom pošte iz conskih in osrednjih slovenskih virov bistveno izboljšala. K temu je veliko pripomogla zlasti vzpostavitev kurirskih linij, ki so dobro povezovalе severno Slovenijo z Dolenjsko.²⁰⁹

Od oktobra 1943 do marca 1944 je delovala v kleti porušene graščine v sosesčini Šisernikovih na Legnu pri Slovenjem Gradcu tehnika šaleško-mislinjskega okrožja, imenovana Lipetov bunker. Z več sodelavci jo je odlično organiziral in vodil Slavko Gams-Lipe (Branko). Veliko mu je pri organiziranju in delu tehnike pomagala tudi domača hčerka Branka Šisernik, z dragoceno tehnično opremo pa tudi aktivist Jože Tretjak-Jošt. Nekaj časa je leta 1943 v tehniki delal tudi borec pohorskega odreda Marjan Krevh. Lipetov bunker je oskrboval Mislinjsko dolino s Slovenjim Gradcem in obronske Pohorja z letaki, ki so z besedilom in karikaturami smešili Hitlerja, z radijskimi poročili o uspehih na domačih in zavezniških bojiščih, o AVNOJ ter prihodnji ureditvi naše domovine. Nekaj tega gradiva je prišlo tudi v Pohorski odred.²¹⁰

O odličnih kurirskih povezavah, ki so omogočale zelo dobro dobavo partizanskega tiska in literature ob koncu 1943 in v začetku 1944, govorijo tile podatki. Pokrajinski komite KPS je pisal 17. novembra 1943 svojemu tehniku Radu Zakonjšku-Cankarju, naj izdela in pošlje 80 izvodov glasila Naša žena sekretarju šaleško-mislinjskega okrožja Tonetu Ulrihu-Kristlu, 80 izvodov mariborskemu okrožju Maksu Gašpariču-Andru, 45 izvodov v Slovenske gorice Srečku Rojsu-Niku in 45 izvodov ptujskemu okrožju prek Pohorja Milku Golobu-Jožku. Tudi od teh količin je nekaj izvodov prišli v Pohorski odred. Toda v zimi od 1943 na 1944 je imel Pohorski odred pri Javhovi domačiji v Mislinjskem jarku pomembno postojanko, kamor so prinašali kurirji večje količine partizanskega tiska in literature iz cone in osrednjih slovenskih in drugih tehnik. To zimo sta dva kurirja pustila pri Javhovi večje količine tiska za Pohorski odred, okrožni komite Maribor (Andro), Slovenske gorice (Leon) in Ptujsko Polje (Jožko). Kurirja se nista več vrnila in tudi Pohorski odred ali drugi naslovniki ga niso odnesli. Domačini so nekaj tiskov porazdelili, pretežni del pa skrili. Po vojni so izročili muzeju revolucije v Slovenjem Gradcu 25 najrazličnejših tiskov, skupno 357 izvodov. Navajamo nekatere naslove: Naša pest, Kočevska, Četrta in peta Hitlerjeva ofenziva, 26. obletnica oktobrske revolucije, Proletarska revolucija in diktatura proletariata, O nacionalnem vprašanju, Vloga komunistične partije v osvobodilnem boju narodov Jugoslavije, Prvi kongres ZSM, Slovenski poročevalec, Slovenski partizan, Radiovestnik OK Kamnik, Naša žena, Mladina, Slovenski pionir, Proglas PK KPS za severno Slovenijo, Proglas drugega zasedanja AVNOJ. Večina tiska je iz leta 1943, nekaj ga je nedatiranega, verjetno pa tudi iz 1943. Kurirji so ga prinesli z Moravškega od postaje 21 na postajo 22 na Dobrovlje, prek 23 na Mozirske planine in postaje 31 na Brdah na Pohorje, od tod pa do Javhovi v Mislinjski jarek. Javhovi so povedali, da je pozimi 1943 večkrat pri njih prevzemal pošto in poročila od kurirja komandant odreda Drago Poglajen ter vse z zanimanjem kar tam prebiral.²¹¹

Pohorski partizanski funkcionarji 1943/44, v Golavabuki. Od leve Tone Rader-Jasko, Drago Poglajen, Andrej Cetinski-Lev (narodni heroj), Ivan Pungartnik, Adi Jevšnik-Lvov, Stane Lavrič, Ivan Marzel-Mijo in Ivo Skerlovnik

Ob ustanovitvi Zidanškove brigade v začetku januarja 1944. Z leve Boris Čizmek-Bor, komandant, Aleksandar Vojnović-Vojin, namestnik političnega komisarja, Mitja Ribičič-Ciril, politični komisar IV. operative cone, Ivan Tlaker-Luka, namestnik vodje VOS cone in Drago Poglajen, namestnik komandanta brigade

Partizanska domačija Ferdinanda Urana, p. d. Sedovnika, Sv. Primož 44, postojanka NOB od leta 1942

Partizanska postojanka od leta 1942 pri Ivanu Štalekerju, p. d. pri Gampretu, Golavabuka 21

Domačija Ivana Ferka, p. d. Pristovnika, Št. Janž nad Dravčami 32, partizanska postojanka od leta 1942

Postojanka NOB pri Janezu Gričniku, p. d. Kumer, Resnik 34. Med partizane je šel leta 1943 in padel 1945

Levo je nekdanja Šulerjeva lovska koča Sv. Primož 40. Sem se je preselila iz sosednje zgradbe partizanska družina Ignaca Tretjaka, p. d. Mačka. K Mačkovim so pričeli prihajati partizani leta 1942

Dom družin gozdnih delavcev Franca Kumerja, Lenarta Klemenca in drugih na Stari Glažuti pod Siklarico, ki so sodelovale s partizani

Postojanka NOB pri Mihi Rožiču na Hušem vrhu nad Jurgovim

Partizanska postojanka pri Jakobu Golobu v Zlatoličju. Med pohorskimi partizani so bili od 1943 trije sinovi

Dom Mihaela Ertla, cesta proletarskih brigad v Mariboru (hiše ni več), pomembna postojanka NOB in pohorskih partizanov od 1942

Pomembna postojanka pohorskih partizanov leta 1943 pri Ivanu, Hildi in Otmarju Turku v Mariboru, Gorkega 32

Obnovljena zgradba občinske uprave in nemške orožniške postaje v Ribnici.
V njej je stanovala in zavzeto delovala s partizani od leta 1943 partizanska dru-
žina Viktorije in Alojza Miklavca

Enota policije na Glavnem trgu v Mariboru

Partizanska kmetija Franca Gaberška, Brde, postojanka NOB od leta 1943

Na mestu sedanje nove stavbe je bila partizanska domačija Ivana Koprivnikarja, p. d. Adama, po partizansko pri Parabeli, Mislinja 237

Partizanska postojanka od leta 1942 pri aktivistu Francu Hojniku-Krištofu na Koblju

Partizanska domačija Alojza Grubečnika, p. d. Levovnik, Št. Janž nad Dravčami
14. Tu je 21. januarja 1945 junaško padel aktivist Alojz Vobovnik-Albo

Partizanska postojanka na domačiji Terezije Križevnik, p. d. Smagej, Mala Mislinja 50

Partizanska domačija Jožeta Grubelnika, p. d. Stepišnik, Janževski vrh 100

Kmetija Viktorja Mravljaka, p. d. Vidman, Planina 69 nad Vuzenico. Domači so aktivno sodelovali s partizani od leta 1943

Domačija Marije Lešnik, p. d. Pri Kolaričevih, Fošt 80 nad Oplotnico, postojanka NOB od leta 1943

Partizanska domačija Ferdinanda Tajnikarja, p. d. Greguša, Koritno 36

Del zgradb pri Sv. Arehu, ki jih je v noči na 12. XI. 1943 zažgal 2. bataljon Pohorskega odreda

Partizanska domačija Cirila Pušnika, p. d. Krištana, Janževski vrh 101. Tudi tu je bil odred decembra 1943 med ofenzivo Snežni metež

Med borci Pohorskega bataljona jeseni 1943 Karel Urnaut (v sredini), Miha vernik (s klobukom) in Franc Žigart-Vitez (leži)

Zidanškova brigada po ustanovitvi januarja 1944 na Pungartu

Partizanska domačija pri Neži Somrek p. d. Vivod v Brezju nad Oplotnico

Gostilna Petra Kovača, Planina 75 nad Vuhredom, postojanka NOB od 1943

Proslava vermanšafta 23. aprila 1944 na Glavnem trgu v Mariboru

Parada vermanšafta pred dvorano Union v Mariboru 23. aprila 1944. Spredaj z leve Simon Kohlbacher, Franz Steindl, Sigfried Uiberreither

POHORSKI ODRED OSNOVA ZA USTANOVITEV ZIDANŠKOVE BRIGADE

Cas, ko se je rojevala na Pohorju na jugu nemškega nacističnega rajha nova partizanska brigada in ko je bila na pohodu čez Hrvaško v severovzhodno Slovenijo XIV. udarna divizija, sodi v nadaljevanje prizadevanj za okrepitev narodnoosvobodilnega boja v vseh pokrajinah slovenskega narodnostnega ozemlja. Proti glavnini operativnih enot NOV in PO Jugoslavije se je iztekala neuspešna šesta sovražnikova ofenziva. Osvobodilne sile Slovenije in Jugoslavije so bile v razmahu. Sovražnik je doživljal na svetovnih bojiščih in v Jugoslaviji odločilne poraze, toda za zmago se je bilo potrebno za ceno največjih žrtev še naprej z vsemi silami bojevati. Kljub strahotnemu nasilju od začetka okupacije nacistom ni uspelo izvesti uradne priključitve Stajerske, Koroške in Gorenjske k rajhu, zatreti osvobodilnega boja in narediti po Hitlerjevem ukazu deželo nemško. Nasprotno, osvobodilni boj je pričel ogrožati nacistične strateške interese po vsej Jugoslaviji. Prometne zveze proti jugu, jugovzhodu in vzhodu so postale cilj stalnih napadov partizanskih enot. Zavarovanje vojaških in drugih transportov, frontnega zaledja, gospodarskih objektov in delovanje okupacijskega sistema so morali nacisti zagotoviti z dodatnimi vojaškimi, policijskimi in drugimi načini prisile.

Na prehodu iz leta 1943 na 1944 je sovražnik nadaljeval z nezmanjšano ostrino boj proti organizacijam OF, KPS ter zlasti proti enotam NOV in POS. Tudi skupinska streljanja v Mariboru, Celju in drugod, niso odvrnila naših ljudi od NOB.

Štab IV. operativne cone je 7. januarja 1944 poročal, da je zaradi sovražnikove premoči nujno na Pohorju čimprej ustanoviti brigado, ki se bo morala uspešneje kot odred bojevati proti plavi gardi, nemški vojski, vermanom in vsem drugim težavam. Menili so, da poteka formiranje brigade v teh dneh, ker sta na Pohorje že prispela Mitja Ribičič-Ciril in Boris Čizmek-Bor ter dodali, da je »za to brigado poslano tudi nekaj avtomatičnega orožja iz Šlandrove brigade ...«. Štab cone je 13. januarja 1944 nadrobneje utemeljeval potrebo po ustanovitvi nove brigade na Pohorju. Sodil je, da morajo na skrajnem severu preiti brigadne enote nasploh v okrepljeno ofenzivno dejavnost, kakor

tudi proti plavi gardi na območju Pohorja, Ptuja in Dravskega polja ter v uspešnejšo mobilizacijo, kar vse odred ni mogel.

V prikupni partizanski vasici Sv. Primož nad Vuzenico je bilo 8. januarja 1944 zbranih veliko partizanov, Pohorski odred z dvema bataljonom z okoli 200 borci, Koroški bataljon z okoli 100 borci, skupno okoli 300 borcev in bork. Tu so bili še člani štaba IV. operativne cone, člani pokrajinske komisije VOS in njihovi spremljevalci. Zbranih je bilo štirikrat več partizanov, kot pred letom dni. Komunisti so se na sestanku pred ustanovitvijo brigade domenili, kako bodo po svojih močeh prispevali h krepitvi in udarni moči brigade, ki je nastajala. Potem so se v predpoldanskih urah razvrstili med cerkvijo in župniščem trije bataljoni. Sledila je kratka slovesnost, namenjena zbranim partizanom. Domačinov je bilo na ustanovitvi le nekaj. Štab jih iz varnostnih razlogov namenoma ni vabil, saj se je vse dogajalo dokaj blizu številnih sovražnikovih postojank. Partizanski voditelji so menili, naj bojne akcije brigade oznanijo prebivalstvu in Nemcem njeno ustanovitev.

Odredbo štaba IV. operativne cone o ustanovitvi je prebral njen politični komisar Mitja Ribičič-Ciril. Zbrane je potem spomnil na junaško padli Pohorski bataljon ter poudaril, da mora njegov boj sedaj odločno do zmage nadaljevati brigada. Govorila sta še komandant brigade Boris Čizmek-Bor in politični komisar Franta Komel. Zvečer so partizani organizirali v osnovni šoli uspel miting z govori in kulturno-zabavnim sporedom. Poleg partizanov se ga je udeležilo veliko domačinov, zlasti mladine. Miting, ki je trajal do zgodnjih jutranjih ur, je s svojim sporedom ter ob skupnem petju in rajanju še bolj zbližal domačine in partizane. Vasica Sv. Primož se je vpisala med pomembne zgodovinske kraje, kjer so bile ustanovljene partizanske brigade. Njeni prijazni ljudje so odpirali svoje domove partizanom že pred tem zgodovinskim dogodkom, poslej so se z vso širšo okolico še bolj množično in aktivneje vključevali v osvobodilno gibanje.

Druga brigada IV. operativne cone ali Pohorska je dobila po ustanovitvi uradni naziv 11. slovenska narodnoosvobodilna brigada Miloš Zidanšek. Štela je 300 partizanov (291 mož in 9 žensk). Bila je dobro oborožena. Imela je 3 lahke minomete, težak mitraljez, 17 puškomitraljezov, 9 brzostrelk, 234 pušk ter 19

pištol, nabojev za puške in mitraljeze 11.330, 82 bomb in 51 min. Skupno je imela 283 orožij, 4 jahalne konje in osla za tovor.

Štab brigade so sestavljali komandant Boris Čužmek-Bor, politični komisar Franta Komel, namestnik komandanta Drago Poglajen, namestnik političnega komisarja Aleksandar Vojinović-Vojin in načelnik štaba Vincenc Janko-Harkov. Službe pri štabu so vodili: Bogdan Hrovat-Miha, VOS, Tone Arhar-Notranjc obveščevalno, Tone Hudopisk-Zvone sanitetno, Jože Umek-Zepl intendantsko, sekretarka SKOJ je bila Hilda Turk-Dunja (Vojinović). Komandant 1. bataljona je bil Boris Vinter, politični komisar Maks Čepič-Iztok, Ivan Medič-Silvo, namestnik komandanta; komandant 2. bataljona Ivan Rojc-Bogdan, politični komisar Janez Artač-Jan, namestnik komandanta Milan Trtnik-Milanček, namestnik političnega komisarja Albin Ratajc-Bine; komandant 3. bataljona Ivan Uranič-Drago, politični komisar Adi Jevšnik-Lvov. Pri štabu je bil še zaščitni vod borcev. Bataljoni so imeli po dve četi.

Večina borcev je izhajala iz vrst delavcev ter malih in srednjih kmetov. Sledili so dijaki, uslužbenci, aktivni podoficirji bivše jugoslovanske vojske in dva študenta. Večina je bila Slovencev, poleg njih so bili še trije Srbi, pet Rusov, trije Čehi in en Nemec. Eno skupino so sestavljali borci z območja Pohorja, Mislinjske, Dravske in Šaleške doline, iz Maribora in Slovenskih goric. Drugo skupino koroški borci, tretjo pa borci iz Savinjske doline, Zasavskih revirjev, Moravske in Tuhinjske doline, območja Domžal in Kamnika ter posamezniki z litijskega območja, Notranjske, Dolenjske in Ljubljane. Večina je bila stara od 14 do 24 let in z osnovno šolo, nekaj jih je imelo srednjo šolo in samo Notranjc pravno fakulteto. Po podatkih z dne 12. februarja in 1. marca 1944 je bilo v brigadi 35 članov KP, 3 kandidati KP in 39 članov SKOJ, skupaj 77 ali ena četrтина. Politična organiziranost je bila v drugi polovici decembra 1943 v orderu ugodnejša, saj je bilo od 180 borcev članov KP 27, kandidatov 8, članov SKOJ 36, skupaj 71 ali 40 %. Ena tretjina borcev je bila brez vojaške izobrazbe. V dveh drugih tretjinah je bilo največ dezertirjev iz nemške vojske in vermanov ter borcev z odsluženim vojaškim rokom v bivši jugoslovanski vojski. Ta večina je vplivala na hitrejše vojaško izobraževanje borcev, ki niso služili nobene vojske in na uspešnejše izvrševanje vojaških nalog brigade. Dragoceno je bilo predznanje dveh rezervnih

oficirjev, štirih aktivnih podoficirjev, zlasti pa izkušnje nekaj prvoborcev in drugih starejših partizanov.²¹²

Za konec smo morali nekoliko obsežneje spregovoriti o ustanovitvi brigade in jo tudi predstaviti, saj je bila ustanovitev brigade poleg bojev in akcij najpomembnejši rezultat razvoja Pohorskega odreda, ki ga je ob pomoči štaba cone in štaba Koroškega bataljona dosegel. Kot je razvidno, je bilo v brigadi več kot dve tretjini starešin in tudi toliko borcev Pohorskega odreda. Ker ni zanje od 15. novembra 1943 nadrobnejših statističnih podatkov, smo to vrzel delo izpopolnili s podatki iz poročila namestnika političnega komisarja Pohorskega odreda z dne 22. decembra 1943 ter z raznimi številčnimi podatki o brigadi iz januarja, februarja in 1. marca 1944.

Toda prepustimo še nekaj stavkov za prikaz razmer in za oceno pomembne vloge, ki jo je odigral Pohorski odred, nekdanjemu njegovemu borcu, sinu kmečkih delavcev partizanskih sodelavcev iz Tomaške vasi Francu Gašperlinu-Mihcu, sedaj polkovniku, ki je prišel kot 17 letni fant med pohorske partizane oktobra 1943. Kot neposredni udeleženec bojev in akcij Pohorskega odreda je med drugim leta 1982 pisal o najrazličnejših težavah, ki jih je odred moral premagovati in vse to strnil v pripovedi: »Kljub vsemu je odred bil za tiste čase dobro organizirana in disciplinirana enota. Kadarkoli je bilo mogoče, je bil zjutraj zbor enot, partizanski pozdrav s pestjo ob obrazu in s himno Naprej zastava slave. V prostem času med premiki in borbami so bile tudi politične in vojaške ure ter sestanki enot. Vojaške in politične vzgoje smo bili skoraj vsi potrebni. Nekega dne je bilo izvedeno tudi malo urjenje, kar pa nam nikakor ni šlo od rok. Ob večerih pri ognju, posebno še v kmečkih hišah smo navezovali pogovore o ciljih naše borbe, o svobodi, povojni ureditvi ter peli prelepe slovenske, puntarske in partizanske pesmi. Repertoar pesmi je bil širok od Trnovskega zvana, Le vkup uboga gmajna, Kovači smo, Ob tabornem ognju pa do Jezera v tihoti. Včasih se je tudi oglasila Vojinova poema o komandantu Stanetu, ko je iskal padli Pohorski bataljon. Ob pogovorih in pesmih so bili najdražji in najintimnejši trenutki, polni občutkov, ponosa in trdne vere v bodočnost in uspeh našega boja. Bilo je tudi solz in domotožja ter skrbi za svoje najbližje. Pesem je govorila o veličini našega boja in je bila svetla luč v temi nasilja, krivic in ponižanja naše prelepe Štajerske. To

smo takrat občutili. Bilo je težko zapustiti te lepe trenutke, ko je dežurni zaklical za stražo, patroljo ali zasedo. Veliko pozornosti je bilo posvečene tovarištvu, morali, zavesti, videzu borcev in odnosu do prebivalstva. Koliko je bila razvita zavest, morala in disciplina govori primer, da je pri Vitanjskih bajtah pred zborom bil ustreljen borec, ki je odsotnemu tovarišu pojedel en sam ubog obrok večerje. Od vodilnega kadra je name poseben vtis zapustil naš dragi Boris Vinter. Bil je pravo poosebljenje partizanskega komandanta, veselega značaja, živahnega, nemirnega duha in hraber. Vselej je vlival optimizem in vero v našo zmago. Posebno se je rad družil z mitraljezci. Dostikrat je z nami sedel, se zanimal za nas novince ter nas spodbujal za boje in navajal k vztrajnosti. V akcijah je bil vedno na čelu in neustrašen. Bili smo pripravljeni zanj storiti vse, če bi bilo potrebno, dati tudi življenje. Priljubljeni so bili med drugimi tudi Vincenc Janko, Franta Komel, Maks Čepič, od borcev pa naš pohorski Vitez, ki je imel Pohorje v malem žepu...²¹³

In kako je ocenjeval delovanje pohorskih partizanov ter OF 1943/44 sovražnik? Josef Vogt je napisal 1947 v zaporu v Ljubljani med drugim, da sta bila med njegovim službovanjem v Mariboru najaktivnejša Pohorski bataljon (drugi) in Pohorski odred ter da so se njune akcije raztezale prek vsega Pohorja. Dalje je poudaril, da so imeli pohorski partizani sijajne zveze predvsem z OF v Mariboru in nadaljeval: »O nameravanih akcijah nemških čet so bili partizani na Pohorju prek svoje dobre obveščevalne službe temeljito obveščeni. Tako so se pri akcijah policije lahko vedno umaknili.« Po Vogtovih ocenah niso imeli Nemci v bojih proti partizanom na Pohorju leta 1943 po padcu Pohorskega bataljona večjih uspehov. O propagandi OF je sodel, da je bila izvrstna, ker je prešla iz splošne politike na aktualne dogodke v Spodnji Štajerski, kar je bil prvi pogoj za zahtevno množično delo OF. S tem so nastajali vrelci, iz katerih so vedno prihajali aktivni borci. O razmerah OF je navedel: »Imel sem vtis, da je učinkovit boj proti naglo razvijajoči se OF že nemogoč. Redko pa sem v vsej svoji policijski dejavnosti mogel videti tako dobro, strumno in z določenimi cilji konspirativno delujočo organizacijo. Samo v rajonu Maribor- mesto je bilo v vseh stanovskih panogah dovolj delavcev OF in somišljenikov. OF v Mariboru je poleg tega imela dobro zvezo z aktivnimi partizani na Pohorju. Tja so odšli elementi, ki so bili v Mariboru

ogroženi, pa tudi iz OF so vedno prihajale nove moči k partizanom.« Po opisu dejavnosti OF po vsej Štajerski ter delovanja okupatorja proti njej je Vogt sklenil, da je OF posebno po »odpadu Italije obvladala teren«. ²¹⁴ Pripominjamo, da se del Vogtovih ocen o razmahu OF in NOB nanaša tudi na prve mesece 1944.

Z ustanovitvijo brigade je Pohorski odred uspešno izpolnil svojo zgodovinsko poslanstvo in prenehal obstajati. Dan, ki je pomenil smrt za nesmrtni Pohorski bataljon, je prinesel rojstvo prve brigade na Pohorju.

* * *

Dvomesečno obdobje delovanja Pohorskega odreda je bilo v dejavnosti pohorskih partizanov 1943 najprejše in najbogatejše. Pri tem je potrebno upoštevati tudi nekaj objektivnih okoliščin, ki so to uspešno partizansko dejavnost pogojevali. Sovražnik je imel novembra 1943 na območju IV. operativne cone manj enot kot pred oktobrom, poleg tega je bilo zaradi kapitulacije Italije še čutiti razmah gibanja po vsej Sloveniji in Jugoslaviji. Spodbudno so učinkovali na hitrejši razvoj odpora tudi uspehi zaveznikov na svetovnih bojiščih. Vojaško in politično dejavnost, ki jo je oktobra sprožil obnovljeni drugi Pohorski bataljon, je sedaj Pohorski odred bistveno okreplil. Uspešne vojaške akcije novembra v Grušovju in Prihovi, napad na Zreče, akcija s požigom avtomobilov in s spopadom pri Sokolskem domu ter požig Ruške koče, iztirjenje vlaka v Dravski dolini, spopad v Lehnu, poraz vermanov na Hudinji, spopad v Čadramu in še nekatere vojaške akcije so imele tudi političen pozitiven odmev. To ni bil več bataljon v obnovi, to sta bila dva bataljona, sposobna za boje in akcije. S svojo ofenzivno dejavnostjo se je odred najustrezneje predstavil prebivalstvu. Borci so premagali psihološki predsodek strahu pred zagrizenim sovražnikom zaradi padca prvega Pohorskega bataljona. Nacisti je odredova dejavnost močno vznemirjala, ker jim ni nič zalegla njihova dejavnost proti njemu in tudi ne ustanovitev vermanšafskega bataljona Mitte 13. novembra 1943. Potem so zbrali približno deset bataljonov in ga sklenili uničiti. Odred se jim je, zahvaljujoč svoji dobri obveščevalni službi, iz obročja umaknil neokrnjen in do takrat največja ofenziva na Pohorje Schneeges-

töber je udarila v dneih od 6. do 9. decembra v prazno. Ko je imel sovražnik takoj po ofenzivi na Pohorju še močne enote, je odred iztiril lokomotivo in se spopadel nad Vuzenico pri Šrotu in Hebjenku z orožniki, ostreje se je spopadel s sovražniki 13. decembra v Dovžah.

Posamezni dezertjerji iz odreda so povzročali z izdajami hude vdore v naglo razvijajoče se narodnoosvobodilne organizacije. Sovražnik je prijel veliko privržencev OF in sodelavcev Pohorskega odreda. Toda NOB je bil kljub žrtvam v razmahu. Sredi decembra 1943 sta obnovila zveze okrožni komite KPS Maribor in štab odreda. Začelo je zopet koristno sodelovanje. Prek javk so ponovno prihajali novinci iz Slovenskih goric, Maribora in drugod, pa tudi odred je stalno pridobival posameznike s Pohorja. Štab cone je pričel s pomočjo Pohorskega odreda in Koroškega bataljona pripravljati ustanovitev brigade na Pohorju. V tem času okoli 25. decembra je prišlo do nevarnih zapletov. Organi VOS so po njihovih trditvah odkrili nekaj plavogardističnih in gestapovskih vrinjencev na Koroškem. Koroški bataljon in Pohorski odred sta zato takoj pretrgala zveze z mariborskim in ljutomersko-radgonskim okrožjem. V začetku januarja je sledila pri Urbanu na Pohorju usodna preiskava proti skupini novincev in nekaj borcem iz odreda. Deset so jih obdolžili plavogardizma in delovanja za gestapo. Osem so jih ustrelili, dva pa sta zbežala. Eden od njiju je postal izdajalec in aktivni gestapovski agent. Sumničenja, preiskave in posamične ustrelitve so se nadaljevale do marca 1944, ko je centralni komite KPS ustrezno razrešil to boleče vprašanje.

Odred je bil 3. januarja uspešen v več spopadih s sovražnikom na območju Turičnika, 5. januarja je napadel pri Josipdolu orožnike, poslednjič se je spopadel 6. januarja z vermani na Skomarju. Svojo uspešno poslednjo akcijo je izvedel 7. januarja 1944 v tovarni kos v Lovrencu na Pohorju. Poleg mnogih vojaških, političnih in drugih akcij je največji dosežek odreda, da je s pomočjo štaba IV. operativne cone in Koroškega bataljona prerasel 8. januarja 1944 v brigado, ki je njegovo bojno pot nadaljevala še uspešneje.

OPOMBE

¹ Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 31.

² Štok, Jeklena pest, stran 295.

³ Stiplovšek, Šlandrova brigada, stran 152.

⁴ Poročilo štaba IV. operativne cone z dne 25. oktobra 1943, Zbornik NOV VI/8, dok. 35.

V navedbi o oborožitvi moramo opozoriti na pomoto. Iz več verodostojnih že navedenih virov je znano, da je imel Pohorski bataljon oktobra 1943 5 mitraljezov (glej tudi v knjigi fotografijo, na kateri so 4 mitraljezi), 2 lahka minometa in 50 do 60 pušk. Številčno stanje 74 borcev lahko potrdimo, saj je iz besedila znano, da je v začetku oktobra dezertiralo nekaj borcev, okoli 15 je odšlo ranjencev, bolnih in borcev, ki so prinesli orožje, ter blizu 10 poslanih na tatarsko politično delo.

⁵ Prav tam; Fajdiga, Zidanska brigada, stran 28, 29.

⁶ Fotografija skupine Franca Poglajena-Kranjca na Pohorju novembra 1943 in njegova izjava, oboje v AMNOM; Fajdiga, Zidanska brigada, stran 29, 30.

⁷ Stiplovšek, Šlandrova brigada, stran 152, 153.

⁸ Ivan Medič-Silvo, Jože Hren-Aki, Jože Drčar-Radovan, Pavle Sirk-Bregar, izjave v AMNOM; Fajdiga, Zidanska brigada, stran 29, 30.

⁹ Stiplovšek, Šlandrova brigada, stran 155.

¹⁰ Ževart, NOB v Šaleški dolini, stran 415, 416, 466 (opomba 57).

¹¹ Katja Špur, Pohorski odred (spomini borcev); gradivo za zgodovino Pohorskega odreda (dalje navajam Špur, Pohorski odred); Jože Hren-Aki, izjava, oboje v AMNOM.

¹² Ževart, NOB, v Šaleški dolini, stran 415, 416, 466 (opomba 56); Špur, Pohorski odred, stran, 7, v AMNOM.

¹³ Poročila orožniških postaj Podgorje, Mislinje, Slovenj Gradec z dne 3. 11. 1943; Ivan Medič-Silvo Ivan Pungartnik, izjavi, vse v AMNOM.

¹⁴ Jože Hren-Aki, Ivan Medič-Silvo, izjavi; Špur, Pohorski odred, stran 8, vse v AMNOM.

¹⁵ ARSNZ SRS; Alois Fasching je bil pred vojno ključavničar v Mariboru in je stanoval na Pobreški cesti 11. Udeleževal se je v Kulturbundu, pri športnem klubu Rapid in verjetno v še kateri nacistični organizaciji. Leta 1943 je bil vodja gestapovskega oporišča v Šoštanju, potem v Slovenjem Gradcu. Po vojni je živel v Gradcu v Avstriji in si je celo drznil kljub zločinom, ki jih ima na vesti, priti ob neki priložnosti pred nekaj leti v Maribor (Mirko Fajdiga, osebni vir; Ževart, NOB v Šaleški dolini, stran 314, 409).

¹⁶ Franc Poglajen-Kranjc, izjava v AMNOM; dopis pokrajinskega komiteja KPS za severno Slovenijo z dne 6. novembra 1943 o Bogdanu Hrovatu-Mihi, v ACK ZKS.

¹⁷ Špur, Pohorski odred, stran 8, 9; Franc Žigart-Vitez, izjava, oboje v AMNOM; Jože Golobčan-Jurček, ustni vir.

¹⁸ ARSNZ SRS; spominska knjiga občine Mislinje; Franc Žigart-Vitez, izjava; Špur, Pohorski odred, stran 8, 9, vse v AMNOM; Fajdiga, Zidanska brigada, stran 17.

¹⁹ Franc Poglajen-Kranjc, Milan Trtnik-Milanček, Franc Žigart-Vitez, Bogdan Knaflič-Ljubo, Jože Drčar-Radovan, izjave; Špur, Pohorski odred, stran 9, vse v AMNOM; Jože Praprotnik, Adi Jevšnik-Lvov, ustni vir; Fajdiga, Zidanska brigada, stran 30.

²⁰ poročilo štaba IV. operativne cone z dne 25. oktobra 1943, Zbornik NOV, VI/8, dok. 35; poročilo partijskega biroja Pohorskega odreda z dne 22.

decembra 1943; Franc Poglajen-Kranjc, Franta Komel, Franc Žigart-Vitez, Ernest Vobovnik, Ivo Škerlovnik, Jože Hren-Aki, Adolf Jevšnik-Lvov, Ivan Medič-Silvo, izjave, vse v AMNOM; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 30.

²¹ Številčno stanje borcev in orožja enot IV. operativne cone z dne 15. novembra 1943, AIZDG, fasc. 330/I;

Ob ustanovitvi je imel Pohorski odred nekaj več orožja. Do navedenega številčnega stanja je bilo nekaj borcev premeščenih, nekaj orožja je odred izgubil v napadu na Zreče.

²² Franc Žigart-Vitez, Maksim Perklar-Fonzi, Janko Lupša-Danilo, Bogdan Knaflič-Ljubo, izjave v AMNOM.

²³ Poročili okrajnega orožništva Maribor in orožniške postaje Vitanje z dne 5. novembra 1943, v AMNOM; ARSNZ SRS;

Ivo Kranjc, trgovski pomočnik iz Sentilja pri Mariboru. Namesto nazaj v nemško vojsko je ostal 15. septembra 1943 pri Marici Veselič v Mariboru, Resljeva 6. Ta ga je pregovorila, da se je odločil za partizane. Po treh dneh je šel po zvezi Cizelj, Mrakič, Cigoj h Gravnerju v Vinarje, odtod dalje prek zvez na Pohorje. V bataljon je prišel verjetno v začetku oktobra 1943.

²⁴ Poročilo komandanta varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem z dne 1. novembra 1943, Zbornik NOV, VI/8, dok. št. 177; Štabni razgovori 1. novembra 1943, Zbornik NOV, VI/8, dok. 178; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 32, 33.

²⁵ Franc Gašperlin-Mihec, izjava v AMNOM.

²⁶ Franc Žigart-Vitez, Adi Jevšnik-Lvov, izjavi v AMNOM.

²⁷ Poročili orožniške postaje Oplotnica in okrajnega orožništva Maribor z dne 5. novembra 1943, v AMNOM.

²⁸ Poročili zveznega vodje Štajerske domovinske zveze z dne 4. in 5. novembra 1943 šefu civilne uprave za Spodnjo Štajersko, Zbornik NOV, VI/8, dok. 182, 184.

²⁹ Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 35, 36.

³⁰ Navodila višjega vodje SS in policije v 18. vojnem okrožju z dne 5. novembra 1943 komandantu varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem, Zbornik NOV, VI/8, dok. 185.

³¹ Poročilo komandanta varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem z dne 6. novembra 1943, v AIZDG, fasc. 151.

³² Poročila orožniških postaj Šmartno pri Slovenjem Gradcu z dne 6. novembra 1943, Ribnica na Pohorju, Vuhred, Oplotnica z dne 7. novembra 1943, vsa v AMNOM; Ernest Vobovnik, ustni vir.

³³ Milan Ivanuša-Vencelj, Maksim Peklar-Fonzi, Franc Žigart-Vitez, izjave; Špur, Pohorski odred, stran 11, 14, 15, vse v AMNOM; Lojze Penič, Prihova in njena okolica v NOB. Maribor 1963, stran 12; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 33.

³⁴ Poročili orožniških postaj Slovenske Konjice in Oplotnica z dne 7. novembra 1943 v AMNOM; poročili komandanta varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem z dne 7. in 8. novembra 1943, v AIZDG, fasc. 151.

³⁵ Poročili okrajnega orožništva Maribor in orožniške postaje Oplotnica z dne 8. novembra 1943; Špur, Pohorski odred, stran 16, 17, vse v AMNOM.

³⁶ Franta Komel, Franc Pinter, Ema Mernik, Ema Rošar, izjave v AMNOM; Špur, Pohorski odred, stran 16.

- ³⁷ Franta Komel, ustni vir, Milan Ivanuša-Vencelj, izjava v AMNOM.
- ³⁸ Franta Komel, ustni vir; Milan Ivanuša-Vencelj, Franc Pinter, Ema Mer-nik, Ema Rošar, Alojz Vindiš-Dunda, izjave; Špur, Pohorski odred, stran 16, 17, 27, vse v AMNOM.
- ³⁹ Franta Komel, Alojz Vindiš-Dunda, Ivan Medič-Silvo, Anton Benda-Ni-ko, izjave; Špur, Pohorski odred, stran 19, vse v AMNOM.
- ⁴⁰ Franc Pinter, Franc Žigart-Vitez, Ernest Vobovnik, Jakob Mihelič-Savo, Jože Vidner, izjave; Špur, Pohorski odred, stran 20, 21, vse v AMNOM; Franta Komel, ustni vir.
- ⁴¹ Jože Vidner, izjava v AMNOM.
- ⁴² Dnevno povelje štaba IV. operativne cone z dne 3. decembra 1943, Zbor-nik NOV, VI/9, dok. 14; Franta Komel, Maksim Peklar-Fonzi, Alojz Vindiš-Dun-da, Milan Trtnik-Milanček, Ernest Vobovnik, Anton Benda-Niko, Ivan Kovačič-Gandi, Franc Pinter, Jože Vidnar, izjave; Špur, Pohorski odred, str. 20–22, vse v AMNOM.
- ⁴³ Poročili orožniških postaj Slovenske Konjice in Oplotnica z dne 8. no-vembra 1943 in okrajnega orožništva Maribor z dne 9. novembra 1943, vse v AMNOM.
- ⁴⁴ Poročila okrajnega orožništva Maribor z dne 9. novembra 1943 in orož-niške postaje Slovenske Konjice z dne 8. novembra 1943 ter 11. januarja 1944; Ivan Medič-Silvo, Alojz Vindiš-Dunda, izjavi; Špur, Pohorski odred, stran 23, vse v AMNOM.
- ⁴⁵ Franc Žigart-Vitez, Franc Pinter, izjavi; Špur, Pohorski odred, stran 20, vse v AMNOM.
- ⁴⁶ Poročilo orožniške postaje Slovenske Konjice z dne 9. novembra 1943, v AMNOM.
- ⁴⁷ Poročilo orožniškega okrožja Maribor z dne 9. novembra 1943; Franta Komel, Milan Trtnik-Milanček, Ivan Medič-Silvo, izjave, vse v AMNOM.
- ⁴⁸ Poročili orožniških postaj Slovenske Konjice in orožniškega glavarstva Maribor z dne 9. novembra 1943; Julka Tajnikar, Martin Zidanšek, izjavi v AMNOM; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 33, 34.
- ⁴⁹ Dnevno povelje štaba IV. operativne cone z dne 3. decembra 1943, Zbor-nik NOV, VI/9, dok. 14; poročili orožniške postaje Slovenske Konjice in okraj-nega orožništva Maribor z dne 9. novembra 1943; Anton Benda-Niko, Franc Pinter, Franta Komel, Ernest Vobovnik, Franc Žigart-Vitez, Marjan Krevh, Bar-bara Koprivnik, p. d. Vavpotova, izjave; Špur, Pohorski odred, str. 22–24, vse v AMNOM.
- ⁵⁰ Špur, Pohorski odred, stran 23, 24.
- ⁵¹ Dnevno povelje štaba IV, operativne cone z dne 3. decembra 1943, Zbor-nik NOV, VI/9, dok. 14; prošnja orožniškega glavarstva Maribor z dne 10. no-vembra 1943 za vojaško zavarovanje elektrarne Fala, v AIZDG.
- ⁵² Franta Komel, Bogdan Knaflič-Ljubo, Ivan Medič-Silvo, ustni vir; Franc Gašperlin-Mihec, izjava; Špur, Pohorski odred, stran 26. oboje v AMNOM.
- ⁵³ Ževart, NOB v Saleški dolini, stran 411, 462, 463.
- ⁵⁴ Poročili okrajnega orožništva Maribor z dne 10. novembra in orožniške postaje Lovrenc na Pohorju z dne 11. novembra 1943; Špur, Pohorski odred, stran 27, vse v AMNOM.
- ⁵⁵ Špur, Pohorski odred, stran 28, v AMNOM.

⁵⁶ Poročili okrajnega orožništva Maribor in zaščitne policije Maribor z dne 12. novembra 1943, v AMNOM; poročilo zveznega vodje Štajerske domovinske zveze z dne 12. novembra 1943; poročilo komandanta varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem z dne 13. novembra 1943, obe v Zborniku NOV, VI/8, dok. 208, 205.

⁵⁷ Špur, Pohorski odred, stran 30;
Lojze Penič, Zbornik občine Slovenska Bistrica I, 1983 (dalje navajam Penič, Zbornik občine Slovenska Bistrica), stran 408.

⁵⁸ Jaroslav Soušek-Zdeno, Janez Tomažič, Adi Jevšnik-Lvov, izjave; poročilo orožniške postaje Selnica ob Dravi z dne 12. novembra 1943, vse v AMNOM.

⁵⁹ Poročili okrajnega orožništva Maribor in orožniške postaje Slovenska Bistrica z dne 12. novembra 1943, v AMNOM; Penič, Zbornik občine Slovenska Bistrica, stran 408.

⁶⁰ Poročila okrajnega orožništva Maribor, orožniške postaje Slovenske Konjice in Oplotnica z dne 12. novembra 1943; Špur, Pohorski odred, stran 31, 32, vse v AMNOM; Milan Ivanuša-Vencelj, ustni vir: Penič, Zbornik občine Slovenska Bistrica, stran 408.

⁶¹ Brzjojavka generala policije Rösenerja z dne 11. novembra 1943 Uiberreitherju in Steindlu, Zbornik NOV, VI/8, dok. 206.

⁶² Povelje št. 2 vodje vermanšafta Štajerske domovinske zveze z dne 8. novembra 1943, Zbornik NOV, VI/8, dok. 204; Ferenc, Wehrmannschaft, Letopis muzeja NO LRS, stran 118, 119; Penič, Zbornik občine Slovenska Bistrica, stran 409; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 34.

⁶³ Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 34, 35.

⁶⁴ Poročili orožniške postaje Mislinja z dne 14. in 15. novembra 1943 ter okrajnega orožništva Maribor z dne 15. novembra 1943, vsa v AMNOM.

⁶⁵ Zaporna knjiga mariborskih zaporov 1943, v AMNOM; Ostrovska, Kljub vsemu odpor II, stran 109–112.

⁶⁶ ARSNZ SRS; zaporna knjiga mariborskih zaporov 1943, v AMNOM; Ostrovska, Kljub vsemu odpor II, str. 113–131; Ostrovska, Kljub vsemu odpor III, strani 390, 392, 343; Poslovilna pisma žrtev za svobodo, stran 383.

⁶⁷ ARSNZ SRS; zaporna knjiga mariborskih zaporov 1943; Ostrovska, Kljub vsemu odpor II, str. 124–138; III, stran 374, 393, 391, 361, 350, 351; Mirko Fajdiga, Miran Cizelj, brošura, Maribor 1981; Poslovilna pisma žrtev za svobodo, stran 383.

⁶⁸ Zbornik NOV, VI/8, dok. 213.

⁶⁹ Špur, Pohorski odred, str. 33–36, v AMNOM.

⁷⁰ Poročila orožniške postaje Mislinja z dne 15., 16., 17. in 19. novembra 1943 ter okrajnega orožništva Maribor z dne 22. novembra 1943, vsa v AMNOM.

⁷¹ Poročilo okrajnega orožništva Maribor z dne 18. novembra 1943; Špur, Pohorski odred, stran 35, 36.

⁷² Maksim Peklar-Fonzi, izjava; Špur, Pohorski odred, str. 38–43, oboje v AMNOM.

⁷³ Poročilo orožniške postaje Radlje ob Dravi z dne 21. novembra 1943; poročila komandanta varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem z dne 21., 22. in 23. novembra 1943, Zbornik NOV, VI/8, dok. 218, 219.

⁷⁴ Ivo Skerlovnik, Ernest Vobovnik, Drago Miklaveč, ustni vir; Maksim Perklar-Fonzi, izjava; Špur, Pohorski odred, stran 44, oboje v AMNOM.

⁷⁵ Poročilo okrajnega orožništva Maribor z dne 20. novembra 1943; Maksim Perklar-Fonzi, Vinko Plevnik, izjavi; Špur, Pohorski odred, stran 44–46, vse v AMNOM.

⁷⁶ Ferdo Fischer-Mojka, ustni vir; Ževart, NOB, v Šaleški dolini, stran 406, 460.

Vodjo patrolje Franca Pleterška in vermana Franca Ačka je predlagal vodja bataljona West za odlikovanje, Steindl pa je obema izrekel priznanje in zahvalo. O njunem dejanju je obvestil šefa civilne uprave, vladnega predsednika, komandanta varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem ter vse deželne svetnike na Spodnjem Štajerskem.

⁷⁷ Jože Hren-Aki, obnovljeni spomini leta 1983 na Hudinji in v Vitanju s pomočjo pričujočih domačinov, v AMNOM.

⁷⁸ Poročilo orožniške postaje Slovenske Konjice z dne 23. novembra 1943 v AMNOM.

⁷⁹ Poročilo okrajnega orožništva Maribor z dne 25. novembra 1943, v AMNOM.

⁸⁰ Jože Hren-Aki, spomini leta 1983, v AMNOM.

⁸¹ Poročilo okrajnega orožništva Maribor z dne 25. in 27. novembra 1943, v AMNOM.

⁸² Ivan Rožanc-Silvo, Jože Andrejč-Alah, izjavi v AMNOM.

⁸³ Poročili orožniške postaje Oplotnica in okrajnega orožništva Maribor z dne 27. novembra 1943, v AMNOM; poročilo vodje bataljona Mitte z dne 27. novembra 1943, v AIZDG.

⁸⁴ Poročilo orožniške postaje Oplotnica in okrajnega orožništva Maribor, z dne 27. novembra 1943, v AMNOM.

⁸⁵ Franz Steindl navaja v poročilu 29. novembra 1943 (v AIZDG, fasc. 151), da je vermanska patrolja 27. in 28. novembra 1943 usmrtila na območju Sv. Martina na Pohorju po enega partizana, dva pa ranila;

Anton Kozel-Krim, roj. 1. januarja 1921 v Ptuj, pristojen v Mariboru, stopil v Ruško četo, 10. septembra 1942, jeseni v 1. Pohorski bataljon, 6. oktobra 1943 v drugi Pohorski bataljon, vodnik, hraber, discipliniran, v AIZDG, fasc. 126/VI; Justina Orešič, sestra Antona Kozela-Krima, France Filipič, Lojze Penič, Milan Ivanuša-Vencelj, Jože Koren-Tim, ustni viri; poročilo orožniške postaje Slovenska Bistrica z dne 27. novembra 1943, v AMNOM; Filipič, Pohorski bataljon, stran, 496, 513, 584, 619.

Identifikacija padlega Kozela in Gašperja ni bila izvedena med, niti po vojni. Hinko Sernc iz Šmartnega na Pohorju, ki je Kozela poznal, je dejal, da padli partizan, ki so ga pokopali v Šmartnem na Pohorju, ni bil Tonček Kozel. Morda se Sernc moti, saj se Kozelova sestra Justina spominja, da so ljudje govorili, da je brata zadel rafal v glavo in mu jo tako hudo prizadel, da ga je potem bilo resnično težko prepoznati. Morda pa gre res za pomoto. Mogoče je na Šmartnem pokopan Gašper (Janez Filipič?), pri Vuku v Kotu pa Tonček Kozel, toda bolj verjetna je stara ugotovitev, da je Kozel pokopan v Šmartnem. Gotovo bi k ugotavljanju pokopanega v Šmartnem prispeval tudi podatek, da je našel sovražnik pri njem pismo Stanke Kocbek, Zavrh, p. Voličina, ki je zopet vprašljivo, saj mu je bilo to pismo baje prirejeno in podtaknjeno.

⁸⁶ Milan Ivanuša-Vencelj, izjava v AMNOM.

⁸⁷ Poročilo orožniške postaje Slovenske Bistrice z dne 17. novembra 1943, v AMNOM.

⁸⁸ Poročila orožniške postaje Zreče z dne 27. novembra ter okrajnega orožništva Maribor in orožniške postaje Ribnica na Pohorju z dne 29. novembra 1943, vsa v AMNOM.

⁸⁹ Poročila okrajnega orožništva Maribor in orožniške postaje Zreče z dne 2. in 3. decembra 1943, orožniške postaje Oplotnica z dne 4. in 19. decembra 1943, orožniške postaje Ribnica na Pohorju z dne 4. decembra 1943, vsa v AMNOM.

⁹⁰ ARSNZ SRS; Maks Gašparič-Šandor, ustni vir. Obe pismi sta v obremenilnem gestapovskem gradivu proti Mariji Lešnik, Oplotnica 60, ki so jo 5. januarja 1944 zaprli in 17. marca 1944 odpeljali v Ravensbrück, ki ga je preživela. Iz gradiva je razvidno, da so javko pri Mariji Lešnik imenovali pri Anici, vendar je bilo potrebno še vedeti za geslo pri Lešnikovih. Vprašati je bilo potrebno za Oskarja Lešnika, odgovor se je glasil: »Rosenhügel«. V obeh pismih se omenja tudi Anica, ki je Cvetka Praprotnik-Štefka, sekretarka okrožnega komiteja KPS Ptuj. Ilegalno ime Kit se nanaša na sodelavca OF v Mariboru Ivana Budjo, nje ga so pozneje gestapovci prijeli. Na zaslišanjih je klonil in povedal za precej sodelavcev, ki so jih potem tudi zaprli. Budja naj bi sporočil o treh borcih drugega Pohorskega bataljona, ki so šli na Dunaj zaradi izvršitve načrtovane sabotaže, o čemer smo že pisali, da ni uspela. Navedenih pisem nista Spindler niti Gašparič prejela. Domnevamo lahko, da ju je gestapo zasegel pri Mariji Lešnik, ko jo je zaprl ali pa že poprej, če je prijel koga drugega, ki je pismi prenašal.

⁹¹ Štabni razgovor z dne 29. novembra 1943 v Mariboru, Zbornik NOV, VI/8, dok. 222.

⁹² Dušan Spindler-Martin, spomini v AMNOM; Ostrovska, Kljub vsemu odpor II, stran 91, 93–96, 145; Zalaznik, Dolga in težka pot, stran 195–217. Ob koncu novembra 1943 niso še bili v okrožnem komiteju KPS Maribor vsi navedeni člani. Do te sestave je prišlo nekoliko pozneje (dr. Milan Ževart ustni vir).

⁹³ ARSNZ SRS; Drago Cepl, okrožno sodišče Maribor, spis KO 71/1946, v AMNOM; Jože Korošec, izjava v AMNOM; Niko Vrabl – ustni vir; Ostrovska, Kljub vsemu odpor II, stran 35, 36, 148–154, 186, 193.

⁹⁴ ARSNZ SRS; Ivan Vomer, Anka Zgonik, Štefan Kajzer, Ignac Kajzer, Maks Gašparič-Šandor, Ernest Vobovnik, Drago Jencič, Ivan Lakovšek-Rok, izjave v AMNOM.

Jožica Grace, Organizirala sem OF pod Pohorjem na desnem bregu Drave. Slovenke v NOB, 1970, II/1, str. 791–798.

⁹⁵ Ernest in Ivanka Vobovnik, Milica Marinič, izjavi v AMNOM; Ževart, Po sledovih NOV, stran 108, 109; Poslovilna pisma žrtev za svobodo 1969, stran 39.

⁹⁶ ARSNZ SRS.

⁹⁷ ARSNZ SRS; Tončka Berglez, izjava v AMNOM; Poslovilna pisma žrtev za svobodo, stran 395; Ostrovska, Kljub vsemu odpor II, stran 292, 191.

⁹⁸ ARSNZ SRS.

⁹⁹ Franc Jakob, okrožno sodišče Maribor, spis Ko 35/1946.

¹⁰⁰ ARSNZ SRS; Marjan Krevh, Oskar Rotovnik, izjavi, v AMNOM.

¹⁰¹ Povelje višjega vodje SS in policije v XVIII. vojnem okrožju z dne 2. decembra 1943 in druga povelja za akcijo Snežni metež, vsa v zborniku NOV,

VI/9, dok. 166 do 169; Ferenc, Kapitulacija Italije in NOB, stran 659 do 661, 649, 648; Fajdiga; Zidanškova brigada, stran 35, 36, 149.

¹⁰² Lojze Penič, Partizansko Pohorje, 1973, stran 20; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 35.

¹⁰³ Poročilo orožniške postaje Oplotnica z dne 4. decembra 1943; Milan Ivanuša-Vencelj; Špur, Pohorski odred, stran 73, 74, vse v AMNOM.

¹⁰⁴ ARSNZ SRS; Ernest Vobovnik, Ivo Skerlovnik, Rozika Verčko, Darinka Gabrovec-Miklavčeva, izjave; Špur, Pohorski odred, stran 74–76, vse v AMNOM.

¹⁰⁵ Ernest Vobovnik, Ivo Skerlovnik, Mira Kresnik, p. d. Jakobova, izjave v AMNOM.

¹⁰⁶ Ernest Vobovnik, Ivo Skerlovnik, Jakob Mihelič-Savo, Ivan Gregorc-Sej, izjave v AMNOM.

¹⁰⁷ Ernest Vobovnik, Ivo Skerlovnik, Darinka Gabrovec-Miklavčeva, Mira Kresnik-Jakobova, Ivan Gregorc-Sej, Jakob Mihelič Savo, izjave; Špur, Pohorski odred, stran 79, vse v AMNOM.

¹⁰⁸ Poročilo orožniške postaje Ribnice na Pohorju z dne 12. decembra 1943; Ernest Vobovnik, Ivo Skerlovnik, Jakob Mihelič-Savo, Špur, Pohorski odred, stran 80, 81, vse v AMNOM.

¹⁰⁹ Franc Pinter, Eva Mernik, izjavi v AMNOM.

¹¹⁰ Ferenc, Kapitulacija Italije in NOB, stran 659–661; poročilo bojne skupine »Jug« o akciji Snežni metež od 6. do 10. decembra 1943, Zbornik NOV VI/9, dok. 180; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 36, 37.

¹¹¹ Poročilo orožniškega okrožja Maribor z dne 12. decembra 1943 orožniškemu glavarstvu Maribor, v AMNOM.

¹¹² Ivo Skerlovnik, ustni vir; Franjo Ladinik, izjava; Špur, Pohorski odred, stran 81–84, oboje v AMNOM.

¹¹³ Ernest Vobovnik, ustni vir; poročili orožniške postaje Marenberg (Radlje ob Dravi) z dne 12. in 13. decembra 1943; poročili orožniške postaje Vuzenica in okrajnega orožništva Maribor z dne 13. decembra 1943, vsa v AMNOM; poročilo orožniške postaje Marenberg; poročilo zveznega vodje Štajerske domovinske zveze; poročilo komandanta varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem, vsa z dne 14. decembra 1943, Zbornik NOV, VI/9, dok. 185, 187 in 188.

¹¹⁴ Pismo Janeza Artača-Jana in Ivana Rojca-Bogdana z dne 12. decembra 1943 obveščevalki Betki Pušnik iz Dovž; Jože Hren-Aki, Jakob Mihelič-Savo, Jože Praprotnik, izjave, vse v AMNOM. Admiral JLA Jože Praprotnik navaja, da je v napadu na Dovže padel minometalec Gašper, harmonikar iz Kotelj. Bržčas se moti. Verjetno ima prav takratni komandir Aki, ki se je z domačinom Ivanom Planincem-Ludvikom poznal še iz Savinjske doline.

¹¹⁵ Telefonsko poročilo orožniške postaje Mislinja; poročilo zveznega vodje Štajerske domovinske zveze; poročilo komandanta varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem; zapisnik Štabnega razgovora v Mariboru, vse z dne 14. decembra 1943, Zbornik NOV, VI/9, dok. 186, 187, 188, 189.

¹¹⁶ Polkovnik Franc Gašperlin-Mihec, Jože Hrovat-Maks, izjavi v AMNOM.

¹¹⁷ Poročilo orožniške postaje Ribnica na Pohorju z dne 16. decembra 1943; Ernest Vobovnik, Ivan Gregorc-Sej, Jakob Mihelič-Savo, Mira Kresnik-Jakobova, izjave, vse v AMNOM.

¹¹⁸ Poročilo zveznega vodje Štajerske domovinske zveze z dne 16. decembra 1943, Zbornik NOV VI/9, dok. 191; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 38, 39.

¹¹⁹ ARSNZ SRS; Dušan Spindler-Martin, spomini; Romana Kipa-Kerenčičeva, Milena Bac-Bokša-Boža, Mira Kresnik-Jakobova, Ernest Vobovnik, izjave; Špur, Pohorski odred, stran 87, 88, vse v AMNOM; Ostrovška, Kljub vsemu odpor II, stran 161, 162, 163.

¹²⁰ Poročila okrajnega orožništva Maribor z dne 16. in 17. decembra 1943 orožniških postaj Ribnica in Lovrenc na Pohorju z dne 16. decembra 1943, vsa v AMNOM.

¹²¹ ARSNZ SRS; Maksim Peklar-Fonzi, Jože Praprotnik, Janko Lupša-Danilo, Franc Žigart-Vitez, Franc Gašperlin-Mihec, izjave; Špur, Pohorski odred, stran 89, 90, vse v AMNOM.

¹²² ARSNZ SRS; Jože Golobranc-Jurček, Ernest Vobovnik, Franc Žigart-Vitez, Viktorija Miklavc, Darinka Miklavc-Gabrovec, izjave v AMNOM; Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 36–37.

¹²³ ARSNZ SRS; Poslovnila pisma žrtev za svobodo, stran 442, 443. Norbert Prevolšek-Triglav je postal po prihodu k sovražniku gestapovski raztrganec. Hodil je v patrolje in hajke za partizani in ovajal njihove sodelavce. Leta 1945 je zbežal čez mejo, sedaj živi v Kanadi (ARSNZ SRS in Franc Žigart-Vitez, izjava v AMNOM).

¹²⁴ Tone Ferenc, ustni vir; okrožnica je v AIZDG.

¹²⁵ Poročila okrajnega orožništva Maribor z dne 19., 20., 21. decembra 1943; orožniške postaje Zreče z dne 23. in 24. decembra 1943; Špur, Pohorski odred, stran 92, vse v AMNOM.

¹²⁶ Maksim Peklar-Fonzi, Ivo Skerlovnik, Ema Rošar, izjave; Špur, Pohorski odred, stran 91; vse v AMNOM.

¹²⁷ Poročilo orožniške postaje Ribnica na Pohorju z dne 24. decembra 1943; Ernest Vobovnik, Ivo Skerlovnik, Jakob Mihelič-Savo, izjave; Špur, Pohorski odred, stran 92, vse v AMNOM.

¹²⁸ Poročilo partbiroja Pohorskega odreda z dne 22. decembra 1943, v AMNOM.

¹²⁹ Karel Forte, Pretirane predstave o plavi gardi na Štajerskem, tipkopis 1984 pri avtorju Karlu Forteju (dalje navajam Forte, Pretirane predstave o plavi gardi); Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 145–164.

¹³⁰ Tone Ulrih-Kristl, dr. Franc Polh-Izak, Ferdo Štibler-Ivan, izjave v AMNOM; Ževart, NOB v Šaleški dolini, stran 407, 408, 460, 461.

¹³¹ Nedatirano poročilo štaba 2. bataljona Pohorskega odreda (verjetno konec decembra 1943 ali v začetku januarja 1944) Petru Stantetu-Skali, v AIZDG.

¹³² Mira Kresnik-Zapečnikova, izjava v AMNOM; Špur, Pohorski odred, stran 93, 94.

¹³³ Žolnir, Borba za Pohorje. Večer 28. julija 1954; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 41.

¹³⁴ Poročilo orožniške postaje Ribnica na Pohorju z dne 29. decembra 1943; Mira Kresnik (Zapečnikova), Slava Gruden (Vogrinčeva), izjavi, vse v AMNOM.

¹³⁵ ARSNZ SRS.

¹³⁶ ARSNZ SRS; poročilo orožniške postaje Ribnica na Pohorju z dne 29. decembra 1943, v AMNOM.

¹³⁷ Jakob Mihelič-Savo, izjava; Špur, Pohorski odred, stran 98, 99, oboje v AMNOM.

¹³⁸ Poročilo orožništva okraja Ptuj z dne 25. decembra 1943; Marija Tomažič, Ida Golob, Linka Ksela-Jasna, izjave, vse v AMNOM.

¹³⁹ Poročilo orožniške postaje Ribnice na Pohorju z dne 29. in poročilo Radlje ob Dravi z dne 28. decembra 1943; Špur, Pohorski odred, stran 92, vse v AMNOM.

¹⁴⁰ Poročilo orožniške postaje Podgorje z dne 31. decembra 1943; Špur, Pohorski odred, stran 98, vse v AMNOM.

¹⁴¹ Poročila orožniških postaj Šmartno pri Slovenjem Gradcu z dne 29. decembra 1943, Slovenj Gradec in Ribnica na Pohorju z dne 30. decembra 1943; vsa v AMNOM.

¹⁴² Poročili orožniških postaj Radlje ob Dravi z dne 30. in 31. decembra ter Vuzenica z dne 31. decembra 1943; Špur, Pohorski odred, stran 97–99, vse v AMNOM.

¹⁴³ Boris Čizmek-Bor, Ivan Uranič-Drago, ustna vira; Špur, Pohorski odred, stran 94–95, vse v AMNOM; Fajdiga, Zidanshova brigada, stran 41, 42; Žolnir, Borba za Pohorje. Večer, 28. julija 1954.

¹⁴⁴ Poročilo orožniške postaje Vuzenica z dne 1. januarja 1944; Pavle Sirk-Bregar, Slavka Vogrinc, Jože Štifter-Božič, Alojz, Ančka in Lojzka Peruš; izjave, vse v AMNOM.

¹⁴⁵ Ivo Skerlovnik, ustni vir; Helena Polenik-Jelka, Slavko Petan-Nace, Milica Sotler (Miheličeva), izjave; Špur, Pohorski odred, stran 100, vse v AMNOM.

¹⁴⁶ Poročili orožniških postaj Šmartno pri Slovenjem Gradcu z dne 31. decembra 1943 in Mislinja z dne 1. januarja 1944, vse v AMNOM.

¹⁴⁷ ARSNZ SRS; Ema Mernik, Franc Pinter, Milena Bokša-Boža, Manica Kipa-Kerenčičeva, Dušan Spindler-Martin, Maks Gašparič-Šandor, izjave; Pavel Mikek, življenjepis, vse v AMNOM. Ževart, Po sledovih NOV, 1962, stran 17, 18; Poslovilna pisma žrtev za svobodo 1969, stran 390, 399.

¹⁴⁸ Povelje orožniškega glavarstva Maribor o bojni pripravljenosti z dne 5. januarja 1944, kjer je navedeno tudi številčno stanje Steindlovega lovskega odreda 240 mož, v AIZDG; Ferenc, Wehrmannschaft. Letopis muzeja NO LRS, stran 119 do 121.

¹⁴⁹ Steindlov nedatiran letak; Prisilnim rekrutirancem pohorske tolpe! v AMNOM.

¹⁵⁰ Ivo Skerlovnik, Jakob Mihelič-Savo, Ernest Vobovnik, Pavle Sirk-Bregar, izjave; Špur, Pohorski odred, stran 100, vse v AMNOM; Fajdiga, Zidanshova brigada, stran 42.

¹⁵¹ Alojz Vindiš-Dunda, izjava v AMNOM.

¹⁵² Maksim Peklar-Fonzi, Ivo Skerlovnik, Dominik Zakrznik-Žani, Marjan Krevh, Ernest Vobovnik, Jakob Mihelič-Savo, izjave; Špur, Pohorski odred, stran 100–103, vse v AMNOM; Fajdiga, Zidanshova brigada stran 42.

¹⁵³ Poročilo štaba IV. operativne cone z dne 17. januarja 1944, zbornik NOV, VI/10, dok. 97; Maksim Peklar-Fonzi, Alojz Vindiš-Dunda, izjavi v AMNOM.

¹⁵⁴ ARSNZ SRS.

¹⁵⁵ Oskar Verdnik, življenjepis v AMNOM; Poslovilna pisma žrtev za svobodo, 1969, stran 381.

¹⁵⁶ Povelje višjega vodje SS in policije v 18. vojnem okrožju z dne 24. februarja 1944, Zbornik NOV, VI/11, dok. 137.

¹⁵⁷ Povelje orožniškega glavarstva Maribor o bojni pripravljenosti z dne 5. januarja 1944, v AIZDG.

¹⁵⁸ Ivo Skerlovnik, Pavle Sirk-Bregar, Jakob Mihelič-Savo, Ivan Marzel-Mijo, izjave v AMNOM; Dominik Zakržnik-Žani, ustni vir.

¹⁵⁹ Franta Komel, Jože Gologranc, Ivo Skerlovnik, izjave v AMNOM; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 42.

¹⁶⁰ Romana Kipa-Kerenčičeva, Milena Bac-Boža (Bokša), izjavi; Dušan Spindler, spomini, vse v AMNOM; Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, 1981, stran 166–169.

¹⁶¹ Metod Mikuz, Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, III in IV, Ljubljana 1973; Karel Forte-Marko Selin, Nič več strogo zaupno, I, II, 1978; Mirko Fajdiga, Zidanškova brigada, 1975; Milica Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, 1981; Lado Ambrožič-Novljan, Pohod štirinajste, Ljubljana 1978; Karel Forte, Pretirane predstave o plavi gardi na Štajerskem. Tipkopis je napisan leta 1984 na osnovi partizanskega in sovražnikovega gradiva, pričevanj udeležencev NOV ter literature. Hrani ga avtor Karel Forte.

¹⁶² Forte, Pretirane predstave o plavi gardi, stran 7, 8, 87.

¹⁶³ Razkrinkajmo in uničimo plavo gardo, v AMNOM; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 153, 154; Forte, Pretirane predstave o plavi gardi, stran 5, 6.

¹⁶⁴ Bogdan Žolnar, Pavle Žaucer-Matjaž, izjavi v AMNOM; Pavle Žaucer-Matjaž, Dr. Franc Sušnik-osemdesetletnik, Vestnik koroških partizanov, Ljubljana decembra 1978, stran 79, 80.

¹⁶⁵ Ostrovska, Kljub vsemu odpor, II, stran 168.

¹⁶⁶ Manica Kipa-Kerenčičeva, izjava v AMNOM.

¹⁶⁷ Forte, Pretirane predstave o plavi gardi, stran 17, 18.

¹⁶⁸ Rehabilitacijski sklep vrhovnega sodišča SR Slovenije I Kr. 26/77–3 z dne 28. decembra 1977 in okrožnega sodišča v Ljubljani K 64/78–3 z dne 13. februarja 1978 v zadevi Dušan Spindler, Maks Gašparič, Gizela Spindler, Pepca Spindler in Ivan Nemec; Bogdan Žolnar, Alojz Slemnik-Zvone, izjavi, vse v MNOM; Lojzka Pavlin-Cvetka, Zvezda v bukvi – spomin na partizana Poldeta (Polde Eberle-Jamski), TV–15, 20. oktobra 1983.

¹⁶⁹ Forte, Pretirane predstave o plavi gardi, stran 14, 15, 16, 19, 57, 59, 60.

¹⁷⁰ Zapisnik štabnega razgovora z dne 1. novembra 1943; povelje vodje vermanšafta Štajerske domovinske zveze z dne 8. novembra 1943 za ustanovitev vermanšaftskega bataljona Mitte; zapisnik štabnega razgovora z dne 16. novembra 1943 v Mariboru; priloga k povelju za akcijo Snežni metez z dne 2. decembra 1943; poročilo zveznega vodje Štajerske domovinske zveze z dne 16. decembra 1943; povelje višjega vodje SS in policije v 18. vojnem okrožju z dne 21. decembra 1943 za pomiritev Gorenjske in Spodnje Štajerske, Zbornik NOV VI/8, dok. 178, 204, 213; VI/9, dok. 167, 191, 201.

¹⁷¹ Forte, Pretirane predstave o plavi gardi, stran 85.

¹⁷² Peter Tomazin-Skala, Ivan Uranič-Drago, Lojze Slemnik-Zvone, Bogdan Žolnar, izjave v AMNOM; Karel Forte, Ivan Tlaker-Luka, ustna vira; Kronika NOB Slovenj Gradec, Šentjanž, Otiški vrh, Dravograd, v Koroškem pokra-

jinskem muzeju revolucije; Forte, Pretirane predstave o plavi gardi, stran 26, 27.

Dokončno objektivno oceno o Jamniku, Skočirju in Slemniku je težko posredovati, saj ni za to dovolj izvirnih verodostojnih dokumentov. Večina aktivistov in borcev jih ocenjuje pozitivno. Vedo pa tudi povedati, da na zaslišanjih niso nič priznali.

¹⁷³ Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 155. Več o plavi gardi in gestapu od strani 145 do 164.

¹⁷⁴ Ivan Tlaker-Luka, izjavi 1. aprila 1968 in 9. januarja 1971, v AMNOM ter ustni vir 6. aprila 1984; Forte, Pretirane predstave o plavi gardi, stran 30.

¹⁷⁵ Vinko Vuković-Gujez, izvleček zapisnika na gestapu z dne 8. januarja 1944; Vukovičev zapisnik pri Urbancu z dne 4. januarja 1944, oboje v ARSNZ SRS; Janko Lupša-Danilo, Dušan Spindler, izjavi v AMNOM; Forte, Pretirane predstave o plavi gardi, str. 30–40, 59, 67, 68, 82, 86. Poslovilna pisma žrtev za svobodo, 169, stran 387, 390; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 155, 159.

¹⁷⁶ Vinko Vuković-Gujez, zapisnik o zaslišanju z dne 4. januarja 1944; izvleček zapisnika o zaslišanju na gestapu z dne 8. januarja 1944 in drugo gradivo o njem kot gestapovskem agentu; Bogomir Hirš, poročilo pokrajinske komisije VOS z dne 16. novembra 1943, vse v ARSNZ SRS.

¹⁷⁷ Forte, Pretirane predstave o plavi gardi, stran 8, 9.

¹⁷⁸ Janko Lupša-Danilo, Jože Štifter-Božič, izjavi v AMNOM; Forte, Pretirane predstave o plavi gardi, str. 31–33.

¹⁷⁹ Jože Štifter-Božič, ustni vir in izjava; Mira Kresnik-Zapečnikova, izjava, obe v AMNOM.

¹⁸⁰ Janko Lupša-Danilo, izjava v AMNOM; Forte, Pretirane predstave o plavi gardi, stran 32–35.

¹⁸¹ Poročilo sekretarja pokrajinskega komiteja KPS za severno Slovenijo z dne 19. januarja 1944; poročilo člana pokrajinskega komiteja z dne 18. januarja 1944; obe v ACK ZKS, Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 155–158.

¹⁸² Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 157, 161.

¹⁸³ Forte, Pretirane predstave o plavi gardi, stran 85–88; Nemačka obaveštajna služba, Beograd 1957/III, stran 253; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 157; Dušan Spindler, spomini, v AMNOM.

¹⁸⁴ Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 157–164.

¹⁸⁵ Jože Štifter-Božič, Franc Žigart-Vitez, Ivo Skerlovnik, izjave v AMNOM; Špur, Pohorski odred, stran 103–106.

¹⁸⁶ Anton in Verica Ločnikar, Ivo Skerlovnik, izjave v AMNOM; Špur, Pohorski odred, stran 106–108.

¹⁸⁷ Franc Žigart-Vitez, izjava v AMNOM.

¹⁸⁸ Marija Tomažič, izjava v AMNOM.

¹⁸⁹ Odredba štaba Pohorskega odreda z dne 5. januarja 1944, v ARSNZ SRS.

¹⁹⁰ Ivo Skerlovnik, izjava v AMNOM.

¹⁹¹ Ivo Skerlovnik, izjava; Špur, Pohorski odred, stran 108, oboje v AMNOM.

¹⁹² Anton Ločnikar, izjava v AMNOM.

¹⁹³ Telefonsko poročilo orožniškega glavarstva Maribor z dne 5. januarja 1944 višjemu vodji SS in policije v 18. njemem okrožju, v AIZDG.

- ¹⁹⁴ Ernest Vobovnik, izjava v AMNOM; Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 44, 45.
- ¹⁹⁵ Ernest Vobovnik, Ignac Kajzer-Nace, Anica Zorko-Ladinekova, Franc Bart-Edo, izjave v AMNOM.
- ¹⁹⁶ Ivo Skerlovnik, izjava v AMNOM.
- ¹⁹⁷ Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 45.
- ¹⁹⁸ Ernest Vobovnik, Ivo Skerlovnik, Jože Vanco, Ivan Lakovšek-Rok, Franjo Krpač-Hubert, Anton Gologranc-Maks, Marija Ladinek-Majda, Ignac Kajzer-Nace, Avgust Šmon, Jelka Vrhovšek-Elčka, Tone Vrhovšek-Oskar, izjave, vse v AMNOM.
- ¹⁹⁹ Bogdan Žolnir, Partizanski tisk ob Meži, Mislinji in Dravi. Maribor 1962 (dalje navajam Žolnir, Partizanski tisk), stran 31-45, 62-65.
- ²⁰⁰ Ludvik Mlinarič-Ivanov, ustni vir, Jože Mekinda-Franci, Komandant Stane išče Pohorski bataljon, TV-15 7 in 21. marca 1963, 4. in 20. aprila 1963, 9. in 24. maja 1963, 6. in 20. junija 1963 in 4. julija 1963; Fajdiga, Zidanškova brigada, str. 15-17.
- ²⁰¹ Žolnir, Partizanski tisk, stran 64, 67.
- ²⁰² Tone Hudopisk-Zvone, Rudolf Hohkraut-Dolf, Bogomir Vastl-Božo ustni viri.
- ²⁰³ Franta Komel, ustni vir.
- ²⁰⁴ Linka Ksela-Jasna, izjava v AMNOM.
- ²⁰⁵ Žolnir, Partizanski tisk, stran 78, 79.
- ²⁰⁶ Žolnir, Partizanski tisk, stran 77.
- ²⁰⁷ Milko Golob-Jožko, izjava v AMNOM.
- ²⁰⁸ Franta Komel, ustni vir.
- ²⁰⁹ Ferdo Fischer-Mojka, izjava v AMNOM; Franta Komel, ustni vir; Žolnir, Partizanski tisk, stran 79; Ževart, NOB v Šaleški dolini, stran 406, 460.
- ²¹⁰ Marjan Krevh, ustni vir, Žolnir, Partizanski tisk, stran 69-74.
- ²¹¹ Žolnir, Partizanski tisk, stran 82-85.
- ²¹² Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 53-68; Na navedenih straneh je veliko nadrobnih podatkov, ki odred in brigado predstavijo celoviteje.
- ²¹³ Polkovnik Franc Gašperlin-Mihec, spomini, v AMNOM.
- ²¹⁴ Fajdiga, Zidanškova brigada, stran 147 do 149.

POVZETEK

Za obsežno širše pohorsko operacijsko območje je po padcu Pohorskega bataljona 8. januarja 1943 nastopilo izjemno težko leto 1943. Tako kot sovražnik, so se strateške pomembnosti Pohorja zavedali tudi partizani na čelu s štabom IV. operativne cone in pokrajinskim komitejem KPS za severno Slovenijo. Z ustanovitvijo čete 5. aprila 1943 na Koroškem, ki je pričela svojo uspešno dejavnost 7. aprila na Pohorju, je bila pretrgana tri-mesečna kriza na tem območju. V dobrem mesecu je četa porasla na 18 borcev, pridobila je nekaj orožja, streliva, opreme, zlasti pa je uspela vlitati prebivalstvu upanje in pogum za nadaljnji narodnoosvobodilni boj. Z okrepitvijo 27 borcev in starešin iz cone se je 10. maja 1943 razvila v bataljon, ki je na ta dan štel 44 borcev. To je bil pomemben dogodek, saj se je sedaj nadaljeval boj za obvladovanje Pohorja. V tem času je na zahodu cone uspešno deloval Kamniško-savinjski odred s tremi bataljoni, na vzponu pa je bil tudi Koroški bataljon. V treh mesecih svoje dejavnosti je drugi Pohorski bataljon porastel na prek 100 borcev, nekaj pa jih je poslal na terensko politično delo in na kurirske zveze. Za uspešno delovanje se je povezal na vse strani, celo do Gorenjske, Gradca in Dunaja, največ novincev je dobival z območja Maribora, Slovenskih goric in z Dunaja. Bataljoneve manjše enote so vršile akcije in širile upor tudi v prostoru med Poljčanami, Ponikvo in Frankolovim. Nacisti so zaman organizirali proti bataljonu štiri večje hajke in razglasili po Himmlerjevem ukazu junija 1943 Spodnjo Štajersko in Gorenjsko za območji protipartizanskega bojevanja. Zaman je bilo tudi okrepljeno nasilje, kot tudi okrepljeno delovanje sovražnikovih oboroženih formacij.

Bataljon je obračunal z nekaj gestapovci, ki so s svojimi izdajalskim delom veliko pripomogli k sovražnikovim uspehom in njegovemu nasilju. Nagel razvoj bataljona in vzpon njegove vojaške in politične dejavnosti je žal pretrgalo povelje glavnega štaba NOV in PO Slovenije, ko je moral 8. avgusta 1943 s Pohorja na Moravško oziroma na Dolenjsko. Ta poteza verjetno ni bila dovolj premišljena, saj je na Dolenjsko prišlo po kapitulaciji Italije od okoli 80 le približno 50 borcev, ki bi jih tam lažje pogrešali kot na Pohorju. Na Dolenjsko je šel s Pohorja tudi Ko-

roški bataljon ter pustil na Koroškem manjšo četo. Pred obema bataljonoma je šla avgusta na Dolenjsko kmalu po svoji ustanovitvi (6. avgusta 1943) tudi Šlandrova brigada in namesto ukinjenega štaba IV. operativne cone je sedaj vodil na njenem območju pet čet in minerskih vod štab Štajerskega odreda.

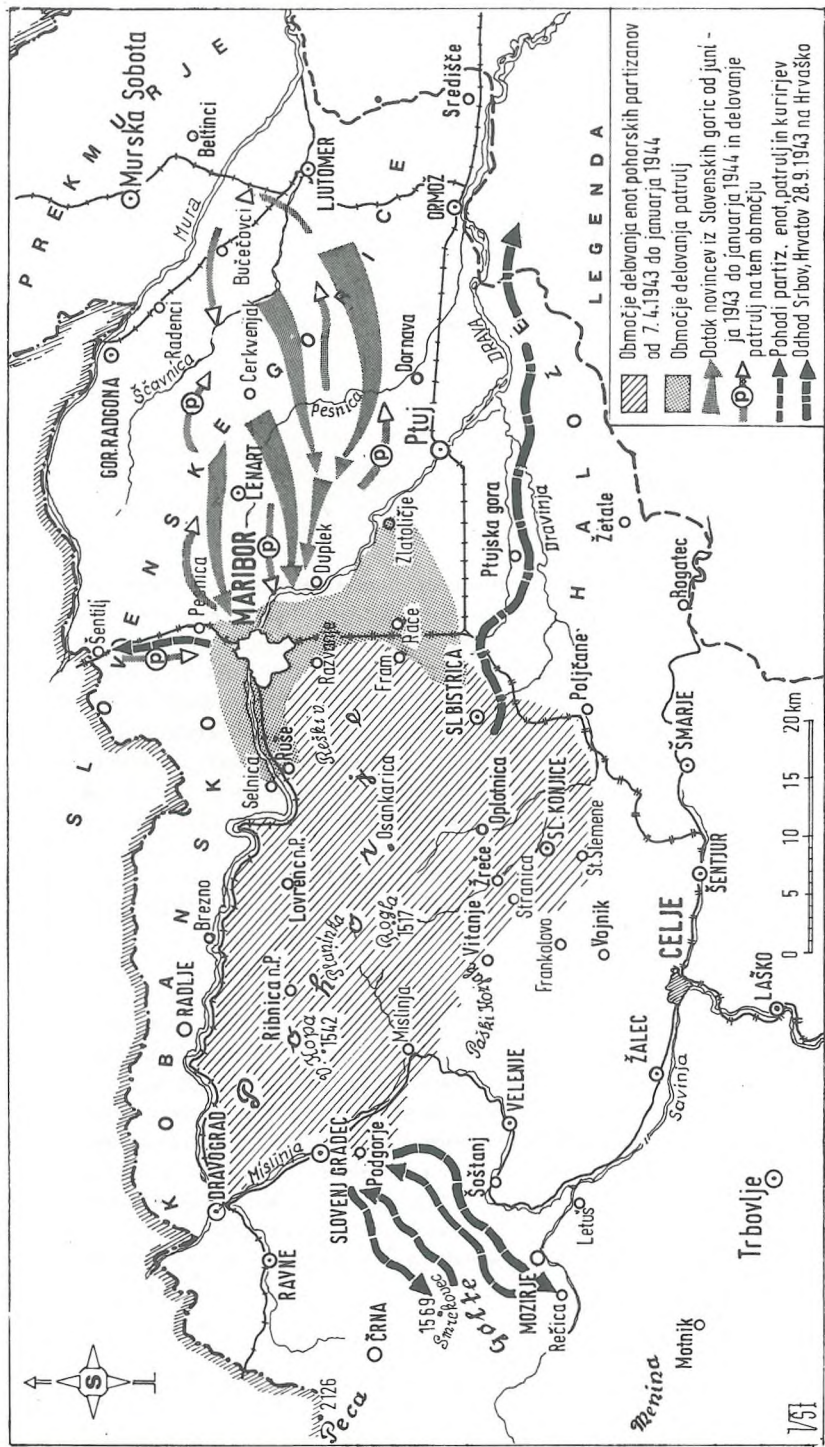
Na Pohorju je ostala četa 22 slabo oboroženih borcev. V povezavi z mnogimi sodelavci v Mariboru, okolici, v Slovenskih goricah in drugod je prispevala k širjenju osvobodilnega gibanja. Sovražnik jo je hotel sredi avgusta z večjo hajko uničiti, vendar je udaril v prazno. Četa je izvedla nekaj manjših uspešnih vojaških akcij, toda z velikim pritokom novincev z Dunaja, iz Slovenskih goric, Maribora in od drugod so se začele na Pohorju spričo pomanjkanja orožja, opreme, oblačil, obutve, zdravil, prehrane, vodilnega kadra in še marsičesa hude težave. Nekaj dezertirjev je pričelo izdajati in gestapo je z uspehom razbijal organizacije gibanja. Padlo je več postojank in precej sodelavcev v Mariboru in drugod. Od konca septembra so se zaradi vdorov bistveno poslabšale zveze z Mariborom, odkloniti so celo morali pritok novincev iz Slovenskih goric, okoli 45 borcev Srbov in Hrvatov so zaradi omilitve težav poslali k hrvaškim partizanom.

Do pozitivnega preobrata na Pohorju je prišlo z obnovo drugega Pohorskega bataljona v začetku oktobra 1943. Iz Savinjske doline so se vrnili funkcionarji bataljona Harkov, Komel, Vinter in še nekateri z dvema desetinama borcev, ki sta prinesli tudi dodatno orožje. Začelo se je obdobje partizanskega poleta. Medtem se je v Savinjsko dolino z Dolenjskega vrnil tudi bataljon Šlandrove brigade, ki je postal osnova za konec septembra obnovljene brigade. Na novo je bil ustanovljen tudi štab IV. operativne cone. Z okrepljeno vojaško in politično dejavnostjo je obnovljeni Pohorski bataljon kmalu prekriziral svoj operacijski prostor in obnovil tudi številne zveze na terenu. Njegove manjše enote ali patrolje so hodile v akcije tudi južno od Slovenskih Konjic, na Koroško, na območje Maribora, vodstvo bataljona pa se je povezovalo s slovenjgoriškim in ptujskim območjem. K izboljšanju delovanja bataljona so pripomogli tudi predstavniki IV. operativne cone in pokrajinskega komiteja, ki so bataljon oktobra obiskali. V dogovoru z njimi je bataljon poslal na terensko politično delo več svojih najsposobnejših borcev. Z miniranjem rudnika premoga v Starem trgu, uničenjem

štirih železniških postaj, z okrepljenim vojaško-političnim delovanjem na terenu in likvidacijo nekaj gestapovcev se je bataljon v enomesečni dejavnosti kar obetavno uveljavil.

Zaradi kapitulacije Italije je šlo nekaj okupatorjevih enot s Štajerskega na Dolenjsko. To je za svojo oktobrsko in novembrsko ofenzivno dejavnost izkoristila Šlandrova brigada, za svoj hitrejši razvoj in okrepljeno dejavnost pa Pohorski in Koroški bataljon. Da bi zavrli Šlandrovo brigado, so proti njej usmerili vermanšaftska bataljona Ost in Süd, proti Pohorskemu in Koroškemu bataljonu pa vermanšaftski bataljon Nord, ustanovljen konec oktobra 1943. Vogt je 1. novembra poročal o opredelitvi prebivalstva na Štajerskem, Gorenjskem in Koroškem za OF, o množičnem odhodu vojaških obveznikov k partizanom ter poudaril, da se bo potrebno zaradi resnosti položaja lotiti odločilnih ukrepov.

Da bi na Pohorju še bolj okrepil partizansko dejavnost, je štab cone sem poslal iz Šlandrove brigade en bataljon in 4. novembra 1943 ustanovil Pohorski odred. To so bile tudi prve priprave za ustanovitev načrtovane brigade na Pohorju. Dva bataljona Pohorskega odreda sta dejavnost več kot podvojila. Uspešna akcija pri Prelogah in na Prihovi, napad na Zreče, akcija pri Sokolskem domu in Ruški koči, poraz vermanov na Hudi nji, akcije na prometne zveze v Dravski in Mislinjski dolini ter druge, so naciste hudo vznemirjale. Iz težav jih tudi ni mogel rešiti vermanšaftski bataljon Mitte, ki so ga za boje proti odredu ustanovili sredi novembra 1943, niti na novo ustanovljeni štirje orožniški akcijski vodi. Potem so zbrali za ofenzivo Schneegestöber proti odredu blizu 5000 mož in ker so jo partizani izigrali, je tudi ta od 6. do 9. decembra 1943 udarila v prazno. Takoj za tem so želeli z ofenzivo uničiti Šlandrovo brigado, toda tudi tu so bili neuspešni. Z obnovo stikov odreda z mariborskim in radgonsko-ljutomerskim okrožjem sredi decembra je kazalo na še večje uspehe. Toda štab odreda je po pretiranih ocenah o nevarnosti pred plavo gardo in gestapom te zveze pred novim letom pretrgal in se potem skupno z organi VOS preveč ukvarjal s preganjanjem plave garde v enotah in na terenu, ki je po poznejših ugotovitvah sploh ni bilo ali pa je šlo samo za njene nepomembne pojavne oblike. Težave s pretiranimi predstavami o plavi gardi so potem pestile pohorsko partizanstvo še do

Območja dejavnosti pohorskih partizanov od 7. aprila 1943 do 8. januarja 1944

marca 1944, ko je to vprašanje ustrezno razrešil centralni komite KP Slovenije.

Kljub različnim nepredvidljivim težavam, s katerimi se je bilo potrebno spopadati, je odred nezadržno napredoval kot tudi osvobodilno gibanje na njegovem območju nasploh. Nasprotno pa je sovražnik čedalje bolj tonil v brezupno krizo. Steindl je ocenil stanje 16. decembra 1943: »Dejavnost banditov je od junija 1941 zdaj dosegla svoj vrhunec. Položaj je zelo resen...« V dneh po novem letu 1944 se je odred še trikrat ostro spopadel s sovražnikom. Najostrejši spopad, ki je trajal 3. januarja nekaj ur, je bil na območju Turičnika do Male Kope.

Sklenemo lahko, da so Pohorski partizani od padca Pohorskega bataljona do ustanovitve brigade izvedli veliko vojaških političnih in ekonomskih akcij. Uspešno so spodbujali in organizirali prebivalstvo v boju proti okupatorju. Mnogim vojaškim obveznikom so omogočili, da so se izognili smrti v nacističnih vojaških formacijah, mnogim vojakom, da so iz njih dezertirali, šli med partizane, mnogim domoljubom in aktivistom, da so se z odhodom v partizane rešili zaporov, koncentracijskih taborišč in nekateri tudi smrti. Sovražniku so prizadejali škodo na vojaškem, političnem in gospodarskem področju nase pa so vezali precejšnje njegove sile. Zasluga pohorskih partizanov, terenskih aktivistov, prebivalstva, ki je v gibanju množično sodelovalo, zlasti Pohorskega odreda, štaba cone in koroških borcev je, da je bilo mogoče po enoletnih bojih in žrtvah ta trud 8. januarja 1944 kronati z ustanovitvijo Zidanškove-Pohorske brigade pri Sv. Primožu na Pohorju, ki je potem še uspešneje nadaljevala boj do osvoboditve in zmage socialistične revolucije.

PREGLED VOJAŠKIH IN DRUGIH AKCIJ TER POMEMBNEJŠIH DOGODKOV

OBDOBJE OD PADCA POHORSKEGA BATALJONA 8. JANUARJA 1943 DO 5. APRILA 1943

8. marca je skupina borcev s komandantom Francom Rozmanom-Stanetom razorožila v Dovžah nemškega orožnika in s tem pridobila avstrijsko puško, strelivo in pištolo. Potem je v Zgornjem Doliču napadla in prepodila devetčlansko orožniško enoto. Ob tem je ubila poveljnika orožniške postaje na Mislinji ter zaplenila brzostrelko in dve avstrijski puški s precej streliva. Isti večer je skupina odvezla v Doliču trem dopustikom puške in uniforme.

13. marca je Stanetova skupina ustrelila v Razborškem jarku na Pohorju gestapovskega sodelavca Antona Kotnika iz Razborce na Pohorju.

13. marca so gestapovci vdrli v stanovanje partizanskega sodelavca Jožeta Podrgajsa v Mariboru v Leningrajski 4. V oboženem spopadu so med drugimi prijeli tudi pohorskega partizana Janka Pihlerja-Dona ter ga 1944 obglavili, medtem ko so Podrgajsa isto leto ustrelili.

14. marca je Stanetova skupina razdelila kmetom na Resniku nekaj letakov.

25. marca je dobila Stanetova skupina v Veliki Mislinji od dopustnika Stanislava Koprivnikarja vojaško puško s strelivom, opremo in uniformo.

OBDOBJE POHORSKE ČETE OD 5. APRILA 1943 DO 10. MAJA 1943

5. aprila je štab IV. operativne cone ustanovil na Lužah na pobočju Pece enoto 14 borcev, ki se je razvila v drugo Pohorsko četo.

5. aprila je policijska enota na Lužah na pobočju Pece napadla Koroški bataljon in na novo ustanovljeno Pohorsko četo. Padel je njen komandir Miha.

11. aprila je odnesla četa Ivanu Javorniku na Brdah na Pohorju nemško vojaško uniformo in škornje.

12. aprila so dobili pohorski partizani Linka Ksela-Jasna, Tone Olstrak-Zvonko in Hinko Urlep-Dnjeper v Lobnici pri Rušah pri Kovšetu in Marincu po eno lovsko puško.

Proti sredi aprila je našla četa v skrivni zemljanki prvega Pohorskega bataljona blizu dvajset pušk in nekaj streliva.

Sredi aprila so se Jasna, Zvonko in Dnjeper spopadli z orožniško patruljo med Bezeno in Bistrico pri Rušah.

19. aprila so spremljevalci komandanta Franca Rozmana-Staneta s Francem Zalaznikom-Leonom obešali partizanske letake v Lukanji in v Cezlaku.

20. aprila je četa v Šentilju pod Turjakom ustrelila zagrizenega nacističnega učitelja.

21. aprila so partizani delili letake kmetom na Planini nad Zrečami.

24. aprila je četna patrulja zažgala pri vaškem vodji Štajerske domovinske zveze v Golovabuki ves nacistični arhiv.

24. aprila je dobila četna patrulja pri Mihi Hartmanu v Hudem kotu radijski sprejemnik.

24. aprila so Jasna, Zvonko in Dnjeper uničili pri Rušah železniške signalne naprave ter prerezali telefonski vod.

27. aprila sta dva partizana trosila letake na območju Črnege vrha in pod Ribniškim sedlom.

Konec aprila sta delila Jasna in Zvonko letake od Haloz do Hoč in Ruš.

30. aprila so partizani odvzeli na Brdah rezervnemu policistu uniformo in čevlje, v Kotu pa trem kmetom tri vermanšaftske uniforme. Tu so domačinom razdelili nekaj letakov.

30. aprila na 1. maj je četa v počastitev praznika dela zažgala planinsko kočo pri Treh kraljih, zgradbo nacistične Štajerske domovinske zveze pod Št. Iljem pod Turjakom. To noč je tudi prižgala kres nad Dovžami in delila letake v Kotu.

9. maja se je pridružil četi na Razboru borec z vojaško puško.

9. maja je prišlo na Pohorje iz Kamniško-Savinjskega odreda 27 borcev in starešin. S seboj so prinesli puškomitraljez in okoli 7 pušk.

OBDOBJE DRUGEGA POHORSKEGA BATALJONA OD 10. MAJA DO 8. AVGUSTA 1943

10. maja so partizani po nalogu IV. operativne cone ustanovili na Pungartu na Pohorju drugi Pohorski bataljon.

12. maja sta se pri Rušah spopadla dva partizana z nacističnim funkcionarjem. Eden od njiju ga je s pištolo ranil v roko.

22. maja je bataljon požgal osnovno šolo na Resniku.

25. maja je Pohorski bataljon odvezel kmetom na Resniku in Skomarju 7 vermanšaftskih uniform.

27. maja so partizani delili na Smolniku letake.

28. maja je Pohorski bataljon obsodil na smrt gestapovskega sodelavca Filipa Vodovnika iz Rakovca na Pohorju in mu odvezel lovsko puško.

30. maja je približno petnajst partizanov napadlo pri Velikem Vrhu tri oborožene raztrgance in jih gonilo do Lukanje.

31. maja so partizani odvzeli kmetom pri Sv. Kunigundi (Gorenje) tri vermanšaftske uniforme.

Konec maja je prinesel od Lautarja nad Josipdolom v bataljon svojo vojaško puško Franc Žigart-Vitez.

Konec maja so partizani pustili na Hudem vrhu nekaj letakov.

31. maja je Franc Keber iz Hudega kota izročil partizanom lovsko puško.

V začetku junija je pridobil Tone Olstrak-Zvonko dve pištoli s strelivom. V tem času je dala Linka Ksela-Jasna v Rušah nekaj letakov Francu Kameniku, Martinu Konšaku in Mariji Hajnrih.

V začetku junija je Harkovova skupina pridobila na širšem območju Ribnice nekaj pušk, streliva, uniform in drugih oblačil.

2. junija je skupina Borisa Vinterja uničila prostore Štajerske domovinske zveze v Zrečah in iz njih odnesla okoli 30 vermanšaftskih uniform, pisalni stroj in druge reči.

Od 2. do 5. junija je sovražnik izvedel z vojaštvom in vermani ter policijo na južnem in zahodnem Pohorju veliko hajko. Vinterjeva skupina se je med njo umaknila jugozahodno od Zreč, Harkovova pa na območje Ribnice.

V noči na 5. juni, je Vinterjeva skupina bila v uspešni ekonomski akciji na območju Ljubnice in Skomarja, pridobila tudi vermanšaftsko uniformo.

Od 10. do 11. junija je sovražnik izvedel hajko na območju mislinjskega Pohorja.

11. junija se je s sovražnikom nad Dovžami med hajko spopadla manjša partizanska enota.

14. junija se je bataljonova enota spopadla z orožniki nad Vrenkom nad Josipdolom. Zvečer je odnesla od Rakovih pri Sv. Primožu radijski sprejemnik.

V noči na 24. junij je bataljon izvedel pri Sv. Kunigundi uspešen miting, nato pa požgal osnovno šolo.

24. junija so odnesli partizani Karlu Malcu s Planine nad Zrečami vojaško puško in opremo.

25. junija so odnesli partizani okupatorju iz graščine Hartenštajn v Mislinjski dolini veliko oblačil, živeža in 5000–6000 RM.

Konec junija je dobila skupina partizanov pri Bezjaku v Kumnu lovsko puško, precej živeža in 12.000 RM.

Od 30. junija do 8. julija je sovražnik zaradi hajke razglasil na širokem območju okoli Planinske zaprto ozemlje.

V noči na 2. julij so partizani dobili v Kumnu pri Bezjaku in Pavliču dve lovski puški.

5. julija, v času zaprtega ozemlja na Pohorju, so partizani delili letake pisane v slovenščini in nemščini v Dovžah, na Jurgovem, v Mali Mislinji in na Razborci ter dobili nad Dovžami pri sodelavcu »Srčku« radijski sprejemnik.

V začetku julija je prišel v Pohorski bataljon novinec Maksim Peklar in prinesel s seboj puškomitraljez zbrojevko s tremi okvirji in s 150 naboji.

12. julija je bataljonska patrulja odvezla dvema dopustnikoma iz nemške vojske na Paki uniformi.

13. julija je del bataljona napadel na Krajgolišu 12 orožnikov in jih pregnal proti dolini.

14. julija je partizanska enota napadla razstrganca Ivana Plevnika (partizanski sodelavec) in Edija Blaziška. Slednjega so po zajetju pri Krajgolišu ustrelili in pridobili pištolo, Plevnika pa izpustili.

18. julija so partizani dobili v Straži pri Mislinji od Jožeta Tasiča radijski sprejemnik.

19. julija je partizanska patrulja dobila od sodelavca Franca Šuligoja v Šentilju pod Turjakom pištolo, uniformo hitlerjevske mladine, nekaj čevljev, usnja in precej čevljarskega orodja.

24. julija je dobila patrolja Pohorskega bataljona od Mihaela Ertla v Mariboru pištolo.

24. julija je enota Pohorskega bataljona od napadu na skupino nemških vojakov pri gradu Gallenhofen pri Šmartnem pri Slovenj Gradcu ubila enega ter ranila enega vojaka.

25. julija je dobila patrolja v Šmartnem pri Slovenj Gradcu od dopustnika Avgusta Kaca vojaško puško, opremo in uniformo.

25. julija je skupina Ivana Zagernika-Joca vpadla v Sokolski dom ter odvzela sovražnikom brzostrelko in pet pištol s strelivom.

V noči na 28. julij so partizani izvedli uspel miting na Skomarju.

29. julija je bataljonska patrolja ustrelila blizu Josipdola gestapovca Luitpolda Sykoro in mu odvzela brzostrelko, pištolo, strelivo, bombo in daljnogled, v Lehnu pa je razdelila nekaj letakov.

V noči na 31. julij so partizani razdelili nekaj letakov na območju Padeškega vrha in Boharine.

3. avgusta so partizani razdelili nekaj letakov gozdnim delavcem nad Oplotnico.

5. avgusta je bataljon organiziral in izvedel uspešen miting v Tinju.

6. avgusta se je bataljon spopadel pri Treh kraljih z vermani in orožniki in jih prisilil k umiku. Ranjena sta bila Franc Žigart-Vitez in Milko Golob-Jožko.

7. avgusta se je spopadla patrolja Pohorskega bataljona in terenskih aktivistov z orožniško patroljo pri Turiški vasi.

8. avgusta je šla glavnina Pohorskega bataljona prek Koroške na Moravško in Dolenjsko. Na Pohorju je ostala četa 22 partizanov.

14. avgusta se je spopadel Pohorski bataljon, ki je bil takrat na pohodu na Koroško z vermani, policisti in orožniki pri Št. Florjanu nad Topolšico.

V začetku septembra se je spopadla predhodnica Pohorskega bataljona, ki je bil na pohodu na Moravško pri Golici v Tuhinjski dolini s sovražnikom. Padel je Ignac Čad-Jur.

OBDOBJE POHORSKE ČETE ŠTAJERSKEGA ODREDA OD 8. AVGUSTA DO ZAČETKA OKTOBRA

Od 13. do 15. avgusta je sovražnik izvedel na širšem območju Pohorja veliko neuspešno vojaško akcijo. V njej se je četa spopadla v Kotu. Sovražnik je imel nekaj žrtev.

15. avgusta se je spopadla četna patrulja z orožniki v Limbušu. Hudo je bil ranjen Janez Faletič-Brko, ki se je rešil, ujeli pa so aktivista Vlada Škedlja in ga leta 1944 ustrelili.

V noči na 21. avgust je četa vpadla v Čadram pri Oplotnici. Tu je v trgovini poleg veliko robe odnesla tudi več lovskih pušk. Orožniki so četi sledili in jo pri kmetiji Strnad v Nadgradu napadli. Pri tem so ranili Maksa Gašpariča ter zasegli partizanom ves plen.

23. avgusta je policijska patrulja pri Zgornjem Radvanju streljala na partizansko patruljo in nekaj novincev.

31. avgusta so partizani delili letake pri Durniku nad Slovenjim Gradcem.

3. septembra so partizani delili letake v Pamečah, v Recenjaku pa so v uspešni ekonomski akciji dobili pri Francu Pajtlerju tudi lovsko puško.

4. septembra so partizani odvisli na železniški progi od Turiške vasi do Pake velikó vijakov. Sabotaža ni uspela, ker jo je pred prihodom vlaka opazil preglednik proge.

12. septembra so partizani odvzeli blizu Hudinje lovsko puško Jerneju Ločnikarju.

12. septembra so razdelili v Ljubnici pri Zrečah nekaj letakov.

12. septembra so odnesli Šrotu nad Vuzenico dve lovski puški s strelivom, dve uniformi, radijski sprejemnik in še nekaj drugih reči.

14. septembra so dobili partizani pri Mihevu v Turiški vasi radijski sprejemnik z akumulatorjem.

15. septembra je po nepotrjenih podatkih napadla partizanska skupina orožniško postajo v Šentilju pri Mariboru in pridobila nekaj orožja.

16. septembra je manjša partizanska skupina vdrla v Tovar, no letal na Teznu, razorožila tri stražarje in pridobila tri puške.

19. septembra je četa ustrelila gestapovskega sodelavca Antona Vidmarja iz Lovrenca na Pohorju ter mu pred tem v Činžatu zaplenila pet lovskih pušk, pištolo, strelivo in bombo.

23. septembra je četa v spopadu z orožniki pri Žvikartu nad Sv. Primožem smrtno ranila poveljnika orožniške postaje v Vuzenici Matthiasa Dormanna ter potem vse pregnala v dolino.

23. septembra je dal partizanom Ferdinand Kovše v Lobnici dve lovski puški s strelivom.

24. septembra sta se v Studencih pri Mariboru s pištolama spopadla pohorski partizan Anton Stražar-Karlo in gestapovec Fuchs ter drug drugega ranila. Stražar se je iz obkolitve prebil. Pred tem so gestapovci zajeli v Studencih partizana Ivana Valenčaka-Lorda, ki je pričel takoj izdajati.

Septembra je poslal četi njen sodelavec Bogdan Knaflič-Ljubo iz Maribora dve puški in pištolo, sodelavec Miha Ertl pa šest pištol.

29. septembra sta borca Pohorske čete pri Ptujski gori razorožila tri nemške vojake in pridobila tri puške.

30. septembra je sovražnik napadel med Ptujsko goro in hrvaško mejo skupino borcev Srbov in Hrvatov, ki sta jo spremljala oborožena borca Pohorske čete. Sovražnik je zajel 10 borcev, 2. oktobra pa še tri. Partizana sta se prebila in vrnila na Pohorje.

OBDOBJE OBNOVLJENEGA DRUGEGA POHORSKEGA BATALJONA OD 3. OKTOBRA DO 4. NOVEMBRA

Proti koncu septembra je Vinterjeva-Harkovova desetina na poti na Pohorje v Tuhinjski dolini napadla vojaški tovarnjak. Razorožila je nekaj vermanov in pridobila poleg nekaj pušk še okoli petnajst novih uniform.

Na koncu septembra je prinesla na Pohorje oborožena Vinterjeva-Harkovova desetina še okoli deset dodatnih pušk, tri lahke mitraljeze, polavtomatsko puško, brzostrelko, nekaj bomb ter precej streliva.

2. ali 3. oktobra je prinesla iz Savinjske doline na Pohorje Komelova oborožena desetina približno pet dodatnih pušk, dva lahka italijanska minometa z nekaj minami in dva mitraljeza s strelivom.

3. oktobra je vodstvo pohorskih partizanov obnovilo drugi Pohorski bataljon.

3. oktobra sta izstrelili v Slovenski Bistrici druga na drugo po nekaj strelav partizanska in sovražnikova patrolja.

3. oktobra je dal partizanom svojo lovsko puško Anton Gre-
gorc v Ribnici na Pohorju.

5. oktobra so odnesli partizani Štefanu Šerbaku v Pamečah
dve lovski puški, Šarmanu pa eno.

7. oktobra so partizani dali pri Pesku delavcem nekaj leta-
kov.

10. oktobra je manjša skupina partizanov s Pohorja pretrga-
la telefonske zveze protiletalskega poveljstva Tovarne letal na
Teznu in uničila centralo Maribor-Tezno.

11. oktobra je bataljon odvezl v Lukanji Ivanu Vranjeku lov-
sko puško, z žage pa je odpeljal petinšestdeset metrov dolg po-
gonski jermen. S tem je pretrgal obratovanje žage za nekaj časa,
partizani pa so se oskrbeli s podplati.

12. oktobra so partizani z namenom pridobitve orožja in
ustrelitve nekega nacisti vpadli v Lovrenc na Pohorju. V posto-
janki so se obstreljevali z orožniki ter odpeljali člana nacistične
stranke Jägga in ga po obsodbi na smrt hudo ranili.

14. oktobra je Vinterjeva skupina pridobila na območju
Stranic lovsko puško in vermanshaftsko uniformo.

V noči na 16. oktober so partizani odvzeli Šrotu nad Vuze-
nico dve lovski puški in radijski sprejemnik, Viktorju Mravlja-
ku pa vermanshaftsko uniformo.

Okoli srede oktobra je skupina pohorskih partizanov v ne-
kaj akcijah na Teznu in Mariboru pridobila nekaj orožja, opre-
me in uniform.

V tem času sta partizana Stane Lenardon in Jože Berglez-
Fazan s pomočjo Koražije odpeljala z njegovim tovornjakom iz
tovarne letal na Teznu več vermanshaftskih in drugih uniform
ter nekaj orožja. Ob drugi priložnosti, tudi oktobra so pohorski
partizani zažgali v Tovarni letal na Teznu nekaj barak, hkrati pa
odpeljali iz druge barake nekaj zabojev razne robe.

Lenardon je oktobra s sodelavci ob napadu na orožniško
postajo v Brezju pri Mariboru pridobil nekaj streliva in opre-
me.

Oktobra je partizanska patrulja odnesla iz Pekar deset ver-
manshaftskih uniform.

19. oktobra so partizani obsodili na smrt gestapovsko so-
delavko Štefko Forneci-Sonjo.

22. oktobra je Pohorski bataljon izvedel v Tinju miting, po-
tem pa zažgal osnovno šolo.

25. oktobra so partizani pritrdili v Dovžah na več hišah letake.

26. oktobra je enota Pohorskega bataljona z miniranjem uničila naprave in upravni objekt rudnika premoga v Starem trgu pri Slovenjem Gradcu.

28. oktobra je bataljon v celoti uničil železniške postaje Gornji Dolič, Dovže, Turiško vas in postajališče Trbonje ter dele železniške proge s telegrafskimi napravami in požagal večje število telefonskih drogov. V vasi Trbonje je zasegel dvanajst vermanšaftskih uniform in eno lovsko puško. Isti dan je dobil pri Valentinu Lavretu v Golavabuki lovsko puško, na Paki in Hudinji dve pištoli, zvečer pa se je spopadel s sovražnikovo enoto na Skomarju.

28. oktobra je padel v Razvanju pri Betnavski skakalnici v boju proti policistom Stane Lenardon, obveščevalec Pohorskega bataljona. Soborec se je prebil.

29. oktobra je odnesla partizanska skupina Fijavžu v Križevcu pri Stranica h lovsko puško.

30. oktobra je enota Pohorskega bataljona odpeljala iz Josipdola okupatorju dvaintrideset plaščev, ki jih je le-ta zasegel Lenarčiču. Ob tej priložnosti so odnesli partizani nekemu delavcu vermanšaftsko uniformo.

31. oktobra je enota Pohorskega bataljona zažgala graščino Hartenštajn v Šmartnem pri Slovenjem Gradcu.

3. novembra je prišel na Pohorje zaradi ustanovitve Pohorskega odreda bataljon 96 borcev iz Šlandrove brigade. Oborožen je bil z okoli 80 puškami, tremi mitraljezi, štirimi brzostrelkami, desetimi pištolami in precej bombami.

OBDODBJE POHORSKEGA ODREDA OD 4. NOVBMBRA 1943 DO 8. JANUARJA 1944

4. novembra je štab IV. operativne cone ustanovil pri Črnih mlakah pri Pesku na Pohorju Pohorski odred.

4. novembra je odredova patrulja ponovno odnesla pogonsko jermenje z žage v Lukanji. Žaga je zopet nekaj časa stala, partizani pa so ponovno pridobili usnje za podplate.

6. novembra so partizani z uničenjem telefonskih linij na območju Vuhreda izvedli uspešno sabotažno akcijo.

V noči na 7. november je četa prostovoljcev napadla pod Prihovo esesovski tovornjak, ranila dva esesovca, zasegla pištolo in večjo količino žganih pijač. Potem je na Prihovi uničila arhiv in opremo občinskega krajevnega urada, dobila v trgovini precej živil in druge robe, lovsko puško ter zažgala esesovski tovornjak.

7. novembra sta politična aktivista šaleško-mislinjskega okrožja Franc Polh-Izak in Anton Lempl-Dušan razorožila enajst lovcev, njihovih enajst pušk pa poslala Pohorskemu odredu.

V noči na 9. november je odred napadel orožniško postajo v Zrečah. Četudi je bila zgradba orožniške postaje uničena, dobro zasnovan napad vojaško ni povsem uspel. Zaradi pomembne pozitivne politične odmevnosti je celotna akcija ocenjena kot dokaj uspešna. Sovražnik je imel dva mrtva, tri ranjene in enega zastrupljenega od dima. Odred je imel štiri padle in osem ranjenih.

11. novembra je manjša odredova enota vpadla v Lovrenc na Pohorju ter v postojanski slepilno obstreljevala sovražnikove utrdbe.

V noči na 12. november se je 2. bataljon Pohorskega odreda spopadel na območju Sokolskega doma in Ruške koče z nemškimi letalci. Enega vojaka so zajeli in razorožili, nekaj so jih ranili, zažgali dva tovarna avtomobila in štiri objekte pri Ruški koči ter zaplenili 125 odej, 120 rjuh, precej moke, masti in medu.

V noči na 12. november je 1. bataljon požagal na območju Vrhov in Prelog šest telefonskih drogov in s tem pretrgal glavni telefonski vod. Zaplenil je tudi vojaško pištolo.

12. novembra je odred izvedel v Keblju uspešen miting.

17. novembra je odredova enota zažgala Lenarčičevo vilo (Gasteiger) v Josipdolu, ki jo je okupator uporabljal kot svoj upravni in gospodarski objekt.

20. novembra je enota Pohorskega odreda iztirila pri postajališču Janžev vrh vojaški tovorni vlak ter s požigom uničila postajališče z vsemi napravami. Potem so streljali čez Dravo tudi na tovorni avtomobil in odnesli Ivanu Osrajniku pri Vuhredu vojaško pištolo.

20. novembra je odnesla patrulja Urhu z Orlice lovsko puško s strelivom.

21. novembra je Vinterjeva skupina požagala na cesti Podvelka–Ribnica 43 telefonskih drogov.

22. novembra se je Vitezova patrulja spopadla z orožniki v Lehnu in hudo ranila poveljnika orožniške postaje v Ribnici na Pohorju Kima.

Okoli 22. novembra je prišla iz Koroškega bataljona v Pohorski odred skupina blizu 15 borcev. Odred je s tem pridobil okrepitev v ljudeh in orožju.

23. novembra je 2. bataljon napadel enoto vermanov na Hudinji, ki se je morala zaradi uspešnih partizanskih jurišev ob izgubah naglo umakniti v dolino.

26. novembra sta se ob izvajanju partizanske ekonomske akcije v Čadramu obstreljevali partizanska in sovražnikova patrulja. Ob tem je bil ranjen en verman.

27. novembra so trije partizani, oblečeni v vermane odvzeli nemškemu vojaku v Slovenski Bistrici vojaški nož in uniformo ter ga ob tem z nožem ranili.

27. novembra je dvajset vermanov in orožnikov v Frajhajmu nad Framom obkolilo tri partizane. Med spopadom je padel Anton Kozel-Krim, medtem ko sta bila borca, ki jima je preboj uspel, ranjena.

28. novembra so vermani in orožniki napadli pri Vuku v Kotu nad Oplotnico borca, ki sta se rešila v Frajhajmu. Po spopadu se je eden rešil, drugi (Janez Filipič-Gašper?) pa je junaško padel.

Konec novembra so partizani dobili lovsko puško v Hudem kotu pri Jožefu Zapečniku, p. d. Jakobu.

6. decembra je bil odred v zasedi pod Ribnico, da bi napadel vermane, ki bi morali v Josipdol. V istem času pa bi morala napasti druga odredova enota vermane v Josipdolu. Dobro načrtovano akcijo so morali ob ugotovitvi, da se je na ta dan pričela velika ofenziva Snežni metež takoj prekiniti.

Od 6. do 9. decembra je sovražnik v dotlej največji ofenzivi Snežni metež obkolil z blizu 5000 vojaki Pohorje in ga temeljito »prečesal«. Zahvaljujoč odlični obveščevalni službi na terenu in uspešnemu manevrskemu umiku iz obkolitve se je končala nevarna ofenziva brez uspeha. Odred se je iz nje izvil brez boja in žrtev. Uspešni izvedbi zahtevnega manevrskega umika gre visoko strokovno priznanje.

12. decembra sta se pri Šrotu nad Vuzenico spopadli skupina partizanov in orožniška patrulja.

13. decembra sta se pri Hebjenku nad Vuzenico spopadli isti skupini. Padel je Mirko Drvenik-Niko, ranjen pa je bil Janko Lupša-Danilo.

13. decembra je del 1. bataljona iztiril pri Vuhredu lokomotivo.

13. decembra je 2. bataljon napadel vermane v Dovžah. Padel je partizanski desetar Ivan Planinc-Ludvik, ranjena sta bila dva vermana in dva civilista.

15. decembra so partizani dobili pri Bezjaku nad Lovrencem lovsko in flobert puško.

20. decembra so dobili partizani v Legnu pri Mihaelu Svetini vojaško puško, pištolo in uniformo.

22. decembra je odredova enota ob uspešni ekonomski akciji pri Gruntnerju v Loški gori pridobila tudi pištolo.

28. decembra so partizani med Vuhredom in Janževim vrhom iztirili osebni vlak, pri čemer je bilo poškodovanih šest potnikov.

29. decembra je patrulja odnesla dopustniku Ivanu Slatineku iz Slovenjega Gradca vojaško puško z vso opremo, Jožetu Gorupu iz Gradiša nad Slovenjim Gradcem pa vojaško uniformo.

31. decembra je odred izvedel Pri Sv. Primožu izredno uspešen miting.

3. januarja se je odred večkrat ostro spopadel na območju Turičnika v Golavabuki in pod Malo Kopo. Padel je neznan partizan, ujeli pa so borca Oskarja Verdника-Okija in ga 13. januarja 1944 v Lučah ustrelili.

5. januarja je vermanšaftski lovski odred napadel na Skomarju 2. četo 1. bataljona. Borci so se pogumno branili in uspešno prebili. Na preboju iz hiše je padel borec Tonček Kolman, medtem ko so partizani ranili Franza Steindla.

6. januarja je Koroški bataljon, ki je prišel na Pohorje ob sodelovanju pohorskih partizanov napadel pri Josipdolu orožnike. Enega orožnika so ubili, drugega pa ranili.

7. januarja je skupina borcev Pohorskega odreda poškodovala v Tovarni kos in srpov v Lovrencu skladišče kemikalij ter pridobila dve puški, pištolo in okoli 32.000 RM.

7. januarja je vermanskaftska enota pri Ladineku pri Sv. Primožu brez uspeha močno streljala na predhodnico partizanske kolone.

8. januarja je štab IV. operativne cone ustanovil pri Sv. Primožu na Pohorju iz Pohorskega odreda in Koroškega bataljona Zidanškovo-Pohorsko brigado.

Pregled ni popoln. Prikazane so samo registrirane in dokumentirane akcije. Tako je očitno, da so pohorski partizani 1943/44 razdelili po vseh vaseh in zaselkih več partizanskega tiska in literature, kot je navedeno, da je bilo poleg mitingov še več organiziranega kulturno-prosvetnega in politično-propagandnega ter agitacijskega dela, da so v patroljah akcijah pridobili več orožja, vojaških uniform, opreme in drugega.

Pregled ne zajema pomembnih ekonomsko-prehrabnih akcij, saj je iz celotnega besedila razvidno, da so jih partizani ob razumevanju in s pomočjo prebivalstva izvajali vsakodnevno.

**PREGLED ŠTEVILČNEGA STANJA BORCEV
POHORSKIH ENOT, ČLANOV IN KANDIDATOV KPS
TER SKOJ, OD 5. APRILA 1943 DO 8. JANUARJA 1944***

Enota	Datum	Število % borcev oborož.		Število			Skupaj
				članov KPS	kandid. KPS	članov SKOJ	
Pohorska četa	5. 4. 1943	14	100	5	2	2	9
	9. maja	17	100	4	2	2	8
drugi Pohorski bataljon	10. maja	44	70	6	4	6	16
	22. maja	51	75	6	4	7	17
	konec junija	55	75	7	4	7	18
	24. julija	53	85	5	2	7	14
	8. avgusta	100	65	6	2	7	15
Pohorska četa Štajerskega odreda	8. avgusta	22	64	5		2	7
	konec avgusta	110	22	7		3	10
	sredi septembra	140	21	7		3	10
	okoli 25. septembra	130	30	7		3	10
	28. septembra	70	43	2		3	5
obnovljeni drugi Pohorski bataljon	3. oktobra	90	70	12	6	5	23
Pohorski odred	4. novembra	180	81	25	10	22	57
	22. decembra	180	85	19	11	30	60
	konec dec.	180	90	25	7	35	67
	7. januarja 1944	200	90	25	8	35	68

* Pregled je narejen na osnovi podatkov tehle dokumentov: poročila štaba drugega Pohorskega bataljona in komandanta bataljona z dne 11. maja 1943, nedatiranega poročila (verjetno konec junija 1943) političnega komisarja Pohorskega bataljona Dušanu Kraigherju-Jugu, raporta št. 2 štaba Pohorskega bataljona z dne 24. julija 1943, vsa v AIZDG, poročila štaba IV. operative cone z dne 25. oktobra 1943, Zbornik NOV VI/8, dok. št. 35, poročila partbiroja Pohorskega odreda z dne 22. decembra 1943, v AMNOM in nedatiranega (verjetno konec decembra 1943) poročila štaba 2. bataljona Pohorskega odreda, v AIZDG. Veliko podatkov za izpopolnitev pregleda so posredovali borci in starešine, ki se omenjajo v celotnem besedilu ter v opombah. Iz literature je bilo mogoče dobiti največ podatkov iz knjige Mirka Fajdige, Zidanškova brigada, Mirka Stiplovska, Slandrova brigada in Aleksandra Vojinovića, Ponovno svobodni.

Zaradi pomanjkanja dokumentov, je bilo potrebno večkrat številčne podatke usklajevati in dopolnjevati z izjavami borcev in starešin ter z literaturo. Zato je v pregledu precej ocenjenih zaokroženih števil, vendar se vse te gibljejo v okviru podatkov, pridobljenih iz dokumentov.

VODSTVENI KADER

Komanda Pohorske čete od 5. 4. do 10. 5. 1943

Ivan Rojc-Bogdan, komandir

Vincenc Janko-Harkov, politični komisar

Tone Hudopisk-Zvone, bolničar

Štab drugega Pohorskega bataljona od 10. 5. do 8. 8. 1943
(odhod s Pohorja na Dolenjsko)

Vincenc Janko-Harkov, komandant

Franta Komel, politični komisar

Milka Kerin-Pohorska Milka, politična komisarka čete (od druge polovice junija do 8. 8. 1943)

Tone Hudopisk-Zvone, sanitetni referent

Komanda Pohorske čete Štajerskega odreda

od 8. 8. do 3. 10. 1943

Ivan Zagernik-Joco, komandir

Aleksandar Vojinović-Vojin, politični komisar

Rudi Simić-Hinko, namestnik političnega komisarja (od srede avgusta do 28. 9. 1943)

Tone Hudopisk-Zvone, bolničar

Obnovljeni drugi Pohorski bataljon od 3. 9. do 4. 11. 1943

Vincenc Janko-Harkov, komandant

Franta Komel, politični komisar

Aleksandar Vojinović-Vojin, namestnik političnega komisarja

Stane Lenardon, obveščevalec (do padca 28. 10. 1943)

Tone Hudopisk-Zvone, sanitetni referent

Hilda Turk-Dunja, sekretarka SKOJ

Pohorski odred od 4. 11. 1943 do 8. 1. 1944

Drago Poglajen, komandant

Vincenc Janko-Harkov, namestnik komandanta

Franta Komel, politični komisar

Aleksandar Vojinović-Vojin, namestnik političnega komisarja

Tone Hudopisk-Zvone, sanitetni referent

Hilda Turk-Dunja, sekretarka SKOJ

1. bataljon
Boris Vinter, komandant
Maks Cepič-Lztok, politični komisar

Komandi čet ob ustanovitvi odreda 4. 11. 1943

1. četa:

Franc Zigart-Vitez, komandir
Vinko Golob, namestnik komandirja
Ivan Mali-Bruno, politični komisar
Vinko Mezgec-Rajko, namestnik političnega komisarja

2. četa:

Jože Antolčić, komandir
Karel Vidergar-Rastko, namestnik komandirja
Janez Faletič-Brko, politični komisar
Miloš Ertl-Rigo, namestnik političnega komisarja

2. bataljon:

Ivan Rojc-Bogdan, komandant
Janez Artač-Jan, politični komisar
Ivan Medič-Silvo, namestnik političnega komisarja

Komandi čet ob ustanovitvi odreda 4. 11. 1943

1. četa:

Milan Trtnik-Milanček, komandir
Adi Jevšnik-Lvov, politični komisar

2. četa:

Jože Hren-Aki, komandir
Albin Ratajc-Bine, politični komisar

Seznam borcev pohorskih enot od 5. aprila 1943 do 8. januarja 1944

Antoličič Jože, 1923, Pobrežje, umrl 1982 v Miklavžu pri Mariboru
Arh Matevž, 1926, Prevalje
Arhar Tone-Notranjc, 1912–1944, Cerknica
Arl Matevž, Leše, 1926–1944
Asnik Venca, Čeh, v odredu od 13. novembra 1943 do 17. januarja 1944, ko je dezertiral
Artač Janez-Jan, Ljubljana, 1921–1944
Babšek Franc-Roman, 1914 v Hambornu, živel v Mariboru, zajet 1944, umrl v Dachauu
Bajda Bojan, Maribor, 1925–1944
Benda Anton-Niko, 1919, Radmirje
Belšak Franc-Tone, Muretinci pri Borlu, 1922–1945
Berglez Jože-Fazan, Maribor, 1913–1944
»Bill«, Zagrebčan, zobar, šel oktobra 1943 na Dolenjsko
Bobovnik Kristjan-Mišo, 1922, Vuhred, živi v Žalcu
Bohak Alojz, 1926, Miklavž na Dravskem polju, dezertar, izdajalec, gestapovski raztrganec, ustreljen ob osvoboditvi v Mariboru
Bricman Ivan, 1922, Mežica
Brojan Ivan-Marjan, 1917, Loka pri Mengšu
Budja Franc-Jager, Sovjak, Videm ob Ščavnici, 1919–1944
»Bulla«, iz Gradca, Avstrija, žena zobarja »Billa«, šla z njim s Pohorja oktobra 1943 na Dolenjsko
Cekić Borko iz Leskovca, šel 28. septembra 1943 s skupino k hrvaškim partizanom
Cerjan Kaja s Hrvaškega. Prišla na Pohorje z Dunaja avgusta, odšla k hrvaškim partizanom septembra 1943
Čad Ignac-Jurček, Ljubljana, 1927–1943
Čas Ivan-Izidor, Sentjanž, Dravograd, 1925–1944
Čepe Friderik, Gradec, Avstrija, živel v Framu, 1921–1944
Čepič Maks-Iztok, Ljubljana, Maribor, 1925–1944
Čubrić Marinko, 1920, Jesenaš, Virovitica, umrl 1977
Čvorković Zlatan, Donji Petrovci, Ruma
Danko Jože-Pepi, Zagreb, Maribor, 1924–1944
David Ivan-Gora, 1916, Podpeca, Črna, umrl 1946
Deželak Jože-Edi, 1924, Rečica, Laško, umrl okoli 1978

Dobaj Edi, Maribor, 1924–1944
 Dolinar Feliks, Ihan, oficir JLA, umrl po vojni
 Domanjko Jože, Žihlava, Videm ob Ščavnici, zajet septembra 1943, umrl 1982
 Drame Silva-Nada, Zagorje ob Savi, 1925–1943
 Dravšnik Friderik, Legen na Pohorju, 1913–1943
 Drčar Jože-Radovan, 1921, Dob pri Domžalah, živi v Gornji Radgoni
 Drvenik Mirko-Niko, Ljutomer, 1920–1943
 Dunaj Lojzek-Jastrebn, Cezanjevci, Ljutomer, 1924–1944
 Džananović Zaim-Striček, 1910, Sanski most, živi v Ljubljani
 Đoković Dragan-Uča, iz Čačka, šel 1943 s Pohorja k hrvaškim partizanom
 Đoković Milan-Pop, iz Čačka, šel 1943 s Pohorja k hrvaškim partizanom
 »Elas« Grk, šel avgusta 1943 na Dolenjsko
 Ertl Miloš ali Milan Kert-Rigo, 1925 v Ljubljani, živel v Mariboru, od 1949 v Švici
 Faletič Janez-Brko, Loka pri Mengšu, 1918–1944
 Filipič Janez-Gašper, Godemarci, Ljutomer, 1919–1943
 Fischer Ferdo-Mojka, 1922, Slovenj Gradec
 Fišer Franc-Vasilij, 1922, Stari trg, Slovenj Gradec
 Floršič Ferdo, Osijek, odšel 1943 k hrvaškim partizanom. Po vojni major JLA
 Gajšek Jože-Jožko, 1896 Šentjur pri Celju, umrl po vojni
 Garb Milan-Zdravko, Lehen, Ribnica, 1928–1945
 Gašparič Maks-Šandor in Jernej, 1916, Maribor, živi v Rušah
 Gašperlin Franc-Mihec, 1926 Jezersko, Kranj, pozneje Tomaška vas pri Slovenjem Gradcu, sedaj v Zagrebu
 Golob Jože-Grega, 1924, Koprivna, Črna na Koroškem, umrl 1950
 Golob Milko-Jožko, 1921, Zlatoličje, Ptuj, umrl 1968
 Golob Slavko, Zlatoličje, 1914–1945
 Golob Vinko, Zlatoličje, 1924–1944
 Gologranc Anton-Maks, 1921, Šentjanž, Dravograd, sedaj Bukovje
 Gologranc Jože-Jurček, 1925, Slovenj Gradec, sedaj Dravograd
 Goropečnik Blaž-Adam, Podgorica, 1912–1944
 Goršek Stefan-Čaki, Turiška vas pri Slovenjem Gradcu, 1919–1945

Gregorc Ivan-Sej, 1917, Ribnica na Pohorju
 Grobler Mirko-Aleksej, 1922, Petrovče, umrl 1962 v Ljubljani
 Grubelnik Bogomir-Marko, Hudi kot, Ribnica na Pohorju, 1914–1944
 Grubelnik Maks, Hudi kot, Ribnica na Pohorju, 1912–1944
 Grubelnik Rajko-Dušan, Lehen na Pohorju, 1925–1944
 Hafner Valentin-Bojan, 1918, Količevo, Domzale
 Hajtnik Jože-Miloš, 1920, Pameče
 Hanže Franc, 1919 Trbonje, Dravograd
 Hari, Nemec, Wrocław
 Herle Franc-Nande, 1919, Loka pri Mengšu, umrl 1982
 Hirs Karel, Ješenca, Rače, 1925–1944
 Hohkraut Rudolf-Dolf, 1914, Trbovlje, sedaj v Ljubljani
 Hojs Friderik-Krpan, Bučkovci, 1914–1944
 Horvat Ivan (Janez), 1917, Pongerce, Cirkovci, Ptuj, pogrešan na Pohorju od 1944
 Hovnik Alojz, 1922, Pameče
 Hren Jože-Aki, 1921, Kokarje, sedaj v Ljubljani
 Hribar Vinko, Prelog, Ihan, podpolkovnik v. p. v Zemunu
 Hrovat Bogdan-Miha, 1923, Planina, Logatec, živel v Mariboru in Ljubljani, naredil samomor 1948
 Hrovat Jože-Maks, 1913, Spodnji Dolič, Vitanje
 Hrustel Maks, Sentilj, Velenje, 1926–1945
 Hudopisk Tone-Zvone, 1917, Slovenj Gradec, sedaj v Brežicah
 Igljč Ivan-Boris, 1926, Trnjava, Krašnja
 Iko vic Alfonz-Emil, Solčava, 1920–1944
 Ivanuša Milan-Vencelj, 1923, Čadram, Oplotnica
 Jakša Ludvik-Milan, Semič, 1924–1944
 Janežič Franc, Kajžar, Ormož
 Janise Martin-Timošenko, Žikarce, Korena, 1917–1944
 Janko Vincenc-Harkov, 1919 Letuš, umrl 1965
 Jamnikar Franc, 1923, Laze, Velenje
 Jeras Josip-Branko, 1917, Češnjice v Tuhinjski dolini, umrl 1984
 Jernej Jože-Pones, Črna na Koroškem, 1919–1944
 Jeromel Jernej-Danko, Sv. Anton na Pohorju, 1923–1944
 Jevšenak Konrad, šel iz Dravograda na terensko politično delo, decembra 1943 v odred
 Jevšnik Adi-Lvov, 1914, Zagorje ob Savi, sedaj v Ljubljani
 Jeza Janez-Najden, ustreljen 9. oktobra 1943 blizu Peska
 Juvan Ivan-Gorki, Zagorje ob Savi, 1915–1945

Kajzer Ignac-Nace, 1914, Janževski vrh, Ribnica na Pohorju
 Kejić Božidar, 1922, Kraljevci, zajet 2. oktobra 1943 blizu hrvaške meje
 Kerin Milka-Pohorska Milka, narodni heroj, Veliki Podlog, Krško, 1923–1944
 Kladnik Jožef, 1917, Vodriž, Podgorje pri Slovenjem Gradcu
 Klančič Adolf-Repina, Josipdol, Ribnica na Pohorju, 1915–1944
 Knaflič Bogdan-Ljubo, 1912, Dobje pri Celju, živel v Mariboru, umrl na Jesenicah 1971
 Knežević Marija iz Osijeka. Prišla na Pohorje avgusta in odšla k hrvaškim partizanom septembra 1943
 Kokalj Anton-Zvone, tudi Harkov, 1921, Selo pri Ihanu, umrl 1975
 Kokalj Franc-Zvonko, 1916, Gradišče, Litija, umrl po vojni
 Kokol Franc-Jožko, 1915, Razborca, Slovenj Gradec
 Kokolj Alojz-Gordan, Rače, Maribor, 1923–1944
 Kokotović Andrija iz Siska. S Pohorja poslan na izvršitev sabotaže na Dunaj. Ni je izvedel in se ni hotel vrniti
 Kolman Tonček, Hudi kot, Ribnica na Pohorju, 1926–1944
 Koković Petar, kapetan JLA, umrl po vojni
 Komel Franta, 1924, Ptuj, sedaj v Ljubljani
 Konjar Albin-Branko, Smlednik, Kranj, 1922–1944
 Koprivnikar Jože-Bruno, Breg, Litija 1925–1945
 Kopušar Ivan-Albert, Ljubno, 1922–1944
 Kopušar Jože-Žovi, Ljubno, 1922–1945
 Kordež Mirko-Oskar, 1925, Cerklje, Brnik, padel
 Košir Franc, šel februarja 1944 med osebje partizanske bolnišnice na Pohorju
 Koren Marjan-Rene, Sv. Martin na Pohorju, živel v Bresternici, 1926–1944
 Korošak Anton, 1923, Radoslavci, Ljutomer
 Korošec Jože-Vido, 1922, Podgorje pri Slovenjem Gradcu, sedaj v Dravogradu
 Korošec Pavel, 1915, Podgorje pri Slovenjem Gradcu
 Kos Miroslav-Miško, Bihač, živel v Kuršincih pri Bučkovcih in v Mariboru, 1922–1943
 Kosi Ivan, iz Savinjske doline, živi v vasi Šardinje pri Veliki Nedelji
 Kosi Oliva-Mija, por. Fišer, 1923, Ptuj, živi v Celju

Kostić Savo, 1922, Mondelovac, Mitrovica, zajet 2. oktobra 1943
 blizu Borla
 Koudela Kamil (Čeh), v odred 13. novembra 1943, dezertiral 17.
 januarja 1944
 Kovač Avgust-Zdeno, 1914, Šmartno, Slovenj Gradec
 Kovačič Ivan-Gandi, 1923, Maribor, umrl 1976
 Kovše Martin, 1924, Razborca, Mislinja
 Kozel Anton-Krim, Št. Vid, Ptuj, živel v Framu, 1921–1943
 Kožuh Stanko, 1913, Šmartno, Litija, Živel v Ločah in Murski
 Soboti, ustreljen v Šlandrovi brigadi 1944
 Krajger Mirko-Luka, Celovec, živel na Brdah pri Slovenjem
 Gradcu, 1924–1945
 Krajnc Milan-Brane, 1924, Logarovci, Ljutomer, živel v Črni na
 Koroškem, sedaj v Ljubljani
 Kranjc Ivan, Šentilj pri Mariboru, dezertir, izdajalec, raztrga-
 nec, živi v Avstriji
 Kranjc Ivan-Nil, Brde, Slovenj Gradec, 1925–1944
 Krenker Anton-Svejk, 1922, Dovže, Mislinja, sedaj v Arji vasi
 Krevh Marjan, 1923, Šmartno, Slovenj Gradec
 Križevnik Ivo, 1918, Legen, Slovenj Gradec
 Križnik Stjepan-Tekstilac, s Hrvaškega. Šel s Pohorja k hrvaškim
 partizanom 1943. Umrl 1981
 Krpač Franjo-Hubert, 1920, Šentjanž, Dravograd
 Ksela Linka-Jasna, 1924, Ruše, Maribor
 Kuhar Andrej-Ignac, 1915, Podgorje, Slovenj Gradec
 Ladinek Marija-Majda, por. Vindiš, 1925, Sv. Primož na Pohor-
 ju, sedaj na Pragerskem
 Ladinik Franjo, 1923, Bernbach, živel na Orlici, Ribnica na Po-
 horju, sedaj v Radljah
 Lakovšek Ivan-Rok, 1914, Troblje, Slovenj Gradec
 Lavrič Jože-Jakec, Okonina, Gornji Grad, 1915–1944
 Lenardon Stane, Globoko, Rimske Toplice, živel v Mariboru,
 1924–1943
 Lesnjak Filip-Regin, 1923, Razbor, Slovenj Gradec, umrl v Ve-
 lenju 1982
 Lešnik Mirko (Friček), Maribor, 1927–1943
 Liplin Maks-Stane, 1926, Razvanje, Maribor, pogrešan razgla-
 šen za mrtvega 1947
 Lorenci Franc-Oto, 1922, Sv. Primož na Pohorju
 Lupša Janko-Danilo, 1920, Murščak, Radenci, sedaj v Mariboru

Magdič Avgust, 1924, Radomerje, Ljutomer, se vrnil leta 1943
 na teren in bil pozneje v Lackovem odredu
 Majer Črtomir, 1924, Maribor, ustreljen 9. oktobra 1943 blizu
 Peska
 Majhen Maksimiljan, Sp. Voličina, Maribor, 1915–1944
 Malec Jože, Oplotnica, dezertiral 1943
 Mali Ivan-Bruno, Črnuče, 1916–1945
 Mali Jernej-Don, Črnuče, 1919–1944
 Marčinko Franc, 1926, Hotinja vas, Maribor, umrl 1974
 Maro, borec, ki je prišel iz Kamniško-savinjskega odreda maja
 1943 na Pohorje
 Marovšek Adolf, 1921, Podgorje, Slovenj Gradec, dezerter, ges-
 tapovski raztrganec, živi v tujini
 Martinc Blaž-Pepi, 1908, Kozjak
 Martinčič Ivan-Vanja, 1920, Študa, Domžale, sedaj v Ljubljani
 Marković Borivoj, 1922, Stara Krivaja, zajet blizu hrvaške meje
 30. septembra 1943
 Marzel Ivan-Mijo, 1916, Golavabuka, Tomaška vas, Slovenj
 Gradec
 Medič Ivan-Silvo, 1916, Nadgorica, Črnuče
 Megla Rudolf, 1923, Tomaž, Ormož, sedaj v Beogradu
 Memišević Reša, iz Bosne, živel v Osijeku. S Pohorja dezertiral
 1943. Ujeli so ga ustaši in ustrelili.
 Mešl Jože-Delko, 1926, Prevalje, umrl 1948 v Ljubljani
 Mezgec Vinko-Rajko, Maribor, 1922–1944
 Miha, komandir druge Pohorske čete, padel 5. aprila 1943 na
 Lužah, Peca
 Mihelič Jakob-Savo, 1915, Hudi kot, Ribnica na Pohorju
 Mihelič Jože, 1917, Hudi kot, Ribnica na Pohorju, sedaj Spodnja
 Vižinga
 Mihelič Rudolf-Jernej, 1914, Ribnica na Pohorju, umrl 1964
 Mileta Ante, 1924, Šibenik, živel v Mariboru, sedaj v Ptuj
 Mirkac Avgustin-Marjan, 1922, Šmiklavž, Slovenj Gradec
 Mirković Živan, Kuzmin, zajet blizu hrvaške meje 30. septem-
 bra 1943
 Mithans Rajko, 1922, Šmartno, Slovenj Gradec, zajet, padel kot
 raztrganec 31. julija 1944 na Ljubnem
 Mlačnik Franc-Marjan, 1926, Železna Kapla, sedaj v Črni na Ko-
 roškem

Mlatej Ivan-Gašper, 1920, Brdinje, Ravne na Koroškem, umrl
 1982
 Mohorič Anton, Slovenja vas, Ptuj, 1914–1943
 Muhič Avgust-Janko, Ključarovci, Ljutomer, 1922–1944
 Naglič Edi-Matko, 1918, Sv. Primož na Pohorju, sedaj Dravo-
 grad
 Natasa, Miklavž na Dravskem polju, dezertirala z A. Bohakom,
 septembra 1943
 Navršnik Jože, 1918, Gornji Dolič, Mislinja, umrl po vojni
 Pajič Lazar, 1924, Lačarak, zajet 30. septembra 1943 blizu hrva-
 ške meje
 Paradiž Avgust-Niko, 1919, Pameče, Slovenj Gradec
 Peklar Maksim-Fonzi, 1926, Zamarkova, Lenart, sedaj na Pra-
 gerskem
 Pervinšek Stanko-Rastko, 1919, Krašnja
 Petek Franc-Florjan, Radmirje, Ljubno, 1914–1945
 Petrovič Božidar-Boža iz Beograda, po vojni kapetan JLA
 Petrovič Vojin iz Leskovca. Šel 1943 s Pohorja k hrvaškim par-
 tizanom
 »Petruška«, ranjenec, decembra 1943 se je zdravil na Skomarju
 pri Mikeku
 Pevec Alojz, Radomerje, Ljutomer
 Pihler Alojz-Savo, 1923, Kamensčak, Ljutomer, sedaj v Murski
 Soboti
 Pintar Slavko-Robin, Potoška vas, Zagorje ob Savi, 1909–1944
 Pisnik Alojz-Ris, Lovrenc na Pohorju, živel na Orlici na Pohorju,
 1914–1944
 Planinc Ivan-Ludvik, Jeronim, Smartno ob Dreti, 1914–1943
 Plešivčnik Jože, 1922, Razbor, Soštanj, umrl 1970
 Plešnik Anton-Murat, Stari trg, Slovenj Gradec, 1919–1945
 Plevnik Vinko, 1922, Mislinja, živel na Orlici, sedaj v Radljah ob
 Dravi
 Ploj Milan, Osek, Lenart v Slovenskih goricah, 1926–1944
 Podobnik Alojz-Rok, 1918, Pšata pri Ljubljani
 Poglajen Drago, Grbin, Litija 1919–1944
 Prevolšek Norbert-Triglav, 1925, Radlje ob Dravi, dezertiral
 1944, izdajalec, raztrganec, živi v tujini
 Poreden Ferdo-Zorko, 1916, Bukovska vas, Slovenj Gradec,
 umrl po vojni

Potovšek Karel-Ambrož, Golavabuka, Slovenj Gradec,
 1913–1943
 Praprotnik Jože, 1926, Log, Litija, sedaj v Splitu
 Premzl Ivan-Zvonko, Miklavž pri Mariboru, 1914–1944
 Prodanovič Desančič, 1921, Krušedol, zajet blizu Borla 2. ok-
 tobra 1943
 Pungartnik Ivan, 1907, Juvanje, Ljubno
 Pupis Anica, 1917, Maribor, dezertirala leta 1943, umrla okoli
 1978 na Ptuju
 Pupis Bojan, Maribor, 1924–1945
 Pusovnik Jože-Volan, 1914, Topolšica, sedaj v Šoštanju
 Pustoslemšek Janez, Gornji grad, 1921–1943
 Pušnik Ludvik-Janez, 1917, Dovže, sedaj Šentilj, Mislinja
 Rader Tone-Jasko, 1915, Gradiše, Slovenj Gradec, umrl 1946
 Rahne Slavko-Deževnik, Študa, Domžale, padel avgusta 1943
 Rajšp Ludvik, Gočova, živel v Cogetincih, Cerkvjenjak, Sloven-
 ske gorice, 1908–1944
 Ratajc Albin-Bine, Dolga gora, Loče, 1918–1944
 Razbornik Jože-Mato, 1918, Radmirje, Ljubno, umrl 1982
 Rebić Milenko, 1924, Kuzmin, zajet blizu hrvaške meje 30. sep-
 tembra 1943
 Repina Martin, 1921, Dvor, Šmartno, Litija, umrl 1968
 Reš Bruno-Beno, Črna na Koroškem, 1922–1944
 Rifel Gregor-Marij, 1915, Nova Štifta, sedaj Nožice, Radomlje
 Rojc Ivan-Bogdan (Suljo), Toplice, Zagorje ob Savi, 1919–1944
 Rotovnik Jože, Graška gora, 1917–1944
 Rožanc Ivan-Silvo, 1919, Črna na Koroškem
 Ručigaj Leopold, Dobeno, Mengeš
 Rudolf Janez, 1922, Radoslavci, Ljutomer
 Samo iz Tuhinjske doline. Tu padel 1944
 Savič (pohvaljen od cone, ker je rešil 4. aprila 1944 v boju
 mitraljez)
 Sirk Pavle-Bregar, 1921, Velika Kostrevnica, Litija, umrl v Kra-
 nju 1978
 Skerlovnik Ivo-Smolar, 1914, Hudi kot, Ribnica na Pohorju, se-
 daj Maribor – Tezno
 Skrekov Ludvik, Loka, Mengeš, umrl po vojni
 Slemnik Tone-Urh, Vrhe, Slovenj Gradec, 1918–1944
 Sljukić Milan-Mile, 1922, Mali Radenci
 Slokan Blaž-Duc, Spodnje Gorče, Braslovče, 1912–1943

Smolkovič Franc-Alojz, 1919, Boreci, Ljutomer, 1919–1945
 Sojić Mladen, 1924, Kuzmin, zajet blizu hrvaške meje 30. septembra 1943
 Sopolšek Anton-Vili, 1925, Pameče, Slovenj Gradec, sedaj Velenje
 Sotler Milica, por. Mihelič, 1925, Gornja Radgona, sedaj Maribor
 Soušek Jaroslav-Zdeno, 1920, Tažaly, Olomouc, ČSSR
 Spindler Ciril, Moravci, Bučkovci, Ljutomer, 1920–1944
 Stanič Milan-Saša, Ljutomer
 Stanković Borisav-Čulavka iz Mitroševca pri Luskovcu, padel kot komandant bataljona v Srbiji
 Stele Jože-Radko, Zalog, Ljubljana, 1914–1944
 Stojanović Bora iz Vlasotinca
 Stojanović Kosta iz Vlasotinca, po vojni major JLA
 Stražar Anton-Karlo, Zg. Polskava, živel v Mariboru, 1915–1945
 Subotić Nikola, 1921, Krušedol, zajet blizu hrvaške meje 30. septembra 1943
 Svenšek Ludvik-Bojan, Lancova vas, Ptuj, 1926–1944
 Svetina Jože, 1921, Hudi kot, Ribnica na Pohorju
 Svetlin Vladimir-Matevž, 1913, Št. Pavel, Domžale
 Šavc Anton-Mitja, Troblje, Sl. Gradec, 1924–1944
 Šavc Jože-Mirko, 1923, Pameče, Sl. Gradec, umrl 1972
 Šegatin Tine-Mirko, Loka, Mengeš, 1918–1945
 Šel Đuro, Đakovo. Šel s Pohorja 1943 k hrvaškim partizanom in še isto leto padel
 Šerbinek Leopold-Benko, 1908, Jurij ob Pesnici
 Šiker Rudolf-Hanibal, Lumbuš pri Mariboru, dezertler, izdajalec, raztrganec, obsojen 1946 v Mariboru na smrt in ustreljen
 Šimić Martin, 1906, Osijek, umrl 1980
 Šimić Rudi-Hinko, 1912, Osijek, sedaj v Zagrebu
 Šimon Avgust-Riko, 1922, Podgorje pri Slovenjem Gradcu, sedaj v Smledniku
 Šket Jakob-Jur, 1914, Strmec, Celje; sedaj Parižlje, Žalec
 Škoflek Alojz, Brezno, Radlje ob Dravi, 1914–1945
 Škraba Vinko-Strela, Zagorje ob Savi, 1922–1944
 Šmon Avgust-Fika, 1926, Dobrova, Mislinja, sedaj v Mariboru
 »Španec« (Srb ali Črnogorec?), šel s Pohorja avgusta 1943 na Dolenjsko

Špilak Ferdinand-Prleški Lojzek, Slovenske Konjice, živel na območju Bučkovc in Dolenjske, 1920–1945

Štefan, se pridružil 9. maja 1943 skupini, ki je šla čez Razbor na Pohorje. Verjetno je šel avgusta 1943 na Dolenjsko

Štibler Ferdo-Ivan (Jug), 1915, Selnica ob Dravi, umrl 1976 v Mariboru

Štifter Jože-Božič, 1915, Sv. Duh, Solčava, umrl 1979

Štifter Franc-Andrej, 1912, Mala Loka, dezerter, izdajalec, raztrganec

Štrajher Milan, 1929, Hrastje – Mota, pogrešan na Pohorju 1943

Štrucelj Franc-Cigo, Rečica ob Savinji, 1919–1944

Šurc Jože-Gojko, 1921, Podgorje, Slovenj Gradec, sedaj v Kranju

Šurc Martin-Vili, 1925, Sredme, Slovenj Gradec

Štuhec Martin-Prlek, Godemarci, Bučkovci, 1919–1944

Švajger Avgust-Vlado, 1904 Janževski vrh, sedaj v Hudem kotu, Ribnica na Pohorju

Šverc Ozvald-Rudi, 1922, Mislinja, sedaj v Nazarjah

»Tarzan«, iz revirjev, kurir štaba Pohorskega odreda, pogrešan 1943/44

Tamše Franc-Lado, Završe, Mislinja, 1924–1944

Tarča Franc, 1920, Vogričovci, Ljutomer, živi v Radoslavcih

Tomšič Ivan-Toko, 1916, Mengeš

Trost Franc, 1922, Šentjanž nad Vuzenico, sedaj v Črni na Koroškem

Trtnik Milan-Milanček, 1925, Ljubljana, sedaj Pragersko

Turk Hilda-Dunja, por. Vojinović, 1924, Maribor, sedaj Beograd

Tušek Jože-Dušan, Dobrovci, živel v Bohovi pri Mariboru, 1915–1943

Urbančič Ivan-Hinko, 1922, Pšata, Ljubljana, sedaj v Mirni na Dolenjskem

Urbančič Stane-Oto, Pšata, Ljubljana, 1920–1944

Urbanija Maks-Darko, 1924, Serjuše, Moravče, Domžale

Urlep Hinko-Dnjeper, 1925, Ruše, sedaj v Mariboru

Urnaut Alojz-Lojze, 1924, Ribnica na Pohorju

Urnaut Karel, Hudi kot, Ribnica na Pohorju, 1919–1944

Uzunović Dušan, Čačak. Šel 1943 s Pohorja k hrvaškim partizanom. Po vojni major JLA

Vajs Gregor-Grega, Ribnica na Pohorju 1921–1944

Valenčak Ferdo-Mišo, 1918, Pesje, Velenje, živi v Mariboru

Valenčak Ivan-Lord, 1925 Pesje, Velenje, prijet, izdajal, ubit v
 nacističnem koncentracijskem taborišču
 Vanco Jože-Ludvik, 1920, Ribnica na Pohorju, sedaj na Muti
 Vastl Bogomir-Božo, 1920, Kotlje, sedaj v Ravnah na Koroškem
 Verdnik Oskar-Okci (Nestl), Šmiklavž, Slovenj Gradec,
 1921–1944
 Vernik Miha, Ribnica na Pohorju, 1914–1944
 Verzel Alojz-Slavko, 1917, Sv. Barbara v Halozah, pristojen v
 Torbegovcih, Ljutomer
 Vidregar Karel-Rastko (Vulči), 1911, Selce, Moravče, živel v Iz-
 lakah, umrl 1974
 Vidic Franc, Hrastnik, 1921–1944
 Vindiš Alojz-Dunda, 1926, Pragersko, živi v Mariboru
 Vinter Boris, Beograd, živel v Zrečah, 1925–1945
 Višnar Anton-Miha, 1921, Resnik, Zreče
 Vivod Konrad-Feliks (Radl), 1916, Brezje, Oplotnica, umrl 1948
 Vobovnik Ernest, 1913, Ribnica na Pohorju
 Vogrinc Slava, por. Gruden, 1926, Lehen, Ribnica na Pohorju,
 sedaj v Kopru
 Vojinović Aleksandar-Vojin, narodni heroj, 1922, Mirnica, Kur-
 šumlija, sedaj v Beogradu
 Voler Franc-Cvetko, 1914, Potok Rečica ob Savinji, umrl 1967
 v Mariboru
 Vraber Franjo, 1904, Kapla na Kozjaku, ustreljen 9. oktobra
 1943 blizu Peska
 Vrhovc Ivan-Janče, 1919, Litija, sedaj v Ljubljani
 Vrhovnik Franc-Gabi, Mengeš, 1922–1944
 Vrhovšek Anton-Oskar, 1919, Fram
 Vuković Vinko-Gujez, 1923, Lovrenc na Dravskem polju, živel
 pri Mali Nedelji, dezertar, izdajalec, gestapovski raztrganec,
 živi v tujini
 Zagernik Ivan-Joco, Ravne na Koroškem, živel v Mariboru,
 1919–1944
 Zagožen Franc-Servac, 1913, Ljubno, umrl 1983
 Zakržnik Dominik-Žani, 1922, Dovže, Mislinja, sedaj na Paškem
 Kozjaku
 Zaluberšek Jože-Blaž, 1917, Andraž pri Velenju, umrl 1979
 Zapečnik Mira, por. Kresnik, 1923, Hudi kot, Ribnica na Pohor-
 ju, živi v Mariboru

Zelić Čedomir, sedaj Jagodić, 1920, Jesenaš, Virovitica, zajet blizu hrvaške meje 30. septembra 1943

Zore Ivan-Doni, 1921, Breg, Zidani most, živel v Mariboru, sedaj v Ljubljani

Zupanič Alojz-Pitja, Leskovec, Slovenska Bistrica, 1918–1945
Žagar Ferdinand-Rado, kurir za zvezo med Pohorjem in Koroško

Žalar Cvetko, 1928, Teharje, Celje, sedaj v Sojeku, Frankolovo
Ževart Ivan-Janko, 1923, Podkraj, Velenje

Žibert Jože-Fajdiga, 1922, Zaboršt, Dol, Ljubljana

Žigart Franc-Vitez, 1914, Plešivec, Velenje, sedaj v Radljah ob Dravi

Živanović Borivoj, 1923, Kuzmin, zajet 30. septembra 1943 blizu hrvaške meje

Živanović Cvetin, 1924, Kuzmin, zajet 30. septembra 1943 blizu hrvaške meje

Žličar Franc-Branko, 1925, Libanja, Ptuj, sedaj v Dubrovniku
Žvikart Karel-Fric, 1924, Legen Slovenj Gradec, sedaj Gradiše, Slovenj Gradec

Žunič Anton, 1923, Selišči, Gornja Radgona, zajet septembra 1943, živi doma na kmetiji

Žunko Rado, 1920, Brèsternica, Maribor

Imena za seznam borcev pohorskih enot od 5. aprila 1943 do 8. januarja 1944 je zbiral avtor z več sodelavci od leta 1965. Pri tem sta mu najbolj pomagala Muzej NO Maribor ter odbor Pohorskega odreda in Zidanškove brigade. Nastala je kartoteka, s pomočjo katere je bilo mogoče narediti seznam, ki zajema 326 borcev in 10 bork, skupaj 336 borcev. Seznam je nepopoln in sklepamo, da jih nismo uspeli zajeti okoli 15 %, ali približno 50 borcev. Sodimo, da je bilo v obravnavanem letu v vseh pohorskih enotah okoli 380 borcev in bork.

Od ugotovljenih 336 borcev in bork jih je od 5. aprila 1943 do 8. januarja 1944 padlo 31, po ustanovitvi Zidanškove brigade 8. januarja pa 78, skupaj 109 borcev in bork. Padle najdemo na seznamu po tem da sta opazni med drugimi podatki letnici rojstva in padca.

Pred ustanovitvijo brigade je bil ustreljen en borec, ki so ga obdolžili četništva in 6 novincev (30. septembra in 9. oktobra 1943). Za vse so sodili, da jih je poslal med partizane sovražnik. Iz pomanjkljivega gradiva pa ni mogoče ugotoviti njihove kriv-

de, kakor tudi ne, da niso bili krivi. Na seznamu sta tudi borca Rudolf Šiker-Hanibal in Alojz Bohak, ki sta po dezertiranju postala gestapovska raztrganca. Oba sta bila kaznovana z ustrelitvijo. Enaka kazen je doletela tudi Stanka Kožuha, ki je bil premeščen v Šlandrovo brigado, kjer so ga obdolžili sodelovanja s sovražnikom. Kot raztrganec pa je padel Rajko Mithans, ki so ga Nemci zajeli kot partizana in pridobili zase.

Po vojni je umrlo okoli 50 borcev, sedaj jih še živi okoli 170. Delano po seznamu, je bilo s pohorskega, mariborskega in mislinjskega območja 143 borcev, iz Slovenskih goric in s ptujskega območja 41, iz Hrvatske, Vojvodine, Srbije, Bosne in Črne gore 37 (neugotovljenih še verjetno okoli 40), z ljubljanskega in brežiškega območja ter z Dolenjskega in Notranjskega 24, iz Savinjskega in Zadrečke doline 31, iz kamniškega, moravškega in kranjskega območja 23, s Koroškega 21 iz rudarskih revirjev 9, iz Češkoslovaške 3, Grčije 2 in iz Avstrije ter Nemčije 2.

Starostna sestava (za 336 borcev in bork)

po letih:

do 15	2
16–20	88
21–25	156
26–30	77
31–40	12
41–50	1

Socialna sestava (za 336 borcev in bork)

Delavci	134
Kmetje	127
Uslužbenci, nameščenci	25
Podoficirji	8
*Učenci	4
Dijaki	31
Študenti	7

Med delavci je 80 nekvalificiranih, 48 kvalificiranih in 6 tehnikov. Med kmeti je 87 kmečkih sinov in hčera, 22 kmečkih delavcev in 18 kmetov. Uslužbenci z visoko in višjo izobrazbo so 3, nameščencev s srednjo in nepopolno srednjo izobrazbo 22. Med njimi sta tudi 2 zdravstvena delavca in 2 učitelja.

Izobrazbena sestava (za 336 borcev in bork)

Brez šolske izobrazbe	Osnovna šola (popolna in nepopolna)	Srednja šola (popolna in nepopolna)	Višja šola	Visoka šola
4	306	23	2	1

Nacionalna sestava (za 336 borcev in bork)

Slovenci	291
Srbi	24
Hrvati	10
Muslimani iz Bosne	2
Črnogorci	1
Čehi	3
Grki	2
Nemci	2
Avstrijci	1

Zaradi manjkajočih imen, je število borcev Srbov na razpredelnici očitno prenizko. Ker je iz vsebine knjige znano, da jih je bilo veliko več, je potrebno številu 24 dodati še približno 40 (skupno jih je bilo okoli 64).

Več podatkov o vsakem posameznem borcu je v kartoteki, v anketnih listih, ki so jih izpolnili preživeli borci ali svojci padlih, v dopisih in seznamih organizacij Zveze združenj borcev NOV, muzejev, matičnih uradov in drugih. Vse navedeno, kakor še mnogi drugi dodatni podatki so v Muzeju NO Maribor.

Viri in literatura

Na osnovi zbranega arhivskega in spominskega gradiva ter podatkov iz literature sem pripravil delo v štirih letih. Zaradi razmeroma malega števila partizanskih dokumentov, sem si moral pri celotnem besedilu veliko pomagati s spominskimi viri ter s podatki iz sovražnikovih virov.

Partizanske dokumente, ki sem jih dobil v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, v arhivu Centralnega komiteja, ZKS v Ljubljani, v arhivu republiškega sekretariata za notranje zadeve, tudi v Ljubljani, v Muzeju narodne osvoboditve Maribor in v Koroškem pokrajinskem muzeju revolucije v Slovenjem Gradcu, sem uporabil za pripravo osnove monografije. Bistven prispevek za pripravo kronologije in monografije so bili tudi dokumenti sovražnikovega izvora. Med njimi je predvsem pomembna knjiga dnevnih telefonskih poročil orožniškega glavarstva Maribor za leto 1943, ki jo hrani Muzej NO Maribor. Tu sem dobil tudi nekaj orožniških poročil, dokumentov komandanta varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem, Štajerske domovinske zveze in vermanšafta. Veliko pomembnega gradiva o dejavnosti oddelkov in služb komandanta varnostne policije in varnostne službe, sem dobil v arhivu RSNZ SRS V Ljubljani.

Večina pomembnih dokumentov NOB ter nekaj iz sovražnikovih enot je objavljenih v VI. delu Zbornika dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, ki ga izdajata vojaško-zgodovinski inštitut v Beogradu in inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

Za razčiščevanje in za oceno zapletenega delovanja okupatorjeve agenture ter plave garde, sem dobil na voljo veliko dokumentov sovražnikovega in nekaj tudi partizanskega izvora v arhivu RSNZ SRS. V veliko oporo pa mi je bilo delo Karla Fortea, Pretirane predstave o plavi gardi na Štajerskem, ki je pri avtorju v tipkopisu.

Večina dokumentarnih fotografij je iz fototeke Muzeja NO Maribor in Koroškega pokrajinskega muzeja revolucije v Slovenjem Gradcu. Nekaj so jih naredili Ivan Zagernik-Joco, Slavko Petan-Nace in Bernard Čas-Tomaž, preostale neznani avtorji. Povojne fotografske posnetke partizanskih kmetij, ljudi, krajev in razgledov sta predvsem naredila Jože Kovačič in Mirko Faj-

diga, nekaj jih je posredoval Koroški pokrajinski muzej revolucije v Slovenjem Gradcu, nekaj predvojnih, medvojnih in povojnih sem dobil na terenu.

Pregledal sem tudi dnevnik Marburger Zeitung, tednik Štajerski gospodar ter Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark, vendar pomembnejših podatkov o delovanju pohorskih partizanov v letu 1943 v teh okupatorjevih tiskih nisem našel.

Veliko podatkov za svoje delo sem našel v knjigah Milice Ostrovske, Kljub vsemu odpor I, II, III, Maribor 1981 in v knjigah Franca Zalaznika-Leona, Dolga in težka pot, Maribor, 1963 ter Aleksandra Vojinovića-Vojina, Ponovno svobodni, Ljubljana 1959, nekaj podatkov pa v knjigah Ladislava Grata-Kijeve, V metežu, Maribor 1969, Jožeta Štoka-Korotana, Jeklena pest, Ljubljana 1953, v knjižici Spomini na partizanska leta, III, Ljubljana 1949, v knjigi Frančka Majcna, Tudi beseda je bila orožje, Ljubljana 1968 in v tipkopisu Katje Spur, Pohorski odred (Spomini borcev), ki je v Muzeju NO Maribor.

Generalpolkovnik Franc Poglajen-Kranjc, komandant IV. operativne cone, mi je posredoval daljši prispevek Narodnoosvobodilni boj na Štajerskem 1943 (kratka ocena in pregled). O razmerah in narodnoosvobodilnem boju na Štajerskem mi je posredoval daljši sestavek tudi generalmajor Boris Čížmek-Bor, namestnik komandanta IV. operativne cone. Veliko pomembnih spominskih podatkov, sta mi ob daljših razgovorih posredovala polkovnik Franta Komel, politični komisar drugega Pohorskega bataljona, odreda in Zidanškove brigade ter generalpolkovnik Aleksandar Vojinović-Vojin, politični komisar Pohorske čete, namestnik političnega komisarja drugega Pohorskega bataljona, odreda in brigade. V večkratnih celodnevni razgovorih sem pridobil obsežno in pomembno spominsko gradivo od Franca Žigarta-Viteza in Ernesta Vobovnika. Veliko sem si zapisoval na razgovorih z Ivom Skerlovnikom, Ferdom Fischerjem-Mojko, Ludvikom Pušnikom-Janezom, Milanom Ivanušem-Vencljem, Linko Kselo-Jasno, Ivanom Gregorcem-Sejem, Jakobom Miheličem-Savom, Jožetom Korošcem-Vidom, Ivanom Marzelom-Mijom in Marjanom Krevhom. Njihova pričevanja so bila dragocena, saj so vsi navedeni kot borci domačini s Pohorja oziroma iz Mislinjske doline odlični poznavalci Pohorja, njegovega širšega območja, razmer in ljudi. Dra-

goceno spominsko gradivo sem dobil tudi od borcev Ivana Martinčiča-Vanja, Josipa Jerasa-Branka, Vincenca Janka-Harkova, Jožeta Zagožna-Servaca, Bogomira Vastla-Boža, Ferda Štiblerja-Ivana in dr. Toneta Hudopiska-Zvoneta, ki so prišli aprila 1943 iz Koroškega bataljona na Pohorje, od Jožeta Pusovnika-Volana, ki se jim je na Pohorju takoj pridružil, ter od borcev, ki so prišli na Pohorje iz Kamniško-savinjskega odreda maja 1943. To so bili Ivan Medič-Silvo, Alojz Podobnik-Rok in Ivan Urbančič-Hinko.

Daljše in zanimive spominske prispevke so še dali borci pohorskih enot: Maksim Peklar-Fonzi, Maks Gašparič-Šandor, polkovnik Franc Gašperlin-Mihec, Alojz Vindiš-Dunda, Milko Golob-Jožko, Bogdan Knaflič-Ljubo, Rudi Šimić-Hinko, Milan Trtnik-Milanček, Ivan Uranič-Drago, Jože Hren-Aki, Ivan Lavkovšek-Rok, Franc Žličar-Branko, Anica Ladinek-Zorkova, Janko Lupša-Danilo in Jože Šavc-Mirko.

O razmerah na terenu in o povezavah s pohorskimi partizani so mi zlasti posredovali podatke Pavle Žaucer-Matjaž, Član pokrajinskega komiteja KPS za severno Slovenijo, Tone Ulrih-Kristl, sekretar okrožnega komiteja KPS za šaleško-mislinjsko okrožje, člani tega okrožja dr. Franc Polh-Izak, Franc Zalaznik-Leon, Ivan Ževart-Janko in Ludvik Pušnik-Janez ter ravnatelj bivšega Muzeja ljudske revolucije Bogdan Žolnir. Obsežne spomine o delovanju aktivistov v Slovenskih goricah in na mariborskem območju ter o povezavah s pohorskimi partizani je napisal ter mi jih posredoval v uporabo Dušan Spindler-Špiro, član ljutomerskega in sekretar mariborskega okrožja. Veliko podatkov podobne vsebine mi je posredoval tudi Maks Gašparič-Šandor, nekdanji sekretar okrožnega komiteja KPS Maribor. Podatke o povezavah s pohorskimi partizani in drugimi so posredovali še aktivistki Milena Bokša-Boža, Manica Kerenčič, Alojz Slemnik-Zvone in drugi.

S krajšimi in daljšimi izjavami so opisovali delovanje pohorskih partizanov tudi admiral Jože Praprotnik, polkovnik Adi Jevšnik-Lvov, Hilda Vojinović-Dunja, Slavko Ivajnsič-Boris, dr. Daniel Hojs-Ljubo, Ivan Rožanc-Silvo, Ivan Pungartnik, Anton Benda-Niko, Pavle Sirk-Bregar, Franjo Ladinik, Franc Fišer-Vasilij, Ivan Zore-Džoni, Tomaž Slapar-Tugo, dr. Ante Mileta, Milan Kranjc-Brane, Jaroslav Soušek-Zdeno, Ivan Mogu-Marko, Jože Hrovat-Maks, Jože Drčar-Radovan, Jože Štifter-Božič, Mi-

ra Zapečnik, Vinko Plevnik, Čedo Zelič, Vida Štuhec, Viktor Planinšec, Franc Pinter, Ema Mernik, Slava Vogrinc, Dominik Zakržnik-Žani, Anton Gologranc-Maks, Jože Vanco, Franjo Krpač-Hubert, Peter Tomazin-Skala, Milica Sotler, Ivan Vomer, Štefan Kajzer, Ignac Kajzer-Nace, Marija Ertl, Milka Pristovnik, Helena Polenik-Jelka, Jože Andrejc-Alah, Darinka Miklavc, Franc Bart-Edo, Anton Ločnikar, Niko Vrabl, Barbara Koprivnik, Julka Tajnikar, Marija Tomažič, Vida Rojic in drugi.

Krajših pisnih izjav o pohorskih partizanih sem zbral še okoli 80. Spominsko gradivo mi je dalo skupno okoli 180 borcev, partizanskih sodelavcev in drugih, kar je vse v ahrivu Muzeja NO Maribor.

Arhivske in spominske vire sem obravnaval kritično. Med drugim sem bil pozoren pri podatkih o številčni moči sovražnikovih enot, o katerih so bili včasih v partizanskih dokumentih podatki pretirani. Zlasti sem moral biti previden pri uporabi dnevnih telefonskih orožniških poročil. V njih je veliko napačnih imen oseb, kmetij, krajev in tudi vsebinskih napak, saj je znano, da so kmetje poročali orožnikom o partizanih kot jim je najbolje ustrezalo. Velikokrat so partizani kmetom tudi naročali, kaj naj o njih poročajo. Pri spominskem gradivu sem moral biti zlasti pozoren na subjektivnost pričevanj in veliko časovno odmaknjenost od obravnavanih dogodkov.

Literatura

Za obravnavano besedilo sem preučil vso ustrezno literaturo. Ker je vsa, ki sem jo uporabil navedena pri opombah, bom omenil samo najpomembnejšo: dr. Metod Mikuž, Pregled zgodovine NOB v Sloveniji od II do V, Ljubljana 1961 in 1973; dr. Milan Ževart, Narodnoosvobodilni boj v Šaleški dolini, Ljubljana 1977, dr. Milan Ževart, Po sledovih narodnoosvobodilne vojne v mariborskem okraju, Maribor, 1962; dr. Tone Ferenc, Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945, Maribor 1968; dr. Tone Ferenc, Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna vojna v Sloveniji 1943, Maribor 1967; dr. Tone Ferenc, Wehrmannschaft v boju proti narodnoosvobodilni vojski na Štajerskem, Letopis muzeja NO LRS; dr. Miroslav Stiplovšek, Šlandrova brigada, Ljubljana, Maribor 1971; Narod-

noosvobodilna vojna na Slovenskem 1941–1945, Ljubljana 1978; Lado Ambrožič-Novljan, Pohod Štirinajste, Ljubljana 1978; Ivan Ferlež, Druga grupa odredov in štajerski partizani 1941, 1942, Ljubljana 1972; Mirko Fajdiga, Zidanškova brigada, Ljubljana 1975; Poslovilna pisma žrtev za svobodo, Maribor 1969; Karel Forte-Marko Selin, Nič več strogo zaupno I, II, Ljubljana 1978; Bogdan Žolnir, Partizanski tisk ob Meži, Mislinji in Dravi, Maribor 1962; Lojze Penič, Partizansko Pohorje, Maribor 1973 in France Filipič, Pohorski bataljon, Ljubljana 1975.

KAZALO IMEN, KRAJEV IN ENOT

A

Aberšek Marija – 240/9
 Abwehr – 169
 Adam (borec) – 115
 Adam (Planina nad Zrečami) – 166
 Ambrož Anton – 346, 347
 Ambrož Marija – 346, 347
 Ambroževi (p. d. Mejačevi in Vobovniki) – 314, 346
 Ambrožič Lado-Novljan – 375
 Anderlik Stanislav – 185, 186
 Andrejč Jože-Alah – 306, 307, 397
 Andrejč Miha (p. d. Ernežnik) – 35
 Antoličič Jože – 107, 264, 270, 294, 321, 353, 364, 368/8, 371, 389
 Antoličič Lojze – 106, 245, 388
 Antoličičevi (Miklavž na Dravskem polju) – 192
 Antonič dr. Jože – 56, 57, 159
 Antonič Pepca – 56, 159
 Antonski vrh – 180
 Aplenc Viktor – 200
 Arhar Tone-Notranjc – 403
 Arl Franc – 115
 Arsitz (gestapovec) – 195
 Artac Janez-Jan – 34, 240/14, 257, 258, 264, 287, 304, 335, 336, 353, 403
 Artman (Golavabuka) – 218
 Asnik Venca – 288, 289
 Atems – 25
 Auschwitz – 26, 94, 171, 242, 296
 Austin (gestapovec) – 195
 Avguštin (gestapovec) – 161
 Avguštin Peter – 225
 AVNOJ – 10, 355, 399
 Avstrija – 41, 179, 246

B

Babšek Franc-Roman – 156, 157, 225
 Bačkova (v Slovenskih goricah) – 366
 Badovinac Nikola – 155, 169, 170, 171
 Bajgot – 25, 49, 75, 182
 Bantan Marjan-Stojan – 312

Bart Franc-Edo – 393, 396, 397

Bataljoni:

NOVJ:

– Aleksandrov – 172
 – Kamniški – 10, 11, 12, 13, 60, 61, 62, 86, 90, 136, 204, 205
 – Koroški – 42, 46, 55, 131, 133, 137, 138, 139, 141, 204, 206, 213, 215, 231, 232, 234, 248, 306, 320, 361, 362, 373, 374, 375, 376, 379, 380, 392, 393, 397, 402, 404, 407, 421, 422, 423
 – Kozjanski – 10, 11, 14, 20, 137, 139, 206, 362
 – Kranjčev – 398
 – Lackov – 228
 – Moravški – 10, 34
 – Pohorski (prvi) – 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 20, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 56, 67, 68, 70, 72, 74, 75, 83, 84, 92, 105, 113, 127, 141, 159, 160, 161, 174, 182, 197, 198, 240/15, 258, 261, 264, 267, 268, 323, 368/6, 7, 390, 398, 402, 404, 405, 406, 421, 425
 – Pohorski (drugi) – 34, 48, 53, 54, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 86, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 115, 116, 117, 119, 122, 123, 124, 125, 128, 129, 130, 131, 133, 137, 138, 139, 140, 141, 147, 148, 152, 156, 160, 164, 165, 172, 173, 176, 177, 180, 199, 204, 206, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 238, 239, 240/1, 3, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 248, 256, 258, 260, 262, 263, 267, 273, 286, 293, 311, 315, 345, 374, 375, 377, 398, 399, 400/13, 405, 406, 421, 422, 423
 – Savinjski – 10, 13, 34, 60, 86, 136, 137
 – Zasavski – 12, 13, 14, 86, 136, 204, 205
 – 1. Pohorskega odreda (Borisov) – 264, 275, 290, 298, 301, 302, 303, 306,

308, 322, 327, 333, 334, 335, 343, 352,
353, 354, 357, 360, 370, 371, 372, 388,
389, 390, 391, 392, 396, 402, 423 ,
– 2. Pohorskega odreda (Bogdanov)
– 230, 240/16, 257, 258, 259, 260,
261, 262, 263, 264, 287, 289, 290, 298,
303, 304, 305, 306, 319, 322, 327, 335,
336, 337, 343, 352, 353, 354, 356, 357,
358, 360, 370, 371, 372, 388, 392,
400/12, 402, 423
– 2. Šlandrove brigade – 256, 257
– 1. Zidanškove brigade – 403
– 2. Zidanškove brigade – 403
– 3. Zidanškove brigade – 403
Nemška:
– Alpenland – policijski – 17
– Wien – policijski – 17
– Wiesbaden – policijski – 17, 35
– 1. 14. SS policijskega polka – 318,
330
– 2. 14. SS policijskega polka – 318
– 3. 14. SS policijskega polka – 318,
330
– 1. 19. SS policijskega polka – 318
– 2. 19. SS policijskega polka – 255,
318, 330
– 3. 19. SS policijskega polka – 255,
318, 330
– 611. deželnih strelcev (18. polk) –
20, 310, 318, 340
– 648. deželnih strelcev (18. polk) –
20
– 649. deželnih strelcev (18. polk) –
340
– 921. deželnih strelcev (18. polk) –
310, 318
– 922. deželnih strelcev (18. polk) –
20, 310, 340
– 48. dopolnilni tankovskih lovcev –
20, 340
– Mitte (Sredina) vermanšaftski –
285, 291, 292, 307, 318, 320, 330, 338,
368, 406, 423
– Nord (Sever) vermanšaftski – 291,
292, 318, 330, 338, 368, 423
– Ost (Vzhod) vermanšaftski – 235,
423
– Prassberg (Mozirje) vermanšaftski
– 234

– Süd (Jug) vermanšaftski – 18, 19,
234, 235, 423
– West (Zahod) vermanšaftski – 234,
235

Baterija:

Nemška:

– Gorska Zidani most – 318, 330
Begunje – 45
Bela garda – 228, 351, 352, 354, 355,
374, 375
Bela Krajina – 44
Bele vode – 131, 303
Belec Ivan-Beli – 240/14
Belinić Marko – 202
Belšak Franc-Simon – 203
Belšak Franc-Tone – 167, 200, 203, 244
Benda Anton-Niko – 275, 368/2
Beranič Miha – 83
Bergauer Franc – 178
Berglez Jože-Fazan – 107, 153, 154,
156, 186, 190, 191, 192, 238, 239,
240/8, 241, 312, 315, 316
Berglez Tončka – 198, 239, 316
Berkopec Josip-Mišelj – 135, 204
Berlin – 23, 265
Berložnik Hannes – 27, 28, 29, 48, 55,
56, 58, 59, 67, 81, 82, 83, 84, 85, 91,
114, 115, 120, 152, 157, 158, 159, 160,
161, 162, 163, 186, 187, 188, 230
Bernjak Konrad – 365, 366
Beškovnik Matilda – 180
Betnava – 240, 240/14
Bezena – 32, 33
Bezjak (Lovrenc na Pohorju) – 110,
343
Bezljaj – 240
Bezovje pri Zrečah – 280
Bibić Petar – 155, 170
Bill (borec, zobar) – 229
Bistra nad Črno – 46, 362
Bistrica pri Rušah – 24, 25, 32, 33, 190
Blank – 331
Blatnik dr. Franc – 376
Blazinšek (Mislinja) – 25, 81, 120
Blazinšek Edvard – 91, 100, 113, 114,
115, 140, 157
Blazinšek Franc (oče) – 113
Blazinšek Franc (sin) – 25, 84, 113

- Blazinšek Ivan – 124
 Blazinšek Pepca (mati) – 113, 188
 Blazinšek Pepca (hči) – 113
 Blazinšek Stanislav – 82, 113, 114, 260
 Blažej Matija – 349
 Bled – 23, 45, 99, 172
 Blejc Matija-Matevž – 13
 Boček Ljudmila – 273
 Bočko Jože – 51
 Bohak Alojz – 182, 194, 195, 237, 239, 242, 243, 248, 293, 341, 351, 378
 Boharina – 74, 75, 112, 217, 388
 Böhm Anton – 361
 Bohova – 192, 197, 368/8
 Bojtina – 307
 Bok Maks – 343
 Bokša Milena-Boža – 105, 244, 342, 366
 Bomer (p. d.) – 392
 Boris (iz Slovenskih gor) – 366
 Borl – 202, 220
 Bornšek Anton – 316
 Bornšek Ivan – 124
 Borovje – 29
 Borovnik Anton – 120
 Borsečnik – 259
 Bosna – 200, 202
 Božje – 97, 102, 166, 180, 186, 221, 268, 273, 321
 Braber – 388, 391
 Brandt – 23, 84
 Brandtner Franz – 108
 Braunstein Josef – 80
 Brce – 124
 Brde – 50, 52, 54, 55, 58, 80, 110, 111, 129, 185, 186, 217, 236, 237, 240/4, 269, 272, 308, 360, 400, 400/8
 Brebrovnik – 315
 Brecelj Anton – 296
 Brecelj Matija (p. d. Lužnik) – 364
 Brecelj Silvester – 296
 Brenčič Leopold-Šaro – 34
 Brenner – 57, 99
 Bresternica – 153, 294
 Brešar – 82, 100
 Brezje nad Oplotnico – 102, 274, 321, 400/14
 Brezje pri Mariboru – 107, 154, 192, 193, 238, 246, 293, 294, 296, 310
 Breznik Anton – 308
 Brezovje nad Oplotnico – 349, 354
 Brezovnik Stanko – 314
 Breže Marija – 246
 Brežice – 20, 27, 44, 223, 340
 Brglez Nada – 274
 Bricman Ivan – 306
 Bricman Peter – 233
 Brigade:
 NOVJ:
 – Cankarjeva – 135
 – 12. – Stajerska – 139, 205
 – Gradnikova – 136
 – Gregorčičeva – 136
 – Prešernova – 136, 171
 – Šerčerjeva – 135
 – Šlandrova – 134, 136, 137, 139, 171, 172, 204, 205, 206, 213, 214, 220, 223, 234, 255, 256, 257, 258, 263, 292, 318, 339, 361, 362, 401, 422, 423
 – Tomšičeva – 159
 – Zidanškova (Pohorska) – 113, 160, 197, 199, 255, 288, 289, 317, 345, 361, 362, 370, 374, 375, 389, 390, 391, 392, 393, 397, 400/1, 14, 401, 402, 403, 404, 407, 425
 – Braće Radić – 220
 – 21. slavonska – 202
 Brinjeva gora – 76, 77, 277
 Britovšek Tone-Propaganda – 247
 Brno – 113
 Brodner – 75
 Brojan Ivan-Marjan – 60, 95
 Broz Josip-Tito – 135, 202, 363, 364, 396
 Bruck na Muri – 81, 158
 Brunčko – 327, 338
 Bruno (trgovski pomočnik) – 192, 316
 Brunšek Stanislav-Zagloba – 24, 83, 84, 120, 152, 161, 163, 179, 260
 Brvar Lojze – 382
 Bučar Franc – 274
 Bučko Matija (p. d. Strnad) – 165
 Bučkovci – 105
 Bučnik – glej Forneci Marija
 Budja Angela – 105, 246
 Budja Franc-Jager – 302, 303
 Budja Franc-Kit – 309

Bugarin Sava – 178
 Bukovlje – 219, 235
 Bukovnik – 290
 Bukovšek Franc – 124
 Bulla (borka) – 229
 Burc (gozd pri Vodrižu) – 128, 173,
 175, 222, 223, 229, 284, 307, 398

C

Cafnik Metka-Spasenka – 312
 Capuder – 108
 Caunik – 188
 Cebej – glej Jurše Jože
 Celje – 18, 20, 23, 27, 55, 83, 84, 87, 90,
 94, 96, 118, 135, 255, 270, 290, 297,
 307, 318, 319, 330, 339, 340, 382, 401
 Celovec – 20, 73, 340
 Centralna komisija VOS Slovenije –
 375
 Centralni komite KP Slovenije – 11,
 13, 107, 134, 176, 177, 355, 385, 387,
 407, 425
 Cepl Drago – 312, 313
 Cerjan Kaja – 105
 Cerklje – 339
 Cerkvjenjak – 178
 Cestnik – 185
 Cetinski Andrej-Lev – 400/1
 Cezlak – 29, 50, 102, 218
 Cifr (borec) – 45
 Cigajnar – 327
 Cigoj Franc – 293, 294, 295
 Cimerman – 219
 Cirkovce – 33
 Cizej Janez – 364
 Cizej Zinka – 364
 Cizelj Miran – 106, 192, 246, 293, 294,
 295, 296
 Copf Slavko – 312
 Cundrič dr. France – 246
 Cvelfer Jože – 219
 Cvetkovski vrh – 348

Č

Čad Ignac-Jur, Jurček – 60, 91, 92, 116,
 138

Čadram – 102, 165, 274, 307, 308, 406
 Čandrova koča – 287
 Čandrov senik – 31
 Čanžek Andrej – 191
 Čas Albert-Izidor – 397
 Čas Bernard – 56
 Čas Helena – 106
 Čas Ivan – 237
 Časova lovska koča – 298
 Čavk – 327
 Čebul Cecilija – 82
 Čebular Zdravko – 159, 240/9
 Čede Alojz-Iztok – 50
 Čeh – 243
 Čelofiga Pepi – 153
 Čemažar Rudolf-Stane – 34
 Čep Franc – 296
 Čepič Leo – 93, 312
 Čepič Maks-Iztok – 32, 33, 34, 60, 71,
 72, 73, 75, 81, 93, 94, 106, 116, 118,
 240/6, 264, 270, 341, 352, 364, 368/8,
 11, 383, 384, 403, 405
 Černec Tončka – 246
 Černešek Arnold – 312
 Červič Stane-Samo, Bojan – 31, 105,
 198, 246
 Češnjice – 44, 257

Čete:

NOVJ:

- Kamniška – 73, 137, 139
- Koroška – 42, 138, 139
- Kozjanska – 139
- Mozirska – 60
- Pohorska (1943) – 28, 34, 41, 43, 45,
 46, 47, 48, 49, 50, 53, 54, 57, 58, 60, 61,
 62, 67, 68, 74, 180, 267, 273, 398, 421
- Pohorska Štajerskega odreda
 (1943) – 130, 139, 147, 150, 152, 153,
 157, 167, 175, 176, 177, 182, 187, 189,
 190, 191, 193, 194, 195, 196, 198, 199,
 200, 206, 261, 355, 399, 422
- Ruška – 30, 31, 197, 308
- Savinjska – 138, 139, 215, 257, 258
- 3. Gorenjskega odreda – 295
- 1. 1. bataljona Pohorskega odreda –
 353
- 2. 1. bataljona Pohorskega odreda –
 353

- 1. 2. bataljona Pohorskega odreda - 304, 353
- 2. 2. bataljona Pohorskega odreda - 304, 353

Nemške:

- policijska planinsko-lovska smučarska četa - 318
- 13. policijskega tankovskega 14. SS policijskega polka - 318
- Alpenland - 45
- orožniška motorizirana rezervna četa Alpenland - 318
- orožniška akcijska Spodnja Štajerska - 318
- 2. 922. bataljona 18. polka deželnih strelcev - 318
- 1. alarmna Maribor mesto - 337
- alarmna Maribor mesto - 234
- 1. alarmna Maribor okolica - 291
- 2. alarmna Maribor okolica - 291
- 3. alarmna Maribor okolica - 291
- 4. alarmna Maribor okolica - 291
- alarmna Maribor okolica - 234
- 1. alarmna Mislinja - 337
- 1. alarmna Ptuj - 291
- 1. alarmna Slovenj Gradec - 235
- 2. alarmna Slovenj Gradec - 235
- Četniki - 376, 377, 382, 384, 385
- Činžat - 24, 164, 181, 349
- Čizmek Boris-Bor - 42, 43, 44, 136, 137, 138, 139, 204, 205, 213, 221, 240/12, 244, 248, 361, 362, 370, 400/1, 401, 402, 403
- Čop Alojz - 114, 120, 152, 161, 179, 260
- Črepič - 325, 359
- Črešnar Jernej (p. d. Ostruh) - 112, 368/6
- Črešnica - 124
- Črešnjak Alojz (p. d. Peter) - 274
- Črešnova - 97
- Črna - 80, 362, 376
- Črnavski potok - 286, 330
- Črne mlake - 182, 263, 267, 268
- Črni vrh - 56, 59, 60, 67, 68, 71, 77, 82, 85, 91, 92, 100, 180, 188, 259, 261, 269, 298, 330, 361
- Črničnik - 105
- Črno jezero - 49, 83, 94, 127, 130, 131, 267, 268, 269, 270, 274

Črnovšek Mara - 246
 Črnuče - 339
 Čubrič Marinko - 204
 Čuvelić - 95

D

- Dachau - 94, 104, 158, 167, 179, 242, 261, 295, 296, 314, 315, 316, 347, 366, 367
- Dajnik - 334
- Danko Jože - 192
- Decorti Alojz - 154
- Delak Miljutin - 294
- Delak Pavla - 246
- Delavska enotnost - 168
- Dešen pri Moravčah - 14, 41, 42
- Devina pri Slovenski Bistrici - 200
- Delić Stevo - 170
- Divizije:
- NOVJ:
- 14. udarna - 401
 - 15. - 135, 139, 205
 - Triglavsko - 172
- Nemška:
- 438. za posebno uporabo - 19, 20, 340
- Divizioni:
- Nemški:
- ogledniški rezervni dopolnilni kolesarski - 340
 - rezervni dopolnilni konjeniški - 20
- Dobaj - 94
- Dobrajc Friderik - 312
- Dobrajc Mirko - 313
- Dobrava - 35, 36, 215, 220, 260, 274, 397
- Dobravc Katja-Panja - 368/14
- Dobrovci - 192, 197, 225, 315, 316
- Dobrovlje - 21, 61, 86, 172
- Dobrovski grad - 185
- Dolenjska - 47, 107, 130, 131, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 147, 154, 158, 171, 204, 205, 206, 213, 214, 215, 222, 229, 230, 269, 292, 311, 318, 338, 375, 399, 403, 421, 422, 423
- Dolič - 70

- Dolinšek Tončka (p. d. Hlebov dom) – 75, 110, 368/15
 Dolšak Pepca – 274
 Domađenik – 25
 Domađenik Ludvik – 240, 242
 Domžale – 90, 258, 348, 403
 Don (borec) – 55
 Donačka gora – 376
 Dorfmeister Anton – 27
 Dormann Matthias – 183, 184, 204
 Dornik (p. d. Durnik) – 166
 Dornikovi hlevi – 177
 Doršak – 259
 Dortmund – 27
 Dospiva Ladja – 288
 Dovič Roza – 155, 239
 Dovže – 36, 46, 47, 53, 54, 55, 56, 60, 62, 91, 92, 102, 103, 104, 105, 106, 131, 186, 214, 215, 227, 232, 233, 240/11, 259, 264, 298, 306, 307, 327, 331, 335, 336, 337, 361, 368/5, 373
 Draksler Ivan – 284
 Drakslerjevi – 273
 Drame Silva-Nada, Zlatolaska – 264, 278, 279, 283, 368/5
 Drauland – 231
 Drava – 106, 289, 300, 301, 315, 345, 394
 Dravinja – 277, 280
 Dravograd – 49, 73, 232, 233, 263, 310, 314, 334, 375, 376, 393, 396, 397
 Dravska dolina – 231, 310, 396, 403, – 423
 Dravsko polje – 117, 190, 192, 196, 246, 351, 352, 355, 359, 374, 375, 376, 389, 398, 402
 Dravšnik Friderik – 128, 129
 Drobnik Mira – 246
 Drobnik Mirko – 246
 Družetič Stevan – 170
 Drvanja – 365, 366
 Drvenik Mirko-Niko – 107, 108, 280, 283, 333
 Držecnik Peter – 325
 Duh (Št. Janž nad Dravčami) – 368/16
 Duh Jože – 246
 Dular Franc – 323
 Dunaj – 107, 121, 123, 124, 130, 134, 140, 148, 149, 150, 151, 153, 154, 155, 156, 169, 170, 171, 198, 199, 203, 206, 207, 226, 309, 397, 421, 422
 Dunaj Alojz-Jastreb – 381
 Duplek – 342, 376
 Düseldorf – 23
 Dvornik Marija – 194, 239, 313, 315, 316
 Dvornik Olga (por. Fajfar) – 192, 315
 Dvornik Simon – 316
- E**
- Eberle Polde-Jamski – 244, 377
 Edi (mitraljezec) – 240/10, 368/14
 Egger – 235
 Elas – 183, 184, 185
 Elbej – 161
 Ernežnikovi – 35, 36, 81, 161
 Ertl Marija – 193, 194, 196, 197, 199
 Ertl Marija (hči) – 197
 Ertl Mihael – 106, 107, 121, 122, 123, 150, 153, 176, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 197, 207, 224, 229, 293, 400/6
 Ertl Milka – 197
 Ertl Miloš-Rigo – 107, 167, 197, 264, 353
 Ertl Tinka – 193, 194, 197
 Ertl Vojmir Blaž – 197
 Ertlovi – 109, 154, 155, 156, 164, 165, 172, 193, 198, 238, 242, 310
 Esih Terezija – 219
 Exel – 57
- F**
- Fabriški gozd – 100, 111
 Fajdiga Mirko – 375
 Fala – 285, 330
 Faleš Amalija – 166
 Faletič Janez-Brko – 60, 116, 130, 164, 240/3, 264, 353, 381
 Falež Marija – 192, 311
 Falon – 333
 Fartek – 184
 Fasching Alojz – 82, 260
 Ferk Ivan (p. d. Pristovnik) – 400/3

Ferlan Ivan – 293
 Ferlin Jože – 246, 294
 Ferlin Marija – 294
 Ferlinovi – 294
 Ferš Olga – 312
 Fessler Willi – 363
 Fijavž – 236
 Fijavž Alojz – 166, 309
 Fijavž Jernej – 304
 Filipančič – 240
 Filipič Bertl-Jakec – 32, 93, 246, 314, 385
 Filipič Helena – 166
 Filipič Janez-Gašper – 104, 105, 130, 156, 200, 203, 244, 308
 Fischer – 56
 Fischer Ferdo-Mojka – 167, 172, 184, 222, 223, 229, 399
 Flis Darinka – 192
 Flossenburger – 171, 242, 296
 Forneci Marija (p. d. Bučnik) – 302, 303, 309, 323
 Forneci Štefka-Sonja – 48, 49, 52, 53, 56, 57, 80, 81, 85, 95, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 186, 187, 188, 189, 230
 Fornecijevi – 224, 225, 248
 Forte Karel – 375
 Fošt nad Oplotnico – 270, 273, 321, 400/11
 Frajhajm – 307
 Fram – 30, 185, 308, 349, 367
 Frangeš – 192
 Frankolovo – 109, 111, 124, 140, 248, 316, 338, 421
 Fras Dragica – 312
 Freund Alojz – 334
 Frigula – 239
 Frohnleiten – 89, 94, 96
 From Slavko – 32
 Fuchs Avgust – 195, 196, 240, 347

G

Gaberšek – 353
 Gaberšek Franc – 400/8
 Gabrovec Jakob – 134

Gačnik – 246
 Gajšek (oče) – 161
 Gajšek (sin) – 161
 Gajšek Jože-Jožko – 106
 Gajšt Avgust – 192, 316
 Gajšt Marija – 316
 Gallenhofen – 110
 Gams Slavko-Branko, Lipe – 105, 173, 240/8, 247, 399
 Gandetova Micka – 274
 Garbus Gregor – 305
 Gärtner – 84
 Gasteiger (vila) – 269, 298
 Gašparič Maks-Šandor, Andro, Jernej – 106, 165, 175, 177, 223, 244, 245, 246, 294, 309, 311, 314, 351, 400
 Gašper (borec) – 306
 Gašper Pavel (p. d. Zgornji Ločnikar) – 54
 Gašperlin Franc-Miheč – 267, 338, 404
 Gegenbande (protiband, raztrgan-
ci):
 – Elsa – 21
 – Karl – 21
 – Ludwig – 21
 – Martin – 21
 – Philip – 21
 – Stephan – 21
 – Treff – 21
 Gerečnik Elizabeta – 198
 Gerečnik Ivan – 121, 154, 155, 198, 293
 Gestapo – 24, 27, 30, 36, 45, 55, 71, 94, 108, 113, 125, 131, 158, 163, 167, 169, 177, 178, 179, 181, 185, 186, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 203, 227, 229, 230, 239, 240, 242, 243, 260, 261, 293, 294, 313, 315, 316, 317, 345, 346, 347, 366, 367, 377, 378, 380, 383, 384, 385, 386, 387, 396, 407, 421, 422, 423
 Giuguti Albert – 382
 Glavni Štab NOV in POS – 13, 87, 117, 134, 135, 136, 139, 141, 204, 205, 256, 361, 362, 421
 Glavno poveljstvo slovenske parti-
zanske vojske – 10, 11, 12, 14, 15
 Glazer Viktor – 25
 Glazerjevi – 75
 Glažuta – 25, 51, 121

- Globovnik Anton (p. d. pri Grmovih) – 273
- Gnec – 350
- Gočova – 381
- Godec Anton – 242
- Godemarci – 104
- Gojsnik Franc – 290
- Golavabuka – 51, 71, 80, 96, 104, 105, 185, 217, 218, 220, 233, 237, 240/4, 15, 269, 303, 335, 364, 368/1, 370, 372, 297, 400/1, 2
- Golčman Karel – 273
- Golež Jadviga-Špela – 246, 311
- Golica – 138
- Goljat Katarina – 55, 91
- Golmann – 279
- Golob Ida – 246
- Golob Jakob – 359, 400/5
- Golob Jože-Grega – 44
- Golob Milko-Jožko – 106, 115, 126, 130, 174, 223, 244, 309, 359, 399, 400
- Golob Slavko – 359
- Golob Tinka – 359
- Golob Vinko – 106, 126, 264, 359
- Gologranc Anton-Maks – 397
- Gologranc Jože-Jurček – 260, 299, 345, 368/14, 374
- Gonars – 229
- Gorenak Jožefa – 274
- Gorenjc – 80
- Gorenje – 97
- Gorenjska – 17, 19, 20, 21, 23, 52, 72, 87, 90, 117, 135, 136, 140, 154, 171, 172, 227, 255, 266, 295, 318, 330, 338, 339, 340, 364, 368, 378, 379, 401, 421, 423
- Gorica – 309
- Gornja Radgona – 181
- Gornji Dolič – 232, 233, 292
- Gornji Grad – 18, 235, 283, 339
- Gornji Razbor – 35, 258, 259
- Goropečnik Blaž-Adam – 60
- Goršek Franja-Vida – 192, 293, 296
- Goršek Štefan-Čaki – 167, 173, 174, 222, 223, 237, 240/8, 245, 247, 307, 399
- Gorup Jože – 360
- Gosak (Alojz Ladinek) – 100
- Gošnjak Ivan – 130
- Göttle Hans – 83, 84
- Gozdnik – 21
- Grabner – 124
- Grabner Bernard-Dušan – 232, 362
- Grace Jožica – 314
- Grace Lojze – 314
- Gracej – 334
- Gracej Andrej – 125
- Gračič pri Zrečah – 102
- Gradec (Graz) – 17, 27, 31, 32, 33, 37, 93, 106, 118, 153, 155, 165, 169, 171, 219, 226, 246, 285, 288, 301, 314, 367, 381, 382, 421
- Gradišče v Haložah – 203
- Gradišče v Slovenskih goricah – 244
- Gradiše – 114, 240/13, 305, 335, 360
- Grajena – 31
- Graška gora – 21, 35, 131, 215, 259, 260, 373
- Grat Ladislav-Kijev – 131, 215, 216, 232, 362
- Gravner Avgust – 294
- Grbec Ema-Dana – 246, 311
- Gregl – 327
- Gregor (borec) – 353
- Gregorc Anton – 217
- Gregorc Ivan-Sej – 156, 217, 367
- Gregorn – 372
- Greif Marija – 191, 193, 196
- Gričnik Alojz – 166, 180
- Gričnik Ivan – 35
- Gričnik Janez (p. d. Kumer) – 400/3
- Griese Bernhard – 331, 339
- Gril (Mala Mislinja) – 224
- Gril (Šmartno na Pohorju) – 27
- Gril Karel – 233
- Grobelnik – 349
- Grobelnik Blaž – 298
- Grobelnik Filip (p. d. Kotnik) – 166, 279, 344, 349, 368/7, 388, 389
- Grobelnik Genovefa – 110
- Grobelnik Ignac – 83
- Grobelnik Rajko – 358
- Grobelnik Veronika – 279
- Grögl Albert – 361
- Grubelnik (Hudi kot) – 186
- Grubelnik (Lehen) – 95
- Grubelnik Alojz (p. d. Levovnik) – 400/9

Grubelnik Bogomir-Friček, Marko – 270, 299, 325, 327, 341
 Grubelnik Jože (p. d. Stepišnik) – 400/10
 Grubelnik Jože (p. d. Švic) – 341, 342
 Grubelnik Rajko-Dušan – 360, 396
 Grubelnik Rozika (p. d. Švicevi) – 325, 341
 Gruntner (glej tudi Pukl Gustav) – 349
 Grupa odredov:
 – II. – 11, 216, 398
 Grušovje – 270, 271, 406
 Gustinčič Anton – 106, 193, 245, 246, 294
 Gutmann Franc – 162, 163

H

Habermut Ivan – 185
 Habjan Franc – 124
 Habjan Vlado – 226
 Hadel Slavko – 296
 Hafner Valentin-Bojan – 353
 Hajnrih Marija – 31, 33, 72, 93, 94
 Haloze – 203, 342, 377
 Hambo (gestapovec) – 179
 Hans – 196
 Hanželič Ivan – 242, 243
 Hardek – 242, 243
 Hari (Nemec iz Wroclawa) – 358, 359, 363, 368/14
 Harn Mirko – 365, 367
 Hartenstein – 98, 236
 Hartman Ivan (p. d. Golob) – 240/13, 305
 Hartman Miha (p. d. Marolt) – 51, 96
 Hartmann Karel – 282
 Hebjenk (glej tudi Strmčnik Franc) – 335
 Helbl Rupert – 360, 396
 Herič Alojz – 32
 Herle Franci-Nande – 60, 126, 138
 Herman (s Koroškega) – 283
 Hertlein Willy – 339
 Himmel (gestapovec) – 158, 186
 Himmler Heinrich – 9, 89, 90, 140, 171, 421

Hirš Bogomir – 383
 Hirš Karel-Drago – 381
 Hitler Adolf – 10, 35, 50, 58, 74, 89, 111, 124, 160, 166, 179, 219, 271, 272, 287, 302, 399, 401
 Hitlerjugend – 22
 Hlebce Jože – 192
 Hochreiner – 291
 Hocker Johann – 267
 Hoče – 24, 30, 33, 192, 297, 398
 Hohkraut Rudolf-Dolf – 44, 49, 61, 67, 81, 116, 117, 128, 232, 240/1, 3, 398
 Hojnik Franc-Krištof – 273 400/9
 Hojs Daniel-Ljubo – 156, 177, 178
 Hojs Friderik-Krpan – 367, 381
 Holc Jože – 365, 366, 367
 Homec nad Kamnikom – 73
 Horvat Franc – 243
 Horvat Ivan – 193, 296
 Hotinja vas – 236
 Hovnik Ana – 345, 347
 Hovnik Franc – 345, 347
 Hovnik Jožefa – 345
 Hovnik Marija – 345, 347
 Hovnik Miha (p. d. pri Smreki) – 361, 362
 Hovnikovi – 247, 346
 Hrastje nad Pekrami – 154, 191, 242
 Hrastnik – 86
 Hrastnik (fant iz Ribnice) – 327
 Hrastnik Amalija – 338
 Hrastnik Simon – 338
 Hren Feliks – 109
 Hren Franc – 166
 Hren Jože-Aki – 240/16, 257, 258, 264, 304, 305, 336, 368/14
 Hribnik – 327, 333
 Hrovat Bogdan-Miha – 260, 264, 341, 352, 369, 403
 Hrovat Jože-Maks – 215, 338
 Hrvaško Zagorje – 202
 Hrvati – 130, 133, 134, 137, 138, 147, 149, 153, 154, 169, 173, 174, 185, 199, 203, 207, 256, 369
 Hrvaška – 149, 177, 178, 185, 199, 200, 201, 202, 207, 223, 256, 291, 318, 352, 374, 401
 Hübner (glej tudi Berložnik Hannes) – 27

Hudi kot nad Ribnico – 51, 80, 95, 96,
100, 106, 166, 186, 225, 236, 299, 308,
324, 334, 335, 343, 347, 366, 368/12,
13, 372, 375, 389, 396
Hudi vrh – 83, 102, 274, 400/5
Hudinja – 75, 84, 178, 180, 182, 235,
265, 303, 304, 305, 343, 406, 423
Hudinja (potok) – 304
Hudopisk Tone-Zvone – 44, 103, 105,
108, 118, 130, 173, 174, 216, 223, 237,
240/3, 8, 264, 275, 399, 403
Hugo (gestapovec) – 159
Hutter (vila) – 125

I

Ibl Jelka – 247, 314
Iglič Ivan-Boris – 368/14
Ikoč Andrej – 151
Ilich Milovan-Kostja – 162, 163
Irgolič – 243
Iršič Franc – 110
Iršič Rado – 155, 169, 240/9
Iršič Rajmund – 179
Iršič Roza – 350
Istra – 172, 255
Italija – 126, 133, 138, 139, 147, 161,
171, 206, 213, 222, 228, 255, 375, 399,
406, 421, 423
Ivajnski Slavko-Rigo, Boris – 31, 105,
133, 156, 177, 178, 342
Ivančič Maks – 32, 76, 93
Ivančič Tomaž – 296
Ivanka (glej tudi Ocvirk) – 163
Ivanuša Franc – 315
Ivanuša Milan-Vencelj – 270, 273, 274,
321, 322
Iztok (kurir) – 241

J

Jäger Herbert – 218, 219, 248
Jaklinova – 30
Jakob Franc – 317
Jakobovi, p. d. (glej tudi Zapečnikovi)
– 324, 325, 341, 342, 357, 366
Jakopin Ivan – 197

Jamnik Lenart (p. d. Jonk) – 299, 301,
325
Jamnik Vinko-Beli – 105, 106, 107,
247, 380, 382
Jamnikar Franc – 71, 72, 118, 130, 229
Jamnikar Ivanka – 71
Jamnikarjevi – 335
Jamšek Franc – 294, 296
Jančar Sima – 106
Jančič Karel – 102
Jančič Marija – 125
Janez (Ravne na Koroškem) – 390
Janež Rudi-Živko – 274
Janežič Franc – 315
Janise Martin-Timošenko – 167,
368/8, 389
Janko (borec iz Srbije) – 106
Janko (trgovski pomočnik iz Slove-
njega Gradca) – 161
Janko Vincenc-Harkov – 31, 44, 46, 48,
49, 51, 52, 54, 60, 61, 67, 70, 74, 76, 77,
80, 81, 92, 105, 107, 114, 116, 117,
118, 123, 127, 131, 137, 139, 161, 172,
186, 213, 214, 216, 222, 230, 231, 232,
240/3, 12, 262, 264, 267, 303, 322,
323, 332, 334, 341, 353, 357, 361, 362,
368/11, 369, 370, 388, 390, 399, 403,
405, 422
Janški vrh pri Ptujski gori – 31, 33
Janžev vrh – 297, 299
Janževski vrh nad Ribnico – 218, 225,
298, 299, 301, 314, 323, 324, 325, 326,
327, 338, 350, 353, 358, 359, 368/11,
392, 393, 397, 400/10, 13
Janžič – 58, 59, 82, 84, 91
Japelj Mirko – 239
Jarenina – 311
Javhovi – 400
Javorič – 83
Javorje – 162, 163
Javornik Bernard – 35, 36
Javornik Franc – 50
Javornik Ivan – 290
Javornik Karel – 180
Javorski vrh – 330
Jelen (Razborca) – 298, 372
Jelen (Šmiklavž pri Slovenjem Grad-
cu) – 128, 129, 298
Jelen Anton – 286

Jenčič Danica – 314
 Jenčič Drago – 314
 Jenčič Milka – 314
 Jeras Josip-Branko – 43, 44, 48, 53, 60,
 68, 116, 117
 Jerič – 110
 Jernej Jože-Bones – 306
 Jeromel Anton – 35, 125
 Jeromel Jože – 36, 224, 298
 Jesenaš pri Virovitici – 155, 202
 Jesenice – 58, 381, 382
 Jeseničnik – 91, 236
 Jesenjak – 60
 Jesenk (Pameče) – 185, 397
 Jesenk (Sv. Trije kralji) – 27
 Jevšnik Adolf-Lvov – 258, 264, 289,
 353, 400/1, 403
 Jevšnikar Ivan – 106, 108
 Jevšnikar Jože-Saša – 106, 108, 134,
 296
 Jevšnikar-Bračko Milka – 108, 134
 Jevšnikarjevi – 246
 Jeza Janez-Najden – 226, 227, 229, 374,
 377
 Jezerski vrh – 53
 Jonk (glej Jamnik Lenart)
 Josipdol – 24, 95, 96, 109, 112, 113, 115,
 159, 160, 214, 225, 236, 269, 274, 298,
 299, 322, 223, 325, 330, 343, 345, 350,
 357, 384, 391, 392, 407
 Jugoslavija – 16, 23, 27, 41, 42, 43, 121,
 135, 149, 171, 172, 187, 206, 339, 401,
 406
 Juhart Franc – 50, 58
 Juhartovi (glej tudi Kovše) – 344
 Jungbauer – 238, 268
 Junker – 359
 Jurač Alojz – 35
 Jurač Peter (p. d. Osrednik) – 96
 Jurgovo – 29, 100, 102, 103, 166, 272,
 274, 286, 330, 400/5
 Jurišna vas nad Slovensko Bistrico –
 56
 Jurko Gašpar (p. d. Globokar) – 32
 Jurkovič Vojmir – 106, 192, 246, 294,
 295
 Jurkovičeva – 259
 Jurše Jože (p. d. Cebej) – 29, 32
 Juvan Ivan-Gorki – 44, 60, 68

Juvan Jože – 161
 Juvan Jurij – 161

K

Kac Avgust – 111, 312
 Kac Jože – 192, 316
 Kacafurova koča – 114
 Kajzarjevi (Selnica ob Dravi) – 93
 Kajzer Andrej – 218
 Kajzer Ignac-Nace (p. d. Lesjak) – 314,
 360, 392, 393, 396, 397
 Kajzer Julčka – 314
 Kajzer Norbert-Bogdan – 314
 Kajzer Štefan – 314
 Kajžar (na Orlici) – 327, 360
 Kajžar (nad Mislinjo) – 82
 Kajžar (v Slovenskih goricah) – 315
 Kajžarjev graben – 360
 Kalnik – 201
 Kamenik Alojz – 235
 Kamenik Franc-Svit – 93, 94
 Kamenik Marija – 180
 Kamenitec – 29, 71, 74, 83, 217
 Kamna gora – 124
 Kamnica – 192, 239, 246, 293, 294, 295,
 296, 310, 315
 Kamnik – 13, 21, 44, 73, 135, 258, 403
 Kanonik Franc – 35
 Kapfenberg – 240
 Kapla na Kozjaku – 226, 229
 Kapun – 25
 Kapun Gita – 192
 Karasjuk Herman – 316, 372
 Karbunovi – 82, 218, 259
 Kardelj Edvard – 11
 Karničnik Ančka – 364
 Kasjakov gozd – 219
 Kasper Reinhard (p. d. Šrot) – 180,
 334, 335
 Kastelic Ivan – 83
 Kastelic Olga-Marjetka – 43
 Kauc – 327, 358
 Kaudek – 160
 Kavčič Vera – 314
 Kebelj – 151, 186, 270, 273, 290, 292,
 321, 400/9
 Keber (Janževski vrh) – 325

- Keber Franc – 80
 Kejić Božidar – 204
 Kekl (gej Verčnik Ivan)
 Kerenčič Anton – 376
 Kerenčič Manica – 342, 366
 Kerenčič Marica-Jelka – 342, 366
 Kerin Milka-Pohorska Milka – 34, 53,
 105, 111, 117, 123, 240/1, 3
 Kert Milan (glej Ertl Miloš-Rigo)
 Ketiš Dita – 313
 Kidrič Boris-Peter Kalan – 11, 228,
 378
 Kim – 303
 Kimberg pri Gradcu – 367
 Kink Maks-Sandi – 25, 26, 316
 Kisovec – 44
 Kladivar Jože-Leon – 352
 Klančnik – 94, 182
 Klančnik Dolf – 305
 Klemenc Lenart – 59, 85, 96, 114, 158,
 400/4
 Klevž (glej Rotovnik Jurij)
 Klinc Anton – 50, 58
 Klinc Brigita – 295
 Klinc Jože – 293, 294, 295
 Klinc Jožef – 294
 Klinc Ludvik – 295
 Klinc Rozalija – 296
 Klinčevi (Kamnica) – 246
 Klinčevi (p. d. pri Kosu) – 273
 Klopni vrh – 25, 26, 28, 29, 71, 84, 85,
 100, 110, 114, 181, 182, 185, 198
 Kmetijska šola Maribor – 366
 Kmetovi – 294
 Knaflič Bogdan-Ljubo – 106, 154, 155,
 190, 199, 229, 230, 354, 358
 Knez Rudi-Silas – 221, 240/12, 361,
 375, 377
 Knežević Marija – 124, 148, 150
 Knifič Jože-Iks – 54
 Knifičevi – 72
 Kobi (brata) – 376
 Kociper Stane – 105, 128, 129
 Kočevje – 248
 Kogalovi – 314
 Kogelnik Avgust – 179
 Kohlbacher Simon – 234, 400/16
 Kokalj Anton-Zvone – 60
 Kokalj Franc-Zvonko – 353
 Kokol Franc (p. d. Spodnji Barl) – 59,
 240/7, 337
 Kokol Ivan-Ilja – 311
 Kokolj Alojz-Gordan – 167, 240/16
 Kokotović Andrija – 150, 151
 Koković Petar – 150, 151
 Kokra – 339
 Kolar – 84
 Kolar (Resnik) – 103
 Kolar Martina – 312
 Kolar Milan – 312
 Kolarič – 314
 Kolman (gestapovec) – 196
 Kolman Alojz-Marok – 13, 87
 Kolman Anton-Tonček – 303, 347,
 389, 391
 Kolman Elizabeta – 166, 347
 Köln – 22
 Kölner Hans – 247
 Kolovrat – 13, 18, 21
 Kolše (rudnik) – 43
 Komel Franta – 33, 60, 61, 62, 67, 68,
 70, 71, 72, 74, 76, 77, 85, 95, 97, 98,
 111, 112, 114, 116, 117, 123, 126, 131,
 133, 137, 139, 213, 214, 215, 216, 218,
 222, 228, 229, 236, 240/8, 256, 262,
 263, 264, 271, 274, 275, 283, 309, 341,
 342, 353, 355, 357, 361, 362, 363, 366,
 369, 373, 398, 399, 402, 403, 405, 422
 Komisija – 52, 53, 57, 59, 62, 80, 85, 91,
 92, 114, 157, 158, 159, 160, 225,
 240/2, 261, 262, 298, 316, 330, 389
 Komisijski jarek – 83, 100
 Komisijsko sedlo – 82, 84, 99, 268, 269
 Komunistična partija Slovenije – 21,
 177, 313, 319, 342, 351, 354, 355, 356,
 382, 385, 401, 403
 Končnik – 60
 Konrad – 360
 Konšak Martin – 93, 94, 95
 Kop (Hudi kot) – 341, 342, 372, 392
 Kop (na Lobnici) – 224
 Kop Vinko – 341
 Kopivnik – 80
 Kopnik (Hudi kot) – 335, 372
 Koprivna – 44, 46
 Koprivnik Alojz – 51
 Koprivnik Amalija – 35
 Koprivnik Gregor – 98, 103

- Koprivnik Jože (p. d. Vavpot, pri Janezu) – 71, 98, 235, 283, 344, 368/7, 389
- Koprivnik Jure – 298
- Koprivnikar Ivan (p. d. Adam, pri Pabeli) – 36, 110, 400/8
- Koprivnikar Jože-Bruno – 353
- Koprivnikar Jože – 103
- Koprivnikar Rahela (p. d. Adam) – 54
- Koprivnikar Stanislav – 36
- Koprivšek Valentin-Edo – 138
- Koprovi – 225
- Kopušar Jože-Žovi – 275
- Koražija Franc – 238, 239
- Korbun Franc – 106, 245
- Koren August – 282
- Koren Marjan-Rene – 358
- Korena – 244, 376
- Korenčan dr. Andrej – 164, 165
- Kores Ivan – 164, 181
- Kores Martin – 197
- Koritno – 51, 274, 306, 322, 400/12
- Korman (Kumen 14) – 98
- Korman Leopold (p. d. Bergauer) – 110, 164, 181
- Korošak Anton – 167
- Koroščevi – 274
- Korošec dr. – 242
- Korošec Alojz – 275
- Korošec Antonija (p. d. Likuž) – 75, 96, 367, 368/4
- Korošec Ivan – 343
- Korošec Jože-Gril – 126
- Korošec Jože – 312, 313
- Korošec Maks – 382
- Korošec Martin – 32, 94
- Korošec Štefan – 124
- Koroška – 12, 15, 16, 20, 31, 36, 42, 45, 53, 54, 72, 92, 107, 117, 131, 135, 136, 137, 138, 162, 171, 204, 205, 214, 220, 227, 229, 230, 231, 244, 245, 248, 256, 266, 295, 306, 324, 343, 357, 362, 370, 374, 376, 377, 378, 380, 382, 383, 398, 401, 407, 421, 422, 425
- Koroška vas – 97, 179, 182, 186, 217, 219, 273, 284, 365, 366, 367
- Korpar – 397
- Korpus:
- NOVJ:
- IX. – 339
- Kos – 80
- Kos Amalija – 274
- Kos Karel – 316
- Kos Stanko – 227
- Kosi (kurir) – 61, 68
- Kostanjska planina – 12
- Kostić Sava – 202
- Košar Anton – 312
- Košičevi – 304
- Košnjak Rudolf – 127, 128
- Košutnik Roman – 246
- Kot – 50, 58, 80, 127, 153, 164, 185, 196, 244, 270, 273, 307, 308, 321, 368/10
- Kotlje – 44
- Kotnik (Gradiše) – 114
- Kotnik (Ljubnica pri Vitanju) – 110
- Kotnik (Razborca) – 217
- Kotnik (Skomarje, glej Grobelnik Filip)
- Kotnik Anton – 26, 187
- Kotnik Berta – 50
- Kotnik Franc – 125
- Kotnik Ivan (p. d. Kunej) – 57, 159, 161, 162
- Kotnik Justa – 28
- Kotnik Mihael (p. d. Škodnik) – 129
- Kotnik Tončka – 113
- Kotnik Valentin – 35
- Kotnik Viktor-Vejak – 24
- Koudela Kamil – 288, 289
- Kovač Ivan – 35
- Kovač Jože – 154
- Kovač Peter – 400/15
- Kovačec Franc-Mitja – 312, 313
- Kovačič (pek) – 192, 316
- Kovačič-Žaucer Andrina-Irena – 361
- Kovačič Ivan-Gandi – 270, 278, 279, 299, 343, 365
- Kovše (Lobnica) – 32
- Kovše (p. d. Juhart, Skomarje) – 71, 111, 236
- Kovše Anton – 109
- Kovše Ferdinand – 185
- Kovše Jakob – 110
- Kovše Karl – 74, 75
- Kovše Martin – 259, 272
- Kovše Matija – 110, 112

- Kovše Matilda (p. d. Juhart) – 298, 368/9
 Kovše Simon – 110
 Kovše Tinka – 75
 Kozar Stanko – 336, 367
 Kozel Tonček-Krim – 308
 Kozjak – 178, 288
 Kozjansko – 13, 14, 135, 136, 204, 338
 Kozje – 206
 Kozomurc – 162
 Kožlj – 286
 Kožuh Stanko – 167
 Kraber – 111
 Kračun Davorin – 275
 Kračun Gustika – 284
 Kračunovi – 274, 277, 278, 283, 284
 Kraigher Dušan-Jug – 11, 13, 15, 42, 52, 86, 116
 Krajgoliše – 109, 114
 Kralik Franta – 288
 Kralj – 372
 Kraljevci – 202
 Kramarica – 46, 62, 131, 222, 398
 Kramberger – 297
 Kramberger Franc – 24
 Kramberger Karel – 154, 191, 242
 Kramberger Terezija – 154, 242
 Kranj – 339, 340
 Kranjc Avgust-Krivčev Marjan – 237, 240/15
 Kranjc Franc – 272
 Kranjc Franc-Gašper – 274
 Kranjc Ivan – 265, 293, 294, 295, 296, 310, 319, 341, 351, 378
 Kranjc Ivan (Pobrežje) – 311, 312
 Kranjc Jože – 125
 Kranjc Stanka – 312
 Kranjc Štefka – 237
 Kranjčevi (glej Marzel)
 Krasna – 203
 Krasnik Marija – 192, 315, 316
 Krautberger Karl-Gagovič – 50, 52, 80
 Krebl Alojz – 82
 Kremljak Karel – 343
 Kremžarica – 80, 94, 105, 108, 111, 124, 148, 179, 364, 368/11, 370, 397
 Kremžarjev vrh – 74, 80, 364, 392
 Krenker (p. d. Ledinek, na Brdah) – 371
 Krenker Anton-Švejč – 240/10, 371
 Krenker Martin – 110
 Kresnice – 52
 Krevh (pod Kremžarico) – 397
 Krevh Marjan – 270, 283, 284, 317, 399
 Kripe Viktor – 24, 182
 Kristan Justina (p. d. Vodovnik, Špic-parkelj) – 368/3
 Krištan – 325, 326, 327
 Krivec – 54, 247, 307
 Krivec Heina – 159, 188
 Križ – 59
 Križevci pri Ljutomeru – 105
 Križevac pri Stranica – 219, 235
 Križevnik Terezija (p. d. Smagej) – 400/10
 Križnik Stjepan-Tekstilac – 20, 201, 202
 Kropelj Jože – 97, 343, 365, 366, 367
 Kropelj Jurij – 97
 Kropelj Marija – 367
 Kropelj Martin – 219
 Kropeljevi (Koroška vas) – 367
 Krpač Franjo-Hubert – 397
 Krpan (borec) 353
 Kršina Ivan – 226
 Krušedol – 202
 Krvavec – 295
 Ksela Jožefa – 94
 Ksela Linka-Jasna – 29, 31, 32, 33, 70, 72, 76, 81, 93, 94, 105, 116, 118, 398
 Ksela Vinko (oče) – 32, 93, 94
 Ksela Vinko (sin) – 94
 Ksela Zora – 93, 94
 Kselman Anica – 193, 196
 Kselman Mirko – 153, 191, 193, 194, 196
 Kselmanovi – 196
 Kubecki – 243
 Kuharič Ludvik – 243
 Kuharič Teodor-Božo – 243
 Kumen nad Falo – 26, 98, 102, 104, 109, 110, 166
 Kumer Anton – 290
 Kumer Franc – 400/4
 Kumer Lojzek – 280
 Kunej – 47, 49, 53, 81, 161
 Kurja vas – 28

Kurnik Adolf – 27, 28, 29, 59, 84, 114,
120, 151, 152, 159, 162, 163, 188, 260
Kurnik Rudolf – 151
Kustrovi – 274
Kušče Jože – 296
Kuščič Jože – 193
Kuternik – 327
Kuzman (Vitanje) – 304
Kuzman Karel – 98, 112
Kuzmin – 202
Kvas Franc – 219
Kvas Mile – 160
Kvasovi – 304
Kveder Dušan-Tomaž – 10, 51, 53, 60,
73, 88, 130, 240/1, 6

L

Lacio Dušan – 155
Lačarak – 202
Lačna gora – 218
Ladinek Marija-Majda – 397
Ladinekovi – 368/16, 393, 396
Ladinik Franjo – 333
Lakovnikovi (Verdnik Oskar) – 47, 53,
128, 173, 215, 373
Lakovšek Ivan-Rok – 247, 396, 397
Lakožič – 110
Lamperčnik – 29
Lancova vas pri Ptuj – 106
Langesvald – 95
Lanzendorf – 203
Lasič Dušan-Sinanovič Miloš – 170
Lasina – 85, 320
Lasnik Jože – 124
Laško – 226
Latas Andrej – 134, 155, 169
Lautar (glej Lovce)
Lavret Valentin – 233
Lavrič Stane – 400/1
Lavričeva koča – 74
Laze pri Velenju – 71
Laznica pri Limbušu – 242
Ledinek – 314
Ledinek Mirko – 312
Legat – 382
Legen – 51, 80, 110, 120, 128, 217, 222,
240/9, 13, 305, 317, 349, 376, 399

Lehen pri Ribnici na Pohorju – 48, 52,
70, 80, 81, 90, 95, 100, 109, 110, 112,
115, 130, 158, 160, 179, 182, 188, 224,
225, 230, 283, 297, 302, 303, 309, 322,
323, 324, 330, 342, 350, 357, 358, 360,
368/3, 13, 381, 387, 396, 406
Leiseder Rudolf – 71
Lemmer (gestapovec) – 170
Lempl Tone-Dušan – 71, 128, 286
Lenarčič Milan – 24, 109, 113, 236, 269,
298, 322
Lenardon Stane – 72, 106, 108, 109,
121, 123, 130, 148, 149, 153, 154, 155,
156, 190, 191, 192, 216, 226, 237, 238,
239, 240, 240/14, 241, 248, 352
Lenart – 244, 311, 381
Lencl – 325
Leoben – 153
Lepoglava – 220
Lepšina Betka – 274
Lepšina Jože – 75, 77, 103, 274
Lepšnik – 299
Les pri Moravčah – 13
Lesce – 382
Lesjak (glej tudi Ignac Kajzer-Nace) –
392, 393
Leskovar Janez – 270
Leskovec – 20, 396
Lešje pri Majšperku – 201
Lešnik (Planina nad Vuhredom) –
323
Lešnik Avgust – 192
Lešnik Franc – 107, 154, 192, 295, 316
Lešnik Ivan – 193, 296
Lešnik Ivan-Pohor – 239
Lešnik Jože – 192, 294, 296
Lešnik Marija-Mimika (p. d. Kolarič)
– 273, 321, 400/11
Letnik Alojz – 294
Letonja Vlado-Janez – 31
Letuš – 44, 86
Levec Peter – 33
Levovnik Franc – 269
Levovnik Marija – 345, 347
Levovnikovi – 346
Likavec Ivan – 243
Limbarska gora – 205, 292
Limbuš – 24, 33, 164, 190, 191, 240, 241,
242, 312

Limbuška grapa – 25
 Lindič Marija – 73, 107, 238
 Lintner Tone – 240/14
 Lipetov bunker (tehnika) – 399
 Lipoglav Anton – 290
 Lipoglav Franc – 290
 Lipuž Simon (p. d. Šimek) – 321
 Litija – 52, 135, 160, 161, 227, 340
 Ljubljana – 17, 44, 172, 226, 227, 229,
 255, 339, 369, 376, 382, 392, 403, 405
 Ljubljanska pokrajina – 13, 14, 136,
 223, 255, 266, 338, 368
 Ljubnica na Hudinji – 77, 83, 111, 180,
 217
 Ljubno ob Savinji – 45
 Ljutomer – 118, 181, 243, 288, 342, 351,
 355, 374
 Lobnica – 32, 110, 127, 166, 167, 185,
 186, 224, 235, 320, 368/15
 Lobnica (potok) – 25
 Lobnik pri Železni Kapli – 42
 Ločnikar Jernej – 77, 98, 180, 220, 221,
 368/9, 388, 389, 391
 Ločnikov graben – 330
 Loibner – 282, 301
 Lojze (borec) – 353
 Loka pri Mengšu – 381
 Lorenci – 95
 Lormanje – 54
 Loška gora – 309, 349
 Lovce (p. d. Lautar, glej tudi Plevnik
 Feliks) – 130, 236, 283, 302, 303, 322,
 323, 324, 330, 334, 391
 Lovrenc na Dravskem polju – 32, 33
 Lovrenc na Pohorju – 24, 26, 102, 113,
 118, 127, 178, 182, 195, 198, 217, 218,
 219, 235, 268, 286, 292, 301, 302, 314,
 315, 319, 330, 343, 393, 407
 Lovrenška jezera – 83, 268
 Lovše Vojko-Rak – 311
 Lovše Zora – 246
 Lubajnshek – 307
 Luckmeier (gestapovec) – 159
 Luče – 129, 196, 235, 373
 Ludranski vrh nad Črno – 42, 306
 Luka (borec) – 163
 Lukanja – 28, 29, 50, 75, 83, 100, 102,
 104, 112, 183, 218, 267, 268, 321, 330,
 331

Lunežnik Martin – 59
 Lungerhausen (nacist) – 297
 Lupša Janko-Danilo – 240/10, 334,
 344, 367, 381, 383, 384
 Lurker Otto – 22
 Lutart – 335
 Luže – 43, 45

M

Maček – 110
 Madžarac Bogdan – 153
 Madžarska – 220, 384
 Maglica – 241, 295
 Maglica Jože – 295
 Maglica Martin – 295
 Maglica Milan – 295
 Maglica Rudi – 295
 Mahovšek Ivan – 218
 Mahrenberg (glej tudi Radlje ob Dra-
 vi) – 183
 Majer – 229
 Majer Črtomir – 226, 227, 229, 374, 377
 Majer Franjo – 229
 Majhen Maksimiljan – 367, 381, 380
 Majland – 28, 29
 Majšperk – 201, 203
 Mala gora – 77, 338
 Mala Kopa – 114, 214, 220, 330, 372,
 391, 425
 Mala Loka – 90
 Mala Mislinja – 70, 102, 224, 240/14,
 15, 400/10
 Mala Nedelja – 178, 246, 381
 Malec Albin – 97
 Malec Jože – 309, 321
 Malec Karel – 97
 Malej – 334, 358
 Mali Črni vrh – 330
 Mali Ivan-Bruno – 60, 264, 353, 368/8
 Mali Jernej-Don – 60
 Marčičevi – 274
 Marenberg (glej tudi Radlje ob Dravi,
 – 96, 292, 301, 334, 335
 Maretič Anton – 296
 Maribor – 16, 17, 19, 20, 22, 23, 24, 25,
 31, 37, 41, 44, 50, 52, 57, 62, 68, 71, 73,
 75, 76, 80, 86, 87, 93, 94, 96, 98, 99,

- 100, 102, 105, 106, 107, 108, 118, 120,
121, 122, 123, 125, 126, 128, 129, 130,
133, 134, 135, 140, 148, 149, 150, 151,
152, 153, 155, 156, 158, 159, 164, 166,
167, 168, 169, 170, 172, 175, 176, 177,
178, 180, 181, 184, 185, 186, 187, 189,
190, 191, 192, 194, 195, 196, 198, 199,
206, 218, 219, 223, 224, 226, 228, 229,
231, 232, 233, 236, 237, 238, 239, 240,
241, 242, 243, 245, 246, 248, 260, 263,
265, 270, 279, 282, 283, 285, 287, 288,
290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297,
299, 301, 307, 309, 310, 313, 318, 319,
331, 335, 337, 341, 342, 345, 346, 347,
351, 352, 359, 264, 365, 366, 368/8,
373, 376, 379, 381, 382, 384, 385, 386,
391, 392, 397, 399, 400/6, 7, 16, 401,
403, 405, 407, 421, 422
- Maribor:**
- Beograjska ulica - 190
 - Betnavska cesta - 193
 - Bolfenška cesta - 153
 - Cesta XIV. divizije - 155
 - Cesta zmage - 153, 242
 - Dupleška cesta - 294
 - Einspilerjeva ulica - 134
 - Engelsova cesta - 154, 293
 - Glavni trg - 400/7, 16
 - Gorkega ulica - 400/6
 - Gosposvetska cesta - 295
 - Gvajčeva ulica - 311, 312
 - Kadetnica - 154
 - Koseskega ulica - 154
 - Linhartova ulica - 148, 153
 - Masarykova ulica - 312
 - Medvedova ulica - 295
 - Mejna ulica - 191
 - Meljska cesta - 311
 - Meljski hrib - 296
 - Metelkova ulica - 242
 - Moskovska ulica - 155
 - Narodni dom - 165
 - Partizanska cesta - 154, 155, 169
 - Ptujška cesta - 155, 239
 - Radvanjska cesta - 198, 232
 - Restavracija Orel - 366
 - Rotovski trg - 192
 - Ulica heroja Šerčerja - 153, 195
 - Ulica ob železnici - 154
 - Vrtnarska ulica - 154
 - Židovska ulica - 296
- Mariborska koča - 25, 121, 286, 287
Marija Trost - 32
Marinc Franc - 32, 110, 167, 185, 186,
286, 287
Marinič Alojz - 314
Marinič Dragica-Lovorka - 312, 313
Marinškovi - 277, 280
Marjan (borec) - 50, 288, 289
Marjeta na Dravskem polju - 196, 291
Markelj Ivanka - 191, 194, 296
Markljevi - 154
Marković Borivoj - 202
Markovski gozd - 237
Markuš - 110
Maroh Jože - 122, 154, 191, 193, 194,
196
Marolt - 396
Marovšek Adolf - 357, 358
Martinčič Ivan-Vanja - 44, 46, 68, 70,
77, 85, 91, 116, 117
Marzel Aleks (p. d. Kranjc) - 51, 104,
240/4, 247
Marzel Franček - 104
Marzel Helena-Stajerska Lenčka -
104, 240/8, 284
Marzel Ivan-Mijo (p. d. Kranjčev) -
104, 128, 371, 400/1
Marzel Ivan - (p. d. Črnivnik) -
240/15, 247
Marzel Jože - 104, 220
Marzel Maks - 104
Marzel Marija - 104
Marzel Micka - 104
Marzel Štefka - 104
Masten Ivan - 242, 243
Matevž (borec) - 368/2
Matijevčev Karel - 261, 262
Matko - 52
Mauher - 388
Mauthausen - 26, 72, 94, 108, 169, 171,
188, 242, 294, 341, 355
Mayer Herbert - 271
Mazovec Franc-Risto - 139
Medič Ivan-Silvo - 60, 61, 70, 115, 116,
139, 215, 257, 261, 264, 352, 353, 403
Medved (Janževski vrh) - 325, 359
Medved (Mislinja) - 82

- Medved Marija – 312
 Medved Zvonko – 247
 Medvedce – 200
 Medvešček Maks – 106, 175, 192, 245, 246, 296
 Medvešček Milan – 148
 Megla Gustek – 104, 105, 133
 Megla Rudolf – 104, 167
 Megla Vinko – 104
 Mejačevi – 323, 324, 346, 347
 Melaher Jože-Zmagoslav – 376, 377
 Memišević Rešo – 150
 Mencin Jožica – 296
 Mencin Roza – 246, 294, 296
 Mengeš – 339, 381
 Menih Jože-Rajko – 161
 Menina planina – 60, 61, 62, 230, 257
 Mernik Anton – 75, 219, 368/4
 Mernik Ema – 97, 98, 367
 Mernik Franc – 97, 367
 Mernik Jurij – 179, 367
 Mernik Tonček – 96, 97, 98, 272, 274, 275, 365, 366, 367
 Mernikovi – 342, 365, 367
 Mešič – 173
 Mezgec Vinko-Rajko – 71, 72, 107, 115, 216, 240/3, 264, 275, 278, 283, 353, 368/2
 Mežica – 42, 45, 46
 Mežiška dolina – 138, 268, 376
 Mežnar (Razborca) – 217
 Mežnar (Šmiklavž pri Slovenjem Gradcu) – 361
 Miha (komandir) – 43
 Mihelič Jakob-Savo – 270, 275, 335, 358, 372
 Mihelič Rudi-Jernej – 260, 261, 299, 389
 Mihev Ferdinand – 180
 Mikek Pavel – 220, 344, 349, 367, 381
 Miklavc (Ribnica) – 314, 323, 342, 347
 Miklavc Alojz – 324, 325, 400/7
 Miklavc Darinka – 326, 346, 347
 Miklavc Gregor (p. d. Planski Kralj) – 368/12
 Miklavc Viktorija – 284, 323, 324, 325, 326, 341, 345, 346, 347, 400/7
 Miklavčevo (Hudi kot) – 186
 Miklavž na Dravskem polju – 33, 107, 154, 192, 197, 242, 293, 295, 296, 310, 315, 316, 359, 389
 Mikuž Metod – 375
 Milan (iz Slovenskih goric) – 366
 Mile (borec) – 55
 Mileta dr. Ante – 72, 73, 106, 108, 109, 118
 Miloš (borec) – 283
 Mirković Živan – 202
 Mirnica – 106
 Mislinja – 24, 25, 27, 34, 48, 51, 54, 55, 57, 58, 59, 70, 81, 82, 85, 100, 103, 105, 113, 118, 120, 125, 157, 158, 160, 161, 163, 173, 178, 180, 186, 187, 188, 225, 227, 232, 233, 235, 240/7, 11, 259, 264, 291, 305, 318, 319, 330, 335, 336, 337, 368/3, 397, 400/8
 Mislinjska dolina – 34, 46, 53, 58, 62, 98, 105, 173, 175, 207, 235, 259, 306, 371, 373, 376, 398, 399, 403, 423
 Mislinjska koča – 62
 Mislinjski jarek – 67, 70, 159, 160, 400
 Mislinjsko sedlo – 50, 319, 320, 333
 Mithans Rajko-Miško – 128, 129, 133
 Mlakar – 28, 29, 32
 Mlinarič Ludvik-Ivanov – 50
 Močivnik – 173
 Močnik Klara – 313
 Modraže – 203
 Modrič – 127, 270, 274
 Modrinjak – 195
 Modrinjak Franc – 193, 195, 196
 Modrinjak Ivan – 193, 194, 195, 196
 Modrušan Lucija – 296
 Modrušan Paskval – 296
 Mogu Ivan-Marko – 54, 338
 Mohorič Anton – 359
 Molan – 111, 112
 Molek Jakob-Mohor – 205
 Mondelovac – 202
 Monigo-Treviso – 229
 Moravci pri Bučkovcih – 105
 Moravče – 30
 Moravska dolina – 403
 Moravško – 21, 61, 133, 137, 138, 139, 147, 213, 215, 222, 256, 398, 399, 400, 421
 Moskva – 369
 Mostnar – 215

Moškon Antonija – 239
 Moškon Martina – 239
 Motnik – 86
 Mozirje – 234, 339
 Mozirska koča – 60, 61, 62
 Mozirska planina – 60, 61, 70, 222, 229,
 259, 307, 400
 Mrakič Adolf – 106, 175, 192, 246, 293,
 294, 295
 Mravljak (p. d. Kauc) – 225, 358
 Mravljak Dušan-Mrož – 49
 Mravljak Ivan – 183
 Mravljak Viktor (p. d. Vidman) – 220,
 327, 400/11
 Mrzli studenec – 83, 151, 164, 182, 187
 Mrzlica – 21
 Müller-Hacius dr. – 266
 Müller Rudolf – 271
 Mumelj Franc – 24, 182
 München – 295
 Mura – 342
 Muršak Ivan – 55, 107
 Muršak Štefka – 312
 Murščak v Slovenskih goricah – 381
 Muršič Franc – 110
 Mürzuschlag – 108
 Mussolini – 111
 Muta – 317
 Muzej narodne osvoboditve Maribor
 – 120, 240/6

N

Naberžnik – 302
 Nadgrad – 151, 164, 165, 308
 Nagernik Franc – 163
 Nagl – 99, 268
 Namestnik – 94
 Namestnik Nuša – 94
 Napotnik – 162
 Narodna zaščita – 247
 Nataša – 378
 Navršnik – 235
 Navršnik Franc – 35, 36
 Navršnik Metod – 103
 Nazarje – 86
 Nemčija – 48, 89, 119, 122, 134, 152,
 359, 369

Nemec Ivan-Vojko – 105, 107, 118,
 244, 246, 342, 351, 355, 377, 378, 379,
 380, 381, 382, 384, 385, 387
 Nič Nevenka – 312
 Nikitić Stevan – 155, 170
 Notranjska – 135, 171, 269, 403
 Nova Dobrova pri Zrečah – 367
 Nova vas – 73, 121, 149, 153, 172, 192,
 194, 312
 Novak Franc – 161
 Novak Karel – 375, 376, 382, 383
 Novak Matija – 56
 Novo mesto – 390

O

Obadovi – 304
 Oberski Terezija – 271
 Oblastni komite KPS za Štajersko –
 54, 311
 Obreht Srečko – 122, 153, 191, 192,
 193, 195, 196
 Obretan – 306
 Obrul Albin – 218
 Ocvirk (glej tudi Ivanka) – 163
 Ocvirk Micka – 349
 Oddelki:
 nemški:
 – lovski Šoštanj – 27
 – ogledniški Slovenj Gradec – 318
 – 48. oklepni lovski gradbeni – 318
 Oder Franc – 50
 Odredi:
 NOVJ:
 – Gorenjski – 295
 – Kamniško-savinjski – 13, 14, 60, 61,
 63, 86, 228, 374, 398, 421
 – Koroški – 362
 – Pohorski – 236, 240/14, 255, 256,
 257, 261, 262, 263, 264, 265, 267, 268,
 269, 270, 272, 273, 274, 275, 276, 281,
 282, 283, 284, 285, 286, 288, 289, 290,
 292, 298, 299, 303, 306, 307, 308, 311,
 314, 318, 319, 321, 322, 323, 324, 325,
 326, 327, 328, 329, 337, 338, 341, 342,
 343, 344, 345, 346, 347, 349, 350, 352,
 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361,
 362, 364, 365, 366, 368, 368/2, 5, 8,

- 11, 370, 371, 372, 374, 375, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 390, 391, 392, 394, 395, 397, 399, 400, 400/12, 401, 402, 404, 405, 406, 407, 423, 425
- Štajerski - 135, 136, 139, 204, 213, 422
- Nemški:
 - lovski vermanšaftski - 368, 373, 392, 396
 - 18. lovski - 20, 340
- Oglar - 100
- Ogrin - 91, 236
- Okoška gora - 290
- Okraji:
 - Nemški:
 - Brežice - 119, 237
 - Celje - 87, 119
 - Maribor - 119, 285
- Okrogar Tone-Nestl - 43, 392
- Okrožja:
 - OF in KPS:
 - kamniško - 14
 - koroško - 398
 - litijsko - 14, 260
 - ljutomersko - 341, 352, 380
 - mariborsko - 260, 311, 341, 351, 375, 380, 382, 387, 400, 407, 423
 - ptujsko - 341, 351, 355, 380, 382, 400
 - radgonsko-ljutomersko - 365, 375, 382, 407, 423
 - revirsko - 14
 - ribniško - 352
 - šaleško-mislinsko - 16, 31, 36, 41, 46, 70, 82, 104, 105, 128, 159, 161, 173, 221, 245, 247, 303, 307, 350, 352, 355, 361, 374, 398, 399, 400
 - Nemška:
 - brežiško - 16
 - celjsko - 16, 237, 297
 - kamniško - 12, 339
 - ljutomersko - 206
 - mariborsko - 237
 - 18. vojno - 19, 20, 373
 - ptujsko - 16, 237
 - trboveljsko - 237
- Okrožni komite KPS:
 - Maribor - 41, 177, 228, 240/8, 309, 311, 312, 341, 342, 365, 400, 407
 - Mežica - 377
 - šaleško-mislinskega okrožja - 350, 356
- Okrožni odbor OF Maribor - 41, 137, 246, 385
- Olstrak Alojzija - 33
- Olstrak Slavica - 93, 94
- Olstrak Tone-Zvonko - 29, 31, 32, 33, 70, 72, 93, 94, 118, 398
- Olušky Svetislav-Pop - 170
- Oman Sonja - 198
- Operativne cone:
 - I. - dolenska - 10
 - II. - notranjska - 10
 - III. - alpska - 10
 - IV. - štajerska - 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 22, 34, 37, 41, 47, 51, 54, 57, 58, 60, 63, 68, 70, 73, 80, 85, 86, 87, 88, 89, 116, 118, 124, 129, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 160, 161, 172, 176, 203, 205, 206, 213, 221, 227, 228, 229, 230, 234, 239, 240/1, 6, 14, 243, 255, 256, 257, 260, 262, 263, 264, 272, 285, 292, 306, 339, 340, 350, 352, 357, 361, 362, 370, 372, 373, 374, 379, 385, 387, 388, 390, 392, 398, 399, 400, 401, 402, 404, 406, 407, 421, 422, 425
 - II. NOV in PO Hrvatske - 177, 200, 202
- Operativni štab za uničenje band - 255
- Oplotnica - 25, 28, 80, 83, 118, 125, 127, 151, 153, 164, 165, 185, 186, 218, 267, 270, 271, 274, 277, 279, 280, 281, 282, 284, 291, 305, 307, 308, 309, 319, 321, 330, 331, 352, 400/11, 14
- Oplotnica (potok) - 330
- Oranienburg - 296
- Orešnik - 154
- Orlica - 301, 303, 323, 325, 327, 341, 342, 360
- Ormož - 191, 201, 242, 243, 314, 348
- Osankarica - 9, 49, 53, 75, 83, 125, 151, 164, 183, 185, 267, 316, 319, 330
- Osijek - 149, 150
- Osirnik Miha (p. d. Brek) - 327
- Oskar (borec, skojevec) - 116
- Osojnik Franc-Kostja - 31
- Osojnik Jaka - 366

Osojnik Štefan-Aleks – 43, 44
 Osrajnik – 188
 Osrajnik Ivan (Šošnar) – 300
 Osrednik – 327
 Ostrovska Milica – 156, 189, 226, 375
 Ostruh na Planini – 35, 51, 217
 Ostruhovi – 344
 Ostruščica – 84, 99, 330
 Osvald Jože – 115, 188, 343
 Osvobodilna fronta – 21, 23, 30, 31, 32,
 33, 58, 87, 88, 89, 97, 98, 107, 115, 116,
 119, 126, 128, 134, 140, 156, 157, 160,
 162, 166, 168, 171, 175, 176, 177, 186,
 192, 193, 195, 196, 203, 229, 237, 240,
 242, 243, 244, 246, 247, 256, 263, 266,
 294, 296, 297, 298, 310, 313, 315, 316,
 317, 319, 337, 341, 342, 351, 354, 356,
 367, 368, 378, 379, 380, 382, 385, 401,
 405, 406, 407, 423
 Ošlak Ferdinand – 59, 82
 Otiški vrh – 107, 188, 237, 375
 Otopašič Cvijo – 170
 Ovčar Albin – 159, 188
 Ovčar Franc – 341
 Ovčarjevi – 304
 OZNA – 386
 Ozvaldič Anton – 232
 Ožbalt – 229

P

Pačnik (sin) – 284
 Pačnik Jože (p. d. Sp. Vidmar) – 71, 75,
 97, 98, 279, 344, 367, 388
 Pačnik Pongrac – 35
 Padeški vrh – 35, 112, 166, 186, 217,
 219
 Padežnik Alojz – 102, 218
 Padežnik Vida – 192
 Pajenk Jože – 101
 Pajenk Karel (p. d. Rdečnik) – 161,
 162
 Pajič Lazar – 202
 Pajtler (glej tudi Ladinek) – 361
 Pajtler Franc – 178
 Pajtler Jurij – 180
 Pajtler Milivoj – 312
 Paka – 35, 178, 179, 235, 236

Paka (reka) – 109
 Pallua Gall – 268
 Pameče – 178, 185, 217, 343, 345, 346
 Pammer – 301
 Pankerts Anton – 152
 Papič Krista – 93
 Park na Moravškem – 60
 Pasterk Franc-Lenart – 42
 Pavli Ciril – 30
 Pavlič Alojz – 275, 277
 Pavlič Matija – 30
 Pavlič Terezija – 98, 166
 Pavlovci – 315
 Peca – 42, 43, 44
 Peče dr. – 31, 32
 Peče Tatjana – 94
 Pečetovi – 31, 32
 Pečnik – 57, 85, 160
 Pečolar Marija – 161
 Pečovnik Ivan – 358
 Pečovnik Peter – 27
 Peh – 236
 Peklar Maksim-Fonzi – 54, 55, 106,
 107, 153, 240/10, 270, 275, 277, 278,
 299, 344, 371, 374
 Pekre – 122, 156, 172, 190, 191, 240, 312
 Pekrska gorca – 312
 Per Danica – 361
 Perger (tovarnar) – 54, 159, 261, 262
 Permanšek (pri Srnjaku) – 42
 Perše Peter – 55, 58
 Peršetov vrh – 330
 Peruš – 314, 363, 396
 Peruš Alojz-Oče naš – 363
 Pesek – 29, 49, 71, 74, 77, 83, 103, 122,
 123, 125, 148, 151, 154, 156, 172, 173,
 176, 182, 198, 214, 215, 217, 218, 226,
 240/10, 256, 259, 261, 262, 274, 320.
 Pesek Franc – 24, 26
 Pesje pri Velenju – 198
 Pesnica – 55, 107, 376
 Pesnik – 325
 Petan Slavko-Nace – 364
 Petek Franc-Florjan – 283, 363
 Petelinšek Anton – 235
 Petelinšek Franc – 274
 Petrič Franc – 103
 Petrijanec – 220
 Petrun – 188, 323

- Petrun Leopold – 90, 109, 322, 323, 391
 Petrun Rozika – 391
 Petruška – 344, 367
 Pevec Mara – 192
 Pfeifer Olga – 239
 Piberčnik Franc – 315
 Pigner Ivan-Cvetko – 311
 Pihler Janko-Don – 31, 43, 198
 Pihler Matija-Savo – 198
 Pintar Vladimir-Slavc, Robin – 50, 51, 55
 Pintarič – 243
 Pinter Franc – 75, 97, 98, 275, 280
 Pirher Aleksander-Aco – 311, 366
 Pirher Milena – 311
 Pirtovšek Rudi – 246
 Pisnik Alojz-Ris – 303
 Piščanec Rudi – 31, 72
 Plačnik – 110
 Plajh Tone (p. d. Vrnikova) – 274
 Planica nad Framom – 185, 320
 Planika – 287
 Planina nad Šmartnim na Pohorju – 32, 35, 59, 75, 125, 126, 166, 200, 218, 224, 307
 Planina nad Vuhredom – 96, 220, 314, 333, 334, 335, 368/12, 400/11, 15
 Planina nad Zrečami – 51, 75, 97, 102, 103, 166, 180, 182, 186, 217, 219, 221, 225, 308, 349, 368/6
 Planinc Ivan-Ludvik – 336, 337, 368/5
 Planinčevi – 277
 Planinka – 49, 51, 52, 84, 99, 100, 104, 240/12, 303, 319, 320, 330
 Plninšec Avgust – 160
 Plninšec Franc (p. d. pri Petru) – 54, 240/11
 Plninšec Viktor – 54, 240/9
 Planski Kralj (glej tudi Miklavc Gregor) – 67
 Plava garda – 226, 227, 228, 256, 351, 352, 354, 355, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 390, 401, 402, 407, 423
 Plaznik Franc – 57, 85, 160
 Plešič – 330
 Plešivčnik Jože (p. d. Radmanov) – 62
 Plešivec – 259
 Plešnik Anton-Murat – 299, 370, 371
 Pleteršek Mihael – 27, 28, 29, 58, 59, 82, 84, 91, 114, 158, 159, 160, 161, 163, 188
 Plevnik Alojz – 50
 Plevnik Amalija (p. d. Lautar, pri Lovcu) – 368/13
 Plevnik Feliks (p. d. Lautar, pri Lovcu) – 70, 110, 160, 368/13
 Plevnik Ivan – 56, 85, 91, 100, 114, 115, 157, 158, 159
 Plevnik Vinko – 303, 368/8
 Pliberšek Vlado – 312
 Ploj Milan – 367, 381
 Plomberger Franciška – 295
 Plomberger Ludvik-Sova – 107, 154, 155, 192, 199, 241, 295, 316
 Plomberger Silva – 182, 295
 Plombergerjevi – 295
 Pobrežje – 192, 293, 294, 296, 310, 311, 312
 Poček – 185
 Podgorci pri Ormožu – 348
 Podgorje – 46, 70, 129, 161, 173, 259, 360
 Podgrad – 151, 164, 308
 Podgrašek – 277
 Podlesek Albinca – 348
 Podlesek Peter – 314, 323, 324, 326, 345, 346, 347, 348, 368/8
 Podlesnik Srečko – 224
 Podobnik Alojz-Rok – 60, 61, 95, 130, 223, 240/1, 3
 Podoficirska šola Maribor – 318, 330, 340
 Podoficirska šola Slovenska Bistrica – 318, 330, 340
 Podrežnik Franc – 190
 Podvelka – 70, 95, 115, 230, 289, 302, 314, 322, 324, 326, 341, 342, 360, 392
 Podveršnik Johann – 27, 28, 29, 58, 59, 84, 120, 161, 179, 260
 Pogačnik – 33, 358
 Poganac na Kalniku – 201
 Pogladič Franc (p. d. Lazar, pri Srčku) – 47, 240/4, 397
 Pogladič Franc-Srček – 53
 Pogladič Justina (p. d. Lazar) – 50, 53, 240/4
 Pogladič Martin – 269, 274

- Poglajen Drago – 240/14, 256, 257,
 263, 264, 274, 275, 278, 279, 321, 322,
 323, 325, 330, 353, 364, 368/11, 369,
 383, 390, 391, 392, 396, 400, 400/1,
 403
 Poglajen Franc-Kranjc – 34, 136, 139,
 156, 204, 240/14, 256, 257, 260, 262,
 263
 Poglajen Jože – 368/14
 Poglajen Vencelj-Miško – 240/14
 Pok Antonija – 90, 109
 Pokrajinska komisija VOS za severno
 Slovenijo – 375, 379, 380, 381, 382,
 383, 384, 402
 Pokrajinski komite KPS za Gorenj-
 sko – 385
 Pokrajinski komite KPS za severno
 Slovenijo – 134, 171, 221, 245, 246,
 247, 260, 292, 303, 309, 350, 351, 352,
 355, 356, 361, 374, 376, 378, 379, 381,
 384, 385, 399, 400, 421, 422
 Pokrajinski komite KPS za Štajersko
 – 11, 14, 133, 136, 138, 139, 362, 387
 Pokrajinski odbor OF za Štajersko –
 355
 Polančič Julka – 245
 Polanec – 36
 Polčeta Srbov in Hrvatov – 200
 Polenik Helena-Jelka – 80, 108, 179,
 364
 Polenik Ivan – 183
 Polenik Karel-Luka – 80, 179, 364
 Polh Franc-Izak – 53, 70, 71, 82, 118,
 128, 161, 286, 355
 Polič Alojz – 54, 55, 107
 Polič Ivan – 107
 Poljčane – 109, 140, 203, 248, 421
 Poljska – 90, 359
 Polki:
 Nemški:
 – 14. SS policijski – 291, 318, 319, 330,
 331, 335, 338, 339, 368
 – 19. SS policijski – 23, 255, 318, 330,
 339
 – 18. deželnih strelcev – 20, 330, 331,
 340
 – 184. deželnih strelcev – 340
 Polšak Martin – 316
 Polšak Matija – 192
 Pongrac pri Grižah – 89
 Ponikva – 140, 421
 Ponoviče – 52, 80, 81, 86, 161, 227
 Popijal – 247
 Poropat Franc – 107, 154, 155, 192,
 246, 294, 312, 313
 Postružnik Jože – 184
 Pošnik – 182
 Potočnik – 239
 Potok pri Kokarjah – 337
 Potovšek Karel-Ambrož – 222, 223,
 303, 399
 Potrč Stane-Iztok – 312, 313
 Povše Franc – 35
 Pozne Adi – 274, 321
 Pozne Feliks – 274, 321
 Požarnik Anton (p. d. Zakrznik) – 364
 Požarnik Jože – 28
 Požarnik Jurij (p. d. Turičnik) – 96,
 217, 364, 368/1
 Pragersko – 200, 201
 Praprotnik Cvetka-Štefka, Anica –
 244, 309, 351, 355, 378, 380
 Praprotnik Jože – 240/16, 336, 337
 Prebold – 24
 Prednik Mihael (p. d. Jerič) – 110, 185
 Preglau Štefka – 30
 Prekmurje – 204
 Preloge – 270, 290, 349, 423
 Preložnik Gregor – 124
 Premšak Günter – 27
 Premzl Ivan – 390
 Premzlovi – 192
 Prestor Marija-Minka – 52, 80, 81
 Prevalje – 71, 376
 Prevolnik Ernest – 159
 Prevolnik Franc – 35
 Prevolnik Slavka – 247
 Prevolnikovi – 56
 Prevolšek Norbert-Triglav – 344, 345,
 346, 347
 Pri golažu – 46
 Pri koštrunčku – 215, 373
 Pri soncu – 243
 Pri Srnjaku – 92, 306
 Pri tablah – 267, 268
 Pridgar (glej tudi Tretjak Ivan) – 51,
 317, 397
 Prihova – 270, 271, 274, 297, 406, 423

Prijatelj Kristina – 376, 377
 Prijedor – 171
 Pristava na Limbarski gori – 205
 Pristovnik Milka – 349
 Pristovnik (p. d. Brbretovi) – 273
 Prižnik Franc – 95
 Prlekija – 104, 105, 107, 133, 156, 165,
 167, 177, 178, 206, 214, 365, 381, 382
 Prleški Lojzek (glej Špilak Ferdi-
 nand)
 Prodanović Desančić – 202
 Prošt – 335
 Ptuj – 106, 200, 201, 203, 243, 246, 291,
 342, 351, 359, 381, 383, 402
 Ptujška gora – 32, 33, 76, 93, 201, 202,
 203
 Ptujško polje – 376, 400
 Pučnikove sestre (pri mlinu) – 274
 Pudgar Branko – 232
 Puhalj Boža – 296
 Puhalj Ciril – 296
 Puhalj Kancijan – 294, 296
 Puhalj Mirko – 295
 Puhalj Peter – 296
 Pukl Gustav (p. d. Gruntner) – 272,
 273, 274, 277, 279, 282, 283, 284, 349,
 358
 Pukl Gustl – 273
 Pukl Henrika (ali Erika) – 272, 274,
 282, 349
 Pulko Elica – 312
 Pulko Jože – 108
 Puncer – 161
 Pungart – 47, 48, 52, 53, 59, 67, 70, 74,
 173, 261, 269, 372, 400/14
 Pungartnik Ivan – 353, 368/14, 400/11
 Pupis Anica – 107, 154, 242, 293
 Pupis Bojan – 106
 Pupis Franc – 106, 107, 153, 154, 155,
 156, 191, 196, 199, 242, 293
 Papisovi – 109, 164
 Pur – 325
 Pur Viktor – 325
 Pusovnik Jože-Volan – 34, 49, 60, 62,
 68, 74, 118, 130, 161, 174, 184, 223,
 229
 Pustoslemšek Janez – 283
 Puščava pri Lovrencu – 26, 72, 330
 Pušelj – 337

Pušenci – 242
 Pušič Josip – 155, 170
 Pušnik Anton (p. d. Kopnik) – 96,
 368/12
 Pušnik Betka – 54, 56, 240/11, 335, 336
 Pušnik Ciril (p. d. Krištan) – 400/13
 Pušnik Franc (Dovže) – 54, 56, 224,
 298
 Pušnik Franc (pri Vitanju) – 304
 Pušnik Franc (Sv. Anton nad Vuhre-
 dom) – 343
 Pušnik Ivan – 56
 Pušnik Lenart (p. d. Žvancer) – 314,
 368/10
 Pušnik Ludvik-Janez – 54, 56, 106, 215,
 222, 240/11, 245, 286
 Pušnik Viktor – 182
 Pušnikovi (Rak) – 96, 396

R

Rače – 225, 381, 390
 Radaković Lazar – 155, 169, 170, 171
 Radana vas – 281
 Rader Ivan (p. d. Krivic) – 120
 Rader Jože – 165
 Rader Tone-Jasko – 98, 165, 245, 373,
 374, 309, 314, 352, 365, 366, 367,
 400/1
 Radizel – 30
 Radlje ob Dravi (glej tudi Marenberg)
 – 96, 152, 183, 300, 301, 317, 345, 360,
 392
 Radman – 361
 Radman Andrej – 161
 Radmirje – 215, 363
 Radomlje – 348
 Raduha – 230
 Radvanje – 33, 134, 154, 156, 190, 192,
 238, 293, 313
 Rahne Slavko-Deževnik – 60
 Rajhenburg – 197
 Rajković Rado – 155, 170
 Rajšp Ludvik – 367, 381
 Rak Elizabeta (p. d. Pušnikova) – 361
 Rak Ludvik – 84
 Rakovec – 74, 98, 100, 102, 125, 265,
 389

- Ramftl Oto – 127
 Ramšak – 100, 235
 Ramšak Barbara – 180
 Ramšak Franc – 240/7
 Ramšak Ivan (p. d. Vaukan) – 36, 82, 91
 Ramšak Pavel – 109, 110, 236
 Ranftl Ivan – 316
 Ranković Aleksandar-Marko – 202
 Ratajc Albin-Bine – 264, 275, 278, 353, 368/14, 403
 Ratajc Polde – 154
 Ratej Nada – 193, 196
 Rath – 362
 Ravensbrück – 94, 197, 242, 293, 294, 296, 347, 367
 Ravne na Koroškem – 44
 Ravnik Ivan – 112
 Ravnjak Ivan – 27, 219
 Ravnjakovi – 35
 Razbor – 16, 34, 47, 49, 62, 72, 163, 222, 259
 Razborca – 26, 58, 59, 60, 82, 102, 120, 160, 187, 217, 218, 240/7, 272, 292, 298, 306, 335, 364, 374
 Razborški jarek – 187
 Razpotnik – 131
 Razvanje – 33, 192, 197, 239, 315, 316, 366
 Rdeča armada – 33, 171, 203, 206, 231
 Rdeči breg – 388, 390
 Rdečnik (glej tudi Pajenk Karel) – 47, 161
 Rebič Milenko – 202
 Rebolj Dušan-Bor (Mali Bor) – 137, 216
 Recenjak – 178
 Rečica ob Savinji – 220, 259, 339, 399
 Redarstvena policija Alpenland – 21, 57, 99
 Reiser – 122, 172, 240
 Rek – 50, 217
 Rek Ivan – 96
 Remšak Pavel – 35
 Repas – 83
 Repas Peter – 84
 Resineda – 155
 Resnik – 35, 71, 74, 75, 83, 98, 99, 102, 103, 112, 166, 180, 217, 235, 273, 279, 282, 284, 298, 308, 344, 350, 367, 368/6, 7, 388, 389, 391, 400/3
 Rešnjak Radovan – 107, 121, 134, 154, 155, 169, 170, 171
 Ribar Ivo-Lola – 47
 Ribče – 52, 81, 161
 Ribičič Mitja-Ciril – 13, 34, 87, 135, 204, 256, 257, 361, 362, 370, 400/1, 401, 402
 Ribnica na Pohorju – 71, 80, 81, 92, 96, 98, 99, 118, 125, 140, 154, 156, 158, 160, 166, 179, 188, 214, 217, 218, 224, 225, 230, 236, 269, 272, 283, 284, 292, 298, 299, 301, 302, 303, 309, 314, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 330, 331, 333, 334, 337, 338, 341, 342, 345, 346, 347, 350, 351, 357, 358, 359, 360, 365, 368/4, 8, 13, 372, 375, 381, 384, 391, 392, 296, 400/7
 Ribniki – 28, 29
 Ribniška jezera – 48
 Ribniška koča – 71, 236, 361
 Ribniško sedlo – 56, 59, 85, 99, 102, 188, 214, 259, 260, 320
 Richter Henrich – 24, 182
 Ričnik – 225
 Riedl – 46, 47
 Rihtarič Stanko – 137, 342
 Rim – 376, 383
 Ring Franc – 35
 Robič Miro – 242
 Robnik Fedor – (p. d. Čander) – 368/15
 Robnikov vrh – 259
 Robnikova domačija – 334
 Rog (Kočevski) – 61
 Rogla – 51, 70, 74, 75, 77, 83, 84, 98, 99, 102, 103, 182, 235, 262, 286, 316, 320, 343, 350, 388, 391
 Rogoza – 192
 Rojc Ivan-Bogdan – 43, 44, 47, 48, 51, 54, 61, 105, 116, 117, 126, 138, 215, 230, 240/1, 3, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 287, 289, 290, 298, 303, 304, 305, 335, 336, 356, 358, 359, 368/14, 371, 403
 Rojic Vida – 203
 Rojko Ivan – 161
 Rojnik Karel – 247

- Rojs Srečko-Niko – 55, 244, 311, 352, 382, 400
 Romih Polde – 239
 Ropotar Martin – 84
 Rösener Erwin – 9, 17, 23, 99, 171, 172, 255, 268, 269, 287, 290, 291, 318, 319, 320, 331, 335, 339, 340, 368, 379
 Rošar Ema – 349
 Rošer Dominik – 125
 Rošer Franc – 35
 Rošpoh – 294
 Rotovnik Ivan – 305
 Rotovnik Jurij (p. d. Klevž) – 305
 Rotovnik Karel – 317
 Rozman Edvard – 56
 Rozman Ferdinand – 26
 Rozman Franc – 26
 Rozman Franc-Stane – 10, 14, 15, 16, 34, 35, 36, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 60, 73, 80, 81, 86, 104, 159, 160, 161, 240/1, 2, 4, 6, 7, 9, 15, 261, 273, 368/10, 12, 398, 404
 Rozman Marija – 26
 Rozmanovi – 246
 Rožanc Ivan-Silvo – 306
 Rožej (p. d. Velunškovi) – 49, 161
 Roženičnik (p. d. Pik) – 163
 Roženičnik Franciška – 163
 Roženičnik Ivanka – 162, 163
 Roženičnik Jožica – 163
 Rožič Alojz – 289
 Rožič Jože – 29, 217
 Rožič Miha – 400/5
 Ruper Peter – 154
 Rupnik Lev (ml.) – 382
 Rus Ivan – 191, 194, 196
 Ruše – 24, 25, 26, 30, 31, 32, 33, 70, 71, 72, 75, 93, 94, 103, 106, 118, 178, 179, 185, 186, 235, 240/8, 246, 285, 289, 291, 368/15, 398
 Ruška koča – 24, 25, 28, 58, 76, 118, 121, 122, 179, 198, 285, 286, 287, 288, 289, 406, 423
 Rute – 43
 Rutnik Jože – 179
S
 Sadek Anton – 225, 226
 Sadek Terezija – 75
 Sagadin Zvonko – 76, 93
 Sagmeister Franc – 360
 Saharavski – 84
 Sajko Rezi – 246
 Sajkovi – 33
 Salzburg – 17
 Samec (Hudi kot) – 80, 372
 Samec Justa – 154, 155, 197, 293, 346
 Samobor – 149
 Sava – 86
 Sava (reka) – 52, 124, 130, 131, 136, 139, 161, 222, 228, 339, 398
 Savatović Dušan – 155, 169 170
 Savinja – 20
 Savinjska dolina – 13, 15, 27, 53, 54, 86, 135, 137, 139, 151, 186, 204, 213, 214, 222, 227, 258, 307, 311, 319, 338, 339, 378, 397, 399, 403, 422
 Scharf Ivan – 282
 Schepfknecht – 321
 Scherbaum – 151, 152
 Schilhorn – 219
 Schmied – 324
 Schneegestöber (glej tudi Snežni me-
tež) – 310, 318, 328, 329, 331, 406, 423
 Schupnek Anton – 280
 Schwelz dr. – 219
 Sedovec – 330
 Sedovnik Franc – 82, 185, 292, 293
 Sedovnikov vrh – 392
 Seidl Anton – 48, 52, 57, 59, 62, 81, 82, 85, 157, 158, 159, 188, 240/2, 261
 Seidl Anton (ml.) – 160
 Seidl Franc – 59
 Seidl Ivan – 57, 158
 Seidl Jože – 57, 59, 81, 85, 158
 Seidl Jože (ml.) – 188, 189
 Seidl Viktor – 158, 159
 Seidlovi – 92, 261, 262
 Sekirnik Janko-Simon – 135, 256
 Sekirnik Sabina – 311
 Sekolec Franc – 376
 Sele – 361, 362
 Selnica ob Dravi – 44, 93, 298
 Senič Jože – 317
 Senjorjev dom – 48, 59, 215
 Sepp Johann – 24, 25, 84, 179, 287
 Sestrže – 201

- Sevnica – 135
 Sevšek Franc – 317
 Sevšek Ivan – 179
 Seyfried – 170
 Sicilija – 117, 119, 135, 171
 Silić Dinko – 155, 169, 171, 172, 207
 Silić Nikola – 155, 169
 Silny Jože – 288
 Sinanovič Miloš – 170
 Sirk Pavle-Bregar – 368/14
 Skerlovnik Anton – 358
 Skerlovnik Ivo-Smolar – 219, 263, 270,
 283, 299, 300, 301, 302, 323, 324, 325,
 326, 327, 333, 341, 343, 344, 350, 353,
 358, 360, 364, 368/2, 388, 391, 400/1
 Skočir Matija – 59
 Skočir Tonček-Crni – 106, 107, 247,
 314, 380
 Skočirjev gozd – 322
 Skočirjeva žaga – 325
 SKOJ – 116, 149, 168, 175, 216, 246,
 285, 290, 312, 313, 352, 355, 356, 403
 Skoke – 192, 241, 295
 Skomarje – 71, 74, 75, 77, 83, 98, 99,
 109, 110, 111, 112, 124, 140, 166, 178,
 180, 217, 220, 235, 236, 273, 277, 282,
 298, 308, 342, 344, 349, 365, 367,
 368/7, 9, 375, 381, 387, 388, 389, 391,
 407
 Skrbič Ludvik-Gorazd – 190
 Skrivni hriber – 50, 59, 83, 84, 85, 159,
 188, 268
 Skrlonikovi – 186
 Slana Katica – 107, 148, 149, 153, 241
 Slapar Tomaž-Tugo – 42, 135, 136, 137
 Slapnik Miha – 111
 Slatinek (Skomarje) – 349
 Slatinek Ivan – 360
 Slatinšek Stanislav – 59, 82, 84, 91,
 114, 160, 161, 163
 Slavko (borec iz Srema) – 121
 Slekovec Milica – 312
 Slemnik Martin-Balant – 173
 Slemnik Tone-Urh – 380
 Slinkar – 325
 Slivnica – 30, 225
 Slodej Matija – 98
 Slokan Rija – 295
 Slokan Vida-Iskra – 240
 Slovenci – 19, 58, 169, 188, 231, 246,
 268, 272, 288, 300, 317, 348, 393, 403
 Slovenija – 16, 33, 41, 90, 119, 135, 136,
 152, 171, 172, 205, 206, 226, 265, 348,
 355, 375, 380, 382, 383, 385, 399, 401,
 406
 Slovenj Gradec – 20, 24, 25, 26, 27, 46,
 49, 57, 85, 90, 96, 105, 108, 118, 120,
 124, 130, 131, 148, 152, 158, 161, 163,
 166, 173, 179, 185, 187, 230, 231, 232,
 233, 234, 236, 240/2, 247, 259, 260,
 263, 291, 292, 297, 305, 306, 317, 318,
 337, 340, 345, 346, 354, 360, 361, 362,
 368, 370, 372, 373, 375, 376, 396, 399,
 400
 Slovenja vas – 359
 Slovenska Bistrica – 17, 20, 29, 56, 71,
 80, 126, 152, 200, 217, 224, 239, 263,
 270, 286, 291, 305, 307, 308, 318, 337,
 368, 396
 Slovenska narodna pomoč – 243
 Slovenska protifašistična ženska zve-
 za – 247
 Slovenske gorice – 31, 55, 117, 140,
 181, 204, 244, 246, 265, 311, 365, 366,
 367, 376, 377, 378, 380, 381, 400, 403,
 407, 421, 422
 Slovenske Konjice – 71, 124, 140, 164,
 219, 224, 270, 271, 275, 277, 279, 280,
 282, 286, 292, 305, 307, 317, 331, 390,
 392, 422
 Slovenski poročevalec – 58
 Slovensko primorje – 136, 172, 255
 Smagej (Mala Mislinja) – 240/14
 Smodivnik – 53
 Smogavec – 29, 32, 185
 Smogavec Jože – 125
 Smolnik – 24, 27, 29, 32, 71, 75, 84, 110,
 127, 164, 167, 224, 235, 368/15
 Smrečno – 27, 28, 307
 Smrekovec – 131, 137, 138, 163, 215
 Snežni metež (glej tudi Schneegestö-
 ber) – 319, 328, 329, 337, 338, 344,
 345, 347, 368/11, 400/13
 Sodin Ludvik – 124
 Sojić Mladen – 202
 Sokol – 228
 Sokol Marija – 178

- Sokolski dom – 30, 118, 121, 122, 140,
 285, 286, 287, 288, 289, 406, 423
 Sollero – 324
 Sollero Edvard – 299, 301, 302, 326
 Sollero Gottfried – 350
 Somrek Neža (p. d. Vivod) – 400/14
 Somrek Tone (p. d. Vivod) – 274
 Sopolšnik – 188
 Sošek Jakob – 259, 264
 Sotla – 20
 Sotler Milica – 364
 Soušek Jaroslav-Zdeno – 288, 289
 Spindler Dušen-Špiro, Martin, Kovač
 – 105, 107, 164, 165, 177, 246, 294,
 309, 311, 341, 342, 351, 355, 365, 377,
 378, 381, 382, 384, 385, 386, 387
 Splihal Anton – 51, 56, 110
 Spodnja Ložnica – 305
 Spodnja Savinjska dolina – 234
 Sodnja Štajerska – 17, 18, 21, 22, 23,
 46, 57, 89, 90, 99, 102, 119, 120, 122,
 133, 140, 152, 168, 172, 198, 223, 224,
 238, 266, 268, 269, 310, 337, 368, 369,
 378, 379, 405, 421
 Spodnja Volčina – 55
 Spodnje Dovže – 330
 Spodnje Podgorje – 360
 Spodnje Vetrno – 295
 Spodnje Zreče – 280
 Spodnji Barl (glej tudi Kokol Franc) –
 59, 337
 Spodnji Dolič – 215
 Spodnji Javor – 163
 Spodnji Kotnik – 350
 Spodnji Razbor – 42, 46, 53, 57, 81, 128,
 159, 161
 Spodnji Vidmar (glej Pačnik Jože)
 Srbi – 130, 133, 134, 137, 138, 147, 148,
 153, 154, 169, 173, 174, 185, 199, 203,
 207, 256, 369, 403, 422
 Srbija – 123, 181, 200, 202
 Srček (glej tudi Pogladič Franc) – 54,
 62, 103, 111, 240/4, 307
 Srečo (iz Solčave) – 240/1
 Srem – 202
 Sremska Mitrovica – 202
 Sršen Rudolf – 382
 Stalin – 23, 355
 Stalingrad – 10
 Stančič Hilda – 154, 191, 242, 297
 Stangl – 56, 57, 187
 Stani Jože – 33
 Stanković Borisav-Čulavka – 150, 151
 Stante Peter-Skala – 11, 15, 43, 52, 80,
 81, 87, 133, 138, 139, 161, 171, 213,
 240/1, 352, 356
 Stara Glažuta – 29, 84, 96, 103, 104,
 159, 400/4
 Stara Krivaja – 202
 Stara Slemenca – 111
 Starčević Ratko – 170, 171
 Stari trg pri Slovenjem Gradcu – 105,
 230, 234, 248, 422
 Starše na Dravskem polju – 190
 Steierhof – 170
 Steinberger – 277, 282
 Steindl Franz – 19, 47, 48, 99, 119, 120,
 126, 127, 140, 234, 235, 239, 241, 266,
 268, 269, 270, 272, 279, 282, 283, 284,
 286, 287, 290, 291, 318, 330, 331, 335,
 337, 338, 368, 369, 370, 372, 373, 274,
 379, 385, 387, 388, 391, 392, 396, 397,
 400/16, 425
 Steiner (brata) – 84
 Stenica – 111, 217
 Stepišnik – 326, 327
 Stocker – 279, 280
 Stojanović Kosta – 148, 149
 Stoparce – 200
 Strajnsak Anton – 382
 Stranice – 77, 124, 125, 166, 217, 219,
 316, 349
 Stranski vrh nad Lukanjo – 35
 Strasser Josef – 165, 307
 Straža – 274
 Stražar Alojzija – 193, 240
 Stražar Anton-Karlo – 191, 194, 196,
 238, 240, 241, 295
 Straže pri Mislinji – 110, 240/9
 Strmčnik Franc (p. d. Hebjenk) – 333,
 343, 344, 407
 Strmčnik Ivan (p. d. Popijalovo) –
 240/9
 Strnad Anton – 323
 Strnišče – 291, 359
 Strohmeier Anton – 190
 Strohmeier Sepp – 385
 Stropnik Ignac – 155

Stropnik Karel – 155
 Struckl Matthias – 169
 Strupfl Franc – 231
 Studenci pri Mariboru – 154, 191, 192,
 194, 195, 240, 240/8, 296, 297
 Subotić Nikola – 202
 Sušnik dr. Fran – 376
 Sv. Ambrož pod Krvavcem – 295
 Sv. Andraž – 237
 Sv. Anton – 76, 182, 326, 327, 334, 335,
 338, 343, 347, 351, 358, 390, 393, 397
 Sv. Areh na Pohorju – 28, 76, 140, 224,
 287, 291, 292, 308, 315, 400/12
 Sv. Barbara – 188, 354
 Sv. Benedikt – 365, 366
 Sv. Bolfenik – 100, 325, 330, 396
 Sv. Florijan – 36, 330
 Sv. gora – 13
 Sv. Helena – 260
 Sv. Jakob – 295
 Sv. Jederta – 173
 Sv. Jošt – 258
 Sv. Križ na Kozjaku – 289
 Sv. Križ pri Belih vodah – 131
 Sv. Kunigunda – 27, 75, 76, 95, 96, 97,
 98, 99, 140, 178, 217, 219, 225, 272,
 273, 274, 282, 283, 285, 298, 330, 365,
 367, 368/4, 374, 375
 Sv. Lenart – 325
 Sv. Miklavž pri Ormožu – 315
 Sv. Peter (Malečnik) – 377
 Sv. Primož – 76, 80, 96, 110, 180, 183,
 314, 347, 351, 361, 363, 364, 368/10,
 16, 390, 391, 393, 396, 397, 400/2, 4,
 402, 425
 Sv. Radegunda – 222, 399
 Sv. Rupert – 260
 Sv. Trojica pri Moravčah – 138, 213
 Sv. Urban – 294
 Sv. Urh – 200
 Svečko – 82
 Svečko Jože-Matija – 96, 400/4
 Svenšek Ludvik-Bojan – 106, 122, 154,
 156, 189, 191, 194, 195, 197, 200, 203,
 238
 Svetina Jože – 236
 Svetina Mihael – 349
 Svetinje – 181
 Sykora Herbert – 114

Sykora Luitpold – 24, 81, 109, 113, 114,
 115, 125, 140
 Sykora Walter – 114

Š

Šabeder Ivan – 246
 Šahman Franc – 162
 Šajnsnik – 334
 Šaleška dolina – 27, 71, 258, 286, 403
 Šargan (glej tudi Vojinović Aleksan-
 dar-Vojin) – 123
 Šarh Alfonz-Iztok – 54, 90
 Šarman Anton – 217
 Šavc (Razborca) – 59, 82
 Šavc Anton-Mitja – 396
 Šavc Jože-Mirko – 167, 173, 283, 334,
 388
 Šebar dr. Dušan – 284, 314
 Šega Marija – 127, 185
 Šegatin Valentin-Mirko – 60
 Šeliga Jože – 152
 Šempeter v Savinjski dolini – 227
 Šemrovova – 364
 Šentilj pri Mislinji – 25, 51, 56, 58, 59,
 70, 75, 91, 92, 110, 187, 330, 345
 Šentilj v Slovenskih goricah – 189,
 190, 265, 293, 374
 Šentiljski jarek – 382
 Šentjanž pri Dravogradu – 397
 Šentjur pri Celju – 106, 159, 376
 Šentvid – 303
 Šerbak Štefan – 217
 Šiker Rudolf-Hanibal – 165, 166, 194,
 195, 196, 237, 239, 241, 242, 248, 293,
 341, 351, 378
 Šiklarica – 85, 400/4
 Šimič Martin – 148, 149
 Šimič Rudi-Hinko – 123, 124, 148, 149,
 150, 156, 176, 181, 182, 200, 201, 202
 Šipek – 61, 86, 136
 Šircelj Ivo-Tine – 34
 Šisernik Branka – 399
 Šisernikovi (Legen) – 399
 Škalske Cirkovce – 34
 Škedelj Vlado – 106, 107, 109, 153, 155,
 164, 193, 194, 224
 Škedenj – 111

- Škorjanec Marija (p. d. Breznik) – 274
 Škrinjar Marjeta – 58
 Šlander Vera – 86
 Šmartno na Pohorju – 27, 28, 32, 48,
 55, 56, 75, 200, 291, 320, 330
 Šmartno ob Dreti – 258
 Šmartno pri Slovenjem Gradcu – 36,
 111, 118, 128, 129, 180, 185, 186, 236,
 291, 306, 360, 370
 Šmartno v Tuhinjski dolini – 86
 Šmid – 246
 Šmihel – 131
 Šmiklavž pri Slovenjem Gradcu – 36,
 47, 53, 60, 131, 173, 215, 222, 240/2,
 259, 260, 307, 373, 376
 Šmon Avgust – 397
 Šmon Franc – 218
 Šnofl – 246, 312
 Šober – 289
 Šošnar – 301
 Šošnar (glej Osrajnik Ivan)
 Šoštanj – 25, 27, 46, 82, 91, 131, 162,
 163, 186, 258, 303, 324
 Španarjevi – 304, 343
 Španec (borec) – 130
 Španović Petar – 151
 Špenga Jakob – 27
 Špengler Jakob – 55
 Špesovo selo – 154
 Špicko (kurir) – 240/16
 Špilak Ferdinand-Prleški Lojzek, Su-
 hač Lojzek – 98, 225, 245, 273, 274,
 278, 321, 353, 367
 Špindler Ciril – 105
 Špitalič – 111
 Šreklovi – 274
 Šrot (glej tudi Kasper Reinhard) –
 220, 333, 334, 335, 407
 Št. Florijan – 49, 131
 Št. Ilj – 286
 Št. Janž nad Vuzenico – 95, 234, 291,
 335, 368/16, 400/3, 9
 Št. Vid nad Šoštanjem – 131, 163, 222
 Št. Vid nad Valdekom (Završe) – 25
 Št. Vid pri Vuzenici – 314, 317, 334
 Štajerska – 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19,
 20, 37, 47, 87, 89, 90, 107, 118, 133,
 134, 135, 136, 138, 139, 167, 171, 172,
 204, 205, 227, 228, 237, 246, 248, 255,
 265, 266, 285, 291, 292, 296, 318, 339,
 340, 355, 361, 368, 375, 376, 380, 381,
 384, 385, 386, 387, 401, 404, 406, 423
 Štajerska domovinska zveza – 18, 19,
 22, 24, 33, 51, 88, 110, 111, 119, 124,
 217, 224, 266, 272, 370
 Štalekar Ivan (p. d. pri Gampretu) –
 400/2
 Štaleker Rudi – 372
 Štefan (borec) – 55, 62
 Štefane Ivan – 219
 Štefane Janez – 97
 Štefe Anton-Kostja – 13
 Šterman Jože – 315
 Štibler Ferdo-Ivan, Jug – 44, 49, 62,
 128, 247, 355, 397
 Štifter Franc-Andrej – 90
 Štifter Jože-Božič – 383, 384
 Štinjek Franc (p. d. Elbej) – 26, 160,
 187
 Štraus Mirko-Brko – 342
 Štrigl Janez-Žuti – 34
 Štrihovec – 190
 Štrucelj Franc-Cigo – 270
 Študa pri Domžalah – 44
 Štuhec Anton – 104
 Štuhec Ernest – 346
 Štuhec Martin-Prelek – 104, 105, 106,
 126, 130, 240/10, 275, 283, 326, 333,
 341, 346, 347, 364, 381, 382
 Štuhec Vida – 107, 154
 Štuhec Vinko – 105, 107, 108, 154, 178,
 341, 347
 Štuhec Vlado – 106
 Šularjeva lovska koča – 400/4
 Šuligoj Franc – 110
 Šumik – 287
 Šurc Jože-Gojko – 128, 167, 247
 Šurc Martin-Vili – 167
 Švaganec Ferdinand – 127
 Švajger – 175
 Švajger Avgust-Vlado – 106
 Švajger Jakob (p. d. Bezjak) – 98

T

- Tajnikar Nande (p. d. Greguš) – 273,
 274, 321, 322, 400/12

- Tajnikar Pepca (p. d. Greguševe) – 273, 274
 Talany Jože-Milko – 365, 366, 367, 381, 382
 Taler Herman – 185, 186
 Tarabić Lazar – 155, 170
 Tarzan (kurir) – 321, 322
 Tasić Jože – 110
 Tepanje – 224
 Tertinek Jože – 122, 154, 191, 193, 194, 196
 Tesennfitz – 152
 Tezno pri Mariboru – 93, 107, 134, 192, 238, 239, 293, 295, 297, 310, 315, 316
 Thurn – 269
 Thurn (grof) – 265
 Tihomir (Hotimir) – 343
 Tillinger Franc – 195, 240, 296
 Tinč Henrik – 24
 Tinje – 125, 126, 127, 140, 224, 225, 271, 291, 330
 Tisnikar – 82
 Tlaker Ivan-Luka – 240/14, 361, 370, 380, 382, 400/1
 Tolsti vrh – 35, 102, 104, 125, 164, 292, 303, 343
 Tomaška vas – 104, 173, 404
 Tomazin Peter-Skala – 43
 Tomažič Brico – 397
 Tomažič Janez – 288, 289
 Tomažič Jožef Ivan (mariborski škof) – 376
 Tomažičevi – 359
 Tomšič Ivan-Toko – 60
 Tončič Metod – 193, 296
 Tratnik Ferdo – 239
 Trbonje – 232, 233, 234
 Trbovlje – 20, 44, 87, 223, 285, 297, 358, 382, 397
 Trebnje – 44, 227
 Tretjak (Razborca) – 59, 224, 247, 259
 Tretjak Ignac (p. d. Maček) – 400/4
 Tretjak Ivan (glej tudi Pridgar) – 51, 368/1
 Tretjak Jože-Još – 240/13, 399
 Trglav Oto-Grom – 31, 161
 Trije kralji – 25, 27, 29, 32, 58, 125, 126, 127, 133, 140, 186, 224, 287, 290, 307
 Trije žebli – 25
 Trinklovi – 397
 Trobej Marica – 258
 Troblje – 247, 396
 Trojane – 90
 Trost – 82
 Trpotek – 334, 335
 Tržič – 295
 Tschauner Otto – 278, 282
 Tuhinjska dolina – 138, 214, 222, 403
 Turičnik (p. d. Strmčnik) – 75, 185, 215, 240/15, 370, 371, 372, 373, 392, 407, 425
 Turiška vas – 128, 129, 173, 178, 180, 232, 233, 247, 308
 Turjak – 186
 Turk Hilda-Dunja, Turica – 71, 72, 73, 74, 105, 106, 107, 108, 109, 124, 148, 149, 150, 153, 154, 156, 164, 165, 167, 190, 191, 192, 216, 238, 264, 270, 290, 299, 333, 341, 353, 364, 368/5, 398, 400/6, 403
 Turk Ivan – 106, 107, 149, 154, 165, 190, 191, 192, 242, 297, 400/6
 Turk Otmar – 106, 107, 154, 242, 297, 400/6
 Turkovi – 73, 153
 Turner – 25
 Tušek Jože-Dušan – 191, 192, 368/8
 Tuškovi – 192
 TV 21 – 400
 TV 22 – 400
 TV 23 S – 223, 307, 400
 TV 31 S – 307, 338, 400

U

- Ugovec – 270
 Uiberreither Sigfried – 18, 224, 266, 268, 269, 290, 400/16
 Ukermarck – 94
 Ukrajina – 90
 Ulrih Tone-Kristl – 16, 31, 36, 46, 49, 53, 70, 81, 82, 105, 118, 128, 129, 161, 162, 175, 221, 222, 245, 247, 284, 352, 355, 361, 374, 400
 Umek Jože-Zepel – 403
 Umpfenbach – 297, 385

Uran (Lehen) – 324, 350
 Uran Andrej – 299, 358
 Uran Anton (p. d. Junker) – 326
 Uran Ferdinand (p. d. Sedovnik) – 400/2
 Uranič Ivan-Drago – 43, 131, 138, 215, 216, 232, 361, 362, 363, 373, 404
 Uranjek – 25, 28
 Urban – 246
 Urbanc Jakob – 80, 160, 179, 182, 303, 368/3
 Urbancl Avgust – 54
 Urbancl Jože – 360
 Urbančevi – 95, 188, 236, 330, 334, 350, 357, 358, 372, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 407
 Urbančič Ivan-Hinko – 60, 61, 67, 68, 74, 103, 116, 157
 Urbančič Stanko-Oto – 60, 116
 Urbanija Maks-Darko – 81, 116
 Urh – 303
 Urlep Hinko-Dnjeper – 29, 31, 32, 33, 72, 359
 Urlep Marija – 94
 Urnaut Karel – 400/13
 Uršej Vincenc – 50
 Uršlja gora – 46, 71
 Ušman – 327
 Utovič Mato – 155, 169

V

Vahtar Štefan – 102
 Vajgl Pavel – 162
 Vajnberger – 325
 Vajngerl Henrik – 106, 245
 Vajngerl Terezija-Tetka – 246
 Vajs Hinko – 96
 Valenčak Ferdinand-Mišo – 106, 195
 Valenčak Ivan-Lord – 156, 189, 190, 191, 193, 195, 196, 242, 293, 351, 378
 Valenčak Ivanka – 153, 191, 193, 195, 196
 Valovca – 389
 Vanco Jože – 396
 Varaždin – 220, 223
 Vastl Bogomir-Božo – 44, 240/1, 307
 Vaukan (glej Ramšak Ivan)

Vavpot (glej Košivnik Jože)
 Veber Franc – 295
 Veber Mirko – 312
 Velenje – 94, 193, 198, 232, 235, 242, 259, 263, 294, 295, 296, 318
 Velika Kopa – 58, 59, 67, 188, 368/1, 12, 372, 373
 Velika Mislinja – 36, 50, 56, 91, 110, 160, 185, 236, 292, 298
 Velika Nedelja – 243, 390
 Veliki Lipoglav – 112
 Veliki Vrh – 25, 29, 49, 75, 83, 127, 287, 307, 319, 320
 Veliko sedlo – 100, 373
 Velunjski jarek – 161, 260
 Vencelj Teodor – 312
 Verčko Bine – 322, 323, 324, 384
 Verčko Rozika – 90, 322, 323, 325, 384
 Verčkovi – 314
 Verčnik Ivan (p. d. Kekl) – 284
 Verdnik Oskar-Okki, Nestl (p. d. Laskovnik) – 128, 129, 167, 240/2, 373
 Verdnik Štefan – 312
 Verdnik Vida – 312
 Vermanšaft – 18, 19, 22, 30, 100, 119, 120, 140, 223, 234, 235, 238, 240, 243, 248, 255, 266, 268, 269, 277, 288, 290, 291, 300, 307, 318, 330, 331, 337, 338, 340, 344, 368, 372, 373, 379, 391, 400/16
 Vernečnik – 417
 Vernik Miha – 225, 391, 393, 400/13
 Vernjak Ivan – 343
 Verona (borka) – 163
 Veselič Marica – 192, 293, 296
 Veseličevi – 191, 192
 Veselko Ivan – 315
 Veselko Štefan – 315
 Vestern – 304
 Vetrih (Skomarje) – 298
 Vetrih Antonija (p. d. Vuk) – 273, 368/10
 Vettters – 57
 Vič Blaž – 59
 Vidau Vlado – 197
 Videm ob Ščavnici – 178
 Vidregar Karel-Rastko – 264, 353
 Vidman – 314, 333, 335, 338
 Vidmar (pri Zrečah) – 388

- Vidmar Anton (Bajgot) – 25, 27, 28, 29, 58, 59, 82, 84, 91, 127, 159, 161, 162, 163, 181, 188, 260, 316, 372
- Vidmar Anton (Lovrenc na Pohorju) – 24, 181, 182, 207
- Vidmar Franc – 71, 75, 344, 368/6, 391
- Vidmar Veronika – 75, 368/6
- Vidovič Luka – 155
- Vidovič Marica – 188
- Vigec Feliks – 316
- Vigec Slavko – 30
- Vigec Srečo-Volga – 24
- Viltužnik – 334
- Vinarje – 294
- Vindiš Alojz-Dunda – 100, 107, 115, 214, 215, 240/16, 270, 275, 278, 299, 370, 371, 372, 399
- Vinko (borec) – 353
- Vinter Boris – 60, 61, 68, 70, 74, 75, 76, 77, 97, 102, 103, 106, 111, 112, 116, 117, 124, 125, 130, 174, 213, 214, 216, 217, 219, 222, 232, 240/8, 10, 262, 264, 270, 271, 274, 275, 278, 290, 298, 301, 302, 303, 349, 353, 360, 364, 368/5, 8, 11, 369, 388, 391, 399, 403, 405, 422
- Virovitica – 202
- Visočnik Erna – 313
- Višer – 188
- Višič – 277
- Višnar Anton-Miha – 71, 72
- Vitanje – 29, 30, 75, 77, 83, 96, 98, 111, 118, 125, 180, 185, 198, 217, 235, 236, 263, 265, 272, 277, 291, 303, 304, 317, 330
- Vitanjske bajte – 51, 285, 286, 334, 343, 344, 405
- Vitanjsko sedlo – 83, 84, 91, 99, 102, 114, 180, 260, 269, 286, 316, 330
- Vivod Anton (p. d. Spodnji Tajnikar) – 322
- Vivod Konrad-Radl – 274
- Vizovišek Vlado – 312
- Vlaisavljevič Vaso – 243
- Vobovnik-Ambroževi (p. d. Mejačevi) – 314, 346
- Vobovnik Alojz-Albo – 314, 335, 347, 400/9
- Vobovnik Antonija – 346, 347
- Vobovnik Berta – 154, 156, 191, 197, 293, 346, 347
- Vobovnik Ernest (p. d. Mejač) – 71, 72, 80, 95, 115, 130, 154, 166, 183, 184, 217, 219, 262, 270, 275, 278, 279, 283, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 341, 343, 344, 345, 346, 350, 354, 368/4, 14, 372, 391, 392, 393, 396
- Vobovnik Romana – 154, 347
- Vodi:
- NOVJ:
- zaščitni Zidanškove brigade – 403
- Vodovnik Filip – 74, 75, 76, 82, 83, 140
- Vodriž pri Šmiklavžu – 128, 161, 173, 398
- Vogrinc (Lehen) – 236, 350, 357, 358, 372, 387
- Vogrinc Andrej – 80, 95
- Vogrinc Slavka – 240/16, 357, 368/2
- Vogrinc Matko – 164
- Vogt Josef – 21, 22, 23, 87, 89, 99, 100, 101, 140, 237, 238, 255, 265, 266, 268, 269, 272, 286, 319, 378, 385, 405, 406, 423
- Vojinović Aleksandar-Vojin – 106, 121, 123, 124, 130, 131, 147, 148, 149, 153, 154, 156, 157, 164, 165, 175, 176, 177, 189, 190, 191, 201, 214, 215, 216, 219, 230, 231, 232, 240/8, 12, 241, 262, 264, 270, 271, 275, 283, 299, 301, 302, 322, 341, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 364, 368/11, 369, 379, 390, 400/1, 403, 404
- Vojnik – 111
- Vojnović Radivoj – 170
- Voler Ivan – 35
- Volksturm – 22
- Volmajer Marija (p. d. Braber) – 390
- Volodjevo – 155
- Volovica – 330
- Vomer Anka – 313
- Vomer Ivan-Vanč – 246, 313, 314
- Vomerjevi – 342
- Vornik Ivan – 191, 242
- VOS – 226, 227, 228, 239, 361, 370, 375, 376, 379, 380, 381, 382, 383, 385, 392, 402, 403, 407, 423
- Vovk Anton – 35
- Vraber Franjo – 226, 227, 229, 374, 377

Vrabl Niko – 192, 312
 Vračko Fric – 295
 Vranjek Ivan – 218, 267
 Vransko – 18, 90, 168, 255, 339
 Vrečko Sonja – 313
 Vrelenk – 95
 Vresnikovi – 314
 Vrh – 46, 83
 Vrhloge – 200
 Vrhnjak Jože – 190
 Vrhole – 290
 Vrhovni štab NOV in POJ – 202
 Vrhovnik Franc-Gabi – 60
 Vrhovšek Tone-Oskar – 397
 Vuhererjevi – 274
 Vuhred – 231, 270, 300, 301, 314, 317,
 325, 326, 327, 330, 334, 335, 337, 360,
 361, 392, 397, 400/15
 Vuhreščica – 327
 Vuhreški jarek – 361
 Vujčić Petar – 155, 169, 170
 Vukovi (p. d. Vetrih Franc) – 127, 185,
 244, 270, 273, 308, 321, 368/10
 Vukovič Vinko-Guzej, Miško – 105,
 342, 352, 366, 367, 378, 381, 382, 383,
 384, 386
 Vuzenica – 96, 118, 183, 184, 314, 331,
 333, 334, 335, 347, 361, 364, 391, 392,
 296, 402, 407

W

Wagner – 84
 Wehrmacht – 19, 73, 287, 340
 Wiegele Sepp – 347
 Wolf Helmut – 234
 Wroclaw – 359

Z

Zadavec Ferdinand – 178
 Zadrečka dolina – 234, 235, 258, 259
 Zagornik Ivan-Joco – 60, 71, 72, 73, 80,
 102, 106, 108, 109, 115, 121, 122, 123,
 130, 147, 148, 153, 154, 156, 157, 165,
 174, 175, 176, 177, 181, 182, 183, 191,
 192, 219, 228, 238, 240/1, 3, 8, 244,

245, 246, 293, 294, 309, 311, 312, 313,
 351, 355, 385, 398
 Zagmajster Jože – 102
 Zagomilšek Albert – 98, 102
 Zagoričnik Albert – 98
 Zagorje ob Savi – 44, 86, 162, 255, 278,
 316, 358
 Zagožen Jože-Servac – 31, 45, 46, 48,
 49, 53, 54, 61, 72, 116, 223, 229, 338
 Zagreb – 135, 149, 290
 Zakonjšek Rado-Cankar – 400
 Zakržnik Dominik-Žani – 371
 Zakržnikovi (Golavabuka) – 370, 372,
 373
 Zalaznik Franc-Leon – 16, 31, 36, 42,
 43, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 68, 128, 129,
 161, 162, 173, 175, 244, 311, 352, 382,
 400
 Zalokar Jelka (Vrhovškova) – 397
 Založnik Albert – 95
 Založnik Franc – 57, 59, 85, 160
 Založnik Ivan – 298
 Založnik Jože – 57, 85, 160, 240/5, 389
 Založnik Matjaž – 178
 Založnik Rudolf – 57, 62, 85, 160
 Založnik Vincenc – 57, 85, 160
 Zaluberšek Jože-Blaž – 167
 Zamarkova pri Lenartu – 54, 106
 Zapečnik Jože – 308, 368/13
 Zapečnik Mira-Kresnik (p. d. Jakobo-
 va) – 325, 342, 375, 384
 Zapečnik Zinka (Jakobova) – 357, 384
 Zapečnikova – 357
 Zapečnikovi – 392
 Zapotočnik – 52
 Zasavje – 12, 21, 135, 137, 204
 Zasavski revirji – 13, 15, 403
 Zaveršnik – 225
 Zavodnje – 47, 258
 Zavrc – 220
 Završe – 25
 Završnik – 259
 Završnik Jože – 95
 Zbelovo – 109, 111, 112, 124, 219
 Zelič Čedomir (sedaj Jagodić) – 155,
 156, 202, 203
 Zemljak Jožefa – 33, 93
 Zemljč Ivan – 366, 367
 Zgonik Mavricij – 313

Zgornja Bistrica – 200
 Zgornja Nova vas – 200
 Zgornja Polskava – 30
 Zgornja Savinjska dolina – 234, 235, 397
 Zgornje Dovže – 98, 218, 298, 306, 336, 337
 Zgornje Radvanje – 166
 Zgornje Zreče – 277
 Zgornji Barl – 337
 Zgornji Berložnik – 162
 Zgornji Dolič – 35, 36, 220
 Zgornji Razbor – 46, 260
 Zgornji Tuhinj – 86
 Zgornji Vidmar – 350, 391
 Zidani most – 135, 318
 Zidanšek Anton – 111
 Zidanšek Miloš – 155, 169
 Zimek – 274
 ZKM (SKOJ) – 350, 353, 354
 Zlakova pri Zrečah – 76, 277
 Zlatoličje – 106, 359, 400/5
 Zlodej – 125
 Zloderšek – 219
 Zlogona gora – 270
 Zore Ivan-Doni – 167, 240/16, 299, 354, 368/5
 Zorko Anica – 314
 Zorko Božo – 314
 Zreče – 60, 70, 75, 76, 77, 96, 97, 103, 104, 111, 118, 140, 179, 180, 182, 186, 217, 222, 225, 234, 235, 236, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 290, 291, 297, 304, 309, 319, 330, 331, 349, 350, 352, 354, 365, 367, 368/2, 5, 6, 388, 390, 392, 406, 423
 Zupanič Alojz-Pitja – 396
 Zveza slovenske mladina (ZSM) – 247
 Zvonko (borec) – 353

Ž

Žabja vas – 287
 Žaucer Pavle-Matjaž – 221, 240/12, 244, 245, 248, 351, 376
 Železnik Ivan – 317
 Žerjav – 44
 Ževart Janko – 167, 245, 286
 Žgank Ferdinand – 98, 219
 Žigart Franc-Vitez – 34, 48, 52, 53, 56, 57, 62, 71, 72, 80, 81, 85, 95, 114, 115, 117, 126, 130, 131, 157, 160, 166, 173, 184, 186, 216, 231, 232, 233, 240/1, 2, 3, 10, 261, 262, 264, 267, 269, 270, 275, 280, 302, 303, 322, 334, 368/8, 11, 388, 389, 400/13, 405
 Žigart Marija – 57, 70, 81, 85, 157, 158, 159, 261
 Žigartovi – 159, 261, 262
 Žiger (brata) – 313
 Žiger Ludvik – 364
 Žiger Vlado (Iztok?) – 312, 313
 Žiger Viktor – 312, 313
 Žigert Branko – 312
 Živanović Borivoj – 202
 Živanović Cvijetin – 202
 Živanović Veselin – 170
 Žličar Franc-Branko – 167, 240/16, 242, 299, 300
 Žličar Roman – 242, 243
 Žnidarič Tone-Štefan – 244, 351, 355, 378
 Žvikart Franc – 80, 181, 183, 184, 185, 368/16
 Žvikart Marija – 269
 Žvikartovi – 364, 370

Vsebina

UVOD	5
I. OD PADCA POHORSKEGA BATALJONA 8. JANUARJA 1943 DO	
USTANOVITVE POHORSKE ČETE 5. APRILA 1943	9
Pohorje brez partizanske enote	9
Vojaške razmere na območju IV. operativne cone	10
Komandant Stane išče Pohorski bataljon	14
Sovražnikove oborožene moči	16
Zaviranje razvoja narodnoosvobodilnega gibanja z agenturo in raztrganci	22
Skupine in posamezniki so boj nadaljevali	31
Opombe	37
II. USTANOVITEV IN DEJAVNOST POHORSKE ČETE OD 5. APRILA	
DO 10. MAJA 1943	41
Pohorje ima zopet partizansko četo	47
Ukrepi gestapa proti povečani partizanski dejavnosti na Pohorju	55
Prvomajske akcije in dejavnost čete pred ustanovitvijo bataljona	57
Priprave za ustanovitev bataljona	59
Opombe	63
III. USTANOVITEV DRUGEGA POHORSKEGA BATALJONA IN NJEGO-	
VA DEJAVNOST OD 10. MAJA DO 8. AVGUSTA 1943	67
Ruška skupina se je vključila v bataljon	72
Povečana partizanska dejavnost in neuspeh velike sovražnikove	
hajke	73
Kurirka Sonja na razpotju	80
Berložnik in raztrganci nepretrgoma na delu	82
Krepitev NOB in okupatorjevi ukrepi	85
Nadaljevanje partizanskih akcij	90
Padec pomembne postojanke narodnoosvobodilnega gibanja v	
Rušah	93
Nepretргani pohodi bataljona in miting pri Sv. Kunigundi	95
Julija na Pohorju zaprto ozemlje	99
Prizadevanja za krepitev bataljona	104
Dejavnost bataljona na Pohorju ter med Frankolovim in Poljčanami	
Obracun z gestapovskima vohunoma Blazinškom in Sykoro	109
Krepitev narodnoosvobodilnega gibanja in Pohorskega bataljona je	
večala težave v sovražnikovem taboru	116
Jocova skupina je presenetila sovražnika v Sokolskem domu na	
Pohorju	121
Reševanje internirancev iz nacističnih taborišč na Dunaju	123
Miting v Tinju in spopada pri Treh kraljih	125
Tragični žrtvi	128
Odhod bataljona s Pohorja	129
Preosnova enot IV. operativne cone in ustanovitev Slandrove brigade	
Pohod Pohorskega in Koroškega bataljona na Dolenjsko ter prizade-	
vanja za ustanovitev Štajerskega odreda	137
Opombe	141

IV. DELOVANJE POHORSKE ČETE OD 8. AVGUSTA DO ZAČETKA OKTOBRA 1943	147
Interniranci z Dunaja z bratoma Šimić na Pohorju	148
Še ena jalova okupatorjeva »velika akcija« na Pohorje	151
Velika dejavnost ilegalnih postojank	153
Izdaja kurirke Sonje z usodnimi posledicami	157
V znamenju ekonomskih in manjših vojaških akcij ter dotoka novincev	164
Padec Silićeve postojanke	169
Kapitulacija Italije in napredovanje Rdeče armade pomembna spodbuda za hitrejši razvoj narodnoosvobodilnega gibanja	171
Četa septembra v največjih težavah	172
Pohodi in akcije v luči sovražnikovih poročil	178
Obračun z gestapovskim sodelavcem Vidmarjem in spopad pri Žvikartu	181
Gestapovske akcije proti Pohorski četi septembra 1943	186
Dejavnost čete v mariborski okolici in Mariboru	189
Padec Ertlove in drugih postojank ter mnogih sodelavcev	193
Slovo borcev Srbov in Hrvatov s Pohorja	199
Obnova IV. operativne cone in Šlandrove brigade	204
Opombe	207
V. DEJAVNOST OBNOVLJENEGA DRUGEGA POHORSKEGA BATALJONA OD ZAČETKA OKTOBRA DO 4. NOVEMBRA 1943	213
Zbiranje enot, vodilnega kadra in orožja ter obnova drugega Pohorskega bataljona	213
Organizacijska krepitev in povečana dejavnost pohorskih partizanov	221
Nadaljevanje težav s sovražnikovo agenturo in notranje težave enote	225
Miniranje premogovnika in uničenje železniških objektov	230
Akcije v Mariboru, izdaje Šikerja, Bohaka, padec Staneta Lenardona	237
Poudarek politični dejavnosti na terenu	244
Opombe	249
VI. USTANOVITEV POHORSKEGA ODREDA 4. NOVEMBRA 1943 IN NJEGOVA DEJAVNOST DO VKLJUČITVE V ZIDANŠKOVO BRIGADO 8. JANUARJA 1944	255
Pohod bataljona Šlandrove brigade na Pohorje	257
Združitev Bogdanovega in Pohorskega bataljona v Pohorski odred	260
Zaobljuba junaško padlemu bataljonu	267
Odred uspešen v Grušovju in na Prihovi	270
Napad na Zreče – velika odredova preizkušnja	272
Akcija pri Sokolskem domu in Ruški koči. Ustanovitev bataljona Mitte	285
Izdaje Šikerja, Bohaka, Kranjca in drugih so se nadaljevale	293
Akcija na železnico pri Janževem vrhu in spopad v Lehnu	297
Spopad z vermani na Hudinji	303
Spopadi v Čadramu, Frajhajmu in Kotu	307
Polet mladine in razvoj OF spremljana z velikimi žrtvami	310
Velika nemška ofenziva Schneegestöber proti Pohorskemu odredu	318
Odred pred zelo tvegano odločitvijo	320

Odred je rešila odlična obveščevalna služba	325
Obkolitev in »česanje« Pohorja	330
Akcija na železniško progo, spopadi nad Vuzenico in v Dovžah	331
Obnovljene zveze med okrožnim komitejem KPS Maribor in pohorski partizani	341
Žrtve izdajalca Prevolška	344
Premiki s preskrbovalnimi in drugimi akcijami	348
Iz poročila sekretarja partijske organizacije odreda	350
Ekonomske akcije, vojaško in politično delo, iztirjenje vlaka	357
Priprave za ustanovitev brigade, uspešno povezovanje na terenu	361
Štab odreda prekine zveze z okrožnim komitejem KPS Maribor in javke za dotok novincev iz Slovenskih goric	365
Steindlov propagandni poziv pohorskim partizanom.	368
Spopadi pri Turičniku	370
Zmota z vzroki in posledicami	374
Spopad s Steindlovimi verjani na Skomarju	387
Poslednji dnevi odredove dejavnosti	392
Partizanski tisk in literatura	398
Pohorski odred osnova za ustanovitev Zidanškove brigade	401
Opombe	407
POVZETEK	421
PREGLED VOJAŠKIH IN DRUGIH AKCIJ TER POMEMBNEJŠIH DOGODKOV	426
PREGLED ŠTEVILČNEGA STANJA BORCEV POHORSKIH ENOT, ČLANOV IN KANDIDATOV KPS TER SKOJ, OD 5. APRILA 1943 DO 8. JANUARJA 1944	439
VODSTVENI KADER	440
SEZNAM BORCEV POHORSKIH ENOT OD 5. APRILA 1943 DO 8. JANUARJA 1944	442
VIRI IN LITERATURA	456
KAZALO KRAJEV, ENOT IN IMEN	461
VSEBINA	497

Knjižnica NOV in POS 29/1
Ureja komisija za zgodovino pri predsedstvu
republiškega odbora ZZB NOV Slovenije
Predsednik Zdravko Klanjšček

Mirko Fajdiga
POHORSKI PARTIZANI 1943
Od padca Pohorskega bataljona do ustanovitve Zidanškove –
Pohorske brigade

Rokopis je odobrila komisija za zgodovino na seji 17. dec. 1984
Strokovna recenzenta dr. Milan Ževart in Ivan Križnar
Opremil Bronislav Fajon
Skice Vladimir Štimac
Lektoriral Ferdo Fischer
Tehnična urednica Marina Rajšter
Izdala in založila v nakladi 3500 izvodov
Založba Obzorja v Mariboru
Za založbo mag. Marjan Žnidarič
Urednik v založbi Branko Avsenak
Partizanska knjiga TOZD založba
Za založbo Jaroslav Skrušny
Tisk in vezava tiskarna
Tone Tomšič, Ljubljana
1985